A. P. CEHOV

Opere, vol.8

Anton Pavlovici Cehov

OPERE

volumul VIII

Nuvele şi Povestiri

1893–1895

Traduceri de Anda Boldur, Valeria şi Profira Sadoveanu, Ştefana Velisar-Teodoreanu, Tia Mureş, Tatiana Panaitescu

Note de I. Ş. Ejov

E.S.P.L.A. – CARTEA RUSĂ
Bucureşti, 1959

Kindle eBook: Cosimo, septembrie 2012
- versiune definitivă -

Cuprins:

Anton Pavlovici Cehov

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

– 1893 –

Povestea unui necunoscut (trad. Anda Boldur)

Volodea cel Mare și Volodea cel Mic (trad. Anda Boldur)

– 1894 –

Călugărul negru (trad. Anda Boldur)

Împărăție femeiască (trad. Ștefana Velisar-Teodoreanu și Tia Mureș)

Vioara lui Rotschild (trad. Ștefana Velisar-Teodoreanu și Tatiana Panaitescu)

Studentul (trad. Ștefana Velisar-Teodoreanu și Tatiana Panaitescu)

Profesorul de literatură (trad. Anda Boldur)

La conac (trad. Anda Boldur)

Povestea grădinarului (trad. Anda Boldur)

– 1895 –

Trei ani (trad. Anda Boldur)

Soția (trad. Ștefana Velisar-Teodoreanu și Tia Mureș)

Frunte albă (trad. Valeria și Profira Sadoveanu)

Ordinul Anna (trad. Ștefana Velisar-Teodoreanu și Tia Mureș)

Omorul (trad. Anda Boldur)

Ariadna (trad. Ștefana Velisar-Teodoreanu și Tatiana Panaitescu)

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

Povestea unui necunoscut

I

Pentru motive asupra cărora nu este locul să zăbovim acum, mă tocmisem fecior la un înalt funcţionar din Petersburg. Avea vreo treizeci şi cinci de ani şi se numea Gheorghi Ivanîci Orlov.

Intrasem la el în slujbă din pricina tatălui său, om de stat binecunoscut şi unul dintre duşmanii cei mai de temut ai cauzei pentru care luptam. Nădăjduiam astfel să pot afla mai îndeaproape şi în toate ascunzişurile lor, gândurile şi planurile tatălui, din convorbirile ce aveam să aud precum şi din hârtiile şi însemnările pe care aveam să le văd pe masa de lucru a fiului.

Pe la orele unsprezece dimineaţa soneria îmi dădea de veste că stăpânul meu s-a trezit. Când intram la el în cameră, aducându-i hainele periate şi ghetele lustruite, îl găseam şezând pe pat în capul oaselor, nemişcat, de prea mult somn, cu privirea pierdută în gol şi parcă plictisit că începea o nouă zi. Îi ajutam să se îmbrace. Mă lăsa să-i dau tot ce-i trebuia, fără nicio plăcere, fără să-mi spună un cuvânt, fără să observe măcar prezenţa mea. Apoi cu părul încă umed, mirosind a colonie, trecea în sufragerie să-şi ia cafeaua pe care o sorbea citind jurnalele, în timp ce Polia, fata din casă, şi cu mine, stăteam respectuoşi în picioare, lângă uşă, privindu-l. Două făpturi omeneşti, în toată firea, trebuiau să se uite cu cea mai mare atenţie la o a treia, care îşi lua cafeaua şi ronţăia pâine prăjită. Lucrul poate părea o batjocură şi o sfidare a bunului simţ. Eu însă nu

găseam nimic umilitor să stau astfel, smirnă, lângă uşă, deşi trecusem prin tot atâtea şcoli ca şi Orlov şi eram de obârşie nobilă ca şi el.

Mă îmbolnăvisem de curând de tuberculoză şi începeam să descopăr în mine unele simptome mult mai grave decât acelea ale bolii. Era oare o urmare a ei sau începusem treptat-treptat să privesc lucrurile cu totul altfel, fără să îmi dau nici eu bine seama de această schimbare? Simţeam în mine o dorinţă pătimaşă, îngrijorătoare, să duc şi eu o viaţă la fel cu toată lumea: mă muncea tot mai mult o nevoie adâncă de linişte sufletească, de sănătate, de aer curat, de hrană bună. Mă furau gânduri şi visări fără rost şi, tocmai de aceea, la drept vorbind, nu mai ştiam nici eu prea bine ce-mi trebuia. Ba voiam să mă călugăresc ca să nu mai fac nimic altceva decât să stau zile întregi privind copacii şi câmpul prin fereastra chiliei, ba mă bătea gândul să cumpăr câteva hectare de pământ şi să mă apuc de agricultură, când nu mă hotărâm să mă specializez în ştiinţe şi să iau o catedră undeva la o universitate din provincie. Alteori – fiindcă fusesem ofiţer de marină – mă întorceam cu gândul la mare, la escadra noastră, la vasul cu care făcusem ocolul lumii. Aş fi vrut să încerc din nou fiorul peste putinţă de exprimat, care te cuprinde când te plimbi prin pădurea tropicală sau priveşti un asfinţit de soare în golful Bengal, fior de copleşitoare exaltare împletit totuşi cu tristeţea dorului de ţară. Tânjeam după munţi, după femei, după muzică, priveam chipurile oamenilor cu o curiozitate de copil, le ascultam emoţionat glasurile… Şi stând smirnă în picioare lângă uşă, uitându-mă la stăpânul meu cum îşi lua cafeaua cu lapte, nu mă consideram câtuşi de puţin slugă, ci un om pe care totul îl interesează în viaţă, chiar şi un specimen ca Gheorghi Ivanîci.

Orlov era tipul petersburghezului, deşirat, cu pieptul îngust, cu tâmplele scobite, cu ochii de culoare nehotărâtă, cu păr puţin şi barba rară, spălăcită.

Expresia feţei sale îngrijite, dar ofilite, era neplăcută, mai ales când se gândea sau dormea. Fără îndoială că nu este deloc necesar să descrii cu de-amănuntul o înfăţişare obişnuită. Cu atât mai mult cu cât Petersburgul nu este Spania. La noi în Rusia, fizicul unui bărbat nu joacă prea mare rol nici măcar în ochii

femeilor. El nu are importanţă decât când e vorba de feciori sau vizitii care trebuie să fie arătoşi.

Dacă am vorbit totuşi de faţa şi părul lui Orlov, este numai fiindcă înfăţişarea lui avea ceva despre care face să pomenesc şi anume: de îndată ce lua în mână un jurnal sau o carte – oricare ar fi fost ele – sau de îndată ce se afla în faţa cuiva – indiferent cine – în ochi i se aprindea o licărire ironică şi pe faţă i se întipărea un aer uşor batjocoritor, fără răutate însă. Înainte să fi citit un rând măcar sau să fi auzit un cuvânt, se înarma cu surâsul său ironic, aşa cum un sălbatic ar fi pus mâna pe scut. Ironia aceasta îi intrase în sânge şi ajunsese să i se întipărească pe faţă în chip reflex, desigur independent de voinţă. Dar asupra acestei trăsături voi mai reveni în cursul povestirii mele.

Pe la amiază, cu aceeaşi expresie de ironie, Orlov îşi lua mapa plină de hârtii şi se ducea la slujbă. Nu mânca acasă şi nu se întorcea decât pe la nouă seara.

Îi aprindeam lampa şi lumânările din birou, iar el se aşeza într-un fotoliu, îşi întindea picioarele pe un scaun şi, astfel instalat, începea să citească.

Nu era zi în care librarii să nu-i trimită ultimele noutăţi apărute. Până şi în camera mea se îngrămădeau pe sub pat şi prin colţuri o sumedenie de volume în trei limbi – afară de cea rusească – volume pe care Orlov le citise şi apoi le aruncase. Repeziciunea cu care citea era nemaipomenită. „Spune-mi ce citeşti şi-ţi voi spune cine eşti”, glăsuieşte proverbul şi poate cu drept cuvânt, dar Gheorghi Ivanîci nu putea fi judecat după cele ce citea. Fiindcă lecturile lui erau un adevărat haos. Filozofie, romane franţuzeşti, economie politică, finanţe, poeţi noi, ediţii populare cu tendinţă liberală, totul era sorbit cu aceeaşi repeziciune şi cu aceeaşi ironie în privire.

După ceasurile zece, se îmbrăca cu grijă, deseori în frac, foarte rar în uniforma de demnitar al curţii, şi ieşea în oraş, de unde nu se întorcea decât în zori.

Viaţa noastră se scurgea molcomă şi tihnită, fără să se ivească între noi vreo neînţelegere. Orlov continua să nu ia în seamă prezenţa mea. Când vorbea cu mine nu i se întipărea pe faţă obişnuita-i ironie: se vedea limpede că, pentru el, eu nu eram un om.

O singură dată l-am văzut ieşindu-şi din fire. Mă aflam de o săptămână în serviciul lui, când într-o seară se întoarse pe la nouă de la masă, cu un aer obosit şi sâcâit. În timp ce intram în urma lui în birou ca să aprind lampa şi lumânările, îmi spuse aspru:

— A ce miroase aici?

— Nu miroase a nimic.

— Eu îţi spun că miroase urât! stărui el înciudat.

— În fiecare zi deschid ferestrele.

— Nu mai discuta, imbecilule! strigă el.

Jignit, eram gata să răspund şi cine ştie ce s-ar fi întâmplat, dacă Polia, care-şi cunoştea mai bine stăpânul nu ar fi intervenit:

— E adevărat! se grăbi ea să răspundă ridicând sprâncenele. E un miros tare greu. De unde o fi venind? Stepane, deschide ferestrele din salon şi fă focul în cămin.

Polia continuă să scoată tot felul de exclamaţii şi se vânzoli prin toate încăperile cu un vaporizator în mână foşnindu-şi fustele.

Orlov nu se potolise însă şi se străduia vădit să se stăpânească. Se aşeză la birou şi începu să scrie o scrisoare. Dar după câteva rânduri pufni mânios, rupse foaia şi luă o alta.

— Să-i ia dracul! mormăi el. Dacă ar fi după ei, ar trebui să am o memorie fenomenală.

Când isprăvi de scris, se ridică şi îmi spuse:

— Ia o birjă, du-te în strada Znamenskaia şi înmânează plicul ăsta Zinaidei Feodorovna Krasnovskaia. Dar mai întâi întreabă pe portar dacă bărbatu-său, domnul Krasnovski, e acasă. Dacă s-a întors, îmi aduci scrisoarea înapoi. Aşteaptă, n-am isprăvit. Dacă cumva te întreabă, spune-i te rog doamnei că la mine au venit de la ceasul opt doi domni şi că scriu ceva.

M-am dus în strada Znamenskaia. Portarul îmi spuse că domnul Krasnovski nu se întorsese încă acasă. Am urcat la etajul al treilea. Un fecior înalt, gras, cu o faţă pământie şi favorite negre, îmi deschise şi mă întrebă somnoros şi grosolan aşa cum numai slugile vorbesc între ele, ce vreau. Înainte să fi răspuns ceva, o doamnă îmbrăcată în negru ieşi repede în vestibul şi mă măsură din ochi.

— Zinaida Feodorovna e acasă? întrebai eu.

— Eu sunt! răspunse doamna.

— Am fost trimis de Gheorghi Ivanîci cu o scrisoare.

Doamna desfăcu nerăbdătoare plicul, cu degetele-i încărcate cu diamante şi începu să citească. Am avut astfel răgazul să-i cercetez chipul cu pielea albă, cu trăsături gingaşe, cu bărbia bine desenată şi gene lungi, negre. Nu-i dădeai mai mult de douăzeci şi cinci de ani.

— Spune-i că-i mulţumesc! zâmbi ea, sfârşind de citit. A venit cineva la Gheorghi Ivanîci? întrebă după aceea încet, mulţumită şi în acelaşi timp parcă ruşinată de bănuiala ei.

— Doi domni. Scriu ceva.

— Bine. Spune-i, te rog, că-i mulţumesc! repetă ea şi se îndepărtă fără zgomot, cu capul plecat, citind încă o dată scrisoarea.

Vedeam puţine femei în vremea aceea; apariţia aceasta, întrezărită o clipă, îmi făcuse o impresie puternică. Am pornit îndărăt pe jos şi gândindu-mă la trăsăturile, la fineţea parfumului ei, m-am lăsat iarăşi furat de visuri. Când am ajuns acasă, Orlov ieşise.

II

Cu stăpânul meu o duceam, aşadar, bine şi viaţa mea la el se scurgea în tihnă. Dar latura jignitoare şi înjositoare a meseriei de fecior, de care mă temusem mai mult ca de orice când intrasem în serviciu, nu întârzie să se ivească dovedindu-se, pe zi ce trecea, mai greu de suferit.

Nu mă înţelegeam deloc cu Polia. Era o fiinţă răsfăţată, dolofană, care îl adora pe Orlov fiindcă era stăpân şi mă dispreţuia pe mine fiindcă eram slugă. Se prea poate ca pentru un adevărat fecior sau bucătar, Polia să fi fost plină de farmec. Avea obraji rumeni, un năsuc obraznic, în vânt, şi nişte rotunjimi care se împlineau din ce în ce mai mult – chiar prea mult. Se pudra, îşi cănea sprâncenele, îşi vopsea buzele, se strângea în corset, purta malacov şi avea o brăţară de monezi. Umbla cu paşi mărunţi, săltăreţi, jucându-şi posteriorul şi umerii. Foşnetul fustelor ei, trosnetul corsetului, zornăitul brăţării, mirosul acela de roş de buze ieftin, de apă de toaletă şi de parfumuri furate de la stăpân, îmi dădeau impresia – dimineaţa, în timp ce deretecam prin casă împreună – că mă făceam părtaş la ceva josnic.

Fiindcă nu furam ca ea, fiindcă nu manifestam nicio dorinţă să-i fiu ibovnic – ceea ce desigur o jignea – sau poate fiindcă simţea în mine o făptură de alt soi, Polia m-a urât din prima zi. Stângăcia, înfăţişarea şi purtarea mea, care nu erau defel acelea ale unei slugi, precum şi boala mea, i se păreau jalnice şi o scârbeau. În vremea aceea tuşeam mult şi uneori noaptea tusea mea o împiedica să doarmă. Camera ei nu era despărţită de a mea decât printr-un perete subţire de lemn.

În fiecare dimineaţă îmi spunea:

— Iar nu m-ai lăsat să-nchid ochii. Ar trebui să stai la spital, nu la stăpân.

Era atât de sincer încredinţată că nu sunt un om şi mă socotea până într-atât mai prejos de ea, încât, întocmai ca matroanele romane care nu se sfiau să se scalde în faţa sclavilor, deseori umbla numai în cămaşă, fără să se sinchisească de mine.

Într-o zi, în timp ce mâncam (ni se aducea de la un restaurant din apropiere un borş şi o friptură),

întâmplându-mi-se să fiu mai binedispus şi având chef de vorbă, am întrebat-o:

— Polia, crezi în Dumnezeu?

— Cum să nu cred?

— Atunci crezi că o să fie şi o judecată de apoi şi că vom da socoteală celui de sus de toate faptele noastre rele?

Nu mi-a răspuns nimic, mulţumindu-se cu o strâmbătură plină de dispreţ. Uitându-mă în ochii ei reci şi nepăsători, mi-am dat atunci seama că pentru fiinţa această grosolană, pe care nimeni şi nimic n-o mai putea scoate dintr-ale ei, nu exista nici Dumnezeu, nici conştiinţă, nici legi, şi că dacă aş fi avut nevoie să ucid, să prad sau să pun foc, nu aş fi putut găsi cu plată un mai bun complice.

Scos din mediul meu, neobişnuit să fiu tutuit şi să mint necontenit (să spun de pildă: „Conaşul nu e acasă", când el de-abia se întorsese), prima săptămână mi-a venit foarte greu la Orlov. Mă simţeam în livrea ca într-o platoşă. Apoi m-am obişnuit. Serveam la masă ca o slugă adevărată, dereticam, făceam tot felul de curse pe jos sau cu birja… Când Orlov nu voia sau uita să se ducă la Zinaida Feodorovna, dădeam fuga cu un bileţel în strada Znamenskaia şi iar minţeam.

Dar partea cea mai proastă era că nu-mi atingeam câtuşi de puţin scopul pe care-l urmărisem, tocmindu-mă fecior; fiecare zi trăită astfel trebuia socotită pierdută pentru cauza în care credeam, deci şi pentru mine. Nici Orlov, nici prietenii lui nu vorbeau niciodată de tatăl său, astfel că nu ştiam despre faimosul om de stat şi despre actele sale, nimic mai mult decât aflam şi mai înainte din ziare sau din informaţiile tovarăşilor mei. Sutele de însemnări şi de hârtii pe care le găseam şi le citeam în biroul lui Orlov n-aveau nici cea mai îndepărtată legătură cu ceea ce căutam eu. Fiul se dezinteresa complet de activitatea răsunătoare a tatălui; mai mult: avea aerul că nici n-ar fi auzit vorbindu-se vreodată de ea şi se purta ca şi cum bătrânul ar fi murit de mult.

III

Joia aveam musafiri. Comandam la restaurant un muşchi întreg gata fript şi telefonam la Eliseiev să ne trimită icre moi, brânzeturi, stridii şi alte bunătăţi. Apoi cumpăram cărţi de joc. Polia pregătea încă de dimineaţa serviciul de ceai şi cel de masă. La drept vorbind munca aceasta uşoară aducea un pic de variaţie în viaţa noastră de trântori şi joia era pentru noi ziua cea mai plăcută.

Nu veneau decât trei prieteni – obişnuiţii casei. Cel mai important dintre ei şi singurul care prezenta poate un real interes era un oarecare Pekarski. Înalt, slab, chel, de vreo patruzeci şi cinci de ani, cu un nas lung şi coroiat şi barbă lungă neagră, avea ochi mari, bulbucaţi şi un aer recules de filozof grec din antichitate. Făcea parte şi din Direcţiunea Căilor Ferate şi din conducerea Băncii, era consilier juridic într-o înaltă instituţie de stat şi în legătură cu un foarte mare număr de persoane particulare în calitate de curator, de lichidator etc. Titlul său era dintre cele mai modeste. Pekarski spunea că este simplu avocat. În realitate însă se bucura de o foarte mare trecere. Era destul un cuvânt sau numai cartea lui de vizită, ca să fii de îndată primit de o somitate medicală, de un director sau alt înalt funcţionar. Se şoptea că prin protecţia sa puteai obţine un post de consilier de stat şi chiar să muşamalizezi vreo poveste neplăcută. Socotit de toţi drept om cu mare autoritate, avea o inteligenţă ieşită din comun. Cât ai clipi din ochi putea să înmulţească în gând 213 cu 373 şi să-ţi transforme lire sterline în mărci, fără creion sau tabele. Era un adânc cunoscător în materie de căi ferate şi finanţe, iar administraţia nu avea secrete pentru el. Se spunea de asemenea că e un avocat foarte dibaci şi că în procesele civile cu greu îi puteai ţine piept. Totuşi acestei inteligenţe atât de deosebite îi erau cu totul de neînţeles o seamă de lucruri pe care le ştiu şi cei mai puţin deştepţi. Nu putea, de pildă, să priceapă pentru ce oamenii se plictisesc, plâng, se omoară sau omoară pe alţii, de ce se frământă pentru lucruri şi întâmplări care nu-i privesc personal, de ce râd oamenii, citindu-l pe Gogol sau pe Şcedrin. Tot ce era abstract, de domeniul gândirii şi al sufletului, îi părea obscur şi plicticos, întocmai ca muzica pentru cel ce nu are ureche.

Pekarski nu privea oamenii decât din punct de vedere al afacerilor şi îi împărţea în capabili şi incapabili. Pentru el nu exista alt criteriu de clasificare. Cinstea şi buna-credinţă nu erau în ochii lui decât dovezi de capacitate. Atâta vreme cât nu îţi neglijezi treburile, poţi să petreci, să joci cărţi, să te desfrânezi cât vrei. Credinţa în Dumnezeu nu constituia în ochii lui un semn de inteligenţă, dar socotea că religia trebuie păstrată ca un mijloc de a stăpâni poporul care altfel s-ar lăsa pe tânjală. Pedepsele nu sunt necesare decât ca să intimideze. Tot după părerea lui, n-ai de ce să te duci vara la ţară, poţi să te simţi tot atât de bine şi în oraş. Şi aşa mai departe. Era văduv şi n-avea copii, dar trăia din larg ca şi cum ar fi avut o familie numeroasă; numai chiria casei îl costa trei mii de ruble pe an.

Al doilea musafir era Kukuşkin, ajuns de tânăr la rangul de consilier de stat. Era mic de statură şi ceea ce te izbea mai ales la el era un contrast foarte neplăcut între trunchiul lui îndesat şi capul mic şi uscat. Avea o gură mică şi rotundă şi o mustăcioară ce părea lipită. Mişcările lui te făceau să te gândeşti la o şopârlă. Intra parcă târându-se, făcea paşi mici, legănându-se din şolduri şi chicotind, iar când râdea îşi arăta mereu dinţii. Era eternul şef de cabinet al câte unui mare personaj şi nu făcea nimic, deşi primea o leafă şi diurne foarte mari, mai ales în timpul verii când se inventau pentru el tot soiul de detaşări. Nu era arivist până în măduva oaselor, ci mult mai adânc: până la ultima picătură de sânge. Un arivist banal fără nicio încredere în el; nu izbutea să înainteze decât prin învârteli. Ca să obţină o decoraţie străină sau ca să-şi vadă numele trecut în jurnale, printre acelea ale înalţilor demnitari, care asistaseră la vreo pomenire sau la un tedeum, era gata la orice slugărnicie, linguşire ori făgăduială. Crezându-i cu mare trecere şi temându-se de ei, linguşea pe Orlov şi Pekarski. Ne linguşea şi pe Polia şi pe mine, fiindcă eram slugile unui om cu trecere. De câte ori îi ajutam să-şi scoată blana în vestibul, slobozea râsul său piţigăiat şi mă întreba tot soiul de blestemăţii, de pildă: „Eşti însurat, Stepane?” Şi debita o serie de murdării dezgustătoare, pentru a-mi arăta deosebita lui bunăvoinţă. Kukuşkin linguşea slăbiciunile lui Orlov, stricăciunea şi îmbuibarea sa. Ca să-i fie pe plac, îşi lua

aere de om care-şi bate joc de orice, care nu are nimic sfânt, şi critica aspru pe cei în faţa cărora, în altă împrejurare şi în alt mediu, făcea dimpotrivă, pe bigotul slugarnic. Când în timpul mesei se vorbea despre femei şi despre dragoste, încerca să pară un voluptuos rafinat şi cu pretenţii. De altfel este îndeobşte cunoscut că tuturor desfrânaţilor din Petersburg le place să se laude că au gusturi perverse. Cutare consilier de stat se mulţumea de pildă cu dezmierdările bucătăresei sau ale unei biete prostituate de pe Nevski Prospekt, şi, auzindu-l, ai fi zis că este putred până în măduva oaselor de toate viciile Orientului şi Occidentului şi că este membru onorific a cel puţin zece asociaţii secrete, fapt pentru care se pare că îl şi luase poliţia la ochi. Kukuşkin minţea şi el tot atât de sfruntat. Nu se poate spune că lumea nu-l credea, însă nimeni nu mai dădea atenţie poveştilor născocite de el.

Gruzin, cel de al treilea musafir, era fiul unui savant cunoscut şi respectat. Blond, cu păr lung, miop şi purtând ochelari cu ramă de aur, era de o vârstă cu Orlov. Îmi aduc aminte că avea degete lungi şi palide de pianist. În toată înfăţişarea sa, de altfel, avea ceva de muzicant, de virtuoz. Oamenii de felul lui sunt de obicei concert-maiştri în orchestrele simfonice. Tuşea, suferea de dureri de cap şi avea întotdeauna un aer bolnăvicios şi plăpând. La el acasă, era, fără îndoială, îmbrăcat şi dezbrăcat ca un copil. Făcuse dreptul şi fusese la început funcţionar la Ministerul Justiţiei, apoi mutat în aceeaşi calitate la Casaţie de unde demisionase şi obţinuse prin protecţie un post în Ministerul de Domenii, dar nici acolo nu rămăsese multă vreme. Acum era subşef de birou în ministerul unde lucra Orlov, dar spunea că ar vrea să reintre la Justiţie. Trata cu o rară uşurinţă serviciul şi peregrinările lui dintr-un post într-altul şi când se vorbea serios în faţa lui despre carieră, despre decoraţii, lefuri şi alte onoruri, surâdea cu indulgenţă şi repeta aforismul lui Prutkov[11]: „Numai fiind slujbaş la stat poţi afla adevărul!” Avea o nevastă mică şi smochinită, geloasă foc, şi cinci copii slăbuţi şi bolnăvicioşi. Îşi înşela nevasta şi nu îşi iubea copiii decât când îi vedea. Familia îl lăsa indiferent şi vorbea cu uşurinţă despre ea. Trăia numai din datorii şi se împrumuta când putea şi de la cine putea, inclusiv de la

şefi şi portari. Era o fire molâie, leneşă până la totala nepăsare faţă de sine, lăsându-se purtat de curent, fără să ştie nici unde, nici pentru ce. Era gata să meargă oriunde l-ai fi dus.

Dacă-l luai într-o speluncă, venea. Dacă puneai vin în faţa lui, îl bea, dacă nu puneai nu cerea. Dacă cineva se plângea de femei, pe loc începea să se tânguie şi el de a sa, iar dacă, dimpotrivă, femeile erau proslăvite, numaidecât o proslăvea şi el pe a lui, spunând din toată inima: „O iubesc foarte mult, săraca”. Nu avea blană şi umbla cu un pled care mirosea a scutece de copil. Când îl vedeam în timpul mesei, făcând cocoloaşe de pâine şi bând mult vin roşu, aveam o stranie siguranţă că în omul acela trebuie să fie ceva de care el însuşi îşi dă nelămurit seama, dar pe care zbuciumul şi urâţenia înjositoare a vieţii nu-i dădeau răgazul nici să-l înţeleagă nici să-l judece. Ştia să cânte puţin la pian. Câteodată se aşeza pe taburet, făcea câteva acorduri şi cânta încetişor:

Ce-aduce ziua-mi viitoare?
Zadarnic cerc s-o văd în zare…

Dar repede se scula şi se îndepărta, parcă speriat de pian.

Musafirii aceştia veneau de obicei pe la zece seara. Se aşezau la cărţi în biroul lui Orlov şi Polia şi cu mine serveam ceaiul. Abia atunci puteam să înţeleg din plin toate plăcerile meseriei de slugă. Să stai nemişcat lângă uşă, patru-cinci ceasuri la rând, să ai grijă ca paharele să fie mereu pline şi scrumierele mereu goale, să te repezi să ridici creta sau o carte alunecată sub masă, dar mai ales să stai în picioare, să fii atent şi să nu îndrăzneşti nici să vorbeşti, nici să tuşeşti, nici să zâmbeşti, este, credeţi-mă, o corvoadă mai grea decât cea mai grea muncă a ţăranului. În cariera mea de ofiţer, făceam uneori de cart câte patru ore, în nopţile de iarnă, când marea era dezlănţuită. Ei bine, veghea aceea o socotesc neasemuit mai uşoară.

Cei patru prieteni jucau până pe la două noaptea. Uneori chiar până la trei. După aceea, treceau în sufragerie ca să mănânce – sau cum spunea Orlov – ca să guste ceva. În timpul mesei, conversaţia era

însufleţită. Orlov, cu ochii plini de ironie începea de obicei să vorbească de un cunoscut de al lor, de o carte nu demult citită, de o numire sau de un proiect oarecare. Linguşitor, Kukuşkin lua acelaşi ton batjocoritor, şi atunci începea o muzică pe care starea mea de spirit din acea vreme o găsea revoltătoare.

Ironia lui Orlov şi a prietenilor săi nu cunoştea margini şi nu cruţa pe nimeni şi nimic. Fie că se vorbea de religie, de filozofie, de sensul vieţii sau de popor, totul era luat în derâdere. Există la Petersburg o specie de oameni care nu au nimic altceva de făcut decât să-şi bată joc de orice, pentru care nimic nu e sfânt. Nici când trec pe lângă un înfometat sau când laud de cineva că şi-a pus capăt zilelor, nu se pot împiedica să nu facă o glumă murdară. Dar, la drept vorbind, Orlov şi prietenii săi nu glumeau, ci făceau înaltă ironie. Spuneau, de pildă, că Dumnezeu nu există şi că după moarte personalitatea dispare cu totul; nemuritori nu sunt decât cei de la Academia Franceză. Binele nu există nici el cu adevărat şi nici nu poate exista fiindcă existenţa lui e condiţionată de perfecţiunea omenească, ceea ce este o absurditate logică. Rusia – spuneau tot ei – este o ţară tot atât de plictisitoare şi de înapoiată ca şi Persia. În Rusia nu poţi conta pe oameni culţi; în marea lor majoritate – susţinea Pekarski – nu sunt decât nişte incapabili şi nişte flecari. Iar poporul s-a obişnuit să bea, să lenevească şi să fure; degenerează cu încetul. La noi, ştiinţa este inexistentă, literatura amorfă, comerţul bazat pe înşelăciune: „cine nu înşală nu vinde”. Totul era judecat prin aceeaşi prismă, totul era batjocorit.

Spre sfârşitul mesei, când vinul îi mai înveselea, convorbirea celor patru prieteni devenea mai plăcută, începeau să se lege de viaţa intimă a lui Gruzin, de succesele lui Kukuşkin sau ale lui Pekarski. În carnetul de cheltuieli al acestuia din urmă se afla pare-se o pagină intitulată: „Pentru operele de binefacere” şi alta – pentru „Nevoi fiziologice”. Se afirma că nu se găsesc pe lume femei credincioase, că nu exista femeie căsătorită de la care, cu oarecare dibăcie, să nu poţi obţine tot ce vrei, fără măcar să ieşi din salon, în timp ce soţul se află în camera de alături. Codanele ar fi şi ele nişte stricate care ştiu totul. Orlov pretindea că avea scrisoarea unei liceene de patrusprezece ani, care,

ieşind de la şcoală – spunea ea – „agăţase pe Nevski Prospekt un ofiţeraş”. Pretindea că o dusese la el acasă, unde rămăsese până seara târziu. Liceana se grăbise să scrie unei prietene ca să-i împărtăşească cu de-amănuntul încântarea ei. Tot dânşii pretindeau că puritatea moravurilor n-a existat niciodată şi nici nu va exista şi după cât se vede nici nu era necesară. Omenirea se dispensase foarte bine de ea până azi. S-au exagerat desigur foarte mult urmările a ceea ce se numeşte viciu. O anumită perversiune, care astăzi este pedepsită de codul penal, n-a împiedicat pe Diogene să fie un subtil filozof şi dascăl, iar faptul că erau nişte stricaţi nu a împiedicat nici pe Cezar, nici pe Cicerone să fie oameni mari. Caton s-a căsătorit la bătrâneţe cu o femeie tânără şi a continuat totuşi să fie considerat drept un abstinent sever, păzitor al bunelor moravuri.

Pe la ceasurile trei sau patru dimineaţa, musafirii îşi luau rămas-bun şi sau se duceau cu toţii să se plimbe afară din oraş, sau mergeau în uliţa Ofiţerskaia, la o oarecare Varvara Osipovna. Eu mă retrăgeam în camera mea şi multă vreme nu puteam să adorm din pricina tusei şi a durerii de cap.

IV

Trecură cam vreo trei săptămâni de când mă aflam la Orlov, când într-o dimineaţă – era pare-mi-se duminică – cineva sună la intrare. Nu cred să fi fost ceasul unsprezece. Orlov dormea încă. M-am dus să deschid. Vă puteţi uşor închipui uimirea mea: în faţa uşii stătea o doamnă cu un văl des pe faţă.

— Gheorghi Ivanîci s-a sculat? mă întrebă ea.

Am recunoscut după voce pe Zinaida Feodorovna, căreia îi duceam scrisori în strada Znamenskaia. Nu ştiu dacă am fost în stare să-i răspund ceva, într-atât vederea ei neaşteptată mă tulbură. Adevărul este că nici nu se sinchisea de răspunsul meu. Cât ai clipi, se şi strecurase înăuntru, umplând vestibulul cu parfumul ei pe care şi acum mi-l amintesc atât de bine. Apoi intră în salon şi nu i se mai auzi nici zgomotul paşilor. O jumătate de oră totul fu cufundat în linişte. Apoi cineva sună din nou la intrare. O fată tânără, cochet îmbrăcată, de bună seamă o jupânească de casă mare, aducea, ajutată de portar, gâfâind şi unul şi altul, două geamantane grele şi un cufăr.

— Sunt pentru Zinaida Feodorovna! spuse fata, care plecă apoi fără să mai adauge un cuvânt.

Totul părea un mister şi pe buzele Poliei, în veşnică admiraţie faţă de stăpânul ei, flutură un zâmbet şiret ca şi cum ar fi vrut să spună: „Aşa suntem noi”. Nu mai umblă decât în vârful picioarelor. În sfârşit se auziră paşi. Zinaida Feodorovna ieşi repede în vestibul şi văzându-mă îmi spuse:

— Stepane, du-te, te rog, să-l îmbraci pe Gheorghi Ivanîci.

Când am intrat la el în cameră, aducându-i hainele şi pantofii, Orlov stătea pe marginea patului, cu picioarele pe blana de urs. Întreaga lui înfăţişare exprima tulburarea. Se vedea cât de colo că nici nu se sinchiseşte de ceea ce ar putea gândi un servitor, fiindcă la intrarea mea nici nu se clinti, deşi era vădit că faţă de „ochiul său lăuntric” era stingherit şi descumpănit până în adâncul sufletului. Se îmbrăcă şi se pieptănă îndelung, fără grabă, voind parcă să câştige timp, să cântărească situaţia şi să vadă ce-i rămâne de făcut.

Până şi după mişcările spatelui, se ghicea că era plictisit şi nemulţumit de sine.

Luară împreună cafeaua. Zinaida Feodorovna îl servi ea însăşi, apoi cu coatele pe masă, spuse râzând:

— Parcă tot nu mi se pare că-i adevărat, aşa cum nu-ţi vine să crezi că stai în sfârşit pe loc, când ai ajuns la hotel după un drum foarte lung. Ce plăcut este să respiri în voie!

Şi cu aerul unui copil care are poftă de joacă, „respiră" şi izbucni în râs.

— Iartă-mă, îi spuse Orlov arătându-i ziarele, dar lectura ştirilor în timp ce-mi iau cafeaua este un obicei sacrosant. Pot însă să fac şi două lucruri dintr-odată: să citesc şi să te ascult.

— Citeşte, citeşte! Trebuie să-ţi păstrezi toate obiceiurile şi toată libertatea. Ceea ce nu înţeleg însă este aerul tău de înmormântare. Aşa eşti tu întotdeauna dimineaţa sau numai astăzi? Eşti nemulţumit?

— Dimpotrivă. Mărturisesc însă că sunt oarecum uluit.

— De ce? Ai avut tot timpul să te obişnuieşti cu gândul că odată şi odată tot am să dau năvală aici; doar în fiecare zi te ameninţam.

— Da, dar… nu mă aşteptam ca să-ţi pui în practică ameninţarea tocmai astăzi…

— Nici eu. Dar e mai bine aşa. Crede-mă! Când te doare un dinte, trebuie să-l smulgi dintr-odată. După aceea s-a terminat.

— Bineînţeles.

— Ah, dragul meu! spuse ea, închizând ochii pe jumătate. Toate-s bune când sfârşesc cu bine. Dar până să ajungi la acest bun sfârşit, câtă frământare! Râd şi dau desigur impresia că sunt veselă şi fericită, dar în realitate îmi vine mai mult să plâng decât să râd. Ieri, continuă ea în franţuzeşte, a trebuit să înfrunt o adevărată bătălie. Şi Dumnezeu ştie ce a însemnat asta pentru mine. Acum râd doar fiindcă nu-mi vine să cred că-i adevărat. Mi se pare că visez, că nu sunt aievea aici şi că iau într-adevăr cafeaua cu tine.

Apoi, tot în franţuzeşte, povesti cum se despărţise în ajun de bărbatul ei. Ochii, când i se umpleau de lacrimi, când străluceau şăgalnic şi priveau plini de admiraţie pe Orlov. Mărturisi că bărbatul său avea de mult bănuieli,

dar ocolea o explicaţie. Avuseseră dese certuri şi de obicei când discuţia se învenina, Krasnovski prefera să plece din cameră şi să se închidă în biroul lui ca să nu rişte să-şi dezvăluie adevăratele-i gânduri într-un moment de exasperare sau să-i dea ei prilejul să înceapă explicaţia. Cât despre ea, simţindu-se vinovată, netrebnică, neputincioasă să facă pasul hotărâtor şi curajos, se ura şi îşi ura din ce în ce mai mult bărbatul. Viaţa devenise un infern. În ajun, avuseseră din nou o discuţie aprinsă. În momentul în care el exclamase cu o voce deznădăjduită: „Dumnezeule, când or să se termine toate astea?" şi se îndreptase spre biroul său, ea se aruncase asupra lui întocmai ca pisica asupra şoarecelui şi, neîngăduindu-i să închidă uşa, îi strigase în faţă că îl urăşte din tot sufletul. O lăsase atunci să intre în birou şi ea îi mărturisise că iubea pe un altul care era adevăratul ei soţ şi la care socotea o datorie de conştiinţă să se ducă chiar de ar fi trebuit să fie pusă la zid.

— Ce romantică eşti! o întrerupse Orlov, fără să-şi ia ochii de pe jurnal.

Ea începu să râdă şi uitând să-şi mai bea cafeaua, continuă să povestească. Obrajii i se îmbujoraseră, se simţea puţin descumpănită şi din când în când arunca priviri stingherite spre Polia şi spre mine. Din restul povestirii, aflai că bărbatul îi răspunsese cu reproşuri, ameninţări şi, până la urmă, cu lacrimi. La drept vorbind, dintre ei doi, mai curând el avusese de înfruntat adevărata bătălie.

— Da, dragul meu, povestea ea mereu în franţuzeşte, atâta vreme cât nervii au fost încordaţi, totul a mers bine. Dar când s-a înnoptat, mi-a pierit tot curajul. Tu, Georges, nu crezi în Dumnezeu, eu însă cred puţin şi mă tem de pedeapsă. Dumnezeu ne cere răbdare, mărinimie, sacrificiu şi eu nu vreau să rabd şi înţeleg să-mi rânduiesc viaţa după placul meu. E oare bine ce fac? Dar dacă, din punct de vedere religios, e rău? La ceasul două noaptea, bărbatul meu a intrat la mine în cameră şi mi-a spus: „N-o să ai îndrăzneala să pleci. O să fac scandal şi am să te aduc înapoi cu poliţia". Puţin după aceea a apărut din nou în uşă ca o umbră: „Cruţă-mă! mi-a spus el iarăşi. Plecarea ta ar putea să-mi compromită cariera". Cuvintele lui au fost ca o palmă;

am rămas înmărmurită. Am crezut că Dumnezeu şi începuse să mă pedepsească; m-a apucat un tremur şi m-am pornit pe plâns. Mi se părea că o să se prăbuşească tavanul peste mine, că o să fiu târâtă la secţie, că nici tu nu o să mă mai iubeşti şi câte şi mai câte… Mă gândeam să intru la mănăstire sau să mă fac infirmieră şi să renunţ la fericire, dar mi-am adus aminte că mă iubeşti şi că n-am dreptul să hotărăsc nimic fără ştirea ta. Până la urmă, totul s-a înceţoşat în mintea mea. M-a cuprins disperarea şi nu ştiam ce să mai cred şi ce să fac. Dar de îndată ce a răsărit soarele mi-am regăsit tot optimismul. Am aşteptat ziua şi am venit la tine. Totuşi, dragul meu, nu mai pot: gândeşte-te că n-am dormit două nopţi de-a rândul.

Era ostenită şi exaltată. Ar fi vrut şi să doarmă, şi să vorbească, şi să râdă, şi să plângă, şi să meargă să ia dejunul la restaurant ca să simtă că este într-adevăr liberă.

— E drăguţ apartamentul tău, spuse ea după ce îl vizită în întregime. Mi-e teamă însă să nu fie cam mic pentru noi doi. Care cameră mi-o dai mie? Asta îmi place mai mult fiindcă e mai aproape de biroul tău.

Pe la ceasul două, se îmbrăcă în camera căreia îi spunea de acum „a ei” şi se duseră să mănânce în oraş. Şi seara mâncară tot în oraş, iar între timp cutreierară magazinele. Până noaptea târziu trebui să deschid mereu nenumăraţilor comisionari care nu mai sfârşeau cu pachetele. Aduseră o splendidă oglindă „Psyche”, o toaletă, un pat, un luxos serviciu de ceai de care nu aveau nicio nevoie şi o întreagă baterie de cratiţe de aramă pe care le aliniarăm pe rafturile goale ale bucătăriei noastre pustii şi reci.

În timp ce despachetam serviciul de ceai, ochii Poliei scăpărară şi mă privi de câteva ori cu ură, plină de teama ca nu cumva să fiu eu cel dintâi care să fur una dintre ceşcuţele acelea minunate.

Mai aduseră şi un birou de damă, foarte scump şi incomod. După cât se vedea, Zinaida Feodorovna avea de gând să se instaleze definitiv la noi în chip de stăpână a casei.

Se întoarse cu Orlov pe la ceasul zece. Încredinţată şi mândră că făcuse ceva îndrăzneţ şi extraordinar, iubind cu patimă şi crezându-se tot atât de pătimaş iubită,

socotind că va trăi un vis fericit, se îmbăta la gândul noii existenţe pe care o începuse. Ameţită de fericire, convinsă că totul merge bine, se plimba prin cameră frecându-şi mâinile şi îşi jura că dragostea îi va fi veşnică. Jurămintele acestea, credinţa ei naivă, copilărească aproape, că este iubită şi că va fi mereu, o întinereau cu cel puţin cinci ani. Spunea tot felul de nimicuri drăgălaşe şi râdea singură de ea.

— Nu este nimic pe lume mai preţios decât libertatea! rosti ea mai apoi, căutând să redevină serioasă. Ce proşti suntem, când te gândeşti! Nu punem niciun preţ pe părerile noastre, chiar când sunt bine cumpănite şi tremurăm în schimb de ceea ce ar putea gândi toţi nerozii din jurul nostru. Până în ultima clipă, m-am cutremurat de ce o să spună lumea, dar de îndată ce m-am hotărât să nu ţin seama decât de sentimentele mele şi să trăiesc după bunul meu plac, parcă mi s-au deschis dintr-odată ochii. Mi-am învins spaima mea prostească, sunt în sfârşit fericită şi le doresc tuturor o fericire tot atât de mare ca a mea.

Dar era prea exaltată ca să poată gândi şi vorbi cu şir. Sărea de la una la alta şi începu să facă tot felul de planuri: un alt apartament, tapete, draperii, echipaje, călătorii în Elveţia şi Italia. Pe Orlov îl osteniseră şi cele două mese la restaurant şi vremea pierdută în magazine. Continua să fie în adâncul lui tot atât de dezorientat cum îl găsisem de dimineaţă. Şi zâmbea mai mult de politeţe decât de plăcere. De câte ori Zinaida Feodorovna rostea ceva serios, el răspundea ironic: „Da, da, sigur!”

— Stepane, îmi spuse ea, găseşte-ne repede un bun bucătar.

— A, nu! Nu-i nicio grabă! răspunse el privindu-mă rece. Trebuie mai întâi să schimbăm apartamentul.

Orlov mânca totdeauna în oraş şi nu ţinuse niciodată cai şi trăsură, fiindcă nu-i plăcea „să aibă nimic murdar acasă”. Pe mine şi pe Polia nu ne tolera decât fiindcă nu putea face altfel. Aşa-zisul cămin, cu bucuriile lui tihnite şi cu grijile sale, îi jignea gusturile ca o trivialitate. A rămâne însărcinată, a avea copii şi a vorbi de toate astea, i se părea arhiburghez şi de prost gust. Eram acum peste măsură de curios să văd cum o să trăiască împreună, sub acelaşi acoperământ, aceste două

fiinţe atât de deosebite: ea, căreia îi plăcea să se simtă la casa ei, să se îngrijească de cămin, să aibă cratiţe de aramă, un bun bucătar, cai şi trăsură, şi el, care spunea necontenit că în locuinţa bine ţinută a unui om care se respectă trebuie să fie întocmai ca şi pe un vas de război, nimic de prisos: nici femeie, nici copii, nici cârpe, nici vase de bucătărie…

V

Am să vă povestesc acum ce s-a petrecut joia următoare. În ziua aceea, Orlov luase prânzul cu Zinaida Feodorovna într-un mare restaurant – la Contant sau Donon. De la masă, s-a întors singur. Zinaida Feodorovna – aşa cum am aflat mai târziu – se dusese în cartierul Peterburgskaia, la fosta ei guvernantă, la care avea să rămână până la plecarea musafirilor. Orlov nu voia s-o arate prietenilor săi. Înţelesesem asta încă de dimineaţă, când în timp ce-şi luau cafeaua cu lapte, Gheorghi Ivanîci începuse să-i explice că va trebui, pentru binele ei, să nu asiste la „joile" sale.

Ca de obicei, prietenii sosiră aproape toţi în acelaşi timp.

— E şi doamna acasă? îmi şopti Kukuşkin, când i-am deschis uşa.

— Nu.

Intră cu o licărire deosebită în ochii lui şireţi, cu un zâmbet tainic şi frecându-şi mâinile din pricina frigului.

— Te felicit din toată inima! îi spuse el lui Orlov, scuturat de obişnuitul său râs linguşitor. Vă urez să creşteţi şi să vă înmulţiţi ca cedrii Libanului!

Prietenii intrară în camera de culcare şi făcură tot felul de glume, văzând papucii micuţi, covoraşul între cele două paturi şi bluza gri aruncată pe un spătar. Se înveseleau foarte la gândul că un om care dispreţuia cu atâta înverşunare tot ce era banal în dragoste căzuse în chipul cel mai banal şi mai stupid cu putinţă în mrejele unei femei.

— Slujit-ai ce ai batjocorit! spuse de mai multe ori Kukuşkin, care mai avea, după toate, şi păcatul de a face mereu citate din scripturi. Ssst, ssst! duse el apoi un deget la gură când trecură din camera de culcare în cea vecină cu biroul lui Orlov, aici visează Margareta la Faustul ei.

Şi izbucni în râs, ca şi cum ar fi spus ceva deosebit de spiritual.

Mă uitam la Gruzin şi mă aşteptam ca sensibilitatea lui să fie exasperată de râsul acela strident. Dar mă înşelam. Faţa lui bună şi osoasă strălucea de mulţumire. Aşezându-se la masa de cărţi, spuse, înecându-se şi el

de râs, că drăguţul de Georges ar trebui, pentru ca fericirea-i conjugală să fie completă, să-şi cumpere un ciubuc de cireş şi o chitară. Pekarski surâse din politeţe, dar după înfăţişarea lui preocupată se vedea limpede că noua aventură a lui Orlov îi displăcea. Nici nu putea măcar înţelege ce se petrecuse.

— Şi soţul? întrebă el nedumerit, după ce jucaseră trei partide.

— Habar n-am! răspunse Orlov.

Pekarski îşi trecu degetele prin barba lungă şi neagră, rămase pe gânduri şi nu mai scoase o vorbă până la cină. Când trecură în sufragerie, în timp ce se aşeza la masă, spuse, apăsând pe fiecare cuvânt:

— Iartă-mă, dar nu vă înţeleg nici pe unul, nici pe altul. Puteţi să vă iubiţi şi să păcătuiţi cât poftiţi împotriva celei de a şasea porunci, asta admit. Dar de ce să fie şi soţul pus la curent? Era absolut necesar?

— Nu-i totuna?

— Hm! ascultă, dragul meu, dacă mă-nsor vreodată şi dacă-ţi trece prin gând să-mi pui coarne, fă-o în aşa fel ca să nu-mi dau seama. Este mult mai decent să înşeli un om decât să-i strici casa şi reputaţia. Într-un fel, înţeleg atitudinea voastră, credeţi că procedând pe faţă, vă purtaţi extraordinar de cinstit şi neconformist. Numai că vezi… cum să-ţi spun… nu pot admite romantismul ăsta.

Orlov nu răspunse. Era prost dispus şi n-avea chef de vorbă.

Pekarski era încă nedumerit şi, neştiind ce să creadă, bătea darabana cu degetele pe masă.

— Nu pot pricepe. Nu mai eşti un student şi nici ea nu e o croitoreasă. Sunteţi amândoi oameni bogaţi. Ai fi putut să-i închiriezi undeva un apartament…

— Nu, n-aş fi putut. Citeşte-l pe Turgheniev.

— De ce să-l citesc? L-am citit.

— Turgheniev ne învaţă, continuă ironic Orlov, că orice fată cinstită şi cu năzuinţe înalte trebuie să urmeze până la capătul lumii pe omul pe care-l iubeşte şi să slujească ideile lui. „Capătul lumii” este însă doar o figură de stil. În realitate, lumea şi capătul ei se reduc la locuinţa omului iubit. De aceea a nu trăi sub acelaşi acoperământ cu femeia care te iubeşte înseamnă să te pui de-a curmezişul înaltei sale meniri şi să nu-i

împărtăşeşti idealul… Da, dragul meu, o fi scris Turgheniev toate astea, dar eu trebuie să trag acum ponoasele.

— Dar ce legătură are toată povestea asta cu Turgheniev? îşi dădu Gruzin cu părerea, înălţând uşor din umeri. Îţi aduci aminte, dragul meu Georges, că în „Trei întâlniri”, autorul trecând seara târziu pe stradă într-un orăşel italian, aude deodată pe cineva cântând – şi Gruzin începu să cânte şi el: *Vieni, pensando a me segretamente…*[2] Ah ce frumos!

— Totuşi, se vede că ai fost de acord, se enervă Pekarski, fiindcă în definitiv nu era să vină cu forţa să se instaleze la tine.

— Ba bine că nu! Nu numai că n-am fost niciodată de acord, dar nici prin minte nu mi-a trecut că s-ar putea întâmpla una ca asta. Când mă ameninţa că o să vină să locuiască la mine, credeam că glumeşte, că e un fel al ei de a fi drăgălaşă…

Toţi râseră.

— Cum aş fi putut să doresc aşa ceva! continuă Orlov, ca şi cum ar fi vrut să se justifice. Eu nu sunt unul dintre eroii[3] lui Turgheniev şi dacă mi-ar veni poftă într-o zi să eliberez Bulgaria, n-aş avea nevoie de ajutorul unei femei. Eu consider dragostea mai ales drept o nevoie fiziologică, nevoie josnică, dăunătoare spiritului. Trebuie sau să o satisfaci chibzuit, sau să o înăbuşi, fiindcă altfel îţi strecoară în viaţă elemente tot atât de murdare ca şi ea însăşi. Pentru ca dragostea să fie o plăcere şi nu un chin, încerc s-o împodobesc, s-o drapez cu tot felul de amăgiri: nu mă duc niciodată la o femeie dacă nu ştiu dinainte că este frumoasă şi atrăgătoare şi mai ales dacă nu mă simt şi eu într-o dispoziţie corespunzătoare. Numai în condiţiile astea reuşim să ne amăgim unul pe altul şi ni se pare că ne iubim şi că suntem fericiţi. Cum vreţi atunci să doresc să trăiesc printre cratiţe de aramă, să văd un cap nepieptănat sau să fiu eu însumi văzut nespălat ori prost dispus? În candoarea sa, Zinaida Feodorovna vrea să mă oblige să iubesc tocmai lucrurile de care m-am ferit toată viaţa. Vrea ca locuinţa mea să miroasă a bucătărie şi a lături… Vrea să se mute cu tărăboi şi să aibă un echipaj. Vrea să-mi numere rufele şi să vegheze să nu-

mi ruinez sănătatea… Vrea să se amestece în fiecare clipă în viaţa mea personală, să-mi pândească fiecare pas, încredinţată totuşi că-mi respectă obiceiurile şi că libertatea mea rămâne neştirbită. E ferm convinsă că foarte curând vom face o călătorie de nuntă, întocmai ca tinerii căsătoriţi, cu alte cuvinte că va fi nedespărţită de mine, în vagon şi la hotel. Numai că mie, când călătoresc îmi place să citesc şi nu pot suferi să stau de vorbă.

— Fă-o să-nţeleagă! îl sfătui Pekarski.

— Dar cum? Crezi că va pricepe? Nici gând. Felul nostru de a vedea este atât de deosebit. După părerea ei, să-ţi părăseşti părinţii sau bărbatul, ca să te duci la omul pe care-l iubeşti, reprezintă maximum de curaj în viaţă, iar după mine este o copilărie. Să iubeşti, să te dai unui bărbat înseamnă pentru ea să începi o viaţă nouă, iar pentru mine nu are niciun sens. Iubirea şi bărbatul sunt pentru ea scopul vieţii şi din acest punct de vedere poate că e stăpânită de filozofia inconştientului. Poftim de o convinge că dragostea nu este decât o simplă necesitate fizică întocmai ca hrana şi îmbrăcămintea, că nu se scufundă pământul dacă bărbaţii şi femeile nu sunt ce ar trebui să fie, că poţi foarte bine să fii un stricat şi un seducător şi în acelaşi timp un suflet ales sau un geniu, şi că dimpotrivă, poţi fi un abstinent, şi totuşi o bestie. Astăzi, un om cult, chiar dacă e vorba de un om simplu, ca de pildă un lucrător francez, cheltuieşte zece bani pentru o masă, cinci pentru vin şi abia cinci sau zece pentru o femeie şi consacră muncii sale toată inteligenţa şi nervii. Zinaida Feodorovna, dimpotrivă, dă dragostei nu un ban, ci tot sufletul. Şi dacă aş încerca să-i deschid ochii, ar începe să-mi spună cu toată convingerea că am nenorocit-o şi că nu-i mai rămâne nimic în viaţă…

— Atunci nu-i spune nimic! hotărî Pekarski, ia-i un apartament şi gata.

— Uşor de spus!

Urmă o tăcere.

— Totuşi, îşi dădu cu părerea Kukuşkin, e drăgălaşă, fermecătoare; femeile de soiul ei sunt încredinţate că iubesc pe veci şi se dăruie cu frenezie.

— Trebuie să ai însă şi minte să judeci! răspunse Orlov. Viaţa de toate zilele, ca şi nenumăratele romane

pe care le citim şi piese pe care le vedem, ne dovedesc că adulterele şi concubinajele oamenilor celor mai cuminţi nu durează mai mult de doi-trei ani, oricât de mare le-ar fi fost dragostea la început. Sunt sigur că şi ea o ştie foarte bine. Şi toată povestea asta, instalarea la mine, cratiţele şi nădejdea într-o dragoste veşnică nu provin decât din dorinţa ei de a se amăgi şi pe ea, şi pe mine. Cine contestă că e drăgălaşă şi încântătoare? Dar mi-a dat toată viaţa peste cap. Mă obligă să consider drept ceva serios ceea ce am socotit întotdeauna dulcegărie şi absurditate. Trebuie să mă prostern în faţa unui idol pe care nu l-am luat niciodată drept Dumnezeu. E drăgălaşă şi încântătoare, dar când mă îndrept spre casă mă cuprinde un fel de lehamite, ca şi cum m-ar aştepta ceva neplăcut – să aflu de pildă că în lipsa mea, coşarii au dărâmat toate sobele şi au murdărit tot apartamentul. Ce vreţi: în loc să dau ca mai înainte un ban pentru dragoste, acum irosesc o mare parte din odihna şi nervii mei. Asta e groaznic.

— Şi când te gândeşti că ea habar n-are de tot ce ne spune ticălosul ăsta! suspină Kukuşkin. Scumpe domn, reluă el pe un ton teatral, am să te scap eu de apăsătoarea îndatorire de a iubi această încântătoare făptură. Am să ţi-o răpesc pe Zinaida Feodorovna.

— N-ai decât! răspunse nepăsător Orlov.

Kukuşkin se porni pe râsul său piţigăiat care-i scutura tot trupul şi care ţinu aproape un minut, apoi stărui:

— Ascultă ce-ţi spun: să ştii că nu glumesc. Dar să nu-mi faci pe urmă pe Othello…

Toţi începură să-l necăjească, pretinzând că-i un curtezan neobosit, irezistibil pentru femei şi primejdios pentru bărbaţi şi că pe lumea cealaltă, diavolii îl vor frige pe cărbuni aprinşi pentru stricăciunea lui. Kukuşkin nu protesta, clipea doar din ochi şi când se pronunţa vreun nume, ameninţa cu degetul, amintind că nu se cade să dai în vileag tainele altuia. Într-un târziu Orlov se uită la ceas.

Musafirii înţeleseră şi se pregătiră de plecare. Puţin cherchelit, Gruzin se îmbrăcă mai încet ca niciodată. În timp ce îşi punea paltonul care aducea cu o rochiţă de copil sărac şi îşi ridica gulerul, începu să povestească ceva foarte lung şi plicticos. Dar văzând că nimeni nu-l

ascultă, îşi aruncă pe umeri pledul care mirosea a scutec şi mă rugă ruşinat să-i caut căciula.

— Georges, îngeraşule, se adresă lui Orlov, ce-ar fi să-i tragem un chef într-un restaurant bun, afară din oraş?

— Duceţi-vă singuri. Eu nu pot, acum sunt ca şi însurat.

— N-o să se supere. E atât de drăguţă… Hai, îngeraşule, hai. E o vreme minunată: un strat proaspăt de zăpadă şi un pui de geruleţ… Pe cuvântul meu, trebuie să te scuturăm puţin, altfel eşti prost dispus şi dracu' te-a luat.

Orlov se întinse, căscă şi se uită la Pekarski:

— Tu te duci? îl întrebă el nehotărât.

— Ştiu şi eu? Poate.

— Ce-ar fi să mă îmbăt şi eu un pic? Hai, fie. Aşteptaţi-mă o clipă, să iau ceva bani…

Trecu în birou. Gruzin îl urmă, târând după el un capăt al pledului. După un minut, se reîntoarseră amândoi. Gruzin, afumat bine, dar încântat, cocoloşea în mână o hârtie de zece ruble.

— Mâine ne socotim noi! mormăi el. E aşa de drăguţă, n-o să se supere. E naşa micuţei mele Liza… O iubesc, biata femeie! Ah, dragul, dragul meu! izbucni el râzând din toată inima, rezemându-şi fruntea de spatele lui Pekarski, ah, Pekarski, sufleţelule. Avocatissimus, sfrijit ca un pesmet de post… Şi moare după femei.

— Mai ales după cele grase! spuse Orlov, punându-şi blana. Dar să ne grăbim, altfel riscăm să ne întâlnim cu ea jos pe scară…

Gruzin începu să cânte:

Vieni, pensando a me segretamente!

Ieşiră cu toţii.

Orlov nu se mai întoarse acasă decât a doua zi la prânz.

VI

Zinaida Feodorovna nu-şi mai găsea un ceas mic de aur pe care-l avea de la tatăl ei. Dispariţia aceasta o mira şi o nelinişti. O dimineaţă întreagă umblă prin toată casa, cercetând cu grijă măsuţele şi pervazul ferestrelor, dar nici urmă de ceas – intrase în pământ.

Trei zile după această întâmplare, întorcându-se acasă îşi uită punguliţa în vestibul. Din fericire nu eu, ci Polia îi deschisese şi o ajutase să-şi scoată haina. Când îşi aduse aminte de ea, punguliţa dispăruse.

— Ciudat! murmurase Zinaida Feodorovna. Îmi aduc foarte bine aminte că am scos-o din manşon ca să plătesc birjarul… Apoi am pus-o aici, lângă oglindă. Asta-i prea de tot!

Deşi nu furasem, mă simţeam stânjenit, ca şi cum eu eram hoţul şi aş fi fost dovedit. Aproape să mă podidească lacrimile. La masă Zinaida Feodorovna îi spuse în franţuzeşte lui Orlov:

— În casa noastră sunt duhuri. Azi-dimineaţă mi-am uitat punguliţa în vestibul şi adineauri am găsit-o pe masă la mine în cameră. Numai că duhurile nu s-au jucat pe gratis, ci au luat pentru osteneală un galben şi douăzeci de ruble.

— Când îţi dispare ceasul, când ţi se fură bani, răspunse Orlov. De ce mie nu mi se întâmplă niciodată aşa ceva?

O clipă după aceea Zinaida Feodorovna nu se mai gândea la gluma duhurilor şi povestea râzând că săptămâna trecută comandase hârtie de scrisori şi uitase să-şi dea noua adresă. Magazinul trimisese pachetul la fosta ei locuinţă şi bărbatul său trebuise să plătească nota de douăsprezece ruble. Dintr-odată ochii îi căzură pe Polia pe care o privi fix un moment. Roşi şi se tulbură atât de tare încât îşi pierdu şirul şi începu să vorbească de altceva.

În timp ce serveam cafeaua în birou, Orlov şedea în picioare cu spatele la foc şi Zinaida Feodorovna într-un fotoliu.

— Nu sunt deloc prost dispusă, spunea ea în franţuzeşte, dar am început să coroborez faptele şi pentru mine lucrul e acum limpede. Pot să spun exact ziua şi chiar ora când mi-a furat ceasul. Nici pentru

povestea banilor luaţi din punguliţă nu mai încape îndoială. Ah, continuă ea râzând în timp ce lua ceaşca de cafea pe care i-o serveam, înţeleg acum de ce pierd atât de des batistele şi mănuşile. Poţi să crezi ce vrei, dar mâine am să-i dau drumul coţofenei ăsteia şi am să trimit pe Stepan s-o aducă pe Sofia, fosta mea jupânească, care nu fură şi nici nu-i atât de respingătoare la vedere.

— Astăzi nu eşti în apele tale. Mâine o să fii mai binedispusă şi o să recunoşti singură că nu poţi da pe cineva afară pentru o simplă bănuială.

— Dar nu-i vorba de o simplă bănuială: e o certitudine. Cât timp l-am bănuit pe fecior, pe proletarul ăsta cu cap de nenorocit, n-am spus nimic. Georges, sunt jignită că nu mă crezi.

— Dar, draga mea, dacă nu sunt de părerea ta, nu înseamnă că nu te cred. Fie, cedă Orlov aruncând ţigara în foc, ai dreptate. Dar nu trebuie să te frământi atâta. Mărturisesc că nu m-aş fi aşteptat ca mica mea gospodărie să-ţi pricinuiască atâtea neplăceri. Ţi-a dispărut un galben! Ce nenorocire! Dar ia, draga mea, o sută de la mine. Să-mi răstorni obiceiurile, să luăm de pe stradă o altă jupânească, să aşteptăm până se învaţă cu casa, toate astea sunt lucruri extrem de plicticoase, răpesc timp şi nu se potrivesc cu mine. Jupâneasa pe care o avem e grasă, recunosc, şi are poate o slăbiciune pentru batiste şi pentru mănuşi. Dar e cumsecade, e stilată şi nici nu crâcneşte când Kukuşkin o ciupeşte.

— Pe scurt, nu te poţi despărţi de ea. Spune-o limpede.

— Eşti cumva geloasă?

— Da, sunt! răspunse hotărât Zinaida Feodorovna.

— Mulţumesc.

— Da, repetă ea şi lacrimi îi străluciră în ochi, sunt geloasă. Sau, la drept vorbind, nu este gelozie, ci un sentiment mult mai urât… căruia nici nu-mi vine să-i spun pe nume…

Îşi luă capul între mâini şi continuă cu aprindere:

— Voi bărbaţii sunteţi uneori dezgustători… E groaznic!

— Nu văd ce anume este atât de groaznic?

— Personal n-am văzut şi nu ştiu. Dar se spune că, începând din copilărie cu fetele din casă, din obişnuinţă,

nici mai târziu nu vă este silă… Repet, nu ştiu, dar am citit… Georges, Georges, se apropie ea de el cu un ton mângâios şi rugător, ai cu siguranţă dreptate. Sunt prost dispusă astăzi. Dar, crede-mă, nu pot face altfel. Fiinţa asta mă dezgustă, mi-e frică de ea şi nu pot s-o mai văd.

— Ţi-e oare peste putinţă să te ridici deasupra acestor meschinării? înălţă Orlov din umeri surprins şi îndepărtându-se de foc. Dacă n-o poţi vedea, nimic mai simplu: nu te mai uita la ea. Şi n-o să mai ai prilejul să faci o dramă dintr-o nimica toată.

Am ieşit din birou şi nu ştiu ce i-a mai răspuns lui Orlov. Fapt este că Polia a rămas în serviciu. Zinaida Feodorovna nu i se mai adresa niciodată, încercând vădit să se lipsească de serviciile ei. Când Polia îi aducea ceva sau trecea pe lângă ea, zăngănindu-şi brăţara şi foşnindu-şi fustele, se cutremura. Cred că dacă Gruzin şi Pekarski i-ar fi cerut să o dea afară, Orlov n-ar fi şovăit o clipă şi nu şi-ar fi dat măcar osteneala să întrebe pentru ce; era într-adevăr maleabil ca toţi nepăsătorii… Dar în raporturile sale cu Zinaida Feodorovna făcea dovadă, chiar pentru fleacuri, de o încăpăţânare fără sens.

Îmi dădeam seama foarte bine că tot ce-i plăcea ei, lui îi displăcea. Când Zinaida Feodorovna se-ntorcea din oraş şi se grăbea să-i arate bucuroasă cumpărăturile pe care le făcuse, el se uita distrat la ele şi spunea pe un ton rece că cu cât sunt mai multe lucruri de prisos într-o casă, cu atât e mai puţin aer. I se întâmpla uneori să-şi pună fracul, să-i spună bună seara, apoi să nu mai iasă, din simplă încăpăţânare. Aveam impresia că rămânea atunci acasă numai ca să se simtă nenorocit.

— De ce nu te duci? îl întrebă Zinaida Feodorovna cu prefăcută dezamăgire, dar fericită în sinea ei. Eşti deprins să ieşi seara şi nu vreau să-ţi schimbi obiceiurile din pricina mea. Du-te, te rog; altfel o să mă simt vinovată.

— Te-a acuzat cineva?

Se instala într-un fotoliu în birou, cu un aer de victimă, îşi apăra ochii de lumină cu mâna şi deschidea o carte. Dar curând o lăsa să alunece. Se sucea şi se răsucea în fotoliu, continuând să-şi ferească ochii ca şi cum s-ar fi aflat în bătaia soarelui. Îi părea vizibil rău că nu ieşise.

— Pot să intru? întreba Zinaida Feodorovna, deschizând sfioasă uşa. Ce faci, citeşti? Mă plictiseam şi am venit o clipă să te văd.

Într-o seară intră tot astfel, şovăitoare şi – îmi aduc foarte bine aminte – se aşeză pe covor la picioarele lui. După mişcările ei domoale, sfioase, se vedea că nu înţelege starea lui de spirit şi că îi era teamă.

— Veşnic citeşti… începu ea insinuant, voind vădit să-l măgulească. Ştii, Georges, care este unul dintre succesele tale? Eşti foarte cult şi deştept. Ce carte-i asta?

Orlov răspunse. Se scurseră apoi în tăcere câteva clipe care mi se părură foarte lungi. Îi urmăream din salon şi mi-era teamă să nu mă apuce tusea.

— Aş vrea să-ţi spun ceva, reluă ea, zâmbind. Pot? O să râzi de mine şi o să spui că sunt închipuită, dar, vezi, mi-ar face o nespusă plăcere să cred că astă-seară ai rămas acasă numai ca să stai cu mine. Da? Pot să cred asta?

— Poţi crede tot ce vrei! spuse Orlov, fără a-şi lua mâna de la ochi. Nu sunt cu adevărat fericiţi decât cei care cred nu numai ceea ce există, dar şi ceea ce nu există.

— Ce frază lungă din care n-am priceput nimic! Vrei să spui desigur că oamenii nu sunt fericiţi decât datorită închipuirii lor? Ai dreptate. Îmi place să stau seara la tine în birou şi să las gândul să-mi zboare departe, departe… Uneori e atât de plăcut să visezi. Georges, vrei să visăm şi noi cu glas tare?

— Iartă-mă, dar n-am fost crescut într-un pension de domnişoare, şi arta asta îmi este necunoscută.

— Eşti supărat? îl întrebă ea luându-i mâna. Spune-mi, de ce? Când eşti aşa, mă sperii. Nu ştiu dacă te doare capul sau ai ceva împotriva mea.

Câteva minute se scurseră iarăşi încet, în tăcere.

— De ce eşti atât de zbuciumat? De ce nu mai eşti vesel, drăgăstos, ca atunci când veneai la Znamenskaia? Sunt de o lună la tine şi mi se pare că nici nu am început să trăim cu adevărat împreună, să vorbim serios. Îmi răspunzi sau cu ironii sau cu fraze lungi şi glaciale de profesor. Până şi în glumele tale este ceva care îngheaţă. De ce nu-mi vorbeşti serios, Georges?

— Dar eu vorbesc întotdeauna serios.

— Atunci hai să vorbim, Georges, pentru Dumnezeu.

— Despre ce?

— Despre viaţa noastră, despre viitor… Eu mereu fac planuri şi sunt atât de fericită când mă gândesc la ele. Georges, am să încep cu o întrebare: când îţi dai demisia?

— Să-mi dau demisia? Pentru ce? se minună Orlov, lăsând jos mâna de la ochi.

— Nu poţi rămâne funcţionar, cu ideile tale. Nu eşti la locul tău…

— Ideile mele? Dar atât prin convingeri cât şi prin felul meu de a fi, sunt un funcţionar ca oricare altul, un personaj al lui Şcedrin. Îndrăznesc să cred că te înşeli asupra mea.

— Iarăşi glumeşti, Georges.

— Câtuşi de puţin. Se prea poate ca slujba pe care o am să nu mă satisfacă din toate privinţele, dar îmi convine mai bine decât o alta. M-am obişnuit cu ea, lucrez cu oamenii din mediul meu, nu sunt un inutil şi în orice caz mă simt destul de bine.

— Urăşti slujba ta şi te dezgustă.

— Da! Dar dacă demisionez, dacă mă apuc şi eu să visez cu glas tare şi am să trăiesc în alt mediu, crezi că mediul acela îmi va fi mai puţin nesuferit decât slujba mea?

— Ca să mă contrazici, se ridică jignită Zinaida Feodorovna, eşti gata să te calomniezi. Regret că am început conversaţia asta.

— De ce te superi? Eu mă indignez oare că tu nu faci nimic în viaţă? Fiecare trăieşte cum îi place.

— Dar tu trăieşti cum îţi place? Eşti oare liber? continuă Zinaida Feodorovna, ridicând deznădăjduită braţele. Să mâzgăleşti toată ziua hârtii contrare părerilor tale, să te supui altuia, să-ţi feliciţi şefii de Anul Nou şi să joci mereu cărţi şi iar cărţi, mai ales să serveşti o stare de lucruri care nu poate să-ţi fie pe plac… Nu, Georges, nu, să nu faci glume atât de grosolane, este groaznic! *Tu eşti un om de idei şi nu trebuie să lupţi decât pentru o idee.*

— Hotărât lucru, mă iei drept altcineva! oftă Orlov.

— Spune mai bine că nu vrei să stai de vorbă cu mine. Îţi displac, ăsta-i adevărul! spuse printre lacrimi Zinaida Feodorovna.

— Ascultă, draga mea, se ridică el din fotoliu cu aerul cuiva care ar vrea să ţină o prelegere, ai binevoit să recunoşti singură că sunt un om deştept şi citit. Nu foloseşte deci la nimic să vrei să instruieşti pe cineva care este gata instruit. Toate ideile, mici sau mari la care faci aluzie când spui că sunt un om de idei, îmi sunt binecunoscute. Dacă totuşi rămân un simplu slujbaş sau prefer să joc cărţi decât să lupt pentru acele idei înseamnă că am motivele mele bine întemeiate. Asta e una. În al doilea rând, după câte ştiu, tu n-ai fost niciodată funcţionară. Nu poţi trage deci o concluzie despre ce este şi ce nu este un serviciu public decât din anecdote sau din lecturi de proastă calitate. Ar trebui să ne hotărâm o dată pentru totdeauna să nu mai vorbim nici de lucruri care ne sunt arhicunoscute, nici de lucruri care depăşesc competenţa noastră.

— De ce-mi vorbeşti astfel? întrebă Zinaida Feodorovna, făcând speriată un pas înapoi. Pentru Dumnezeu, Georges, revino-ţi în fire.

Vocea-i tremura şi i se frânse. Ar fi vrut să-şi oprească lacrimile, dar dintr-odată izbucni în plâns.

— Georges, dragul meu! se tângui ea în franţuzeşte, alunecând la picioarele lui şi punându-şi capul pe genunchii săi, simt că mă pierd. Sunt abătută, ostenită, nu mai pot, nu mai pot! În copilărie, o mamă vitregă, îngrozitoare, perversă… după aceea bărbatul meu şi acum… acum tu… Răspunzi cu ironie şi răceală la dragostea mea nebunească… Şi jupâneasa asta scârboasă şi obraznică… Văd, văd, hohoti ea, nu-ţi sunt nici nevastă, nici prietenă, ci doar o femeie pe care o dispreţuieşti fiindcă ţi-e amantă. Am să mă omor…

Nu m-aş fi aşteptat ca vorbele şi lacrimile ei să producă o impresie atât de puternică asupra lui Orlov. Se înroşi la faţă, începu să se frământe îngrijorat în fotoliu şi obişnuita lui expresie de ironie făcu loc unei spaime copilăreşti, năuce.

— Draga mea, murmură el descumpănit, mângâindu-i părul şi umerii, nu m-ai înţeles, ţi-o jur. Iartă-mă, te rog. Am greşit şi… nu mă pot suferi eu însumi.

— Tânguirile şi gemetele mele te jignesc, spuse ea. Eşti un om cinstit, mărinimos, un om rar. Îmi dau seama de asta în fiecare clipă, dar m-am chinuit atât zilele astea.

Zinaida Feodorovna îl strânse cu patimă în braţe şi îl sărută.

— Te rog, te implor, nu mai plânge!

— Nu, nu… am plâns destul, mă simt mai uşurată acum.

— Mâine jupâneasa nu o să mai fie aici, continuă el să se frământe în fotoliu, tot atât de îngrijorat.

— Nu, Georges, trebuie să rămână. Auzi? Nu-mi mai e frică de ea. Trebuie să ne ridicăm deasupra meschinăriilor şi să nu ne gândim la prostii. Ai dreptate. Eşti un om rar, extraordinar.

Încetă să mai plângă. Şezând pe genunchii lui Orlov, cu lacrimi încă strălucind în vârful genelor, începu să-i povestească ceva plin de duioşie, mi se pare nişte amintiri din copilărie. Îl mângâia pe obraz, îl săruta, jucându-se cu mâinile, cu inelul şi cu brelocurile ce-i atârnau de lanţul ceasului. Însufleţită de propria-i povestire şi de prezenţa omului drag, i se părea că sufletul îi este răcorit, purificat de lacrimile de adineauri; vorbea cu o voce neînchipuit de caldă şi de melodioasă. Orlov îşi juca degetele prin părul ei castaniu şi-i săruta mâinile atingându-i-le fără zgomot cu buzele.

Luară ceaiul acolo unde se aflau, apoi Zinaida Feodorovna îi citi câteva scrisori. Către ora unu se duseră să se culce.

În noaptea aceea m-a chinuit un junghi puternic sub coastă şi până dimineaţa n-am izbutit nici să mă încălzesc, nici să adorm. L-am auzit pe Orlov ducându-se în camera lui, în birou. După un ceas sună. Aveam dureri atât de mari, eram atât de ostenit, încât uitând de toate rânduielile şi de buna-cuviinţă, am ieşit în indispensabili şi desculţ. Orlov, în halat şi cu scufia pe cap, mă aştepta în faţa uşii biroului.

— Când te chem, îmi spuse el aspru, te rog să vii îmbrăcat. Pune alte lumânări.

Voiam să-mi cer iertare, dar începui să tuşesc atât de tare, încât a trebuit să mă reazăm de uşă ca să nu cad.

— Dar dumneata eşti bolnav! îmi spuse el.

Era prima dată de când mă cunoştea, că Orlov mi se adresa cu dumneata, Dumnezeu ştie pentru ce. Se vede că în ţinuta aceea şi cu faţa răvăşită de accesul de tuse, îmi jucam prost rolul şi nu semănăm deloc a servitor.

— Dacă eşti bolnav, de ce lucrezi?

— Ca să nu mor de foame!

— În fond cât de groaznic este totul, murmură el intrând în birou.

Când m-am reîntors îmbrăcat ca să schimb şi să aprind lumânările, l-am găsit în fotoliu cu picioarele întinse pe un scaun, tăind filele unei cărţi.

L-am lăsat adâncit în lectură. Cartea nu îi mai cădea ca seara, din mâini.

VII

Astăzi, în timp ce scriu rândurile acestea, teama cu care m-am deprins din copilărie, să nu par sentimental şi caraghios, îmi reţine mâna. De aceea nu ştiu să dezmierd pe cineva, să-i spun lucruri pornite din inimă, să fiu sincer. Din pricina aceleiaşi temeri şi din lipsă de obişnuinţă nu izbutesc să exprim limpede ceea ce se petrecea atunci în sufletul meu.

Nu eram îndrăgostit de Zinaida Feodorovna, dar în simplul sentiment omenesc pe care-l aveam pentru ea, cred că era mai multă căldură, prospeţime, tinereţe şi bucurie decât în toată dragostea lui Orlov.

Dimineaţa, lustruind botinele sau măturând, aşteptam, cu inima bătându-mi puternic, clipa în care aveam să-i aud glasul sau paşii. Şi nu veţi putea niciodată înţelege ce plăcere era şi cât preţ avea pentru mine să stau în picioare în timp ce-şi lua cafeaua sau prânzul, să-i ţin blana în vestibul, să-i pun picioruşele în galoşi, simţind-o cum se sprijină de umărul meu, apoi să aştept ca portarul să mă sune la întoarcere să-i deschid şi să o văd cu obrajii trandafirii, îngheţaţi, cu genele ninse, şi să aud exclamaţiile ei scurte cu privire la ger sau birjar.

Doream să iubesc, să am o familie. Voiam ca viitoarea mea soţie să semene cu Zinaida Feodorovna şi să aibă acelaşi glas. Visam şi în timpul mesei, şi pe stradă, când eram trimis să fac diferite curse, şi noaptea, când nu puteam să adorm. Orlov azvârlea departe de el, cu scârbă, nimicuri femeieşti, copii, bucătărie, cratiţele de aramă, iar eu le adunam cu înduioşare, le dezmierdam în visurile mele, le îndrăgeam şi le cerşeam sorţii… Nădăjduiam o tovarăşă de viaţă, o cameră de copii, aleea unei grădiniţe, o căsuţă…

Ştiam bine că dragostea mea pentru Zinaida Feodorovna nu putea aştepta minunea unei reciprocităţi, dar gândul acesta nu mă tulbura. În modestul şi liniştitul meu simţământ asemănător unei afecţiuni obişnuite, nu era nici gelozie şi nici măcar invidie faţă de Orlov. Îmi dădeam perfect de bine seama că pentru un bolnav ca mine, fericirea nu putea fi cu putinţă decât în vis. Noaptea, în timp ce Zinaida Feodorovna îl aştepta pe Georges al ei şi rămânea cu privirea pironită pe pagina

unei cărţi, uitând s-o mai întoarcă, sau când tresărea îngălbenindu-se de câte ori Polia trecea prin cameră, sufeream şi eu alături de ea. Mă bătea atunci gândul să sparg cât mai repede durerosul abces şi să fac în aşa fel ca să afle tot ce se vorbea în timpul meselor de joi seara. Dar cum?

Tot mai des o surprindeam plângând; în primele săptămâni râdea şi fredona chiar când Orlov era plecat; dar luna următoare o tăcere posomorâtă se aşternu în casa noastră, care nu se mai însufleţea decât joi seara.

Îl linguşea pe Orlov şi ca să obţină de la el un zâmbet silit sau un sărut, se aşeza în genunchi şi se gudura întocmai ca un căţel. Dar oricât de deznădăjduită ar fi fost, nu trecea prin faţa unei oglinzi fără să-şi arunce o privire şi să-şi potrivească părul. Mi se părea ciudat însă că toaletele continuau s-o preocupe şi că era încântată de tot ce cumpăra; lucrul acesta mi se părea atât de puţin potrivit cu durerea ei sinceră. Se ţinea de modă şi îşi cumpăra rochii scumpe; pentru cine şi la ce bun?

Îmi amintesc mai ales de o rochie care costase patru sute de ruble. Să plăteşti patru sute de ruble pentru o rochie ce nu foloseşte la nimic, în timp ce lucrătoarele noastre primesc pentru munca lor de ocnaş douăzeci de copeici pe zi, fără mâncare, şi când dantelăresele din Veneţia şi Bruxelles primesc un salariu de cincizeci de bani de la patronii lor care socotesc că desfrâul le va putea aduce restul – iată ce mi se părea ciudat că n-o tulbura deloc pe Zinaida Feodorovna şi lucrul acesta mă îndârjea. Dar de îndată ce pleca în oraş, îi iertam şi înţelegeam totul şi nu aşteptam decât clipa în care portarul avea să mă sune ca să-mi vestească întoarcerea ei.

Mă trata ca pe o slugă, ca pe o făptură inferioară. Poţi foarte bine să mângâi un câine, fără măcar să te uiţi la el. Tot astfel mi se dădeau ordine, mi se puneau întrebări, fără ca prezenţa mea să fie observată. Stăpânii mei găseau că nu se cădea să vorbească cu mine mai mult decât trebuia. Dacă, în timp ce serveam la masă, m-aş fi amestecat în conversaţie sau aş fi râs, m-ar fi socotit nebun şi m-ar fi dat afară. Totuşi Zinaida Feodorovna îmi arăta destulă bunăvoinţă. Când mă trimitea undeva sau când îmi explica cum să mă folosesc de câte o lampă sau de un obiect proaspăt

cumpărat, chipul ei avea o expresie neobişnuit de deschisă, bună, îngăduitoare şi ochii ei mă priveau drept în faţă. Mi se părea atunci că îşi aduce aminte cu recunoştinţă de vremea când îi aduceam scrisori în Znamenskaia. De câte ori suna, Polia, care mă considera favoritul noii sale stăpâne şi mă ura îndoit din pricina asta, îmi spunea cu un surâs usturător:

— Du-te, asta-i… „a ta”.

Zinaida Feodorovna mă trata ca pe o fiinţă inferioară, fără să-şi dea seama că dacă în casa aceea se afla cineva înjosit, apoi aceea era chiar ea. Nu putea şti că eu, slugă, sufeream pentru ea şi mă întrebam de douăzeci de ori pe zi ce o aşteaptă în viitor şi cum avea să se sfârşească toată povestea. Fiindcă lucrurile se înrăutăţeau din zi în zi. Din seara în care îi vorbise despre demisie, Orlov, care avea oroare de lacrimi, se temea vădit şi ocolea conversaţiile serioase. De îndată ce Zinaida Feodorovna începea să discute, să implore sau stătea gata să plângă, Gheorghi Ivanîci trecea sub un pretext oarecare în biroul lui sau pleca în oraş. Dădea din ce în ce mai rar pe acasă şi mai ales la prânz nu-l mai vedeam aproape deloc. Joia era acum el cel dintâi care se ruga de prieteni să-l ducă undeva. Zinaida Feodorovna continua ca şi mai înainte să viseze la un nou apartament, la o bucătărie a ei, la călătorii în străinătate. Dar visurile rămâneau visuri. Mâncarea era adusă de la un restaurant. Potrivit dorinţei lui Orlov, chestiunea apartamentului nu mai trebuia să fie ridicată înainte de întoarcerea din străinătate, dar pretindea că nu poate pleca înainte ca să-i crească părul. Nu poţi cutreiera hoteluri şi „lupta pentru idei” decât dacă ai plete.

Pe lângă toate acestea, Kukuşkin luase obiceiul să vină seara la noi de câte ori Orlov nu se afla acasă. Nu era nimic deosebit în felul lui de a se purta, dar nu puteam uita că se lăudase că i-o va „sufla” lui Orlov pe Zinaida Feodorovna. Îi serveam ceai şi vin roşu şi umplea salonul cu râsul lui neplăcut, ascuţit. Voind să fie amabil, susţinea de fiecare dată că uniunea liberă este din toate punctele de vedere superioară căsătoriei şi că toţi oamenii cumsecade ar trebui acum să vină la Zinaida Feodorovna şi s-o salute până la pământ.

VIII

În aşteptarea a ceva rău ce trebuia să se întâmple, sărbătorile Crăciunului fură triste. În ajunul Anului Nou, Orlov anunţă pe neaşteptate, încă de dimineaţa, la cafea, că era delegat cu împuterniciri speciale pe lângă un senator care trebuia să meargă să inspecteze o gubernie.

— N-am niciun chef să plec, adăugă el cu un aer contrariat, dar nu văd cum m-aş putea sustrage acestei obligaţii. Dar trebuie să mă duc. N-am ce face.

La auzul acestei veşti, ochii Zinaidei Feodorovna se umflară parcă, dintr-odată.

— Pentru multă vreme? întrebă ea.

— Pentru vreo cinci zile.

— Îţi mărturisesc că eu, dimpotrivă, sunt mulţumită că pleci! spuse ea după o clipă de gândire. Asta o să te mai distreze. O să ai o mică aventură în timpul călătoriei şi o să-mi povesteşti totul la întoarcere.

Zinaida Feodorovna încerca cu orice prilej să-i dea a înţelege că nu-l stingherea întru nimic şi că putea face tot ce voia; dar politica asta cam naivă, cusută cu aţă albă, nu înşela pe nimeni. Dimpotrivă, numai bine ea reamintea lui Orlov că nu e liber.

— Plec chiar astă seară! încheie el, începând să-şi citească ziarele.

Ea voi să-l însoţească la gară, dar până la urmă, Orlov izbuti s-o convingă să renunţe. Nu pleca doar nici în America, nici pentru cinci ani, ci doar pentru cinci zile, poate chiar mai puţin.

La ceasurile opt, îşi luară rămas-bun. O strânse la piept, o sărută pe frunte şi pe gură.

— Fii cuminte, caută să nu te plictiseşti fără mine! îi spuse el pe un ton dezmierdător şi plin de căldură care mă mişcă şi pe mine. Dumnezeu să te aibă în pază.

Zinaida Feodorovna îl sorbea din ochi, căutând să-şi întipărească şi mai adânc în minte trăsăturile dragi, apoi îi încolăci grumazul cu braţele, cu o mişcare plină de graţie, şi îşi plecă fruntea la pieptul lui.

— Iartă, te rog, neînţelegerile noastre! îi spuse ea în franţuzeşte. Bărbatul şi femeia nu pot să nu se certe când se iubesc, şi eu te iubesc la nebunie. Nu mă uita. Telegrafiază-mi des şi dă-mi detalii.

Orlov o mai sărută o dată şi ieşi tulburat fără să scoată un cuvânt. Când uşa se închise, se opri la jumătatea scării şi privi înapoi. Am avut impresia că dacă ar fi venit din dosul uşii cel mai mic suspin, s-ar fi întors. Dar nu se auzi nimic. Îşi strânse mai bine blana şi coborî şovăitor.

Doi birjari aşteptau de mult la poartă. Orlov se urcă într-o sanie şi eu în cealaltă, cu bagajul. Era ger mare. Focuri mari fumegau pe la răspântii. Din pricina vitezei cu care alunecau săniile, vântul îngheţat îmi tăia obrajii şi mâinile, şi abia mai puteam să răsuflu. Am închis ochii şi m-am gândit: „Ce femeie minunată şi cât poate iubi!" Câte lucruri nefolositoare se adună de prin curţi ca să fie vândute; până şi sticlele sparte sunt socotite drept o marfă bună; şi o comoară atât de rară cum este dragostea acestei femei, tânără, elegantă, cinstită şi deşteaptă, se iroseşte fără nădejde. Un sociolog de altădată vedea în orice patimă o forţă care cu oarecare dibăcie ar putea fi călăuzită spre mari împliniri; la noi, chiar o patimă înaltă şi frumoasă sfârşeşte prin a se stinge în lâncezeală, nefolosită, neînţeleasă sau banalizată.

Săniile se opriră brusc. Deschisei ochii: eram în strada Sergheievskaia, în faţa casei unde locuia Pekarski. Orlov coborî şi dispăru pe poartă. Cinci minute după aceea, feciorul lui Pekarski ieşi cu capul gol şi se răsti la mine înciudat că trebuise să coboare din casă pe un asemenea ger:

— Ei, eşti surd? Plăteşte săniile şi vino sus. Te cheamă…

Mă urcai până la etajul al doilea, fără să mai înţeleg nimic. Mai fusesem în vreo câteva rânduri la Pekarski. Vreau să spun că intrasem în vestibul, de unde zărisem salonul cel mare. Şi de fiecare dată fusesem izbit – în contrast cu strada udă de ploaie şi mohorâtă – de bronzurile, de mobilele de preţ şi de cadrele bogate ale tablourilor. În mijlocul acestei străluciri, văzui pe Gruzin, pe Kukuşkin, apoi pe Orlov.

— Ascultă, Stepane, îmi spuse el, apropiindu-se de mine, am să stau aici până vineri sau sâmbătă. Dacă vin scrisori sau telegrame, adu-le, te rog, aici, în fiecare zi. Bineînţeles îi spui doamnei că am plecat şi că îi trimit salutări. Poţi să pleci.

Ducându-mă acasă, o găsii pe Zinaida Feodorovna întinsă pe o canapea şi mâncând o pară. O singură lumânare era aprinsă într-un candelabru.

— Aţi ajuns la timp la gară? mă întrebă ea.

— Da, doamnă, domnul trimite salutări doamnei.

M-am dus la mine în cameră şi m-am culcat. N-aveam nimic de făcut şi nici chef de citit. Nu eram nici mirat, nici indignat, dar încercam să pricep ce însemna această nouă prefăcătorie. Numai liceenii mint astfel iubitele. Orlov, care citise şi trăise atâtea, nu putuse oare inventa nimic altceva? Mărturisesc că nu aveam o părere prea proastă despre inteligenţa lui. Eram sigur că dacă ar fi trebuit să-l înşele pe ministru sau pe un alt personaj important, ar fi pus la cale ceva cu mai multă osteneală şi artă. Ca să-şi înşele nevasta, era destul prima idee ce-i trecea prin cap. Dacă izbutea, bine, dacă nu, nu era nicio nenorocire: data viitoare avea să folosească tot atât de uşor o altă minciună la fel de simplă şi de comodă, fără să-şi bată capul.

Când începu să bată miezul nopţii şi în apartamentul de deasupra noastră se auziră zgomote de scaune şi urale în cinstea Anului Nou, Zinaida Feodorovna mă sună din camera alăturată biroului lui Orlov. Amorţită de îndelungata şedere, întinsă pe canapea, se aşezase la biroul ei şi scria.

— Trebuie să dai o telegramă, îmi spuse ea surâzând. Du-te, te rog, la gară şi spune că telegrama trebuie să urmărească destinatarul.

Când fusei în stradă, citii:

„La mulţi ani. Telegrafiază repede. Îmi e îngrozitor de urât fără tine. A trecut un veac. Regret nu pot trimite mii sărutări şi inima prin telegramă. Fii fericit, dragostea mea.

Zina”

Trimisei telegrama şi a doua zi dimineaţa adusei recipisa Zinaidei Feodorovna.

IX

Mai greu era că Orlov avusese uşurinţa să pună şi pe Polia la curent, poruncindu-i să-i aducă cămăşi şi alte schimburi la Pekarski. Din pricina asta, se uita acum la Zinaida Feodorovna cu o bucurie rea şi cu o ură pe care nu o puteam înţelege. Nu înceta să rânjească fericită, la bucătărie şi în vestibul.

— Prea se credea tare, repeta ea încântată. Omul trebuie să ştie când să-şi ia catrafusele. Ar trebui să-şi dea seama singură…

Mirosise că Zinaida Feodorovna nu avea să mai stea mult la noi şi ca să nu piardă ocazia şterpelea tot ce-i cădea în mână: sticluţe, ace de os, batiste, botine. A doua zi după Anul Nou, Zinaida Feodorovna mă chemă şi-mi spuse în şoaptă că i-a dispărut o rochie neagră. Apoi începu să meargă dintr-o cameră în alta, palidă, indignată, vorbind singură.

— Ce îndrăzneală, ce îndrăzneală! E de o neruşinare nemaiauzită.

La masă vru să ia supă şi nu putu; mâinile îi tremurau şi buzele la fel. Rămase o clipă nemişcată, aşteptând să-i treacă tremurul, apoi deodată, nemaiputându-se stăpâni, se uită la jupânească:

— Poţi să te duci, Polia, Stepan va servi şi singur.

— Nu face nimic, doamnă, rămân şi eu.

— Dar nu-i nicio nevoie de dumneata aici! insistă Zinaida Feodorovna ridicându-se agitată. Pleacă, pleacă de tot. Caută-ţi alt loc. Te rog să te duci imediat.

— Nu pot pleca fără ordinul conaşului. Eu sunt în serviciul dumnealui. O să fac cum o să poruncească dânsul.

— Dar îţi poruncesc eu! răspunse ea roşie ca focul. Şi eu sunt stăpână aici.

— Puteţi să fiţi, dar numai conaşul mă poate da afară, fiindcă dânsul m-a angajat.

— N-o să mai rămâi aici nicio clipă! strigă Zinaida Feodorovna, lovind în farfurie cu cuţitul. Eşti o hoaţă. Auzi?

Aruncă şervetul pe masă şi ieşi repede din sufragerie, cu faţa descompusă. Polia ieşi şi ea, plângând ostentativ cu hohote zgomotoase şi bodogănind. Supa şi găinuşele se răciră. Şi dintr-odată luxul acela de mare restaurant

care se afla pe masă mi se păru meschin, furat, semănând cu Polia. Cele două pateuri nenorocite de pe farfurie aveau un aer de plâns, aproape criminal… „Vom fi aduse înapoi la restaurant astă-seară – păreau ele să spună – şi mâine vom fi servite din nou unui demnitar sau unei cântăreţe celebre”.

— Aşa cucoană mare, mersi! ţipa Polia în camera ei. Dac-aş fi vrut, de mult aş fi putut fi şi eu ca ea. Numai că eu am ruşine. O să vedem care dintre noi două o să plece mai întâi. O să vedem…

Zinaida Feodorovna sună. Şedea într-un colţ al camerei, parcă pedepsită.

— N-a venit nicio telegramă?

— Nu, doamnă.

— Vezi te rog la portar. Şi nu pleca de acasă. Mi-e frică să rămân singură.

Din oră în oră a trebuit apoi să cobor la portar ca să văd dacă nu venise o telegramă.

Momentele acelea au fost – recunosc – deosebit de apăsătoare. Ca să n-o vadă pe Polia, Zinaida Feodorovna luă ceaiul şi mesele în camera ei de lângă birou. Tot acolo şi dormea pe o canapeluţă în formă de C, pe care îşi făcea singură patul. În primele zile am dus eu telegramele. Dar văzând că nu primeşte niciun răspuns, Zinaida Feodorovna încetă să mai aibă încredere în mine şi se duse singură la poştă. Văzând-o atât de neliniştită, începui şi eu să aştept cu nerăbdare un răspuns. Nădăjduiam că Orlov o să inventeze o minciună oarecare, că o să dea ordin la o gară să se trimită o telegramă Zinaidei Feodorovna. Dacă era prea absorbit de jocul de cărţi sau dacă între timp se şi aprinsese după altă femeie, Gruzin şi Kukuşkin trebuiau neapărat să-i amintească de noi.

Dar aşteptarăm zadarnic. De câte patru, cinci ori pe zi intram în cameră la Zinaida Feodorovna gata să-i mărturisesc totul. Dar, văzând aerul ei nenorocit de căprioară speriată, umerii căzuţi, buzele tremurătoare, plecam cum venisem. Înduioşarea şi mila îmi luau tot curajul.

Veselă, mulţumită, Polia deretica prin birou, prin camera de culcare; ca şi cum nu s-ar îi întâmplat nimic, scotocea prin dulapuri, zăngănea farfuriile şi paharele şi trecea cântând şi tuşind prin faţa uşii Zinaidei

Feodorovna. Era măgulită că stăpâna se ascundea de ea. Seara se ducea Dumnezeu ştie unde şi suna la intrare pe la două sau trei dimineaţa. Trebuia să-i deschid şi s-o aud iarăşi bodogănind fiindcă tuşeam. Câteva clipe după aceea din nou zbârnâia soneria. Alergam spre camera Zinaidei Feodorovna, care scotea capul pe uşă şi întreba „Cine a sunat?", uitându-se să vadă dacă nu am în mână o telegramă.

Când, sâmbătă, portarul sună de jos şi pe scară se auzi vocea cunoscută, bucuria Zinaidei Feodorovna fu atât de mare, încât izbucni în hohote de plâns. Se repezi în întâmpinarea lui, îl strânse în braţe, îi sărută pieptul, mânecile, îndrugând cuvinte fără înţeles. Portarul aduse geamantanele şi la intrare răsună glasul vesel al Poliei. Parcă ar fi venit cineva să-şi petreacă vacanţa.

— De ce nu mi-ai telegrafiat? De ce? Am suferit atâta, că nu ştiu cum de mai trăiesc. Ah, Doamne!

— E foarte simplu! spuse Orlov. Ne-am dus, senatorul şi cu mine, din prima zi la Moscova, aşa că nu am primit telegramele tale. După masă o să-ţi povestesc totul, draga mea, dar până una sau alta vreau să dorm. Nu mai pot, trenul m-a istovit.

Se vedea că nu închisese ochii toată noaptea, jucase desigur cărţi şi băuse. Zinaida Feodorovna îl culcă şi până seara umblarăm cu toţii în vârful picioarelor. Masa se sfârşi cu bine, dar explicaţiile începură în timp ce luau cafeaua în birou. Zinaida Feodorovna murmură repede ceva în franţuzeşte şi vorbele ei şipoteau ca undele unui pârâu. Se auzi apoi un oftat şi glasul lui Orlov:

— Dumnezeule! spuse el tot în franţuzeşte, nu găseşti nimic altceva decât veşnica poveste a jupânesei.

— Dar, dragul meu, m-a furat şi mi-a spus necuviinţe.

— De ce nu mă fură şi nu-mi spune şi mie necuviinţe? De ce nu dau eu niciodată atenţie jupâneselor, portarilor şi feciorilor? Draga mea, ţii să ai capricii şi nu vrei să ai caracter. Parc-ai fi însărcinată. Când ţi-am propus s-o dăm afară, ai vrut cu orice preţ să rămână şi acum tot tu îmi ceri s-o gonesc. În asemenea condiţii şi eu sunt încăpăţânat. La capricii răspund tot cu capricii: tu vrei să plece şi eu vreau să rămână. E singurul mijloc să-ţi vindec nervii.

— Bine, ajunge! spuse Zinaida Feodorovna speriată. Să nu mai vorbim de asta. S-o lăsăm pe mâine. Vorbeşte-mi acum de Moscova… Ce mai e nou pe acolo?

X

A doua zi era 7 ianuarie, sfântul Ion. După dejun, Orlov îşi puse fracul şi decoraţiile ca să se ducă să-şi felicite tatăl de ziua lui.

Trebuia să plece la ceasul două, dar când fu gata nu era decât unu şi jumătate. Ce să facă între timp?

Începu să se plimbe prin salon, încercând să-şi aducă aminte cu glas tare de urările în versuri pe care le recita părinţilor când era copil.

Într-un fotoliu, Zinaida Feodorovna, care se pregătea şi ea să se ducă la o croitoreasă sau după diverse cumpărături, se uita la el zâmbind. Nu ştiu cum ajunseseră acolo, dar când am intrat eu cu mănuşile lui Orlov, l-am găsit în faţa ei spunând cu un aer copleşit şi rugător:

— Pentru numele lui Dumnezeu şi al tuturor sfinţilor, nu vorbi despre lucruri pe care toată lumea le ştie; de ce oare femeile inteligente de la noi au acest nenorocit obicei, să filozofeze şi să vorbească pe un ton doctoral şi pătimaş ca despre ceva nou, despre lucruri răsuflate de care până şi liceenii s-au plictisit! Ah, ce recunoscători v-am fi dacă aţi şterge din programul nostru conjugal problemele serioase!

— N-avem voie nici măcar să cugetăm?

— Îţi dau toată libertatea să afişezi tot liberalismul pe care-l pofteşti şi să citezi toţi autorii pe care îi vrei, dar fă-mi o concesie. Nu vorbi niciodată în prezenţa mea de două lucruri: de nimicnicia înaltei societăţi şi de condiţiile anormale ale căsătoriei. Înţelege odată: lumea mare e ponegrită numai ca să fie ridicată în slăvi, cealaltă, lumea negustorilor, a popilor, a micilor burghezi, a ţăranilor şi a tuturor Sidorilor şi Nichiţilor. Află că mi-e deopotrivă de scârbă şi de una şi de alta. Dar dacă mi s-ar cere să mă hotărăsc între ele, aş alege fără ezitare lumea mare. Şi nu ar fi din partea mea nici ipocrizie şi nici maimuţăreală. Toate preferinţele mele înclină spre înalta societate. Ştiu foarte bine că e uşuratică, banală, dar cel puţin tu şi cu mine vorbim franţuzeşte, citim de bine de rău câteva cărţi şi nu ne luăm la bătaie chiar când discutăm aprins. În lumea cealaltă, a Sidorilor, a Nichiţilor şi a negustorilor care îşi dau atâta importanţă, n-auzi decât „acuşica”, „fire-ai

al dracului", „ţi-arăt eu ţie", totul împletit cu cea mai mare destrăbălare şi cel mai complet păgânism.

— Totuşi ţăranul şi negustorul vă hrănesc.

— Ei şi? Argumentul ăsta nu este o bună recomandaţie nici pentru ei, nici pentru mine. Dacă mă hrănesc şi îşi scot apoi căciula în faţa mea înseamnă că n-au nici inteligenţa şi nici lealitatea să facă altcum. De altfel, eu nu laud şi nu condamn pe nimeni; vreau doar să spun că aceste două lumi opuse nu fac una mai puţin ca cealaltă. Repet: cu inima şi cu mintea sunt împotriva amândurora. Dar gusturile mele personale înclină totuşi spre cea dintâi. Şi acum, continuă Orlov, privind pendula, să vorbim şi despre condiţiile anormale ale căsătoriei. Ar fi timpul să înţelegi că nu există deloc condiţii anormale de căsătorie, dar că obiectul căsătoriei este încă nedeterminat. Ce cereţi voi, femeile, de la căsătorie? În orice convieţuire, fie liberă, fie legală, fie bună, fie rea, fondul este acelaşi. Voi nu trăiţi decât pentru acest fond, el este totul pentru voi. Fără el, existenţa voastră ar fi lipsită de sens. Numai de el aveţi nevoie, şi vă bucuraţi de el din plin. Dar de când aţi început să citiţi, vă e ruşine şi vă frământaţi mereu. Pentru un da sau pentru un nu sunteţi gata să schimbaţi bărbatul şi ca să justificaţi acest cadril, vorbiţi de condiţiile anormale ale căsătoriei. Din moment ce nu puteţi şi nici nu vreţi să excludeţi fondul acesta pe care-l consideraţi totuşi drept principalul vostru duşman, un fel de Satană, pe care continuaţi însă să-l slujiţi în chip slugarnic, ce să mai stăm de vorbă? Tot ce mi-ai putea spune nu va fi decât absurditate şi moft. Şi n-aş putea să te cred.

Am coborât să spun portarului să aducă o birjă; când m-am întors cearta era în toi. Cum spun marinarii: vântul prinsese putere.

— Văd, spunea Zinaida Feodorovna, plimbându-se peste măsură de agitată, că vrei astăzi să mă uluieşti cu cinismul tău. Mi-e silă să te mai ascult. Mă simt fără vină în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor şi n-am de ce să mă pocăiesc. Mi-am părăsit bărbatul ca să vin la tine şi îmi fac o glorie din asta. Da, îţi jur pe onoare că îmi fac o glorie.

— Foarte bine.

— Dacă eşti un om adevărat, un om cinstit, trebuie să te mândreşti şi tu cu gestul meu. Fiindcă el ne aşază pe amândoi deasupra a mii de oameni care ar vrea să facă la fel, dar care nu se hotărăsc din slăbiciune sau din socoteli meschine. Dar tu nu eşti un om adevărat. Ţi-e frică de libertate şi îţi baţi joc de imboldurile cinstite, de teamă ca un necioplit să nu te ia drept un om întreg. Ţi-e frică să mă arăţi cunoştinţelor tale. Nu-i pentru tine mai mare chin decât să te arăţi pe stradă cu mine. Cum? Nu-i adevărat? Atunci de ce nu m-ai prezentat nici până acum tatălui şi verişoarei tale? Spune, de ce? Nu! strigă ea bătând din picior, asta mă supără mai mult ca orice. La urma urmelor e dreptul meu. Te rog să mă prezinţi tatălui tău.

— Dacă ai nevoie de el, prezintă-te singură. Primeşte în fiecare dimineaţă de la zece, la zece şi jumătate.

— Eşti josnic! îşi frânse mâinile Zinaida Feodorovna deznădăjduită. Chiar dacă nu eşti sincer şi n-ai gândi tot ce spui, ar trebui să te urăsc pentru cruzimea asta. Ah, cât eşti de josnic!

— Ne învârtim necontenit în jurul aceluiaşi punct principal, dar îl ocolim. Adevărul este că te-ai înşelat şi că nu vrei s-o recunoşti. Ţi-ai închipuit că sunt cine ştie ce erou, cu cine ştie ce idei sau idealuri extraordinare şi când m-ai pus la încercare s-a dovedit că nu sunt decât un funcţionar dintre cei mai obişnuiţi, un jucător de cărţi fără nicio pasiune pentru idei. Sunt demna odraslă a unei societăţi putrede de care ai vrut să fugi, exasperată de uşurinţa şi trivialitatea ei. Recunoaşte-o şi fii dreaptă: supără-te pe tine, nu pe mine, fiindcă tu te-ai înşelat, nu eu.

— Da, mărturisesc, m-am înşelat.

— Foarte bine. Am spus, în sfârşit, lucrul esenţial. Acum ascultă-mă te rog. Să mă ridic până la tine nu pot, fiindcă sunt prea corupt; să cobori tu până la mine, nu poţi, fiindcă eşti prea sus. Nu ne rămâne decât un singur lucru…

— Care? întrebă Zinaida Feodorovna, tăindu-i-se răsuflarea şi făcându-se dintr-odată albă ca hârtia.

— Rămâne să chemăm logica în ajutor…

— Gheorghi, de ce mă chinuieşti în aşa hal? spuse ea dintr-odată în ruseşte, cu vocea frântă. De ce? Dă-ţi seama cât sufăr…

Speriat de lacrimile ei, Orlov se refugie în biroul lui şi nu ştiu, fie că voi să-i impună o suferinţă în plus, fie că-şi aduse aminte că aşa se procedează în asemenea caz, încuie uşa cu cheia. Zinaida Feodorovna scoase un strigăt şi se repezi în urma lui, foşnindu-şi rochia.

— Ce înseamnă asta? întrebă ea, bătând cu pumnii în uşă. Ce înseamnă asta? repetă ea cu o voce piţigăiată, sugrumată de indignare. Aşa faci? Ei bine, să ştii că te urăsc, te dispreţuiesc şi totul s-a sfârşit între noi, totul!

Se auziră plânsete şi un râs isteric. Un obiect căzu de pe o măsuţă din salon şi se sparse. Orlov trecu tiptil pe altă uşă, din birou în vestibul, privi cu teamă în jurul lui, îşi puse repede blana şi jobenul şi ieşi.

Trecu o jumătate de ceas, apoi o oră. Zinaida Feodorovna plângea mereu. Îmi amintii că nu avea pe nimeni, nici tată, nici mamă, nici rude, că trăia între un om care o ura şi Polia care o fura. Cât de nenorocită mi se păru viaţa ei! Fără să ştiu nici eu de ce, m-am dus la ea în salon. Neajutorată, nenorocită, cu părul ei frumos, ea – un model de gingăşie şi fineţe – suferea cumplit. Întinsă pe canapea, cu faţa ascunsă, tremura din tot trupul.

— Doamnă, o întrebai eu încet, nu doriţi să chem un doctor?

— Nu… e de prisos… Nu-i nimic! îmi spuse ea, privindu-mă cu ochii plini de lacrimi. Mă doare puţin capul. Mulţumesc.

Am ieşit.

Seara, după ce scrise scrisori peste scrisori, mă trimisese la Pekarski, la Gruzin, la Kukuşkin, peste tot unde aş fi putut da de Orlov, ca să-i înmânez un bilet. De câte ori mă întorceam fără rezultat, se supăra, mă implora, îmi vâra bani în mână, cuprinsă parcă de delir. Nu dormi toată noaptea. Rămase în salon, vorbind singură.

A doua zi, Orlov se întoarse la prânz şi se împăcară.

Joia următoare se plânse prietenilor de existenţa lui de nesuferit.

— Nu mai este viaţă, spunea el exasperat, aprinzând ţigară după ţigară, ci o adevărată Inchiziţie… Lacrimi, ţipete, discuţii înalte, rugăminţi s-o iert, apoi iar lacrimi, iar ţipete… La drept vorbind nu mai am nici casă. Am ajuns şi eu şi ea la capătul răbdării… Cât o s-o mai

ducem aşa? O lună, poate chiar două. Da, e foarte cu putinţă…

— Vorbeşte-i! spuse Pekarski.

— Am încercat. Nu pot. Unei făpturi cu judecată, care ştie să se stăpânească, îi poţi spune orice. Dar am de-a face cu o fiinţă lipsită de voinţă şi de caracter şi de logică. Iar eu nu suport lacrimile. Mă dezarmează. Când începe să plângă, sunt gata să-i jur dragoste veşnică şi să plâng şi eu cu ea…

Pekarski, continuând să nu priceapă nimic, se scărpină pe fruntea lui mare şi îl sfătui iarăşi:

— Zău, ar trebui să-i închiriezi un apartament. E atât de simplu.

— De mine are nevoie, nu de apartament! oftă Orlov. Ce să mai vorbim? N-aud decât predici şi predici, dar nu văd nicio ieşire. Iată ce înseamnă să fii vinovat fără vină. N-am vrut să intru în horă şi totuşi trebuie să joc. Toată viaţa am fugit de rolul de erou şi nu am putut suferi romanele lui Turgheniev, şi – ironia sorţii – iată-mă un adevărat erou! Degeaba îmi dau cuvântul de onoare că nu sunt erou şi aduc dovezile cele mai categorice, nu mă crede. De ce? O să încep să-mi închipui că s-ar putea totuşi întâmpla să fie în mine ceva eroic.

— Ar trebui, spuse Kukuşkin, râzând, să te duci să mai inspectezi o gubernie.

— Ăsta-i singurul lucru de făcut.

O săptămână după aceea, Orlov vesti că era din nou ataşat pe lângă senator şi în aceeaşi seară îşi luă geamantanele şi se duse la Pekarski.

XI

În uşa de la intrare stătea un bătrân de vreo şaizeci de ani, cu o blană lungă până la pământ şi o căciulă de biber.

— Gheorghi Ivanîci e acasă? întrebă el.

În primul moment am crezut că e un cămătar care împrumutase bani lui Gruzin şi, aşa cum se întâmpla uneori, venea acum să-i ceară lui Orlov. Dar când a pătruns în vestibul şi i-am văzut sprâncenele stufoase şi buzele strânse, caracteristice – pe care le cunoşteam atât de bine din fotografii – şi după ce şi-a descheiat blana şi am zărit cele două rânduri de decoraţii prinse de uniformă, l-am recunoscut: era faimosul om de stat, tatăl stăpânului meu.

Aflând că Gheorghi Ivanîci e plecat, strânse şi mai tare buzele şi rămase o clipă pe gânduri, arătându-şi profilul uscat şi ştirb.

— Am să-i scriu câteva rânduri, zise el, du-mă, te rog, în biroul lui.

Îşi lăsă galoşii şi intră în casă fără să-şi scoată blana lungă şi grea. Se aşeză la birou şi înainte de a lua condeiul, se gândi câteva minute, apăsându-şi ochii cu mâna, ferindu-se parcă de soare, întocmai cum făcea şi fiul său când era supărat. Chipul îi era trist, recules şi avea obişnuitul aer resemnat al oamenilor bătrâni şi evlavioşi. În picioare, în spatele lui, mă uitam la chelia şi la ceafa lui scofâlcită şi era limpede ca ziua că în clipa aceea moşneagul acela slăbănog şi bolnav era în puterea mea.

În toată casa nu ne aflam decât noi doi: duşmanul meu şi cu mine. Nu aveam decât să-l strâng o dată de beregată, apoi să-i smulg ceasul ca să ascund adevăratul mobil al crimei şi să mă fac nevăzut pe scara de serviciu. Aş fi obţinut astfel nesfârşit mai mult decât visasem când mă tocmisem fecior.

Îmi spuneam că niciodată nu voi mai întâlni un asemenea prilej. Dar în loc să mă arunc asupra moşneagului, mă uitam cu o totală nepăsare când la chelia lui, când la gulerul de blană şi mă gândeam liniştit la relaţiile omului acestuia cu singurul său fiu. Îmi dădeam seama că semenii noştri răsfăţaţi de noroc şi de avere nu doresc desigur niciodată moartea…

— Eşti de mult în serviciul fiului meu? mă întrebă el, aşternând literele mari pe hârtie.

— De aproape trei luni, Excelenţă.

Sfârşi de scris şi se ridică. Încă mai aveam timp. Mă îndemnam şi strângeam pumnii, încercând să-mi storc din suflet măcar o picătură din ura mea de altădată. Mi-am amintit ce duşman îndârjit şi necruţător îi eram cu puţin mai înainte. Dar e greu să aprinzi un amnar, frecându-l de o piatră moale. Chipul îmbătrânit şi trist şi strălucirea îngheţată a decoraţiilor nu-mi inspirau decât zadarnice, meschine şi banale gânduri despre fragilitatea a tot ce este pe pământ şi despre moartea iminentă.

— Bună ziua, prietene! spuse moşneagul, punându-şi căciula şi ieşi.

Nu mai încăpea nicio îndoială: se petrecuse în mine o schimbare, eram acum un altul. Ca să fiu şi mai sigur de această schimbare, căutai să scormonesc, să reîmprospătez anumite amintiri, dar de îndată simţii un fel de spaimă, ca şi cum aş fi văzut deschizându-mi-se sub picioare un abis întunecat şi muced. Mi-am revăzut în gând tovarăşii de luptă, cunoscuţii, şi mi-am dat seama că aş fi roşit şi m-aş fi tulburat întâlnindu-i. Ce eram eu acum? În ce mai credeam şi ce mai aveam de făcut? Încotro s-o iau? Pentru ce trăiam?

Nu mai pricepeam nimic şi nu mai aveam decât un singur gând limpede: să-mi fac cât mai repede bagajul şi să plec. Înainte de vizita bătrânului, avea un sens să fiu slugă. Acum era caraghios. În timp ce-mi adunam lucrurile, lacrimile îmi picurau în geamantan; eram înspăimântător de trist. Şi totuşi ce sete de viaţă clocotea în mine! În scurta vreme ce-mi mai rămânea de trăit, aş fi vrut să sorb şi să cuprind tot ce-i poate fi dat omului. Doream să vorbesc şi să citesc, să lucrez cu ciocanul într-o uzină mare, să fac de veghe pe vapor, să fiu plugar… Nevski Prospekt, timpul, marea, totul căpăta în închipuirea mea un farmec înzecit, mă chema, mă vrăjea. Când Zinaida Feodorovna se întoarse din oraş, alergai şi o ajutai să-şi scoată haina cu mai mult elan ca niciodată: era pentru cea din urmă oară.

În ziua aceea avurăm două vizite. Seara, Gruzin veni pe neaşteptate să ia nişte hârtii ca să le ducă lui Orlov. Deschise biroul, luă hârtiile, le făcu sul şi mă rugă să le

pun în vestibul, lângă căciulă. Apoi intră la Zinaida Feodorovna care se afla în salon, întinsă pe o canapea, cu mâinile sub cap. Orlov era plecat de vreo cinci-şase zile în pretinsa lui inspecţie şi nimeni nu ştia când avea de gând să se întoarcă; dar Zinaida Feodorovna nu mai trimitea şi nici nu mai aştepta telegrame. Părea să nu mai ia în seamă nici prezenţa Poliei, care bineînţeles că rămăsese în serviciu. „Fie şi aşa!" părea să spună chipul ei nepăsător şi foarte palid. Ca şi Orlov, Zinaida Feodorovna se încăpăţâna acum şi ea să se socotească nenorocită. Din ciudă pe ea însăşi şi pe lumea întreagă, stătea zile întregi întinsă pe canapea, nemaidorind şi nemaiaşteptând decât o catastrofă. Îşi închipuia dinainte sosirea lui Orlov, cearta de neînlăturat, răceala, minciunile lui şi până la urmă ruptura… Şi poate că gândurile acestea chinuitoare îi făceau şi ele un soi de plăcere. Ce ar fi zis însă, dacă ar fi cunoscut dintr-odată tot adevărul?

— Draga mea, îi spuse Gruzin, înclinându-se în faţa ei şi sărutându-i mâna, te iubesc atât de mult! Eşti atât de bună! Şi Georginka al nostru care a plecat, minţi el. S-a dus, pungaşul.

Se aşeză lângă ea şi o bătu părinteşte pe mână.

— Dă-mi voie să stau un ceas la dumneata. Nu am niciun chef să mai trec pe acasă şi e prea devreme să mă duc la Birşovi. E ziua fetiţei lor Katia. Ce copil drăgălaş!

I-am adus un pahar cu ceai şi o sticluţă de coniac. Bău încet ceaiul, cu vădită neplăcere, şi îmi spuse sfios, înapoindu-mi paharul gol:

— Nu cumva ai putea să-mi aduci ceva de mâncare? N-am luat încă masa.

N-aveam nimic în casă. I-am adus de la restaurantul vecin un meniu simplu de o rublă.

— În sănătatea dumitale, frumoasă doamnă! îi spuse el Zinaidei Feodorovna, dând pe gât un păhărel cu votcă. Fetiţa mea – fina dumitale – îţi trimite multe sărutări. Are bube dulci, sărăcuţa. Ah, copiii, copiii! oftă el. Şi totuşi, orice s-ar spune, dragă prietenă, e plăcut să fii tată. Georginka nu înţelege sentimentul ăsta.

Mai bău un păhărel. Cu şervetul la gât, ca un copil, slab şi palid, mânca lacom şi se uita, ridicând din

sprâncene cu un aer jenat, când la Zinaida Feodorovna, când la mine. Ai fi zis că dacă nu i-aş fi adus găinuşa în gelatină ar fi plâns. După ce îşi potoli foamea se mai înveseli şi începu să vorbească, râzând, despre familia Birşov, dar, văzând că pe Zinaida Feodorovna nu o interesa şi nici nu o face să zâmbească, tăcu. Şi, dintr-odată, se aşternu o plictiseală apăsătoare.

Luminaţi de o singură lampă, nu mai spunea nici unul, nici altul, o singură vorbă. Gruzin suferea că trebuie să mintă, iar ea ar fi vrut să-l întrebe ceva şi nu se hotăra. Aproape o jumătate de oră se scurse astfel.

— E timpul să mă duc! spuse el în cele din urmă, uitându-se la ceas.

— Nu, mai stai. Avem de vorbit.

Altă tăcere. Gruzin se aşează la pian, apăsă pe o clapă apoi începu să fredoneze:

Ce-aduce ziua-mi viitoare?

Dar, potrivit obiceiului său, se ridică de îndată şi clătină din cap.

— Cântă-mi ceva, dragul meu, îl rugă Zinaida Feodorovna.

— Ce să cânt? ridică el din umeri. Am uitat tot. De mult m-am lăsat de pian.

Cu ochii în tavan, ca şi cum ar fi încercat să-şi aducă aminte, cântă totuşi cu multă căldură şi înţelegere, două bucăţi de Ceaikovski. Expresia feţei lui era cea de toate zilele şi mi se părea un miracol ca omul acesta pe care-l vedeam complăcându-se în mediul cel mai josnic şi mai vicios, să poată da dovadă de o înălţare, de o puritate sufletească de care eu nu mai eram de mult în stare. Cu obrajii îmbujoraţi, Zinaida Feodorovna începu iar să se frământe, plimbându-se prin salon.

— Aşteaptă, draga mea, dacă pot să-mi aduc aminte, am să-ţi mai cânt o bucată pe care am auzit-o la violoncel.

La început sfios, căutând notele, apoi cu siguranţă, cântă „Lebăda” lui Saint-Saëns. Când sfârşi, o mai cântă o dată.

— Drăguţ, nu-i aşa? spuse el.

Mişcată, Zinaida Feodorovna se opri în faţa lui şi îl întrebă:

— Prietene, spune-mi sincer, ce gândeşti despre mine?

— Cum să-ţi spun? începu el, ridicând sprâncenele. Mi-eşti dragă şi nu gândesc despre dumneata decât binele. Dacă vrei să-ţi vorbesc… aşa… în general… din punctul de vedere care te interesează, continuă el, frecându-şi cotul şi încruntându-se, ei bine, draga mea… vezi… hotărârea de a asculta orbeşte îndemnul inimii nu aduce întotdeauna fericirea oamenilor cumsecade. Dacă vrei să te simţi într-adevăr liber şi fericit, trebuie să înţelegi că viaţa este aspră, grosolană şi necruţătoare în cadrul ei conservator şi că trebuie să te porţi şi tu tot astfel, să fii tot atât de grosolan şi de nemilos în elanurile tale spre libertate: iată ce gândesc.

— Dar pot eu face altfel? întrebă Zinaida Feodorovna cu un zâmbet trist. Şi aşa sunt ostenită, atât de ostenită, încât nu voi ridica nici degetul cel mic ca să mă salvez…

— Atunci intră în mănăstire, draga mea.

Glumise desigur, dar la auzul acestor cuvinte, Zinaidei Feodorovna, apoi şi lui de asemenea, le dădură lacrimi.

— Ei, am pălăvrăgit destul. Trebuie să plec. Cu bine, dragă prietenă. Dumnezeu să te aibă în pază.

Îi sărută mâinile, i le mângâie cu duioşie şi făgădui să mai vină curând. Punându-şi în vestibul paltonul care semăna cu o hăinuţă de copil, se scotoci mult timp în buzunare, voind să-mi dea un bacşiş, dar nu găsi nimic.

— Cu bine, prietene! îmi spuse el trist. Şi plecă.

Nu am să uit niciodată impresia pe care mi-a lăsat-o omul acela.

Zinaida Feodorovna continuă să se plimbe chinuită, prin salon. Faptul că, în loc să stea nemişcată pe canapea, umbla din colţ în colţ mi se părea însă un semn bun. Voiam să profit de starea aceasta de spirit ca să-i vorbesc deschis şi să plec numaidecât după aceea. Dar abia am închis uşa în urma lui Gruzin, şi soneria zbârnâi din nou. Era Kukuşkin.

— Gheorghi Ivanîci s-a întors? Nu? Păcat! Am să intru atunci doar o clipă să sărut mâna stăpânei casei şi plec. Zinaida Feodorovna! strigă el. Pot să intru? Vreau să-ţi sărut mâna. Iartă-mă că-i aşa târziu.

Nu rămase mai mult de zece minute, dar mi se păru că trecuse o veşnicie şi că nu va mai pleca. Îmi muşcam buzele de ciudă şi începeam s-o urăsc pe Zinaida

Feodorovnia. „De ce nu-l dă afară?” mă indignam eu, deşi era vădit că şi ea abia aştepta să plece.

În timp ce-i ţineam blana, mă întrebă, în semn de deosebită atenţie, cum pot sta fără femeie.

— Dar cred că nu laşi să-ţi scape ocaziile, adăugă râzând. Sigur că-ţi faci de cap cu Polia… Ştrengarule!

În ciuda experienţei mele, cred că nu cunoşteam îndeajuns de bine oamenii: se prea poate ca dând prea mare importanţă amănuntelor, să-mi scape tocmai ceea ce era esenţial. Mi se păru că nu de florile mărului mă răsfăţa Kukuşkin cu râsul lui ascuţit şi mă linguşea. Nu cumva nădăjduia el că o să mă duc să trăncănesc cu slugile din alte case şi că o să se ducă astfel vorba că venea seara în lipsa lui Orlov şi că stătea până târziu cu Zinaida Feodorovna? Şi când spusele mele aveau să ajungă la urechile cunoştinţelor lui, nu avea oare să coboare privirea cu un aer modest, cum îi era obiceiul, şi să ameninţe cu degetul? Nu avea oare intenţia să lase chiar astă-seară să se înţeleagă sau să-i scape că i-a şi „suflat-o” lui Orlov pe Zinaida Feodorovna? Mi-l şi închipuiam cu mutra lui mică şi dulceagă.

Ura aceea pe care o căutasem zadarnic în mine după-amiază, în timp ce bătrânul se afla în mâinile mele, puse stăpânire pe mine. Kukuşkin ieşi şi, auzindu-l cum îşi târşâia galoşii pe scări, îmi veni o poftă nebună să-i arunc în chip de bun rămas o groaznică sudalmă. Dar m-am stăpânit. Când paşii lui se pierdură m-am întors în vestibul şi fără să-mi dau seama ce făceam, am luat sulul de hârtie uitat de Gruzin, am coborât în goană şi, fără palton şi pălărie, am alergat după el pe stradă. Nu era ger, dar bătea un vânt rece cu zloată.

— Excelenţă!… Excelenţă! am strigat, ajungându-l din urmă.

Se opri sub un felinar şi se întoarse mirat.

— Excelenţă, Excelenţă! am repetat eu cu respiraţia tăiată.

Negăsind ce să-i spun, l-am lovit de două ori peste faţă cu sulul. Uluit în aşa măsură încât faţa nici nu mai avu timpul să-i exprime uluirea, se rezemă de felinar şi îşi feri capul cu mâinile. În momentul acela trecu pe lângă noi un medic militar care observase că băteam pe cineva. Dar se uită numai mirat la noi, apoi îşi văzu de drum.

Cuprins de ruşine, am fugit înapoi în casă.

XII

Cu capul ud de zăpadă, cu respiraţia întretăiată, m-am dus repede în camera mea. Mi-am scos în grabă livreaua, mi-am îmbrăcat un rând de haine de ale mele, mi-am pus paltonul şi mi-am dus geamantanul în vestibul. Nu mai aveam decât un gând: să fug.

M-am reîntors câteva clipe în camera mea şi am început următoarea scrisoare către Orlov:

„Las aici alăturat falsele mele hârtii de identitate şi, te rog, om făţarnic ce eşti, domnule funcţionar petersburghez, să le păstrezi ca amintire de la mine.

Să te strecori într-o casă sub un nume de împrumut, să spionezi sub masca livrelei de fecior viaţa intimă a cuiva, să vezi şi să auzi totul, pentru ca apoi să te duci şi să divulgi acest tot, fără a mai cere voie – «asta seamănă a furt» – vei spune dumneata. E adevărat, dar în clipa aceasta nu-mi arde de atitudini alese. Am îndurat zeci şi zeci de mese în timpul cărora dumneata spuneai şi făceai ce-ţi plăcea, iar eu trebuia să ascult, să văd şi să tac; nu pot să-ţi iert asta. Şi apoi dacă nu ai niciun suflet alături de dumneata care să îndrăznească să-ţi spună adevărul fără să te linguşească, cel puţin eu, feciorul Stepan, să-ţi smulg masca de pe înfumuratul dumitale chip.”

Nu-mi plăcea deloc chipul în care începusem scrisoarea, dar nu voiam să mai schimb nimic.

De altfel, ce importanţă mai aveau toate astea?

Ferestrele înalte, cu perdele mohorâte, patul, livreaua aruncată într-un colţ, urmele ude ale paşilor mei, totul era trist şi posomorât. Până şi tăcerea era copleşitoare.

Fără îndoială fiindcă ieşisem fără galoşi şi cu capul gol, mi se urcase dintr-odată temperatura. Îmi ardeau obrajii, pleoapele mă dureau, iar capul îmi cădea greoi pe masă. Treceam printr-una dintre acele stări în care parcă te dedublezi şi ţi se pare că în creier fiecare gând e însoţit de umbra lui.

„Sunt bolnav, slab, doborât sufleteşte, continuai eu scrisoarea, nu sunt în stare să-ţi scriu cum aş voi. Simţeam la început nevoia să te jignesc, să te umilesc,

dar acum mi se pare că nu am niciun drept s-o fac. Şi eu şi dumneata suntem la fel de decăzuţi şi nu ne vom mai putea ridica niciodată. Chiar dacă scrisoarea mea ar fi plină de elocinţă, puternică, zguduitoare, ea nu ar avea decât efectul unor bătăi în capacul unui sicriu. Oricât de tari ar fi ciocăniturile, mortul nu se mai poate trezi. Nicio sforţare nu mai poate încălzi blestematul dumitale sânge îngheţat. O ştii mai bine decât mine. Mă întreb singur de ce îţi mai scriu? Inima-mi şi capul îmi ard ca un jăratic şi totuşi nu pot să nu continui.

Nu înţeleg de ce mă mai frământ ca şi cum scrisoarea asta ar putea să ne mai mântuiască, pe dumneata şi pe mine. Am febră, gândurile mi se destramă şi mi se pare că tocul mi-o ia razna pe hârtie. În minte îmi stăruie însă, luminoasă ca un foc, întrebarea pe care vreau să ţi-o pun.

Dacă eu m-am prăbuşit înainte de vreme, e uşor de explicat. Asemeni uriaşului din biblie, am ridicat pe umeri porţile din Gaza ca să le duc pe vârful muntelui şi numai când mi s-au sleit puterile, când sănătatea şi tinereţea m-au părăsit pe veci, mi-am dat seama că porţile acelea erau prea grele pentru mine şi că mă înşelasem. Mă chinuia şi o durere necruţătoare şi fără răgaz. Am cunoscut foamea, frigul, bolile, temniţa. Eu n-am fost niciodată fericit şi nici nu ştiu ce este fericirea. Nu am unde să-mi găsesc măcar un adăpost. Amintirile mă copleşesc şi uneori conştiinţei mele îi e frică de ele.

— Dar dumneata de ce te-ai lăsat biruit? Ce fatidice şi diabolice pricini te-au împiedicat să-ţi dezvolţi din plin acele însuşiri cu care te-a înzestrat natura? Pentru ce te-ai grăbit, înainte chiar de a începe să trăieşti, să sfărâmi în dumneata chipul şi asemănarea dumnezeirii şi te-ai schimbat într-o lighioană fricoasă, care latră ca să sperie pe alţii, tocmai fiindcă moare de spaimă? Ţi-e teamă de viaţă întocmai ca unui oriental care stă ziua întreagă pe perne moi şi trage din narghilea. Da, citeşti mult şi fracul te prinde bine, dar cu câtă grijă şi cocoloşeală, pur orientală, te păzeşti de foame, de frig şi de oboseală fizică, de suferinţă şi de frământări! Cât de timpuriu s-a înfofolit sufletul în halat! Ce fricos eşti în faţa vieţii adevărate şi a naturii cu care luptă orice om normal, sănătos. Tot ce te înconjoară este moale,

confortabil, călduţ – şi atât de trist! Da, de o tristeţe ucigătoare şi înecat într-o plictiseală grea, de temniţă. Şi încerci să scapi şi de acest vrăjmaş, jucând cărţi câte opt ceasuri pe zi.

… Şi ironia dumitale! Ah, cât de bine o înţeleg! Gândirea vie, liberă, sprintenă, este curioasă, autoritară, dar pentru un spirit trândav şi sterp ca al dumitale, este de nesuferit. Ca să nu-ţi tulbure liniştea, te-ai grăbit din cea mai fragedă tinereţe s-o încercuieşti într-un cadru îngust – aşa cum fac de altfel mii de semeni ai dumitale. Te-ai înarmat în viaţă cu ironie – sau cum vrei să-i spui dumneata. Împiedicată, speriată, gândirea dumitale nu mai îndrăzneşte să treacă dincolo de îngrădirea pe care i-ai impus-o şi când îţi baţi joc de idei, socotindu-le că îţi sunt toate cunoscute, eşti asemenea dezertorului care fuge ruşinos de pe câmpul de bătălie şi care, ca să-şi ascundă ruşinea, ia în derâdere curajul şi războiul. Cinismul înăbuşă durerea. Într-o povestire a lui Dostoievski, un bătrân calcă în picioare portretul fiicei sale iubite fiindcă se simte vinovat faţă de ea; tot astfel dumneata batjocoreşti în mod josnic ideea binelui şi adevărului, numai fiindcă nu mai ai tăria să te ridici până la ele. Orice aluzie sinceră, îndreptăţită de decăderea dumitale, te înspăimântă şi într-adins te înconjori numai de oameni care nu ştiu decât să-ţi încurajeze slăbiciunile. Nu degeaba, ah, nu degeaba îţi este atât de frică de lacrimi.

Şi acum să vorbim puţin despre felul dumitale de a te purta cu femeile… Moştenim, desigur, neruşinarea odată cu sângele şi cu carnea noastră şi creştem împreună cu ele, dar tocmai de aceea suntem oameni, ca să ştim să biruim în noi bestia. Când ai ajuns un om matur, când ai putut cunoaşte toate ideile, nu se poate să nu fi întrevăzut adevărul. L-ai cunoscut, dar nu l-ai urmat. Ţi-a fost teamă de el şi ca să-ţi amăgeşti conştiinţa ţi-ai spus gălăgios că vinovat nu eşti dumneata ci femeia, că este tot atât de josnică pe cât sunt şi raporturile dumitale cu ea. Anecdotele decoltate şi cinice, râsul prostesc, toate nesfârşitele dumitale teorii despre natura dragostei, despre tot ce este nedeterminat în cerinţele căsătoriei, despre cei zece bani pe care muncitorul francez îi cheltuieşte cu o femeie, necontenitul dumitale refren despre logica

feminină, despre minciunile şi slăbiciunea ei etc. etc., toate astea nu sunt mai curând din partea dumitale, dorinţa de a bălăci cu orice preţ femeia în mocirlă ca să o poţi coborî la nivelul dumitale? Eşti un om slab, nenorocit, antipatic."

În salon, Zinaida Feodorovna se aşezase la pian, încercând să-şi amintească bucata de Saint-Saëns cântată de Gruzin. M-am întins pe pat. Dar, amintindu-mi că nu mai aveam vreme de pierdut şi că trebuia să plec cât mai repede, am făcut o sforţare, m-am ridicat şi, cu capul greu, încins de febră, am continuat să scriu:

„Şi acum, iată întrebarea: de ce ne apucă lehamitea? De ce atât de pasionaţi, de îndrăzneţi, de generoşi şi plini de încredere la început, dăm un atât de total faliment pe la treizeci sau treizeci şi cinci de ani? Pentru ce unul se stinge tuberculos, altul îşi trage un glonte în cap, un al treilea caută uitarea în votcă sau în cărţi, iar al patrulea, ca să înăbuşe teama, groaza care-l frământă, îşi calcă cinic în picioare imaginea tinereţii lui curate şi minunate? Odată căzuţi, de ce nu încercăm să ne ridicăm şi dacă am pierdut un lucru, de ce nu încercăm să căutăm un altul? De ce?

Tâlharul răstignit a ştiut să-şi redobândească bucuria şi nădejdea cu putinţă de împlinit, deşi nu-i mai rămânea decât cel mult un ceas de trăit. Dumneata mai ai mulţi ani încă înaintea dumitale şi, fără îndoială, nici eu n-o să mor atât de curând cum s-ar părea. Ce ai zice dacă, printr-o minune, s-ar întâmpla ca prezentul să nu fie decât un vis, un vis îngrozitor din care să ne trezim reînnoiţi, curaţi, puternici şi mândri de adevărul nostru? Planuri îmbătătoare mă înflăcărează şi sunt dintr-odată atât de emoţionat, încât abia mai pot să respir. Mă munceşte un dor nebun de viaţă. De o viaţă care să fie sfântă, înaltă, triumfală ca bolta cerească. Să trăim din plin! Soarele nu răsare de două ori pe zi şi viaţa nu ne este hărăzită decât o singură dată. Încleştează-te cu toata nădejdea de restul de viaţă care-ţi mai rămâne şi salvează-l…"

N-am scris mai mult. Sumedenie de idei mi se îmbulzeau în minte, dar când încercam să le aştern pe

hârtie, se destrămau şi fugeau printre rânduri. Am iscălit scrisoarea cu adevăratul meu nume, fără să o mai sfârşesc, dar spunând cine eram, apoi m-am dus în biroul lui Orlov ca să o las. Bâjbâind prin întuneric şi lovindu-mă de mobile, am făcut fără să vreau zgomot.

— Cine-i acolo? întrebă o voce neliniştită din salon.

În clipa aceea, ceasul de pe birou sună melodios ora unu.

XIII

Am mai bâjbâit câteva secunde prin beznă, apoi am deschis uşa şi am intrat în salon. Întinsă pe canapea, Zinaida Feodorovna se sprijini pe un cot şi privi cum mă apropiam. Neputându-mă încă hotărî să vorbesc, am trecut încet prin faţa ei, m-am dus în sufragerie, apoi m-am întors iarăşi în salon. Zinaida Feodorovna continua să mă urmărească cu o privire mirată şi chiar puţin speriată. În cele din urmă biruind orice sfială m-am oprit în faţa ei şi i-am spus:

— N-are să se mai întoarcă!

Se ridică brusc în picioare şi se uită la mine buimacă.

— N-are să se mai întoarcă! i-am spus eu încă o dată şi inima a început să-mi zvâcnească puternic. N-are să se mai întoarcă, fiindcă nici n-a plecat din Petersburg. E la Pekarski.

Înţelese şi mă crezu. Îmi dădui seama de aceasta după paloarea care i se răspândi dintr-odată pe faţă şi după gestul înspăimântat şi rugător cu care-şi încrucişă braţele pe piept.

Într-o clipă revăzu în gând toate cele petrecute în ultima vreme, le prinse tâlcul ascuns şi pricepu necruţător de limpede tot adevărul. Dar în acelaşi timp îşi aminti că eram o slugă, o făptură inferioară, beat poate, îmbrăcat cu un palton prost croit, un nenorocit cu părul vâlvoi, cu faţa îmbujorată de febră, care se amesteca în chip grosolan în viaţa ei intimă. Jignită, îmi spuse aspru:

— Nu te întreabă nimeni nimic! Ieşi.

— Nu, i-am strigat eu cu înflăcărare, întinzând mâinile spre ea, crede-mă. Nu sunt o slugă, ci un om tot atât de liber ca şi dumneata.

Şi i-am spus adevăratul meu nume. Apoi repede, repede de teamă să nu mă întrerupă sau să plece din cameră, i-am explicat cine eram şi pentru ce mă aflam acolo.

Această nouă revelaţie o zdruncină şi mai mult decât cea dintâi. În adâncul inimii, nădăjduise totuşi că sluga minţea, se înşela sau vorbea prostii: dar acum, după mărturisirea mea, nicio îndoială nu mai era cu putinţă. După ochii ei îndureraţi, după trăsăturile care i se urâţiseră, îmbătrâniseră şi se înăspriseră dintr-odată, am

înţeles că suferea cumplit şi că făcusem rău că-i dezvăluisem adevărul, totuşi am continuat cu aprindere:

— Senatorul şi inspecţia au fost inventate ca să te înşele. Nici în ianuarie, nici acum, n-a plecat nicăieri. S-a instalat la Pekarski. L-am văzut în fiecare zi şi am fost părtaşul minciunilor lui. Nu te mai poate suferi, prezenţa dumitale îl copleşeşte şi când eşti plecată îşi bate joc… Dacă ai fi putut auzi cum vorbeşte cu prietenii lui despre dumneata şi despre dragostea dumitale, nu ai mai sta nicio clipă aici. Te rog, du-te, fugi…

— Ei bine… fie! spuse ea rătăcită, trecându-şi o mână prin păr. Fie!

Ochii îi erau plini de lacrimi, buzele îi tremurau, iar chipul ei nespus de palid dovedea că clocoteşte de mânie. Minciuna grosolană şi josnică a lui Orlov o indigna, îi părea demnă de dispreţ, ridicolă chiar. Zâmbea şi zâmbetul ei îmi displăcea.

— Bine, fie! mai spuse ea o dată, trecându-şi din nou mâna prin păr. Fie! Îşi închipuie că aş muri de umilinţă. Dar vezi, dimpotrivă, mie îmi vine chiar să râd. Nu avea nevoie să se ascundă…

Se îndepărtă de pian şi ridică din umeri:

— Da, nu avea nevoie. Ar fi fost mult mai simplu să mi-o spună lămurit decât să se ascundă prin casele altora. Am şi eu ochi şi-mi dădeam seama de mult de ceea ce se petrece în el. Aşteptam tocmai întoarcerea lui ca să avem o explicaţie definitivă.

Se aşeză lângă masă şi, cu capul rezemat de braţul canapelei, începu să plângă amarnic.

O singură lumânare ardea într-un candelabru. Colţul unde se afla canapeaua era întunecat. Nu-i vedeam decât capul şi umerii scuturaţi de plâns. Părul i se despletise şi i se răspândise pe gât, pe faţă, pe mâini. În plânsul ei liniştit, domol, fără nimic isteric, plâns obişnuit de femeie obidită, simţeai jignirea, mândria terfelită, ciuda şi conştiinţa a ceva ce nu se mai poate îndrepta, ceva fără nădejde cu al cărui gând nu te poţi obişnui. Plânsul acesta trezea un răsunet puternic în adâncul meu frământat şi chinuit. Uitasem şi de boală şi de tot. Mă plimbam prin salon îngăimând rătăcit:

— Asta-i viaţă? Nu se poate trăi astfel. Nu se poate… E o nebunie, o crimă. Asta nu-i viaţă…

— Ce umilinţă! şoptea Zinaida Feodorovna printre lacrimi. Să trăiască alături de mine, să-mi zâmbească, deşi în sinea lui e sătul de mine şi mă găseşte poate chiar caraghioasă! Ce umilinţă!

Înălţă capul şi, privindu-mă cu ochii înotând în lacrimi printre şuviţele ude care o împiedecau să mă vadă şi pe care şi le tot dădea la o parte, mă întrebă:

— Îşi băteau joc de mine?

— Îşi băteau joc de dumneata şi de dragostea dumitale şi de Turgheniev, de ideile căruia pretindeau că eşti influenţată. Şi dacă în clipa asta am muri amândoi de deznădejde, şi asta li s-ar părea de râs. Ar inventa o anecdotă hazlie pe care ar povesti-o la înmormântarea dumitale. Dar de ce să ne mai pierdem vremea să vorbim de ei? Trebuie să fugim. Nu mai pot rămâne aici nicio clipă mai mult.

Începu iarăşi să plângă; m-am aşezat pe taburetul din faţa pianului.

— Ce mai aşteptăm? am întrebat-o aproape descurajat. Curând va fi ceasul trei…

— Eu nu mai aştept nimic, răspunse ea, sunt pierdută!

— De ce spui asta? Să vorbim mai bine despre ce trebuie să facem. Nici dumneata, nici eu nu mai putem rămâne aici. Te-ai gândit unde poţi să te duci?

Deodată răsună clopoţelul din vestibul. Inima mi se strânse. Nu cumva era Orlov, căruia Kukuşkin i se plânsese de cele întâmplate? Cum aveam să mai dăm ochii unul cu altul? M-am dus să deschid. Era Polia. Intră, se scutură de zăpadă şi se duse la ea în cameră fără să-mi spună un cuvânt.

Când m-am întors în salon, Zinaida Feodorovna aştepta în picioare, albă ca o moartă, cu ochii dilataţi.

— Cine era? mă întrebă ea cu vocea totuşi liniştită.

— Polia.

Îşi trecu mâna prin păr şi închise ochii, sfârşită.

— Am să plec numaidecât. Fii bun, te rog, şi du-mă în cartierul Peterburgskaia. Cât e ceasul?

— Trei fără un sfert.

XIV

Când puţin după aceea am ieşit din casă, străzile erau întunecate şi pustii. Cădea o ploaie mucedă, amestecată cu zăpadă şi un vânt umed ne biciuia obrajii. Era pe la începutul lui martie; de câteva zile se pornise dezgheţul şi birjarii îşi scoseseră din nou trăsurile. Impresionată de scara de serviciu, de frig, de întuneric şi de paznicul din curte cu cojoc miţos, care înainte să ne deschidă ne întrebase cine suntem, Zinaida Feodorovna părea deznădăjduită şi sleită de puteri. Când fu în trăsură, sub coşul ridicat, începu să-mi spună, tremurând din tot trupul, cât îmi este de recunoscătoare.

— Nu mă îndoiesc de bunele dumitale intenţii, şoptea ea, dar sunt stingherită că trebuie să-ţi dai atâta osteneală… Ah, câte lucruri, câte lucruri înţeleg acum… Astăzi în timp ce Gruzin se afla la mine, simţeam că minte, că îmi ascunde ceva. Bine, fie! Îmi pare rău numai că trebuie să-ţi dau atât de furcă!

Îmi dădeam seama însă că tot îi mai rămăseseră unele îndoieli. Ca să i le spulber cu desăvârşire, poruncii birjarului să treacă prin strada Sergheievskaia şi să oprească în faţa casei lui Pekarski. Coborâi din trăsură şi sunai. Când portarul deschise, îl întrebai cu glas tare – ca să audă şi Zinaida Feodorovna – dacă Gheorghi Ivanîci e acasă.

— Da, este, răspunse portarul. S-a întors acum o jumătate de ceas. Cred că doarme acum. Dar ce ai cu el?

Nemaiputându-se stăpâni, Zinaida Feodorovna se aplecă şi întrebă:

— De mult stă aici Gheorghi Ivanîci?

— De vreo trei săptămâni!

— Şi nu a plecat nicăieri de atunci?

— Nicăieri, răspunse portarul, privindu-ne tot mai nedumerit.

— Spune-i, te rog, mâine, dis-de-dimineaţă, că a venit sora lui de la Varşovia şi că îl aşteaptă la el acasă. Noapte bună.

Ne continuarăm drumul. Trăsura n-avea burduf. Zăpada cădea cu fulgi mari, apoşi şi vântul ne pătrundea până la oase, mai ales la trecerea Nevei. Mi se părea că de multă vreme mergeam aşa, că de multă

vreme sufeream şi auzeam respiraţia întretăiată a Zinaidei Feodorovna. Ca prin împânzirea unui început de aţipire, am retrăit în amănunt întreaga mea viaţă, ciudată, absurdă, şi nu ştiu de ce mi-am amintit de o melodramă, „Cerşetorii din Paris”, pe care o văzusem de două ori în copilărie. Câteva clipe după aceea, când am scos capul de sub poclit, ca să mă trezesc din piroteala ce mă cuprinsese şi am văzut că se crapă de ziuă, toate icoanele trecutului şi gândurile înceţoşate ale prezentului se contopiră într-o singură presimţire limpede şi neşovăitoare: şi unul şi altul – Zinaida Feodorovna şi cu mine – eram pierduţi, fără nădejde; simţeam acest lucru cu atâta siguranţă ca şi cum mi-ar fi prezis-o cerul îngheţat care prindea să lumineze. Dar o clipă după aceea, mă stăpânea un alt gând şi mă cuprindea o altă nădejde.

— Ce mai sunt eu acum? spunea Zinaida Feodorovna cu vocea răguşită de umezeala nopţii. Încotro s-o apuc? Ce să fac? Gruzin îmi spunea: intră la mănăstire. Ah, cum m-aş mai duce! Să-ţi schimbi îmbrăcămintea, înfăţişarea, numele, gândurile, să schimbi totul şi să te ascunzi pe vecie! Dar nu m-ar primi la mănăstire. Sunt însărcinată.

— Vom pleca mâine, împreună, în străinătate.

— Peste putinţă! Bărbatul meu nu mi-ar da niciodată autorizaţia să-mi scot paşaport.

— Eu pot să te scot din Rusia şi fără paşaport.

Birja se afla în faţa unei case modeste de lemn, cu etaj. Am sunat. Zinaida Feodorovna coborî din trăsură cu o casetă în mână, singurul bagaj pe care-l luase:

— *Mes bijoux!* [4] spuse ea, zâmbind amar.

Era atât de sfârşită, încât abia putea ţine caseta. Aşteptarăm mult până să ni se deschidă. Numai după ce am sunat a patra oară, s-a luminat una dintre ferestre. Apoi se auziră paşi, cineva care tuşea, glasuri. În sfârşit, cheia se întoarse în broască şi o femeie grasă, roşie la faţă şi speriată se arătă. În spatele ei venea o bătrânică slabă, cu părul cărunt, tuns scurt, îmbrăcată într-un capot alb şi cu o lumânare în mână. Zinaida Feodorovna năvăli în vestibul şi se anină de gâtul bătrânei.

— Nina, Nina, izbucni ea în plâns, sunt înşelată, înşelată josnic, urât. Nina, Nina…

Dădui caseta slujnicei. Uşa se închise, dar tot mai auzeam sughiţurile de plâns şi glasul tânguitor: Nina, Nina… M-am urcat în trăsură şi am poruncit birjarului să se întoarcă fără grabă spre Nevski Prospekt. Trebuia să mă gândesc unde să petrec noaptea.

A doua zi spre seară când m-am dus la Zinaida Feodorovna, am găsit-o foarte schimbată. Nici urmă de lacrimi pe chipul ei palid, tras. Nu mai avea aceeaşi expresie. Era oare înrâurirea noului cadru, atât de deosebit, deloc luxos, schimbarea de raporturi intervenită între noi sau numai pecetea pe care marea durere o pusese de acum înainte pe toată făptura ei? Îmi părea mai puţin elegantă şi mai puţin plină de graţie. Mai puţin înaltă, chiar. În mişcări, în mersul ei, pe faţă, îi descopeream o impulsivitate excesivă, şi nici surâsul ei nu mai avea drăgălăşenia blândă de mai înainte.

Eram îmbrăcat într-un costum bine croit, pe care-l cumpărasem în ziua aceea. Se uită lung întâi la hainele mele şi la pălăria pe care o ţineam în mână, apoi privirea îi zăbovi, nerăbdătoare, cercetătoare, pe chipul meu, ca şi cum l-ar fi studiat.

— Transformarea dumitale mi se pare şi ea de necrezut. Iartă-mă că te examinez cu o asemenea curiozitate. Eşti un om extraordinar!

I-am povestit iarăşi, dar mai în amănunt ca în ajun, cine eram şi ce căutam la Orlov. Mă ascultă cu luare-aminte, dar mă întrerupse înainte ca să fi încheiat:

— Totul s-a sfârşit pentru mine, acolo. N-am putut să mă stăpânesc şi i-am scris. Iată răspunsul.

Şi îmi întinse o foaie de hârtie.

„Nu încerc să mă justific. Recunoaşte însă că nu eu, ci tu singură te-ai înşelat. Îţi urez să fii fericită şi te rog să uiţi cât mai repede pe cel ce are toată stima pentru tine.

G. O.

P.S. Îţi trimit lucrurile.”

Lăzile şi cuferele trimise de Orlov se aflau în mijlocul salonului şi printre ele şi nenorocitul meu geamantan.

— Prin urmare… zise Zinaida Feodorovna fără să termine.

Tăcurăm o clipă. Luă hârtia înapoi şi rămase un moment cu ochii pe ea. Pe faţă i se întipări aceeaşi expresie distantă, dispreţuitoare şi mândră, aspră, ca şi în ajun, la începutul explicaţiei noastre. Lacrimile îi dădură iarăşi, dar nu lacrimi de frică şi de amărăciune, ci de mânie şi de mândrie.

— Iată, spuse ea ridicându-se brusc şi ducându-se la fereastră ca să nu-i văd faţa, iată ce am hotărât: vreau să plec chiar de mâine cu dumneata în străinătate.

— Perfect. Sunt gata să plec chiar astăzi.

— Înrolează-mă! L-ai citit pe Balzac? mă întrebă ea deodată, întorcându-se de la fereastră. La sfârşitul romanului *„Le père Goriot”*[5], eroul, privind Parisul din înaltul unei coline, îi strigă cu glas ameninţător: „O să vedem acum care dintre noi doi are să fie mai tare!” Şi începe o viaţă nouă. Mâine am să spun şi eu la fel Petersburgului, privindu-l pentru ultima oară de la fereastra vagonului.

Zâmbi de propria-i glumă şi un fior îi scutură trupul.

XV

La Veneţia m-au apucat iar junghiurile sub coastă. Răcisem desigur seara în gondolă, în drum de la gară spre hotelul Bauer. A trebuit să stau în pat din prima zi şi am zăcut două săptămâni. În tot acest timp Zinaida Feodorovna veni în fiecare dimineaţă să-şi ia cafeaua cu lapte la mine în cameră. Apoi îmi citea sumedenie de cărţi ruseşti şi franţuzeşti pe care le cumpărasem la Viena. Le cunoşteam aproape pe toate încă de mult şi multe dintre ele nici nu mă interesau, dar un glas bun şi dulce umplea tăcerea şi conţinutul tuturor acestor cărţi se rezuma astfel pentru mine la faptul că nu eram singur. Când se întorcea de la plimbare, într-o rochie de culoare deschisă, cu pălărie de pai, veselă, însufleţită de soarele cald, primăvăratec, se aşeza pe marginea patului şi aplecându-se spre mine, îmi povestea tot ce văzuse, apoi începea iarăşi să-mi citească şi mă simţeam nespus de bine.

Noaptea îmi era frig, aveam dureri, îmi era urât, dar ziua mă îmbătăm de viaţă – da, mă îmbătăm: nu pot găsi un cuvânt mai potrivit. Soarele strălucitor şi fierbinte care intra năvalnic prin ferestrele deschise şi prin uşa balconului, zvonul de glasuri, clipocitul apei şi al vâslelor, sunetul clopotelor, bubuitul tunului vestind amiaza şi sentimentul unei libertăţi desăvârşite, toate săvârşeau în mine minuni. Simţeam crescându-mi aripi mari, puternice, care mă purtau cine ştie unde. Şi ce încântare, ce bucurie mă cuprindea în răstimpuri, la gândul că o altă viaţă se scurgea alături de mine, că eram slujitorul, paznicul, prietenul şi tovarăşul nelipsit al unei făpturi tinere, frumoase, bogat înzestrate, dar plăpânde, umilite şi părăsite. Este chiar plăcut să fii bolnav şi să suferi, când ştii că există cineva care-ţi aşteaptă vindecarea ca o sărbătoare. O dată am auzit-o vorbind în şoaptă cu medicul în dosul uşii. După aceea, intră la mine în cameră cu ochii roşii. Era semn rău, dar fusesem atât de înduioşat încât inima-mi rămase la fel de senină.

Mi se îngădui în sfârşit să ies în balcon. Soarele şi o uşoară adiere, venind dinspre mare, îmi dezmierdau faţa şi trupul bolnav. Priveam gondolele pe care le cunoşteam atât de bine, lunecând pe apă cu o graţie

feminină, delicate şi grave, parcă vii şi pătrunse de măreţia culturii originale şi fermecătoare din care şi ele făceau parte. Se simţea mirosul de mare. Undeva, se auzeau chitare şi o melodie pe două voci. Ce frumos şi bine era! Ce departe de noaptea aceea cu lapoviţă de la Petersburg, când vântul ne biciuia atât de aspru faţa! Dincolo de canal se vedea un colţ de ţărm şi în zare, în larg, soarele strălucea atât de tare pe întinsul apelor, încât te dureau ochii. Mă simţeam atras de depărtări, de marea minunată care mi-era atât de dragă şi căreia îi închinasem toată tinereţea. Doream să trăiesc, să trăiesc şi nimic mai mult.

După două săptămâni puteam să mă duc unde îmi poftea inima. Îmi plăcea să stau tolănit la soare, să ascult fără să-i înţeleg pe gondolieri vorbind între ei sau să privesc ceasuri întregi căsuţa în care se spune că ar fi trăit Desdemona. Căsuţă naivă, melancolică, cu un aer feciorelnic, uşoară ca o dantelă, atât de uşoară încât aproape că ai fi putut-o muta din loc cu o singură mână. Zăboveam mult şi lângă mormântul lui Canova, fără să-mi pot lua ochii de la leul îndurerat. În Palatul Dogilor mă atrăgea mai ales colţul în care se află, întunecat, portretul nefericitului Marino Fialiero. E frumos desigur – îmi spuneam eu – să fii artist, poet, dramaturg, dar dacă darul acesta nu mi-a fost dat, cel puţin să mă pot cufunda în misticism… Ah, dacă la liniştea, la mulţumirea care îmi scăldam acum sufletul şi pe care nimic nu le mai putea tulbura, s-ar fi adăugat acum o fărâmă a unei credinţe oarecare!

Seara, mâncam stridii, beam vinuri alese şi ne plimbam cu gondola. Parcă văd şi acum!… Gondola noastră neagră se legăna pe loc şi apa abia se aude, clipocind sub ea. Ici şi colo tremură reflexul stelelor şi al luminilor de pe cheiuri. Lângă noi, într-o gondolă împodobită cu lanterne colorate care se oglindesc în unde, cântă cineva. Sunete de chitare, viori şi mandoline, glasuri de bărbaţi şi de femei răsună în întuneric. Zinaida Feodorovna stă alături de mine, palidă, gravă, aproape aspră, cu mâinile şi buzele strânse. Dusă pe gânduri, nu clipeşte şi nu aude nimic. Aici, profilul şi atitudinea ei, privirea ei fixă, goală, amintirile ei neînchipuit de triste, înspăimântătoare, îngheţate ca zăpada, iar dincolo, gondolele, luminile,

cântecele întrerupte de strigătul puternic şi pătimaş *jam-mo, jam-mo…* Contrastele vieţii!

Când stătea aşa, cu pumnii strânşi, nemişcată, îndurerată, mi se părea că suntem amândoi eroii unui roman de modă veche intitulat „Nefericita" sau „Abandonata" sau ceva asemănător. Ea era nefericită, abandonată, iar eu, prietenul credincios, devotat, visătorul şi – la urma urmei – omul de prisos, care şi-a irosit viaţa, care nu mai e bun decât să tuşească, să viseze şi poate să se sacrifice. Dar cui şi la ce mai foloseau acum chiar sacrificiile lui? Şi ce să mai sacrifice?

După plimbarea noastră de seară, luam ceaiul în camera ei şi stăteam de vorbă. Nu ne era teamă să zgândărim vechile răni, încă necicatrizate. Dimpotrivă, simţeam o stranie plăcere să-i povestesc viaţa mea la Orlov. Sau făceam aluzie la lucruri care nu-mi putuseră fi ascunse.

— Uneori te uram! îi mărturiseam eu. Când făcea pe capriciosul sau când începea să mintă, eram mirat că nu vedeai şi nu înţelegeai nimic, deşi făţărnicia lui era strigătoare la cer. Îi sărutai mâinile, te aşezai la picioarele lui, îl linguşeai!…

— Când îi sărutam mâinile şi-i cădeam la picioare, se înroşi ea, îl iubeam.

— Era oare atât de greu de ghicit? Frumosul sfinx! Un sfinx, demnitar al curţii! Nu vreau, Doamne fereşte! să-ţi fac o dojană, dar cum de nu-ţi dădeai seama? continuam eu cu un glas mai blând şi mai puţin sigur de mine. Fiindcă, vorbindu-i astfel, îmi dădeam seama că eram grosolan, prost crescut şi lipsit de delicateţea cu care trebuie să mânuieşti sufletele altora. Înainte de a o fi cunoscut, nici nu observasem în mine defectul acesta.

— Cu alte cuvinte, răspundea ea adânc îndurerată, îmi dispreţuieşti trecutul? Ai dreptate. Dumneata faci parte din oamenii care nu pot fi judecaţi după unităţile obişnuite de măsură. Cerinţele dumitale morale au o rigoare exclusivă şi recunosc că nu poţi ierta nimic. Te înţeleg foarte bine şi dacă uneori te contrazic, nu însemnează totuşi că privesc lucrurile din alt punct de vedere ca acela al dumitale, după cum, dacă mai repet absurdităţile de altădată este doar fiindcă nu mi-am tocit încă vechile-mi rochii şi vechile-mi prejudecăţi. Îmi

urăsc şi-mi dispreţuiesc trecutul, pe Orlov şi dragostea mea. Ce dragoste era aceea? Acum totul mi se pare caraghios! adăugă ea apropiindu-se de fereastră şi privind pe canal. Iubiri de felul acesta nu izbutesc decât să ne întunece conştiinţa şi să ne rătăcească mintea. Sensul vieţii nu stă decât în luptă. Să pui tocul ghetei pe capul unui şarpe blestemat şi să-l auzi trosnind! Ăsta-i singurul sens al vieţii. Dacă viaţa nu are cu adevărat acest sens, atunci nu mai are niciunul.

Îi povesteam lungi episoade din viaţa mea, descriindu-i aventurile mele cu adevărat uimitoare. Dar despre schimbarea ce se petrecea în mine, nu suflam un cuvânt. Mă asculta cu cea mai mare luare-aminte, frământându-şi mâinile când evocam momentele cele mai interesante, părând dezamăgită că nu-i fusese dat şi ei să treacă prin astfel de clipe de groază sau de înflăcărată bucurie. Apoi dintr-odată cădea pe gânduri, se închidea în ea însăşi şi pricepeam că nu mă mai urmăreşte.

Închideam ferestrele şi o întrebam dacă nu vrea să aprindem focul.

— Nu, nu-i nevoie, nu mi-e frig! răspundea ea cu un surâs alene, sunt numai ostenită. Vezi, mi se pare că în ultima vreme am înţeles foarte multe lucruri. Am acum idei năstruşnice, originale. De câte ori, de pildă, mă gândesc la trecutul, la viaţa mea pe care o ştii şi… la oameni, în general, totul se contopeşte într-o singură imagine: aceea a nevestei de a doua a tatălui meu. Grosolană, obraznică, fără inimă, falsă, stricată şi pe deasupra morfinomană. Om slab şi fără caracter, tatăl meu a luat-o pe mama numai pentru zestre şi a chinuit-o atât, încât s-a îmbolnăvit de piept. Pe a doua nevastă însă a iubit-o nebuneşte. Ah, cât am putut să sufăr! Dar la ce bun să mai vorbim despre asta! Deci, aşa cum îţi spuneam, totul se contopeşte, pentru mine, într-o singură imagine. Şi îmi pare rău că mama mea vitregă a murit. Aş vrea s-o întâlnesc astăzi.

— Pentru ce?

— Nu ştiu nici eu! răspundea ea râzând şi clătinând din cap cu o mişcare plină de graţie. Te las acum să dormi. Noapte bună. Vindecă-te repede! De îndată ce te vei însănătoşi complet va trebui să ne gândim şi la treburile noastre!… E timpul!…

Într-o seară, după ce am condus-o până la uşa camerei ei şi i-am deschis înclinându-mă, m-a întrebat:

— Ce crezi? Polia mai e încă la el?

— Cred că da.

Şi m-am întors la mine în cameră.

Trecu astfel o lună. Într-o după-amiază mohorâtă priveam tăcuţi pe fereastra camerei mele canalul vânăt şi norii ce veneau dinspre mare, aşteptând din moment în moment să înceapă ploaia. Deodată o fâşie îngustă, dar deasă de ploaie a acoperit ţărmul ca un văl de muselină şi în aceeaşi clipă am simţit şi unul şi altul că ne plictiseam.

În chiar după-amiaza aceea plecarăm la Florenţa.

XVI

Cele ce urmează s-au petrecut în aceeaşi toamnă la Nisa. Într-o dimineaţă, intrând la ea în cameră, am găsit-o pe Zinaida Feodorovna stând într-un fotoliu cu capul în mâini încovoiată, prăbuşită, plângând cu hohote amarnice. Părul lung şi nepieptănat îi cădea pe genunchi. Minunata exaltare pe care mi-o dăduse marea în ziua aceea şi pe care voiam să i-o împărtăşesc şi ei se stinse dintr-odată şi inima mi se strânse de durere.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat-o.

Ridică una din mâini şi îmi făcu semn să plec.

— Dar ce ai? am stăruit eu.

Şi pentru prima oară de când o cunoşteam, i-am sărutat mâna.

— Nimic, n-am nimic! răspunse ea repede. Pleacă, te rog, nu vezi că nu sunt îmbrăcată?

Am ieşit din cameră, adânc zdruncinat. Mila pe care mi-o inspira îmi otrăvea odihna şi leneşa nepăsare în care mă complăceam de atâta vreme. Aş fi vrut din tot sufletul să-i cad la picioare, s-o rog să nu plângă singură, ci să-şi împartă durerea cu mine. Mugetul uniform al mării începu să-mi sune în urechi ca o întunecată prorocire. Văzui ameninţându-ne noi tristeţi, noi lacrimi. „De ce, de ce plânge?” mă întrebam necontenit, fără să pot uita chipul şi privirea ei îndurerată. Îmi amintii că era însărcinată. Încerca să ascundă lucrul acesta şi celorlalţi şi ei însăşi. Purta bluze largi şi şemizete cu pliseuri bogate şi când ieşea se strângea atât de tare, încât de două ori leşinase în stradă. Nu-mi vorbea niciodată de sarcina ei şi într-o zi când îi spusesem că ar trebui să consulte un doctor, se înroşise şi nu-mi răspunse nimic.

Când m-am întors din nou la ea, era îmbrăcată şi pieptănată.

— Ei, haide, potoleşte-te! i-am spus eu, văzând-o gata să se pornească iarăşi pe plâns. Vino mai curând pe ţărm să stăm de vorbă.

— Nu pot sta de vorbă! Iartă-mă, sunt într-o stare de spirit în care e mai bine să fiu singură. Şi altă dată, Vladimir Ivanîci, înainte de a intra la mine, te rog să baţi la uşă în prealabil.

Acest „în prealabil” îmi sună ciudat în ureche şi îmi păru lipsit de orice feminitate. Ieşii de la ea din cameră.

Mă reîntorceam la blestemata stare sufletească de la Petersburg şi toate visurile mi se sfârlogeau ca frunzele pârlite de arşiţă. Din nou mă simţeam singur şi îmi dădeam seama că nu este nicio apropiere între noi. Pentru ea nu eram mai mult decât pânza de păianjen agăţată la întâmplare de palmierul din faţa mea şi pe care vântul putea oricând s-o smulgă şi s-o ducă. Am rătăcit o vreme prin parcul unde cânta muzica, apoi am intrat în cazinou. Femei foarte elegante, violent parfumate, se uitau la mine având aerul să spună: „Eşti liber, numai bine…” Am ieşit apoi pe terasă şi am privit îndelung marea. Până departe în zare, nicio pânză; la stânga, într-o pâclă liliachie, munţi, grădini, turnuri, acoperişuri… şi pretutindeni, soarele jucăuş. Dar totul mi se părea străin, rece, fără noimă.

XVII

Venea, ca şi mai înainte, dimineaţa, să ia cafeaua cu mine, dar nu ne mai întâlneam la masă. Pretindea că nu-i e foame şi nu se mai hrănea decât cu cafea, cu ceai şi fel de fel de nimicuri: portocale, zaharicale şi altele.

Nici seara nu mai stăteam îndelung de vorbă, ca altădată, dar nu ştiam pentru ce. De când o surprinsesem plângând, începuse să mă trateze cu uşurinţă, cu nepăsare, cu oarecare ironie chiar şi îmi spunea „dragă domnule”. Tot ce mai înainte îi apărea în viaţa mea înfricoşător, uimitor şi eroic şi trezea în ea admiraţie, nu o mai impresiona acum defel. Şi când se întâmpla să-i mai povestesc ceva, spunea leneş, după ce mă asculta:

— Ei, dragă domnule, am mai auzit poveşti din astea.

Uneori nu o vedeam zile întregi. Băteam atunci sfios, cu un aer vinovat, în uşa ei. Niciun răspuns. Băteam din nou. Tăcere. Stăteam şi ascultam. O jupânească care trecea pe coridor îmi spunea rece: *Madame est sortie*[6]. Măsuram atunci fără încetare în sus şi în jos coridorul. Treceau englezi, doamne corpolente, chelneri în frac. Şi în timp ce ochii mei continuau să privească preşul vărgat, mă gândeam că jucam în viaţa acestei femei un rol ciudat, fără îndoială fals şi pe care era peste puterile mele să-l schimb. Mă închideam la mine în cameră, mă aruncam pe pat şi îmi storceam creierii fără să pot găsi nimic. Un singur lucru era limpede pentru mine: că voiam să trăiesc şi că cu cât faţa ei se urâţea, se usca şi se înăsprea, cu atât îmi era mai dragă şi simţeam în chip bolnăvicios că ne înrudeam sufleteşte. Puţin îmi păsa că nu mai eram pentru ea decât: „dragă domnule”; puţin îmi păsa de tonul ei uşuratic, dispreţuitor. „Orice vei vrea, comoara mea, numai să nu mă părăseşti. Mi-e frică acum să rămân singur”.

Din nou ieşeam pe coridor şi trăgeam neliniştit cu urechea. Uitam să mă duc la masă şi nici nu-mi dădeam seama că venea seara. În sfârşit, pe la ceasurile unsprezece, auzeam pasul cunoscut. La colţul scării apărea Zinaida Feodorovna.

— Te plimbi prin coridor? mă întrebă ea o dată, trecând fără să se oprească. Ai face mai bine să ieşi. Noapte bună.

— Nu ne vedem astăzi?

— E târziu. Dar dacă îţi face plăcere, poftim.

— Spune-mi, unde ai fost? am întrebat-o eu, intrând la ea în cameră.

— Unde? La Monte Carlo.

Spunând acestea scoase din buzunar vreo zece monede de aur.

— Iată, dragă domnule, le-am câştigat la ruletă.

— Bine, dar să nu mai joci.

— De ce? Am să mă duc şi mâine.

Căutam să mi-o închipui la masa de joc, aşa cum arăta acum, urâtă, cu o figură de bolnavă, însărcinată şi ridicol de strânsă în talie, în mijlocul forfotei de cocote şi de bătrâne maniace, atrase de aur ca muştele la miere. Se ducea la Monte Carlo, ferindu-se de mine.

— Nu te cred, i-am spus eu deodată. În tot cazul nu ai să te mai duci.

— Fii liniştit, nu pot pierde prea mult.

— Nu-i vorba de ce ai putea pierde! i-am răspuns jignit. În timp ce joci, nu te gândeşti niciodată că strălucirea aurului şi mai toate femeile acelea, tinere, şi bătrâne, şi crupierii, şi toată ambianţa aceea sunt o josnică şi hâdă bătaie de joc faţă de strădania muncitorului şi de sudoarea lui de sânge?

— Dacă nu joci la Monte Carlo, ce-ţi rămâne de făcut? Cât despre strădania muncitorului şi sudoarea lui de sânge, lasă, te rog, elocinţa pe altă dată. Dar, fiindcă tot ai început discuţia, dă-mi voie mie să continui şi lasă-mă să-ţi pun o întrebare brutală: Ce fac eu aici şi ce am în general de făcut?

— Ce ai de făcut? am dat eu din umeri. Nu se poate răspunde dintr-odată la o astfel de întrebare.

— Îţi cer, Vladimir Ivanîci, să-mi răspunzi cu mâna pe conştiinţă! stărui ea cu o expresie rea. Nu m-am hotărât să-ţi pun întrebarea asta ca să aud teorii răsuflate. Vreau să ştiu, continuă ea, bătând cu palma în masă ca şi cum şi-ar fi scandat vorbele, ce am de făcut? Şi nu numai aici, la Nisa, ci în general.

Tăceam şi mă uitam pe fereastră la mare. Inima începu să-mi bată cu putere.

— Vladimir Ivanîci, reluă ea aproape în şoaptă, cu glasul întretăiat, gâfâind, Vladimir Ivanîci, dacă nu mai crezi în cauza dumitale, dacă nu mai ai intenţia să te

întorci la ea, de ce… de ce m-ai luat de la Petersburg? De ce mi-ai făcut făgăduieli şi ai trezit în mine nădejdi nesocotite? Părerile dumitale s-au schimbat, eşti acum un alt om. Nimeni nu te învinovăţeşte, părerile noastre nu atârnă întotdeauna de noi, dar, pentru numele lui Dumnezeu, Vladimir Ivanîci, continuă ea mai blând, apropiindu-se de mine, de ce nu eşti sincer? M-ai auzit luni întregi, visând cu glas tare, delirând aproape şi făcând planuri entuziaste să-mi reclădesc viaţa pe o temelie nouă. De ce nu mi-ai spus adevărul? De ce tăceai sau mă încurajai cu povestirile dumitale şi păreai să fii sufleteşte alături de mine? La ce bun?

— E greu să-ţi mărturiseşti falimentul! i-am răspuns eu fără s-o privesc. Da, nu mai cred, sunt ostenit, mi-am pierdut curajul. Este uneori îngrozitor de greu să fii sincer. De aceea tăceam. Să nu dea Dumnezeu însă nimănui să îndure tot ce am suferit eu.

Simţeam că îmi vine să plâng şi am tăcut.

— Vladimir Ivanîci, spuse ea, luându-mi amândouă mâinile, ai trăit şi ai suferit mult, cunoşti viaţa mai bine decât mine, cugetă temeinic şi spune-mi: ce trebuie să fac? Învaţă-mă. Dacă nu mai ai puterea să mergi înainte şi să duci şi pe alţii cu dumneata, arată-mi cel puţin calea de urmat. Recunoaşte că sunt o făptură vie, sensibilă şi raţională. Este peste puterile mele să mă mai aflu într-o situaţie falsă, să mai joc un rol absurd. Nu te dojenesc, nu te învinuiesc. Îţi cer numai să-mi răspunzi.

Ni se aduse ceaiul.

— Ei bine, spuse Zinaida Feodorovna, întinzându-mi un pahar, ce ai de spus?

— Soarele nu intră numai pe o singură fereastră! Mai sunt şi alţi oameni afară de mine, Zinaida Feodorovna.

— Învaţă-mă, unde sunt? Nu te întreb altceva.

— Vreau să spun că poţi să serveşti ideea în felurite chipuri. Când te-ai înşelat, când te-ai amăgit asupra unui punct, poţi căuta un altul. Lumea ideilor este întinsă, nesfârşită.

— Lumea ideilor! ridică ea din umeri ironică, privindu-mă drept în faţă. Să nu vorbim de ea, te rog! Lumea ideilor! repetă apoi, înroşindu-se şi aruncând şervetul în timp ce pe faţă i se întipărea o mânie plină de scârbă. În realitate, toate măreţele idei de care faci atâta caz se reduc la un singur lucru, de neînlăturat şi

necesar: trebuie să fiu amanta dumitale. Ăsta-i adevărul. Să-i admiri ideile, dar să nu te dai omului celui mai cinstit, însufleţit de cele mai frumoase idei, înseamnă să nu-i înţelegi ideile. Cu asta trebuie să încep, adică să fiu amanta dumitale. Restul ar veni de la sine.

— Eşti prost dispusă, Zinaida Feodorovna.

— Nu! strigă ea respirând cu greutate, sunt sinceră!

— Se poate, dar cu toate acestea greşeşti şi mă doare să te aud vorbind astfel.

— Greşesc! râse ea. Oricine ar putea s-o spună afară de dumneata, dragă domnule! Chiar dacă aş părea lipsită de delicateţe, aspră, trebuie să vorbesc răspicat: mă iubeşti! Ştii bine că mă iubeşti.

Am ridicat din umeri.

— Poţi să ridici cât vrei din umeri! continuă ea ironică. În timp ce erai bolnav, te-am auzit delirând. Şi ce să mai spun de necontenitele dumitale priviri de îndrăgostit, de suspinele, de discursurile dulcege despre înrudirea sufletească. De ce nu ai fost însă sincer? Iată punctul capital, esenţial pentru mine. De ce ascundeai ceea ce este şi vorbeai de ceea ce nu era? Dacă mi-ai fi mărturisit adevăratele gânduri care te împingeau să mă scoţi din Petersburg, aş fi ştiut ce-mi rămâne de făcut… M-aş fi otrăvit, aşa cum eram hotărâtă. Şi n-ar fi trebuit să mai ajungem la comedia asta penibilă. Dar ce să mai vorbim acum!

Făcu un gest deznădăjduit şi se aşeză.

— Tonul dumitale mă face să cred, spusei eu jignit, că îmi atribui intenţii necinstite.

— Ei, asta e! Nu-ţi bănuiesc intenţiile ci te bănuiesc că nu ai avut niciuna. Dacă ai fi avut, le-aş fi cunoscut. În afară de idei şi de dragoste, nu era nimic în dumneata. Pe lângă idei şi dragoste ai acum perspectiva să fiu amanta dumitale. Aşa se petrec lucrurile în viaţă şi în romane. Vezi, îl învinuiai, spuse ea, lovind iarăşi în masă cu palma, dar este totuşi un punct asupra căruia nu poţi să nu fii de acord cu el: avea dreptate să dispreţuiască toate ideile astea.

— Dar el nu le dispreţuieşte! strigai eu. Ci îi e teamă de ele. E un fricos şi un mincinos.

— Foarte frumos! E un fricos, un mincinos şi m-a înşelat! Dar dumneata? Iartă-mi sinceritatea, dumneata

ce eşti? El m-a înşelat şi m-a zvârlit în stradă la Petersburg, iar dumneata m-ai înşelat şi m-ai părăsit aici. Cel puţin el când mă înşela, nu invoca nicio idee.

— Pentru numele lui Dumnezeu, am strigat eu, frângându-mi mâinile, cum poţi vorbi astfel? Nu, Zinaida Feodorovna, ăsta este cinism. Nu e cu putinţă să deznădăjduieşti astfel. Ascultă-mă… (şi mă agăţai de o idee care-mi încolţise nelămurit în minte şi care mi se păru că ne-ar putea salva), ascultă-mă, te rog… Am trecut prin atâtea în viaţă, încât mă cuprinde ameţeala numai când mă gândesc. Toată această experienţă m-a făcut până la urmă să-mi dau limpede seama, cu mintea şi cu sufletul îndurerat, că omul nu are nicio altă menire decât să-şi iubească aproapele şi să se sacrifice pentru el. Iată singura noastră cale şi vocaţie. Iată crezul meu.

Voiam să vorbesc despre milă, despre iertare, dar mi se păru că glasul îmi sună fals şi m-am fâstâcit.

— Vreau să trăiesc, mărturisii eu în cele din urmă, să trăiesc, să trăiesc. Vreau pace, linişte, căldură, marea, prezenţa dumitale. Ah, cum aş vrea să-ţi insuflu şi dumitale setea asta pătimaşă de viaţă. Vorbeai de dragostea mea: da, numai prezenţa, vocea, expresia chipului dumitale mi-ar fi de ajuns…

Se înroşi iarăşi şi spuse repede, ca să mă împiedice să continui:

— Dumneata iubeşti viaţa şi eu o urăsc. Prin urmare, drumurile noastre se despart.

Îşi turnă ceai în pahar, dar nu se atinse de el. Apoi trecu în camera ei de culcare şi se dezbrăcă.

— Cred, îmi spuse ea mai târziu din pat, că ar fi mai bine să întrerupem discuţia asta. Pentru mine totul s-a sfârşit şi nu mai am nevoie de nimic. Ce vrei să ne mai spunem?

— Nu, totul nu s-a sfârşit pentru dumneata.

— Ah, lasă! Ştiu eu mai bine. Toate astea mă plictisesc. Ajunge!

Am rămas în picioare, am făcut câţiva paşi prin cameră, apoi am ieşit. Când noaptea târziu m-am apropiat din nou de uşa ei şi am tras cu urechea, am auzit-o limpede cum plângea.

A doua zi de dimineaţă, când îmi aduse hainele periate, feciorul îmi vesti cu un zâmbet că doamna de la nr. 13 năştea. M-am îmbrăcat cât am putut mai repede şi

mai mult mort decât viu am alergat la Zinaida Feodorovna. În camera ei se afla un medic, o moaşă şi Daria Mihailovna, o doamnă din Harkov. Plutea un miros puternic de eter. De cum am trecut pragul, am auzit un geamăt înăbuşit, chinuit şi, ca într-o adiere venită din Rusia, mi-am adus aminte de Orlov, de ironia sa, de Polia, de Neva, de zăpada ce cădea cu fulgi apoşi, de trăsura fără burduf, de prorocirea citită pe cerul îngheţat al zorilor de zi şi de strigătul deznădăjduit: „Nina, Nina”.

— Intră! îmi spuse doamna din Harkov.

Intrai la Zinaida Feodorovna cu aceeaşi emoţie pe care aş fi încercat-o dacă aş fi fost eu tatăl copilului. Era întinsă pe pat cu ochii închişi, slabă, galbenă, cu o bonetă albă de dantelă pe cap. Îmi aduc aminte şi acum că pe faţă îi erau întipărite două expresii diferite, una a trăsăturilor, nepăsătoare, rece, lipsită de orice dorinţă şi o alta, pierdută, copilăroasă, pe care i-o dădea boneta de dantelă. Nu mă auzi intrând sau poate chiar dacă mă auzi, nu-mi dădu nicio atenţie. Am rămas în picioare, aşteptând.

Dintr-odată faţa i se încordă de durere, deschise ochii şi privi în tavan, gândindu-se parcă la ce se întâmpla, cu un aer de nesfârşită silă.

— Groaznic! murmură ea.

— Zinaida Feodorovna! am chemat-o eu în şoaptă.

Mă privi cu acelaşi aer nepăsător, absent şi închise ochii. După o clipă am plecat.

Noaptea, Daria Mihailovna mă vesti că Zinaida Feodorovna născuse o fetiţă, dar că starea lehuzei era îngrijorătoare. Urmă un necontenit du-te vino pe coridor şi tot felul de zgomote. Ceva mai târziu, Daria Mihailovna se reîntoarse la mine cu un aer deznădăjduit şi spuse frângându-şi mâinile:

— E îngrozitor! Doctorul bănuieşte că s-a otrăvit. Vai, ce urât se poartă ruşii aici.

A doua zi la amiază, Zinaida Feodorovna muri.

XVIII

Trecură doi ani. Împrejurările se schimbaseră. M-am reîntors la Petersburg, unde puteam acum să trăiesc fără să mă mai ascund. Nu-mi mai era teamă nici să par, nici să fiu sentimental şi mă lăsasem cu totul năpădit de sentimentul părintesc, sau mai bine zis de idolatria faţă de Sonia, fetiţa Zinaidei Feodorovna.

O hrăneam eu singur, o scăldam, o culcam, nu-mi luam ochii de la ea nopţi întregi şi începeam să ţip când mi se părea că dădaca are s-o scape din mâini. Pe zi ce trecea, setea mea de viaţă obişnuită, burgheză, se făcea mai puternică, mai întărâtată. Visurile mele măreţe se opriseră la Sonia, ca şi cum aş fi găsit în ea tot ce-mi trebuia. O iubeam nebuneşte pe fetiţa aceasta. Vedeam în ea prelungirea propriei mele vieţi. Nu mi se părea, ci simţeam chiar că în ziua în care voi părăsi trupul meu deşirat, osos şi bărbos, voi continua să trăiesc în ochii aceia albaştri, în părul bălai şi mătăsos, în mânuţele acelea plinuţe şi trandafirii care îmi mângâiau faţa şi mă prindeau de gât cu atâta dragoste. Dar viitorul Soniei mă înspăimânta. Tatăl ei era Orlov, oficial se numea Krasnovskaia şi singurul om care ştia despre existenţa ei şi care se îngrijea de ea, adică eu, nu avea să o mai ducă mult. Trebuia să mă gândesc serios la situaţia ei.

A doua zi după întoarcerea mea la Petersburg, m-am dus la Orlov. Îmi deschise un bătrân gros cu favorite roşcovane şi mustaţă rasă – fără îndoială un neamţ. Polia, care făcea salonul, nu mă recunoscu. În schimb, Orlov mă recunoscu numaidecât.

— Ah, domnule revoluţionar! spuse el, privindu-mă, râzând, dar plin de curiozitate. Ce întâmplare te aduce?

Nu era deloc schimbat. Acelaşi chip îngrijit, neplăcut, aceeaşi ironie… Ca şi înainte, pe masă se afla o carte nouă şi în ea cuţitul de fildeş. După toate aparenţele, citea când sunasem.

Îmi oferi un scaun şi o ţigară de foi şi, cu delicateţea caracteristică oamenilor cu o creştere desăvârşită, îmi ascunse impresia neplăcută pe care i-o făcuse desigur slăbiciunea mea înspăimântătoare, spunându-mi dimpotrivă şi ca din întâmplare că nu mă schimbasem câtuşi de puţin, că puteam fi uşor recunoscut deşi lăsasem să-mi crească barba. Vorbirăm despre timp şi

despre Paris. Apoi, ca să scape cât mai repede de apăsătoarea întrebare de neînlăturat care ne chinuia pe amândoi, spuse dintr-odată:

— Zinaida Feodorovna a murit, nu-i aşa?

— Da.

— La naştere?

— Da, la naştere. Medicul a bănuit o altă cauză, dar… pentru dumneata, ca şi pentru mine, e mai bine să credem că a murit de pe urma naşterii.

Suspină din politeţe şi tăcu.

Trecu o clipă.

— Precum vezi, se grăbi el apoi să reia convorbirea, văzând că aruncam o privire prin cameră, nimic nu s-a schimbat aici. După cum ştii desigur, tatăl meu a ieşit la pensie şi acum se odihneşte, iar eu am acelaşi post. Gruzin a murit anul trecut de difterie. Kukuşkin trăieşte… îşi aminteşte mereu de dumneata. Apropo… (Orlov coborî privirea, uşor stingherit), după ce a aflat cine erai, a început să povestească pretutindeni că l-ai atacat, că voiai să-l asasinezi şi că de-abia a scăpat cu viaţă.

Nu i-am răspuns.

— Bătrânii servitori nu-şi uită stăpânii! glumi Orlov. Foarte drăguţ din partea dumitale că ai venit să mă vezi. Pot să-ţi ofer o cafea, un pahar cu vin?

— Nu, mulţumesc, Gheorghi Ivanîci. Am venit pentru o chestiune foarte importantă.

— Nu prea îmi plac chestiunile importante, dar aş fi bucuros să-ţi pot fi de folos. Despre ce este vorba?

— Ştii, îi spusei eu foarte emoţionat, fetiţa Zinaidei Feodorovna e la mine. M-am îngrijit eu s-o cresc, dar, precum vezi, în orice moment se poate să nu mai fiu decât o amintire pentru ziua de mâine. Şi aş vrea să mor cu gândul că viitorul ei este asigurat.

Orlov se înroşi puţin, îşi încruntă sprâncenele şi îmi aruncă o privire aspră. Cuvintele „o chestiune importantă”, îl impresionaseră mai puţin ca aluzia la apropiata mea dispariţie şi la moarte.

— Da, spuse el, acoperindu-şi ochii cu mâna, potrivit obiceiului său, trebuie să ne gândim la asta. Îţi mulţumesc. Spui că e o fetiţă?

— Da, e o fetiţă. Minunată!

— Evident, nu e un căţel, ci o făptură omenească. Se înţelege de la sine că trebuie să ne gândim serios. Sunt gata să fac tot ce-mi va sta în putinţă… şi… îţi sunt foarte obligat.

Se ridică, făcu câţiva paşi, rozându-şi unghiile, apoi se opri în faţa unui tablou.

— Trebuie negreşit să ne gândim! repetă el cu o voce înăbuşită, îndepărtându-se de mine. Mă voi duce chiar azi la Pekarski şi îl voi ruga să vorbească cu Krasnovski, care cred că va consimţi fără greutate să ia fetiţa la el.

— Iartă-mă, spusei eu ridicându-mă şi ducându-mă şi eu spre un tablou, în celălalt capăt al biroului, nu văd ce amestec ar putea avea Krasnovski în toată povestea asta.

— Sper că fetiţa poartă numele lui?

— Bineînţeles. Se prea poate ca legea să-l oblige să se ocupe de ea, dar eu n-am venit la dumneata, Gheorghi Ivanîci, ca să vorbesc de legi.

— Da, da, se grăbi el să încuviinţeze, ai perfectă dreptate şi mi se pare că am spus o prostie. Dar nu te nelinişti. Avem să dezlegăm problema în aşa fel ca toată lumea să fie mulţumită. Dacă nu într-un fel, într-un altul sau într-un al treilea, chestiunea aceasta delicată va fi soluţionată. Pekarski o să aranjeze totul. Fii bun şi lasă-mi adresa dumitale. Am să-ţi comunic neîntârziat hotărârea pe care vom fi luat-o. Unde stai?

Îşi notă adresa mea, oftă şi zise zâmbind:

— *E rol ingrat, de-a dreptul mizerabil să ai o fată mare şi să fii părinte responsabil!*[7] Dar Pekarski o să facă cum e mai bine. E un om plin de soluţii… Ai stat mult la Paris?

— Aproape două luni…

Urmă o scurtă tăcere. Temându-se, desigur, să nu mai pomenesc iar de fetiţă, Orlov schimbă iarăşi vorba.

— Cu siguranţă că nu îţi mai aminteşti de scrisoarea pe care mi-ai lăsat-o. Am păstrat-o. Îmi dau seama de starea de spirit în care ai scris-o şi mărturisesc că ţin socoteala de cele ce îmi spuneai. Blestemata mea răceală care mi-a intrat în sânge, obiceiurile mele orientale, râsul meu… totul era foarte bine prins şi caracteristic, surâse el ironic. Chiar ideea esenţială mi se pare apropiată de adevăr, deşi asupra acestui punct s-

ar putea discuta la nesfârşit. Vreau să spun, se corectă el, că s-ar putea discuta nu ideea în sine, ci felul de a privi chestiunea şi, întrucâtva, temperamentul dumitale. Da, viaţa mea este anormală, ratată, nevrednică şi lipsa de curaj mă împiedică să încep o alta. Asupra acestui punct ai perfectă dreptate. În schimb, socot că n-ai niciun motiv să te frământi atâta din pricina felului meu de a trăi, prea îl pui la inimă.

— Un om viu nu poate să nu se frământe şi să nu dispere când vede cum se pierde şi el şi cei din jurul lui.

— Nu spun nu. Bineînţeles. Eu nu predic nepăsarea. Vreau numai ca viaţa să fie considerată în chip obiectiv. Cu cât eşti mai obiectiv, cu atât rişti mai puţin să te amăgeşti. Trebuie să cobori mai în adânc şi să cauţi în orice fenomen cauza iniţială. Ne-am moleşit, am cedat şi ne-am lăsat biruiţi. Suntem cu toţii o generaţie de neurastenici şi de bocitori, nu ştim să vorbim decât de oboseală şi de surmenaj, dar vina nu este nici a mea, nici a dumitale. Noi însemnăm prea puţin ca soarta unei întregi generaţii să depindă de noi doi. Originea bolii trebuie căutată în alte cauze, cauze mari, generale, având o raţiune biologică. Suntem neurastenici, molâi, gata să ne dăm bătuţi, dar poate că lucrul acesta e necesar şi va folosi generaţiilor viitoare. Nici un fir de păr nu se mişcă din capul nostru fără voia tatălui ceresc, cu alte cuvinte, nimic din tot ce se petrece în natură şi între oameni nu este zadarnic. Totul are o bază şi răspunde unei necesităţi. Şi dacă astfel stau lucrurile, de ce să ne frământăm atâta şi să scriem scrisori deznădăjduite?

— Da, aşa trebuie să fie, am răspuns eu după o clipă de gândire. Şi eu cred că pentru generaţiile viitoare totul va fi mai uşor şi mai limpede. Experienţa noastră le va folosi. Dar omul vrea să trăiască şi independent de generaţiile viitoare şi nu numai pentru ele. Viaţa nu ne e hărăzită decât o singură dată. Este firesc să doreşti s-o trăieşti cu curaj, cu discernământ, frumos, să îndeplineşti un rol măreţ, neatârnat, nobil; vrei să faci tu însuţi istoria pentru generaţiile viitoare, să nu aibă dreptul să spună despre tine: era o nulitate, un oportunist, sau şi mai rău… Cred în necesitatea a tot ce se petrece în jurul nostru, dar ce legătură au toate astea cu mine? De ce să las să mi se irosească „eul” meu?

— Ce vrei? Ce poţi face? oftă Orlov ridicându-se şi dându-mi astfel să înţeleg că discuţia era încheiată.

Mi-am luat căciula.

— Nu am stat decât o jumătate de oră de vorbă, adăugă el însoţindu-mă în vestibul, şi câte probleme am dezlegat. Atunci ne-am înţeles. Mă voi ocupa de chestiunea noastră. Mă duc chiar azi la Pekarski. N-ai nicio grijă.

Aşteptă să-mi pun paltonul, fericit că mă vedea plecând.

— Gheorghi Ivanîci, îi spusei eu, dă-mi înapoi scrisoarea.

— Cum doreşti.

Intră în birou şi se întoarse cu scrisoarea. Îi mulţumii şi ieşii.

A doua zi dimineaţa am primit un bileţel de la el. Mă felicita pentru fericita soluţie pe care o găsise: O doamnă – o cunoştinţă de a lui Pekarski – ţinea un fel de grădiniţă, o pensiune în care primea copii oricât de mici. Se putea avea toată încrederea în doamna aceea, dar înainte de a se vorbi cu ea, trebuia luat contact şi cu Krasnovski; era o simplă formalitate; se cădea însă să fie îndeplinită.

Mă sfătuia deci să mă duc fără întârziere la Pekarski şi să iau cu mine şi actul de naştere al micuţei, dacă îl aveam.

„Primeşte, te rog, încheia el, asigurarea sincerei mele consideraţii şi a devotamentului prea plecatului dumitale servitor…”

Citeam scrisoarea şi Sonia, aşezată pe masă, mă privea cu luare-aminte, cu ochii mari, ca şi cum ar fi înţeles că în clipa aceea i se hotăra soarta.

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 2 (februarie) şi nr. 3 (martie) din 1893. Semnată: Anton Cehov. Revizuită pentru culegerea de *Opere* din 1901, vol. 6. Publicăm textul din 1901.

Incluzând nuvela în culegerea de *Opere,* Cehov a redus foarte mult din text şi a făcut importante modificări stilistice.

Autorul a scurtat mult caracterizările personajelor; au fost scoase numeroase detalii care explică relaţiile dintre Zinaida Feodorovna şi Orlov. Astfel, a fost scurtată scena plecării eroinei de la Orlov, cuprinsă în cap. XIII. Iată acest pasaj:

„[Nu mai pot rămâne aici nicio clipă mai mult.] Nu mai pot îndura situaţia asta!

Şi, din cauza încordării nervoase, am izbucnit şi eu în plâns.

— Ştii tot şi ai auzit tot… spuse ea, sculându-se şi apropiindu-se de mine. Am încredere în dumneata. Spune-mi sincer, am făcut o prostie? Nu-mi iubeam bărbatul şi l-am părăsit pentru Gheorghi Ivanovici, pe care-l iubesc. Găseşti că e

o prostie şi o greşeală din partea mea? Spune-mi, trebuia să procedez altfel?

— Da, trebuia să procedezi altfel! Ai vrut să rupi cu mediul pe care-l detestai şi să începi o viaţă nouă, dar te-ai înşelat, i-am spus eu răstit şi, nu ştiu de ce, îmi făcea plăcere să-i vorbesc pe tonul ăsta. Ai fost soţie, iar viaţa cea nouă ai început-o ca amantă. Asta-i singura schimbare! Din patul unui trântor şi om de nimic ai trecut într-al altuia. Halal schimbare!

— Dar l-am iubit pe Gheorghi Ivanovici! spuse Zinaida Feodorovna, împreunându-şi, rugătoare, mâinile pe piept.

— Trebuia să sacrifici dragostea asta.

[Începu iarăşi să plângă, iar eu], simţindu-mă crud şi nedrept [m-am aşezat pe taburetul din faţa pianului]

„/Sunt pierdută./

Se scurseră câteva minute de tăcere.

— Am făcut o faptă necugetată, spuse ea, şi acum trag consecinţele. Am vrut să-mi făuresc o viaţă nouă, să fiu fericită, în loc să mă jertfesc, să mă resemnez. Nu trebuia să-mi părăsesc bărbatul.

— Ajunge, linişteşte-te! zisei eu cu o uşoară dojană. Doar n-o să te duci acum la bărbatul dumitale să-i ceri iertare."

„/Te-ai gândit unde poţi să te duci?/

Mă apropiai de ea şi urmai cu căldură şi cu lacrimi în glas: Te rog, ai încredere în mine. În tot Petersburgul n-ai nicio rudă, dar în schimb ai un prieten de nădejde. Îmi dai voie să mă socot prietenul dumitale, nu-i aşa? Te implor, nu te întoarce la oamenii aceia! Acolo e o atmosferă apăsătoare, trivială! Gentlemenii aceştia blazaţi se bucură de prezenţa dumitale numai când simt nevoia unor efuziuni sentimentale şi atunci când au ei chef. Mi-a spus-o chiar el! Au nevoie de dumneata numai când eşti elegantă, spirituală, falsă, când îţi înşeli bărbatul! Gesturi nobile, sinceritate şi puritate sunt tocmai bine pentru romane sentimentale, plictisitoare – şi te împiedică să trăieşti. Ai plecat la Orlov, crezând că-ţi faci datoria, dar te-au luat în râs şi te-au huiduit chiar din prima zi. În naivitatea dumitale ţi-ai închipuit că eşti o femeie cu principii, dar în realitate te-ai dovedit o amantă ridicolă şi inoportună, de care nu te mai poţi scutura. El se crede victima dumitale. Tot Petersburgul ştie că a rămas, sărmanul, fără locuinţă din cauza dumitale. Se plânge peste tot, dar încearcă să facă haz de necaz, fiindcă i-e ruşine că s-a lăsat prins aşa, prosteşte, că n-a prevăzut scandalul, adică faptul că o să te muţi la el. Să stai cu oamenii ăştia, să-i iubeşti înseamnă să joci un rol jalnic, umilitor! Fugi cât mai departe de ei, continuai eu cu căldură, cu o însufleţire neobişnuită, adânc convins de ceea ce spuneam şi gândeam. Părăseşte-i pe nemernicii ăştia, de care nu te leagă nimic şi să mergem în altă parte…

Acolo vei avea o situaţie demnă de dumneata… Deodată sună clopoţelul din vestibul.

A mai fost, de asemenea, prescurtat şi mult revizuit textul unde este caracterizat Orlov.

După cum reiese dintr-o scrisoare către L. Gurevici, din 22 mai 1893, Cehov a început să scrie *Povestea unui necunoscut* prin 1887–1888, lăsând-o apoi neterminată. În august 1891, redacţia revistei *Severnii vestnik* l-a solicitat pe Cehov să-şi reia colaborarea la revistă, ceea ce scriitorul a şi făcut. El i-a scris lui M. Albov, redactorul revistei, la 30 septembrie 1891: „Am pentru dumneata o nuvelă mică. Dar mai trebuie finisată şi scrisă pe curat. Mai am de lucru la ea cel mult o săptămână-două. Se întitulează *Povestea unuia dintre pacienţii mei,* dar mă cam îndoiesc că va putea trece prin cenzură. *Severnîi vestnik* e controlată de cenzură, iar povestirea mea, deşi nu conţine idei dăunătoare, are personaje care ar putea să nu placă cenzorilor. E la persoana întâi, povestită de un fost socialist, şi eroul principal e fiul unui prieten al ministrului de Interne. Atât socialistul, cât şi fiul prietenului ministrului sunt băieţi liniştiţi şi nu se ocupă în povestire de politică, totuşi mă tem, sau în orice caz socot că publicarea nuvelei e prematură. Am să ţi-o trimit, iar dumneata citeşte-o şi procedează cum crezi că-i mai bine. Dacă socoţi că poate trece prin cenzură, dă-o la cules şi anunţă-i apariţia. Dacă găseşti, însă, îndoielile mele justificate, fii bun şi înapoiază-mi-o, fără s-o mai dai la cules şi la cenzură."

Într-o scrisoare trimisă la 22 octombrie, Cehov îi comunica lui M. Albov: „Nuvela despre care ţi-am vorbit în ultima mea scrisoare am pus-o deocamdată deoparte. M-am convins că nu va putea trece prin cenzură, şi dacă ţi-aş trimite-o, n-aş

face decât să pierd timpul degeaba și să vă las fără povestirea pe care mi-ați cerut-o pentru numărul din ianuarie. Suvorin a trecut de curând pe la Moscova și când i-am citit primele douăzeci de rânduri din nuvelă și i-am povestit subiectul, mi-a spus: «Eu n-aș avea curajul s-o public». M-a cam speriat și m-am hotărât s-o las până una-alta la o parte și să scriu altceva pentru revista dumitale."

Cehov a terminat *Povestea unui necunoscut* în toamna anului 1892 (vezi scrisorile către I. L. Șceglov și L. I. Gurevici, din 24 octombrie 1892 și 22 mai 1893) și a predat-o în același an revistei *Russkaia mîsl.* Redacția revistei și-a manifestat teama că cenzura va interveni. „Fii, te rog, bun, îi scria V. Lavrov lui Cehov, și permite-ne să publicăm *Salonul nr. 6* în luna noiembrie înainte de *Povestea unuia dintre pacienții mei.* Sunt convins că anul viitor *Povestea unuia dintre pacienții mei* va merge fără nicio dificultate, dar acum, când cenzura nu ne dă pace și ne privește cu ochi de aspidă, mă tem să nu iasă vreo încurcătură." Nuvela a trecut totuși prin cenzură.

Titlul *Povestea unuia dintre pacienții mei* nu-l mulțumea pe Cehov. Când V. Lavrov l-a întrebat ce titlu definitiv a ales, Cehov i-a răspuns: „Fără îndoială că *Povestea unuia dintre pacienții mei* nu merge, miroase a spital. Nici *Lacheul* nu merge… e grosolan și nu corespunde ideii. Cum să-i mai zic? *La Petersburg?* Sau *Povestea unuia dintre prietenii mei?* – Primul titlu e inexpresiv, iar al doilea, parcă prea lung. Ar merge, poate, pur și simplu, *Povestea unui prieten.* Sau: *În deceniul al nouălea?* Cred că e prea pretențios. Dar *Fără titlu? O poveste fără titlu? Povestea unui necunoscut?* Ultimul titlu parcă ar merge mai bine. Ce zici? Dacă ești de acord, lasă-l așa…" (9 februarie 1893.)

Probabil că Cehov a redus în șpalt mult din textul nuvelei. „Am pieptănat-o bine", îi scria Cehov lui V. Golțev, la 30 decembrie 1892. „Sfârșitul n-o să vă placă, întrucât l-am cam comprimat, îi scria el lui A. Suvorin. Ar trebui să fie mai lung, dar nici așa n-ar merge, fiindcă sunt eroi puțini, și când de-a lungul a două-trei coli apar doar două persoane, mereu aceleași, te plictisești și personajele parcă se destramă." (24 februarie 1893). În scrisoarea următoare, Cehov spunea: „Nu știu ce părere o să aveți despre încheierea nuvelei mele. Mi se pare că n-are nimic forțat și acțiunea curge. M-am grăbit prea tare și asta-i prost. Desigur că în grabă am scăpat vreo prostie pe care o observi abia pe urmă, când n-o mai poți spăla nici cu apa sâmbetei. Intenționam să dau un mic epilog, în care să explic cum a ajuns la mine manuscrisul necunoscutului, și l-am și scris, dar am renunțat la el deocamdată; mă gândesc să-l dau când nuvela va apărea în volum separat." (4 martie 1893)

Volodea cel Mare şi Volodea cel Mic

— Lăsaţi-mă, vreau să mân eu caii! Vreau să stau lângă vizitiu! strigă Sofia Lvovna. Opreşte puţin să trec lângă tine! porunci ea vizitiului.

Se ridicase în picioare în sanie, iar Vladimir Nikitîci, soţul ei, şi Vladimir Mihailîci, prietenul din copilărie, o apucaseră de mâini să nu cadă. Troica parcă zbura.

— Ţi-am spus că nu trebuia să-i dai coniac! murmură nemulţumit Vladimir Nikitîci prietenului lor. Întotdeauna faci asta.

Colonelul ştia din experienţă că veselia furtunatică a femeilor de felul soţiei lui, uşor înfierbântate de băutură, este de obicei urmată de un râs isteric, apoi de plâns. Şi se temea că, odată ajunşi acasă, în loc să doarmă, va trebui să se ţină de comprese şi de picături.

— Prr! strigă ea la cai. Vreau să trec în faţă să mân!

Sofia Lvovna era într-adevăr veselă şi explozia ei de fericire era sinceră. În ultimele două luni, începând din ziua nunţii chiar, o chinuise gândul că luase pe colonelul Iaghici din calcul şi – cum se spunea pe atunci – *par dépit*[8]. Dar în seara aceasta petrecută în restaurantul din afara oraşului se încredinţase, în sfârşit, că-şi iubea cu adevărat şi chiar cu patimă soţul. În ciuda celor cincizeci şi patru de ani ai săi, colonelul era atât de zvelt, de sprinten, de mlădios şi făcuse ghiduşii atât de izbutite, ţinând isonul ţigăncilor corului de la restaurantul de noapte! Zău, bătrânii de azi sunt de o

mie de ori mai interesanţi decât tinerii şi ai fi putut jura că bătrâneţea şi tinereţea şi-au inversat rolurile.

Colonelul era cu doi ani mai mare ca tatăl ei, dar ce importanţă putea să aibă acest amănunt, de vreme ce în el clocotea infinit mai multă vitalitate şi vioiciune şi părea să fi păstrat mai multă prospeţime chiar decât ea, care nu avea decât douăzeci şi trei de ani.

„Dragul meu, admirabilul meu soţ!” se gândea ea.

În seara aceasta, se convinsese de asemenea că în sufletul ei nu mai rămăsese nici urmă din marea ei dragoste de altădată. Se simţea acum cu totul rece, nepăsătoare faţă de Vladimir Mihailîci – Volodea – prietenul ei din copilărie, pe care ieri încă îl iubea cu deznădejde, până la nebunie. Toată seara i se păruse molâu, adormit, neinteresant, iar sângele rece cu care se eschiva întotdeauna de la plata notelor la restaurant de data aceasta o indignase. De-abia se stăpânise să nu-i spună:

— Dacă eşti sărac, stai acasă!

De plătit plătea întotdeauna numai colonelul.

Poate şi din pricină că prin faţa ochilor ei, copacii, stâlpii de telegraf şi troienele treceau uluitor de repede şi dispăreau în urmă ca nălucile, gândurile cele mai neaşteptate i se învălmăşeau în minte. Nota de la restaurant – îşi spunea ea – fusese de o sută douăzeci de ruble, ţiganilor li se dăduse altă sută şi, dacă ar fi vrut, mâine ar fi putut arunca în vânt o mie de ruble, pe când, cu două luni în urmă, înainte de căsătorie, nu avea nici trei ruble ale ei şi pentru fiecare fleac trebuia să-i ceară tatei. Ce schimbare în viaţa ei! Gândurile cele mai felurite continuau să i se îmbulzească şi să i se amestece în cap şi-şi aducea aminte cum, pe vremuri, când nu avea decât zece ani, colonelul Iaghici, astăzi soţul ei, făcea curte unei mătuşi, pe care toţi cei din casă spuneau că a nenorocit-o. Şi într-adevăr, mătuşa venea deseori la masă cu ochii plânşi, pleca mereu în câte o călătorie şi lumea zicea că – sărmana – nu-şi mai găseşte locul. Pe atunci, Iaghici era toarte frumos şi avea la femei un succes neobişnuit. Faima acestui succes se răspândise în tot oraşul şi se spunea despre el că merge zilnic în vizită la adoratoarele sale, aşa cum un doctor trece să-şi vadă bolnavii. Chiar şi acum, în ciuda părului cărunt, a primelor zbârcituri şi a

ochelarilor, chipul lui puţin osos era uneori încântător, mai ales din profil.

Tatăl Sofiei Lvovna era medic militar şi făcuse pe vremuri serviciul în acelaşi regiment cu Iaghici, iar tatăl lui Volodea era şi el medic militar şi făcea şi el serviciu în aceeaşi unitate cu Iaghici şi cu tatăl Sofiei Lvovna. Cât despre Volodea, cu toate că avusese şi el aventuri galante adesea furtunoase şi foarte complicate, învăţase foarte bine, terminase cu mare succes cursurile la universitate, îşi alesese drept specialitate literatura străină şi acum îşi pregătea teza de doctorat. Între timp, locuia în apartamentul de la cazarmă al tatălui său, încă medic militar al regimentului, şi nu avea niciun ban, deşi împlinise treizeci de ani. În copilăria lor, Sofia Lvovna şi Volodea locuiseră în apartamente diferite, dar în aceeaşi clădire, şi el venea deseori să se joace cu ea; învăţaseră împreună să danseze şi să vorbească franţuzeşte. Când Volodea crescuse şi se făcuse un tânăr zvelt şi foarte frumos, Sofia Lvovna începuse să se simtă stânjenită faţă de dânsul, apoi se îndrăgosti de el nebuneşte, iubindu-l până în ultima vreme, când se măritase cu Iaghici. Volodea avea şi el mare trecere la femei, încă de la vârsta de paisprezece ani, iar cucoanele care-şi înşelau cu el bărbaţii găseau o scuză în faptul că Volodea „este mic”. Cineva povestea despre el că, pe vremea când era student şi locuia într-o odăiţă ieftină din apropierea universităţii, de câte ori băteai în uşa lui, se auzeau paşi speriaţi, apoi o scuză rostită cu o jumătate de glas din dosul uşii:

— *Pardon, je ne suis pas seul!* [2]

Iaghici era încântat de Volodea, căruia îi prevestea un viitor strălucit – aşa cum Derjavin i-l prevestise lui Puşkin – şi părea să ţină mult la el. Tăcuţi, jucau ceasuri întregi biliard sau pichet şi de câte ori Iaghici se ducea undeva cu troica, îl lua cu dânsul, iar Volodea nu-i dezvăluia decât lui subiectul tezei la care lucra. Şi nu numai atât: când colonelul era mai tânăr, se aflaseră de mai multe ori în situaţia de rivali, dar niciodată nu fuseseră geloşi unul pe altul. În societatea pe care o frecventau împreună, Iaghici fusese poreclit Volodea cel mare, iar prietenul său, Volodea cel mic.

În afară de Sofia Lvovna, de Volodea cel mare şi de Volodea cel mic, în sanie se mai afla o persoană:

Margarita Alexandrovna sau, cum îi spuneau toţi, Rita, vara doamnei Iaghici, o fată trecută de treizeci de ani, foarte palidă, cu sprâncene negre, cu *pince-nez* şi care fuma ţigară după ţigară. Pieptul şi genunchii îi erau întotdeauna plini de scrum. Vorbea pe nas, prelungind fiecare cuvânt, era o fire rece, putea să bea coniac şi lichior cât voia, fără să se îmbete, şi povestea cu o voce adormită şi anostă anecdote cu două înţelesuri. Acasă, citea de dimineaţă până seara reviste voluminoase, presărându-le cu scrum, şi se îndopa cu fructe zaharisite.

— Sofia, astâmpără-te! spuse ea cu glas tărăgănat. Zău, e stupid!

Apropiindu-se de bariera de la intrarea oraşului, troica îşi încetini mersul; începură să se desluşească oameni şi case şi Sofia Lvovna se potoli. Se lipi de bărbatul ei şi tăcu dusă pe gânduri. Volodea cel mic şedea pe scăunaşul din faţa lor. Şi iată că în veselia ei începură să se strecoare gânduri negre. Omul acela care stătea în faţa ei ştia că ea îl iubise şi, fără doar şi poate, dăduse şi el crezare zvonului răspândit în tot oraşul, că s-ar fi căsătorit cu colonelul *par dépit.* Nu-i mărturisise niciodată dragostea şi nici nu ar fi vrut măcar ca el s-o bănuiască, dar, deşi se stăpânise cât putuse, nu izbutise să-şi ascundă îndeajuns de bine sentimentele, fiindcă pe faţa lui se citea limpede că îşi dădea seama ce se petrecea în sufletul ei şi asta o făcea să sufere în mândria ei. Umilitor era mai ales faptul că îndată după nuntă, Volodea începuse pe neaşteptate să-i acorde o deosebită atenţie, ceea ce nu se întâmplase niciodată înainte; venea deseori la ea şi rămânea ceasuri întregi, tăcând sau vorbind despre nimicuri, iar acum, în sanie, fără să-i adreseze niciun cuvânt, îi atingea uşor piciorul cu piciorul lui şi o strângea de mână; era limpede că el atâta aşteptase, ca ea să se mărite, şi tot atât de limpede că o dispreţuia şi că nu trezea în el decât un interes de o anumită natură, ca o femeie uşuratică, imorală. În astfel de clipe, în sufletul ei sentimentul de satisfacţie şi dragoste pentru soţ i se împletea cu sentimentul de umilire, de mândrie rănită, şi atunci simţea o dorinţă năvalnică să sfideze pe toţi, să mâne caii, să chiuie şi să fluiere…

Tocmai în clipa în care treceau prin faţa unei mănăstiri de maici, răsună dangătul clopotului celui mare, ce cântărea peste o tonă.

Rita îşi făcu semnul crucii.

— În mănăstirea asta se află Olia noastră, murmură Sofia Lvovna, făcându-şi şi ea cruce, scuturată de un fior.

— De ce s-a călugărit? întrebă colonelul.

— *Par dépit!* răspunse răutăcios Rita, făcând vădit aluzie la căsătoria Sofiei Lvovna cu Iaghici. Acum acest *dépit* este la modă, e un fel de sfidare aruncată întregii lumi. Olia era o fire veselă, o mare cochetă, care nu se gândea decât la baluri şi la curtezani şi, dintr-odată, poftim!… Ne-a uluit pe toţi!

— Nu e adevărat, protestă Volodea cel mic, dându-şi jos gulerul ridicat al blănii şi arătându-şi chipul lui frumos. Aici nu-i vorba de niciun *dépit,* ci de o adevărată dramă. Fratele ei, Dmitri, a fost condamnat la muncă silnică şi acum nimeni nu ştie unde se află. Mama lor a murit de inimă rea. Şi Volodea îşi ridică din nou gulerul. Bine a făcut Olia, adăugă el cu vocea înăbuşită. Să trăieşti din mila altora şi încă cu o comoară ca Sofia Lvovna nu-i lucru uşor!

Sofia Lvovna desluşi în glasul lui o urmă de ironie şi fu pe punctul de a-i spune o obrăznicie. Dar tăcu.

O cuprinse însă din nou acelaşi arţag, se ridică în picioare şi strigă cu voce plângăreaţă:

— Vreau să merg la utrenie. Întoarce caii! Vreau s-o văd pe Olia!

Sania se întoarse. Dangătul clopotului răsuna prelung, adânc, şi Sofiei Lvovna i se păru că în el vibrează ceva tainic, care îi amintea de Olia şi de viaţa ei. Începură să sune clopotele şi la celelalte biserici. Vizitiul nici nu oprise bine troica şi Sofia Lvovna şi sărise jos, îndreptându-se repede spre poarta mănăstirii.

— Nu sta mult, te rog! strigă după ea colonelul. E târziu.

Trecu pe sub bolta întunecată şi porni pe aleea care ducea la biserica principală. Zăpada îi scârţâia sub picioare. Dangătul clopotului cel mare răsuna acum drept deasupra capului ei şi i se părea că pătrunde în întreaga ei fiinţă. Ajunse la uşa bisericii. Coborî trei

trepte apoi intră în pridvorul cu chipuri de sfinţi pe ambele părţi. Mirosea a ienupăr şi a tămâie.

Altă uşă; o umbră întunecată şi măruntă îi deschise, cu o plecăciune adâncă. În biserică era linişte; slujba nu începuse încă. O călugăriţă trecea de-a lungul iconostasului aprinzând lumânările din sfeşnic. Alta aprindea policandrul. Ici-colo, lângă coloane şi strane, siluete negre stăteau nemişcate. „Aşa vor sta toată noaptea, până în zori", se gândi Sofia Lvovna şi totul i se păru întunecat, rece şi mohorât, mai mohorât ca într-un cimitir. Se uită impresionată la umbrele acelea împietrite, şi, dintr-odată, inima i se strânse. Fără să poată pricepe ea singură cum, i se păru că recunoaşte într-o călugăriţă mică de statură, cu umerii înguşti şi cu o basma neagră pe cap, pe Olia, cu toate că atunci când ea plecase la mănăstire era bine împlinită şi parcă mai înaltă. Nehotărâtă şi cuprinsă de o ciudată tulburare, Sofia Lvovna se apropie de novice, se aplecă peste umărul ei şi o recunoscu.

— Olia! murmură ea, împreunându-şi mâinile. Olia!

Vocea i se stinse de emoţie.

Călugăriţa o recunoscu şi ea îndată. Ridică mirată sprâncenele, şi faţa ei palidă, proaspătă, înviorată cu o clipă mai înainte de apa rece cu care se spălase, se lumină, şi parcă şi marginea tulpanului alb care îi ieşea de sub basmaua neagră străluci de bucurie.

— Dumnezeu a făcut şi minunea asta! spuse ea şi îşi împreună şi ea mânuţele slabe şi palide.

Sofia Lvovna o strânse în braţe şi o sărută cu stângăcie temându-se să nu miroase a vin.

— Treceam pe aici şi ne-am adus aminte de tine, spuse ea gâfâind, ca şi cum ar fi alergat. Dar, Doamne, ce palidă eşti! Sunt… foarte bucuroasă că te văd. Cum o duci aici? Te plictiseşti tare?

Sofia Lvovna îşi furişă o privire spre celelalte maici şi continuă, coborând glasul:

— La noi s-au petrecut atâtea schimbări! Ştii că m-am măritat cu Iaghici, cu Vladimir Nikitîci. Sigur că îţi mai aduci aminte de el. Sunt foarte fericită cu el.

— Foarte bine! murmură Olia. Tatăl tău e sănătos?

— Pomeneşte des de tine. Vino la noi de sărbători, Olia!

— Am să vin! spuse Olia zâmbind. Am să vin a doua zi de sărbători.

Fără să ştie de ce, Sofia începu să plângă. Plânse timp de aproape un minut în tăcere. Apoi îşi şterse ochii şi spuse:

— Ritei o să-i pară foarte rău că nu te-a văzut. E şi ea cu noi. Şi Volodea e aici. Sunt toţi afară la poartă. Ar fi bucuroşi dacă te-ar vedea. Hai să mergem la ei. Tot n-a început încă slujba.

— Bine! se învoi Olia.

Îşi făcu de trei ori semnul crucii şi, împreună cu Sofia Lvovna, se îndreptă spre ieşire.

— Spui deci că eşti fericită, Sonicika? întrebă ea după ce trecură de poartă.

— Foarte fericită!

— Foarte bine!

Zărind-o pe călugăriţă, Volodea cel mare şi Volodea cel mic săriră din sanie şi se înclinară respectuos. Amândoi erau vădit mişcaţi de faţa ei palidă şi de rasa ei neagră şi le făcu amândurora plăcere că ea îşi amintise de ei şi venise să le dea bună dimineaţa. Ca să nu-i fie frig, Sofia Lvovna o înfăşură într-un pled şi o acoperi cu pulpana şubei ei. Lacrimile de adineauri o uşuraseră şi sufletul i se limpezise. Era bucuroasă că noaptea aceasta gălăgioasă, agitată şi, în definitiv, impură, se sfârşea pe neaşteptate atât de curat şi duios. Şi, pentru a o reţine cât mai mult lângă ea pe Olia, propuse:

— Hai s-o plimbăm. Urcă-te-n sanie, Olia, să te plimbăm puţin…

Bărbaţii se aşteptau ca ea să nu primească – sfinţii nu se plimbă în troică – dar, spre mirarea lor, Olia nu se împotrivi şi se urcă în sanie. În timp ce troica gonea spre bariera oraşului tăceau cu toţii silindu-se numai s-o facă să se simtă cât mai bine şi să nu-i fie frig. Dar în sinea lui fiecare se gândea cum arăta ea înainte şi cum era acum. Faţa îi părea dezbrăcată de orice patimă, de orice expresie chiar, rece, palidă, străvezie, de parcă în venele ei ar fi curs apă, nu sânge. Cu doi, trei ani în urmă era plinuţă, rumenă, vorbea despre logodnici şi râdea de cel mai mic fleac…

La bariera oraşului, vizitiul întoarse caii şi, după vreo zece minute, opri din nou în faţa mănăstirii şi Olia se

dădu jos din sanie.

În clopotniţă, dangătul prelung, pătrunzător, chema pentru a doua oară la slujbă.

— Dumnezeu să vă mântuiască, spuse Olia şi se închină adânc, după obiceiul monahal.

— Vino pe la noi, Olia!

— Am să vin, am să vin!

Se depărtă şi dispăru sub bolta întunecoasă. Când troica porni mai departe, peste sufletele tuturor se aşternu ceva trist, trist… Toţi tăceau. Sofia Lvovna simţea cum o cuprinde un fel de sfârşeală. Îi pierise tot cheful, iar năstruşnica idee ce-i venise s-o scoată pe călugăriţă din biserică, s-o urce în sanie şi s-o plimbe în tovărăşia unor oameni ameţiţi i se părea deplasată, lipsită de tact, aproape o profanare. Şi odată cu beţia, i se risipise şi dorinţa de a se mai înşela pe sine însăşi. Era limpede că nu-şi iubea bărbatul şi nici nu-l putea iubi şi că toate argumentele ei pentru a se convinge că îi era drag erau numai mofturi şi prostii. Se măritase numai din calcul, fiindcă Iaghici era – aşa cum spuneau prietenele ei de pension – „nebuneşte de bogat", fiindcă îi era frică să nu rămână fată bătrână ca Rita, fiindcă se săturase de tată-su medicul şi fiindcă voia să-i facă în ciudă lui Volodea cel mic. Dacă ar fi ştiut înainte de a se mărita cât de greu, de chinuitor şi de urât va fi totul, nu ar fi consimţit pentru nimic în lume. Acum însă nenorocirea nu mai putea fi îndreptată şi vrând-nevrând trebuia să se împace cu ea.

Ajunseră acasă. Întinzându-se în patul moale şi cald şi acoperindu-se cu plapuma, Sofia Lvovna îşi aduse aminte de pridvorul întunecat al mănăstirii, de mirosul de tămâie, de umbrele împietrite în jurul stâlpilor şi se cutremură la gândul că umbrele acelea vor rămâne nemişcate tot timpul cât ea va dormi. Utrenia va fi lungă, apoi vor urma ceasurile împărăteşti, liturghia, tedeumul…

„Şi totuşi Dumnezeu există, există cu siguranţă şi într-o zi voi muri şi eu, deci, mai devreme sau mai târziu, ar trebui să mă gândesc la suflet, la viaţa veşnică, aşa cum a făcut Olia. Ea este acum salvată. Intrând la mănăstire, a dezlegat toate problemele. Dar dacă nu există Dumnezeu? Atunci şi-a irosit viaţa. Dar ce spun eu că şi-a irosit-o? De ce să şi-o fi irosit?" După

un minut, acelaşi gând reveni stăruitor: „Dumnezeu există, moartea va veni şi ea odată; trebuie neapărat să-mi mântuiesc sufletul. Dacă Olia ar vedea în chiar clipa aceasta moartea în faţă, n-ar simţi nicio teamă, este pregătită. Afară de asta, ea a rezolvat problema vieţii. Dumnezeu există… fără îndoială… dar nu este oare nicio altă ieşire, altă scăpare, decât să te duci la mănăstire? Să te călugăreşti înseamnă să te desparţi de viaţă, să o nimiceşti.”

Sofiei Lvovna i se făcu deodată frică. Îşi ascunse capul sub pernă.

— Nu trebuie să mă gândesc la asta, şoptea ea, nu trebuie…

Iaghici se plimba dus pe gânduri prin camera vecină călcând pe covorul moale. Auzind zornăitul argintiu, discret al pintenilor lui, Sofia Lvovna se gândi că omul acesta nu-i era apropiat şi drag decât dintr-un singur motiv: îl chema şi pe el tot Vladimir. Se ridică în capul oaselor şi îi chemă cu o voce caldă:

— Volodea.

— Vrei ceva? răspunse el.

— Nimic.

Se culcă din nou. Un dangăt de clopot răsună în noapte. Era poate dangătul aceluiaşi clopot de la mănăstire. Din nou îi răsări în faţa ochilor pridvorul şi siluetele întunecate. Iarăşi i se strecurară prin minte chinuind-o, întrebările despre Dumnezeu şi despre moartea de neînlăturat. Îşi trase plapuma peste cap, pentru a nu mai auzi clopotele. Şi dintr-odată înţelese că, înainte de a ajunge la bătrâneţe şi la moarte, în faţa ei se aşternea o viaţă lungă, lungă, că zi după zi va fi silită să suporte prezenţa şi intimitatea unui om pe care nu-l iubea şi care în clipa aceasta intrase în iatac pregătindu-se de culcare, şi că va trebui să sugrume în inima ei iubirea fără nădejde, pentru altul, tânăr, fermecător şi, după toate aparenţele atât de puţin asemănător cu alţii. Se uită la bărbatul ei şi ar fi vrut să-i spună noapte bună, dar cuvintele i se înecară în gâtlej şi începu dintr-odată să plângă. Îi era ciudă pe sine.

— Începe muzica! spuse Iaghici.

Abia târziu, către nouă dimineaţa, Sofia Lvovna încetă să plângă şi să tremure din tot corpul. În schimb începu să o chinuie o groaznică durere de cap. Iaghici,

alături, se grăbea să se ducă la liturghie şi-şi tot dăscălea ordonanţa care îl ajuta să se îmbrace. Intră o dată în iatac cu acelaşi sunet discret de pinteni şi luă ceva. Apoi mai intră o dată, de data aceasta cu epoleţi şi decoraţii, şchiopătând uşor din pricina reumatismului, şi Sofiei Lvovna i se păru, fără să ştie de ce, că umbletul lui era ca al unei fiare.

Auzi apoi cum Iaghici ridică receptorul.

— Daţi-mi, vă rog, cazarma Vasilevskaia… Apoi, după un minut: Alo, cazarma Vasilevskaia? Chemaţi, vă rog, la telefon, pe doctorul Solimovici. Cu cine vorbesc? Tu eşti Volodea? Îmi pare bine… Roagă-l te rog pe tatăl tău să vină imediat la noi. Nevastă-mea nu se simte bine după cheful de aseară. Cum? Nu-i acasă? Mulţumesc… Foarte bine… Da, ţi-aş fi recunoscător…

Iaghici intră pentru a treia oară în dormitor, se aplecă asupra nevestei sale, făcu semnul crucii peste ea, îi întinse mâna să i-o sărute (femeile care-l iubeau îi sărutau mâna şi el se obişnuise cu acest omagiu), îi spuse că se va întoarce la dejun şi plecă.

Era unsprezece trecute, când camerista anunţă că venise Vladimir Mihailovici. Sofia Lvovna, clătinându-se de oboseală şi de migrenă, îşi puse repede noua şi minunata ei rochie de casă liliachie, cu bogată garnitură de blană, şi se pieptănă în grabă; îşi simţea sufletul plin de o nespusă duioşie şi tremura de bucurie, dar şi de teamă, la gândul că el ar putea să plece. Voia să-l poată măcar vedea.

Volodea cel mic venise în vizită cum cerea protocolul, în frac, cu cravată albă. Când Sofia Lvovna intră în salon, el îi sărută mâna şi îşi exprimă sincera părere de rău că o vede suferindă. Apoi, după ce se aşezară amândoi, o complimentă pentru minunata ei rochie de casă.

— M-a tulburat întrevederea noastră cu Olia, spuse ea. La început, soarta ei mă cutremurase, dar acum o invidiez. Olia este o stâncă de nezdruncinat. Pe ea nimic n-o poate clinti din loc. Dar oare, Volodea, să nu-i fi rămas cu adevărat nicio altă cale? A te îngropa de vie înseamnă oare a dezlega problema vieţii? Asta e moarte, nu viaţă…

Amintindu-şi de Olia, pe faţa lui Volodea trecu o umbră de emoţie.

— Dumneata, Volodea, eşti un om deştept, continuă Sofia Lvovna, învaţă-mă cum să procedez ca să aflu şi eu liniştea. Fireşte, eu nu sunt credincioasă şi nu m-aş călugări, dar poate că există ceva echivalent. Viaţa mea nu e uşoară! reluă ea după o scurtă tăcere, haide, învaţă-mă, spune-mi ceva convingător… măcar un singur cuvânt…

— Un singur cuvânt? Poftim: Tararabumbia[10].

— Volodea, de ce mă desconsideri? îl întrebă ea dojenitoare. Vorbeşti cu mine cu tonul unui om uşuratic, de salon; nu aşa se vorbeşte unei prietene sau unei femei cumsecade. Se spune pretutindeni că eşti un om erudit, că îţi place studiul şi problemele înalte; de ce mie nu-mi vorbeşti niciodată despre ele? Nu mă socoteşti demnă?

Volodea cel mic se strâmbă înciudat şi spuse:

— Cum de ţi-a venit deodată poftă de discuţii intelectuale? Cu ce te pot servi? Cu un ghiveci despre constituţie sau preferi nisetru „à la greque”?

— Ei bine, fie! Sunt într-adevăr o femeie de nimic, rea, fără principii, sunt şi proastă… Am o mulţime de defecte, sunt o isterică, o stricată şi merit tot dispreţul. Dar dumneata Volodea, eşti cu zece ani mai mare ca mine, iar bărbatul meu cu treizeci. Am crescut sub ochii voştri şi, dacă v-aţi fi dat osteneala, aţi fi putut face din mine tot ce aţi fi vrut: chiar şi un înger. Voi însă – şi vocea începu să-i tremure – vă purtaţi înspăimântător cu mine. Iaghici m-a luat după ce a îmbătrânit, iar dumneata…

— Ei, lasă, destul! spuse Volodea aşezându-se mai aproape de ea şi sărutându-i amândouă mâinile. Să lăsăm pe seama Schoppenhauerilor filozofia şi arta de a dovedi tot ce doresc. Cât despre noi, să ne mărginim să sărutăm aceste mânuşiţe.

— Mă dispreţuieşti… Dacă ai şti în ce măsură aş vrea să mă schimb şi să încep o viaţă nouă! Mă gândesc cu extaz la asemenea posibilitate, şi, spunând aceasta, ochii ei se umplură cu adevărat de lacrimi de extaz. Să fii o fiinţă bună, cinstită, să nu minţi, să ai un scop în viaţă!

— Te rog, te rog, nu te mai sclifosi. Nu pot să sufăr asta! şi Volodea îşi luă aerul lui de femeie capricioasă.

Zău, parcă am fi pe scenă. Să fim simpli şi să vorbim ca toţi oamenii.

De teamă să nu-l indispună şi să nu plece, Sofia Lvovna începu să se justifice şi să surâdă prefăcut, pentru a-i face plăcere, dar până la urmă nu se putu împiedica să vorbească din nou despre Olia şi despre dorinţa ei de a dezlega problema propriei sale vieţi şi de a deveni o altă femeie.

— Tara-ra-bumbia! începu el să cânte sotto voce… Tara-ra-bumbia!…

Şi pe neaşteptate, o cuprinse de mijloc, iar ea, neştiind singură ce face, îi puse mâinile pe umăr şi o clipă privi, vrăjită, chipul lui atât de frumos şi inteligent, fruntea, ochii lui ironici, gura, barba.

— Ştii bine cât de mult te iubesc, îi şopti ea înfiorată, înroşindu-se şi simţind cum i s-au strâmbat convulsiv buzele de ruşine. Da, te iubesc, de ce mă chinuieşti?

Şi închizând ochii, îl sărută lung, apăsat, pe gură, şi mai bine de un minut nu se putu desprinde din acest sărut, cu toate că îşi dădea seama că ceea ce face e rău, că el însuşi putea s-o judece sever şi că în orice clipă puteau intra servitorii în salon.

— Cât mă chinuieşti! îi spuse ea din nou, după o jumătate de oră, când Volodea, care obţinuse ceea ce voia, lua o gustare în sufragerie.

Ea şedea în genunchi în faţa lui şi îl privea cu nesaţ, iar el îi spunea că parcă e un căţel ce aşteaptă să i se arunce o bucată de şuncă. O aşează apoi pe unul dintre genunchii lui şi, legănând-o ca pe un copil, începu să cânte:

— Tara-ra-bumbia!

Când se pregătea să plece, ea îl întrebă cu voce pătimaşă:

— Când? Astăzi? Unde?

Şi întinse amândouă mâinile spre gura lui, ca şi cum ar fi vrut să-i primească răspunsul în palmele făcute căuş.

— Astăzi nu cred! spuse el după o clipă de gândire. Ştiu eu? Poate mâine…

Se despărţiră. Înainte de masă, Sofia Lvovna se duse la mănăstire la Olia, dar i se spuse că Olia plecase să citească rugăciuni la căpătâiul unui mort. De la mănăstire, trecu pe la tatăl ei, dar nu-l găsi nici pe el.

Luă apoi o altă sanie de piaţă şi începu să se plimbe prin oraş fără niciun scop până ce se înseră. Şi dintr-odată îşi aminti de mătuşa cu ochii plânşi, care nu-şi mai găsea locul.

Seara se plimbară din nou cu troica şi ascultară corul de ţigani la restaurantul de la marginea oraşului. Când trecură prin faţa mănăstirii, Sofia Lvovna o revăzu în minte pe Olia şi se cutremură la gândul că, pentru fetele şi femeile din lumea ei, nu era altă alternativă decât să se plimbe mereu cu troica, să mintă sau să se ducă la mănăstire şi să-şi ucidă trupul…

A doua zi avu o întâlnire cu Volodea, apoi se plimbă din nou prin oraş într-o sanie de piaţă şi iarăşi îşi aminti de mătuşa ei.

După o săptămână, Volodea cel mic o părăsi şi viaţa continuă să se scurgă ca şi mai înainte, tot atât de lipsită de interes, tot atât de melancolică şi din când în când chiar chinuitoare. Colonelul şi Volodea cel mic jucau interminabile partide de biliard sau de pichet, Rita povestea cu voce monotonă anecdote nesărate, iar Sofia Lvovna se plimba mereu cu sănii de piaţă sau se ruga de bărbatul ei s-o plimbe cu troica.

Trecând aproape zilnic pe la mănăstire, o plictisea pe Olia cu destăinuirile, cu zbuciumul şi cu suferinţele ei tot mai greu de îndurat şi simţea în acelaşi timp că, odată cu ea în chilie pătrundea ceva impur, jalnic, terfelit. Iar Olia o mângâia maşinal, cu tonul unei lecţii învăţate pe de rost, spunându-i că nimic din toate acestea nu are vreo importanţă, că totul va trece şi că Dumnezeu o va ierta.

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 357, din 28 decembrie 1893. Semnată: Anton Cehov. Revizuită pentru culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a doua – 1898). Revizuită din nou pentru culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

La includerea povestirii în culegerea din 1894, Cehov a făcut unele modificări de stil şi a prescurtat textul. Astfel, a modificat finalul povestirii, care apărută în ziar se încheia cu următoarea frază: „Călugăriţa Olia, pe care o vizita zilnic la mănăstire şi i se plângea de suferinţele neînchipuite pe care le îndură, i-a spus că toate astea sunt nimicuri, că totul o să treacă…"

Revizuind povestirea pentru culegerea de *Opere,* Cehov a schimbat numele patronimic *Mihailovici* în *Mihailici,* a adăugat unele cuvinte şi a prescurtat textul. Astfel, după cuvintele "…se uita ca o fiară", în varianta anterioară urma: „Cum ai îndrăznit să te însori cu mine? se gândea ea, privindu-l cu ură. Îţi dădeai prea bine seama că eşti bătrân, mai bătrân decât tatăl meu! Ce drept ai asupra mea? Crezi că banii îţi dau acest drept?!

Ar fi vrut să facă ceva *par dépit,* ceva îngrozitor, de neînchipuit, înjositor şi pentru ea, şi pentru bărbatul ei, şi pentru tatăl ei, care o lăsase să încheie căsătoria asta atât de ruşinoasă. Tot nu mai avea ce pierde: în Dumnezeu nu credea, moartea era încă departe, iar dacă exista totuşi Dumnezeu, o aşteptau chinurile veşnice, aşa că se găsea într-o situaţie deznădăjduită, ca şi cum s-ar fi cufundat până-n gât într-o mocirlă. La mănăstire n-o să se ducă, pentru că mănăstirea era plictisitoare, şi dacă e vorba să renunţi la viaţă, mai bine te sinucizi, pieri într-o clipă, cu ajutorul pumnalului, al otravei sau al frânghiei, decât să te duci la mănăstire."

După apariţia povestirii, Cehov i-a scris lui V. A. Golţev: „La *Russkie vedomosti* mi-au «tuns» povestirea cu atâta râvnă, încât odată cu părul, i-au tăiat şi capul, Sunt de o pudoare de-a dreptul infantilă, cât despre laşitate nici nu-i de vorbit. Dacă ar fi scos câteva rânduri, treacă-meargă, dar au tăiat mijlocul, au forfecat sfârşitul şi povestirea mea a ajuns într-un hal fără de hal, de ţi-e mai mare sila. Să admitem că e cinică; în cazul ăsta, n-ar fi trebuit s-o publice deloc, sau ar fi fost corect să-i spună măcar un cuvânt autorului, cu atât mai mult cu cât povestirea n-a fost publicată în numărul de Crăciun, ci a fost pusă deoparte pentru un timp nedeterminat." (28 decembrie 1893.) Cehov a scris despre purtarea arbitrară a redacţiei şi traducătorului în limba franceză. I. Legras: „Dacă ai apucat să traduci povestirea *Volodea cel mare şi Volodea cel mic,* nu te grăbi s-o publici. Redacţia ziarului *Russkie vedomosti* a tăiat mult din această povestire, din prudenţă şi laşitate. Am să ţi-o trimit «in toto» (în întregime). Am să ţi-o trimit neapărat." (27 martie 1894.) I. Legras n-a mai făcut traducerea.

Călugărul negru

I

Asistentul universitar Andrei Vasilici Kovrin se surmenase peste măsură. Nu se gândise să urmeze niciun tratament, dar întâlnindu-se într-o zi, din întâmplare, la un pahar de vin, cu un prieten medic şi vorbindu-i despre sănătatea sa, acesta îl sfătui să se ducă să petreacă primăvara şi vara undeva la ţară. Tocmai atunci se brodi să-i sosească o lungă scrisoare de la Tania Pesoţski, care-l poftea să vină şi să rămână mai multă vreme la Borisovka. Kovrin se hotărî să primească invitaţia.

Dar înainte de plecare şi cum era de-abia în aprilie, se duse la moşia sa de la Kovrinka, unde se născuse, şi stătu acolo singur vreo trei săptămâni. Apoi, când drumurile desfundate de apele primăverii se zvântară, porni cu trăsura spre conacul renumitului horticultor Pesoţski, fostul său tutore.

De la Kovrinka la Borisovka nu erau decât vreo şaptezeci de verste şi pentru Andrei Vasilici fu o adevărată desfătare să călătorească sub cerul acela de primăvară, pe pământul încă reavăn, legănat într-o caleaşcă cu arcuri moi.

Conacul lui Pesoţski era o clădire vastă, cu coloane şi lei, de pe care căzuse tencuiala pe alocuri, şi cu un lacheu în livrea la intrare. Un străvechi parc în stil englezesc, sobru, sever chiar, se întindea pe o lungime de aproape o verstă, din faţa casei până la râu. Pini cu rădăcinile noduroase acoperite de muşchi, ca nişte

gheare păroase, se înălţau pe malul argilos şi abrupt ce mărginea parcul. Apa sclipea jos cu o strălucire aspră, fluierarii zburau cu chemări jalnice şi ai fi zis că locul acela părea anume făcut ca să-ţi inspire o baladă.

Dimpotrivă, în jurul casei, în curte şi în livezile care se întindeau, împreună cu pepinierele, pe vreo treizeci de hectare, totul părea vesel şi plin de viaţă, chiar când vremea era posomorâtă. Nicăieri nu-i fusese dat lui Kovrin să vadă trandafiri atât de minunaţi, crini atât de mândri, camelii şi lalele atât de felurite, mergând de la albul de zăpadă până la negrul cărbunelui, şi în general o atât de mare bogăţie de flori ca la Pesoţski. În începutul acesta de primăvară, adevărata podoabă a rondurilor era încă adăpostită în sere, dar ceea ce înflorea pe marginea aleilor şi, ici-colo, în mijlocul pajiştilor ajungea ca să-ţi dea impresia că te afli în împărăţia celor mai gingaşe culori, mai ales în cele dintâi ceasuri ale dimineţii, când roua strălucea încă pe fiecare petală.

Partea oarecum decorativă a livezii, pe care Pesoţski o numea dispreţuitor „colţul trăsnăilor", îi dădea lui Kovrin, când era copil, o impresie de basm. Câte ciudăţenii nu se vedeau acolo, câte monstruozităţi căutate. O adevărată batjocorire a naturii: pomi fructiferi răstigniţi pe araci, un păr în formă de plop piramidal, tei şi stejari sferoidali, un măr ca o umbrelă, arcade vegetale, monograme, candelabre de verdeaţă şi, desenată din pruni, însăşi data 1862, când Pesoţski începuse să se ocupe de horticultură. Tot acolo mai erau şi arbuşti zvelţi, cu tulpina dreaptă şi solidă ca a palmierilor, şi numai uitându-te bine îţi puteai da seama că erau agrişe şi coacăze.

Dar ceea ce impresiona mai plăcut ca orice în livadă, ceea ce îi dădea viaţă, era o necontenită mişcare. În jurul pomilor şi pomişorilor, pe alei şi în mijlocul rondurilor, de dimineaţa până seara mişunau ca furnicile o întreagă armată de oameni umblând încoace şi încolo, cu roabe, cazmale şi stropitori.

Kovrin sosi la Pesoţski seara după ceasurile nouă. Găsi pe Tania şi pe tatăl ei foarte îngrijoraţi. Cerul senin sticlă, spuzit de stele, şi termometrul prevesteau că spre faptul zilei avea să dea un uşor îngheţ. Grădinarul Ivan Karlîci fiind dus la oraş, nu puteau să se încreadă în

nimeni. În timpul cinei nu fu vorba decât despre brumă şi se hotărî ca Tania să rămână de veghe şi, pe la ceasurile unu din noapte să facă ocolul livezii, ca să vadă dacă totul este în ordine, urmând ca la trei sau chiar mai înainte, să se scoale bătrânul şi s-o înlocuiască.

Kovrin stătu toată seara cu Tania şi după miezul nopţii o însoţi în livadă. Era frig şi mirosea puternic a fum. În livada cea mare, numită „de raport" şi care aducea lui Egor Semionîci, tatăl Taniei, un venit net anual de câteva mii de ruble, un nor negru de fum des, înţepător, se târa pe pământ, înfăşurându-se în jurul pomilor şi apărând de brumă miile acelea de ruble.

Pomii erau sădiţi în eşichier; şirurile lor regulate păreau nişte rânduri de soldaţi. Ordinea aceasta severă, riguroasă, precum şi faptul că ramurile erau retezate la aceeaşi înălţime, că tulpinile şi coroanele erau în totul aidoma, dădeau priveliştii ceva monoton şi chiar trist. Kovrin şi Tania mergeau de-a lungul focurilor de bălegar şi de gunoi şi din când în când, se întâlneau cu muncitori care rătăceau prin fum ca nişte umbre. Deşi numai vişinii, prunii şi câteva specii de meri înfloriseră, toată livada era înecată în fum şi abia când ajunseră la răsadniţe, Kovrin putu să răsufle.

— Fumul ăsta m-a făcut să strănut încă din copilărie, spuse el, cu umerii scuturaţi de un fior, dar nici până azi nu am înţeles cum poate el să ferească de brumă.

— Când cerul e senin, fumul ţine loc de nori! răspunse Tania.

— Şi ce nevoie e de nori?

— Când cerul e acoperit, nu cade brumă.

— Da?

Începu să râdă şi o luă de mână. Faţa ei rotundă, învineţită de frig şi foarte serioasă, sprâncenele-i fine şi negre, gulerul ridicat al paltonului, care o împiedica să-şi mişte gâtul în voie, rochia, pe care o ridica ferind-o de rouă, şi întreaga ei făptură zveltă şi gingaşă îl înduioşau.

„Dumnezeule, cum a crescut, iat-o fată mare".

— Când am plecat de aici acum cinci ani, îi spuse el, erai încă o fetiţă slabă, cu picioare lungi şi părul pe spate. Purtai rochiţe scurte. Îţi spuneam „cocostârcul". Cum trece timpul!

— Da, oftă Tania, în cinci ani multe se schimbă. Spune drept, Andriuşa, adăugă ea repede, privindu-l în faţă, nu-i aşa că te-ai înstrăinat de noi? Dar cum aş putea pretinde să fie altfel? Eşti acum un om în toată firea, duci o viaţă interesantă, ai ajuns cineva. E aşa de firesc să te înstrăinezi. Totuşi, Andriuşa, aş vrea atât de mult să ne consideri şi acum ca ai tăi. Cred că avem dreptul la asta.

— Aşa şi fac, Tania…

— Adevărat?

— Ţi-o jur.

— Te mirai aseară că avem atâtea fotografii de-ale tale. Dar nu ştii că tata te adoră? Uneori mi se pare chiar că te iubeşte mai mult decât pe mine. E mândru de tine. Ai făcut o carieră strălucită şi e încredinţat că ai ajuns astfel, numai fiindcă el te-a crescut. Nu-l contrazic: lasă-l să creadă.

Începea să se lumineze de ziuă. Se vedea după limpezimea cu care unduirile de fum şi ramurile se profilau pe cer. Cântau privighetorile şi se auzea pe câmp glasul prepeliţelor.

— Toate-s bune, spuse Tania, dar e timpul să ne ducem la culcare. S-a făcut tare frig.

Şi îl luă de braţ.

— Îţi mulţumesc că ai venit, Andriuşa. Cunoştinţe pe aici avem foarte puţine şi cu totul lipsite de interes. Nu se vorbeşte decât de livadă şi iar de livadă. Tulpină înaltă şi tulpină mijlocie, mere Zanete, mere Oporto, mere Borovinka, altoire simplă şi altoire în ochi. Toată viaţa noastră e legată de livadă, adăugă ea râzând; ziua şi noaptea nu visez decât mere şi pere. Fără îndoială, preocupările astea îşi au şi ele rostul lor, sunt folositoare, dar, ca distracţie, ai mai vrea şi altceva. Îmi aduc aminte că de câte ori veneai în vacanţă, casa întinerea şi mi se părea mai luminoasă, ca şi cum s-ar fi scos învelitoarea mobilelor şi a policandrelor. Eram o fetiţă, dar îmi dădeam totuşi seama de schimbare.

Tania continuă multă vreme astfel, vorbind cu însufleţire. Kovrin se gândi deodată că nu era exclus ca în vara aceea să se apropie de făptura aceasta micuţă, plăpândă şi vorbăreaţă, şi chiar să se îndrăgostească de ea. În situaţia lor, lucrul se putea întâmpla uşor şi era foarte firesc. Gândul acesta îl înduioşă şi îl făcu să râdă.

Se aplecă spre chipul ei drăgălaş şi murmură aria binecunoscută:

Oneghin, n-am să-ţi tăinuiesc
Pe Tatiana o iubesc…

Când se întoarseră în casă, Egor Semionîci se şi sculase. Nefiindu-i somn, Kovrin rămase de vorbă cu el şi coborî din nou în grădină.

Egor Semionîci era înalt şi voinic, avea burtă şi suferea de astm. Totuşi mergea atât de iute, că abia te puteai ţine de el. Părea întotdeauna plin de griji şi grăbit, ca şi cum totul ar fi fost pierdut dacă ar fi zăbovit o singură clipă.

— Iată un fenomen interesant tinere, se opri el ca să-şi potolească bătaia de inimă. La suprafaţa pământului e temperatură de îngheţ. Iar dacă agăţi termometrul de o prăjină înaltă de doi stânjeni, s-a terminat cu îngheţul. De ce?

— Mărturisesc că nu ştiu, râse Kovrin.

— Hm! Bineînţeles că omul nu le poate şti pe toate. Oricât de deştept ar fi, mintea nu poate cuprinde totul. Mi se pare că tu te ocupi mai ales cu filozofia?

— Da, ţin cursuri de psihologie, dar mă interesează filozofia în general.

— Şi nu te plictiseşte?

— Dimpotrivă, e raţiunea vieţii mele.

— Foarte bine atunci! Slavă Domnului! spuse Egor Semionîci, trecându-şi gânditor mâna peste favoriţii cărunţi, îmi pare foarte bine, nespus de bine, dragul meu…

Dar dintr-odată ciuli urechea şi, luând o înfăţişare cumplită, se repezi sub pomi şi dispăru în norul de fum.

— Cine şi-a legat calul de măr? îl auzi Kovrin strigând cu o voce atât de deznădăjduită că-ţi rupea inima. Cine-i nemernicul, ticălosul care a îndrăznit să-şi lege calul de măr? Doamne, Doamne! Strică tot, spurcă tot, prăpădesc tot, şi acum s-au pus şi pe nelegiuiri! Livada-i pierdută! O, Doamne!

Când se întoarse, faţa îi era crispată de oboseală şi de indignare.

— Nu ştiu ce să mai fac cu blestemaţii ăştia! exclamă el cu glas plângăreţ, ridicând abătut braţele. Până să

descarce ast-noapte bălegarul, Stiopka s-a gândit să-şi lege calul de un măr. Şi, păcătosul, a înnodat din toate puterile funia, de a jupuit în trei locuri scoarţa pomului. Ce părere ai? Când i-am spus ce a făcut, stătea ca de lemn şi se holba la mine. Spânzurătoarea ar fi prea puţin pentru o asemenea nelegiuire.

Când se potoli, îl strânse în braţe pe Kovrin şi îl sărută pe obraji.

— Hai să lăsăm asta! Dumnezeu e mare! Sunt tare fericit că ai venit. Nici nu pot să-ţi spun cât de fericit! Îţi mulţumesc.

Pesoţski făcu apoi ocolul livezii, cu pasul lui grăbit şi cu aerul lui îngrijorat, arătându-i toate serele şi toate răsadniţele, precum şi cele două prisăci pe care le numea minunea secolului.

Între timp, soarele răsărise, scăldând în lumină grădina. Se făcuse cald. Ziua se vestea strălucitoare, veselă şi lungă. Kovrin se gândi că era de-abia la începutul lui mai, că vara avea să fie tot atât de luminoasă, de veselă şi de lungă. Şi, dintr-odată, i se revărsă în piept valul de voioşie şi prospeţime pe care-l simţea în copilărie când alerga prin livada aceea. La rândul lui, strânse pe bătrân în braţe şi îl sărută cu multă căldură. Înduioşaţi şi unul şi altul, se îndreptară spre casă, luară ceaiul în ceşti de porţelan din alte vremi şi mâncară chifle calde cu caimac proaspăt. Totul îi amintea acum lui Kovrin de cei dintâi ani ai adolescenţei. Prezentul fermecător şi aducerile aminte ce-l năpădeau se contopeau într-un sentiment nelămurit de încântare şi, în acelaşi timp, de tristeţe.

Aşteptă să se trezească şi Tania, mai bău şi cu ea o ceaşcă de cafea cu lapte, apoi făcu o plimbare. După aceea, se închise în camera lui şi începu să lucreze. Deschise o carte şi se cufundă în lucru, citind şi luând note. Din când în când ridica ochii, fie ca să-şi arunce privirea pe ferestrele larg deschise, fie ca să mai admire florile încă ude de rouă, care îmbălsămau aerul în glastrele de pe masă. Apoi se aşternea iarăşi pe citit simţind că fiecare părticică din fiinţa lui se bucură şi se înfioară de fericire.

II

Kovrin continuă să ducă la ţară o viaţă tot atât de încordată şi de istovitoare pentru nervii săi ca şi la oraş. Citea şi scria fără măsură, învăţa italieneşte şi, chiar în timp ce se plimba, se gândea cu plăcere că peste câteva clipe are să înceapă din nou să lucreze. Dormea atât de puţin, că toţi se minunau de el. Dacă i se întâmpla să aţipească o jumătate de oră în timpul zilei, nu mai putea să închidă ochii toată noaptea. A doua zi se simţea însă vioi şi vesel, ca şi cum ar fi dormit douăsprezece ceasuri în şir. Vorbea mult, bea zdravăn şi fuma ţigări bune de foi.

Aproape în fiecare zi, domnişoarele de la conacele învecinate veneau s-o vadă pe Tania. Cântau la pian sau din gură, împreună cu ea. Câteodată venea şi un tânăr care cânta din vioară. Kovrin era vrăjit de muzică; o sorbea cu nesaţ, o asculta cu un fel de exaltare nefirească. Ochii i se închideau şi capul i se pleca într-o parte.

Într-o seară, după ce luaseră ceaiul, citea pe verandă. Acompaniate de violonist, Tania care avea o voce de soprană şi o altă domnişoară, contralto, descifrau cunoscuta serenadă de Braga. Kovrin asculta distrat cuvintele – fetele cântau în ruseşte – fără să le poată pricepe sensul. Dar închizând cartea şi încordându-şi auzul, le prinse înţelesul. O fată cu închipuirea bolnavă aude într-o noapte, în grădină, sunete atât de tainice, de încântătoare şi de stranii, încât rămâne încredinţată că nu poate fi vorba decât de o armonie cerească, peste putinţă să fie înţeleasă de muritori şi care trebuie astfel să se întoarcă în ceruri.

Kovrin simţi pleoapele îngreuindu-se şi lipindu-i-se parcă. Se ridică şi începu să se plimbe, ostenit peste măsură, prin salonaş, apoi prin salonul cel mare. Când fetele încetară să mai cânte, o luă pe Tania de braţ şi ieşi cu ea pe verandă.

— De azi-dimineaţă mă urmăreşte o legendă, îi spuse el. Nu-mi pot da seama dacă am citit-o sau am auzit-o povestită de cineva. În tot cazul, este stranie şi fără sens. Trebuie în primul rând să spun că nu străluceşte printr-un exces de claritate. Se pare că acum o mie de ani, un călugăr îmbrăcat în negru străbătea deşertul, în

Siria sau în Arabia. La câţiva kilometri de locul pe unde trecea, nişte pescari văzură un alt călugăr negru care mergea încet pe apele unui lac. Acest al doilea călugăr nu era decât un miraj. Acum, uită toate legile opticii pe care probabil că legenda nu le cunoaşte şi ascultă ce spune povestea mai departe. Din acest miraj s-a născut un al doilea, din al doilea un al treilea şi aşa mai departe astfel încât imaginea călugărului negru s-a transmis la infinit dintr-un strat al atmosferei într-altul. Era văzută când în Africa, când în Spania, când în India, când în ţările nordice. În cele din urmă, trecu dincolo de hotarele pământului şi acum rătăceşte în univers, fără să întâlnească niciodată condiţii care ar putea-o face să dispară. Poate că în clipa aceasta călugărul este văzut pe planeta Marte sau pe una dintre stelele Crucii Sudului. Dar, draga mea, partea cea mai interesantă a legendei este că, după ce se vor fi scurs exact o mie de ani din ziua în care călugărul trecea prin deşert, mirajul se va reîntoarce pe pământ şi oamenii îl vor putea vedea din nou. Şi se pare că cei o mie de ani sunt pe punctul de a se împlini. Potrivit legendei, ar trebui să ne aşteptăm să vedem apariţia călugărului negru chiar zilele astea.

— Ciudat miraj! spuse Tania, căreia legenda nu-i plăcuse.

— Mai ciudat e, reluă Kovrin râzând, că nu-mi pot deloc aminti unde şi când am aflat povestea asta! Am citit-o, am auzit-o, sau am visat-o? Îţi jur că nu-mi amintesc deloc. În tot cazul, legenda mă preocupă şi m-am gândit la ea toată ziua.

Lăsând-o pe Tania să se reîntoarcă la oaspeţi, Kovrin coborî în grădină şi se plimbă îngândurat în jurul rondourilor. Soarele asfinţea. Florile proaspăt stropite răspândeau un parfum jilav, care aţâţa toate simţurile. În casă, fetele începură din nou să cânte şi, din depărtare, sunetul vioarei părea şi el un glas omenesc. Continuând să se străduiască să-şi aducă aminte unde auzise sau citise legenda, Kovrin se îndreptă încet spre parc şi, fără să-şi dea seama, ajunse până la râu.

Pe o potecuţă şerpuind pe malul abrupt printre rădăcinile mustăcioase ale pinilor, coborî până la marginea apei, speriind un cârd de fluierari şi două raţe sălbatice, care îşi luară zborul. Ici şi colo, pe vârfurile copacilor, se mai vedeau ultimele raze ale soarelui, dar

peste unde înserarea se lăsase de-a binelea. O punte era aruncată peste râu. Kovrin trecu pe malul celălalt. În faţa lui se întindea un lan de secară verde, încă neînflorită. Cât vedeai cu ochii, nici aşezare omenească, nici ţipenie de om. Ţi se părea că, urmând poteca drept înainte, ai să ajungi în depărtarea neştiută, tainică, în care se cufundase soarele şi de unde prindeau acum să se înalţe, cu o impunătoare măreţie, volburile de pară ale amurgului.

„Ce spaţiu, ce libertate şi ce linişte! se gândea Kovrin înaintând pe potecă. Ai zice că întreg universul mă priveşte, tace şi aşteaptă să-l înţeleg…”

Dar iată că unduiri ca de ape se tălăzuiră pe câmpul de secară şi adierea serii îi dezmierdă părul. O clipă după aceea o nouă adiere, mai puternică, făcu să foşnească neliniştit secara şi, în spate, auzi pinii gemând înăbuşit… Kovrin se opri uimit. În zare, ca un vârtej sau ca o trombă, se ridica de la pământ până la cer o uriaşă coloană întunecată. Contururile îi erau nelămurite, dar se vedea că nu stătea pe loc. Dimpotrivă, se mişca cu o repeziciune înspăimântătoare. Înainta drept spre Kovrin şi cu cât se apropia cu atât se micşora şi se vedea mai limpede. Kovrin abia avu timp să se dea la o parte ca să-i facă loc.

Un călugăr, îmbrăcat în negru, cu capul descoperit, cu părul alb şi cu sprâncenele negre, cu mâinile încrucişate pe piept, trecu pe lângă el. Picioarele goale nu-i atingeau pământul. După ce trecu de el, călugărul se opri la câţiva paşi, se întoarse spre Kovrin, îi făcu un semn binevoitor cu capul şi îi zâmbi prietenos şi totodată şiret. Ce înspăimântător de galbenă şi de slabă îi era faţa! Începând din nou să crească, trecu apa, se izbi fără zgomot de malul lutos şi de pini, îi străbătu şi apoi se topi ca un fum.

— Aşadar, legenda era adevărată! murmură Kovrin.

Şi încercând să-şi explice strania arătare, fericit că avusese prilejul să vadă şi încă atât de aproape şi de limpede nu numai rasa neagră, dar şi faţa şi ochii călugărului, Kovrin se îndreptă spre conac, impresionat în chipul cel mai plăcut.

În parc şi în grădină, oamenii îşi vedeau liniştiţi de treburile lor ca şi mai înainte şi în casă muzica nu

încetase. Era limpede că numai Kovrin văzuse călugărul. La-nceput voi să povestească totul Taniei şi tatălui ei, dar îşi dădu seama că ar fi crezut cu toţii că bate câmpii şi s-ar fi speriat. Era mai nimerit să nu spună nimic. Se simţea mai binedispus, mai vesel ca niciodată, râse zgomotos, cântă, dansă mazurca şi toţi, atât Tania cât şi oaspeţii, găsiră că avea în ziua aceea pe faţă ceva iradiant, inspirat şi că era foarte interesant.

III

După cină, când musafirii plecară, Kovrin se duse la el în cameră şi se întinse pe o canapea. Voia să se gândească la călugăr. Dar un minut după aceea, intră Tania cu un pachet de cărţulii şi de şpalturi în mână.

— Uite, Andriuşa, îi spuse ea, citeşte articolele tatei. Sunt foarte frumoase. Scrie foarte bine.

— Ei las-o mai uşor! protestă Egor Semionîci, intrând în urma ei şi râzând stânjenit. Nu te potrivi! Te rog, să nu care cumva să le citeşti. Afară doar dacă nu vrei s-adormi. Atunci poţi să citeşti: sunt bune ca somnifer.

— Eu, stărui Tania cu o adâncă convingere, le găsesc foarte interesante. Citeşte-le, Andriuşa, şi convinge-l pe tata să scrie mai des. Ar putea întocmi un curs complet de horticultură.

Bătrânul râse stingherit, se înroşi şi îndrugă obişnuitele fraze cu care încearcă să se apere de laude orice autor modest. Apoi se dădu bătut.

— Dacă-i pe aşa, atunci citeşte întâi articolul lui Gaucher, apoi articolaşele astea în ruseşte, spuse el, răsfoind cu mâini tremurătoare broşurile, altfel n-ai să înţelegi nimic. Înainte de a-mi citi ripostele, trebuie să ştii la ce am răspuns. Dar, în definitiv, nu-i vorba decât de lucruri plicticoase şi cred că ar fi mai curând timpul să ne culcăm.

Tania ieşi. Egor Semionîci se aşeză pe canapea alături de Kovrin şi suspină adânc.

— Ei, da, dragul meu, rupse el tăcerea într-un târziu, aşa-i, scumpul meu asistent universitar. Precum vezi, scriu articole, particip la expoziţii şi obţin medalii. Se spune că Pesoţski are mere cât capul de mari, că face avere cu grădina lui. Ce mai una-alta: „Bogat şi tare-i Kociubei”[11]. Dar vorba e, la ce bun toate astea? Livada mea este într-adevăr minunată, o livadă model… În realitate nu este o livadă, ci o adevărată întreprindere de mare însemnătate pentru stat, fiindcă asemenea livezi vor deschide o eră nouă în economia rurală şi industria rusească. Dar la ce bun? La ce o să folosească?

— Răspunsul îl dă livada singură.

— Nu asta vreau să spun. Întrebarea e alta: ce o să se aleagă din livadă după moartea mea? Fiindcă, de îndată

ce voi dispărea eu, nu o să mai rămână nici o lună în starea în care o vezi astăzi. Secretul succesului nu stă nici în întinderea livezii, nici în numărul muncitorilor, ci numai şi numai – pricepe ce-ţi spun – în dragostea mea pentru ea. O iubesc poate mai mult decât pe mine. Uită-te şi tu, eu singur fac aproape totul. Muncesc din zori până în noapte. Eu altoiesc, eu tai, eu sădesc… Totul, totul e făcut cu mâna mea. Când mă ajută cineva, sunt gelos şi mă enervez în aşa hal, încât devin grosolan. Tot secretul stă în patima mea. Ochiul stăpânului, mâinile lui. Şi când mă duc undeva la o vizită, pentru un ceas, sunt cu inima zburată: să nu se întâmple ceva livezii în lipsa mea. Când o să mor cine o să mai supravegheze, să muncească? Grădinarii? Zilerii? Vezi, asta vreau să spun, dragul meu. În meseria mea, cei mai mari duşmani nu sunt nici iepurii, nici cărăbuşii, nici bruma, ci indiferenţa.

— Şi Tania? întrebă Kovrin râzând. S-ar putea oare ca şi ea să fie mai primejdioasă decât iepurii? Ea cunoaşte şi îi e dragă opera dumitale.

— Da, o cunoaşte şi îi e dragă. Dacă după moartea mea livada îi rămâne ei şi ea va fi stăpână, nimic de zis. Dar dacă, ferească Dumnezeu, se mărită? bolborosi Egor Semionîci, uitându-se plin de spaimă la Kovrin. Aici e primejdia! O să se mărite, o să fie năpădită de copii şi n-o să mai aibă timp să se gândească la livadă. Ceea ce mă îngrozeşte mai mult este teama că o să ia vreun domnişor ahtiat după bani care o să arendeze livada cine ştie cărui precupeţ. Atunci totul se va mântui din primul an. În meseria noastră, femeile sunt biciul lui Dumnezeu.

Pesoţski oftă iarăşi, tăcu o clipă, apoi reluă:

— Poate că-i egoism din partea mea, dar îţi mărturisesc deschis: nu vreau ca Tania să se mărite. Mi-e frică. Vine pe aici un neisprăvit care scârţâie din vioară. Ştiu că Tania nu s-ar mărita niciodată cu el. O ştiu foarte bine. Ei, cu toate astea, n-am ochi să-l văd. Ce vrei, recunosc, dragul meu, că sunt un om tare ciudat.

Egor Semionîci se ridică şi începu să se plimbe zbuciumat prin odaie. Era vădit că are de spus ceva foarte important şi că nu îndrăznea.

— Uite ce e: te iubesc foarte mult, se hotărî el în cele din urmă, vârându-şi mâinile în buzunar, şi am să-ţi vorbesc deschis. Eu am obiceiul să simplific anumite chestiuni delicate şi să spun de-a dreptul ce cred: nu pot să sufăr gândurile ascunse. Ţi-o spun verde: eşti singurul om căruia nu m-aş teme să-mi dau fata. Eşti deştept, inimos şi n-ai îngădui să mi se primejduiască opera. Te iubesc ca pe copilul meu şi sunt mândru de tine. Dacă s-ar înfiripa o idilă între tine şi Tania, să ştii că aş fi foarte mulţumit, chiar fericit. Ţi-o mărturisesc fără înconjur, cinstit.

Kovrin începu să râdă. Egor Semionîci deschise uşa şi apoi se opri în prag.

— Dacă tu şi cu Tania aţi avea un băiat, l-aş face horticultor. Dar astea sunt visuri. Noapte bună!

Rămas singur, Kovrin se întinse cât putu mai comod pe canapea şi începu să citească articolele. Unul era intitulat: „Despre culturile intermediare", altul „Câteva cuvinte despre observaţiile Domnului Z. asupra desfundării solului, în vederea plantării pomilor", un al treilea era intitulat „Câteva observaţii asupra altoirii în ochi latenţi". Toate se învârteau în jurul aceloraşi teme. Dar ce ton agresiv, câtă patimă – de-a dreptul bolnăvicioasă! Iată, de pildă, un articol, la prima vedere foarte inofensiv, judecând după titlu, şi cu un conţinut banal, în care era vorba de specia de măr rus numit „Antonovka". Egor Semionîci îşi începea însă articolul cu cuvintele: *Audiatur et altera pars*[12] şi sfârşea cu *sapienti sat* [13]. Şi între aceste două citate, un torent de epitete usturătoare la adresa „savantei ignoranţe a domnilor specialişti în horticultură, care contemplă natura de pe înălţimea catedrelor lor", sau la aceea a domnului Gaucher „al cărui succes se datorează profanilor şi diletanţilor". Apoi îşi exprima părerea de rău, vădit nesinceră, că nu mai pot fi ciomăgiţi şi azi ţăranii care, furând fructele, strică pomii.

„Iată o meserie frumoasă, simpatică, sănătoasă, gândi Kovrin, dar nici ea nu-i lipsită de pasiuni şi de răfuieli. Stă fără îndoială în firea lucrurilor ca în orice domeniu oamenii care se consacră unei idei să fie irascibili şi să se caracterizeze printr-o sensibilitate peste măsură de ascuţită. Altfel nu e cu putinţă."

Îşi aminti de Tania, căreia îi plăceau atât de mult articolele tatălui ei. Era plăpândă, palidă şi atât de firavă că i se vedeau claviculele. Ochii ei mari, căprui, inteligenţi, priveau necontenit nu se ştie unde, căutând nu se ştie ce. Avea acelaşi mers ca şi Egor Semionîci: măsurat şi grăbit. Îi plăcea mult să vorbească, să discute, şi-şi însoţea fiecare frază, cât de neînsemnată, cu o mimică expresivă şi cu multe gesturi. Cu siguranţă că era şi ea foarte nervoasă.

Kovrin continuă să citească, dar nemaiputându-se concentra, se opri. După surescitarea plăcută cu care dansase mazurca şi ascultase muzică, îi cuprinse acum un fel de oboseală şi se lăsă copleşit de gânduri. Se ridică şi începu să se plimbe prin cameră, cugetând la călugărul negru. Şi deodată, i se furişă în minte: dacă el singur văzuse arătarea stranie şi supranaturală, nu însemna oare că era bolnav şi că ajunsese până acolo încât să aibă halucinaţii? Constatarea aceasta îl înspăimântă, dar pentru scurtă vreme.

„Mă simt în toate puterile mele şi nu fac niciun rău nimănui, îşi spuse el, înseamnă deci că nu-i nimic anormal în vedeniile mele”.

Şi din nou se însenină.

Se aşeză pe divan şi îşi luă capul între mâini, încercând să-şi stăpânească fericirea de neînţeles care-i umplea sufletul; începu din nou să se plimbe, apoi se puse pe lucru. Dar ideile pe care le găsea în cărţile lui nu-l mulţumeau. Voia ceva uriaş, de necuprins, izbitor. Spre ziuă, se dezbrăcă şi se culcă. Trebuia totuşi să adoarmă. Când auzi paşii lui Egor Semionîci, care cobora în grădină, sună şi ceru să i se aducă vin. Bău cu nesaţ câteva pahare de Lafitte, apoi îşi trase plapuma peste cap. Mintea i se înceţoşă şi adormi.

IV

Egor Semionîci se certa adesea cu fiica sa, şi atunci îşi spuneau lucruri neplăcute.

Într-o dimineaţă, după o nouă discuţie, Tania începu să plângă şi se închise în camera ei. Nu mai ieşi nici la prânz, nici la ceai. Tatăl ei, care mai întâi luase un aer grav şi bosumflat, ca şi cum ar fi vrut să dea a înţelege că interesul ordinii şi dreptăţii era mai presus de orice, se înmuie repede şi uită să mai facă pe grozavul. Începu să umble stingher prin parc, oprindu-se din când în când şi oftând: Doamne, Doamne! La masă nu mâncă nimic. Apoi, simţindu-se vinovat şi cu conştiinţa neîmpăcată, bătu la uşa încuiată şi strigă sfios:

— Tania, Tania…

Drept răspuns se auzi în dosul uşii un glas istovit de lacrimi, dar îndârjit:

— Lasă-mă, te rog!

Supărarea stăpânilor se răsfrângea în toată casa, până şi asupra muncitorilor din livadă. Deşi cufundat în lucrările lui interesante, Kovrin se simţi până la urmă şi el trist şi stingherit. Ca să împrăştie posomoreala generală se hotărî să intervină şi, spre seară, bătu la uşa Taniei, care îi deschise.

— Vai, vai! începu el, pe un ton glumeţ, uitându-se surprins la faţa scăldată în lacrimi a Taniei şi acoperită de pete roşii. Ce ruşine! E aşa de grav? Vai, vai!

— Dacă ai şti cum mă chinuie! spuse Tania.

Şi alte lacrimi, lacrimi amare şi grele, picurară din ochii ei mari.

— Mă chinuieşte de nu mai pot, îşi frânse ea mâinile. Nu i-am spus nimic… Nimic. I-am spus numai că nu-i nevoie de argaţi de prisos când se pot găsi zileri câţi pofteşti. De o săptămână oamenii noştri stau degeaba. Atâta tot. Şi din asta a făcut o adevărată dramă, mi-a spus lucruri grele şi foarte umilitoare. Pentru ce?

— Ei, lasă acum! îi spuse Kovrin, mângâindu-i uşor părul. V-aţi supărat, ai plâns, ajunge. Nu trebuie să rămâneţi certaţi atât de mult. Nu e bine. Mai ales când ştii cât te iubeşte.

— Mi-a… mi-a stricat toată viaţa! continuă Tania să se plângă. Nu e zi în care să nu mă jignească, să nu mă înjosească. Socoteşte că sunt de prisos în casa lui. Poate

că are dreptate. Am să plec chiar mâine. Mă fac funcţionară la poştă.

— Haide, haide, nu mai plânge, Tania. Nu trebuie, draga mea. Sunteţi amândoi porniţi şi nervoşi şi deopotrivă de vinovaţi. Vino, am să vă împac eu.

Kovrin îi vorbea pe un ton alintător, încercând s-o convingă şi Tania continua să plângă cu mâinile împreunate şi cu umerii scuturaţi de suspine, ca şi cum i s-ar fi întâmplat o mare nenorocire. Şi-i era cu atât mai mult milă de ea, cu cât îşi dădea seama că, deşi pricina supărării nu era serioasă, suferea totuşi adânc. O nimica toată putea s-o facă nefericită o zi întreagă şi chiar toată viaţa.

În timp ce o mângâia astfel, Kovrin se gândea că, în afară de fata aceasta şi de tatăl ei, cu greu ar fi putut găsi pe cineva care să-l socotească, în măsura în care o făceau ei, drept un prieten, drept al lor. Părinţii îi muriseră de când era încă în leagăn şi de n-ar fi fost făpturile acestea iubitoare, cu siguranţă că nici nu ar fi putut şti ce este duioşia sinceră, iubirea naivă, necugetată, pe care nu o încerci decât pentru ai tăi, pentru cei de acelaşi sânge. Simţea de asemenea că nervii fetiţei acesteia scuturată de plâns răspundeau, ca pilitura de fier unui magnet, nervilor săi bolnavi. N-ar fi putut iubi o femeie sănătoasă, voinică, cu obrajii rumeni; Tania îi plăcea tocmai fiindcă era palidă, plăpândă şi nefericită.

Simţea astfel o plăcere deosebită să-i dezmierde părul şi umerii, să-i ţină mâinile între ale sale şi să-i şteargă lacrimile. Tania se linişti în sfârşit, dar continuă să se plângă de tatăl ei, de viaţa de nesuferit pe care trebuia s-o ducă; îl implora pe Kovrin s-o înţeleagă. Apoi, încet, încet, începu să zâmbească, să suspine şi să-i spună că-i pare rău că Dumnezeu îi dăduse un caracter atât de prost. Până la urmă, izbucni în râs, spuse că este o proastă şi o zbughi afară din cameră.

Puţin după aceea, Kovrin o găsi pe Tania plimbându-se cu tatăl ei prin grădină, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat; mâncau pâine de secară cu sare, fiindcă li se făcuse foame.

V

Mulţumit că izbutise în rolul său de împăciuitor, Kovrin se duse în parc, se aşeză pe o bancă şi se lăsă furat de gânduri. Se auzi un huruit de trăsură şi răsunară râsete zglobii. Sosiseră iarăşi musafiri. Când umbrele serii începură să se întindă peste parc, îi ajunseră până la ureche sunetele nedesluşite de voci şi de vioară, care îi reamintiră de călugărul negru.

Unde, în ce ţară, în ce planetă rătăcea acum absurdul miraj?

Dar abia îşi aduse aminte de legendă şi revăzu în gând întunecata vedenie de pe câmpul de secară; şi în aceeaşi clipă, din spatele unui brad ce se afla chiar în faţa lui se ivi, fără să fi făcut cel mai mic zgomot, un om de statură mijlocie, cu capul descoperit, cu păr cărunt, îmbrăcat în negru şi desculţ ca un cerşetor.

Pe faţa lui galbenă, ca aceea a unui mort, sprâncenele negre făceau un contrast izbitor. Salutându-l cu o înclinare prietenoasă a capului, cerşetorul sau pelerinul se apropie tot fără zgomot şi se aşeză lângă el pe bancă. Kovrin îşi dădu seama atunci că era călugărul negru. O clipă se priviră în tăcere: Kovrin, plin de mirare, şi călugărul, ca şi data trecută, cu un aer binevoitor, dar puţin ironic şi şiret.

— Ce cauţi aici şi de ce stai pe loc? Tu nu eşti decât un miraj. Asta nu se mai potriveşte cu legenda.

— Ce-are a face? răspunse călugărul după un minut, cu o voce liniştită, întorcând capul spre el.

Legenda, mirajul şi eu însumi nu suntem decât plăsmuirea închipuirii tale înfierbântate. Sunt o vedenie.

— Atunci nu exişti în realitate?

— Crede ce vrei! Dar din moment ce exist în închipuirea ta şi închipuirea ta face parte din realitate, înseamnă că fac parte eu însumi din realitate, spuse călugărul cu un zâmbet uşor.

— Ai trăsături îmbătrânite, inteligente, extraordinar de expresive, ca şi cum ai fi trăit cu adevărat peste o mie de ani. Nu ştiam că închipuirea mea poate să creeze astfel de fenomene. Dar de ce te uiţi la mine cu atâta bunăvoinţă? Mă găseşti pe placul tău?

— Da. Faci parte dintre puţinii care pot fi numiţi pe bună dreptate aleşii lui Dumnezeu. Tu slujeşti adevărul

veşnic. Gândurile, năzuinţele tale, ştiinţa ta uimitoare şi întreaga ta viaţă poartă pecetea divină, cerească, fiindcă sunt închinate raţiunii şi frumosului, cu alte cuvinte a tot ce este veşnic.

— Vorbeşti de „adevărul veşnic”. Dar acest adevăr veşnic este el oare dat oamenilor şi le poate fi de folos atâta vreme cât nu există o viaţă veşnică?

— Dar există o viaţă veşnică!

— Crezi deci în nemurirea oamenilor?

— Desigur! Un viitor mare, strălucit vă aşteaptă pe voi oamenii. Şi cu cât vor fi pe pământ mai mulţi oameni ca tine, cu atât mai curând se va înfăptui acest viitor. Fără voi – slujitori ai celui mai de seamă principiu şi care trăiţi liber şi conştient – omenirea ar da greş. Dacă ar fi trebuit să urmeze cursul dezvoltării ei fireşti, ar fi aşteptat multă vreme sfârşitul vieţii sale pământene. Dar voi o conduceţi cu un avans de câteva mii de ani spre împărăţia adevărului veşnic. În asta şi constă marele vostru merit. Voi întruchipaţi binecuvântarea Domnului, care s-a revărsat asupra omenirii.

— Şi care e scopul vieţii veşnice? întrebă Kovrin.

— Scopul oricărei vieţi: bucuria de a trăi. Adevărata bucurie constă în a şti. Şi viaţa veşnică va dărui mereu măreţe şi nesecate izvoare din care să se adape mintea noastră dornică de a şti. În acest sens stă scris: „Sunt mai multe lăcaşuri în lăcaşul tatălui meu”.

— Nu-ţi închipui, exclamă Kovrin frecându-şi mâinile de mulţumire, ce mult îmi place să te ascult!

— Mă bucur.

— Când vei pleca însă, mă va frământa problema realităţii tale. Eşti o fantomă, o halucinaţie. Înseamnă deci că psihicul meu este bolnav, că nu sunt normal.

— Ei şi? Chiar dacă ar fi aşa, n-ai de ce să te nelinişteşti. Eşti bolnav fiindcă ai muncit peste puterile tale şi ai obosit. Înseamnă deci că ţi-ai sacrificat sănătatea pentru o idee şi nu-i departe vremea când îţi vei da chiar viaţa în acelaşi scop. Ce poate fi mai frumos? Spre asta năzuiesc, îndeobşte, toate fiinţele nobile şi superioare.

— Dacă mă ştiu atins de o boală mintală, cum mai pot oare, crede în mine?

— Dar cine îţi spune că oamenii de geniu în care crede o lume întreagă nu au avut vedenii? Savanţii susţin astăzi că geniul este vecin cu nebunia. Află, prietene, că numai oamenii de rând, masa cu spirit de turmă, sunt sănătoşi şi normali. Şi noţiunile de surmenaj, de degenerare, de „secolul nervilor" nu pot speria decât pe cei ce trăiesc numai pentru prezent, cu alte cuvinte numai turma.

— Romanii spuneau: *Mens sana in corpore sano*[14].

— Romanii şi grecii nu aveau întotdeauna dreptate în tot ce spuneau. Înălţarea spiritului, exaltarea, euforia, tot ce deosebeşte pe omul de rând de proroci, poeţi şi pe cei ce au suferit pentru o idee, toate acestea sunt potrivnice laturii animalice din om, cu alte cuvinte sănătăţii sale trupeşti. Îţi repet: dacă vrei să rămâi sănătos şi normal, intră în rândurile turmei.

— Ciudat! murmură Kovrin. Îmi spui lucruri la care m-am gândit şi eu adeseori. S-ar zice că mi-ai pătruns în suflet şi mi-ai surprins gândurile cele mai ascunse. Dar să nu mai vorbim de mine. Spune-mi mai curând: ce înţelegi prin adevărul veşnic?

Călugărul nu răspunse. Kovrin îl privi mai atent, dar nu îi mai desluşi chipul. Trăsăturile i se înceţoşau, apoi se ştergeau, capul şi mâinile îi pieriră şi trupul i se contopi cu banca şi amurgul şi se făcu nevăzut.

„Halucinaţia s-a sfârşit, îşi spuse râzând Kovrin. Păcat!"

Se îndreptă vesel, fericit, spre casă. Puţinul pe care i-l spusese călugărul îi măgulea nu numai mândria, ci tot sufletul, întreaga făptură. Să fii un ales, să slujeşti adevărul veşnic, să fii printre cei care vor face, cu câteva mii de ani mai devreme, omenirea demnă de împărăţia Domnului, cu alte cuvinte să scuteşti pe oameni de câteva mii de ani de luptă, să-i scapi de păcate şi de suferinţe, să sacrifici totul ideii: tinereţe, putere şi sănătate; să fii gata să mori pentru binele obştesc – ce nobilă şi fericită soartă!

Trecutul i se înfăţişă în amintire curat, înţelept, închinat muncii. Kovrin revăzu în gând tot ce învăţase şi ce învăţa, la rândul lui, pe alţii. Şi îşi spuse că nu era nicio exagerare în cuvintele călugărului.

Se întâlni cu Tania, care coborâse în parc să-l caute. Îşi schimbase rochia.

— Ah, iată-te! exclamă ea. Te-am căutat cu toţii pretutindeni. Dar ce ai? se miră dânsa văzându-l atât de radios, plin de extaz şi cu ochii uzi de lacrimi. Ce ciudat arăţi, Andriuşa!

— Tania, sunt mulţumit! îi spuse Kovrin, punându-i mâna pe umăr. Sunt mai mult decât mulţumit, fericit. Tania, draga mea Tania, eşti o fiinţă nespus de drăgălaşă. Ah, cât sunt de fericit. Tania, cât sunt de fericit!

Îi sărută cu foc amândouă mâinile, apoi continuă:

— Am trăit adineauri câteva clipe radioase, eterate, măreţe! Dar nu-ţi pot povesti totul, fiindcă m-ai socoti nebun sau nu m-ai crede. Să vorbim mai bine despre tine, draga, buna mea Tania. Te iubesc şi m-am şi deprins să te iubesc. Prezenţa ta, putinţa de a te vedea de zece ori pe zi, au ajuns pentru mine o adevărată nevoie sufletească. Nu ştiu cum o să mai pot sta fără tine, când va trebui să plec.

— Ei! râse ea, după două zile nici nu ai să te mai gândeşti. Noi suntem nişte bieţi muritori de rând şi tu eşti un om mare.

— Nu, Tania, să vorbim serios. Am să te iau cu mine. Spune, vrei să vii cu mine, vrei să fii a mea?

— Glumeşti?

Vru să râdă iar, dar râsul nu o mai ascultă şi obrazul i se acoperi de pete roşii. Inima începu să-i zvâcnească şi se depărtă repede, dar nu spre casă, ci spre fundul parcului.

— Nu mă gândeam la asta, spuse ea frângându-şi mâinile ca şi cum ar fi fost deznădăjduită, nu mă gândeam deloc.

Kovrin, venind în urma ei, şoptea cu acelaşi aer radios, extaziat:

— Vreau o dragoste care să mă cuprindă cu totul şi dragostea asta numai tu singură mi-o poţi da, Tania. Sunt fericit, fericit!

Uluită, copleşită, gârbovită parcă, Tania păru că îmbătrânise dintr-odată cu zece ani. Dar el o găsea şi mai frumoasă şi nu-şi ascundea entuziasmul: „Ce minunată eşti!”

VI

Aflând de la Kovrin că idila nu numai că se înfiripa, dar că va sfârşi chiar cu o căsătorie, Egor Semionîci se plimbă multă vreme, din colţ în colţ, încercând să-şi ascundă tulburarea. Mâinile îi tremurau şi venele gâtului, care se făcuse stacojiu, i se umflaseră. Dădu ordin să se înhame calul la bihuncă[15] şi plecă peste câmp. După felul cum dădu bici calului şi cum îşi înfundă şapca până peste urechi, Tania înţelese starea lui de spirit. Alarmată, se închise la ea în cameră şi plânse toată ziua.

În sere piersicile şi prunele se şi copseseră. Împachetarea şi expedierea la Moscova a fructelor acestora gingaşe cereau o deosebită luare-aminte şi multă bătaie de cap. Vara fiind foarte secetoasă, livada trebui să fie necontenit udată, rădăcină cu rădăcină; bineînţeles că operaţia aceasta cerea şi ea mult timp şi multe braţe; apoi se produse o adevărată invazie de omizi; muncitorii, Egor Semionîci şi chiar Tania le omorau cu degetele, spre marea scârbă a lui Kovrin. Pe lângă toate astea, începură să sosească şi comenzile de fructe şi de puieţi pentru toamnă, astfel că trebui întreţinută o vastă corespondenţă. Apoi tocmai când lucrul era în toi şi lumea nu-şi mai vedea capul de treabă, sosi şi vremea coasei şi a secerişului, care lipsi grădina de jumătate din muncitori. Ars de soare, rupt de oboseală, exasperat, Egor Semionîci alerga din grădină la câmp şi de la câmp în grădină, strigând în gura mare că toţi îl chinuiau ca pe Hristos şi că avea să-şi tragă un glonte în cap.

La toate acestea se adăugau şi grijile trusoului, la care Pesoţski ţinea foarte mult. Clinchetul foarfecilor, zgomotul maşinilor de cusut, mirosul fiarelor de călcat şi capriciile croitoresei, o femeie nervoasă şi supărăcioasă, zăpăceau pe toţi cei din casă. Şi, ca un făcut, în fiecare zi veneau musafiri ce trebuiau hrăniţi, distraţi, găzduiţi peste noapte. Dar toate caznele acestea se scurseră, învăluite ca într-o ceaţă. Taniei i se părea că dragostea şi fericirea o furaseră pe neaşteptate, deşi, fără să ştie de ce, de la patrusprezece ani fusese sigură că o să se mărite cu Kovrin. Acum însă se frământa, când uluită, când cuprinsă de îndoieli. Ba era copleşită

de o bucurie atât de mare, încât îi venea să zboare, să se înalţe în nori ca să mulţumească lui Dumnezeu; ba îşi amintea că în august trebuia să plece din casă şi să-şi părăsească tatăl, ba Dumnezeu ştie de unde îi venea gândul că nu-i bună de nimic, că e ştearsă şi nedemnă de un om mare cum era Kovrin. Se închidea atunci la ea în cameră şi plângea amarnic, ceasuri întregi.

Când avea musafiri, i se părea că Kovrin este nemaipomenit de frumos, că toate femeile erau îndrăgostite de el şi că o pizmuiau. Sufletul i se umplea atunci de mândrie şi de încântare, ca şi cum ar fi cucerit lumea întreagă. Dar era destul ca Kovrin să surâdă politicos vreuneia dintre domnişoarele ce veneau în vizită, pentru ca să tremure de gelozie. Şi iar se închidea în cameră şi iar vărsa torente de lacrimi. Sentimentele acestea noi o stăpâneau cu totul şi Tania îşi ajuta acum tatăl în chip cu totul maşinal, fără să vadă nici piersicile, nici omizile, nici pe muncitori, nici cât de repede trece timpul.

Acelaşi lucru se petrecea şi cu Egor Semionîci. Muncea de dimineaţă până seara, era veşnic grăbit şi mânios, dar şi pentru el totul se petrecea într-un fel de semi-trezie vrăjită. S-ar fi părut că în el sălăşluiau doi oameni deosebiţi: unul, adevăratul Egor Semionîci, care se înfuria şi se bătea cu pumnii în cap de deznădejde, când Ivan Karlîci, grădinarul, îi aducea la cunoştinţă ceva ce nu mergea cum trebuie, şi altul, parcă pe jumătate beat, care întrerupea brusc o convorbire serioasă despre treburile grădinii, îl bătea pe umăr pe grădinar şi începea să filozofeze:

— Orice s-ar zice, ereditatea face mult! spunea el. Mama lui Kovrin era o femeie uimitoare, un suflet ales şi foarte inteligentă. Ţi-era mai mare dragul să-i priveşti faţa, bună, curată, luminoasă, ca a unui înger. Picta minunat, scria poezii, vorbea cinci limbi, cânta… Sărmana, Dumnezeu s-o ierte, a murit de piept.

Egor Semionîci – dar nu cel adevărat – ofta şi, după o clipă, îi dădea înainte:

— Când era copil şi stătea la noi, şi el avea un chip de înger, luminos şi bun. Privirea, gesturile şi vorbele îi erau tot atât de drăgălaşe, de blânde, ca şi acelea ale mamă-sii. Şi ce inteligenţă! Întotdeauna ne-am minunat de deşteptăciunea lui. Nu degeaba a ajuns el asistent

universitar! Şi să vezi, Ivan Karlîci, ce o să mai fie peste zece ani! Nici n-o să îndrăznim să ne apropiem de el.

Dar deodată adevăratul Egor Semionîci se arăta din nou mânios, holba ochii şi, luându-şi capul în mâini începea să se vaiete:

— Diavolii! Strică, prăpădesc şi profanează totul! Grădina e pierdută! S-a isprăvit cu ea!

Fără să ia seama la fierberea din jurul lui, Kovrin muncea cu aceeaşi râvnă. Dragostea turnase numai bine gaz peste foc. După fiecare ceas petrecut cu Tania, se întorcea la el în cameră fericit, extaziat, şi se aşternea pe citit sau pe scris, cu aceeaşi patimă cu care-şi sărutase logodnica şi îi jurase că o iubeşte. Spusele călugărului negru despre aleşii Domnului, despre adevărul veşnic şi strălucitorul viitor al omenirii, dădeau muncii sale o însemnătate deosebită, excepţională, îi umpleau sufletul de mândrie şi de conştiinţa propriei sale iluminări. O dată sau de două ori pe săptămână, Kovrin se întâlnea în parc sau chiar prin casă cu călugărul negru şi stătea îndelung de vorbă cu el. Departe de a-l speria, întâlnirile acestea îl entuziasmau, fiind acum pe deplin încredinţat că astfel de apariţii nu sunt hărăzite decât oamenilor excepţionali, aleşilor care îşi închină viaţa ideii.

Într-o zi, călugărul i se înfăţişă chiar în timpul mesei şi se aşeză lângă fereastra sufrageriei. Kovrin se bucură şi, continuând conversaţia cu Tania şi Egor Semionîci, o aduse dibaci în aşa fel ca să poată interesa şi pe călugăr, care asculta şi încuviinţa prietenos din cap. Egor Semionîci şi Tania ascultau şi ei zâmbind, fără să bănuiască că Kovrin nu vorbise cu ei, ci cu vedenia sa.

Postul Adormirii sosi pe nesimţite, apoi puţin după aceea ziua în care fusese sorocită nunta. Potrivit dorinţei tatălui, cununia fu celebrată cu multă strălucire, cu alte cuvinte se transformă într-o zăpăceală de nedescris, care ţinu două zile şi două nopţi. Se bău şi se mâncă de trei mii de ruble, dar muzica proastă adusă dintr-un orăşel apropiat, discursurile gălăgioase, zăpăceala slugilor, hărmălaia şi înghesuiala nu îngăduiră măcar ca vinurile şi alte bunătăţi comandate la Moscova să fie gustate şi preţuite după merit.

VII

Într-o noapte lungă de iarnă, Kovrin citea în pat un roman franţuzesc. Biata Tania care nu se obişnuise încă cu viaţa de la oraş şi în fiecare seară se plângea de dureri de cap, dormea de mult, şoptind din când în când prin somn, cuvinte fără şir.

O pendulă sună ceasul trei. Kovrin stinse lumânarea şi rămase multă vreme nemişcat, cu ochii închişi. Nu putea să adoarmă, fiindcă i se părea că în cameră e prea cald şi fiindcă Tania vorbea prin vis.

La patru jumătate aprinse lumânarea şi zări pe călugărul negru, şezând într-un fotoliu la picioarele patului.

— Bună seara! îi spuse arătarea.

Apoi, după câteva clipe de tăcere, îl întrebă:

— La ce te gândeşti?

— La glorie! răspunse Kovrin. În romanul pe care-l citeam, este vorba de un tânăr savant care face tot felul de nebunii, fiind însetat de glorie. Mie sentimentul acesta mi-e necunoscut.

— Fiindcă eşti un om deştept consideri gloria drept un lucru fără importanţă, o jucărie care nu te interesează.

— E adevărat.

— Celebritatea nu te ispiteşte. Ce plăcere, ce măgulire, sau ce element pozitiv poţi găsi în faptul că ţi se sapă numele pe un monument funerar, de pe care vremea şterge aurul şi macină inscripţia? Din fericire, sunteţi prea mulţi pentru ca slaba minte omenească să vă poată reţine numele.

— Fără îndoială! încuviinţă Kovrin. Şi de ce ne-am aminti? De ce? Dar să vorbim de altceva. Despre fericire, de pildă. Ce este fericirea?

Când pendula bătu ora cinci, Kovrin şedea pe marginea patului, cu picioarele pe covoraş, şi îi spunea călugărului:

— În antichitate a fost un om atât de fericit, încât până la urmă s-a temut de propria lui fericire şi, ca să îmbuneze pe zei, le-a sacrificat inelul său preferat. Ştii, întocmai ca pe Policrat, fericirea începe să mă neliniştească şi pe mine. Mi se pare ciudat ca de dimineaţă până seara să nu simt decât fericire şi

bucurie. O bucurie atât de mare, încât înăbuşă orice alt sentiment. Nu ştiu ce e supărarea, tristeţea, plictiseala. Uite, nu dorm. Insomnia îmi ţine ochii deschişi şi nu mă plictisesc defel. Ţi-o spun foarte serios: încep să fiu neliniştit.

— De ce? se miră călugărul. Bucuria este oare un sentiment supranatural? Nu trebuie ea, dimpotrivă, să constituie starea de spirit normală a omului? Cu cât dezvoltarea intelectuală şi morală a omului este mai ridicată cu atât omul e mai liber şi viaţa îi dă mai multă satisfacţie. Socrate, Diogene şi Marc Aureliu erau plini de bucurie, nu de întristare. Apostolul spune şi el: „Bucuraţi-vă întruna, bucuraţi-vă şi veţi fi fericiţi". Bucură-te deci şi tu fără griji şi vei fi fericit.

— Şi dacă zeii se mânie dintr-odată? râse Kovrin. Dacă îmi iau îndestularea şi mă obligă să cunosc foamea şi frigul, nu o să-mi fie pe plac…

Tania, care se trezise, se uita cu uimire şi spaimă la bărbatul ei care stătea de vorbă cu fotoliul, gesticulând şi râzând. Ochii îi străluceau şi în râsul lui era ceva straniu.

— Andriuşa, îl întrebă ea, luându-i mâna pe care el tocmai o întinsese spre călugăr, cu cine vorbeşti? Spune-mi, cu cine?

— Cu cine? se tulbură el. Uite… Nu-l vezi? Şade în fotoliu, şi arătă spre călugărul negru.

— Nu-i nimeni aici… nimeni! Andriuşa, tu eşti bolnav. Tania îl trase lângă ea şi se ghemui la pieptul lui, ca şi cum ar fi vrut să-l apere de vedenii, acoperindu-i ochii cu mâna. Eşti bolnav, se porni ea pe plâns, tremurând toată. Iartă-mă iubitul meu drag, dar mi-am dat seama mai de mult că ţi s-a tulburat sufletul; ţi-e mintea bolnavă, Andriuşa.

Văzând-o că tremură, începu şi el să tremure, se mai uită o dată la fotoliul care acum era gol şi pe neaşteptate simţi o ciudată slăbiciune în braţe şi în picioare.

I se făcu frică şi începu să se îmbrace.

— Nu-i nimic, Tania, murmură el, continuând să tremure. Nu-i nimic. E adevărat, sunt puţin bolnav. Trebuie să recunosc…

— Mi-am dat de mult seama de asta. Şi nu numai eu, ci şi tata! spuse ea, încercând să-şi oprească lacrimile. Vorbeşti singur, zâmbeşti într-un chip ciudat, nu dormi.

Dumnezeule, ai milă de noi! Dar să nu te sperii Andriuşa, o să-ţi treacă, nu te teme…

Începu şi ea să se îmbrace. Şi abia atunci, văzând-o atât de deznădăjduită, Kovrin înţelese gravitatea stării sale. Pricepu ce însemna şi călugărul negru şi convorbirile lui cu el; acum înţelegea limpede că era nebun. După ce se îmbrăcară, Tania şi Kovrin trecură, fără să ştie de ce, în salon. Tania ieşi cea dintâi din cameră şi el o urmă. Şi se loviră piept în piept cu Egor Semionîci, care venise să stea câteva zile la ei şi care, trezit de plânsul Taniei, se grăbea cu o lumânare în mână să vadă ce se petrece.

— Nu-ţi fie frică, Andriuşa! continuă Tania, tremurând de parcă ar fi fost scuturată de friguri. Nu-ţi fie frică. Nu-i aşa, tată, că o să-i treacă? Sigur că o să-i treacă.

Emoţionat, Kovrin nu putea vorbi. Ar fi vrut să-i spună socrului său, cu un ton glumeţ:

— Felicită-mă: cred că am înnebunit!

Dar nu putu decât să mişte buzele şi surâse amar.

La ceasurile nouă, îi puseră o şubă peste palton, îl înveliră cu un pled şi îl duseră cu trăsura la un doctor.

Începu un tratament.

VIII

Veni vara. Doctorul prescrise bolnavului aerul de ţară.

Vindecat, Kovrin nu mai vedea călugărul negru. Trebuia numai să-şi redobândească puterile. Instalat la socrul său, se hrănea cu cantităţi serioase de lapte, nu lucra decât două ore pe zi şi nu mai gusta nici vin, nici nu fuma.

În ajunul sfântului Ilie, se sluji priveghiul seara, acasă. Când dascălul aduse preotului cădelniţa, în salonul cel mare cu atmosferă bătrânească se răspândi o mireasmă de cimitir. Cuprins de tristeţe, Kovrin coborî în grădină. După ce se plimbă fără să arunce o privire florilor minunate şi stătu o vreme pe o bancă, trecu în parc. Ajungând la râu, coborî pe mal şi rămase gânditor, privind cum se duce apa la vale. Pinii întunecaţi, cu rădăcini mustăcioase, care anul trecut îl văzuseră atât de tânăr, voios şi plin de putere, nu mai fremătau. Stăteau nemişcaţi şi muţi, ca şi cum nu l-ar mai fi recunoscut. Se tunsese scurt, nu mai avea părul lung şi frumos de mai înainte, mersul i se îngreuiase şi trăsăturile i se îngroşaseră, ofilindu-se în acelaşi timp.

Kovrin trecu puntea de cealaltă parte a râului. Pe câmpul verde unde anul trecut se întindea secara, ovăzul era acum secerat în postăţi. Soarele asfinţise şi o geană de foc înroşea zarea, prevestind că a doua zi avea să fie vânt. Domnea o linişte desăvârşită. Fără să-şi ia ochii din punctul de unde îi apăruse anul trecut pentru prima oară călugărul negru, Kovrin aşteptă vreo douăzeci de minute, până ce amurgul începu să se stingă.

Când se întoarse acasă, obosit şi nemulţumit, priveghiul se sfârşise. Egor Semionîci îşi lua ceaiul pe terasă cu Tania. Când îl văzură apropiindu-se, tăcură dintr-odată şi Kovrin înţelesese că vorbeau despre el.

— Vino, îi spuse Tania, e tocmai ora când trebuie să-ţi bei laptele.

— Nu încă, răspunse el, aşezându-se pe treapta de jos a terasei. Bea-l tu. Eu n-am poftă.

Tania aruncă tatălui ei o privire îngrijorată şi voi parcă să se dezvinovăţească.

— Tu singur ai spus că laptele ţi-a făcut bine.

— Chiar foarte bine! zâmbi el. Te felicit: de vineri am mai câştigat un sfert de kilogram.

Îşi strânse puternic tâmplele în mâini şi spuse cu deznădejde:

— De ce, de ce m-aţi vindecat? Doctoriile cu bromură, inactivitatea, băile calde, supravegherea, teama neroadă pentru fiecare înghiţitură, pentru fiecare pas – toate astea or să mă tâmpească până la urmă. E adevărat: eram pe cale să înnebunesc şi ajunsesem megaloman. Dar eram vesel, puternic şi chiar fericit. Eram interesant şi original. Acum sunt serios şi rezonabil, dar la fel ca toţi oamenii. O mediocritate. Şi mă plictisesc de moarte. Ah, de ce v-aţi purtat atât de nemilos cu mine? Aveam halucinaţii, dar pe cine stingheream? Făceam cuiva rău? Spuneţi-mi: cui făceam rău?

— Nu ştii ce spui! oftă Egor Semionîci. Nici nu vreau să aud.

— N-ai decât să nu asculţi!

Prezenţa oamenilor, şi îndeosebi a lui Egor Semionîci, îl întărâta acum. Îi răspundea rece, sec şi chiar grosolan. Nu se mai uita la el decât cu un aer batjocoritor şi cu ură. Socrul său se tulbura şi tuşea cu un aer vinovat, neînţelegând cum se făcea că raporturile lor, atât de cordiale şi simple de mai înainte, se schimbaseră. Tania se strângea lângă tatăl ei şi îl privea neliniştită în ochi: ar fi vrut să priceapă şi nu înţelegea nimic. Un singur lucru era limpede pentru ea: lucrurile se înrăutăţeau din zi în zi; Egor Semionîci îmbătrânise văzând cu ochii şi bărbatul ei ajunsese nervos, capricios şi mai puţin atrăgător. Nu-i mai venea nici să râdă, nici să cânte, nu mai putea nici să doarmă şi stătea nopţi întregi cu ochii deschişi în aşteptarea unei catastrofe. Era atât de obosită, încât într-o zi leşinase şi nu se trezise de la prânz până seara. În timpul priveghiului, i se păruse că bătrânul plângea, dar acum, când se găseau toţi trei pe terasă, încerca să nu se mai gândească.

— Ce fericiţi au fost Buda, Mahomed sau Shakespeare, reluă Kovrin, că rudele lor nu s-au gândit să-i vindece de extazele sau de inspiraţia lor. Dacă Mahomed s-ar fi îndopat cu bromură, n-ar fi lucrat decât două ceasuri pe zi şi ar fi făcut o cură de lapte, nimeni nu şi-ar mai aminti de el mai mult decât de

căţelul lui. Doctorul şi rudele grijulii or să îndobitocească omenirea. Mediocritatea o să fie luată drept geniu şi civilizaţia o să se prăbuşească. Dacă aţi şti cât vă sunt de recunoscător!

Kovrin se simţea plin de ciudă şi, ca să nu spună nimic necuviincios, se ridică brusc şi intră în casă. Nu se auzea niciun zgomot. Prin ferestrele deschise năvălea parfumul de flori de tutun şi de regina nopţii. Pete verzui de lună se aşterneau pe coada pianului. Kovrin îşi aminti cât de fericit era anul trecut, când pretutindeni plutea, ca şi acum, mireasma de regina nopţii şi luna înălbea ferestrele. Nădăjduind să găsească exaltarea de altădată, intră repede în birou, aprinse o ţigară tare de foi şi porunci feciorului să-i aducă vin. Dar ţigara îi amărî gura şi vinul nu mai avea gustul de anul trecut. Ce înseamnă dezobişnuinţa! Trabucul şi cele două înghiţituri de vin îl ameţiră; avu palpitaţii şi trebui să ia bromură.

Înainte de a se culca, Tania îi spuse:

— Tata te adoră. Eşti supărat pe el, nu ştii nici tu de ce, şi lucrul acesta îl frământă nespus. Nu-ţi dai seama: îmbătrâneşte văzând cu ochii. Pentru numele lui Dumnezeu, Andriuşa, te rog, în amintirea răposatului tău tată şi pentru liniştea mea, fii drăguţ cu el.

— Nu pot şi nici nu vreau.

— De ce? întrebă ea, tremurând. Explică-mi şi mie, de ce?

— Fiindcă nu mi-e simpatic şi atâta tot! răspunse el într-o doară, ridicând din umeri. Să nu mai vorbim de asta, e tatăl tău.

— Nu te pot înţelege! stărui ea, cuprinzându-şi tâmplele, cu privirea fixă. Se petrece aici la noi ceva de necrezut, groaznic. Nu mai eşti acelaşi, te-ai schimbat. Tu, un om inteligent, superior, te superi de toate nimicurile, te legi de toate vorbele… Te frământi întruna pentru orice fleac, că uneori nu te mai recunosc şi mă întreb dacă eşti într-adevăr tu. Haide, adăugă ea, înspăimântându-se singură de spusele ei şi sărutându-i mâinile, nu te supăra! Eşti inteligent, bun, ai un suflet mare, o să fii drept cu tata. E atât de cumsecade!

— Nu e cumsecade, e bleg. Unchii de operetă de soiul tatălui tău, cu cap blajin, rotund ca o lună plină, extrem de primitori şi de originali, mă făceau să râd şi

în povestiri, şi în operetă, şi în viaţă. Dar acum mă scârbesc. Sunt egoişti până în măduva oaselor. Ce mă scârbeşte mai mult la ei este îmbuibarea şi optimismul burţii lor, un optimism de bou sau de mistreţ.

Tania se aşează pe pat şi îşi culcă încet capul pe pernă.

— E un adevărat chin! (De-abia putea să mai vorbească şi după glas îi puteai măsura oboseala.) De astă iarnă nu mai am o clipă de linişte. Dumnezeule, este îngrozitor cât sufăr.

— Bineînţeles, eu sunt Irod şi tu şi tatăl tău sunteţi nişte prunci nevinovaţi. Fireşte!

Chipul lui i se păru dintr-odată Taniei antipatic şi urât. Ura şi aerul batjocoritor nu-l prindeau. Îşi dăduse mai demult seama că parcă-i lipsea ceva, că, de când se răsese pe cap, i se schimbaseră trăsăturile. Ar fi vrut să-i spună ceva jignitor, dar sentimentul acesta de neaşteptată vrăjmăşie o ului, se înspăimântă şi ieşi din cameră.

IX

Kovrin fu numit profesor.

Afişe anunţând că lecţia sa de deschidere va avea loc la 2 decembrie fură lipite pe sălile universităţii. Dar în ziua fixată Kovrin vesti pe rector printr-o telegramă că nu-şi va putea ţine prelegerea, fiind bolnav.

Începuse să aibă hemoptizii; scuipa sânge şi slăbea îngrozitor. La drept vorbind hemoptiziile nu-l speriau prea mult, fiindcă ştia că şi mama lui trăise mai bine de zece ani bolnavă de piept. Doctorii îl asigurau şi ei că starea lui nu era primejdioasă. Îl sfătuiau numai să nu aibă emoţii, să ducă o viaţă regulată şi să nu vorbească mult.

În ianuarie, deschiderea cursului fu din nou zădărnicită de acelaşi motiv şi cum în februarie era prea târziu totul trebui să fie amânat pentru toamna următoare.

Kovrin nu mai trăia cu Tania, ci cu o altă femeie, cu doi ani mai mare ca el, care îl îngrijea ca pe un copil. Era liniştit şi supus. Nu se împotrivea niciodată şi când Varvara Nikolaevna (aşa se numea prietena lui) hotărî să-l ducă în Crimeea, primi, deşi nu se aştepta la nimic bun de la călătoria asta.

Ajunseră la Sevastopol seara şi descinseră la un hotel, ca să se odihnească şi să continue a doua zi drumul spre Ialta. Drumul îi ostenise pe amândoi. După ce îşi bău ceaiul, Varvara Nikolaevna se băgă în pat şi adormi numaidecât. Kovrin însă nu se culcă. Cu un ceas înainte de a pleca la gară, primise de la Tania o scrisoare, pe care nu se hotărâse să o deschidă. Scrisoarea se afla şi acum în buzunarul hainei lui, şi gândul ei îl zgândări neplăcut. În adâncul lui, considera căsătoria sa cu Tania drept o greşeală. Era mulţumit că se despărţiseră definitiv. Tania slăbise într-atât, încât semăna mai degrabă cu nişte moaşte vii; numai ochii ei mari şi inteligenţi mai păreau să trăiască. Amintirea ei nu mai trezea în Kovrin decât milă pentru ea şi ciudă împotriva lui.

Scrisul de pe plic îi aducea aminte cât de crud şi de nedrept fusese cu doi ani în urmă, cum se răzbunase pe două făpturi nevinovate de destrămarea lui sufletească, de plictiseala, de singurătatea şi de sila lui de viaţă.

Revăzu clipa în care îşi rupsese în bucăţele teza şi articolele scrise în timpul bolii sale mintale. Zvârlite pe fereastră, bucăţelele de hârtie se roteau, apoi rămâneau aninate pe ramuri şi pe flori. În fiecare rând, vedea dovada unor pretenţii pe care nimic nu le îndreptăţea, agresivitate necugetată, înfumurare şi megalomanie. Şi avea impresia că citea o descriere a tuturor defectelor sale. Dar când cel din urmă caiet fu rupt şi aruncat pe fereastră, Kovrin încercase şi părere de rău şi ciudă. Intrase la nevastă-sa în cameră şi-i spusese o mulţime de lucruri neplăcute. Doamne, cât o mai chinuise! Altă dată, simţind nevoia s-o facă să sufere, îi spusese că tatăl ei jucase un rol puţin simpatic în toată povestea lor, fiindcă-l rugase să se căsătorească cu ea. Auzindu-l din întâmplare, Egor Semionîci se năpustise în cameră, dar de disperat ce era, nu izbutise să spună un cuvânt. Nu putuse decât să se frământe şi să bâiguie în mod curios de parcă i s-ar fi paralizat limba. Văzându-l într-o asemenea stare, Tania scosese un strigăt sfâşietor şi leşinase. Era groaznic!

Şi scrisul de pe plic îi reamintea acum de toate astea.

Kovrin ieşi pe balcon. Aerul era blând şi cald şi se simţea mirosul mării. Minunatul golf oglindea luna şi luminile de pe ţărm şi avea un colorit pentru care ar fi fost greu de găsit cuvântul potrivit. Era o armonie gingaşă de albastru şi de verde. Pe alocuri apa avea reflexe de piatră vânătă, iar mai departe lumina lunii dădea impresia că s-a închegat şi că umple golful. Ce minunată potrivire de tonuri, ce pace, ce linişte, ce măreţie!

La etajul de jos, ferestrele trebuiau să fie deschise, fiindcă se auzeau desluşit râsete şi glasuri de femei. Fără îndoială, era o sindrofie.

Făcând o sforţare, Kovrin rupse plicul şi se reîntoarse în cameră, să citească scrisoarea.

„Tata a murit. Tu eşti vinovat de pierderea lui, căci tu l-ai omorât. Livada noastră s-a dus. A şi încăput pe mâini străine. Cu alte cuvinte, se întâmplă tocmai lucrul de care tata se temea mai mult. Şi asta tot din pricina ta. Te urăsc din toată inima şi îţi doresc să pieri cât mai repede. Nu-ţi poţi închipui durerea mea. O durere peste putinţă de suferit. Fii blestemat! Te-am crezut un om

extraordinar, un geniu… Te-am iubit… Dar tu erai un nebun…”

Kovrin nu putu să citească mai departe. Rupse scrisoarea şi o aruncă. Îl cuprinse o neliniște, vecină cu frica. Varvara Nikolaevna dormea după paravan; o auzea răsuflând. De la etajul de jos continuau să vină râsetele şi glasurile de femei. Lui Kovrin i se părea însă că-i singur în tot hotelul. Era impresionat că Tania, nenorocită, doborâtă de durere, îl blestema şi îi dorea moartea. Şi se uita pe furiş la uşă, ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu intre şi să pună iarăşi stăpânire pe el forţa aceea necunoscută care, în doi ani de zile, adusese atâtea nenorociri în viaţa lui şi alor săi.

Ştia însă din experienţă că cel mai bun leac când nervii sunt încordaţi este munca. Trebuia să se aşeze la masa de lucru şi să se concentreze asupra unei idei. Scoase din servietă un caiet în care schiţase o mică lucrare de compilaţie pentru cazul când s-ar fi plictisit în Crimeea. Deschise caietul şi i se păru că pacea şi nepăsarea din ultima vreme i se reîntorceau în suflet. Paginile caietului îl făcură să cugete la zădărnicia lumească. Se gândi câtă suferinţă şi strădanie îl costă pe om viaţa, în comparaţie cu bunurile mărunte sau mediocre pe care i le poate da în schimb. Ca să obţină, de pildă, o catedră la aproape patruzeci de ani, ca să fie un profesor ca atâţia alţii şi să expună cu glas domol, plicticos şi greoi, idei obişnuite, ba chiar împrumutate de la alţii – pe scurt ca să obţină o situaţie de savant mediocru, Kovrin trebuise să înveţe timp de cincisprezece ani, muncind din greu zi şi noapte, să se îmbolnăvească grav de nervi, să treacă printr-o căsătorie nenorocită şi să facă tot felul de nerozii, de care i-ar fi fost mai plăcut să nu-şi mai aducă aminte. Kovrin îşi dădea limpede seama că nu e decât o mediocritate, dar acum accepta gândul acesta, convins că fiecare trebuie să se mulţumească cu ceea ce este.

Lucrul îl liniştise aproape cu totul, dar bucăţelele albe ale scrisorii, împrăştiate pe parchet, îl împiedicau să-şi concentreze atenţia; se ridică, le adună şi le aruncă pe fereastră. O adiere uşoară, venind dinspre mare, le împrăştie însă pe pervaz. Din nou o neliniște plină de

teamă îl cuprinse şi i se păru că era singur în hotel. Ieşi în balcon.

Golful, parcă viu, îl privea cu nenumăraţi ochi albaştri, ca de peruzea sau de safir, şi cu stropi de foc, chemându-l parcă.

Era cald, înăbuşitor de cald. Ce plăcut trebuie să fi fost să te scalzi!

Dintr-odată, sub balcon, la etajul de jos se auzi o vioară, şi două glasuri calde de femeie începură să cânte o melodie cunoscută. Romanţa vorbea despre o fată cu mintea bolnavă, care aude într-o noapte, în grădină, sunete atât de tainice, încât rămâne încredinţată că nu poate îi vorba decât de o armonie cerească, peste putinţă să fie înţeleasă de muritori…

Lui Kovrin i se tăie respiraţia. Inima i se strânse de tristeţe, apoi o bucurie adâncă, ameţitoare, de mult uitată, i se trezi în piept.

De partea cealaltă a golfului se ridica o coloană neagră, înaltă, semănând cu un vârtej sau cu o trombă. Coloana înainta pe ape cu o iuţeală înspăimântătoare în direcţia hotelului. Pe măsură ce se apropia, se micşora şi se înnegrea, şi Kovrin abia avu timpul să se dea la o parte ca să-i facă loc…

Călugărul cu sprâncene negre, cu capul cărunt, descoperit, desculţ, cu braţele încrucişate pe piept, trecu pe lângă el şi se opri în mijlocul camerei.

— De ce nu m-ai crezut? întrebă vedenia pe un ton de dojană uitându-se prietenos la Kovrin. Dacă m-ai fi ascultat când îţi spuneam că eşti un geniu, ultimii doi ani ar fi fost pentru tine mai puţin serbezi şi trişti.

Kovrin se simţea din nou un geniu, un ales al lui Dumnezeu. Îşi aduse dintr-odată aminte de toate convorbirile lui cu călugărul negru şi voi să vorbească. Dar un val de sânge, ţâşnindu-i din gură, i se răspândi pe piept, şi Kovrin, neştiind ce să facă, trecându-şi mâinile peste haine, îşi înroşi manşetele. Voind s-o strige pe Varvara Nikolaevna, care dormea după paravan, făcu o sforţare şi spuse:

— Tania!

Căzu pe covor, se ridică în mâini şi şopti din nou:

— Tania…

O chema pe Tania, chema grădina mare cu flori rare, strălucitoare de rouă, chema parcul, pinii cu rădăcini

mustăcioase, lanul de secară, minunata sa ştiinţă, tinereţea, îndrăzneala, fericirea de altădată. Chema viaţa care fusese atât de frumoasă. Vedea lăţindu-se pe jos, aproape de obraz, o baltă de sânge şi, sfârşit, nu mai putu şopti niciun cuvânt. Dar o nespusă fericire, o fericire nesfârşită îi umplea întreaga fiinţă.

De jos, de sub balcon, continua să se audă serenada, şi călugărul negru îi şoptea că era un geniu şi că murea tocmai fiindcă se produsese o ruptură de echilibru în trupul lui care, prea plăpând, nu mai putea servi de înveliş geniului.

Când Varvara Nikolaevna se trezi şi ieşi de după paravan, Kovrin nu mai respira. Un surâs fericit îi îngheţase pe buze.

Publicată pentru prima oară în revista *Artist,* nr. 1, 1894. Semnată: Anton Cehov. A intrat aproape fără nicio modificare – doar cu un cuvânt schimbat – în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a doua – 1898). A fost inclusă fără modificări în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Nuvela a fost scrisă în vara anului 1893. „Am mai scris o nuvelă mică, de două coli, *Călugărul negru,* îi comunica, Cehov lui A. Suvorin". (28 iulie 1893.) M. P. Cehov îşi aminteşte că Anton Pavlovici a scris nuvela în urma unui vis curios, în care apăruse un călugăr îmbrăcat în negru, şi în urma unei discuţii despre miraje cu familia sa la Melihovo *(Anton Cehov şi subiectele operelor lui,* Moscova, 1923). Prototipul lui Egor Semionovici a fost Ivanenko, tatăl unui prieten al lui Cehov.

Cehov a refuzat să publice *Călugărul negru* în *Novoe vremea.* „N-am să vă trimit povestirea asta, îi scria el lui A. S. Suvorin, deoarece am hotărât să nu public în ziare povestiri cu «va urma». Literatura din ziare nu trebuie să se suprapună cu ceea ce au publicat şi publică revistele; ea a căpătat, prin practică, o formă specială." (18 august 1893.) Comunicându-i lui M. Menşikov apariţia povestirii în *Artist,* Cehov scria: „E o povestire medicală, «historia morbi» (istoricul unei boli). Tratează despre grandomanie." (15 ianuarie 1894.) El arăta de asemenea într-o scrisoare către A. Suvorin:

„În numărul din ianuarie al revistei *Artist* vei găsi portretul unui tânăr, suferind de grandomanie". (18 decembrie 1893.)

Deoarece s-a presupus că în *Călugărul negru* autorul a oglindit starea sa sufletească, Cehov îi scria lui Suvorin: „Cred că am mintea întreagă. Ce-i drept, nu prea am chef de viaţă, dar deocamdată nu e o boală în sensul adevărat al cuvântului, ci mai degrabă ceva trecător, perfect explicabil în viaţa unui om. Nu înseamnă că totdeauna când un autor zugrăveşte un bolnav de nervi este şi el bolnav. Am scris *Călugărul negru* fără niciun fel de idei sumbre, «la rece». Mi-a venit pur şi simplu gustul să zugrăvesc grandomania. E drept însă că am visat un călugăr mergând pe un câmp, iar dimineaţa, când m-am trezit, i-am povestit visul lui Mişa." (25 ianuarie 1894.)

Într-o scrisoare adresată lui Cehov la 14 februarie 1895, G. A. Rusanov îi transmitea părerea lui L. Tolstoi despre povestire, exprimată la 2 aprilie 1894: „Lev Nikolaevici a spus cu însufleţire şi chiar cu o deosebită duioşie: «E minunată! Într-adevăr minunată!»"

Împărăţie femeiască

I. AJUN DE CRĂCIUN

Tocmai sosise de la ţară un plic gros cu bani trimis de administratorul moşiei. După cum se vedea din scrisoare, plicul conţinea o mie cinci sute de ruble obţinute în urma unui proces câştigat „la a doua instanţă”. Annei Akimovna nu-i plăceau, ba chiar o înspăimântau asemenea termeni ca „dare în judecată”, ori „câştig de cauză”… Ştia bine că fără justiţie nu se poate trăi şi totuşi, ori de câte ori Nazarîci, directorul uzinei sau administratorul moşiei, care mereu se judecau cu câte cineva, câştigau vreun proces în favoarea ei, o cuprindea parcă un fel de teamă şi ruşine. Tot aşa şi acum se simţea înfricoşată şi stingherită şi ar fi vrut să ascundă banii în cel mai îndepărtat ungher, să nu-i mai vadă.

Îşi spunea cu ciudă că alte femei la vârsta ei – doar pornise pe al douăzeci şi şaselea an – se ţinuseră toată ziua de treburile gospodăriei, erau obosite şi acum dormeau un somn adânc, iar a doua zi dimineaţa se vor scula binedispuse, aşa cum se şi cuvenea într-o zi de sărbătoare; se gândea că cea mai mare parte dintre ele erau de mult măritate şi aveau şi copii. De ce numai ea este nevoită să şadă ca o bătrânică, aplecată deasupra scrisorilor, să le pună rezoluţii pe margine, să scrie răspunsuri, şi apoi, toată seara, până la miezul nopţii să nu-i mai rămână altceva de făcut decât să aştepte să-i vină somnul.

Desigur, mâine toată ziua vor veni s-o felicite, abia va pridi să-i primească pe toţi, iar poimâine la uzină se va isca negreşit un scandal; vreun lucrător are să fie rău bătut, altul are să moară fiindcă a băut prea multă votcă, iar pe ea, Dumnezeu ştie de ce, are s-o mustre cugetul. Apoi, după sărbători, Nazarîci are să concedieze pentru neprezentare la serviciu vreo douăzeci de lucrători şi toţi aceştia se vor aduna, stingheriţi, cu capetele descoperite în faţa casei, iar Annei Akimovna are să-i fie ruşine să stea de vorbă cu ei şi în cele din urmă vor fi alungaţi ca nişte câini. Pe urmă, toţi cunoscuţii au s-o bârfească şi au să-i trimită scrisori anonime, în care-i vor scrie că e o milionară, o exploatatoare care trăieşte din sudoarea altora şi suge sângele lucrătorilor.

Se uită la scrisorile pe care le citise până atunci, le strânse teanc şi le puse deoparte. Toate erau din partea celor care cereau ajutoare. Le scriseseră oameni flămânzi, ori beţivi, ori împovăraţi de o familie numeroasă, alţii, bolnavi, sau oropsiţi, nedreptăţiţi… Anna Akimovna însemnase pe fiecare cerere suma cuvenită unora, câte trei ruble, altora, câte cinci. Scrisorile vor fi trimise chiar astăzi la birou, iar mâine va avea loc împărţirea ajutoarelor, sau hrănirea fiarelor, cum spuneau funcţionarii.

Vor fi împărţite în sume mărunte şi cele 470 de ruble, dobânda capitalului lăsat prin testament de răposatul Akim Ivanîci, pentru săraci şi infirmi. Are să fie o înghesuială îngrozitoare.

De la poartă şi până la uşile biroului se va întinde un şir lung de oameni necunoscuţi, cu chipuri fioroase, îmbrăcaţi în zdrenţe, rebegiţi de frig, flămânzi, unii ameţiţi de băutură, pomenind cu glas răguşit numele Annei Akimovna, stăpâna binefăcătoare, şi al părinţilor săi; cei din spate îi vor îmbrânci pe cei din faţă, iar cei din faţă vor înjura, rostind vorbe urâte.

Pe urmă vreun contabil plictisit de atâta scandal, de înjurăturile şi văicărelile lor, are să iasă încruntat şi are să tragă unora, la întâmplare, câte un dupac zdravăn, stârnind hazul celorlalţi. Iar oamenii din uzină, lucrătorii, care nu primiseră în preajma sărbătorilor nimic în afară de leafa ce li se cuvenea şi apucaseră s-o cheltuiască până la ultima copeică, vor sta în mijlocul

curţii, se vor uita şi vor râde, unii din invidie, alţii în batjocură.

„Negustorii şi mai cu seamă negustoresele, gândi Anna Akimovna, ţin mai mult la cerşetori decât la lucrătorii lor. Aşa a fost de când lumea”.

Privirea i se opri asupra plicului cu bani. N-ar strica, desigur, ca banii aceştia de prisos şi nesuferiţi să fie împărţiţi mâine lucrătorilor, dar unui muncitor nu se cade să-i dai nimic de pomană, fiindcă se învaţă să-ţi ceară şi altă dată. Şi apoi ce înseamnă o mie cinci sute de ruble la o mie opt sute de lucrători din uzină, fără să mai punem la socoteală nevestele şi copiii lor?

Poate că ar fi mai bine să aleagă pe unul dintre cei care au cerut ajutoare, vreun nefericit care şi-a pierdut nădejdea într-un trai mai bun şi să-i dea lui cele o mie cinci sute de ruble.

Bietul om are să rămână ca trăsnit la primirea banilor şi, poate, se va simţi fericit pentru întâia oară în viaţă. Ideea îi păru năstruşnică şi originală Annei Akimovna şi o înveseli.

Scoase la întâmplare o scrisoare din teanc şi o citi de la un capăt la altul. Era vorba despre un oarecare secretar de gubernie cu numele de Cealikov, scos de mult din slujbă; Cealikov era bolnav şi locuia în casa lui Guşcin împreună cu nevasta bolnavă de ftizie şi cu cele cinci fetiţe mici ale lor. Anna Akimovna cunoştea bine casa cu trei etaje a lui Guşcin în care stătea Cealikov. Vai, ce casă mohorâtă, dărăpănată şi nesănătoasă!

„Uite, am să-i dau lui Cealikov, hotărî ea. Dar n-am să-i trimit banii, mai bine îi duc eu singură, ca nu cumva acest lucru să dea naştere la vorbe de prisos. Ei da, îşi spuse ea, vârând cele o mie cinci sute de ruble în buzunar, văd eu ce fac, poate le găsesc şi fetiţelor vreun rost pe undeva.”

Cuprinsă de bucurie, sună şi porunci să înhame caii şi să tragă sania la scară.

Când se urcă în sanie, era aproape şapte seara. Toate ferestrele uzinei erau atât de luminate, încât curtea părea şi mai întunecoasă. La poartă însă, şi departe, în fundul curţii, lângă magazii şi lângă barăcile lucrătorilor, erau felinare electrice.

Clădirile acelea întunecoase, mohorâte, magaziile şi barăcile unde-şi duceau traiul lucrătorii, nu-i plăceau

Annei Akimovna şi îi inspirau groază. În clădirea principală fusese numai o dată după moartea tatălui ei. Tavanele înalte cu grinzi de fier, iuţeala ameţitoare cu care se învârteau roţile enorme, curelele de transmisie şi pârghiile, şuierăturile stridente, vuietul ascuţit al metalului, zăngănitul vagonetelor, suflul aprig al aburului, feţele când palide, când stacojii sau negre din pricina prafului de cărbune, cămăşile leoarcă de sudoare, sclipirea oţelului, a aramei, a focului, mirosul de ulei şi cărbune, curentul de aer, ba prea fierbinte, ba îngheţat, îi dăduseră impresia că are în faţa ochilor imaginea iadului. Îi păruse atunci că roţile, pârghiile şi cilindrele şuierătoare şi fierbinţi se străduiesc să se desprindă din încrengătura lor, ca să se prăvălească asupra oamenilor şi să-i ucidă; iar oamenii cu chipurile încordate, fără să se poată auzi între ei, forfotesc pe lângă maşini, căznindu-se parcă să oprească mişcarea aceea înspăimântătoare. Lucrătorii îi arătaseră Annei Akimovna câte puţin din mersul uzinei şi se străduiseră cu respect să-i dea explicaţii. Îşi aminti cum în secţia de forjare, tocmai scoseseră din cuptor o bucată de fier înroşit, şi cum un bătrân cu o cureluşă în jurul frunţii, împreună cu un tânăr cu bluză albastră care avea un lănţişor pe piept şi o înfăţişare aspră – părea să fie unul dintre meşteri – loveau cu ciocanul bucata de fier înroşit, răspândind în jur scântei de aur şi cum îndată după aceea făcuseră să zăngăne în faţa ei o foaie imensă de tablă; bătrânul stătea respectuos în picioare şi zâmbea, iar tânărul îşi ştergea cu mâneca faţa leoarcă de sudoare, cercând să-i explice ceva. Şi îşi mai aminti cum în altă secţie un bătrânel care avea un singur ochi tăia cu ferăstrăul o bucată de fier, şi cum sărea pilitura în toate părţile, în timp ce un roşcovan cu ochelari negri şi cu o cămaşă ruptă lucra la strung, meşterind o bucăţică de oţel; strungul şuiera, vuia şi ţiuia atât de ascuţit, încât Annei Akimovna îi păru că i se sparg urechile de zgomot şi simţi că i se face rău. Privea şi asculta fără să priceapă nimic, zâmbea binevoitoare şi îi era ruşine. Cât de ciudat este să te hrăneşti şi să capeţi sute de mii de ruble de pe urma unei munci pe care n-o înţelegi şi n-o poţi iubi!

Barăcile lucrătorilor nu le vizitase niciodată. Auzise că s-au cuibărit acolo umezeala, insectele, destrăbălarea

şi dezordinea. Şi lucru de mirare, pentru îmbunătăţirea barăcilor se cheltuiau în fiecare an mii de ruble, iar situaţia lucrătorilor, dacă puteai da crezare scrisorilor anonime, se înrăutăţea din ce în ce mai mult…

„Pe când trăia tata, era mai multă ordine, gândi ea în timp ce sania ieşea din curte; el a fost cândva lucrător şi ştia ce are de făcut. Eu însă nu ştiu nimic şi fac numai nerozii."

Se întristă din nou şi nu-i păru bine că plecase, iar gândul că-l va ferici pe norocosul căruia avea să-i pice ca din cer o mie cinci sute de ruble nu i se mai păru atât de năstruşnic şi de original. Să salvezi pe un oarecare Cealikov în timp ce întreprinderea ta de milioane de ruble începe să se destrame, iar muncitorii tăi trăiesc în barăcile lor mai rău decât în puşcărie, asta înseamnă să faci o faptă neroadă şi să-ţi amăgeşti conştiinţa.

Pe şosea şi alături pe câmp treceau, îndreptându-se înspre luminile oraşului, pâlcuri de lucrători de la fabricile de pânză şi de hârtie vecine. Prin aerul îngheţat răsunau râsete şi glume. Privind femeile şi fetele acelea, Annei Akimovna i se făcu deodată poftă de un trai simplu, aspru şi sărăcăcios. Avea încă limpede în minte imaginea vremurilor îndepărtate când ea era mică şi i se spunea Aniutka şi dormea cu maică-sa sub aceeaşi plapumă, în timp ce în odaia de alături spăla rufe o spălătoreasă, chiriaşă în aceeaşi casă, şi din cămăruţele vecine, răzbăteau prin pereţii subţiri: râsete, ciorovăieli, plânsete de copil, sunete de armonică, zbârnâitul vreunui strung sau huruitul vreunei maşini de cusut; iar taică-su, Akim Ivanîci, care se pricepea la mai toate meseriile, stătea lângă sobă, fără să-i pese de zgomot şi de strâmtoare, şi lipea o tinichea ori desena, ori dădea la rindea scânduri. I se făcu şi ei poftă să spele rufe, să calce, să dea o fugă până la băcănie sau până la cârciumă, aşa cum se întâmpla zilnic pe când trăia maică-sa. Ea ar fi trebuit să fie lucrătoare, nu stăpâna fabricii! Se gândea la casa ei mare, cu candelabre şi tablouri, la Mişenka, lacheul, îmbrăcat în frac, cu mustăcioara lui catifelată, la Varvaruşka cea frumuşică şi la linguşirile Agafiuşkăi, la toţi acei oameni tineri, bărbaţi şi femei, care veneau la ea aproape în fiecare zi să-i ceară bani şi faţă de care, Dumnezeu ştie de ce, se simţea vinovată; i se perindau prin minte funcţionarii,

doctorii şi cucoanele care făceau binefaceri pe socoteala ei şi se purtau cu ea mieros, dispreţuind-o însă în taină pentru că se trăgea de jos. Cât de plictisitoare şi de străine îi păreau acum toate acestea!

Trecu de calea ferată şi de barieră, apoi de cartierul caselor cu grădini de zarzavat şi ajunse în sfârşit pe o stradă mare, unde se afla cunoscuta casă a lui Guşcin. Strada, de obicei liniştită, era acum, cu prilejul ajunului de Crăciun, plină de însufleţire. Berăriile şi cârciumile huiau de gălăgie. Şi dacă vreun cetăţean din centrul oraşului ar fi nimerit cumva pe acolo, l-ar fi izbit numaidecât mulţimea de oameni murdari, de beţivani şi de scandalagii; dar Annei Akimovna, care trăise în copilărie prin acele locuri, îi părea acum că recunoaşte prin mulţime, când pe răposatul taică-su, când pe mama ori pe unchiul său. Tatăl ei fusese cam moale şi nehotărât din fire şi niţeluş prea visător şi nechibzuit; nu dorise nici avere, nici onoruri, nici putere; mai spunea că omul muncitor n-are timp să deosebească sărbătorile de celelalte zile, nici să se ducă la biserică, şi, să nu fi fost nevastă-sa, n-ar fi postit şi nu s-ar fi împărtăşit, poate, niciodată. Unchiul ei însă, Ivan Ivanîci, dimpotrivă, avusese o fire tare ca cremenea; mai presus de orice ţinea la religie, la politică şi la morală; se arăta sever şi necruţător nu numai cu sine, ci şi cu salariaţii şi cu prietenii săi. Să nu fi dat Domnul să intre cineva în odaia lui fără să se închine la icoane! Camerele luxoase, în care locuia acum Anna Akimovna, stătuseră încuiate în timpul vieţii lui şi se descuiau numai la zile mari pentru oaspeţi de seamă, iar el trăia la birou, într-o cameră mică înţesată de icoane. Trăgea spre vechea credinţă şi veneau mereu la el arhierei şi preoţi ţinând de credinţa veche, deşi el fusese botezat, se cununase şi-şi înmormântase nevasta după ritul bisericii ortodoxe. Pe fratele său Akim, singurul moştenitor, nu-l iubise niciodată din pricina nechibzuinţei sale pe care o socotea necioplire şi prostie, cât şi din pricina indiferenţei pe care o arăta faţă de religie. Îl ţinea în mizerie ca pe orice lucrător, plătindu-i şaisprezece ruble pe lună. Akim vorbea fratelui său cu dumneavoastră şi totdeauna în zilele de pocăinţă ale postului celui mare îi cădea la picioare cu întreaga lui familie. Dar cu vreo trei ani înaintea morţii,

Ivan Ivanîci şi-a apropiat fratele, l-a iertat şi a poruncit să i se ia Aniutkăi o guvernantă.

Casa lui Guşcin avea un gang întunecos şi urât mirositor; în gang se auzea tusea unor oameni pitiţi pe lângă ziduri. Lăsând sania în stradă, Anna Akimovna intră în curte şi întrebă cum poate ajunge la numărul 46, la funcţionarul Cealikov. I se arătă ultima uşă din dreapta pe care să intre şi să urce apoi până la etajul trei. Acelaşi miros nesuferit, care o întâmpinase la intrare, o urmări şi în curte până la uşa din fund, ba chiar şi pe scări. În copilărie, când tatăl său era un simplu muncitor, Anna Akimovna locuise în astfel de case, iar mai târziu, când condiţiile ei de viaţă se schimbaseră, le vizita adeseori, pentru câte o binefacere. Scările acelea înguste de piatră, cu trepte înalte, murdare, întrerupte la fiecare etaj de un palier cu câte un felinar soios, mirosul acela greu, albiile de rufe, oalele şi zdrenţele de pe paliere, din preajma uşilor, toate îi erau prea bine cunoscute. Printr-o uşă întredeschisă zări nişte croitori evrei, cu capetele acoperite, care şedeau pe mese şi coseau. Întâlni pe scară tot felul de oameni, dar nicio clipă nu se temu că ar putea s-o jignească cineva. Muncitorii şi oamenii simpli de acolo, beţi sau treji, îi inspirau tot atât de puţină teamă ca şi intelectualii din lumea ei.

Apartamentul numărul 46 nu avea nicio săliţă de intrare şi începea cu bucătăria. De obicei, locuinţele lucrătorilor din fabrică sau din ateliere miroseau a lac, a vopsea, a piele, a fum, după ocupaţia pe care o avea stăpânul casei; locuinţele nobililor scăpătaţi şi ale funcţionarilor răspândeau însă o anume duhoare, râncedă şi înăcrită. Duhoarea aceasta supărătoare o izbi şi acum pe Anna Akimovna de cum trecu pragul. La masa din colţul încăperii stătea cu spatele spre uşă un bărbat în surtuc negru, care părea să fie Cealikov însuşi. În jurul mesei şedeau cinci fetiţe. Cea mai mare, cu obrazul lat, slăbuţă, purtând un pieptene în cap, părea să aibă vreo cincisprezece ani; mezina, bucălată la faţă, cu părul ca al unui arici, să tot fi avut trei anişori. Cei şase mâncau; lângă plită stătea în picioare o femeie mărunţică, foarte slabă, însărcinată şi cu faţa gălbejită, îmbrăcată într-o fustă şi o bluză albă, ţinând în mână un cleşte.

— Nu mă aşteptam din partea ta, Lizocika, să fii atât de neascultătoare, spunea bărbatul pe un ton dojenitor. Vai, vai ce ruşine! Vasăzică, aşa, vrei să-ţi tragă tăticul o bătaie, da?

Zărind în pragul uşii o cucoană necunoscută, femeia cea slabă tresări şi lăsă cleştele.

— Vasili Nikitici! de-abia putu ea să îngâne, cu glas înăbuşit, nevenindu-i parcă să-şi creadă ochilor.

Bărbatul întoarse capul şi se ridică brusc. Era un om uscăţiv, îngust în umeri, cu tâmplele adâncite şi cu pieptul scobit. Avea nişte ochi mici, înfundaţi în cap şi împrejmuiţi cu cearcăne negre, gura mare, iar nasul lung, încovoiat ca de pasăre şi pornit puţin spre dreapta. Purta barba despărţită în două, iar mustăţile şi le rădea, din care pricină semăna mai curând cu un lacheu, decât cu un funcţionar.

— Aici locuieşte domnul Cealikov? întrebă Anna Akimovna.

— Chiar aici, răspunse morocănos Cealikov, dar în aceeaşi clipă, recunoscând-o pe Anna Akimovna, începu să ţipe:

— Duduca Glagoleva! Anna Akimovna! Şi pe loc, părând că se îneacă de emoţie, îşi împreună mâinile ca lovit de-o spaimă. Binefăcătoarea noastră!

Gemând şi mugind ca unul căruia i-a pierit graiul, alergă spre ea, îşi lipi fruntea de manşon şi rămase ca mort; duhnea de la o poştă a votcă, iar în barbă îi rămăseseră câteva fire de varză.

— Sărut mânuţa, mânuţa cea sfântă, bolborosi el într-un târziu, răsuflând din greu. Un vis! Un vis minunat! Treziţi-mă, copii!

Se întoarse apoi spre masă şi spuse cu glas plângăreţ, scuturându-şi pumnii:

— Ne-a ascultat providenţa! A sosit salvatoarea noastră, îngerul nostru! Suntem salvaţi! Îngenuncheaţi, copii, îngenuncheaţi!

Doamna Cealikova şi fetiţele, în afară de mezină, se apucară fără niciun rost să strângă de pe masă.

— Mi-ai scris că soţia dumitale este grav bolnavă, spuse Anna Akimovna, ruşinată şi înciudată.

„Nu, n-am să-i dau toţi banii”, gândi ea.

— Priviţi-mi soţia, spuse Cealikov, cu un glas piţigăiat, înecându-se parcă în lacrimi. Priviţi-o,

nenorocita de ea! E cu un picior în groapă. Dar noi, duducă, nu crâcnim. Mai bine să piară decât să se chinuiască atâta. Of! De-ar veni mai repede moartea!

„De ce s-o fi maimuţărind în halul ăsta? îşi spuse Anna Akimovna cu necaz. Se vede că e obişnuit să aibă de-a face cu negustorii."

— Vorbeşte-mi, te rog, omeneşte, spuse ea, nu-mi plac comediile.

— Cum, duducă, cinci copii orfani în jurul sicriului mamei lor, cu lumânări în mână, asta înseamnă comedie? Of, Doamne! spuse Cealikov cu amărăciune şi se întoarse într-o parte.

Nevastă-sa îl trase de mânecă şi îi făcu semn să tacă.

— Vedeţi, duducă, vorbi ea către Anna Akimovna, nu prea e rânduială la noi în casă… O să ne iertaţi, nu-i aşa? Trăim şi noi cum putem, ca în familie, în strâmtoare, dar în bună înţelegere.

„N-am să le dau eu lor o mie cinci sute de ruble", gândi din nou Anna Akimovna.

Şi ca să scape mai repede de ei şi de duhoarea aceea râncedă, scoase din pungă portofelul, hotărâtă să lase douăzeci şi cinci de ruble şi niciun ban mai mult. Dar deodată i se făcu ruşine că a făcut atâta drum şi a deranjat oamenii pentru un fleac de nimic.

— Dacă mi-aţi da hârtie şi cerneală, spuse ea înroşindu-se toată, i-aş scrie chiar acum unui doctor pe care-l cunosc bine, să vină să vă vadă. E un doctor foarte bun, iar pentru medicamente vă las eu bani.

Doamna Cealikova se repezi să strângă de pe masă.

— Aici nu-i curat! Ce vrei să faci? şuieră Cealikov printre dinţi, privind-o cu răutate. Să trecem la chiriaş! Poftim, duducă, vorbi el către Anna Akimovna, îndrăznesc să vă invit în camera chiriaşului. Acolo e curat.

— Osip Ilici nu dă voie să intre nimeni în camera lui, spuse cu severitate una dintre fetiţe.

Dar Anna Akimovna se şi pomeni condusă din bucătărie printr-o cameră îngustă de trecere, între două paturi; se vedea bine după felul în care era aşezat aşternutul că într-un pat dormeau doi de-a lungul şi în celălalt trei de-a latul. În camera următoare, unde locuia chiriaşul, era într-adevăr curat: aşternutul strălucea de curăţenie, cu plapuma roşie de lână şi perna proaspăt

înfăţată; era chiar şi o punguliţă pentru ceasul de buzunar; pe masa acoperită cu pânză de cânepă se găseau o călimară albă ca laptele, peniţe, hârtii, fotografii în rame, toate aşezate în ordine; mai era în odaie şi o altă masă de culoare neagră, pe care stăteau rânduite nişte instrumente de ceasornicărie şi câteva ceasuri desfăcute. Pe perete erau agăţate ciocane, cleşti, burghie, dălţi, chei şi alte instrumente de felul acestora şi atârnau trei pendule care ticăiau; una dintre ele era enormă, cu greutăţi şi lanţuri, ca cele de prin hanuri.

Aşezându-se să scrie, Anna Akimovna zări deodată portretul tatălui său şi pe al ei însăşi, ceea ce o miră mult.

— Cine locuieşte aici, la voi? întrebă ea.

— Un chiriaş, duducă, îl cheamă Pimenov. Lucrează la uzina dumneavoastră.

— Da? şi eu credeam că mă aflu în odaia unui meşter ceasornicar.

— Se ocupă şi cu reparatul ceasornicelor, răspunse Cealikov, dar în particular, aşa printre picături, numai ca amator.

După câteva clipe de tăcere, în timpul cărora se auzea numai tic-tacul ceasornicelor şi scârţâitul peniţei pe hârtie, Cealikov oftă şi spuse cu o ironie amestecată cu ciudă:

— Bine a zis cine a zis: „Nobleţea şi rangul nu-ţi ţin de cald”. Ce folos că ai blazon şi titlu de nobleţe când n-ai nici ce mânca. După părerea mea, când se întâmplă ca o persoană de obârşie modestă să ajute un sărac, persoana aceea se poate socoti mult mai nobilă decât un oarecare Cealikov care se perpeleşte în mizerie şi ruşine.

Ca s-o măgulească pe Anna Akimovna, mai spuse câteva fraze jignitoare la adresa originii lui nobile; se vedea bine că el caută să se coboare pe sine, pentru că se socoteşte superior ei. Între timp, ea termină scrisoarea şi o închise. Această scrisoare avea să fie cu siguranţă aruncată, iar banii cheltuiţi pe altceva, nu pe medicamente; asta o ştia ea bine şi totuşi puse pe masă douăzeci şi cinci de ruble, apoi, după o scurtă gândire, mai adăugă două hârtiuţe de câte zece ruble. Mâna slabă şi galbenă a doamnei Cealikova, semănând cu o

labă de găină, flutură cu iuţeală înaintea ochilor ei şi apucă banii.

— Aţi binevoit să daţi pentru medicamente, vorbi Cealikov cu glas tremurat. Dar ajutaţi-mă şi pe mine şi pe copii, pe copiii aceştia nenorociţi. Nu de mine am grijă, ci de fiicele mele! Să nu le pască desfrâul, de asta mă tem!

Căznindu-se să deschidă portofelul, a cărui închizătoare se stricase, Anna Akimovna se zăpăci şi roşi. Îi era ruşine, fiindcă stăteau în picioare în faţa ei, cu ochii la mâna cu care umbla în portofel şi aşteptau; iar în sinea lor desigur că-şi băteau joc de ea. În clipa aceea se auzi cum intră cineva în bucătărie şi îşi scutură picioarele de zăpadă.

— A venit chiriaşul, spuse doamna Cealikova.

Anna Akimovna se zăpăci şi mai mult. N-ar fi vrut s-o găsească cineva din uzină în asemenea situaţie caraghioasă. Chiriaşul intră, parcă anume, tocmai când ea spărsese în sfârşit închizătoarea şi îi dădea lui Cealikov câteva bancnote, iar el, mugind ca un paralitic, căuta să-i sărute mâna. Ea recunoscu în persoana chiriaşului pe muncitorul care cândva, în secţia de forjare, făcuse să zăngăne în faţa ei o foaie imensă de tablă şi-i dăduse explicaţii. Se vedea bine că venea de-a dreptul de la uzină. Avea încă faţa mânjită cu funingine şi un benghi de cărbune lângă nas. Mâinile îi erau înnegrite de tot, iar pe cămaşa fără cingătoare luceau pete de ulei. Era un bărbat de vreo treizeci de ani, de statură mijlocie, spătos, cu părul negru şi, după cât părea, foarte puternic. De la prima vedere, Anna Akimovna îşi dădu seama că face parte dintre maiştri, că trebuie să primească nu mai puţin de treizeci şi cinci de ruble pe lună, că este sever, ştie să se răstească şi să-i pălmuiască pe lucrători; toate acestea se vedeau după întreaga sa înfăţişare, după ţinuta pe care şi-o luă fără voie zărind pe neaşteptate o cucoană în camera lui, dar mai ales după pantalonii lăsaţi liberi deasupra ghetelor, după buzunarele de la piept şi după bărbuţa ascuţită şi frumos croită de foarfece. Răposatul ei tată, Akim Ivanîci, deşi era fratele patronului, se pierdea cu firea şi se pleca în faţa maiştrilor de felul acestui chiriaş.

— Iartă-ne că ne-am îngăduit să ne instalăm aici în lipsa dumitale, spuse Anna Akimovna. Omul o privi cu

mirare, zâmbi sfios şi tăcu.

— Vorbiţi-i mai tare, duducă, îi şopti Cealikov, seara când se întoarce de la uzină, domnul Pimenov e cam tare de ureche.

Dar Anna Akimovna, bucuroasă că terminase ce avea de făcut, salută cu capul şi plecă repede. Pimenov ieşi după ea s-o petreacă.

— Lucrezi de mult la noi? strigă ea tare, fără să se întoarcă spre el.

— De la nouă ani. Am intrat încă de pe vremea unchiului dumneavoastră.

— Ce mult e de atunci! Vezi dumneata, unchiul şi tata îi ştiau pe toţi cei din uzină, iar eu nu cunosc aproape pe niciunul dintre ei. Pe dumneata te-am mai văzut, dar nu ştiam că te numeşti Pimenov.

Anna Akimovna simţea nevoia să se justifice faţă de el, să arate că n-a luat în serios pomana pe care a făcut-o, ci a fost numai aşa, cu prilejul sărbătorilor.

— Ah, sărăcimea asta! oftă ea. Încercăm şi noi să-i ajutăm şi de sărbători, şi în zilele de lucru, dar degeaba. Mie mi se pare că n-are niciun rost să ajuţi asemenea oameni ca Cealikov.

— Bineînţeles, încuviinţă Pimenov, fiindcă oricâţi bani i-ai da, îi bea pe toţi. Vă asigur, adăugă el râzând, că toată noaptea asta cei doi soţi au să se certe care dintre ei să ia banii şi până la urmă au să se încaiere.

— Da, trebuie să recunoaştem că filantropia noastră este de prisos, plictisitoare şi caraghioasă. Îţi dai totuşi seama că nu putem sta cu mâinile în sân? Oricum, e nevoie să facem şi noi ceva. Ce-i de făcut, de pildă, cu toţi Cealikovii?

Ea se întoarse spre Pimenov şi rămase o clipă pe loc, aşteptând răspunsul; se opri şi el, ridicând din umeri, fără să răspundă. Ştia, pesemne, ce s-ar putea face cu toţi Cealikovii, dar lucrul acesta ar fi sunat atât de grosolan şi de neomenos, încât se hotărî să nu spună nimic. De altfel, Cealikovii erau pentru el cu totul neînsemnaţi şi lipsiţi de interes, aşa că peste o clipă îi şi uită; privind în ochii Annei Akimovna, el zâmbi de plăcere, iar chipul i se lumină de parcă ar fi visat ceva deosebit de frumos. De-abia acum, stând aproape de el, Anna Akimovna observă după înfăţişarea lui, şi mai ales după ochi, cât e de obosit şi cât îi e de somn.

„Uite, să-i fi dat lui cele o mie cinci sute de ruble”, îşi spuse ea, dar gândul acesta îi păru în aceeaşi clipă nepotrivit parcă şi jignitor pentru Pimenov.

— Dumneata eşti istovit de lucru şi ţii totuşi neapărat să mă petreci, zise ea. Întoarce-te mai bine acasă.

Pimenov însă nu auzi. Când ajunseră în stradă, el alergă înainte până la sanie, dădu la o parte pătura şi ajutând-o să se urce, îi spuse numai atât:

— Sărbători fericite!

II. DIMINEAŢA

— Sculaţi-vă! De când au sunat clopotele! Of, Doamne, ce să mă fac cu dumneavoastră! Nici la spartul târgului n-o să mai ajungeţi!

— Uite cum aleargă caii! bolborosi prin somn Anna Akimovna, şi se deşteptă.

Lângă pat, cu lumânarea în mână, stătea Maşa roşcovana, camerista ei.

— Ce este, ce s-a întâmplat?

— Liturghia de noapte s-a sfârşit, spuse Maşa cu disperare. E a treia oară când încerc să vă trezesc. Din partea mea, puteţi dormi şi până seara, dar dumneavoastră mi-aţi poruncit să vă scol!

Anna Akimovna se sprijini într-un cot şi se uită pe fereastră. Afară domnea încă din plin întunericul şi numai partea de jos a ferestrei era uşor albită de zăpadă. Se auzea un dangăt gros de clopot, dar „nu venea de la biserica lor, ci de undeva, de departe. Ceasornicul de pe măsuţă arăta că trecuseră trei minute peste ora şase.

— Bine, Maşa, mai lasă-mă un pic, o rugă Anna Akimovna şi-şi vârî capul sub plapumă.

Se gândi la zăpada din cerdac, la sanie, la cerul întunecat, la mulţimea din biserică, la mirosul de ienupăr şi se înfioră; cu toate astea ea hotărî să se trezească neapărat ca să ajungă la liturghia de dimineaţă. Şi pe când stătea în aşternutul cald şi se lupta cu somnul, care parcă într-adins e întotdeauna mai dulce când nu-ţi este îngăduit să mai dormi, pe când se visa ba într-o livadă întinsă, ba pe un vârf de munte, ba în casa lui Guşcin, o chinuia grija că trebuie să se scoale chiar în clipa aceea şi să plece la biserică.

Când izbuti să se trezească, se luminase de-a binelea, iar acele ceasului arătau orele nouă şi jumătate. În timpul nopţii se aşternuse un strat nou de zăpadă, copacii se înveşmântaseră în alb şi aerul era neobişnuit de curat, de limpede şi de proaspăt, aşa încât Annei Akimovna, uitându-se pe fereastră, îi venea să respire adânc, tot mai adânc. Iar pe când se spăla, vechiul simţământ înrădăcinat din copilărie, bucuria zilei de Crăciun, se trezi deodată în ea, făcând-o să-şi simtă sufletul uşor, liber şi purificat ca şi cum l-ar fi spălat şi pe el, ori l-ar fi cufundat în albul zăpezii.

Gătită şi strânsă tare în corset, Maşa intră în cameră, şi după ce-i ură de sărbători stăpânei sale, o pieptănă îndelung şi o ajută să-şi pună rochia. Senzaţia deosebită pe care i-o dădea îmbrăcatul rochiei noi, minunate, cu foşnetul ei uşor, mirosul parfumului proaspăt, o făcură să se simtă şi mai voioasă.

— Uite, au venit şi sărbătorile, îi spuse ea Maşei cu glas vesel. Astăzi o să ne ghicim viitorul.

— Eu mi l-am ghicit anul trecut: am să mă mărit cu un bătrân. De trei ori mi-a ieşit aşa.

— Ei, asta-i, mare e Dumnezeu!

— Dar ce gândiţi dumneavoastră, Anna Akimovna? zise Maşa, oftând cu amărăciune. Dacă văd că nu-i nici albă, nici neagră, nici laie, nici bălaie, mai bine mă hotărăsc să iau un bătrân şi gata. Am aproape douăzeci şi unu de ani, nu-i de glumit.

Toţi ai casei ştiau că Maşa roşcovana era îndrăgostită de Mişenka, lacheul, şi iată că se împlineau trei ani de când nutrea dragostea asta adâncă, pătimaşă şi deznădăjduită.

— Vezi că vorbeşti prostii? o mângâie Anna Akimovna. Eu nu mai am mult până la treizeci şi tot mai sper să mă mărit cu unul tânăr.

În timp ce stăpâna se îmbrăca, Mişenka, gătit într-un frac nou şi cu pantofi de lac, umbla de colo-colo prin sala de primire şi prin salon, tot aşteptând-o să iasă ca s-o felicite de sărbători. El păşea întotdeauna într-un anume fel, uşor şi graţios, aşa încât uitându-te la picioarele lui, la mâini şi la înclinaţia capului n-ai fi spus că merge cu paşi obişnuiţi, ci mai curând că învaţă să execute prima figură de cadril. În ciuda mustăcioarei sale subţiri, catifelate, şi a obrazului frumos, de om cam încrezut, el se dovedea a fi grav, chibzuit şi evlavios ca un bătrân. Obişnuia să se roage lui Dumnezeu, închinându-se până la pământ, şi-i plăcea în camera lui să miroasă a tămâie. Celor bogaţi şi cu vază le purta respect şi se pleca înaintea lor, pe oamenii săraci însă şi pe toţi cei care veneau după ajutoare, îi dispreţuia din tot sufletul lui de lacheu cu credinţă. Purta veşnic sub cămaşa-i scrobită o flanelă pe care n-o scotea nici iarna, nici vara; de altfel avea o grijă deosebită pentru sănătatea lui, de aceea şi urechile îi erau întotdeauna astupate cu vată.

În clipa când Anna Akimovna însoţită de Maşa intră în salon, el înclină capul în jos şi puţin într-o parte, rostind cu glasul lui plăcut şi mieros:

— Am onoarea să vă felicit, Anna Akimovna, cu ocazia sfintei zile de naştere a lui Hristos.

Anna Akimovna îi dădu cinci ruble, în timp ce Maşa, sărmana, rămase ca împietrită. Înfăţişarea lui sărbătorească, ţinuta pe care şi-o luase, glasul şi vorbele rostite de el o înmărmuriră prin frumuseţea şi eleganţa lor. Aşa încât, păşind mai departe în urma stăpânei sale, nu mai fu în stare nici să gândească, nici să se uite în jur, ci se mărginea numai să zâmbească mereu, când cu beatitudine, când cu amărăciune.

Camerelor de la catul de sus al casei li se spunea „odăile de onoare" sau „de primire", pe când încăperilor de la catul de jos, locuite de mătuşa Tatiana Ivanovna, li se spunea „cămările negustoreşti" sau „bătrâneşti", sau numai „odăile femeilor". La catul de sus erau primite, de obicei, persoanele simandicoase şi cu carte, iar la parter câte cineva mai simplu şi cunoştinţele apropiate ale mătuşii.

Frumoasă, durdulie, sănătoasă şi încă tânără şi proaspătă, simţindu-se bine în rochia-i elegantă, care, după cum îi părea ei, răspândea lumină în jur, Anna Akimovna coborî la catul de jos. Acolo toată lumea începu să-i facă mustrări că tocmai dânsa, o fată învăţată l-a uitat pe Dumnezeu şi a pierdut liturghia din pricina somnului; o certară că n-a venit mai devreme să ia împreună cu ele tradiţionala masă de dulce după post; apoi, toate îi spuseră pline de admiraţie că o găsesc neasemuit de frumoasă, iar ea le crezu, râse încântată şi le sărută; le dărui unora câte o rublă, altora, câte trei sau cinci, după cum credea de cuviinţă. Aici, în cămările bătrâneşti, se simţea bine. Încotro se uita, zărea tot felul de icoane, iconiţe, candele, portrete ale feţelor bisericeşti; peste tot mirosea parcă a mănăstire. Dinspre bucătărie se auzea un zgomot de cuţite şi se răspândea prin odăi mirosul unor bucate de dulce, grozav de gustoase. Podeaua vopsită în galben sclipea, iar de la uşi spre fiecare colţ de încăpere, porneau preşuri cu dungi albăstrii. Şi cât de puternic răzbeau prin fereastră razele de soare!

În sufragerie văzu nişte bătrânele necunoscute; în camera Varvaruşkăi, tot nişte bătrânele. Mai era acolo şi o fată surdomută, care parcă se ruşina de ceva şi gângăvea întruna: gâ-gâ… Două fetiţe slăbuţe, luate de sărbători de la orfelinat, înaintară spre Anna Akimovna să-i sărute mâna şi se opriră în faţa ei, fermecate de frumuseţea rochiei; ea observă că una dintre fetiţe este saşie şi deodată, în mijlocul voiei bune de sărbătoare, simţi că i se strânge inima la gândul că fata asta n-are să placă băieţilor şi n-are să se mărite niciodată. În odaia bucătăresei Agafiuşka şedeau în jurul samovarului cinci bărbaţi înalţi, gătiţi în straie noi, dar nu erau muncitori din uzină, ci nişte rubedenii ale slugilor. Zărind-o pe Anna Akimovna, bărbaţii săriră de la locurile lor şi, din bună-cuviinţă, încetară să mai mestece deşi erau cu gura plină. În clipa aceea intră în odaie, venind dinspre bucătărie, Stepan bucătarul, cu boneta pe cap şi cu un cuţit în mână, să-şi felicite stăpâna. Sosiră apoi portarii cu pâslari în picioare, s-o felicite şi ei. Sacagiul, cu ţurţuri de gheaţă în barbă, îşi vârî capul prin uşă, privi, dar nu îndrăzni să intre.

Anna Akimovna străbătea pe rând toate odăile, urmată de întregul ei stat major: mătuşica, Varvaruşka, Nikandrovna, Marfa Petrovna, croitoreasa, şi, la urmă, Maşa de la catul de jos. Varvaruşka, firavă, subţirică, mlădioasă, mai înaltă decât toţi cei din casă, îmbrăcată din cap până în picioare în negru şi mirosind a chiparos şi a cafea, se închina în fiecare cameră la icoane, tot îndoindu-şi mijlocul, şi de câte ori te uitai la ea îţi venea parcă să crezi, Dumnezeu ştie de ce, că şi-a pregătit de mult giulgiul pentru ceasul morţii, dar că în aceeaşi ladă unde păstrează acest obiect şi-a ascuns nişte obligaţii de stat.

— Aniutinka, draga mea, spuse ea, deschizând uşa de la bucătărie, fii şi tu mai milostivă astăzi că de, e sărbătoare şi iartă-l de data asta, ce Dumnezeu! Ce a fost a fost!

În mijlocul bucătăriei stătea în genunchi Pantelei, vizitiul, dat afară din noiembrie, fiindcă se îmbăta mereu. Era un om cumsecade, dar când era beat făcea scandal, nu era chip să-l trimiţi la culcare, se ducea la uzină şi striga cu o voce ameninţătoare: „Văd tot, aud tot!”

Acum se citea bine pe faţa lui buhăită, cu buze groase, lăbărţate şi în ochii lui injectaţi, că din noiembrie până în pragul sărbătorilor băuse fără încetare.

— Iartă-mă, Anna Akimovna, bolborosi el cu glas dogit, lovindu-şi fruntea de pământ, lăsând să i se vadă ceafa de taur.

— Mătuşica te-a dat afară, ei să-i ceri iertare.

— De ce mătuşica? se răsti mătuşica, intrând în bucătărie şi răsuflând din greu; era tare grasă, pe bustul ei ar fi putut să încapă bine un samovar cu tavă şi cu ceşti cu tot. Ce tot dai zor cu mătuşica? Tu eşti stăpâna, tu porunceşti; dacă ar fi după mine, n-aş îngădui în ruptul capului asemenea ticăloşii.

În cele din urmă însă n-o mai răbdă inima şi strigă la el:

— Ridică-te, porcule! Piei din ochii mei! Te iert pentru ultima oară, dar dacă se mai întâmplă vreodată… să nu mai ceri milostivire că nu capeţi!

Pe urmă se duseră în sufragerie să bea cafea. Dar nici nu se aşezară bine la masă, că Maşa de la catul de jos dădu buzna înăuntru şi le vesti cu glas speriat:

— Vine corul bisericii! şi fugi înapoi. Se auziră nişte tuşituri groase, suflături de nas şi un bocănit atât de puternic de paşi, încât ai îi spus că în sala de intrare au pătruns nişte cai potcoviţi. Într-o clipă, totul se linişti… Cântăreţii se porniră deodată să cânte şi atât de tare că toată lumea tresări. În mijlocul cântării sosi şi părintele de la azilul de bătrâni, însoţit de diacon şi de dascăl, şi, vorbind rar în timp ce-şi punea patrafirul, spuse că în timpul nopţii, pe când sunau clopotele de utrenie, a nins şi n-a fost prea frig, dar spre dimineaţă, gerul se înteţise, ferească sfântu', şi acum trebuie să fie vreo douăzeci de grade sub zero.

— Cu toate astea, mulţi susţin că iarna e mai sănătoasă pentru om decât vara, spuse diaconul, şi chiar în clipa aceea, luând o înfăţişare gravă se grăbi să cânte după preot: „Naşterea ta Hristoase, Dumnezeul nostru"…

Îndată după aceea, pică părintele de la spitalul muncitorilor, împreună cu dascălul, pe urmă veniră nişte surori de la azilul de bătrâni, apoi copiii de la

orfelinat şi colindele răsunară aproape fără întrerupere. Cântau pe rând, îmbucau câte ceva şi plecau.

Sosiră să ureze şi lucrătorii de la uzină; în totul vreo douăzeci de oameni numai dintre cei mai de seamă: mecanici, ajutori de mecanici, modelieri, contabili şi alţii asemenea, toţi gătiţi în haine negre, noi. Erau fala uzinei, aleşi pe sprânceană, fiecare dintre ei îşi cunoştea preţul, ştia cu alte cuvinte, că dacă şi-ar pierde astăzi locul, mâine chiar ar fi primit bucuros la oricare altă uzină. Se vedea bine că mătuşica le este dragă pentru că în prezenţa ei se mişcau în voie, ba chiar fumau şi pe când se duceau cu toţii să ia gustarea, contabilul avu îndrăzneala să-şi petreacă mâna pe după mijlocul ei gros. Ei îşi îngăduiau toate astea poate şi din pricină că Varvaruşka – pe vremuri cu atâta autoritate în casă şi care supraveghease totdeauna moralitatea lucrătorilor – nu mai avea acum nicio putere; sau poate pentru că mulţi dintre ei îşi aminteau foarte bine de vremea când Tatiana Ivanovna, mătuşica, pe care fraţii ei n-o prea răsfăţau, era îmbrăcată ca Agafiuşka, şi Anna Akimovna se juca prin curte şi toată lumea îi spunea Aniutka.

Lucrătorii mâncau, vorbeau şi se uitau cu uimire la Anna Akimovna: cum s-a înălţat, cât de frumoasă s-a făcut! Numai că fata asta atât de frumos îmbrăcată, crescută cu guvernante, le era acum străină, neînţeleasă şi, aşa cum era şi firesc, ei se învârteau mai mult prin preajma mătuşicăi; ea îi tutuia, nu mai contenea să-i îndoape cu bunătăţi şi, ciocnind cu ei, băuse până acum vreo două păhărele de votcă. Anna Akimovna se temea întotdeauna să nu se spună cumva despre ea că e mândră, că se ţine cu nasul pe sus, că-şi dă aere; de aceea şi acum, cât ţinu ospăţul lucrătorilor, ea nu ieşi din sufragerie şi căuta să intre în vorbă cu ei.

— De ce ai atâtea ceasornice în odaia dumitale? îl întrebă ea pe Pimenov, noua ei cunoştinţă din ajun.

— Le iau să le repar, răspunse el. Mă ocup de treaba asta printre picături, în zilele de sărbătoare sau când nu pot dormi.

— Atunci ai putea să-mi repari şi mie ceasul dacă mi se strică? întrebă Anna Akimovna, râzând.

— De ce nu? Cu plăcere, primi Pimenov, şi un zâmbet de încântare îi lumină chipul când fata, neştiind nici ea de ce, desprinse din corsaj minunatul ei cesuleţ

şi-l puse în mâna lui; el privi multă vreme ceasul, fără să spună nimic, apoi i-l dădu înapoi. De ce nu? Cu plăcere, mai spuse el o dată. De la o vreme nu prea repar ceasuri de buzunar. Am vederea slabă şi doctorul mi-a interzis să mă ocup cu asemenea lucruri de migală. Dar pentru dumneavoastră pot să fac excepţie.

— Doctorii mint, se amestecă în vorbă contabilul, şi pentru că ceilalţi râdeau aprobativ, el urmă măgulit: ascultă-mă pe mine, nu-i crede. Anul trecut, în postul mare, a sărit dintele tamburului şi l-a pocnit pe bătrânul Kalmîkov drept în cap şi atât de rău că i se vedeau creierii. Doctorul a spus că o să moară negreşit; când colo trăieşte şi astăzi, ba mai şi lucrează, numai că după păţania asta a rămas bâlbâit.

— Mint ei doctorii, mint, dar nu întotdeauna, a oftat mătuşica. Vezi că răposatul Piotr Andreevici şi-a pierdut într-adevăr vederea. Uite aşa, a tot lucrat zi de zi în uzină lângă cuptorul fierbinte până ce a orbit. Ochilor nu le prea place focul. Ei, dar ce tot vă ţin cu vorba? tresări ea. Haideţi să bem! Sărbători fericite, dragii mei! Cu nimeni nu beau, dar cu voi am să golesc paharul, păcătoasa de mine! Noroc să dea Dumnezeu!

Annei Akimovna i se păru că după cele întâmplate în ajun, Pimenov trebuie s-o dispreţuiască pentru că e filantroapă, dar e vrăjit de ea ca femeie. Se uită la el şi găsi că are o înfăţişare plăcută şi o ţinută bună. E drept, mânecile de la haină erau puţin prea scurte, talia parcă prea înaltă şi pantalonii înguşti, demodaţi, dar în schimb, cravata era înnodată simplu şi cu gust şi nu era ţipătoare ca la ceilalţi. De altfel, părea să fie un om blajin, fiindcă mânca supus tot ce-i punea mătuşica în farfurie. Ea îşi aminti cât de neagră era ieri faţa lui, cât îi era de somn şi această amintire, fără să ştie de ce, o înduioşă.

Când lucrătorii se pregătiră să plece, Anna Akimovna dădu mâna cu Pimenov. Ar fi dorit să-i spună să mai vină şi altă dată, aşa numai ca să mai stea de vorbă, dar nu izbuti să rostească nimic, ca şi cum limba n-ar fi vrut s-o asculte. Şi ca să nu se creadă cumva că Pimenov i-a plăcut în chip deosebit, dădu mâna cu toţi colegii lui.

Veniră apoi elevii şcolii patronate de ea. Toţi erau tunşi şi purtau uniforme cenuşii. Institutorul, un tânăr căruia abia îi mijea mustaţa, înalt, cu obrajii îmbujoraţi,

aşeză emoţionat elevii în rând, şi băieţii începură să cânte corect, dar cu nişte glasuri prea stridente şi supărătoare. Nazarîcî, directorul uzinei, chel, cu privirea iscoditoare, om de credinţă veche, care de altfel nu se înţelegea cu institutorii, nu putea să-l sufere, fără să ştie nici el de ce, pe tânărul acesta, care dirija acum corul. Îi vorbea pe un ton aspru, de sus, îi oprea din leafă, se amesteca în materiile pe care le preda şi ca să-i facă viaţa şi mai amară, numise în şcoală, cu vreo două săptămâni înainte de Sărbători, în postul de paznic, pe o rudă îndepărtată a nevesti-sii, un bădăran beţiv, care nu-i dădea nicio consideraţie institutorului şi-i spunea obrăznicii de faţă cu elevii.

Anna Akimovna ştia toate astea, dar nu putea să-l ajute cu nimic, fiindcă ea însăşi se temea de Nazarîci. Şi acum, în aceste clipe, ar fi dorit să-i spună câteva cuvinte de mângâiere, să-l asigure că este foarte mulţumită de el, dar, când, după ce sfârşiră de cântat copiii, tânărul se fâstâci în faţa ei şi îngăimă nişte scuze, iar mătuşica, tutuindu-l, îl împinse familiar spre masă, fata se simţi plictisită, de prisos, şi atunci porunci să li se dea dulciuri copiilor şi se grăbi să urce la ea sus.

— De fapt, în aceste datini de sărbătoare se ascunde multă cruzime, vorbi ea mai mult pentru sine, oprindu-se o clipă în faţa ferestrei şi uitându-se la elevii care ieşeau din casă şi se îndreptau spre poartă, zgribuliţi de frig, îmbrăcându-şi din mers paltoanele şi scurtele. De sărbători, omul ar vrea şi el să se mai odihnească, să stea acasă cu ai lui, de ce să fie obligaţi bieţii băieţi, institutorul şi lucrătorii s-o pornească pe ger să felicite, să se arate îndatoraţi şi să se fâstâcească…

Mişenka, care se afla şi el în sală lângă uşă, o auzi şi-i spuse:

— Asta n-a început cu noi şi nici n-o să piară odată cu noi. Fireşte, nu-s om învăţat, Anna Akimovna, dar eu aşa gândesc: săracii sunt totdeauna datori să respecte bogaţii şi apoi, vorba ceea, pe cei păcătoşi Dumnezeu îi înseamnă. În închisori, în azilurile de noapte şi prin cârciumi, ai să găseşti numai sărăcime; oamenii serioşi, cred că aţi observat şi dumneavoastră, sunt întotdeauna bogaţi. Şi mai este o zicătoare despre cei avuţi: „Sfoara întreită mai multă vreme ţine”.

— Dumneata, Mişa, vorbeşti totdeauna, nu ştiu cum, anapoda şi plictiseşti oamenii, spuse Anna Akimovna şi se îndreptă spre capătul celălalt al sălii.

Ceasul abia bătuse de amiază. Tăcerea camerelor mari, tulburată numai din când în când de ecoul cântecelor de la catul de jos, o făcea să caşte. Statuetele de bronz, albumele şi tablourile de pe pereţi ce înfăţişau o mare pe care plutesc corăbii, o pajişte cu nişte vaci, câteva privelişti de pe Rin, îi erau atât de cunoscute, încât îi alunecau ochii peste ele fără să le mai vadă.

I se destrămase voia bună de sărbătoare. Desigur, Anna Akimovna se simţea ca mai înainte frumoasă, bună, neasemuită. Numai că acum i se părea că toate acestea nu sunt nimănui de folos. Se gândea că şi rochia asta frumoasă a pus-o fără să ştie de ce şi pentru cine, şi, aşa cum se mai întâmplase şi în alte zile de sărbătoare, începu s-o chinuiască singurătatea şi gândul îngrozitor că frumuseţea, sănătatea şi bogăţia ei sunt numai înşelăciune, ea nefiind pe lumea asta decât o fiinţă de prisos care nu e necesară nimănui şi pe care n-o iubeşte nimeni. Străbătu camerele, una după alta, fredonând o melodie şi uitându-se mereu pe fereastră. Când ajunse din nou în sală, nu se putu împiedica să nu intre în vorbă cu Mişenka.

— Nu ştiu, Mişa, ce părere ai despre dumneata, spuse ea oftând. Gândeşte-te că pentru asemenea lucru şi Dumnezeu poate să te pedepsească.

— Nu pricep despre ce vorbiţi, răspunse el.

— Ba pricepi foarte bine. Iartă-mă că mă amestec în treburile dumitale personale, dar mi se pare că îţi încurci singur viaţa din pricina încăpăţânării. Recunoşti, cred, că e timpul să te însori, că ea e o fată de ispravă. Una mai bună n-ai să găseşti niciodată. Frumoasă, deşteaptă, blajină, devotată… numai despre înfăţişarea ei câte nu s-ar putea spune. Dacă ar face parte din societatea mea sau chiar dintr-una mai înaltă, sunt sigură că tinerii s-ar îndrăgosti de ea fie chiar numai din pricina părului ei roşu atât de minunat. Cum nu bagi de seamă cât de bine se potriveşte părul la culoarea feţei? Ah, Doamne Dumnezeule, dumneata nu pricepi nimic, nu ştii singur ce-ţi trebuie, spuse Anna Akimovna cu amărăciune şi în ochii ei se iviră lacrimi. Sărmana fetiţă, mi-e atât de milă de ea! De bună seamă, vrei să

iei o fată cu bani, dar ţi-am mai spus, eu o înzestrez pe Maşa.

Pe viitoarea lui soţie, Mişenka n-o vedea în visurile lui decât înaltă, voinică, aşezată şi evlavioasă, cu mersul domol şi, nici el n-ar fi putut spune de ce, şi-o închipuia întotdeauna purtând un şal lung pe umeri. Pe când Maşa era slabă, subţirică, strânsă în corset şi avea mersul sprinten. Ba pe deasupra mai era şi prea ispititoare căci, de altfel, îi plăcea mult lui Mişa, dar după părerea lui lucrul acesta nu se cădea în căsnicie, ci doar aşa pentru anumite fapte nu tocmai de laudă. În momentul în care Anna Akimovna îi făgăduise s-o înzestreze, el fusese cât pe-aci să primească, dar tocmai atunci se întâmplase să vină un student sărac, îmbrăcat cu un palton cafeniu peste uniformă, să-i aducă duducăi o scrisoare, şi fiind încă jos, lângă cuier, fermecat de frumuseţea Maşei, nu se putu stăpâni să n-o sărute. Fata scoase un strigăt uşor. De la capătul de sus al scărilor, Mişenka zărise totul şi-l cuprinsese deodată un sentiment de dezgust faţă de Maşa. Auzi dumneata, un student sărac! Să fi fost unul bogat, sau vreun ofiţer, cine ştie, poate că urmările ar fi fost altele…

— Şi de ce nu vrei? întrebă Anna Akimovna. Ce-ai putea să-ţi doreşti mai mult?

Mişenka nu răspunse, ci se mărgini să înalţe din sprâncene şi să se uite fix spre fotoliu.

— Iubeşti altă fată?

El însă tăcea înainte. În clipa aceea intră Maşa roşcovana, aducând pe o tăviţă nişte cărţi de vizită şi scrisori. Ghicind că vorbeau de ea se înroşi la faţă şi era gata să-i dea lacrimile.

— Au sosit poştaşii, bolborosi ea, şi a mai venit cineva care spune că e funcţionar şi-l cheamă Cealikov, aşteaptă jos. Zice că aţi poruncit să vină astăzi.

— Ce neruşinare! se supără Anna Akimovna. Eu nu i-am poruncit nimic. Spune-i să plece. Nu sunt acasă!

În clipa aceea se auzi soneria. Veniseră preoţii parohiei lor; erau întotdeauna primiţi în încăperile cele bune ale casei, adică la catul de sus. După popi, sosiră în vizită directorul Nazarîci şi doctorul uzinei. Pe urmă, Mişenka îl anunţă pe inspectorul şcolilor de meserii. Şi astfel începu primirea oaspeţilor.

Când putu în sfârşit să răsufle câteva minute, Anna Akimovna intră în salon şi, lăsându-se într-un fotoliu adânc, îşi spuse că singurătatea ei este firească de vreme ce nu s-a măritat până acum şi poate nu se va mai mărita niciodată. Dar ea nu are nicio vină. De vină e numai soarta, care a luat-o din lumea simplă a lucrătorilor, unde, dacă s-ar bizui pe amintiri, ar putea spune că s-a simţit la îndemână, şi a aruncat-o în odăile acestea imense în care nu izbuteşte deloc să-şi găsească rostul şi nici să înţeleagă de ce se perindă prin faţa ei atâţia oameni. I se părea că tot ce se petrecuse până acum cu ea nu-i folosise la nimic, fiindcă nimic din viaţa asta nouă nu-i dăduse fericirea şi nici nu i-ar putea-o da vreodată.

„Uite, ar trebui să mă îndrăgostesc, se gândi ea, lăsându-şi capul pe speteaza fotoliului – chiar numai la gândul acesta începu să-i bată inima – şi să scap de grija uzinei”. Începu să viseze, închipuindu-şi cum s-ar simţi fără povara clădirilor uriaşe, a barăcilor şi a şcolii. Apoi îşi aminti de tatăl ei şi-şi spuse că dacă ar mai fi trăit, ar fi măritat-o desigur cu un om simplu, cu Pimenov, de pildă. Ar fi poruncit să-l ia pe el şi atâta tot. Ăsta ar fi fost cel mai nimerit lucru: uzina ar fi încăput pe mâini bune. Îi răsări în minte părul lui cârlionţat, profilul semeţ, buzele subţiri şi batjocoritoare, puterea uriaşă ce se vădea în forma umerilor, a braţelor, a pieptului şi acea privire caldă pe care o îndreptase în dimineaţa aceea asupra cesuleţului ei.

„Ei, şi ce-ar fi fost, îşi spuse ea… Nimic… M-aş fi măritat şi gata”.

— Anna Akimovna, strigă Mişenka, care intrase pe neaşteptate în salon.

— Vai, cum m-ai speriat! exclamă ea, tresărind. Ce vrei?

— Anna Akimovna, repetă Mişa, cu mâna apăsată pe inimă şi ridicând sprâncenele. Dumneavoastră sunteţi stăpâna şi binefăcătoarea mea şi numai dumneavoastră puteţi să mă povăţuiţi cu cine să mă căsătoresc, fiindcă sunteţi pentru mine ca şi mama mea bună! Dar porunciţi să nu mai râdă de mine cei de jos de la noi şi să nu mă mai necăjească. Nu mai pot trăi de răul lor!

— Dar cum te necăjesc? întrebă ea.

— Păi îmi tot strigă mereu: Mişenka al Maşenkăi.

— Of, Doamne, ce fleacuri! se revoltă Anna Akimovna. Ce proşti sunteţi cu toţii! Ce prost eşti şi dumneata, Mişa! Tare m-am plictisit de voi! Piei din ochii mei!

III. PRÂNZUL

Ca şi în anul trecut, ultimii care veniră în vizită fură consilierul de stat Krîlin şi cunoscutul avocat Lîsevici. Sosiră când afară se şi întunecase.

Krîlin, un bătrân de şaizeci de ani trecuţi, cu o gură mare şi cu nişte favoriţi cărunţi, zbârliţi pe lângă urechi, semănând cu un linx, era în veston cu panglica ordinului Anna şi pantaloni albi. El reţinu îndelung mâna Annei Akimovna în mâinile sale împreunate, o privi ţintă în ochi, mişcă din buze şi în cele din urmă spuse cu o voce leşinată, întrerupându-se:

— Eu l-am respectat pe unchiul dumneavoastră… şi pe tatăl dumneavoastră l-am respectat… şi m-am bucurat de simpatia lor. Aşa încât socotesc ca o plăcută datorie să vin… după cum vedeţi, în ciuda bolii şi a vârstei mele înaintate, spre a o felicita pe vrednica lor urmaşă… Şi mă bucur mult să vă găsesc în deplină sănătate.

Avocatul Lîsevici, un bărbat frumos, înalt, cu părul blond, cu tâmplele şi barba uşor înălbită, se deosebea prin manierele sale neobişnuit de elegante.

Îşi făcea întotdeauna apariţia cu un mers legănat, se înclina parcă anevoie, îşi cumpănea umerii în timp ce vorbea – toate acestea cu graţia leneşă a unui cal de rasă îngrijit şi răsfăţat. Era cam prea bine hrănit, perfect sănătos şi bogat; o dată a câştigat şi la loterie patruzeci de mii de ruble, dar n-a suflat o vorbă nimănui. Îi plăcea să mănânce bine, mai ales brânzeturi, trufe, ridichi rase cu untdelemn, iar la Paris, după cât spunea el, mâncase maţe nespălate şi prăjite.

În conversaţie se exprima curgător, armonios, fără să se încurce, şi numai câteodată, din cochetărie, se împiedica şi pocnea din degete, ca şi cum ar fi căutat cuvântul. Din toate câte era nevoit să peroreze la tribunal, el nu mai credea de mult nimic, sau poate totuşi credea, dar nu punea niciun preţ pe asemenea lucruri, fiind pentru el mult prea cunoscute, prea vechi şi prea banale… Credea numai în tot ce era original şi neobişnuit… Maximele banale prezentate într-o formă prea deosebită îl mişcau până la lacrimi. Avea două carnete de buzunar pline cu expresii alese, notate de el din lectura diferiţilor scriitori. Şi dacă i se întâmpla să

caute o anume cugetare, începea să răsfoiască, fără noimă, când într-un carnet, când într-altul, şi nu găsea niciodată ceea ce căuta.

Răposatul Akim Ivanîci, într-un moment de bună dispoziţie, ca să facă pe grozavul, îi oferise postul de jurisconsult al uzinei, stabilindu-i o leafă de douăsprezece mii de ruble pe an. Toate treburile juridice ale uzinei se reduceau la două-trei urmăriri de mică importanţă, pe care Lîsevici le încredinţa secretarilor săi.

Anna Akimovna ştia bine că Lîsevici nu avea ce face la uzină, dar nu putea să se descotorosească de el, îi lipsea curajul şi de altfel se şi obişnuise cu prezenţa lui. Lîsevici se proclamase în glumă jurisconsultul ei, iar leafa după care trimitea cu regularitate la începutul fiecărei luni el o numea proza vieţii. Şi doar ştia Anna Akimovna că după moartea tatălui ei, când s-a vândut pădurea pentru traverse, Lîsevici s-a ales din acel târg cu un câştig de mai bine de cincisprezece mii de ruble, sumă pe care a împărţit-o cu Nazarîci. Atunci, când a aflat că a fost înşelată, Anna Akimovna a plâns amar, dar până la urmă s-a deprins şi cu gândul acesta.

După ce o felicită şi îi sărută amândouă mâinile, el o măsură cu privirea şi strâmbă din nas.

— Nu trebuie! spuse el, sincer nemulţumit. Ascultă-mă pe mine, frumoaso, nu trebuie.

— Despre ce-i vorba, Viktor Nikolaici?

— Ascultă-mă pe mine, nu trebuie să te îngraşi. E drept, în familia dumitale toate femeile au o nefericită tendinţă spre îngrăşare. Dumitale totuşi nu-ţi trebuie, repetă el pe un ton rugător, sărutându-i mâna, dumneata eşti atât de frumoasă, atât de minunată! Şi, întorcându-se către Krîlin, îi spuse:

— Priviţi-o, Excelenţă, este unica femeie din lume pe care am iubit-o vreodată cu adevărat.

— Nu-i de mirare, răspunse Krîlin, cine n-ar îndrăgi-o la vârsta dumitale pe Anna Akimovna? Ar fi într-adevăr cu neputinţă să n-o îndrăgeşti.

— O ador, urmă avocatul, cu toată sinceritatea, dar cu obişnuita lui graţie leneşă. O ador, dar nu pentru că eu sunt bărbat şi ea femeie; de câte ori suntem împreună, mi se pare că ea ar face parte dintr-al treilea sex, iar eu dintr-al patrulea, că ne transpunem amândoi

pe tărâmul celor mai subtile nuanţe şi că ne contopim în multitudinea lor. Leconte de Lisle defineşte mai bine decât oricine asemenea relaţii. Are el undeva o frază excelentă, uluitoare chiar. Şi Lîsevici se apucă să-şi răsfoiască unul dintre carneţele, apoi pe celălalt, dar negăsind fraza mult căutată, se potoli.

Începură să vorbească despre vreme, despre operă, despre Duse[16], care avea să sosească în curând în Rusia. În clipa când se pregăteau să plece, Anna Akimovna îşi aminti că Lîsevici, ba poate chiar şi Krîlin, prânziseră anul trecut la ea, de aceea căută să-i convingă cu glas rugător şi din toată inima că deoarece nu mai aveau nicio vizită de făcut, nimic nu-i împiedica să-i facă plăcerea să rămână la ea la masă. Musafirii stătură puţintel în cumpănă, dar în cele din urmă primiră.

În afara prânzului obişnuit alcătuit din ciorbă de varză, purcel fript, gâscă cu mere şi altele, se mai pregătea la bucătărie, de sărbătorile cele mari, aşa-numitul prânz franţuzesc sau de gală, care era servit în cazul când unul dintre musafirii de la catul de sus ar fi dorit să se ospăteze.

De cum se auzi un zvon de tacâmuri dinspre sufragerie, Lîsevici se învioră vădit şi începu să-şi frece mâinile, să-şi legene umerii, să clipească des şi să povestească cu multă însufleţire ce mese ofereau pe vremuri bătrânii şi ce matelotă minunată de mihalţi se pricepea să gătească bucătarul casei. Dar ce matelotă. O adevărată revelaţie!

Încă înainte de a se aşeza la masă, el savura prânzul cu gândul şi se delecta. Dar după ce, în sfârşit, intră în sufragerie de braţ cu Anna Akimovna, după ce apucă să bea un păhărel cu votcă şi să guste o bucăţică de somon, prinse parcă a toarce de plăcere. Mesteca cu zgomot, într-un chip dezgustător, scoţând pe nas nişte sunete neplăcute, în vreme ce ochii îi luceau, umezi şi lacomi.

Gustările fuseseră dintre cele mai alese. Erau, printre altele, ciuperci albe şi fragede cu smântână, apoi sos *provengal* cu gâturi de raci şi stridii prăjite, drese cu murături picante. Întregul prânz, de altfel, fusese alcătuit din bucate deosebit de savuroase, de zile mari, iar vinurile, minunate. Mişenka servea la masă, pătruns de solemnitatea momentului; de câte ori prezenta un

nou fel de mâncare, ridicând capacul de pe cratiţa strălucitoare, sau, de câte ori turna vinul, o făcea cu aerul important al unui maestru în arta magiei negre, iar avocatul, privindu-i obrazul şi pasul avântat ca pentru un început de cadril, exclama în gând: „Ce idiot!”

După al treilea fel, Lîsevici se întoarse către Anna Akimovna şi îi vorbi astfel:

— Femeia *fin de siècle*[17], mă gândesc, bineînţeles, la una tânără şi bogată, trebuie să fie neapărat independentă, deşteaptă, elegantă, cultă, îndrăzneaţă şi niţeluş depravată. Dar mă înţelegi, numai niţeluş, cu măsură, vreau să spun, fiindcă îţi dai seama cred că dacă ajungi la saturaţie, ajungi şi la istovire. Dumneata, draga mea, n-ai voie să lâncezeşti, nici să trăieşti ca altele, trebuie să savurezi viaţa şi să ştii că o uşoară destrăbălare nu face decât să dea gust vieţii. Să respiri parfumul florilor celor mai ameţitoare, să-ţi îneci răsuflarea în mosc, să mesteci haşiş şi mai presus de orice să iubeşti, să iubeşti, şi iar să iubeşti. Mai întâi şi întâi, eu, în locul dumitale, mi-aş oferi atâţia bărbaţi câte zile are săptămâna, pe primul l-aş porecli luni, pe al doilea, marţi, pe al treilea, miercuri, şi aşa mai departe, ca fiecare dintre ei să-şi ştie bine ziua.

Această discuţie o tulbură atât de mult pe Anna Akimovna, încât nici nu se atinse de bucate, ci se mărgini numai să bea un pahar cu vin.

— Dar dă-mi voie să spun cum văd eu lucrurile, rosti ea în cele din urmă. Personal, nu concep dragostea fără familie. Eu sunt singură, singurică, ca luna de pe cer şi simt un gol în suflet; orice mi-aţi spune, sunt încredinţată că acest gol nu poate fi umplut decât de o dragoste în înţelesul obişnuit al cuvântului. Cred că o asemenea dragoste ar da un sens îndatoririlor şi muncii mele, mi-ar lumina viaţa. Aş dori ca dragostea să-mi dea pace sufletească, linişte, şi vreau să mă ţin cât mai departe de mosc, de orice fel de desfătări subtile şi *fin de siècle*... Într-un cuvânt… declară ea, ruşinându-se, vreau un soţ şi copii.

— Vrei să te măriţi? Foarte bine, şi asta se poate, se învoi Lîsevici. Pe toate trebuie să le încerci dumneata: şi măritişul, şi gelozia, şi savoarea primului adulter şi chiar copiii, dar grăbeşte-te să-ţi trăieşti viaţa, grăbeşte-te, draga mea, vremea trece, nu stă pe loc.

— Ei, află atunci că am să mă mărit! spuse ea, privind cu ciudă faţa lui bine hrănită şi mulţumită. Am să mă mărit în modul cel mai obişnuit, cel mai banal şi am să strălucesc de fericire. Şi închipuieşte-ţi că am de gând să mă mărit cu un simplu muncitor, cu un mecanic sau un desenator.

— Nici asta nu-i rău. Ducesa Djosiana l-a îndrăgit pe Guiplain şi i s-a îngăduit lucrul acesta pentru că era ducesă; şi dumitale îţi este îngăduit orice, pentru că eşti o fiinţă excepţională. Iar dacă ai cumva poftă să iubeşti un negru, ori un arab, nu te sfii, draga mea, oferă-ţi-l. La nimic să nu renunţi. Trebuie să fii tot atât de îndrăzneaţă pe cât îţi sunt de îndrăzneţe dorinţele. Să nu rămâi mai prejos de ele.

— Oare e chiar atât de greu să mă fac înţeleasă? întrebă Anna Akimovna, necăjită, şi ochii i se umplură de lacrimi. Dar gândeşte-te, am pe mâna mea o întreprindere uriaşă, două mii de lucrători, pentru care trebuie să răspund înaintea lui Dumnezeu. Oamenii care lucrează la mine îşi pierd vederea şi auzul. Mi-e groază să trăiesc aşa, înţelegi? Mi-e groază! Eu sufăr, şi dumneata ai cruzimea să-mi vorbeşti despre negri şi despre mai ştiu eu ce şi… zâmbeşti! Rostind aceste cuvinte, ea bătu cu pumnul în masă. Să continui viaţa pe care o duc acum, ori să mă căsătoresc cu un om tot atât de neputincios şi de neîndemânatic ca mine, ar fi o crimă, nici mai mult, nici mai puţin. Nu mai pot să îndur o asemenea viaţă, încheie Anna Akimovna cu înflăcărare, nu mai pot!

— Ce femeie încântătoare! spuse Lîsevici, admirând-o. Dumnezeule, ce încântătoare este! Ei, şi de ce te-ai supărat aşa de tare, frumoaso? Fie cum spui dumneata, să zicem să n-aş avea dreptate. Îţi închipui însă cumva că lăsându-te pradă plictiselii şi renunţând la bucuriile vieţii, în numele unor idei, pe care de altfel eu le respect profund, ai să uşurezi cu ceva viaţa lucrătorilor? Ascultă ce-ţi spun eu, n-ai să le-o uşurezi câtuşi de puţin! Nu, să ştii că nu-ţi rămâne decât o singură cale: desfrâul! Iar dumitale îţi este necesar, eşti chiar obligată să porneşti pe calea asta. Gândeşte-te bine la vorbele mele, draga mea, gândeşte-te!

Anna Akimovna se simţea acum mulţumită că-şi vărsase tot focul şi de aceea se înveseli. Era mulţumită

că a vorbit atât de bine şi gândeşte atât de frumos şi atât de cinstit; acum era încredinţată că dacă s-ar întâmpla s-o îndrăgească Pimenov, de pildă, s-ar căsători bucuros cu el.

Mişenka începu să toarne şampania.

— Mă necăjiţi, Viktor Nikolaici, spuse ea, ciocnind un pahar cu avocatul. Mi-e ciudă că dai sfaturi altora, când dumneata personal nu cunoşti viaţa. Crezi că un mecanic sau un desenator trebuie să fie neapărat un om simplu, un necioplit. În fond însă oamenii aceştia sunt foarte deştepţi. Nişte oameni minunaţi!

— Pe tatăl şi pe bunicul dumitale i-am cunoscut şi i-am respectat, glăsui răspicat Krîlin, care până atunci tăcuse ca o momâie şi mâncase fără încetare. Au fost oameni cu scaun la cap, urmă el, oameni cu înalte calităţi sufleteşti.

— Cunoaştem noi calităţile astea! bombăni avocatul şi ceru voie să fumeze.

După ce se sfârşi prânzul, Krîlin fu poftit să se odihnească într-o odaie. Lîsevici îşi fumă ţigara până la capăt şi de-abia mişcându-se de sătul ce era, o urmă pe Anna Akimovna în salonaşul ei. Încăperile împodobite cu fotografii, cu colţişoare discrete, cu evantaie pe pereţi şi cu inevitabilele lămpi trandafirii sau albastre atârnând în mijlocul tavanului, nu erau pe placul lui Lîsevici, pentru că le găsea învechite, lipsite de originalitate, poate şi fiindcă îi aminteau unele dintre aventurile sale trecute, de care acum se ruşina. Dar salonaşul Annei Akimovna, cu pereţii goi şi mobilat fără niciun gust, îi plăcea neobişnuit de mult. Se simţea bine şi la largul lui, stând pe divanul turcesc şi uitându-se la Anna Akimovna care se aşeza de obicei jos pe covor în faţa căminului şi, îmbrăţişându-şi genunchii cu mâinile, privea gânditoare focul; întotdeauna în asemenea clipe avocatului i se părea că vede curgând prin venele ei sângele de mujic de credinţă veche, moştenit din moşi, strămoşi.

De fiecare dată, după prânz, când se servea cafeaua şi coniacul, el se însufleţea şi începea să-i povestească tot felul de noutăţi literare. Vorbea întotdeauna inspirat, cu înfloriturі, îmbătându-se de propriile lui cuvinte, aşa încât ascultându-l, ea îşi spunea că pentru asemenea plăcere face să plăteşti nu numai douăsprezece mii, ci

chiar de două ori mai mult, şi îi ierta tot ce-i displăcea la el. Uneori se întâmpla să-i istorisească conţinutul unei povestiri sau al unui roman întreg, şi atunci cele două-trei ore se scurgeau pe nesimţite, de parcă ar fi trecut numai câteva clipe. Dar în ziua aceea, când îl rugă să-i povestească ceva, el îi răspunse fără chef, cu glas moleşit şi cu ochii închişi:

— Ei, draga mea, n-am mai citit nimic de mult; numai aşa, câteodată, îl mai citesc pe Jules Verne.

— Şi eu care credeam că ai să-mi istoriseşti ceva nou.

— Hm, ceva nou, bolborosi somnoros Lîsevici, înfundându-se şi mai mult într-un colţ al divanului. Să ştii, draga mea, că literatura nouă, luată în totalitatea ei, nu e potrivită pentru noi amândoi. Bineînţeles că ea trebuie să fie aşa cum este, a nu recunoaşte literatura nouă înseamnă a nu recunoaşte mersul firesc al lucrurilor, şi eu o recunosc, dar…

Aici Lîsevici se întrerupse, aţipind pesemne, dar peste câteva clipe glasul îi răsună din nou.

— Toată literatura nouă, urmă el, aminteşte vântul de toamnă prin coşurile caselor: plânge şi se tânguieşte. „Ah, nefericitule! Ah! Viaţa ta poate fi asemuită cu o închisoare! Vai, cât de întunecată şi umedă îţi este închisoarea! Of, să ştii că te pândeşte o moarte sigură şi nu ţi-a mai rămas nicio portiţă de scăpare!” Foarte bine, dar aş fi preferat să citesc o literatură care te învaţă cum să fugi din închisoare. De altfel, dintre toţi scriitorii contemporani, eu îl citesc numai pe Maupassant, spuse Lîsevici, deschizând ochii… Un artist uimitor, straşnic, colosal, supranatural chiar! Şi rostind aceste cuvinte, se ridică de pe divan. Maupassant! strigă el în culmea extazului, ridicând mâna dreaptă în sus, draga mea, citeşte-l pe Maupassant! O singură pagină de-a lui îţi dă mai mult decât toate bogăţiile pământului! Fiecare rând îţi deschide un nou orizont. Cele mai uşoare şi mai gingaşe vibraţii ale sufletului se împletesc cu sentimentele cele mai tari şi mai frumoase. Ai deodată impresia că ţi-e pus sufletul sub presiunea a patruzeci de mii de atmosfere şi este transformat într-o substanţă infimă de o culoare nedefinită, bătând în roz şi pe care dacă ai putea s-o pui pe limbă, ar avea, cred, un gust plăcut dulce-acrişor. Câtă risipă de nuanţe, de motive şi

de melodii! Te odihneşti pe lăcrămioare şi trandafiri, când deodată, fără veste, dă peste tine ca o locomotivă, o cugetare grozavă, minunată, captivantă, care te învăluie cu aburii ei fierbinţi şi te buimăceşte cu şuieru-i asurzitor. Neapărat să-l citeşti pe Maupassant! Auzi, draga mea? Îţi cer asta!

Lîsevici gesticula întruna şi, cuprins de emoţie, începu să se plimbe dintr-un colţ într-altul.

— Nu, nu se poate să nu-l citeşti, rosti el aproape deznădăjduit. Ultima lui operă m-a istovit, ba pot spune că m-a ameţit chiar. Mi-e teamă însă că pe dumneata are să te lase indiferentă. Ca să te captiveze, trebuie neapărat s-o savurezi, să sorbi pe îndelete seva fiecărui rând. S-o bei! Asta trebuie să faci, s-o bei!

După o lungă introducere, împănată din belşug cu expresii şi cuvinte ca: voluptate demonică, mreajă ţesută dintre cele mai subtile sentimente, simun, cristal şi altele de felul acesta, începu în cele din urmă să povestească conţinutul romanului. De data aceasta el vorbi mai puţin bombastic, dar cu mare lux de amănunte, redând pe dinafară dialoguri şi descrieri întregi; personajele romanului îl entuziasmau, şi, caracterizându-le pe fiecare în parte, lua mereu altă atitudine, îşi schimba glasul şi expresia feţei, ca un adevărat actor. În culmea extazului, Lîsevici hohotea de râs, când cu o voce de bas, când cu o voce subţirică, bătea din palme, se apuca cu mâinile de cap, de parcă ar fi fost gata să-i plesnească. Anna Akimovna îl asculta încântată şi deşi citise romanul, îi părea povestit de avocat cu mult mai interesant şi mai complex decât în carte. El îi atrăgea atenţia asupra diferitelor subtilităţi, îi sublinia expresiile cele mai fericite, ideile cele mai profunde, dar din tot romanul ea vedea înaintea ochilor numai viaţa, mereu viaţa; i se părea că ea însăşi este un personaj al acestui roman, şi deodată se simţi binedispusă, începu să râdă şi ea în hohote, să bată din palme, spunându-şi în sinea ei că nu mai merge cu traiul de până acum, că nu are niciun rost să ducă o viaţă lipsită de orice farmec, când se poate trăi atât de minunat; îşi aminti de vorbele şi de gândurile ei din timpul prânzului şi se simţi mândră de ele; şi fiindcă îi răsări atunci în minte chipul lui Pimenov, se înveseli şi îşi dădu seama că doreşte s-o îndrăgească el.

Sfârşindu-şi povestirea, Lîsevici se aşeză, istovit, pe divan.

— Ce încântătoare, ce minunată eşti, începu el încet după o clipă de tăcere, cu glas sfârşit, ca de bolnav. Lângă dumneata mă simt fericit, draga mea. Dar de ce, de ce am eu patruzeci şi doi de ani şi nu treizeci? Gusturile mele nu se potrivesc cu ale dumitale; dumneata ai nevoie de oarecare doză de desfrâu, pe când eu am trecut de mult faza asta, acum sunt dornic de o iubire subtilă, imaterială, ca o rază de soare; cu alte cuvinte, din punctul de vedere al unei femei de vârsta dumitale, eu nu mai sunt bun de nimic.

Din vorbele lui ai fi putut crede că-l farmecă Turgheniev, cântăreţul dragostei feciorelnice, al purităţii, al tinereţii şi ai nostalgicei firi ruseşti. De fapt dragostea feciorelnică nu-l încânta decât de departe, din auzite, ca ceva cu totul abstract, nefăcând parte din viaţa reală. Şi acum, încercă să se convingă că o iubeşte pe Anna Akimovna cu o dragoste platonică, ideală, cu toate că el nu ştia ce este o astfel de iubire. Dar îi plăcea s-o privească pe Anna Akimovna, care-i părea frumoasă şi originală şi credea că această simţire care îi dădea o stare atât de plăcută este tocmai ceea ce se numeşte o dragoste platonică.

Deodată îşi lipi obrazul de mâna ei şi îi vorbi cu glas mângâietor, aşa cum se răsfaţă copilaşii.

— Scumpa mea, începu el, cu ce ţi-am greşit de m-ai pedepsit?

— Cum, când? se miră ea.

— Păi, n-am primit nicio gratificaţie de sărbători.

Anna Akimovna nici nu auzise până atunci că trebuie să i se trimită avocatului o gratificaţie de sărbători şi de aceea se găsea în încurcătură: cât să-i dea? De dat, trebuia să-i dea, fără doar şi poate, fiindcă el aştepta acest lucru, deşi o privea cu nişte ochi plini de dragoste.

— Pesemne că a uitat Nazarîci, spuse ea. Dar nu e prea târziu, se poate repara această greşeală.

În clipa aceea îşi aminti de cele o mie cinci sute de ruble din ajun, pe care le lăsase în sertarul măsuţei de toaletă din iatacul ei. Când aduse banii aceia nesuferiţi şi îi dădu avocatului, acesta îi vârî cu o graţie leneşă într-unul dintre buzunarele sale de la piept, toate petrecându-se foarte drăguţ şi natural. Neaşteptatele

cuvinte care îi amintiseră despre gratificaţie şi cele o mie cinci sute de ruble se potriveau cu felul de a fi al avocatului.

— Merci, spuse el şi îi sărută un deget.

Tocmai atunci intră Krîlin, cu înfăţişarea somnoroasă şi mulţumită, dar fără decoraţii.

El şi cu Lîsevici mai stătură niţel, băură câte un pahar de ceai şi apoi se pregătiră de plecare. Anna Akimovna se simţea cam încurcată… Uitase cu totul ce funcţie avea Krîlin şi nu ştia dacă se cuvine sau nu să-i dea bani şi în caz afirmativ, dacă trebuie să-i dea chiar atunci, ori să-i trimită într-un plic.

— Ce slujbă are el? întrebă ea în şoaptă pe Lîsevici.

— Naiba ştie! mormăi avocatul, căscând.

Anna Akimovna îşi spunea că de vreme ce Krîlin obişnuia în trecut să vină la unchiul şi la tatăl ei şi îi respecta, pesemne că o făcea cu un rost: poate că el împărţea ajutoarele în numele lor, la vreo instituţie de binefacere. La plecare, îi vârî în mână trei sute de ruble. În primul moment, Krîlin, foarte mirat, o privi prostit fără să scoată un cuvânt, apoi însă păru că înţelege şi spuse:

— Dar chitanţa, mult respectată Anna Akimovna, n-o puteţi primi mai devreme de Anul Nou.

Lîsevici era acum moleşit de-a binelea şi în timp ce Mişenka îl ajuta să-şi pună şuba, el se mişca greoi, clătinându-se pe picioare. Felul cum cobora scara trăda oboseala şi se vedea bine că de cum se va aşeza în sanie va şi adormi.

— Spuneţi-mi, Excelenţă, vorbi el către Krîlin cu ton galeş, oprindu-se la mijlocul scării. Nu vi s-a întâmplat vreodată să încercaţi o asemenea senzaţie, de parcă o putere nevăzută v-ar trage mereu în sus, iar dumneavoastră v-aţi tot lungi şi lungi, până când în cele din urmă v-aţi preface într-o sârmuliţă subţire? Subiectiv, acest lucru se exprimă printr-o senzaţie de voluptate deosebită, fără seamăn.

Din capul scării, Anna Akimovna îi văzu pe amândoi dând câte o bancnotă lui Mişenka.

— La revedere! Să nu mă uitaţi! le strigă ea şi se grăbi să fugă în iatacul ei.

Acolo, îşi lepădă de pe ea rochia de care se şi plictisise, îşi puse repede un capot şi coborî în fugă la

catul de jos. Alergând sprintenă pe scări în jos, râdea şi sărea ca un băieţandru. Avea o poftă nebună să zburde.

IV. SEARA

Mătuşica, îmbrăcată cu o bluză largă de stambă, Varvaruşka şi încă două bătrâne cinau în sufragerie.Înaintea lor, pe masă, se afla o bucată mare de friptură de porc, şuncă şi felurite mezelicuri; din friptura grasă şi apetisantă se ridicau aburi spre tavan. La catul de jos nu se bea vin, dar în schimb se serveau votcă şi lichioruri de casă.

Agafiuşka, bucătăreasa, durdulie, albă la faţă şi bucălată, stătea rezemată de uşă cu mâinile încrucişate şi vorbea cu bătrânele, în timp ce Maşa de la catul de jos, cu o fundă roşie prinsă în părul ei negru, le servea. Bătrânele erau ghiftuite încă de dimineaţă; abia cu un ceas înainte băuseră ceai cu cozonac şi acum, la cină, se căzneau să mănânce de parcă le-ar fi silit cineva.

— Of, Maică Precistă! strigă mătuşica în clipa când Anna Akimovna dădu buzna în sufragerie şi se aşeză pe scaun alături de ea. Cum m-ai speriat, era să mor de spaimă!

Celor din casă le plăcea mult când Anna Akimovna era binedispusă şi făcea nebunii, asta le amintea de fiecare dată că bătrânii sunt morţi, bătrânele casei au pierdut frânele conducerii şi fiecare poate să trăiască cum are poftă, fără teamă de mustrări şi de pedeapsă. Numai cele două bătrâne necunoscute se uitau la Anna Akimovna nedumerite şi cam chiorâş, fiindcă ea începuse să cânte şi e mare păcat să cânţi la masă.

— Ei, avem o mândreţe de stăpână, tablou pictat nu altceva! începu Agafiuşka cu glas mieros. Un giuvaer scump! Şi ce de lume a mai venit astăzi s-o vadă pe prinţesa noastră, Doamne Dumnezeule! Şi generali, şi ofiţeri, şi boieri… I-am privit de la fereastră, i-am numărat, i-am tot numărat, dar n-am putut să le dau de capăt şi m-am lăsat păgubaşă.

— Dacă era după mine, mai bine nu veneau deloc, zăpăciţii ăştia! spuse mătuşica, privind pe nepoată-sa cu întristare. Au prăpădit de pomană ziua sărmanei mele orfane.

Annei Akimovna îi era foame pentru că nu mâncase nimic de dimineaţă. Îi turnară în păhărel o băutură foarte amară; ea o bău, apoi mâncă friptura cu muştar şi găsi că este deosebit de gustoasă. Pe urmă, Maşa servi

curcan cu mere murate şi agrişe. Şi acestea îi plăcură. Un singur lucru nu-i era pe plac: de la soba de teracotă venea o căldură atât de dogoritoare, încât li se încinseseră tuturor obrajii… După cină, faţa de masă fu ridicată şi se aduseră câteva farfurii cu turte cu mentă, nuci şi stafide.

— Şezi şi tu colea lângă noi… ce mai aştepţi? îi spuse mătuşica bucătăresei.

Agafiuşka oftă şi se aşeză la masă. Maşa puse şi în faţa ei un păhărel de lichior, iar Annei Akimovna îi părea că gâtul alb al Agafiuşkăi răspândeşte o căldură tot atât de dogoritoare ca şi soba de teracotă.

Vorbeau între ele cât de greu a ajuns acum să se mărite fetele; pe vremuri, bărbaţii se însurau măcar pentru avere dacă nu pentru frumuseţe, dar astăzi nu mai înţelege nimeni ce vor; înainte vreme rămâneau nemăritate numai cocoşatele şi şchioapele, dar acum nu le mai vor nici pe cele frumoase şi bogate. Mătuşica începu să explice toate acestea prin faptul că oamenii au căpătat apucături rele şi nu se mai tem de Dumnezeu, dar deodată îşi aminti că fratele ei, Ivan Ivanîci şi Varvaruşka, amândoi cu frica lui Dumnezeu, au zămislit totuşi împreună pe ascuns copii şi i-au trimis la orfelinat. Se opri deci şi schimbă vorba. Se puse să povestească cum avusese ea odată un logodnic, unul dintre lucrătorii uzinei, cât de mult îl iubise şi cum fraţii n-au lăsat-o să-l ia, ci au dat-o cu sila după un văduv, zugrav de icoane, care, slavă Domnului, peste doi ani a şi murit. În cele din urmă se aşeză la masă şi Maşa de la catul de jos, care prinse a povesti cu o mutră misterioasă: „Iaca, se împlineşte săptămâna de când vine în fiecare zi, dis-de-dimineaţă, pe la poartă un bărbat necunoscut, cu mustăţi negre, îmbrăcat cu un palton cu guler de blană de miel; intră în curte, se uită la ferestrele casei mari şi apoi pleacă înspre clădirile uzinei: un bărbat fercheş, arătos…”

Vorbele acestea treziră în Anna Akimovna o dorinţă copleşitoare de a se mărita; i se părea că ar da jumătate din viaţă şi întreaga ei avere numai să ştie că acolo la catul de sus se află un om care îi este mai aproape decât oricine pe lume, că o iubeşte tare şi îi duce dorul; şi gândul acelei apropieri fermecătoare, de nespus, îi tulbură sufletul. Instinctul ei de fată sănătoasă o amăgea

însă, mângâind-o cu speranţa că poezia vieţii întârziase doar să i se arate şi că va veni negreşit; fericită, se lăsă pe speteaza scaunului atât de repede că părul i se despleti şi începu să râdă în hohote. Privind-o, râseră şi celelalte. Şi multă vreme răsunară în sufragerie acele hohote de râs fără pricină.

Pe neaşteptate li se vesti că a sosit Pupăza şi că va rămâne peste noapte acolo. Pupăza nu era altcineva decât Spiridonovna sau, după cum i se mai spunea, Paşa, hagiţa; era o femeie mărunţică şi sfrijită, de vreo cincizeci de ani, îmbrăcată într-o rochie neagră şi pe cap cu un tulpan alb; avea privirea iscoditoare, nasul ascuţit şi bărbia la fel; ochii ei şireţi şi răi se uitau la oameni, sfredelindu-i, de ai fi zis că le citeşte cele mai ascunse gânduri. Buzele îi erau subţiri. Din pricina firii sale rele şi cârcotaşe fusese poreclită în casele negustorilor Pupăza. Spiridonovna intră în sufragerie fără să se uite la nimeni, păşi de-a dreptul spre icoane şi începu să cânte cu o voce de alto întâi „Naşterea ta, Hristoase" apoi „prea sfântă fecioară de Dumnezeu născătoare" şi „S-a născut Isus". Numai după ce sfârşi de cântat se întoarse către ceilalţi, străpungându-i cu privirea.

— Sărbători fericite, rosti ea în cele din urmă şi sărută umărul Annei Akimovna. Abia, abia am ajuns până aici, binefăcătoarele mele, urmă ea, sărutând şi umărul mătuşicăi. Am pornit eu de dimineaţă spre voi, dar pe drum m-am abătut pe la nişte oameni cumsecade, ca să mă mai odihnesc, şi uite-aşa: „Mai stai şi mai stai, Spiridonovna", că nici n-am băgat de seamă cum s-a lăsat noaptea.

Fiindcă nu obişnuia să mănânce carne, i se dădură icre şi somon. Mesteca de zor, uitându-se la cei din jur pe sub sprâncene, ba mai bău şi trei păhărele de votcă. După ce sfârşi de mâncat, se închină la icoane şi făcu Annei Akimovna o plecăciune adâncă.

Ca anul trecut şi ca în alţi ani, începură să joace „Regii". Toate slugile de la catul de jos şi de la cel de sus se îngrămădiră la uşă, să privească jocul. Annei Akimovna i se păru de câteva ori că zăreşte în grămada servitorilor capul lui Mişenka, zâmbind îngăduitor. Prima oară ieşi Pupăza rege, iar Anna Akimovna soldat, şi-i plăti tribut; pe urmă fu mătuşica rege, iar Anna

Akimovna ţărănoi sau prostănac, ceea ce stârni veselia tuturor, pe când Agafiuşka se trezi prinţ şi, ruşinată, se îmbujoră la faţă de plăcere.

La capătul celălalt al mesei se înjghebase o altă partidă cu Maşa de la catul de sus şi cu cea de la catul de jos, cu Varvaruşka şi Marfa Petrovna, croitoreasa, pe care o treziseră anume din somn ca să joace „Regii" şi care părea acum somnoroasă şi bosumflată.

În timpul jocului veni vorba despre bărbaţi, cât este de greu în timpurile de astăzi să te măriţi cu un om cumsecade; se întrebau ce este mai bine: să rămâi nemăritată sau să ajungi văduvă.

— Eşti o fată frumoasă, Annuşka, sănătoasă, voinică, îi spuse Pupăza, Annei Akîmovna, dar nici în ruptul capului nu pot să înţeleg, maică, pentru cine te-i fi păstrând.

— Ce să fac dacă nu vrea să mă ia nimeni, răspunse Anna Akimovna.

— Ori poate te-i fi legat prin jurământ să rămâi fecioară? urmă Pupăza, de parcă nici n-ar fi auzit-o. N-ai decât, te priveşte… Rămâi… zise ea, uitându-se în cărţile de joc din mână cu o privire atentă şi rea. De, fato, rămâi, numai că fetele de felul ăsta nu-s toate de acelaşi soi, şi, rostind aceste cuvinte, jucă regele. Aşa, maică, să ştii, unele dintre ele se respectă într-adevăr ca nişte călugăriţe şi nu sar pârleazul; ei, chiar dacă i se mai întâmplă câte uneia să păcătuiască într-o clipă de rătăcire, apoi se căieşte amar biata fată şi i se iartă. Dar, vezi că mai este şi alt soi de fete care umblă numai în rochii negre, îşi pregătesc şi giulgiu şi când le cauţi mai de aproape, ele se iubesc în ascuns cu câte un bătrân bogat. Da-a, porumbiţele mele! uite aşa, câte o ticăloasă încântă pe un bătrânel şi-l robeşte, dragele mele, şi-l robeşte, îi suceşte capul bine de tot şi dacă vede că e rost să se aleagă din treaba asta cu mai mulţi bănuţi, ba şi cu obligaţiuni de stat, apoi îl ţine în mrejele ei până la moarte.

Drept răspuns la asemenea aluzii, Varvaruşka se mărgini să ofteze cu ochii la icoane, iar pe faţa ei se citea o creştinească smerenie.

— Ştiu eu pe undeva o fată, o duşmancă înverşunată de a mea, urmă Pupăza, uitându-se cu înţeles la toţi cei de faţă. Aceea tot aşa, oftează întruna, cu ochii la

icoane, diavoliţa! Pe vremea când era şi ea stăpână în casa unui bătrân, se întâmpla aşa: veneai la ea, şi dumneaei îţi dădea o îmbucătură şi-ţi cerea pentru asta să-i faci plecăciuni până la pământ, ba mai avea şi glas să dea zor cu rugăciunile: „Născând, te-ai păstrat neprihănită, fecioară”. De sărbători îţi dădea câte o îmbucătură, iar în zilele de lucru ţi-o scotea pe nas. Ei, dar acum mă veselesc pe socoteala ei. Uite aşa mă veselesc, în voie, pe săturate!

Varvaruşka oftă din nou cu ochii la icoane şi-şi făcu semnul crucii.

— Dar nu vrea să mă ia nimeni, Spiridonovna, spuse Anna Akimovna, ca să schimbe vorba. Ce-i de făcut?

— Numai tu eşti vinovată, maică, răspunse Pupăza. Tot aştepţi să-ţi pice unul nobil şi învăţat. Ar trebui să-ţi găseşti mai bine vreun negustor de teapa ta.

— Negustor nu ne trebuie, sări mătuşica, speriată. Păzeşte-ne, Maică Precistă, de aşa ceva! Unul învăţat, ce-i drept, are să-ţi mănânce bănuţii, spuse ea către nepoată-sa, dar o să se poarte şi cumsecade cu tine, drăguţă! Iar negustorul o să-ţi facă atâtea zile fripte, că o să ţi se facă lehamite de casa ta. Când ţi-o fi dor să te dezmierde, el are să taie la cupoane. Ba, când o să stai cu el la masă, are să-ţi numere fiecare bucăţică de pâine pe care o îmbuci, bădăranu’!… Ascultă-mă pe mine, ia unul învăţat!

Vorbeau toate deodată, cu glas tare, întrerupându-se una pe alta, iar mătuşica, roşie de mânie, bătea în masă cu spărgătorul de nuci.

— Nu ne trebuie negustor, repetă ea. Şi dacă aduci cumva negustor în casă, eu mă duc la azil.

— St, mai încet, strigă Pupăza, apoi, după ce toate se potoliră, închise un ochi şi vorbi astfel: Ştii ce, Annuşka, porumbiţa mea, să te măriţi de-a adevăratelea ca oricare alta nu face pentru tine. Doar eşti bogată, liberă, n-ai nevoie de stăpân, eşti ca o regină. Dar nici să rămâi fată bătrână n-are rost. Vezi tu, fetiţo, parcă nu merge. Lasă-mă pe mine să-ţi găsesc vreun prostănac, vreun molâu. Primeşte de ochii lumii cununia după lege şi pe urmă – a ta e viaţa! Ei, vâri şi tu acolo în buzunarul soţului tău vreo cinci sau zece mii de ruble şi ducă-se de unde-a venit! Iar tu rămâi stăpână în casa ta, iubeşti pe cine pofteşti, şi nu-ţi cere nimeni socoteală.

Şi atunci poţi să-i iubeşti în voie pe toţi nobilii şi învăţaţii tăi. Hei, ce viaţă, bal nu altceva! Pupăza pocni din degete, scoase o fluierătură şi încheie: A ta e viaţa!

— Dar cu păcatul cum rămâne? spuse atunci mătuşica.

— Dă-l încolo de păcat, răspunse Pupăza, zâmbind şiret. Ea e fată învăţată şi înţelege. Cine omoară un om sau încântă un bătrân, zic şi eu că păcătuieşte, dar cine iubeşte un bărbăţel drăgăstos, numai păcat nu face. Şi la urma urmelor, să fim drepţi, care-i păcatul? Toate poveştile astea le-au născocit hagiii, ca să ducă prostimea de nas. Uite, chiar şi eu îi tot dau zor: ba' ăsta păcătuieşte, ba' ălălalt păcătuieşte, dar de ce oi fi spunând aşa, nici eu nu ştiu! Aici Pupăza se opri o clipă din vorbă, dădu pe gât un păhărel de vişinată, îşi drese glasul şi mai spuse o dată: A ta e viaţa! Apoi vorbi parcă mai mult pentru sine: De treizeci de ani de când aş fi putut să mă bucur de viaţă, m-am tot gândit la păcat şi m-am tot temut să nu păcătuiesc. De-abia acum îmi dau seama că mi-am irosit viaţa, am lăsat-o să-mi scape printre degete! Of, că proastă am mai fost! Vremea femeii e scurtă, fiecare ziulică trebuie să ştii s-o preţuieşti. Tu, Annuşka, eşti frumoasă şi tare bogată, dar cum treci de treizeci şi cinci-patruzeci de ani, poţi să-ţi pui cruce. Ascultă-mă pe mine, fato, trăieşte-ţi viaţa, petrece până la patruzeci de ani, că pe urmă ai tot timpul să te închini, să baţi mătănii şi să-ţi coşi giulgiul. Dă-i Domnului ce-i al Domnului şi Satanei ce-i al Satanei! Ascultă-mă pe mine! Ei, ce zici, vrei aşa?

— Vreau, râse Anna Akimovna, mie acum mi-e totuna, şi cu un om simplu m-aş mărita.

— Ei şi? bine ai face! Ce mai mândreţe de om ai putea atunci să-ţi alegi! spuse Pupăza, închizând ochii şi clătinând din cap. Oho-ho!

— Crezi că nu-i spun şi eu mereu? spuse mătuşica. Nobil n-ai să găseşti, nici negustor nu-ţi trebuie, mai bine te-ai mărita cu cineva mai simplu. Măcar să avem şi noi bărbat în casă. Ce, nu sunt destui tineri cumsecade? Dacă ar fi să căutăm chiar printre oamenii noştri de la uzină. Sunt toţi aşezaţi şi nu se ţin de băutură…

— Cred şi eu, încuviinţă Pupăza, straşnici flăcăi! Uite, mătuşică, dacă vrei, aş putea să-l peţesc Annuşkăi

pe Vasili Lebedinski.

— Ei nu, Vasili e prea deşirat, spuse mătuşica cu convingere. Şi mai e şi sfrijit – o stârpitură.

Printre cei grămădiţi pe lângă uşă se auziră râsete.

— Atunci pe Pimenov. Vrei să te măriţi cu Pimenov? o întrebă Pupăza pe Anna Akimovna.

— Vreau, peţeşte-l pe Pimenov.

— Ba nu *zău?*

— Peţeşte-l! spuse Anna Akimovna cu hotărâre în glas şi bătu cu pumnul în masă. Pe cuvântul meu de cinste, îl vreau!

— Ba nu zău?

Anna Akimovna se ruşină deodată; simţi că-i ard obrajii şi că toată lumea se uită la ea. Şi aruncând din mâini cărţile de joc, care se amestecară pe masă, fugi din odaie. În timp ce urca scările şi până când ajunse sus în salon şi se aşeză în faţa pianului, larma de la catul de jos, dezlănţuită în urma ei, o urmări ca vuietul mării. Vorbeau pesemne despre ea şi Pimenov, sau poate folosindu-se de absenţa ei, Pupăza o jignea pe Varvaruşka şi de data asta, bineînţeles, nu se mai sfia în alegerea cuvintelor.

În tot catul de sus ardea o singură lampă, cea din sala de primire, şi lumina ei slabă străbătea până în salonul întunecat. Ceasul abia bătuse orele nouă seara. Anna Akimovna cântă la pian un vals, apoi al doilea, al treilea şi aşa cântă înainte fără încetare. Ţintea cu privirea colţul întunecat din dosul pianului şi zâmbea, chemând parcă pe cineva cu gândul. O clipă îi fulgeră prin minte o idee: ce-ar fi să se ducă în seara asta în oraş, la vreun cunoscut, poate chiar la Lîsevici şi să-i destăinuiască tot ce se petrece în sufletul ei. Ar fi dorit să vorbească fără încetare, să râdă, să facă năzbâtii. Dar colţul întunecat din dosul pianului tăcea cu îndărătnicie şi toate camerele din jur erau liniştite şi pustii.

Ei îi plăceau romanţele sentimentale, dar avea un glas lipsit de dulceaţă, necultivat. De aceea, se mărginea de obicei să le cânte la pian în timp ce din gură le îngâna numai cu un glas de-abia auzit. Acum, cânta în şoaptă o romanţă după alta; toate erau de dragoste, de despărţire şi nădejdi pierdute. Cântând îşi închipuia că întinde braţele spre Pimenov şi îl imploră cu lacrimi în ochi: „Pimenov, scapă-mă de povara care mă apasă!”

Atunci, ca şi cum i s-ar ierta deodată toate păcatele, şi-ar simţi sufletul uşurat şi vesel şi s-ar deschide în faţa ei o viaţă liberă şi, poate, fericită.

Tânjind în aşteptare, o năpădi dorinţa fierbinte ca această schimbare din viaţa ei să se petreacă pe loc, chiar în clipa aceea; o îngrozea gândul că traiul de până atunci ar putea să se mai prelungească o bucată de vreme. Cântă din nou la pian, îngânând melodia încet, abia auzit. În jur era linişte. De la catul de jos nu se mai auzea niciun zgomot: pesemne că se culcaseră cu toţii. Ceasornicul bătuse de mult ora zece. Se apropia noaptea cea lungă, pustie şi plictisitoare.

Anna Akimovna străbătu toate camerele, apoi, trântindu-se pe divan, în salonaşul ei, citi scrisorile primite în acea seară. Erau douăsprezece felicitări şi trei scrisori anonime. Una dintre ele, cu un scris groaznic, abia descifrabil, era din partea unui lucrător care se plângea că în băcănia fabricii se vinde untdelemn rânced, care miroase a gaz. În altă anonimă cineva denunţa în termeni respectuoşi pe Nazarîci, că la ultima licitaţie de fier vechi primise o mie de ruble mită; cea de a treia anonimă o acuza de lipsă de omenie.

Voia bună de sărbătoare se risipea acum şi ca să n-o lase să-i scape cu totul, Anna Akimovna se aşeză din nou la pian şi cântă încet unul dintre noile valsuri. Apoi îşi aminti cât de deştept şi de cinstit cugetase şi vorbise ea astăzi la masa de prânz; se uită în jurul ei, la ferestrele întunecate, la pereţii împodobiţi cu tablouri, la lumina slabă care venea din sala de primire şi deodată, fără veste, izbucni în plâns; îi era ciudă că este atât de singură, că n-are cu cine să vorbească şi cui să-i ceară un sfat. Ca să se îmbărbăteze, încercă să-şi zugrăvească în minte chipul lui Pimenov, dar nu mai avea nicio putere acum.

Ceasornicul bătu miezul nopţii; în clipa aceea intră Mişenka – acum nu mai era în frac, ci în veston – şi aprinse, în tăcere, două lumânări; apoi ieşi, dar peste un minut se întoarse cu o tavă pe care se afla o ceaşcă cu ceai.

— De ce râzi? îl întrebă ea, observând pe faţa lui un zâmbet.

— Eram şi eu jos şi am auzit când aţi glumit pe socoteala lui Pimenov, spuse el, cu mâna la gură ca să-

şi ascundă râsul. Mă gândesc ce-ar fi fost dacă ar fi stat şi el astăzi la masă cu Viktor Nikolaevici şi cu generalul? Ar fi murit de frică. Desigur că nici furculiţa nu ştie s-o ţină ca lumea în mână. Şi rostind aceste cuvinte, Mişenka fu scuturat de un râs care-i sălta până şi umerii.

Râsul lacheului, cuvintele, vestonul şi mustăcioara lui îi lăsară Annei Akimovna o impresie de murdărie. Închise ochii, să nu-l mai vadă; dar, fără să vrea, şi-l închipui pe Pimenov, prânzind împreună cu Lîsevici şi cu Krîlin; înfăţişarea lui modestă, de om simplu, îi păru atât de jalnică şi de searbădă încât încercă un simţământ de dezgust. Atunci pentru prima oară în acea zi îşi dădu limpede seama că tot ce gândise şi vorbise despre Pimenov şi despre căsătoria cu un simplu lucrător nu era decât o absurditate, o prostie şi o extravaganţă. Ca să se convingă că poate nu are dreptate şi să-şi învingă dezgustul, încerca să-şi amintească cuvintele pe care le rostise la masa de prânz, dar nu mai fu în stare; ruşinea pe care o simţea acum din pricina gândurilor şi a purtării ei, spaima că, poate, rostise în ziua aceea unele vorbe care întreceau măsura şi sila faţă de slăbiciunea ei o tulburară grozav de tare. Luă în mână o lumânare şi repede, de parcă ar fi alungat-o cineva, coborî la catul de jos; acolo o trezi pe Spiridonovna din somn şi se strădui s-o încredinţeze că totul nu fusese decât o glumă din partea ei. Pe urmă se înapoie la ea în iatac. Maşa, roşcovana, care aţipise într-un jilţ de lângă pat, sări speriată şi se apucă să potrivească pernele; faţa ei era somnoroasă şi chinuită de oboseală, iar minunatul ei păr se răvăşise.

— Iar a fost pe aici astă-seară funcţionarul Cealikov, spuse ea căscând, dar n-am mai îndrăznit să vi-l anunţ. De data asta prea era beat. Spunea că mai vine şi mâine.

— Ce mai vrea de la mine? se înfurie Anna Akimovna, aruncându-şi pieptenele pe jos. Nu mai vreau să-l văd! Nu mai vreau!

Îi venea acum să creadă că în viaţa ei n-a mai rămas nimic decât acest Cealikov care nu va înceta s-o urmărească şi să-i aducă aminte în fiecare zi cât de stupidă şi lipsită de interes este viaţa ei. Căci, după cum se vede, ea nu e în stare să facă altceva decât să-i miluiască pe săraci! Doamne, ce nerozie!

Se culcă îmbrăcată şi plânse în hohote, de ruşine şi de urât. Ceea ce-i părea mai chinuitor şi mai absurd ca orice era că, deşi toate visurile ei legate de Pimenov fuseseră cinstite, frumoase şi nobile, simţea că Lîsevici şi chiar Krîlin îi erau mult mai aproape decât Pimenov cu toţi lucrătorii la un loc. Se gândea că dacă s-ar putea zugrăvi pe pânză toată ziua aceea lungă, trăită de ea până acum câteva ceasuri, tot ce era banal şi prozaic ca, de pildă, masa de prânz, cuvintele avocatului, sau jocul de cărţi, ar fi părut fireşti, pe când visurile şi vorbele ei legate de Pimenov s-ar fi desprins de restul tabloului ca ceva fals şi forţat. Şi îşi spuse că era prea târziu să mai viseze fericirea, că pentru ea totul se sfârşise, iar ca să se întoarcă la timpul în care dormea cu maică-sa sub aceeaşi plapumă, sau să-şi croiască o viaţă nouă după placul ei, nu mai era cu putinţă.

Maşa, roşcovana, în genunchi în faţa patului, o privea tristă şi nedumerită; apoi, lipindu-şi obrazul de mâna stăpânei, izbucni şi ea în plâns; se înţelegea fără cuvinte de ce era atât de amărâtă.

— Proaste mai suntem amândouă, spuse Anna Akimovna, râzând şi plângând în acelaşi timp. Doamne, ce proaste!

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 1 (ianuarie), 1894, cu subtitlul: *Povestire.* Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu puţine modificări de stil, în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a doua – 1898). Apărută separat în aceeaşi editură (1896). Inclusă în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Corectând povestirea pentru culegerea de *Opere,* Cehov a schimbat peste tot numele patronimic *Ivanovici* cu *Ivanîci,* şi *Nikolaevici* cu *Nikolaici.* El a mai înlocuit şi a mai tăiat câteva cuvinte.

Povestirea *Împărăţie femeiască* a fost terminată probabil în noiembrie 1893 (vezi scrisoarea adresată lui A. S. Suvorin la 25 noiembrie 1893). La 18 decembrie 1893, Cehov îi comunica lui A. S. Suvorin: „În numărul din ianuarie al revistei *Russkaia mîsl* apare povestirea mea *Împărăţie femeiască, î*n care am zugrăvit o fată de negustor".

Presa a făcut aprecieri contradictorii asupra noii lucrări a lui Cehov, dând atenţie mai ales „minunatului tip de femeie" din mediul negustoresc, creat de scriitor.

1. Gorbunov-Posadov îi scria lui Cehov la 5 februarie 1894; „L-am citit *(Călugărul negru)* cu mult interes, dar nu mi-a plăcut atât de mult (deşi în general e o povestire bună) ca *Împărăţie femeiască*, care e scrisă admirabil. Toţi eroii trăiesc, parcă îi văd în faţa ochilor, şi-mi inspiră gânduri sumbre şi amare. Ai arătat cu mult adevăr că lumea muncitorilor are o mare forţă potenţială; acest lucru nu apare pe prim plan, dar se simte tot timpul."

Vioara lui Rotschild

Orăşelul era mic, mai sărăcăcios decât un sat, locuit aproape numai de bătrâni care mureau atât de rar, că-ţi era şi silă. Nici măcar sicriele pentru spital şi închisoare nu le făcea Iakov Ivanov pe toate. Într-un cuvânt, treburile mergeau prost. Dacă Iakov Ivanov ar fi vândut sicrie într-o capitală de gubernie, ar fi avut desigur casa lui şi lumea i-ar fi zis Iakov Matveici; aici însă, în târguşorul ăsta păcătos, i se spunea numai Iakov şi-l porecliseră, nu se ştie de ce, Bronza. Trăia în sărăcie, ca orice mujic, într-o căsuţă dărăpănată, care n-avea decât o singură încăpere unde se înghesuiau el, nevasta sa, Marfa, o sobă, un pat de două persoane, sicriele şi întreaga lui gospodărie.

Iakov făcea sicrie bune şi trainice. Pentru mujici şi târgoveţi le întocmea după măsura lui şi nu greşise niciodată, căci deşi împlinise şaptezeci de ani, oameni mai înalţi şi mai voinici decât el nu găseai nici chiar la închisoare. Femeilor şi oamenilor mai de soi, însă, le lua măsura cu un arşin de metal. Comenzile pentru sicrie de copii le primea fără chef, nu lua nicio măsură, ci le făcea aşa, după ochi, fără să-şi bată capul. De câte ori încasa banii, spunea:

— Drept să spun, nu-mi place să-mi pierd vremea cu nimicuri.

În afară de meseria lui, mai câştiga ceva şi cu cântatul la vioară. Pe la nunţi cânta de obicei o orchestră de evrei, condusă de spoitorul Moisei Ilici Şahkes, care îşi oprea mai mult de jumătate din câştig. Fiindcă Iakov cânta foarte bine la vioară, mai ales

cântece populare ruseşti, Şahkes îl angaja câteodată în orchestra lui, plătindu-i cincizeci de copeici pe seară, la care se mai adăuga bacşişul oaspeţilor. Când Bronza cânta în orchestră, năduşea şi se înroşea la faţă ca racul; îi era cald, puţea a usturoi de-ţi cârnea nasul, vioara scârţâia, la urechea dreaptă îi hârâia contrabasul, iar la cea stângă plângea flautul, la care cânta un evreu roşcovan şi slab, cu obrazul acoperit cu o reţea de vinişoare roşii şi albastre, pe care-l chema Rotschild, ca pe marele şi cunoscutul bogătaş. Ei bine, evreul ăsta blestemat cânta jalnic până şi cele mai vesele cântări. Iakov îi ura şi-i dispreţuia, fără să ştie nici el de ce, pe toţi cei din orchestră, dar mai ales pe Rotschild – îi căuta pricină, îl înjura şi o dată a vrut chiar să-l bată. Atunci, Rotschild i-a spus jignit şi mânios:

— Dacă nu te-aş respecta pentru talentul dumitale, te-aş fi aruncat de mult pe fereastră. Şi a izbucnit în plâns.

De aceea îl chemau rar pe Iakov să cânte cu ei, numai când aveau neapărată nevoie, când lipsea vreunul dintre muzicanţi.

Iakov era mereu prost dispus, fiindcă o ducea din pierdere în pierdere. Duminicile şi sărbătorile, de pildă, era păcat să lucrezi; luni, după cum se ştie, nu e bine să pui mâna pe nimic, aşa că se adunau vreo două sute de zile pe an în care trebuia să stai fără să vrei cu mâinile încrucişate. Şi era pagubă, nu glumă! Dacă în orăşel se făcea vreo nuntă fără muzică sau Şahkes nu-l chema pe Iakov, asta era o pierdere. Poliţaiul a bolit vreo doi ani – gata, gata să-şi dea sufletul; Iakov aştepta cu nerăbdare moartea lui, când, ce să vezi, poliţaiul s-a dus să-şi caute sănătatea în capitala de gubernie şi a binevoit să moară acolo. Încă o pierdere de cel puţin zece ruble, căci sicriul unui poliţai ar fi fost desigur unul scump, cu ornamente. Gândul acestor neîncetate pierderi îl frământa pe Iakov mai ales noaptea; atunci punea vioara lângă el, pe pat, şi când gândurile începeau să-l chinuie, atingea uşor strunele, vioara scotea în întuneric un sunet melodios, şi Iakov se simţea uşurat.

Cu un an mai înainte, la 6 mai, Marfa s-a îmbolnăvit pe neaşteptate. Bătrâna răsufla greu, bea multă apă şi se clătina pe picioare; dimineaţa a făcut totuşi focul şi chiar s-a dus după apă. Spre seară, însă, a căzut la pat.

Iakov a cântat toată ziua la vioară, iar seara, când s-a întunecat, şi-a luat carneţelul în care-şi trecea zilnic pierderile şi, neavând altă treabă, a început să-şi facă bilanţul anual. Când a văzut că are o pierdere de mai bine de o mie de ruble, s-a înfuriat atât de tare, că a dat cu abacul de pământ şi a început să bată din picioare, izbind duşumeaua cu năduf. Apoi a ridicat abacul de jos şi a început iar să zornăie bilele, oftând îndurerat. Faţa i se înroşise şi i se acoperise de sudoare. Se gândea că dacă ar fi depus la bancă mia de ruble pierdută ar fi avut cel puţin patruzeci de ruble procente pe an, aşa că şi cele patruzeci de ruble se adăugau la pierderi. Ce să mai vorbim – oricum te-ai face, dai numai de pagube şi de altceva nimic!

— Iakov! o auzi el pe Marfa chemând pe neaşteptate. Mor!

Atunci se întoarse spre nevastă-sa. Aceasta avea faţa îmbujorată de febră şi surprinzător de liniştită şi senină. Bronza, obişnuit s-o vadă totdeauna palidă la faţă, sfioasă şi speriată, îşi pierdu cumpătul. Părea într-adevăr că-şi pusese în gând să moară şi era fericită că putea să plece în sfârşit din casa asta, de lângă sicrie şi de lângă bărbatul ei… Se uita în tavan şi-şi mişca buzele cu o expresie de fericire pe faţă, de parcă vedea moartea, care venise s-o scape şi vorbea cu ea în şoaptă.

Se făcea ziuă şi pe fereastră se zărea luceafărul dimineţii. Privind bătrâna, Iakov se gândi că el, cât timp trăise cu ea, nu-şi amintea să-i fi spus vreodată o vorbă bună, să-i fi cumpărat o basma, sau să-i fi adus cofeturi de la vreo nuntă, ci doar ţipase la dânsa, învinuind-o de pagube şi năpustindu-se asupra ei cu pumnii ridicaţi. E drept că n-o bătea niciodată, dar o ameninţa, iar ea încremenea de spaimă. Da, da, nici ceai nu-i dădea voie să bea, fiindcă şi fără asta cheltuielile erau prea mari şi ea bea numai apă clocotită. În clipa aceea Iakov înţelese de ce expresia feţei ei era atât de ciudată şi de fericită şi-l cuprinse teama.

Când se făcu ziuă, Iakov împrumută calul vecinului şi o duse pe Marfa la spital. Acolo erau bolnavi puţini, aşa că nu aşteptă mult – numai vreo trei ceasuri. Spre marea lui mulţumire, bolnavii nu erau consultaţi de doctor, fiindcă şi acesta era bolnav, ci de felcerul Maxim Nikolaici, un bătrân despre care toată lumea

spunea că, deşi era beţiv şi bătăuş, ştia mai multe decât doctorul.

— Vă dorim sănătate, zise Iakov, împingând-o pe bătrână în sala de primire. Iertaţi-ne că vă necăjim mereu, Maxim Nikolaici, cu fleacurile noastre. Uite, mi s-a îmbolnăvit jumătatea – tovarăşa vieţii mele, cum s-ar spune, să-mi fie cu iertăciune.

Încruntându-şi sprâncenele cărunte şi netezindu-şi favoriţii, felcerul se uită la bătrâna care stătea pe scăunel, gârbovită şi slabă, cu nasul ascuţit şi gura căscată, semănând din profil cu o pasăre chinuită de sete.

— Mda… aşa… zise încet felcerul şi oftă. Influenţă, dar poate şi congestie… Acum, în oraş bântuie şi tifosul. Şi-o fi trăit veacul, bătrânica, slavă Domnului!… Câţi ani are?

— Peste un an, şaptezeci, Maxim Nikolaici.

— Ce mai încolo-ncoace, şi-a trăit veacul! I-a venit sorocul şi gata. N-ai ce-i face!

— Asta aşa-i, bine aţi zis, Maxim Nikolaici, spuse Iakov, zâmbind politicos, şi vă mulţumim din suflet pentru bunăvoinţă, dar, ştiţi – şi-o gâză vrea să trăiască.

— Ei, multe mai vrei! zise felcerul, de parcă de el ar fi depins ca bătrâna să trăiască sau să moară. Uite ce-i, stimabile, pune-i comprese reci la cap şi dă-i hapurile astea – câte două pe zi. Şi-acum mergi sănătos! Bună ziua!

După faţa felcerului, Iakov vedea că treburile stăteau prost şi că niciun hap din lume n-o s-o mai ajute pe bătrână. Îşi dădea seama că Marfa o să moară curând, dacă nu în ziua aceea, apoi a doua zi. Îl ghionti uşor pe felcer în coaste şi, făcând cu ochiul, îi zise cu glas scăzut:

— Maxim Nikolaici, ce-ar fi să-i puneţi nişte ventuze?

— N-am timp, n-am timp, stimabile. Ia-ţi bătrâna şi du-te cu Dumnezeu. Bună ziua.

— Faceţi-vă pomană, se rugă Iakov. Ştiţi doar că dacă ar durea-o, să zicem burta, sau măruntaiele, atunci da, nimic de zis, ar fi bune hapurile sau picăturile, dar ea este răcită! La răceală, trebuie să pui în primul rând sângele în mişcare, Maxim Nikolaici.

Dar felcerul îl şi chemase pe bolnavul următor, o bătrână care tocmai intra în odaie, cu un băieţaş de mână.

— Du-te, du-te, zise el încruntat către Iakov. Nu te mai întinde la vorbă.

— Atunci puneţi-i măcar lipitori, şi-o să ne rugăm pentru sănătatea dumneavoastră!

Felcerului îi sări ţandăra şi începu să răcnească:

— Ia şterge-o! Căpăţână seacă!

Lakov se înfurie şi el, se făcu roşu ca sfecla, dar o luă pe Marfa de braţ şi ieşi cu ea pe uşă, fără să scoată o vorbă. Când se sui în căruţă, se uită încruntat spre spital, zicând batjocoritor:

— V-aţi adunat aici, învăţaţilor! Unui bogat i-aţi fi pus voi ventuze, dar pentru un sărac şi-o lipitoare e prea mult. Irozilor!

Acasă, Marfa rămase vreo zece minute în picioare rezemată de sobă. Se temea că dacă se culcă, Iakov o să înceapă iar să-i spună că-i face numai pagube şi-o s-o certe că stă în pat şi nu vrea să muncească. Acesta o privea plictisit, gândindu-se că a doua zi era cuviosul Ioan, apoi Nicolae, făcătorul de minuni, după aceea duminică, şi pe urmă, luni – care nu era o zi bună. Patru zile la şir n-o să poată lucra, şi nici vorbă că Marfa va muri tocmai într-una din zilele astea. Aşa că trebuia să-i facă sicriul numaidecât. Scoase arşinul de metal, se apropie de bătrână şi-i luă măsura. După aceea ea se întinse în pat, iar el îşi făcu cruce şi se apucă de treabă.

Când sfârşi lucrul, Bronza îşi puse ochelarii şi notă în carneţel:

„Sicriul pentru Marfa Ivanova – 2 ruble şi 40 de copeici”, şi oftă.

Bătrâna stătea întinsă, tăcută şi cu ochii închişi. Seara, când se întunecă, ea-l chemă deodată:

— Îţi aduci aminte, Iakov? întrebă ea, privindu-l veselă. Îţi aduci aminte? Acum cincizeci de ani, Dumnezeu ne-a dat o copiliţă bălaie! Pe vremea aia stăteam adesea pe malul râului şi cântam… sub salcie… şi adăugă cu un zâmbet amar: S-a prăpădit fetiţa.

Iakov se strădui să-şi amintească, dar nu izbuti să-şi aducă aminte nici de copiliţă, nici de salcie.

— Ţi se năzare! zise el.

A venit preotul, a împărtăşit-o pe bătrână şi a miruit-o. Apoi Marfa a început să înşire vorbe fără înţeles şi spre dimineaţă a murit.

Nişte bătrâne din vecini au spălat-o, au îmbrăcat-o şi au pus-o în sicriu. Ca să nu mai plătească dascălului, Iakov a citit chiar el psaltirea, iar pentru groapă, nu i-au luat nimic, pentru că paznicul cimitirului era cumătrul lui. Patru mujici au purtat sicriul până la cimitir, dar nu pe bani, ci din respect pentru Iakov. După sicriu mergeau nişte babe, nişte cerşetori şi doi săraci cu duhul, iar oamenii întâlniţi în drum îşi făceau cucernic cruce… Iakov era foarte mulţumit că totul se petrecea aşa cum se cuvine, costa ieftin şi nu supăra pe nimeni. Luându-şi pentru ultima oară rămas-bun de la Marfa, el pipăi sicriul, zicându-şi: „Bine lucrat”.

Pe când se întorcea însă de la cimitir acasă, îl apucă un urât fără seamăn. Se simţea bolnav: răsuflarea îi era fierbinte şi grea, picioarele, slabe, şi ar fi vrut să se îmbete. Prin cap îi roiau tot felul de gânduri. Îşi aminti iar că nu-i spusese niciodată Marfei o vorbă bună. În cei cincizeci şi doi de ani cât trăise cu ea în căsuţa lor, în toată vremea asta atât de îndelungată, el nu se gândise niciodată la ea, n-o luase mai mult în seamă decât dacă ar fi fost un câine sau o pisică. Cu toate astea, ea făcea zi de zi focul, gătea şi cocea, se ducea după apă, spărgea lemne, dormea în acelaşi pat cu dânsul şi când el se întorcea beat de la vreo nuntă, Marfa agăţa cu evlavie vioara lui în cui, şi pe el îl culca în pat, fără să spună nimic, sfioasă şi plină de duioşie.

Îi ieşi în cale Rotschild, care-i spuse zâmbind şi ploconindu-se:

— Te căutam, tăicuţă. Moisei Ilici te salută şi te roagă să vii chiar acum la el.

Dar lui Iakov nu-i ardea de aşa ceva. Îi venea să plângă.

— Dă-mi pace! zise el şi porni mai departe.

— Cum se poate? se sperie Rotschild, tăindu-i drumul. Moisei Ilici o să se supere! A spus să vii chiar acum!

Lui Iakov i se făcu scârbă de omul năduşit de fugă, cu faţa lui plină de pistrui, care clipea mereu. Îi era silă să se uite la haina lui verde, cârpită, la trupul lui firav şi şubred.

— Ce te vâri în mine, usturoiule? ţipă Iakov. Nu-mi bate capul!

Omul se supără şi el şi începu să ţipe:

— Ti rog, ti rog, mai încet, că de nu, ti arunc piste gard!!

— Piei din ochii mei! urlă Iakov şi se năpusti cu pumnii asupra lui. Nu mai poate trăi omul de răul vostru!

Rotschild, mort de frică, se aplecă, ridicându-şi mâinile deasupra capului ca şi cum s-ar fi apărat de lovituri şi o luă la fugă cât îl ţineau picioarele, sărind, plesnind din palme şi tremurând din tot trupul lui slab şi deşirat. Băieţaşii de pe stradă, bucuroşi de prilej, se luară după el, strigând: „Jidanul! Jidanul!" Câinii îl urmăreau şi ei, lătrând. Cineva începu să râdă, apoi fluieră, iar câinii porniră să latre şi mai tare. Pesemne că pe Rotschild îl muşcase vreun câine, căci se auzi un ţipăt jalnic, de durere.

Iakov rătăci câtva timp pe imaş, apoi se îndepărtă de oraş, mergând în neştire, unde-l duceau picioarele. Băieţii strigau în urma lui: „Uite Bronza, uite Bronza!" Ajunse la râu, unde nagâţii zburau ţipând şi raţele măcăiau. Soarele dogorea, iar strălucirea apei îţi lua ochii. Iakov porni pe cărare de-a lungul malului şi văzu o cucoană grasă, cu faţa roşie, care venea de la scăldat. „Ia te uită, scroafa!" se gândi el. Pe mal, nişte băieţi prindeau raci. Când îl văzură, începură să strige cu răutate: „Bronza! Bronza!" Şi iată o salcie mare, bătrână, cu o scorbură mare, şi în coroana ei cu nişte cuiburi de cioară… În clipa aceea, Iakov îşi aminti, deodată, cu o claritate nemaipomenită, de parcă o vedea aievea, de fetiţa bălaie şi de salcia despre care îi vorbise Marfa. Da, era aceeaşi salcie – verde, molcomă şi tristă… Tare mult îmbătrânise şi ea, săraca!

Iakov se aşeză sub salcie, prins de aducerile aminte. Pe malul celălalt, unde acum era loc de păşune, fusese altădată o pădure mare de mesteacăn, iar pe muntele pleşuv din zare se întindea pe vremea aceea un codru vânăt de brazi. Pe râu umblau bărci, dar acum totul era gol şi pustiu. Acum, pe malul celălalt se înălţa un singur mesteacăn tânăr, subţire şi mlădios, ca un trup de fată, iar pe râu nu erau decât raţe şi gâşte şi nici nu-ţi venea să crezi că odată pluteau pe el şi bărci. Parcă şi gâşte

erau mai puţine. Iakov închise ochii, şi în închipuirea lui se înălţau, întrecându-se în zbor, pâlcuri mari de gâşte albe şi grase.

El se întreba cum se făcuse că în ultimii patruzeci sau cincizeci de ani nu se mai dusese la râu, şi chiar dacă fusese vreodată pe malul lui, nu-l învrednicise cu nicio privire mai atentă. Era doar un râu destul de mare, nu era de dispreţuit! Ar fi putut să pescuiască, peştele l-ar fi vândut la negustori, la funcţionari sau bufetierului de la gară, iar banii i-ar fi depus la bancă. Sau ar fi putut să colinde conacele cu barca şi să cânte cu vioara; oamenii l-ar fi plătit bine. Ar fi putut să transporte marfa cu barca, şi chiar numai treaba asta i-ar fi adus mai mulţi bani decât sicriele – şi, în sfârşit, ar fi putut să crească gâşte, să le taie şi să le trimită iarna la Moscova: numai pe puf ar fi încasat zeci de ruble. Dar nu făcuse nimic din toate astea. Câtă pagubă suferise! Vai, vai, câtă pagubă! Dar dacă s-ar fi apucat de toate deodată: să prindă peşte, să cânte la vioară, să transporte marfă cu barca şi să crească gâşte! Ar fi strâns o groază de bani! Dar nimic nu făcuse din toate astea, şi viaţa se scursese fără niciun rost, fără nicio bucurie, se irosise degeaba. În viitor nu vedea nimic, şi când se uita în urmă, nu descoperea decât pierderi fără de număr, atât de grozave, că se înfiora. De ce n-o putea omul să trăiască fără pagubă? De ce fuseseră tăiate pădurea de mesteacăn şi codrul de brazi? De ce imaşul era fără vite? De ce făceau oamenii totdeauna ceea ce nu se cuvenea? De ce el, Iakov, înjurase toată viaţa lui, mârâise şi se năpustise cu pumnii asupra nevestei lui şi o amărâse? Şi de ce-l jignise adineauri pe ovrei? Şi de ce, în general, omul nu şi-o lăsa semenul să trăiască în pace? Toate astea nu erau decât pierderi! Grozave pierderi! Dacă n-ar fi pe lume atâta răutate şi ură, oamenii ar putea avea mari foloase unul de la altul.

Toată seara şi în timpul nopţii i se năzări mereu fetiţa bălaie, salcia, mormane de peşte, gâşte tăiate şi Marfa, semănând din profil cu o pasăre chinuită de sete şi faţa palidă şi tristă a lui Rotschild, iar în jurul lui mişunau nişte oameni fioroşi, care vorbeau numai de pagube. El se răsucea în aşternut de pe o parte pe alta şi s-a dat jos de vreo cinci ori din pat să cânte la vioară.

Dimineaţa, Iakov s-a sculat cu greu şi s-a dus la spital. Acelaşi Maxim Nikolaici i-a spus să-şi pună comprese reci la cap şi i-a dat nişte hapuri, dar după chipul şi glasul lui, Iakov a înţeles că stătea prost şi niciun hap din lume n-o să-l mai poată ajuta. În drum spre casă se gândea că moartea nu-i va aduce decât câştig: nu va mai trebui să mănânce, nici să bea, nici să plătească dări, nici să jignească oamenii; şi dacă te gândeai că omul nu stă în mormânt un singur an, ci sute şi mii de ani şi dacă făceai socoteala bine, câştigul era neînchipuit de mare. Viaţa aducea omului numai pagubă, pe când moartea, câştig. Acesta era adevărul, un adevăr tare dureros! De ce era pe lumea asta o rânduială atât de ciudată, că ţi-era dat să ai o singură viaţă şi s-o iroseşti şi pe-asta fără niciun folos?

Lui Iakov nu-i părea rău c-o să moară, dar când ajunse acasă şi-şi văzu vioara, i se strânse inima de durere. Vioara n-o putea lua cu el în mormânt, o să rămână orfană şi-o să se întâmple cu ea ceea ce se întâmplase cu pădurea de mesteacăn şi cu codrul de brazi. Toate de pe lumea asta s-au prăpădit şi-or să se prăpădească mereu! Iakov a ieşit din casă şi s-a aşezat pe prag, strângând vioara la piept. Gândindu-se la viaţa lui pierdută, plină de pagube, începu să cânte, fără să ştie ce anume, dar cântecul era trist şi duios, şi lacrimile îi curgeau pe obraji. Şi cu cât se gândea mai mult, cu atât şi vioara cânta mai jalnic.

Zăvorul de la poarta curţii scârţâi şi în poartă răsări Rotschild. Înaintă cu îndrăzneală până la jumătatea curţii, dar când îl văzu pe Iakov se opri, tresărind, şi, pesemne de teamă, începu să facă semne cu mâinile de departe, de parcă ar fi vrut să arate pe degete cât era ceasul.

— Vino, nu te teme, zise Iakov, prietenos, făcându-i semn să se apropie. Vino!

Rotschild se apropie încet, cu teamă şi neîncredere, şi se opri la oarecare depărtare de dânsul.

— Te rog să nu mă baţi! zise el, închircindu-se. Moisei Ilici m-a trimis iar încoace. „Nu te teme, zice, mergi din nou la Iakov şi spune-i, zice, că nu putem fără dumnealui”. Miercuri e nunta… Da-a! Domnul Şapovalov îşi mărită fata cu un domn bine. Şi-o să fie o

nuntă bogată – ehe!… adăugă Rotschild, închizându-şi pleoapele.

— Nu pot, zise Iakov, răsuflând din greu. Sunt bolnav, frăţioare!

Şi începu să cânte iar, şi lacrimile i se scurgeau din ochi, pe vioară. Rotschild asculta atent, privindu-l dintr-o parte, cu braţele încrucişate pe piept. Încetul cu încetul, teama i se şterse de pe faţă, înlocuită de o nemărginită tristeţe, plină de durere. Răpit de un extaz dureros, închise ochii, şoptind: „Vai! Vai!” şi lacrimile îi curgeau încet pe obraji, picurând pe surtucul verde.

Iakov zăcu toată ziua, chinuit de gânduri. Seara, când îl împărtăşi preotul şi-l întrebă dacă nu-şi aminteşte de vreun păcat deosebit, Iakov îşi aduse din nou aminte de faţa speriată a Marfei şi de ţipătul deznădăjduit al evreului muşcat de câine şi şopti abia auzit:

— Vioara mea s-o daţi lui Rotschild.

— Bine, răspunse preotul.

Acum, toată lumea se întreabă de unde are Rotschild o vioară atât de bună? O cumpărase, o furase sau i-o lăsase cineva amanet? El îşi aruncase de mult flautul şi nu mai cântă decât la vioară. De sub arcuşul lui se revarsă melodii tot atât de triste ca altădată, din flaut, dar când încearcă să repete ceea ce cântase Iakov, stând în pragul casei lui, cântecul e atât de dureros şi de amar, încât pe toţi cei care-l ascultă îi podidesc lacrimile, ba chiar şi el, Rotschild, dă ochii peste cap şi oftează: „Vai! Vai!”

Cântecul acesta a plăcut atât de mult, încât negustorii şi funcţionarii îl chemau care mai de care pe Rotschild ca să-l cânte şi nu se mai săturau ascultându-l…

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 37, din 6 februarie 1894. Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu mici modificări de stil, în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediția a doua – 1898). Revizuită din nou, cu foarte mici modificări, pentru culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Incluzând povestirea în culegerea de *Opere,* Cehov a schimbat „A murit copila” cu „s-a prăpădit fetița” și a mai adăugat la cuvintele felcerului: „Du-te cu Dumnezeu. Bună ziua”, și „Căpățână seacă”.

Pe lângă aceasta, după cuvintele: “…sfioasă și plină de duioșie”, a exclus fraza: „Acum ar fi vrut să-i spună o vorbă bună, să-i cumpere ceva, dar era prea târziu…”

Studentul

De dimineaţă timpul fusese foarte frumos şi liniştit. Sturzii şuierau, iar de departe, dinspre bălţi, se auzeau nişte vaiere, de parcă sufla cineva într-o sticlă goală. Un sitar trecu în zbor, apoi răsună un foc de armă şi zgomotul se rostogoli vesel prin văzduhul de primăvară. Dar când se lăsă noaptea peste pădure, începu să bată dinspre răsărit un vânt rece, pătrunzător, şi totul amuţi. Peste băltoace prinseră a se întinde ace subţiri şi lungi de gheaţă şi pădurea se mohorî, neprietenoasă şi tăcută. Era încă iarnă.

Ivan Velikopolski, student la Academia de teologie, fiul dascălului de la biserică, se întorcea de la vânătoare; mergea pe o cărare din lunca râului. Îi îngheţaseră degetele şi îi ardeau obrajii din pricina vântului. I se părea că frigul acesta neaşteptat tulburase echilibrul şi armonia celor din jur, că însăşi natura nu se simte la îndemână, şi de aceea amurgul serii şi-a îndesit pânza de întuneric mai repede ca de obicei. De jur împrejur era pustiu şi deosebit de posomorât. Numai pe lângă râu, la grădinile văduvelor, lumina un foc; mai încolo însă şi până la sat, la o depărtare de peste patru verste, totul era înecat în întunericul rece al serii. Studentul îşi aminti că la plecarea sa de acasă, mama lui şedea desculţă pe jos în tindă şi curăţa samovarul, iar tatăl lui era culcat pe cuptor şi tuşea; cum era Vinerea Mare, nu se gătise în casă nimic de mâncare şi îl chinuia foamea. Rebegit de frig, studentul se gândea că acelaşi vânt bătea şi pe timpul lui Petru cel Mare, şi pe timpul lui Ivan cel Groaznic, şi pe timpul lui Riurik şi

că pe atunci era aceeaşi sărăcie lucie şi aceeaşi foame aprigă, aceleaşi acoperişuri de paie, pline de găuri, aceeaşi tristeţe în suflet şi lipsă de cultură, acelaşi urât pretutindeni, aceeaşi impresie de apăsare, de părăsire, de întuneric. Toate aceste grozăvii au fost, sunt şi vor fi mereu şi nici peste o mie de ani viaţa n-are să fie mai bună. Studentul nu se mai grăbea acum să se întoarcă acasă.

Grădinile se numeau ale văduvelor pentru că erau ţinute de două văduve, mama şi fiica. Focul ardea cu vioiciune, trosnind şi aruncând până departe un cerc de lumină pe pământul arat. Văduva Vasilisa, o bătrână înaltă şi grasă, îmbrăcată într-o scurtă bărbătească, stătea lângă foc şi se uita gânditoare la flăcări; fiica ei, Lukeria, mărunţică, cu o expresie năucă întipărită pe faţa ei ciupită de vărsat, stătea pe jos şi spăla ceaunul şi ligheanul. Tocmai mâncaseră. Se auzeau glasuri bărbăteşti – ţăranii din sat îşi adăpau caii la râu.

— Iată că s-a întors iarna, zise studentul, apropiindu-se de foc. Bună seara!

Vasilisa tresări, dar îi recunoscu numaidecât şi-i zâmbi prietenos.

— Nu te-am recunoscut, bătu-te-ar norocul, zise dânsa. Ai să te îmbogăţeşti!

Şi se puseră la vorbă. Vasilisa, care slujise mai demult la case boiereşti ca doică şi apoi dădacă, ştia să vorbească în cuvinte mai alese şi în timp ce vorbea, un zâmbet blând şi potolit îi lumina faţa; fiica ei însă, Lukeria, femeie de la ţară, bătută mereu de bărbatul ei, căpătase o expresie stranie, asemănătoare cu a surdomuţilor; clipind din ochi, îl privea pe student şi tăcea mâlc.

— Pe o noapte rece ca cea de astăzi se încălzea lângă foc şi apostolul Petru, zise studentul, întinzându-şi mâinile spre căldura flăcărilor. Asta înseamnă că şi atunci a fost vreme rece. Vai, ce noapte îngrozitoare a fost aceea, bunicuţo, ce noapte tristă şi fără de sfârşit!

Se uită la întunericul din jur, scutură nervos din cap şi întrebă:

— Ai fost la cele douăsprezece evanghelii?

— Am fost, răspunse Vasilisa.

— Dacă-ţi aminteşti, în timpul cinei cea de taină, Petru i-a spus lui Isus: „Doamne, gata sunt să merg cu

tine şi la temniţă, şi la moarte”. Iar Domnul i-a răspuns: „Adevărat grăiesc ţie, Petre: în noaptea aceasta nu va cânta cocoşul până ce nu te vei lepăda de mine de trei ori”. După ce a ieşit de la cină, Isus s-a dus ca de obicei pe muntele Măslinilor urmat de ucenicii săi şi a început să se roage, iar pe sărmanul Petru, de mâhnire, l-a doborât somnul şi a adormit. Apoi tu ştii cum în aceeaşi noapte Iuda l-a sărutat pe Isus, vânzându-l chinuitorilor. Şi, punând mâna pe Isus l-au dus legat la arhiereu şi îl băteau, iar Petru trezit din somn, neliniştit şi plin de jale, înţelegi tu, şi presimţind că avea să se întâmple în lume ceva îngrozitor, îl urma de departe. El îl iubea nespus de mult pe Isus, îl iubea până la întreaga uitare de sine, şi acum vedea de departe cum îl băteau…

Lukeria puse deoparte lingurile şi îşi ţinti privirea nemişcată asupra studentului.

— Au ajuns la arhiereu, urmă acesta, şi au început să-l cerceteze pe Isus, iar slugile au aprins în mijlocul curţii un foc mare, să se încălzească la el, căci le era frig. Şi s-a aşezat şi Petru printre ei şi se încălzea şi el la foc, aşa cum mă încălzesc eu acum. O slujnică l-a văzut şi a spus: „Şi acesta a fost cu Isus”, cu alte cuvinte, şi el trebuie dus la arhiereu. Şi pesemne că toţi cei ce se aflau lângă foc l-au privit bănuitor şi răutăcios, căci el s-a tulburat şi a spus: „Eu nu-l cunosc pe el”. Ceva mai târziu iar l-a recunoscut cineva că este unul dintre ucenicii lui Isus şi a spus: „Şi tu eşti dintre ei”. Dar el din nou s-a lepădat. Şi când un al treilea i-a spus: „Nu pe tine te-am văzut eu astăzi cu el în grădină?”, el s-a lepădat a treia oară. Şi de cum s-a lepădat a treia oară, îndată a început să cânte cocoşul, şi Petru, zărindu-l de departe pe Isus, şi-a amintit cuvintele pe care i le-a spus el la cină… Şi-a amintit totul şi a ieşit din ogradă şi a plâns amarnic. În evanghelie stă scris: „Şi a purces afară şi cu amar Petru a plâns!” Îţi poţi închipui: o grădină liniştită şi foarte întunecoasă, fără niciun zgomot, şi în liniştea asta mare, abia auzit, un plâns înăbuşit… cu sughiţuri adânci…

Studentul oftă şi căzu pe gânduri. Vasilisa zâmbea mereu, dar ochii i se umplură deodată de lacrimi; ele i se prelingeau pe obrajii pe care, de ruşine că plângea, şi-i acoperi cu mâneca, de parcă s-ar fi ferit de dogoarea focului, iar Lukeria se uita ţintă la student, roşie, cu faţa

încordată şi plină de suferinţă, ca a unui om chinuit de o durere nemărginită.

Ţăranii se întorceau de la râu, şi unul dintre ei, călare pe un cal mărunt, trecu atât de aproape de foc, încât flăcările îi luminară faţa. Studentul le ură noapte bună văduvelor şi-şi văzu de drum. Întunericul îl împresură din nou, şi mâinile începură să-i îngheţe iar. Bătea un vânt aspru, un adevărat vânt de iarnă şi nu-ţi venea a crede că peste două zile avea să fie Paştele.

Acum studentul se gândea la Vasilisa: dacă a început să plângă înseamnă că este o legătură între bătrâna asta şi întâmplarea cu Petru din acea groaznică noapte…

Se opri şi se uită înapoi. Focul singuratic clipea liniştit în întuneric, dar oamenii de lângă el nu se mai zăreau. Studentul se gândi iarăşi la Vasilisa: dacă a plâns şi dacă fiica ei s-a tulburat, auzind cele povestite de el, întâmplări vechi de acum nouăsprezece veacuri, este că era o legătură între acele evenimente, vremea de azi şi aceste două femei şi poate şi acest sat uitat de Dumnezeu şi el însuşi şi toţi oamenii din lume. Dacă a plâns bătrâna, n-a fost pentru că el ştia să povestească frumos, ci pentru că Petru îi este aproape şi fiindcă ea lua parte cu întreaga ei fiinţă la suferinţa lui Petru din acea noapte grozavă…

Şi deodată, o fericire fără seamăn îi covârşi sufletul, o fericire atât de mare, încât îi tăie suflarea şi fu nevoit să se oprească să respire. „Da, gândea el, trecutul este legat cu prezentul printr-un lanţ neîntrerupt de evenimente care decurg unele dintr-altele”. Şi era prima oară când îi părea că vede cele două capete ale lanţului: izbutise să atingă un capăt, şi celălalt răspunsese…

Trecu râul cu podul umblător, apoi urcă coasta şi ajunse în capul dealului, învălui în aceeaşi privire satul său natal şi asfinţitul, unde ardea o fâşie îngustă purpurie, zăvorând zarea, şi se gândea că adevărul şi frumuseţea nu pier; adevărul şi frumuseţea care s-au arătat în grădina de pe muntele Măslinilor şi în curtea arhiereului au rămas aceleaşi, astăzi ca şi odinioară, şi dacă au rămas aceleaşi, se vede că fac parte din esenţa vieţii omeneşti şi a întregii firi.

Şi încetul cu încetul simţi, crescând în el – băiat de 22 de ani – un sentiment de tinereţe, de sănătate, de putere, şi aşteptarea negrăit de dulce a unei fericiri pline

de taină, a unei fericiri necunoscute încă… Viaţa îi părea un dar minunat, o binecuvântată minune, plină de un adânc înţeles.

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 104, din 16 aprilie 1894. Titlul: *Seara.* Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu titlul schimbat şi completări, în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sitin, 1894 (ediţia a doua – 1894). Inclusă fără modificări în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

I. Bunin îşi amintea cuvintele spuse de Cehov într-o discuţie cu privire la atitudinea criticii faţă de creaţia sa: „Ce fel de pesimist sunt eu, când dintre toate lucrările mele îmi place cel mai mult povestirea *„Studentul"* (I. Bunin, *Opere complete,* vol. 6, editura A. Marks, Petersburg, 1915, pag. 299).

La întrebarea „Care dintre lucrările sale îi plăcea lui Cehov cel mai mult?", I. P. Cehov, fratele scriitorului, a răspuns: *„Studentul",* fiindcă o socotea cea mai finisată" *(Chestionarul* completat de I. P. Cehov; Institutul de Literatură Rusă al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S.).

Profesorul de literatură

I

Tropăitul copitelor răsună pe podeaua de bârne. Din grajd fu scos întâi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriaşul, alb din cap până în picioare, şi soră-sa Alaika. Toţi erau cai minunaţi, de preţ. Bătrânul Şelestov puse el însuşi şaua pe Uriaş şi îi spuse fiicei sale Maşa:

— Hai, Maria Godefroy, suie!

Maşa Şelestova era cea mai tânără din casă. Împlinise optsprezece ani, dar familia nu pierduse încă obiceiul să o socotească tot o copilă, şi toţi îi spuneau Mania sau Maniusia; iar de când trecuse prin oraş un circ la care se dusese aproape seară de seară, o porecliseră Maria Godefroy.

— Hop-la! strigă ea urcându-se pe Uriaş…

Soră-sa, Varia, se urcă pe Maika, Nikitin pe Contele Nulin, ofiţerii pe caii lor; apoi, lung şi falnic, şirul călăreţilor, în care tunicile albe ale ofiţerilor contrastau cu ţinuta neagră a amazoanelor, ieşi la pas din curte.

Nikitin băgase de seamă atât la încălecare cât şi acum pe stradă că Maniusia nu se uită decât la dânsul. Îl cerceta cu oarecare îngrijorare, atât pe el cât şi pe Contele Nulin.

— Serghei Vasilici, îl sfătui ea, ţine-l tot timpul în frâu. Nu-l lăsa să se sperie, se preface!

Fie că Uriaşul era mare prieten cu Contele Nulin, fie că era o simplă întâmplare, dar şi ieri, şi alaltăieri, Maniusia călătorise tot alături de Nikitin. Iar el sorbea

din ochi trupul ei mărunt, dar zvelt pe care şi-l ţinea atât de drept pe calul alb şi falnic, profilul ei lin, jobenul care nu o prindea deloc şi o îmbătrânea; o învăluia toată într-o privire plină de încântare, de iubire, de extaz şi ascultând-o fără să mai înţeleagă bine ce îi spune, se gândea:

„Îmi dau cuvântul de onoare, jur pe bunul Dumnezeu, că nu mă voi mai sfii şi îi voi destăinui chiar azi totul".

Se făcuse şase seara – ceas la care salcâmul şi liliacul răspândesc un miros atât de puternic, încât s-ar zice că văzduhul şi copacii înşişi încremenesc de parfumul lor. În grădina publică a oraşului cânta muzica militară. Caii loveau sonor caldarâmul, pretutindeni se auzeau râsete, crâmpeie de conversaţie şi zgomotul porţilor care se trânteau. Soldaţii de pe stradă salutau ofiţerii, iar elevii de liceu, pe Nikitin, şi era vădit că lumea care ieşise la plimbare şi se îndrepta spre grădina publică privea cu plăcere pâlcul de călăreţi. Seara era caldă, nori albi, molateci, rătăceau alene, împrăştiaţi pe tot cerul, plopii şi salcâmii aşterneau pe caldarâm umbre tremurătoare, plăcute, care se urcau până la balcoanele şi ferestrele de la etaj ale caselor de pe partea cealaltă a străzii.

Călăreţii ieşiră din oraş şi porniră în trap pe şosea. Nu mai mirosea a salcâm şi a liliac şi nu se mai auzea muzica. În schimb te îmbătau miresmele câmpului, se vedeau lanurile verzi de secară şi grâu, ţipau ţiştarii şi ciripeau păsările. Cât vedeai cu ochii, întinderile erau toate verzi, tărcate ici-colo, de fâşiile negre ale bostănăriilor, iar departe, spre stânga, în jurul cimitirului, se vedea, alb, un şir de meri înfloriţi.

Trecură pe lângă abator, apoi pe lângă fabrica de bere şi ajunseră din urmă muzicanţii unei fanfare militare care se grăbeau spre o grădină din afara oraşului.

— Polianski are un cal foarte bun, nimic de zis! spunea Maniusia lui Nikitin, arătând din ochi spre ofiţerul care mergea alături de Varia. Are însă un năravă – ca să nu mai vorbim de pata albă de pe piciorul stâng – dă mereu din cap, acum nu mai poate fi dezvăţat de năravul ăsta. O să tot dea aşa din cap cât o să trăiască.

Maniusia era o iubitoare de cai la fel de pasionată ca şi tatăl ei. Suferea când vedea la cineva un cal bun şi era bucuroasă când putea descoperi metehne la caii

altora. Nikitin însă nu se pricepea deloc şi i se părea totuna dacă strunea calul cu frâul, ori cu zăbala, dacă mergea în trap sau în galop; îşi dădea numai seama că ţinuta lui pe cal era stângace şi ţeapănă şi îşi spunea că ofiţerii care ştiau atât de bine să stea în şa trebuiau să-i placă Maniusiei mult mai mult decât el. Era gelos pe ei.

Trecând prin faţa grădinii publice de la marginea oraşului, cineva propuse să se oprească şi să bea sifon. Intrară toţi, călări. Prin frunzişul abia mijit, proaspăt, al stejarilor, se vedea toată grădina – cu băncile, măsuţele şi scrâncioburile ei – şi în copaci se zăreau cuiburi de ciori, semănând cu nişte căciuli mari. Călăreţii şi amazoanele coborâră din şa lângă una dintre mese şi cerură sifon. La masa lor se strânseră şi alţi cunoscuţi care se aflau întâmplător în grădină. Printre aceştia era şi un medic militar care purta cizme înalte şi şeful orchestrei care îşi aştepta muzicanţii. Se vede că medicul îl luase pe Nikitin drept student, fiindcă îl întrebă:

— Aţi venit să vă petreceţi vacanţa la noi?

— Nu. Locuiesc în oraş în permanenţă, răspunse Nikitin. Sunt profesor de liceu.

— Cum se poate? se miră medicul. Atât de tânăr şi profesor?

— Atât de tânăr? Da' de unde? Slavă Domnului, merg pe douăzeci şi şapte de ani.

— Deşi purtaţi mustăţi şi barbă, nimeni nu v-ar da mai mult de douăzeci şi doi, douăzeci şi trei de ani. Ce tânăr păreţi!

„Ce pacoste! se gândi Nikitin, şi ăsta mă socoteşte un copilandru".

Nu-i plăcea deloc când cineva îi vorbea de tinereţea lui, mai ales când acel cineva avea lipsa de tact să facă greşeala asta în faţa femeilor sau a elevilor. De cum sosise în acel oraş şi îşi luase catedra în primire, începuse să-şi urască înfăţişarea lui de băieţandru. Din pricina ei nu izbutea să se impună şcolarilor, domnii în vârstă îi spuneau „tinere" şi femeile preferau să danseze cu el decât să-l asculte discutând despre lucruri serioase. Nikitin ar fi dat mult să poată îmbătrâni dintr-odată cu zece ani.

De la grădină, plecară mai departe spre ferma Şelestovilor unde se opriră la poartă, o strigară pe

Praskovia, soţia îngrijitorului, şi cerură lapte muls proaspăt. Nimeni nu gustă însă din lapte; se uitară unii la alţii, izbucniră în râs şi porniră înapoi spre oraş. Trecând din nou prin faţa grădinii unde băuseră sifon, auziră muzica care sosise între timp şi începuse să cânte. Soarele ajunsese în dosul cimitirului şi spre amurg cerul se învăpăiase tot.

Maniusia îşi apropiase din nou calul ei de cel al lui Nikitin. Tânărul profesor ar fi vrut să-i spună cu ce patimă o iubeşte, dar se temea că îl vor auzi ofiţerii şi Varia, şi de aceea tăcea. Maniusia tăcea şi ea; dar el simţea de ce tace, de ce călăreşte alături de el şi îl cuprinse o fericire atât de mare, încât întinderile verzi, cerul în flăcări, luminile oraşului, silueta întunecată a fabricii de bere, totul se contopi în ochii lui într-o aceeaşi vrajă care-i mângâia şi îmbăta sufletul încât i se părea că pe nesimţite Contele Nulin nu mai merge pe şosea, ci începe să plutească în văzduh avântându-se spre volburile de purpură ale apusului.

Ajunseră acasă. Pe masa din grădină fierbea samovarul. La unul dintre capetele mesei şedea bătrânul Şelestov cu prietenii săi, magistraţi la tribunal şi, potrivit obiceiului său, critica ceva sau pe cineva.

— Asta-i mojicie, nu altceva! spunea el. Mojicie sadea! Da: mo-ji-ci-e!

De când Nikitin se îndrăgostise de Maniusia, totul îi plăcea la Şelestovi: şi casa, şi grădina, şi ceaiul zilnic din grădină, şi scaunele de trestie împletită, şi bătrâna dădacă, chiar şi cuvântul acesta „mojicie” pentru care bătrânul avea o deosebită slăbiciune. Nu-i displăcea decât mulţimea de câini şi de pisici ce forfoteau pretutindeni şi turturelele egiptene care se tânguiau necontenit în colivia mare de pe terasă. Erau atât de mulţi câini de curte şi de casă, încât, deşi venea de mai multe luni la Şelestovi, Nikitin nu izbutea să-i recunoască decât pe doi dintre ei: pe Muşka şi pe Som. Muşka era o căţeluşă mică, cu părul rar, cu botul lăţos, rea şi răsfăţată. Îl ura pe Nikitin. De câte ori îl vedea, îşi apleca într-o parte capul, îşi arăta colţii şi începea să mârâie: rrr-nga, rrr-nga, rrr-nga.

Apoi i se aşeza sub scaun. Dacă încerca s-o alunge de sub scaun, începea să latre ascuţit, iar gazdele interveneau:

— Nu te teme, nu muşcă, e foarte blândă.

Som era un dulău negru, cât un viţel, cu picioarele răşchirate şi coada tare ca de lemn. În timpul cinei, ca şi în timpul ceaiului, se plimba în voie pe sub masă, plesnind cu coada picioarele mesei şi ale musafirilor.

Era un câine blând şi bleg, dar Nikitin nu-l putea suferi nici pe el, fiindcă avea obiceiul să-şi pună botul pe genunchii mesenilor şi să le murdărească pantalonii cu bale. Nikitin încerca să scape de el, lovindu-l cu mânerul cuţitului în fruntea lui cea lată, dându-i bobârnace peste bot, răstindu-se la el. Uneori îndrăznise chiar să se plângă discret gazdelor. Dar nimic nu-i salva pantalonii de pete.

După plimbarea călare, ceaiul, dulceaţa, untul şi pesmeţii se bucurară de tot succesul meritat. Prima ceaşcă fu băută de toţi cu multă poftă, în tăcere. În timp ce se servea al doilea rând de ceşti, limbile se dezlegară.

Atât la ceai, cât şi la masă, discuţia era întotdeauna deschisă de Varia. Fiica cea mai mare a lui Şelestov împlinise douăzeci şi trei de ani. Bine făcută, mai frumoasă decât Maniusia, era socotită drept cea mai deşteaptă şi mai cultă din familie, şi avea o atitudine serioasă, chiar severă, aşa cum se cădea să aibă o fată mai mare, ce luase în casă locul mamei care murise.

Ca stăpână a casei, îşi îngăduia să se arate musafirilor numai în foi şi bluză, se adresa ofiţerilor cu numele lor de familie, o considera pe Maniusia tot o fetiţă şi vorbea cu ea pe tonul unei pedagoge. Când pomenea despre propria-i persoană, spunea „fată bătrână”. Cu alte cuvinte, era convinsă că se va mărita.

Orice conversaţie, chiar şi despre vreme, era neapărat transformată de ea în discuţie. Avea o ciudată patimă să purice cuvintele fiecăruia, să pândească orice contrazicere, să se lege de câte o frază spusă cu totul la întâmplare. Începeai să-i vorbeşti despre ceva, şi numai că o vedeai uitându-se ţintă la tine şi întrerupându-te: „Iartă-mă, iartă-mă Petrov, alaltăieri ai spus exact contrariul”.

Alteori, o vedeai dintr-odată surâzând ironic şi o auzeai spunând: „Bravo, văd că începi să adopţi procedeele de teroare ale secţiei III”.

Dacă spuneai o vorbă de duh sau făceai un joc de cuvinte, murmura ridicând uşor din umeri: „răsuflat!”

sau „ieftin”, iar dacă cel ce făcuse gluma era ofiţer, Varia strâmba dispreţuitor din nas şi exclama: „spirit de cazarrmă!” Acest „rr” era atât de impunător, încât Muşka îi răspundea imediat de sub masă: „rrr-nga, rrr-nga”.

În seara aceasta discuţia pornise de la examenele de sfârşit de an, despre care Nikitin pomenise în treacăt.

— Dă-mi voie, Serghei Vasilici, îl întrerupse Varia, spui că elevii se plâng că examenele sunt prea grele. Dar dă-mi voie să te întreb: cine e de vină? Se pare că s-a dat elevilor din clasa VIII-a o teză cu subiectul „Puşkin ca psiholog”. În primul rând: cum se pot da teme atât de grele? Iar în al doilea: ce fel de psiholog este Puşkin? Şcedrin sau Dostoievski înţeleg. Dar Puşkin? E un mare poet şi atâta tot.

— Şcedrin este una şi Puşkin alta! răspunse Nikitin posac.

— Ştiu, la dumneavoastră la liceu, meritele lui Şcedrin nu sunt recunoscute. Dar nu de asta e vorba. Spune-mi dumneata, ce fel de psiholog este Puşkin?

— Cum să nu fie psiholog? Iată am să vă dau câteva exemple.

Şi Nikitin recită câteva crâmpeie din Evgheni Oneghin, apoi din Boris Godunov.

— Dar nu văd în exemplele dumitale nicio umbră de psihologie, răspunse cu un uşor oftat Varia. Pentru mine psiholog este acel ce descrie ascunzişurile sufletului omenesc, iar acum dumneata ne-ai recitat versuri – admirabile, desigur – dar care nu sunt decât versuri şi nimic altceva.

— Ştiu eu ce fel de psihologie vrei dumneata! se supără Nikitin. Ţi-ar plăcea ca cineva să-mi reteze cu un ferăstrău neascuţit un deget şi eu să urlu, cât mă ţin puterile. După părerea dumitale, asta e psihologie.

— Ieftin, şi nu demonstrează întrucât Puşkin e psiholog.

Când Nikitin era scos din fire de o afirmaţie care i se părea o dovadă de mărginire şi de rutină, sărea de pe scaun, se apuca cu mâinile de cap şi începea să se plimbe dintr-un colţ într-altul, fierbând şi scoţând un soi de geamăt. Şi acum se întâmplă la fel. Sări de pe scaun, se apucă cu mâinile de păr şi făcu ocolul mesei, tânguindu-se. Apoi se aşeză mai la o parte.

Ofiţerii îi veniră în ajutor; căpitanul Polianski începu s-o asigure pe Varia că Puşkin este într-adevăr un psiholog şi, ca să-şi întărească spusele, îi cită două versuri care însă, din întâmplare, erau de Lermontov. Locotenentul Ghernet declară şi mai convingător:

— Dacă Puşkin nu ar fi fost un psiholog, nu i s-ar fi ridicat o statuie la Moscova.

— Asta e mojicie! se auzi din celălalt capăt al mesei. Am şi spus-o de altfel şi guvernatorului: „Excelenţă, este o mojicie!”

— Nu mai discut! strigă Nikitin. Ar însemna să nu mai sfârşim niciodată. Basta! Ei, dar mai du-te odată de aici, se răsti apoi la Som, care îi pusese iarăşi botul şi o labă pe genunchi. „Rrr-nga” se auzi de sub scaun.

— Recunoaşte că n-ai dreptate! se încăpăţână Varia.

Sosirea unor domnişoare, în vizită, curmă discuţia.

Trecură cu toţii în salonul cel mare. Varia se aşeză la pian şi începu să cânte arii de dans. Se dansă mai întâi un vals şi o polcă, apoi cadril, cu „grand rond”, condus prin toate încăperile de căpitanul Polianski. După aceea se dansă din nou vals.

În acest timp, bătrânii şedeau în salon pe canapele şi în jilţuri, fumau şi se uitau la cei tineri. Printre ei se afla şi Şebaldin, director al Societăţii de credit urban. Iubitor pasionat de teatru şi de literatură, el fondase „Cercul muzicalo-dramatic” din localitate şi participa el însuşi la spectacole, jucând întotdeauna numai roluri de bătrâni valeţi caraghioşi, sau declamând cu voce jalnică „Fecioara rătăcită”. Fusese poreclit „Mumia” fiindcă era înalt, uscat şi vânos şi avea întotdeauna un aer solemn întipărit pe figura lui cu ochii stinşi, nemişcaţi. Pasiunea lui pentru teatru mersese până acolo, încât îşi răsese mustăţile şi barba, ceea ce îi dădea şi mai mult înfăţişarea unei mumii.

Îndată după „grand rond”, Şebaldin se apropie cu oarecare şovăială de Nikitin, şi, dregându-şi glasul, îi spuse:

— Am avut plăcerea să fiu de faţă la ceai în timpul discuţiei. Împărtăşesc cu totul părerea dumitale. Avem acelaşi fel de a vedea. Mi-ar face mare plăcere să stăm mai mult de vorbă. Ai citit „Dramaturgia din Hamburg” a lui Lessing?

— Nu, n-am citit-o!

Şebaldin păru îngrozit de o asemenea mărturisire, dădu din mâini ca şi cum şi-ar fi fript degetele şi, fără să mai spună un cuvânt, se îndepărtă de tânărul profesor. Figura „mumiei”, întrebarea şi uimirea sa i se părură nespus de caraghioase lui Nikitin. Totuşi se gândi: „Este într-adevăr cam anormal: eu, profesor de literatură, să nu-l fi citit pe Lessing. Va trebui să-l citesc”.

Înainte de cină, se aşezară cu toţii, tineri şi bătrâni, să joace „soarta”. Se aduseră două pachete de cărţi de joc. Unul dintre ele fu împărţit jucătorilor. Celălalt fu pus pe masă cu faţa în jos.

— Cine are în mână cartea asta, spuse solemn bătrânul Şelestov, ridicând în sus prima carte din pachetul de pe masă, acela e sortit să se ducă imediat în odaia copiilor s-o sărute pe dădaca.

Plăcerea aceasta îi pică lui Şebaldin. Toţi îl înconjurară, îl duseră în odaia copiilor unde, râzând şi bătând din palme, îl siliră să sărute dădaca. Toţi râdeau şi făceau gălăgie.

— Nu atât de pătimaş! strigă Şelestov, râzând cu lacrimi. Nu atât de pătimaş!

Nikitin fu sortit să-i spovedească pe toţi cei de faţă… Îl aşezară pe un scaun în mijlocul salonului şi îi puseră în cap un şal mare care-l acoperea în întregime. Cea dintâi veni la spovedanie Varia.

— Vă cunosc păcatele! începu Nikitin, privind în semiîntuneric profilul ei sever. Spuneţi-mi domnişoară, de ce vă plimbaţi în fiecare zi cu Polianski: „Nu-n zadar, nu-n zadar umblă ea cu un husar”.

— E ieftin! spuse Varia şi plecă.

Prin şal străluciră apoi nişte ochi mari, nemişcaţi; în întuneric se desenă profilul drag şi se răspândi parfumul de mult cunoscut care făcea să-i bată inima şi îi amintea de odaia Maniusiei.

— Maria Godefroy! spuse el cu un ton atât de tandru, de dulce, încât nu-şi mai recunoscu propria-i voce. Cu ce ai păcătuit?

Maniusia închise ochii pe jumătate şi îi arătă vârful limbii; apoi izbucni în râs şi fugi.

După un minut reapăru în mijlocul salonului, strigând:

— La masă, la masă!

Şi toţi trecură în sufragerie.

În timpul cinei, Varia începu din nou să discute. De data aceasta, cu tatăl ei; Polianski mânca zdravăn, bea vin roşu şi îi povestea lui Nikitin cum odată, într-o iarnă, în timpul războiului, stătuse toată noaptea într-o baltă până la genunchi. Inamicul fiind aproape, nu era voie nici de vorbit, nici de fumat. Noaptea era rece şi întunecoasă şi bătea un vânt pătrunzător. Nikitin îl asculta şi se uita pe furiş la Maniusia. Ea îl privea fără să clipească, nemişcată, ca şi cum nici nu l-ar fi văzut, pierdută în gânduri. Îngândurarea aceasta a ei îl fermeca, dar îl şi neliniştea.

„De ce se uită aşa la mine? se frământa el. Lumea poate să-şi dea seama. Doamne, cât e de tânără şi de nevinovată!”

Pe la miezul nopţii musafirii începură să plece. Când Nikitin ieşi şi el în curte, o fereastră se deschise la etaj şi în pervaz apăru Maniusia.

— Serghei Vasilici! strigă ea.

— Poruncește!

— Iată ce e, spuse Maniusia şi se opri, cu intenţia vădită de a născoci chiar atunci ceva. Polianski ne-a făgăduit că va veni zilele astea cu aparatul lui de fotografiat. Ar trebui să ne adunăm cu toţii.

— Bine… voi veni bucuros.

Maniusia dispăru, fereastra se închise şi îndată după aceea se auzi pianul.

„Ce casă! se gândea Nikitin, traversând strada. O casă în care numai turturelele egiptene se tânguie, şi acelea doar fiindcă nu-şi pot manifesta altfel bucuria”.

Dar nu numai la Şelestovi se ducea o viaţă atât de veselă. Nikitin nu străbătuse nici două sute de metri, şi dintr-o altă casă se auziră de asemenea acorduri de pian. Puţin mai departe un ţăran cânta din balalaică pe pragul unei porţi. Iar în grădina publică, orchestra intona un potpuriu de cântece ruseşti…

Nikitin locuia cam la o jumătate de verstă depărtare de casa Şelestovilor, într-un apartament de opt camere, pentru care plătea trei sute de ruble pe an, împreună cu un coleg al său, Ippolit Ippolitîci, profesor de istorie şi de geografie. Acest Ippolit Ippolitîci era un om încă tânăr, purta o ţăcălie roşcovană, avea nasul cârn şi o figură cam grosolană, dar blajină, care nu avea în ea

nimic de intelectual. Când Nikitin intră în casă, îl găsi la masa de lucru, corectând hărţile elevilor. El socotea că la geografie lucrul cel mai important este să ştii să desenezi hărţi, şi la istorie, să cunoşti datele cronologice. Stătea nopţi întregi cu creionul albastru în mână, corectând hărţile făcute de elevii şi de elevele sale sau alcătuind tabele cronologice.

— Ce seară minunată! spuse Nikitin intrând în odaie. Mă mir cum te lasă inima să stai în casă pe o asemenea vreme.

Ippolit Ippolitîci era de firea lui un om scump la vorbă. El sau tăcea, sau spunea numai lucruri de toţi ştiute.

— Da, este o vreme minunată! răspunse el. Suntem în mai, acuşi vine vara. Iar vara nu este acelaşi lucru ca iarna. Iarna trebuie să faci foc în sobă; pe câtă vreme vara e cald şi fără foc în sobă. În nopţile de vară, laşi geamul deschis şi e cald; dimpotrivă, iarna pui geamuri duble şi tot îngheţi de frig.

Nikitin nu fu în stare să rămână lângă masa acoperită cu hărţi, mai mult de câteva clipe; se simţi cuprins de plictiseală.

— Noapte bună! spuse el căscând. Aş fi vrut să-ţi povestesc ceva romantic în legătură cu mine, dar uitasem că eşti „geografie”. Dacă aş începe să-ţi vorbesc de dragoste, m-ai întrerupe şi m-ai întreba în ce an a fost bătălia de la Kalka. Să te ia naiba cu bătăliile şi cu peninsulele tale.

— Şi ce te supără în asta?

— Uite-aşa, mi-e *necaz!*

Şi, nemulţumit că nu-i mărturisise încă Maniusiei sentimentele sale şi că acum nu are cu cine să vorbească despre dragostea ce-i umplea sufletul se duse în biroul său şi se-ntinse pe divan. În cameră era întuneric şi linişte. Stând culcat, cu privirea pierdută în noapte, Nikitin începu să se gândească cum va fi când peste doi sau trei ani se va duce cu o însărcinare oarecare la Petersburg; cum şi Maniusia îl va petrece la gară şi va plânge. La Petersburg va primi de la ea o scrisoare lungă prin care-l va ruga să se întoarcă acasă cât mai curând. Îi va scrie şi el o scrisoare, pe care o va începe aşa: „Dragul meu şoricel…”

— Da, chiar aşa: „Dragul meu şoricel!” spuse el cu glas tare şi începu să râdă.

Nu stătea bine întins. Îşi încrucişă mâinile sub cap şi-şi rezemă piciorul stâng de spătarul divanului. Aşa se simţea mult mai bine. Albastrul din cadrul ferestrei începu să pălească. Afară prinseră să cânte încă somnoroşi, cocoşii. Nikitin continua să se gândească cum se va întoarce de la Petersburg, cum îi va ieşi Maniusia în întâmpinare la gară şi, cu un strigăt de bucurie, îi va sări de gât. Sau mai bine nu: va fi mai şiret; va veni noaptea tiptil, fără veste, bucătăreasa îi va deschide uşa, apoi va intra în vârful picioarelor în dormitor, se va dezbrăca fără zgomot şi… buf!… în pat. Ea se va trezi şi… Doamne, ce bucurie!

Văzduhul se decoloră de tot şi parcă biroul şi fereastra se topiră. Maniusia şedea pe scările fabricii de bere, pe lângă care trecuseră mai înainte, şi îi spunea ceva. Apoi îl luă de braţ şi intră cu el în grădina aceea din afară de oraş, unde revăzu stejarii şi cuiburile de ciori care semănau cu nişte căciuli. Unul dintre cuiburi începu să se aplece. Din el scoase capul Şebaldin şi îi strigă tare: „Nu l-ai citit pe Lessing!”

Nikitin se cutremură din tot trupul şi deschise ochii. În faţa divanului stătea Ippolit Ippolitîci care îşi înnoda cravata cu capul dat pe spate.

— Scoală-te! E timpul să mergem la şcoală. Nu trebuie să dormi îmbrăcat, se strică hainele. Omul doarme în pat, dezbrăcat! Şi după obiceiul său, continuă să vorbească pe îndelete despre lucruri de mult cunoscute de toată lumea.

Prima oră a lui Nikitin era de limba rusă, la clasa a II-a. Când, la ceasul nouă punct, intră în clasă, văzu pe tablă, scrise cu cretă, două litere mari M. şi Ş. Cu siguranţă că însemnau Maria Şelestova.

„Au şi mirosit puşlamalele! se gândi Nikitin. Nimic nu le scapă!”

Ora a doua era de literatură, în clasa V-a. Şi aici era scris pe tablă: M.Ş. Iar la sfârşitul lecţiei, când Nikitin ieşi din clasă, în urma lui răsună un strigăt ca la teatru, de la galerie:

— Uraaaa! Trăiască Şelestova!

Fiindcă dormise îmbrăcat şi nu se odihnise mai deloc, capul îi era greu şi trupul ostenit, cuprins de un

fel de moleşeală. Elevii care aşteptau din zi în zi să li se dea obişnuita vacanţă dinaintea examenelor, nu învăţau nimic, fremătau de nerăbdare în bănci şi se ţineau de şotii. Nikitin se frământa şi el de aceeaşi nerăbdare, nu le lua în seamă năzbâtiile şi se apropia mereu de fereastră. Privirile i se furişau spre strada scăldată în soare, spre cerul care se întindea albastru, transparent, deasupra caselor, urmăreau zborul păsărelelor, apoi se pierdeau peste acoperişuri şi peste grădinile verzi, în depărtările întinse, împânzite de pădurici albăstrui şi de fumul unui tren care alerga printre lanuri.

Pe stradă, pe sub umbra salcâmilor trecură doi ofiţeri în tunici albe de vară, învârtind cravaşa între degete. Hurui apoi o căruţă plină de evrei cu bărbi cărunte. Guvernanta ieşea la plimbare cu nepoţica directorului… Şi iată-l pe Som apărând de după colţ, însoţit de două javre şi urmat de Varia, într-o rochie simplă de culoare gri, cu ciorapi roşii, ţinând în mână un număr din „Vestitorul Europei”. Se vede că fusese la biblioteca municipală…

Orele nu se mai terminau! Abia la ceasul trei avea să scape de la liceu. Şi nici atunci nu se putea duce acasă sau la Şelestovi, ci la Wolf, pentru o meditaţie. Acest Wolf, un evreu bogat care trecuse la protestantism, nu-şi dădea copiii la liceu, ci chema la el acasă profesorii, plătind cinci ruble ora…

„Ce plictiseală, ce plictiseală, ce plictiseală!”

La ceasul trei se duse la Wolf, unde i se păru că stă o veşnicie. Ieşi de acolo abia la cinci, şi la şase trebui să se întoarcă la liceu la o consfătuire pedagogică pentru alcătuirea programului examenelor orale pentru clasa a IV-a şi a VI-a.

Când seara târziu se îndreptă în sfârşit spre casa Şelestovilor, inima îi bătea puternic şi faţa îi ardea. Cu o săptămână, cu o lună mai înainte şi de câte ori îşi pusese în gând să-i vorbească Maniusiei, Nikitin şlefuise un întreg discurs, cu introducere şi încheiere. Acum însă nu avea un singur cuvânt pregătit. Totul se amestecase în capul lui şi nu ştia decât atât: că astăzi va vorbi neapărat şi că îi era peste putinţă să mai aştepte.

„Am s-o rog să coboare în grădină, să ne plimbăm puţin, se gândea el, şi am să-i spun”.

În vestibul nu era nimeni; trecu în salonul cel mare, apoi într-altul mai mic; nici acolo nu întâlni pe nimeni. Se auzea însă, sus la etaj, cum Varia discuta cu cineva şi cum în odaia de alături, a copiilor, o croitoreasă cu ziua clănţănea foarfecele.

În casă era o odăiţă care purta trei denumiri: mică, de trecere şi întunecoasă. În ea se afla un dulap mare, vechi, în care se ţineau medicamente, praf de puşcă şi toate cele de trebuinţă pentru vânătoare. O scară mică de lemn, pe treptele căreia dormeau veşnic pisici, ducea la etaj. Odăiţa avea două uşi: una dădea în odaia copiilor, cealaltă în salon. Când Nikitin intră acolo cu gândul să urce la etaj, uşa de la odaia copiilor se deschise brusc apoi se trânti cu atâta putere încât făcu să se cutremure şi scara şi dulapul, şi în cămăruţă năvăli Maniusia. Purta o rochie de culoare închisă, iar în mână avea o bucată de stofă albastră; fără să-l vadă pe Nikitin, se îndreptă glonţ spre scară.

— Stai puţin, o opri el. Bună seara, Godefroy, dă-mi voie să…

Respiraţia i se tăiase, şi în minte nu-i mai veni nici un singur cuvânt. Cu o mână o ţinea de braţ şi cu cealaltă, de stofa albastră. Iar ea surprinsă şi parcă un pic speriată, se uita la el cu ochii mari.

— Dă-mi voie, reluă el grăbit, de frică să nu o vadă plecând. Trebuie să-ţi spun ceva… Atât numai că… aici nu e locul. Nu pot… nu sunt în stare… înţelegi. Godefroy… nu pot… şi asta…

Stofa albastră lunecă jos şi Nikitin o apucă pe Maniusia şi de mâna cealaltă. Ea se făcu palidă, mişcă buzele, se dădu înapoi şi se trezi în colţul dintre perete şi dulap.

— Îţi dau cuvântul meu de onoare, şopti el, te asigur Maniusia pe cuvânt de onoare că…

Ea îşi lăsă capul pe spate şi el o sărută pe buze, iar pentru ca sărutul să dureze cât mai mult, o ţinu cu mâna de bărbie. Fără să ştie cum, se treziră în colţul acela strâmt dintre dulap şi scară, iar Maniusia îi cuprinse gâtul cu braţele şi îşi lipi capul de obrazul lui. Apoi amândoi fugiră afară.

Grădina Şelestovilor era de peste patru hectare. Afară de vreo două duzini de arţari şi de tei bătrâni, şi de un singur brad, tot restul era plantat numai cu pomi

fructiferi: cireşi, meri, peri, castani, măslini argintii… Erau şi multe flori.

Nikitin şi Maniusia alergau tăcuţi pe alei, râdeau, îşi puneau din când în când întrebări scurte la care nu răspundeau; un firicel de lună aurea deasupra grădinii, şi din iarba de un verde întunecat, slab luminată de lună, se înălţau lalele şi stânjenei somnoroşi, rugându-se parcă să le destăinuiască şi lor cineva că îi iubeşte şi să le murmure şi lor şoapte de dragoste.

Când Nikitin şi Maniusia se întoarseră în casă, obişnuitul grup de ofiţeri şi domnişoare era complet şi se dansa mazurca. Din nou Polianski conduse prin toate încăperile cadrilul şi se jucă „soarta". Înainte de cină, în timp ce musafirii treceau în sufragerie, Maniusia rămânând singură cu Nikitin se lipi de el şi îi spuse:

— Vorbeşte tu singur cu tata şi cu Varia. Mie mi-e ruşine.

Îndată după masă, vorbi cu bătrânul. După ce îl ascultă, Şelestov stătu puţin pe gânduri, apoi îi spuse:

— Îţi sunt foarte recunoscător pentru cinstea pe care ne-o faci, mie şi fiicei mele. Dar dă-mi voie acum să vorbesc cu dumneata nu ca tată, ci aşa cum ar vorbi un gentleman cu un altul. Spune-mi, te rog, ce ţi-o fi venit să te însori aşa de tânăr? Numai ţăranii au obiceiul ăsta, dar bineînţeles acolo e cu totul altceva, sunt nişte neciopliţi. Pe când dumneata!! Ce plăcere poate fi să-ţi pui singur lanţul de mâini şi de picioare la o vârstă atât de fragedă?

— Dar nu sunt deloc tânăr! se supără iarăşi Nikitin. Merg pe douăzeci şi şapte de ani.

— Tată, a venit veterinarul! strigă Varia din odaia vecină. Şi convorbirea fu întreruptă.

Când Nikitin plecă spre casă, Varia, Maniusia şi Polianski îl însoţiră. Apropiindu-se de portiţa de fier a casei sale, Varia îl întrebă:

— De ce oare misteriosul dumitale Mitropolit Mitropolitîci nu se arată nicăieri? Ar trebui să-l aduci pe la noi…

Când Nikitin intră în odaie, „misteriosul" Ippolit Ippolitîci şedea pe pat şi-şi scotea pantalonii.

— Nu te culca încă, dragul meu! îi strigă Nikitin abia ţinându-şi răsuflarea. Stai puţin.

Ippolit Ippolitîci îşi trase înapoi pantalonii şi întrebă alarmat:

— Dar ce s-a întâmplat?

— Mă însor…

Nikitin se aşează şi el pe pat, alături de colegul său şi îl privi mirat, ca şi cum s-ar fi mirat de el însuşi:

— Închipuieşte-ţi că mă însor cu Maria Şelestova. Chiar astă seară i-am cerut să fie soţia mea.

— Foarte bine. Mi se pare că e o fată bună, atât numai că e foarte tânără.

— Da, e adevărat! Foarte tânără… oftă Nikitin şi strânse îngrijorat din umeri. Foarte, foarte tânără!

— A fost eleva mea la liceu. La geografie era aşa şi aşa, iar la istorie, slabă. Era cam neatentă în clasă.

Fără să ştie de ce, lui Nikitin i se făcu milă de colegul său şi vru să-i spună ceva prietenos şi mângâietor.

— De ce nu te însori şi tu, dragul meu? De ce n-ai lua-o bunăoară pe Varia, Ippolit Ippolitîci? Este o fată minunată, desăvârşită… Ce-i drept, îi cam place să discute, dar în schimb are o inimă… Ce inimă! Tocmai adineauri a întrebat de dumneata. Căsătoreşte-te cu ea, dragul meu… Ce zici?

Nikitin ştia foarte bine că Varia nu l-ar lua niciodată pe omul acesta cârn şi plicticos. De ce oare mai încerca atunci să-l convingă să se însoare cu ea?

— Însurătoarea este un pas serios! rosti Ippolit Ippolitîci, după ce reflectă adânc. Trebuie să judeci bine şi să cântăreşti totul. Altfel nu se poate. Prudenţa nu strică niciodată, dar mai ales la însurătoare, când omul, încetând de a mai fi burlac, începe o viaţă nouă.

Şi se porni iarăşi să înşire cu un aer doctoral o serie de locuri comune. Nikitin nu mai stătu să le asculte, îi dădu bună seara şi trecu în camera lui. Se dezbrăcă numaidecât şi se întinse în pat ca să se poată gândi în linişte la fericirea sa, la Maniusia, la viitor. Surâse, şi dintr-odată îşi aduse aminte că nu-l citise pe Lessing.

„Va trebui neapărat să-l citesc! îşi spuse el. Dar, la urma urmei, de ce să-l citesc! Să-l ia dracu'!"

Copleşit de atâta fericire, adormi îndată şi zâmbi în somn până dimineaţa. I se părea prin vis că aude tropăitul copitelor pe podeaua de bârne şi că din grajd era scos întâi Contele Nulin, negru ca pana corbului,

apoi Uriaşul, alb din cap până în picioare, şi soră-sa Maika…

II

„În biserică era îmbulzeală şi zumzet de glasuri; la un moment dat, cineva chiar a strigat ceva, şi protoiereul care mă cununa cu Mania s-a uitat peste ochelari la mulţime şi a spus aspru: «Nu vă foiţi prin biserică şi nu faceţi zgomot; staţi liniştiţi şi rugaţi-vă, trebuie să fim cu frica lui Dumnezeu».

Cavalerii mei de onoare erau doi colegi de la liceu, iar ai Maniei, căpitanul Polianski şi locotenentul Gherent. Corul catedralei cânta admirabil. Sfârâitul lumânărilor, strălucirea lor, toaletele, uniformele ofiţerilor, privirile tuturor vesele şi mulţumite, aerul serafic al Maniei, ambianţa generală şi cuvintele slujbei de cununie mă mişcau până la lacrimi şi în acelaşi timp îmi dădeau un sentiment de triumf. Mă gândeam cum a înflorit, ce frumos şi poetic a evoluat în ultima vreme viaţa mea! Acum doi ani, eram încă student, trăiam într-una dintre locuinţele ieftine pe Neglinaia, fără bani, fără rude şi – după cum mi se părea atunci – fără viitor. Iar acum iată-mă profesor de liceu într-una dintre cele mai de seamă capitale de gubernie, cu viitorul asigurat; iată-mă, mai ales, iubit şi răsfăţat. Pentru mine s-a adunat toată această mulţime, pentru mine ard trei policandre, pentru mine slujeşte protoiereul şi îşi dau toată silinţa cântăreţii; şi tot pentru mine fiinţa aceasta fermecătoare, unică pe lume, căreia în curând îi voi putea spune «nevasta mea», este atât de tânără, de elegantă, de fericită. Mi-am adus aminte din nou de primele noastre întâlniri, de excursiile afară din oraş, de declaraţia mea de dragoste, de vremea care parcă înadins fusese atât de frumoasă în vara aceasta. Şi fericirea aceea pe care altădată o socoteam cu putinţă numai în romane şi în basme, iată că o trăiam acum aievea, atât de intens încât mi se părea că o pot atinge cu mâinile.

După cununie, toată lumea din biserică ne-a înconjurat pe mine şi pe Mania, exprimându-ne o bucurie sinceră, felicitându-ne şi urându-ne noroc. Un general de brigadă, septuagenar, a felicitat-o pe Mania, spunându-i cu o voce hodorogită de bătrân, dar atât de tare încât s-a auzit în toată biserica: «Sper draga mea, că şi după nuntă ai să rămâi acelaşi boboc de trandafir ca şi acum».

Ofiţerii, directorul liceului şi toţi profesorii au zâmbit politicos şi am simţit că pe buzele mele se schiţase acelaşi surâs convenţional, făţarnic. Ippolit Ippolitîci, profesorul de geografie şi de istorie care se exprima numai în truisme, mi-a spus cu multă însufleţire: «Până acum n-ai fost însurat şi ai fost singur. De acum eşti însurat şi veţi fi doi!

De la biserică ne-am îndreptat spre casa cu etaj, de cărămidă roşie pe care am primit-o de zestre. Afară de această casă, Mania are douăzeci de mii ruble bani şi o moşioară cam părăginită – Melitonovskaia, cu o ogradă plină cu tot felul de orătănii care se sălbăticesc din lipsă de îngrijire. Sosind acasă, m-am întins să mă odihnesc puţin pe divanul turcesc din noul meu birou şi am aprins o ţigară. Divanul era moale, confortabil, mă simţeam mai bine ca oricând în viaţa mea; jos, la parter, musafirii strigau neîncetat «ura», iar în vestibul o orchestră proastă cânta «mulţi ani trăiască!» şi fel de fel de alte fleacuri. Deodată uşa s-a deschis şi Varia, sora Maniei, a intrat în fugă în birou cu o cupă în mână şi cu o expresie neobişnuită, încordată parcă i-ar fi fost gura plină cu apă. Se vede că voia să treacă mai departe, în cealaltă cameră, dar pe neaşteptate a început să râdă, apoi a izbucnit în hohote de plâns şi cupa s-a rostogolit cu zgomot pe parchet. Am luat-o pe Varia de braţ şi am încercat s-o liniştesc. «Nimeni nu poate înţelege! suspina ea puţin mai târziu, stând pe patul dădacei din camera cea mai îndepărtată a casei. Nimeni, nimeni, nimeni! Doamne, nimeni nu poate înţelege!»

Totuşi toţi înţelegeam cât se poate de bine că ea era cu patru ani mai mare decât Mania, că rămăsese încă nemăritată şi că nu din invidie plângea, ci din presimţirea tristă că îi trece timpul şi că poate îi şi trecuse. Când a început să se danseze cadrilul, Varia era din nou în salon, cu ochii plânşi şi tare pudrată. Am văzut apoi cum căpitanul Polianski ţinea în faţa ei o cupă din care ea mânca îngheţată cu linguriţa…

E şase dimineaţa. Am început să-mi scriu jurnalul ca să descriu fericirea mea deplină, mereu aceeaşi, şi totuşi mereu alta. Credeam că voi umple pe puţin şase-şapte pagini pe care apoi le voi citi Maniei, dar, ciudat, în amintirea mea totul s-a amestecat, s-a contopit, ca într-un vis. Nu-mi mai aduc aminte limpede de episodul cu

cumnată-mea şi am impresia că singurul lucru pe care mai găsesc să-l scriu este: sărmana Varia! Aş sta poate mereu să scriu: sărmana Varia! Dar frunzişul copacilor din grădină a început să freamăte, vor începe ploile… Ciorile croncănesc prelung şi, nu ştiu de ce, Mania mea care abia a adormit are pe faţă o expresie tristă."

Nikitin închise jurnalul şi multă vreme după aceea nu se mai atinse de el. În primele zile ale lunii august începură examenele pentru corigenţă şi cele de admitere, iar după Adormire, cursurile. Pleca la şcoală dimineaţa, după ora opt, iar pe la nouă i se făcea dor de Mania, de noul lui cămin, şi începea să se uite la ceas. În clasele inferioare punea pe unul dintre elevi să dicteze şi, pe când ceilalţi scriau, el se aşeza pe pervazul ferestrei cu ochii închişi şi visa. Fie că făcea planuri de viitor, fie că îşi reamintea proaspătul trecut, totul i se părea la fel de minunat, ca un basm. În clasele superioare, elevii citeau cu glas tare pe Gogol sau proza lui Puşkin; lectura aceea cu glas monoton îl făcea să somnoleze; oamenii, caii de călărie, copacii şi câmpiile întinse i se perindau prin faţa ochilor şi el exclama într-un suspin ca şi cum s-ar fi extaziat de proza lui Gogol sau a lui Puşkin:

— Ce frumos!

În recreaţia cea mare, Mania îi trimitea micul dejun într-un şervet alb ca zăpada, şi el mânca încet, tacticos, pentru a-şi prelungi desfătarea; iar Ippolit Ippolitîci, care de obicei îşi aducea doar o chiflă, se uita la el cu respect şi invidie, şi turna, potrivit obiceiului său, câte o reflecţie răsuflată. Bunăoară: „Fără hrană, oamenii n-ar putea trăi".

De la liceu, Nikitin mergea la meditaţii, şi când, în sfârşit, după ora cinci se întorcea acasă, îl cuprindea o bucurie şi o îngrijorare de parcă ar fi lipsit un an întreg. Urca scările în goană, gâfâind, o găsea pe Mania, o strângea în braţe, o săruta, îi jura că o iubeşte şi că nu poate trăi fără ea, o asigura că i se făcuse un dor nebun şi o întreba cu teamă dacă se simte bine şi de ce e atât de serioasă. După aceea se aşezau la masă, numai ei doi.

După masă se întindea pe divanul turcesc din biroul lui şi fuma, iar ea se aşeza lângă el şi îi povestea o mie

de nimicuri.

Zilele cele mai fericite pentru ei erau acum duminicile şi sărbătorile, când rămânea acasă de dimineaţă până seara. În zilele acelea gusta din plin o viaţă simplă, tihnită, dar neobişnuit de frumoasă, care îi aducea aminte de idilele pastorale. Urmărea cu nesaţ grija cu care Mania lui cuminte şi chibzuită îşi gospodărea şi înfrumuseţa cuibul şi uneori dorind să-i arate că nu stă nici el cu mâinile în sân, se apuca de ceva cu totul nefolositor: bunăoară scotea din şopron şarabana şi o cerceta cu luare-aminte, pe toate părţile.

Cu laptele de la trei vaci, Mania întocmise o adevărată lăptărie: pivniţa şi cămara erau pline de ulcioare cu lapte şi străchini cu smântână. Ca să o necăjească, Nikitin îi cerea câteodată, în glumă, un pahar cu lapte. Ea se speria, fiindcă era contrar regulii, laptele şi smântâna păstrându-se numai pentru unt. Atunci el o cuprindea în braţe, râzând, şi-i spunea:

— Lasă, lasă, am glumit, comoara mea, am glumit!

Alteori râdea de spiritul ei de economie, când, de pildă, găsind în dulap o bucată de cârnat sau de brânză, tare ca piatra, Mania declara pe un ton important:

— Astea o să le dăm slugilor să le mănânce.

Nikitin îi spunea că o bucată atât de mică e bună doar pentru o capcană de şoareci. Dar ea începea să-i demonstreze cu aprindere că bărbaţii nu pricep o boabă din ale gospodăriei şi că pe servitori nu-i poţi mulţumi cu nimic, chiar dacă le-ai trimite şi cincizeci de ocale de gustări. Până la urmă, el ceda şi o îmbrăţişa transportat. Ceea ce era just în cuvintele ei îi părea uimitor şi neobişnuit; ceea ce nu concorda cu convingerile lui era după părerea lui naiv şi mişcător.

Când simţea câteodată nevoia să se mai reculeagă, să coboare mai adânc în el şi începea să vorbească despre lucruri abstracte, Mania îl asculta atentă, uitându-se la el curioasă.

— Sunt nesfârşit de fericit cu tine, bucuria mea! spunea el jucându-se cu degetele mâinilor ei, sau despletindu-i coadele şi împletindu-i-le la loc. Dar eu nu consider fericirea asta ca ceva care a căzut peste mine din întâmplare, din cer, ci ca pe un fenomen cu totul firesc, logic şi just. Am credinţa că omul este făuritorul propriei sale fericiri şi acum eu culeg ceea ce

singur am creat. Da, o spun fără falsă modestie: această fericire am creat-o eu însumi şi o posed cu deplin drept. Cunoşti trecutul meu: singurătatea de orfan, sărăcie, copilărie nefericită, o adolescenţă destul de tristă… Toate acestea au reprezentat o luptă, au fost drumul pe care-l croiam spre fericire…

În luna octombrie liceul suferi o pierdere grea: Ippolit Ippolitîci se îmbolnăvi de erizipel şi muri. În ultimele două zile, înainte de a-şi da sfârşitul, nu mai recunoştea pe nimeni şi delira, dar chiar în delir spunea tot lucruri îndeobşte cunoscute:

— Volga se varsă în Marea Caspică… Caii mănâncă ovăz şi fân.

În ziua înmormântării nu se ţinură cursuri la liceu. Sicriul şi capacul fură purtate de colegi şi de elevi. Iar corul liceului cântă tot drumul până la cimitir: „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte!”

La cortegiul funebru luară parte trei preoţi, doi diaconi, tot liceul de băieţi şi corul catedralei în odăjdii de ceremonie. Văzând o înmormântare făcută cu atâta pompă, trecătorii se opreau, îşi făceau semnul crucii şi spuneau:

— Să dea Dumnezeu oricui să moară astfel.

Întors de la cimitir, Nikitin, mişcat, se urcă în biroul său şi, deschizându-şi jurnalul scrise:

„Adineauri a fost coborât în mormânt Ippolit Ippolitîci Rîjiţki.

Pace cenuşii tale, modest truditor!

Mania, Varia şi toate femeile care asistau la înmormântare plângeau sincer, poate pentru că ştiau că omul acela şters, lipsit de orice farmec, timorat, nu fusese iubit niciodată de nicio femeie. Aş fi vrut să spun la mormântul camaradului meu un cuvânt cald, dar am fost înştiinţat că s-ar putea ca lucrul să displacă directorului, căruia răposatul nu-i inspira nicio simpatie.

De la căsătoria mea, este, îmi pare, prima zi când simt că mă apasă ceva pe inimă…”

În tot restul anului şcolar, nu s-a mai petrecut niciun eveniment deosebit.

Iarna a fost blândă, fără geruri mari şi cu zăpadă moale; în ajun de Bobotează, bunăoară, toată noaptea

vântul s-a jeluit ca toamna, streşinile au curs, iar dimineaţa la sfinţirea apelor, poliţia nu a lăsat pe nimeni să coboare pe râu din pricină că gheaţa se umflase şi se înnegrise. Dar cu toată negura şi posomoreala iernii, Nikitin trăia tot atât de fericit ca şi în vara ce trecuse. La plăcerile lui se mai adăugase o distracţie nouă: învăţase să joace whist. Un singur lucru îl tulbura şi îl supăra câteodată, împiedicându-l să fie cu totul fericit. Pisicile şi câinii pe care îi primise de zestre. Dimineaţa mai ales, domnea în casă un miros de menagerie pe care nimic nu-l putea face să dispară. Adesea pisicile se încăierau cu câinii într-o hărmălaie de nedescris. Muşka cea arţăgoasă era hrănită de zece ori pe zi. Ca şi înainte, ea nu-l putea suferi pe Nikitin şi mârâia la el:

— Rrr-nga, rrr-nga.

Într-o seară din postul mare, se întorcea acasă pe la miezul nopţii, de la club, unde jucase cărţi. Ploua, era întuneric şi noroi. Nikitin simţea în adâncul sufletului un fel de drojdie amăruie şi nu se putea dumiri care să-i fi fost pricina. Pierderea celor 12 ruble sau tonul cu care unul dintre parteneri, când îl văzuse punând pe masă rublele pierdute, spusese că Nikitin e stup de bani, făcând vădit aluzie la zestrea pe care o primise. Nu-i părea rău nici de cele 12 ruble şi nici cuvintele partenerului nu avuseseră, în fond, nimic jignitor.

Totuşi impresia apăsătoare stăruia. Nu mai regăsea în el nici graba şi nici plăcerea de altădată de a se întoarce acasă.

— E absurd! exclamă el, oprindu-se lângă un felinar.

Un gând neaşteptat îi fulgeră prin minte; nu-i părea câtuşi de puţin rău de cele 12 ruble pierdute, fiindcă erau bani nemunciţi. Dacă ar fi fost un muncitor, ar fi cunoscut preţul fiecărei copeici, şi nu ar fi fost nepăsător la câştig sau la pierdere. Toată fericirea lui, de altfel – se gândi el mai departe – o dobândise tot atât de gratuit, pe degeaba. Pentru el această fericire era un lux, ca o doctorie pentru un om sănătos. Dacă ar fi fost şi el ca marea majoritate a oamenilor, copleşit de grija unei bucăţi de pâine, dacă ar fi trebuit să lupte din greu pentru existenţă, dacă l-ar fi durut spinarea şi pieptul de muncă grea, masa cea zilnică, căminul cald şi plăcut şi căsnicia-i fericită ar fi fost o necesitate, o răsplată, o

podoabă a vieţii. Acum însă toate aceste bucurii de ieri căpătau o semnificaţie stranie, nelămurită.

— Ah, ce absurd! repetă el, dându-şi perfect seama că, prin însuşi faptul că îi putuseră trece prin minte, gândurile acestea erau o prevestire rea.

Când ajunse acasă, Mania dormea; respira regulat şi surâdea prin somn. S-ar fi zis că şi somnul îi face plăcere.

Lângă ea se culcase pisoiul alb, care torcea făcut ghem. Nikitin aprinse lumânarea. Apoi o ţigară. Mania se trezi şi bău cu sete un pahar cu apă.

— Am mâncat prea multă dulceaţă! spuse ea, începând să râdă. Ai fost la ai noştri? întrebă apoi după o scurtă tăcere.

— Nu, n-am fost.

Nikitin aflase că Polianski, în care Varia îşi pusese în ultima vreme mari speranţe, primise ordin de mutare într-una dintre garnizoanele din apusul ţării şi începuse să facă în oraş vizitele de rămas-bun; de aceea, în casa Şelestovilor nu domnea prea multă veselie.

— Spre seară a trecut Varia pe aici, spuse Mania, aşezându-se în capul oaselor. Nu mi-a spus nimic, dar i se citea pe faţă cât de greu îi vine, sărăcuţa de ea! Nu-l pot suferi pe Polianski. E gras, greoi, şi când merge sau dansează îi tremură obrajii. Nu, nu-mi place deloc. Totuşi îl consideram om cumsecade.

— Eu şi acum îl consider un om cumsecade.

— Atunci de ce s-a purtat atât de urât cu Varia?

— De ce urât? întrebă Nikitin, simţind în el un început de ciudă din pricina pisoiului care se sculase şi îşi încovoia spinarea. După câte ştiu, nu i-a făcut nicio propunere de căsătorie şi nu s-a legat cu nimic.

— De ce venea atât de des la noi? Dacă nu ai intenţia să te însori, nu veni toată ziua-bună ziua în casa oamenilor.

Nikitin stinse lumânarea şi se culcă. Dar nu-i era somn şi nici nu putea sta întins. Capul i se părea nemăsurat de mare, gol, ca un hambar deşert, şi în golul acesta pândeau gânduri noi, ciudate ca nişte umbre ameninţătoare. Îşi spunea că departe de lumina blândă a candelei, dincolo de fericirea tihnită şi surâzătoare a familiei, dincolo de universul acesta îngust în care el şi pisoiul alb duceau o viaţă atât de molcomă şi dulce, mai

exista şi o altă lume… Şi dintr-odată îl cuprinse un dor nebun să se ducă în acea altă lume, să muncească şi el undeva într-o fabrică sau într-un atelier mare, să vorbească de pe o catedră universitară, să scrie, să publice, să trudească, să sufere… Simţea o nevoie oarbă să fie mistuit de o pasiune nobilă, care să-l smulgă din propria sa fiinţă, de o chemare căreia să i se consacre până la uitarea de sine, până la nepăsarea faţă de fericirea personală atât de monotonă. În minte îi apăru pe neaşteptate Şebaldin, care striga la el îngrozit:

— Nu l-ai citit nici măcar pe Lessing! Ce mult ai rămas în urmă! Doamne, cum ai decăzut!

Mania se sculă din nou să bea apă. Nikitin se uită la gâtul, la umerii şi la sânii ei plini, şi-şi aduse dintr-odată aminte de complimentul făcut de generalul de brigadă în biserică: să rămână întotdeauna un boboc de trandafir.

— Un boboc de trandafir! murmură el şi începu să râdă.

— Rrr-nga, rr-nga, îi răspunse de sub pat căţeluşa somnoroasă.

O mânie, grea ca un pumnal rece, i se răsuci în inimă; îi veni să-i spună Maniei o grosolănie, ba chiar să sară la ea şi s-o lovească. Inima începu să-i bată puternic.

— Prin urmare, o întrebă el, stăpânindu-se, dacă eu veneam zilnic la voi în casă, însemna că trebuia neapărat să te iau de nevastă?

— Bineînţeles. De altfel, ştii şi tu singur foarte bine.

— Frumos!

Şi după o clipă repetă:

— Frumos!

Pentru a nu mai adăuga ceva ce n-ar fi folosit la nimic şi pentru a-şi potoli bătăile inimii, Nikitin se duse la dânsul în birou şi se culcă pe divan, fără pernă. Apoi se întinse jos, pe covor.

„Prostii! încerca el să se liniştească. Eşti profesor, munceşti pe un tărâm dintre cele mai nobile… Ce altceva mai vrei? Nu are sens, e absurd!”

Dar îndată, tot el îşi răspunse că nu era deloc profesor, ci un funcţionar tot atât de puţin înzestrat şi lipsit de personalitate ca şi profesorul ceh de limba greacă; că nu avusese niciodată o adevărată chemare

pentru profesorat; că nu cunoştea deloc pedagogia care nu-l interesase câtuşi de puţin; că nu ştia să se poarte cu copiii; că rostul materiilor pe care le preda îi era necunoscut: poate erau chiar fără de niciun folos. Răposatul Ippolit Ippolitîci era un om incapabil, mărginit, de aceea şi profesorii, şi elevii ştiau bine ce puteau şi ce nu puteau aştepta de la el; Nikitin însă, întocmai ca şi cehul, ştia să-şi ascundă insuficienţele, să înşele cu îndemânare pe toată lumea şi să dea impresia că, slavă Domnului, totul merge bine şi este aşa cum se cuvine.

Gândurile acestea îl speriau. Voia să le alunge, considerându-le drept prostii pricinuite de nervii săi prea încordaţi, şi îşi zicea că mâine va fi cel dintâi care să râdă de ele. Şi într-adevăr, spre ziuă începu să-i vină a râde de această nervozitate nefirească şi se învinui că „e mai rău ca o muiere”. Totuşi, în adâncul sufletului său îşi dădea limpede seama că liniştea lui de mai înainte se spulberase pentru totdeauna şi că în casa cu etaj şi faţadă de cărămidă nu va mai putea fi de acum fericire pentru el. Ghicea că vremea amăgirilor se sfârşise, că iluziile secaseră şi că începea o viaţă nouă, frământată, conştientă, care nu se împacă cu tihna şi fericirea personală.

A doua zi, fiind duminică, se duse la biserica liceului şi-i întâlni acolo pe director şi pe colegi. I se părea că toţi erau stăpâniţi de o singură grijă: aceea de a ascunde mai adânc ignoranţa lor şi nemulţumirea lor de viaţă, şi că la rândul său, pentru a nu dezvălui propria sa nelinişte, surâdea şi el tot atât de convenţional şi de făţarnic, vorbind despre nimicuri. De la biserică, paşii îl purtară, la întâmplare, spre gară, unde văzu sosind şi plecând un tren mixt. Era fericit că era singur şi că nu trebuia să stea de vorbă cu cineva.

Acasă găsi pe tata socru şi pe Varia, care veniseră la masă. Varia avea ochii roşii de lacrimi şi se plângea că o doare capul, iar Şelestov mânca fără măsură şi, făcând vădit aluzie la Polianski, vorbea cu amărăciune despre tinerii din ziua de azi, care nu inspiră nicio încredere şi sunt atât de puţin gentlemeni.

— Este o mojicie. Am să i-o spun de la obraz! O mojicie, domnul meu!

Nikitin zâmbea politicos şi o ajuta pe Mania să facă pe gazda, dar îndată după masă se duse şi se încuie în birou.

Soarele de martie strălucea vesel şi, năvălind prin ferestrele mari, scălda masa de scris într-o revărsare de raze fierbinţi. Era abia în 20 martie, dar afară, pe străzile oraşului, trăsurile luaseră locul săniilor şi grădinile răsunau de ciripitul graurilor. Dintr-o clipă în alta Maniusia avea să deschidă uşa, să-i cuprindă gâtul cu braţul şi, vestindu-i că s-a pus şaua pe cai sau că s-a tras şarabana la scară, avea să-l întrebe cu ce să se îmbrace ca să nu-i fie frig. Începea o primăvar[tot atât de minunata ca şi cea de anul trecut, făgăduind aceleaşi bucurii… Dar Nikitin se gândea că ar fi bine să-şi ia un concediu, să se ducă la Moscova, să tragă la una dintre gazdele acelea modeste de pe Neglinaia… În salonul vecin se lua cafeaua şi se vorbea despre căpitanul Polianski, dar el se silea să nu asculte şi scria în jurnalul lui: „Unde mă aflu, Doamne! Mă împresoară şi mă cotropeşte banalitatea. Oameni plicticoşi, meschini, străchini cu smântână, ulcioare cu lapte, gândaci negri, femei toante… Nu există nimic pe lume mai înspăimântător, mai înjositor şi mai descurajant decât banalitatea. Trebuie să fug de aici, să fug chiar astăzi, altfel voi înnebuni…”

Capitolul întâi a fost publicat pentru prima oară în ziarul *Novoe vremea,* nr. 4940, din 28 noiembrie 1889. Titlul: *Filistinii* (Dedicată lui N. N. Ob.). Semnată: Anton Cehov. Capitolul al doilea a fost publicat pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 188, din 10 iulie 1894. Titlul: *Profesorul de literatură* (povestire). Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu modificări de stil şi sub titlul *Profesorul de literatură,* în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a doua – 1898). Inclusă cu mici modificări în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Cehov îi comunica lui A. S. Suvorin la 12 noiembrie 1889: „Îţi trimit o povestire pentru suplimentul literar… Povestirea asta are o istorie amuzantă. Aveam de gând s-o termin astfel încât să nu mai rămână nici urmă din eroii mei, dar m-a pus naiba s-o citesc alor mei care m-au rugat în cor: «Iartă-i! Iartă-i!». Aşa că mi-am cruţat eroii, din care pricină povestirea e tare searbădă.”

Povestirea *Filistinii* era dedicată doctorului N. N. Obolonski, care-l tratase pe fratele lui Cehov, Nikolai Pavlovici.

La conac

Pavel Ilici Raşevici se plimba pe velinţele ucrainene moi, care acopereau podeaua, şi umbra lui deşirată se mişca odată cu el pe perete şi pe tavan, iar musafirul său, Mayer, locţiitorul judecătorului de instrucţie, şedea pe divanul turcesc cu un picior adus sub el, fuma şi asculta în tăcere. Ceasul arăta unsprezece şi din odaia vecină se auzea cum se punea masa.

— Orice ai spune! zicea Raşevici. Din punct de vedere al egalităţii, fraternităţii etc., se poate ca porcarul Mitka să fie şi el un om la fel cu Goethe sau cu Frederic cel Mare. Dar situează-te pe tărâm ştiinţific, ai curajul să priveşti faptele în faţă, şi vei vedea clar că osul boieresc nu este o prejudecată, o născocire băbească. Osul boieresc, dragul meu, are o justificare firească şi istorică şi a-l nega este, după mine, tot atât de absurd ca şi cum ai nega că cerbul are coarne. Trebuie să ţii seama de fapte! Dumneata eşti jurist: n-ai cunoscut nicio ştiinţă afară de cele umaniste şi de aceea mai poţi să te amăgeşti cu iluzii despre egalitate, fraternitate etc.; eu însă sunt un darwinist incorigibil şi pentru mine, rasă, aristocraţie, sânge nobil, nu sunt vorbe deşarte.

Raşevici se înfierbântase şi vorbea cu mult patos. Ochii îi străluceau, nelipsitul său „pince-nez” îi sărea mereu de pe nas; dădea nervos din umeri, clipea din ochi iar la cuvântul „darwinist” se privi ţanţoş în oglindă, netezindu-şi cu mâinile barba căruntă. Era îmbrăcat cu o haină foarte scurtă, cam ponosită, şi cu nişte pantaloni strâmţi; vioiciunea mişcărilor, atitudinea

lui ţanţoşă şi croiala hainelor nu-l prea prindeau şi aveai impresia că impunătorul său cap cu plete de arhiereu sau de poet fusese înşurubat pe trupul unui tânăr înalt, zvelt şi fandosit. Când stătea cu picioarele depărtate, umbra lui deşirată semăna pe perete cu un foarfece.

În general îi plăcea să se asculte vorbind şi i se părea întotdeauna că spune ceva nou şi original. În prezenţa lui Mayer se simţea deosebit de în vervă şi plin de idei. Judecătorul îi era simpatic şi-l dispunea prin tinereţea, prin sănătatea, prin buna-creştere, prin seriozitatea sa, dar mai ales prin faptul că se simţea vădit bine în societatea lui şi a familiei sale. Îndeobşte Raşevici nu era iubit; cunoştinţele îl ocoleau şi el aflase de mult că spuneau despre dânsul că şi-ar fi băgat nevasta în mormânt cu discursurile sale nesfârşite; îl socoteau o fire duşmănoasă şi-l numeau „broasca râioasă”. Numai Mayer, de curând sosit prin părţile locului şi neinfluenţat încă de nimeni, venea des şi cu plăcere pe la el şi chiar afirmase odată că Raşevici şi cu fiicele sale sunt singurii oameni din judeţ la care se simţea ca la el acasă.

Raşevici îl mai simpatiza şi fiindcă se gândea că tânărul acesta ar putea fi o partidă bună pentru Jenia, fiica lui cea mare.

Şi acum, furat de propriile-i idei, ascultându-şi cu încântare sunetul vocii, se uita satisfăcut la Mayer, îl vedea potrivit la statură, împlinit la trup, frumos tuns, prezentabil şi visa la ziua în care îi va da Jeniei un bărbat bun, zi în care toate grijile moşiei vor rămâne în sarcina ginerelui. Neplăcute griji! La bancă trecuseră două scadenţe fără ca dobânzile să fie plătite şi se adunaseră mai bine de două mii de ruble, diferite rămăşiţe şi amenzi fiscale.

— Pentru mine nu încape îndoială, continuă Raşevici înflăcărându-se tot mai mult, că dacă bunăoară un Richard Inimă de Leu sau un Frederic Barbă Roşie sunt viteji şi mărinimoşi, aceste calităţi sunt moştenite de fiii lor, odată cu protuberanţele şi circumvoluţiunile creierului; iar dacă această vitejie şi mărinimie este cultivată şi de fii, menţinută prin educaţie şi exerciţii, şi dacă fiii se însoară cu o prinţesă şi ea mărinimoasă şi viteză, aceste virtuţi se transmit nepoţilor şi aşa mai departe, până când ajung să constituie o trăsătură

caracteristică a spiţei şi trec în mod organic în sânge şi oase. În urma unei stricte selecţionări genetice, precum şi a faptului că familiile nobile s-au ferit în mod instinctiv, de căsătorii nepotrivite, iar tinerii nobili nu se însurau cu oricine, înaltele calităţi sufleteşti s-au transmis din generaţie în generaţie în toată puritatea lor, s-au păstrat şi cu timpul au devenit prin exerciţiu, tot mai înalte, mai desăvârşite. Ceea ce omenirea are mai bun datorăm tocmai naturii, desfăşurării regulate şi consecvente, natural-istorice a lucrurilor, care în decursul veacurilor selecţionează cu grijă osul boieresc de cel de rând. Da, dragul meu, literatura, arta, ştiinţa, dreptul, sentimentul datoriei şi al onoarei nu ne-au fost date de nespălaţi sau de feciori de slugi. Toate acestea omenirea le datorează exclusiv osului boieresc şi în acest sens, din punct de vedere natural-istoric, un ticălos ca Sobakievici[18] pentru simplul fapt că este os boieresc, este mult mai util şi mai de preţ decât cel mai cumsecade negustor, chiar dacă acesta din urmă ar fi construit cincisprezece muzee. Eşti liber să judeci cum vrei felul meu de a vedea, dar, dacă eu nu întind mâna unui ţărănoi sau unui fecior de slugă şi nu-l pun la masă cu mine, este fiindcă aşa înţeleg eu să apăr ceea ce este mai bun pe pământ şi să mă conformez uneia dintre cele mai înalte legi ale naturii-mame ce ne duce spre perfecţiune…

Raşevici se opri, netezindu-şi barba cu amândouă mâinile şi, în aceeaşi clipă, se opri pe perete şi umbra lui semănând cu un foarfece.

— Consideră, bunăoară, maica noastră, Rusia, continuă el cu mâinile înfundate în buzunare – şi o clipă se înălţă pe vârfuri, lăsându-se apoi din nou pe călcâie. Cine sunt cei mai valoroşi fii ai ei? Să luăm de pildă pe cei mai buni artişti, scriitori şi compozitori ai noştri… Cine sunt ei? Toţi, dragul meu: Puşkin, Gogol, Lermontov, Turgheniev, Goncearov, Tolstoi – toţi au fost os boieresc şi nu sunt copii de ţârcovnic!

— Goncearov era negustor, preciză Mayer.

— Ei şi? Excepţiile nu fac decât să confirme regula. De altfel ar fi multe de obiectat în privinţa „genialităţii” lui Goncearov. Dar să lăsăm celebrităţile şi să ne întoarcem la constatări. Ce ai să spui bunăoară, dragul meu, despre următorul exemplu: abia s-a înfipt

ţărănoiul acolo unde pe vremuri nici nu avea voie să calce – adică în lumea mare, în ştiinţă, în literatură, în administraţie sau justiţie – şi însăşi natura a luat apărarea înaltelor drepturi ale omului, declarând ea cea dintâi război acestei hoarde. Într-adevăr, abia s-a cocoţat ţărănoiul unde nu-i era locul, şi a şi început să se strice, să bolească, s-o ia razna şi să degenereze. De aceea nu vei întâlni nicăieri atâţia neurastenici, atâţia infirmi psihici, atâţia tuberculoşi şi fel de fel de betegi ca printre aceşti parveniţi – drăguţii de ei! Mor ca muştele toamna. Dacă n-ar fi această degenerescenţă salvatoare, din civilizaţia noastră n-ar fi rămas de mult nimic: ţărănoiul ar fi înghiţit totul. Dar ia spune-mi, rogu-te, ce ne-a dat până astăzi această invazie? Ce-a adus societăţii ţărănoiul?

Raşevici îşi luă un aer misterios, speriat, şi continuă:

— Niciodată ştiinţa şi literatura noastră nu s-au găsit la un nivel atât de coborât ca cel de azi. Intelectualii din zilele noastre, dragul meu, n-au nici idei, nici idealuri, toată activitatea lor este călăuzită de un singur gând: cum să pompeze, să sugă cât mai mult şi cui să ia ultima cămaşă. Pe toţi aceşti domnişori din ziua de azi, care au pretenţia să fie consideraţi drept spirite progresiste şi drept oameni cinstiţi, îi poţi cumpăra cu o rublă. Intelectualul de astăzi se caracterizează printr-o particularitate: când stai de vorbă cu el, trebuie să-ţi fereşti cât mai atent buzunarul căci altfel îţi şterpeleşte portofelul.

Raşevici făcu cu ochiul şi începu să râdă.

— Zău că ţi-l şterpeleşte, întări el cu o voce piţigăiată şi bucuroasă. Dar moralitatea? Cum stăm cu moralitatea?

Raşevici se uită bănuitor spre uşă.

— Astăzi nu se mai miră nimeni când nevasta îşi ruinează bărbatul şi apoi îl lasă. Cine se uită la asta? Un fleac şi atâta tot. Astăzi, dragul meu, o fetiţă de doisprezece ani începe să-şi caute ibovnic. Şi toate spectacolele de amatori şi seratele astea literare nu sunt născocite în realitate decât de femei, pentru a pune mai uşor mâna pe averea unui bogătaş şi a se duce la el ca ţiitoare!… Mamele îşi vând fetele, iar bărbaţii sunt întrebaţi de la obraz cu cât îşi vând nevasta. Poţi să te şi tocmeşti, dragul meu.

Mayer, care tot timpul tăcuse şi ascultase nemişcat, se ridică dintr-odată şi se uită la ceas.

— Iartă-mă, Pavel Ilici, e vremea să mă duc acasă.

Dar Pavel Ilici, care pesemne nu spusese tot ce avea de spus, îl cuprinse cu braţul de după umeri şi aşezându-l cu forţa pe divan îi jură că nu-l lasă să plece fără să cineze. Şi iată-l deci pe Mayer şezând iarăşi cuminte pe divan, ascultând şi uitându-se la Raşevici cu uimire şi îngrijorare ca şi cum abia acum ar fi început să-l înţeleagă. Pe faţă îi apăruseră pete roşii. Când în sfârşit servitoarea intră şi anunţă că domnişoarele îi aşteptau la masă, răsuflă uşurat şi ieşi primul din odaie. În camera vecină şedeau la masă fiicele lui Raşevici, Jenia şi Iraida, una de douăzeci şi patru şi cealaltă de douăzeci şi doi de ani, amândouă foarte palide, cu ochii negri şi de aceeaşi statură.

Jenia purta părul pe spate, iar Iraida pieptănat în sus. Înainte de a începe să mănânce, amândouă băură câte un păhăruţ de votcă, având aerul că gustă alcool pentru prima oară în viaţa lor. Apoi se fâstâciră şi începură să râdă.

— Fiţi cuminţi, fetelor, spuse Raşevici.

Jenia şi Iraida vorbeau între ele franţuzeşte, iar cu tatăl lor şi cu musafirul, ruseşte. Întrerupându-se una pe alta şi amestecând cuvinte ruseşti şi franţuzeşti, începură să povestească grăbit, cum în alţi ani la vremea aceasta – era prin august – ele se duceau la pension, şi ce bucuroase erau. Acum nu mai aveau unde să se ducă şi erau nevoite să stea continuu la conac şi vara, şi iarna: ce plictiseală!

— Fiţi cuminţi, fetelor, repetă Raşevici, care voia să-şi exprime mai departe vederile şi pe care atunci când vorbeau şi alţii în faţa lui, îl apuca un fel de gelozie.

— Aşa stau lucrurile, dragul meu, începu el din nou, uitându-se cu simpatie la judecătorul de instrucţie. Din pricina bunătăţii noastre, ce mai calea-valea, a prostiei noastre, şi de teamă să nu fim consideraţi retrograzi, fraternizăm cu orice puşlama, propovăduim egalitatea şi fraternitatea cu toţi parveniţii şi cârciumarii. Dar dacă am sta să reflectăm cât de cât, am vedea cât de criminală este această bunătate a noastră. Am izbutit să primejduim într-atâta civilizaţia încât ea nu mai atârnă decât de un fir de păr. Aşa e, dragul meu. Ceea ce

strămoşii noştri au clădit timp de veacuri va fi curând batjocorit şi nimicit de aceşti huni moderni…

După cină trecură cu toţii în salon, Jenia şi Iraida aprinseră lumânările pe pian şi pregătiră notele. Dar tatăl lor continua să vorbească şi cine ştie când avea de gând să isprăvească. Fetele se uitau la el amărâte şi înciudate. Era vădit că în egoismul său el socotea plăcerea de a pălăvrăgi şi de a face paradă de inteligenţa sa, mai de preţ ca orice, punând-o chiar mai presus de fericirea fiicelor lui. Mayer era singurul tânăr care mai venea în casa lor şi ele îşi dădeau bine seama că venea tocmai fiindcă era atras de căldura prezenţei lor feminine. Dar tiranicul bătrân pusese mâna pe el şi nu-l slăbea o clipă.

— Tot aşa cum cavalerii din occident au respins invazia mongolă, trebuie să strângem şi noi, atât cât mai e vreme, rândurile şi să lovim uniţi în vrăjmaşul nostru! continuă Raşevici, pe tonul unui predicator, înălţând mâna dreaptă. Trebuie să mă ridic în faţa ţărănoiului nu ca Pavel Ilici, ci ca un cumplit şi un puternic Richard Inimă de Leu. Să lăsăm deoparte orice delicateţe; destul! Trebuie să ne înţelegem între noi, şi de câte ori vom vedea că un ţărănoi nu păstrează distanţele şi se apropie prea mult de noi, să-i spunem cu dispreţ de la obraz: jos labele, cunoaşte-ţi lungul nasului! Da, de la obraz! răcnea acum Raşevici repezind un deget înainte şi repetând încântat: De la obraz, de la obraz, de la obraz.

— În ce mă priveşte, eu nu pot face aşa ceva! spuse deodată Mayer, ferindu-şi privirea.

— Dar de ce? întrebă însufleţit Raşevici, presimţind o discuţie interesantă şi lungă. De ce?

— Fiindcă eu însumi sunt un om pornit de jos.

Spunând aceasta, Mayer se înroşi; venele gâtului i se umflară şi în ochi îi străluciră lacrimi.

— Tatăl meu a fost un simplu muncitor, adăugă el apoi, cu o voce aspră, sacadată, dar nu văd în asta nimic rău.

Raşevici rămase ca trăsnit. Apoi, ca un ucigaş surprins la locul crimei, se uită buimac şi tulburat la Mayer, fără să mai ştie ce să spună. Jenia şi Iraida se înroşiră şi se aplecară asupra notelor. Le era ruşine de lipsa de tact a tatălui lor. Se aşternu o tăcere apăsătoare

şi erau cu toţii peste măsură de stânjeniţi, când deodată, se auzi glasul gâtuit şi îndurerat al lui Mayer:

— Da, sunt un om pornit de jos şi mă mândresc cu aceasta.

Apoi, ridicându-se şi lovindu-se cu mişcări stângace de mobile, îşi luă rămas-bun şi ieşi repede în vestibul cu toate că nu i se trăsese încă trăsura.

— E cam întunecoasă noaptea ca să pleci acum, se bâlbâia Raşevici, petrecându-l. Luna răsare mai târziu.

Stăteau amândoi afară pe scări, în faţa uşii, în întuneric, şi aşteptau să se tragă trăsura. Era răcoare.

— A căzut o stea! spuse Mayer, înfăşurându-se în palton.

— În august cad multe.

Când se apropie trăsura, Raşevici se uită cu atenţie la cer şi spuse oftând:

— Un fenomen demn de pana lui Flammarion…

După ce musafirul plecă, Raşevici se plimbă prin parc, gesticulând prin întuneric şi refuzând să creadă că se întâmplase o neînţelegere atât de neaşteptată şi de prostească. Îi era ruşine de el însuşi. În primul rând fusese foarte imprudent şi lipsit de tact că începuse această blestemată discuţie despre osul boieresc, fără să fi ştiut mai dinainte cu cine are de-a face. Nu era de altfel întâia oară că i se întâmpla aşa ceva; o mai păţise o dată, când se apucase într-un compartiment de cale ferată să înjure pe nemţi şi când, la urmă, aflase că toţi cei de faţă erau nemţi. În al doilea rând, Raşevici simţea că Mayer nu-i va mai călca pragul. Intelectualii aceştia ridicaţi din popor sunt de o susceptibilitate bolnăvicioasă, îndărătnici şi răzbunători.

— Ce încurcătură, ce încurcătură! mormăia Raşevici scuipând ca de deochi. Îi era din ce în ce mai ruşine şi avea o senzaţie de scârbă ca şi cum ar fi mâncat săpun. Mare belea!

Prin fereastră se vedea din parc, cum în salon lângă pian, Jenia cu părul despletit, foarte palidă şi tulburată, vorbea repede, repede… Iraida se plimba dintr-un colţ într-altul dusă pe gânduri. Dar iată că şi ea începu să vorbească tot atât de repede şi cu o expresie de indignare şi de revoltă. Acum vorbeau amândouă deodată. Nu se putea auzi niciun cuvânt. Dar Raşevici ghicea ce spuneau. Jenia se plângea, desigur, că tatăl ei

alungase din casă cu nesfârşita-i vorbărie pe toţi oamenii cumsecade care veneau pe la ei şi că în seara aceasta îndepărtase pe singurul lor cunoscut, poate chiar un viitor logodnic, şi că acum, bietul Mayer nu va mai găsi în tot judeţul un loc unde să afle o ambianţă caldă în care să se simtă bine şi la largul lui. Cât despre Iraida, judecând după felul deznădăjduit în care ridică mâinile în sus, se plângea fără îndoială de viaţa lor monotonă, înecată în plictiseală şi de tinereţea lor irosită…

Urcându-se în iatacul său, Raşevici se aşeză pe pat şi începu să se dezbrace încet. Starea sa de spirit era apăsătoare şi-l chinuia necontenit gustul acela de săpun. Îi era ruşine. După ce se dezbrăcă se uită la picioarele lui subţiri şi ciolănoase de bătrân şi îşi aduse aminte că în judeţ i se spunea „broasca râioasă” şi că întotdeauna îi era ruşine după orice discuţie mai lungă. Era ca un făcut: de câte ori vorbea, începea pe un ton blând, duios, cu intenţii bune, afirmând modest despre el însuşi că este un bătrân student, un idealist, un Don Quijote, dar în cele din urmă ajungea pe nesimţite la violenţe de limbaj şi la calomnii. Mai uimitor decât orice era obiceiul lui de a critica cu toată sinceritatea şi convingerea ştiinţa, arta şi moravurile, cu toate că de douăzeci de ani nu deschisese o singură carte, nu fusese mai departe de capitala judeţului şi, la drept vorbind, habar n-avea ce se petrece în lume. Chiar când i se întâmpla să scrie cuiva, fie chiar şi o simplă scrisoare de felicitări, făcea ce făcea şi până la urmă tot băga o vorbă de ocară. Toate acestea i se păreau cu atât mai ciudate cu cât el se ştia în sinea lui un om sensibil, atât de sensibil încât îi dădeau foarte uşor lacrimile. Nu sălăşluia oare în el un duh necurat care-l făcea să urască şi să clevetească fără voia lui?

— Nu e bine! oftă el răsucindu-se sub plapumă. Nu e bine!

Fetele nu dormeau nici ele. Se auziră hohote şi ţipete ca şi cum s-ar fi fugărit între ele: pe Jenia o apucaseră istericalele. Puţin după aceea începu să plângă cu hohote şi Iraida. Pe coridor trecu de mai multe ori în fugă servitoarea desculţă.

— Ce pacoste, Doamne… mormăia Raşevici, oftând şi zvârcolindu-se în pat. Nu e bine!

Adormi şi avu un vis urât… Se făcea că stătea singur în odaie, în pielea goală, înalt cât o girafă şi spunea repezind mereu un deget înainte:

— De la obraz, de la obraz, de la obraz!

A doua zi se trezi speriat şi primul lucru pe care şi-l aminti fu că în ajun făcuse iarăşi una boacănă şi că, firește, Mayer nu avea să mai calce pe la el.

Îşi aduse de asemenea aminte că trebuia să plătească dobânzile întârziate la bancă, să-şi mărite fetele, să mănânce, să bea, că de acum curând-curând, aveau să înceapă bolile, bătrâneţea şi câte alte neplăceri; iarna bătea la uşă, lemne nu erau…

Trecuse de ceasurile nouă.

Raşevici se îmbrăcă încet, îşi bău ceaiul şi mâncă două felii mari de pâine cu unt. Fetele nu se arătară la ceai. Fără îndoială, nu voiau să dea ochii cu el şi lucrul acesta îl jignea. Stătu puţin întins pe divan în biroul său, apoi se aşeză la masa de scris şi începu să le scrie fetelor o scrisoare. Mâna îi tremura, ochii i se umeziră. Scria că de acum nu mai este decât un om bătrân, că nu mai are nimeni nevoie de el şi că nimeni nu-l iubeşte; se ruga de fetele lui să-l uite, iar după moartea lui să-l îngroape într-un simplu coşciug de brad, fără nicio ceremonie, sau – şi mai bine – să-i trimită cadavrul la Harkov la Institutul de anatomie. Simţea că fiecare rând mustea de ipocrizie şi de otravă, dar nu se mai putea opri şi scria, scria mereu.

— Broască râioasă! auzi dintr-odată din odaia vecină. Era vocea fetei celei mari, o voce mânioasă, şuierătoare. Broască râioasă!

— Broască râioasă! repetă ca un ecou fata cea mică.

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti*, nr. 237, din 28 august 1894, cu subtitlul *(Povestire)*. Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu modificări şi fără subtitlu, în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediția a doua – 1898). Inclusă, cu mici modificări, în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Pentru culegerea din 1894, Cehov a făcut modificări de stil şi a prescurtat textul. A fost exclus următorul pasaj:

„/… de tinereţea lor irosită…/ Amândouă fetele erau frumoase şi atrăgătoare. Raşevici ar fi vrut să se ducă în camera lor şi să le spună că n-avea nicio intenţie să-l jignească pe bietul Meyer. Cum ar fi putut să prevadă că discuţia are să se termine atât de stupid? I-ar fi dat-o cu plăcere pe Jenia lui Meyer, cu toate că provenea din rândurile târgoveţilor. Şi el se însurase cu fiica unui raznocineţ, şi dacă adusese adineauri vorba despre osul boieresc, o făcuse numai închipuindu-şi că are idei noi şi originale şi pentru că se gândea că-i va face pe plac acestui Meyer. Ce ar mai fi alergat acum după judecător să înceapă o altă discuţie, amănunţită, dar despre intelectualii ieşiţi din popor, despre forţele înnoitoare, proaspete etc. Şi cum ar mai fi zvârlit cât colo acest lăudat os boieresc!”

Povestea grădinarului

Serele conţilor N. puseseră în vânzare flori cu preţ redus. Dar nu erau prea mulţi cumpărători.

Afară de mine mai venise vecinul meu – moşierul – şi un tânăr negustor de lemne. În timp ce argaţii aşezau în căruţe minunata încărcătură, şedeam lângă intrare şi vorbeam de una şi de alta. Ce poate fi mai plăcut decât să stai într-o grădină, în luna aprilie, să asculţi ciripitul păsărilor şi să vezi florile proaspăt scoase din seră, bucurându-se de dezmierdarea soarelui.

Grădinarul supraveghea el însuşi încărcarea. Era un bătrân cumsecade, cu faţa lată, rasă; purta un pieptar îmblănit; se numea Mihail Karlovici. Nu spunea niciun cuvânt, dar trăgea cu urechea la noi, aşteptând să afle ceva nou. Era deştept, foarte de treabă şi respectat de toţi. Lumea îl socotea, Dumnezeu ştie pentru ce, neamţ, deşi taică-su era suedez şi mama rusoaică, iar el se ducea la biserica ortodoxă. Pe lângă limba rusă şi suedeză ştia ce e drept şi germana. Citise mult în cele trei limbi şi nu-i puteai face mai mare plăcere decât să-i împrumuţi cărţi noi, sau să discuţi cu el despre Ibsen, bunăoară.

Avea şi câteva metehne nevinovate; îi plăcea de pildă să-şi spună grădinar-şef, deşi nu mai avea niciun ajutor; îşi dădea aere importante, superioare, şi nu numai că nu admitea să fie contrazis, dar ţinea să-l asculţi cu toată luarea-aminte.

— Îl vedeţi pe flăcăul de colo, cel care stă călare pe saca? spuse vecinul meu, arătându-ne un tânăr argat tuciuriu la faţă ca un ţigan. Vi-l recomand: e un mare

netrebnic. Săptămâna trecută a fost judecat pentru tâlhărie şi… achitat. A fost găsit iresponsabil, dar uitaţi-vă bine la el: e în toate minţile.

În ultima vreme, ticăloşii sunt achitaţi cu prea multă uşurinţă, sub pretextul a tot felul de boli mintale.

Achitările de acest soi, slăbiciunea vădită şi indulgenţa asta nu duc la nimic bun, dimpotrivă, demoralizează masele. Sentimentul dreptăţii se pierde, fiindcă lumea s-a obişnuit să vadă că crimele sunt lăsate nepedepsite. Epocii noastre i se pot aplica vorbele lui Shakespeare:

În aste vremi ce gâfâie-n plăceri
Virtutea însăşi trebuie să ceară
Iertare viciului…

— E adevărat, încuviinţă negustorul de lemne, de când plouă cu achitări, crimele şi incendiile se ţin lanţ; întreabă numai pe ţărani.

Grădinarul se întoarse spre noi şi spuse:

— Mie, domnilor, îmi creşte inima când aud de o achitare. Nu mă tem că virtutea sau dreptatea ar putea fi primejduite, când cineva este judecat şi găsit nevinovat. Dimpotrivă, nu mai pot de bucurie.

Mă bucur chiar când conştiinţa îmi spune că, achitând un criminal, juraţii s-au înşelat. Gândiţi-vă puţin, domnilor. Faptul că juraţii şi judecătorii cred mai mult în om decât în corpuri delicte şi în rechizitorii, încrederea aceasta în om nu este ea mai presus decât toate considerentele din lume? De o astfel de încredere nu sunt în stare decât puţinii la număr, care înţeleg şi cred în Hristos.

— Ideea e frumoasă! spusei eu.

— Dar nu e deloc nouă! continuă grădinarul zâmbind. Îmi aduc aminte că există chiar o poveste pe tema asta, o poveste foarte frumoasă, pe care am auzit-o în copilărie. Mi-a istorisit-o răposata bunică-mea din partea tatei, o bătrână tare cumsecade, care o spunea în suedeză; în ruseşte n-ar suna poate tot atât de frumos şi atât de clasic.

Îl rugarăm să ne spună povestea, fără să ţină seama de asprimea limbii ruse. Încântat, grădinarul îşi aprinse

tacticos luleaua şi, după ce aruncă o privire severă muncitorilor, începu:

„Un burlac bătrân şi urât, Thompson sau Wilson – numele nu are importanţă – a venit să se stabilească într-un orăşel. Avea o îndeletnicire dintre cele mai nobile: lecuia bolnavii. Era întotdeauna posomorât, ursuz şi nu vorbea decât atunci când nevoile meseriei îl obligau. Nu se ducea la nimeni şi se mulţumea să se salute fără un cuvânt, cu cei pe care îi cunoştea. Trăia modest, ca un pustnic. Era un savant şi, pe vremea aceea, savanţii nu erau la fel ca toată lumea. Ziua şi noaptea cugetau, citeau sau îngrijeau de cei în suferinţă; socoteau tot restul drept nimicnicie şi n-aveau timp să vorbească degeaba. Locuitorii oraşului îşi dădeau seama foarte bine de asta şi căutau să nu-l plictisească cu pălăvrăgelile şi vizitele lor. Mulţumeau cu toţii Domnului că le trimisese în sfârşit pe cineva care să ştie să îngrijească de bolnavi şi erau mândri că un om atât de învăţat locuia în oraşul lor. «Toate le ştie», spuneau, vorbind despre el. Dar nu era destul, ar fi trebuit să mai adauge: «Iubeşte pe toată lumea». În pieptul învăţatului bătea o inimă minunată, o inimă de înger. Deşi locuitorii oraşului erau pentru el nişte străini, îi iubea ca pe copiii lui. Pentru ei, nu pregeta să-şi pună chiar viaţa în primejdie. Era tuberculos şi tuşea, dar când vreun bolnav trimitea să-l cheme, uita de boală şi de tot şi alerga fără să pregete; urca abia trăgându-şi sufletul pe toate dealurile, oricât de pieptişe ar fi fost şi nu se sinchisea nici de frig, nici de arşiţă, nici de foame, nici de sete. Nu primea nicio plată şi, lucru ciudat, când unul dintre cei pe care îi îngrijea se întâmpla să moară, îl ducea la groapă împreună cu rudele şi plângea alături de ele.

Curând, ajunse atât de trebuitor oraşului, încât oamenii nici nu se dumereau cum de putuseră trăi atâta vreme fără el. Recunoştinţa lor era fără margini. Mari şi mici, buni şi răi, cinstiţi şi ticăloşi, toţi, dar într-adevăr toţi, îl stimau şi erau conştienţi de valoarea lui. Nimeni, atât din oraş cât şi din împrejurimi, nu ar fi cutezat să-i pricinuiască vreun neajuns. Nici măcar prin gând nu i-ar fi putut trece cuiva una ca asta. Când pleca de acasă, savantul nu zăvora niciodată nici uşile, nici ferestrele,

fiind încredinţat că niciun hoţ nu ar îndrăzni să-l jefuiască.

Îndatoririle sale de medic îl purtau deseori pe drumurile de ţară, pe dealuri şi prin păduri, mişunând de oameni fără căpătâi, lihniţi de foame. Totuşi savantul se simţea în deplină siguranţă. Într-o noapte, în timp ce se întorcea de la un bolnav, nişte tâlhari îi aţinură calea într-o pădure, dar de îndată ce-l recunoscură, îşi scoaseră respectuos căciulile şi îl întrebară dacă nu-i era foame. Savantul le răspunse că nu. Atunci tâlharii îi împrumutară o şubă de-a lor, ca să nu-i fie frig, apoi îl însoţiră până în oraş, fericiţi că soarta le dăduse prilejul să-şi arate şi ei în felul lor recunoştinţa faţă de un om atât de mărinimos. Bineînţeles că bunica pretindea că şi caii, vacile şi câinii îl ştiau pe învăţat şi se bucurau când îl vedeau…

Iată însă că, într-o bună zi, omul acesta care era atât de sfânt, că ai fi crezut că nimic rău nu i se va întâmpla vreodată, omul acesta cu care până şi tâlharii se purtau atât de frumos, într-o bună dimineaţă, fu găsit ucis.

Zăcea plin de sânge, cu ţeasta sfărâmată, într-o râpă, şi pe faţa lui galbenă era întipărită uimirea. Da, uimirea şi nu spaima îl cuprinsese în clipa în care îşi văzuse ucigaşul.

Vă puteţi uşor închipui durerea locuitorilor din oraş şi din împrejurimi. Deznădăjduiţi, nevenindu-le să creadă, toţi se întrebau cine putuse să-l omoare. Cei însărcinaţi cu ancheta ajunseră la concluzia că după toate semnele ar fi vorba de crimă, dar cum nu se poate afla pe lume om în stare să fi ucis pe binefăcătorul nostru, înseamnă că în realitate nu a fost ucis şi că toate semnele şi potrivirile nu sunt decât o simplă întâmplare. Trebuie deci să credem că doctorul a căzut pe întuneric în râpă şi şi-a zdrobit capul.

Tot oraşul fu de părerea asta. Învăţatul fu înmormântat şi nimeni nu mai pomeni despre crimă. Părea într-adevăr de necrezut să se poată găsi pe lume cineva atât de josnic şi de nelegiuit, încât să poată ucide un astfel de om. Ticăloşia are şi ea o margine. Nu-i aşa?

Ei, dar închipuiţi-vă că întâmplarea făcu să se pună mâna pe ucigaş.

Un derbedeu, care mai fusese condamnat în numeroase rânduri şi care era cunoscut pentru viaţa lui

desfrânată, fu prins vânzând într-o cârciumă tabachera şi ceasul medicului. Luat din scurt, se încurcă în minciuni şi în explicaţii cusute cu aţă albă. La percheziţie se găsi la el în pat o cămaşă cu mânecile pline de sânge şi lanţeta cu mâner de aur a medicului. Mai era nevoie de alte probe? Nemernicul fu dus la puşcărie. Locuitorii oraşului fierbeau de indignare şi totuşi spuneau:

— De necrezut! Să fie cu putinţă? Luaţi seama să nu vă înşelaţi. Uneori dovezile sunt mincinoase.

La tribunal, ucigaşul a negat cu încăpăţânare. Totul se dovedea împotriva lui şi tot atât de greu de acceptat ca şi ideea că pământul nu ar fi rotund, de pildă. Judecătorii parcă îşi pierduseră capul; cântăreau pentru a zecea oară aceeaşi dovadă, se uitau bănuitori la martori, se înroşeau, beau apă pahar după pahar… Procesul începu de dimineaţă şi nu se termină decât seara.

— Acuzat, rosti preşedintele, tribunalul te socoteşte vinovat de omucidere şi te condamnă la…

Trebuia să adauge: la moarte!

Dar lăsă dintr-odată să-i cadă din mâini hârtia pe care se afla scrisă sentinţa. Îşi şterse fruntea acoperită de o sudoare rece şi strigă:

— Nu, Dumnezeu să mă pedepsească dacă judec strâmb, dar jur că este nevinovat! Nu mă pot împăca cu gândul că ar putea să se afle pe lume un om care să fi îndrăznit să ucidă pe prietenul nostru. Omul nu este în stare să decadă până într-atât.

— Da, încuviinţară ceilalţi judecători, nu se poate naşte un astfel de om!

— Daţi-i drumul! strigă într-un glas lumea din sală.

Ucigaşul fu pus în libertate şi nimeni nu învinovăţi pe judecători că ar fi săvârşit o greşeală. Şi Dumnezeu, adăuga bunica mea, a iertat toate păcatele locuitorilor oraşului, fiindcă dovediseră o aşa de mare încredere în om. Domnul e fericit când omul este socotit ca fiind plămădit după chipul şi asemănarea sa. Şi dimpotrivă… se întristează când vede că, uitând demnitatea omului, lumea socoteşte pe unii oameni mai răi decât câinii. Se prea poate ca un verdict de achitare să păgubească pe locuitorii unui oraş, dar gândiţi-vă în schimb ce binefăcătoare înrâurire poate să aibă asupra lor

încrederea aceasta neţărmurită în om, care nu poate să rămână fără roade. Ea ne insuflă porniri mărinimoase şi ne îndeamnă să iubim şi să cinstim pe oricare om; da, pe oricare! Asta-i.”

Mihail Karlovici tăcu. Vecinul meu dădu să răspundă ceva, dar grădinarul făcu un semn, arătând că nu-i plăcea să fie contrazis. Apoi se îndepărtă şi începu să se ocupe de încărcarea florilor în căruţele noastre.

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 356, din 25 decembrie 1894. Semnată: A. Cehov. Inclusă, cu mici modificări de stil, în culegerea *Pe calea muncii, 35 de ani de activitate literară şi pedagogică a lui D. Tihomirov,* Moscova, 1901. Inclusă cu mici modificări în culegerea de *Opere* din 1906, vol. 11 (postum). Publicăm textul din 1906.

Când a revizuit povestirea pentru editura lui A. Marks, Cehov a folosit, probabil, textul apărut în ziar, deoarece n-a ţinut seama de modificările făcute în 1901.

La includerea povestirii în culegerea de *Opere,* textul a suferit modificări de stil şi unele abrevieri.

Autorul arăta într-o scrisoare adresată lui I. I. Gorbunov-Posadov: „Trebuie să-ţi spun că dintr-o teamă năprasnică, redacţia ziarului *Russkie vedomosti* a tăiat următoarele cuvinte de la începutul replicii grădinarului: „Nu e greu să crezi în Dumnezeu. Au crezut în el şi inchizitorii, şi Byron, şi Arakceev. Nu, dumneavoastră să credeţi în om.” (31 decembrie 1894.)

Trei ani

I

Oraşul se cufundase în înnoptare. Una câte una, ferestrele începeau să se lumineze şi în capătul străzii, de după cazarmă, se ivea o lună gălbuie. Pe banca din faţa unei porţi, Laptev aştepta să se sfârşească slujba de priveghi la biserica Sf. Petru şi Pavel; voia s-o prindă pe Iulia Sergheevna la ieşire, să-i vorbească şi nădăjduia să poată chiar rămâne toată seara cu ea.

Se afla acolo mai bine de un ceas şi jumătate şi, fără să vrea, gândul îi zbura la casa de la Moscova, la prieteni, la Piotr, feciorul lui de casă şi la masa sa de lucru. Se uita nedumerit la copacii nemişcaţi în întuneric şi nu-i venea să creadă că în loc să se odihnească şi să respire aer curat, undeva în împrejurimile Moscovei, la Sokolniki, de pildă, se găsea într-un oraş de provincie, locuind într-o casă prin faţa căreia trecea dimineaţa şi seara într-un nor de praf, o cireadă mânată de un văcar ce suna din corn. Îi erau, mai ales, încă vii în minte nesfârşitele discuţii la care nu demult luase şi el parte, susţinând că se poate trăi foarte bine şi fără iubire, că pasiunea este o psihoză, că nu există niciun fel de dragoste, ci numai atracţie sexuală şi aşa mai departe. Şi îşi spunea, plin de amărăciune, că acum dacă l-ar întreba din nou cineva ce crede despre iubire, nu ar mai şti ce să răspundă.

Slujba se termină şi lumea începu să iasă din biserică. Înfrigurat, Laptev cerceta cu privirea încordată umbrele care abia se desluşeau în noapte. Arhiereul plecase în cupeul lui; dangătul clopotelor încetase; pe turlă se

stingeau una după alta luminile roşii şi verzi, aprinse în cinstea hramului, şi lumea nu mai contenea să se scurgă, păşind agale, sau oprindu-se la taifas în faţa caselor.

Laptev auzi în cele din urmă vocea binecunoscută, şi inima începu să-i zvâcnească cu putere. Dar, când văzu că Iulia Sergheevna nu era singură, ci întovărăşită de două doamne, îl cuprinse deznădejdea.

„E-ngrozitor, îngrozitor! şopti el plin de ciudă. Îngrozitor!”

La colţ, de unde pornea o uliţă mai îngustă, Iulia Sergheevna se opri, luându-şi rămas-bun de la cele două doamne; în clipa aceea dădu cu ochii de Laptev.

— Tocmai veneam la voi! îi spuse el. Aveam să-l întreb ceva pe tatăl dumitale. E acasă?

— Cred că da. E încă prea devreme ca să se fi dus la club.

Uliţa era toată numai grădini. Teii aşterneau sub lună o fâşie de umbră de-a lungul zăplazurilor, cufundându-le în întuneric. Din dosul porţilor veneau râsete înfundate şi şoapte şăgalnice; cineva cânta încetişor din balalaică. Văzduhul era plin de miresme de tei şi de fân. Şoaptele întunericului şi miresmele îl întărâtau pe Laptev. Dintr-odată îl cuprinse o dorinţă nebună s-o strângă pe Iulia Sergheevna în braţe, să-i acopere cu sărutări obrajii, mâinile şi umerii; să izbucnească în plâns, să-i cadă la picioare şi să-i mărturisească cât o aşteptase. Din părul, din veşmintele ei, se desprindea un miros uşor de tămâie care îi aducea aminte de vremurile în care şi el credea în Dumnezeu, se ducea regulat la vecernie şi visa mereu la o dragoste curată şi poetică. Şi fiindcă fata aceasta nu-l iubea, i se părea acum că fericirea la care visase altădată era acum pierdută pe veci pentru el.

Iulia Sergheevna îl întrebă cu multă căldură de sănătatea Ninei Feodorovna (sora lui Laptev se operase de cancer cu două luni în urmă şi toţi se temeau să nu i se întoarcă boala).

— Am fost azi-dimineaţă s-o văd, continuă ea, şi mi s-a părut că în ultima săptămână nu atât a slăbit, pe cât s-a ofilit.

— Da, recunoscu Laptev, nu se poate vorbi încă de o întoarcere a bolii, dar slăbeşte pe zi ce trece – se topeşte

văzând cu ochii. Nu înţeleg ce se petrece cu ea.

— Doamne sfinte! reluă Iulia Sergheevna, după o scurtă tăcere, şi ce sănătoasă părea, aşa durdulie şi rumenă. Toată lumea din oraş de la noi îi spunea „moscovita”. Era atât de veselă – râdea tot timpul. La sărbători se îmbrăca în ţărancă şi o prindea de minune.

Doctorul Serghei Borisîci se afla într-adevăr acasă. Rotofei, roşu la faţă, cu veşnica-i redingotă care-i cobora mai jos de genunchi, făcând să-i pară picioarele şi mai scurte, se plimba cu mâinile în buzunare dintr-un colţ într-altul al cabinetului său, fredonând: „rua-rua, rua-rua!” Favoritele cărunte îi erau zbârlite şi părul nepieptănat, de parcă atunci s-ar fi sculat din pat, iar cabinetul său, cu perne mototolite pe divanuri, cu teancuri de hârtii vechi prin colţuri şi cu pudelul bolnav şi jegos sub masă, dădea aceeaşi impresie supărătoare de neîngrijire.

— Domnul Laptev doreşte să te vadă! îi spuse fiica sa, intrând în cabinet.

— Rua-rua-rua-rua! fredonă doctorul mai tare, trecând în salon; aici întinse mâna lui Laptev şi-l întrebă: Ce se mai aude?

Încăperea era cufundată în întuneric. În picioare cu pălăria în mână, Laptev îşi ceru iertare că vine iar să-l tulbure, dar voia să ştie pentru ce sora lui slăbeşte atât de înspăimântător şi dacă nu s-ar putea face ceva pentru ca să poată dormi noaptea. Era stingherit fiindcă aceeaşi întrebare o mai pusese doctorului şi dimineaţă, când acesta trecuse să-şi vadă pacienta.

— N-ar trebui oare să aducem de la Moscova un specialist în boli interne? Ce crezi?

Doctorul oftă, ridică din umeri şi deschise braţele într-un gest nelămurit.

Era însă limpede că se simţea jignit. Din cale-afară de susceptibil şi de bănuitor, i se părea întotdeauna că lumea nu are încredere în el, că nu i se recunosc meritele, că nu este de ajuns de stimat, că este exploatat de clientelă, că ceilalţi medici îi poartă sâmbetele şi spunea în batjocură că proştii de soiul lui sunt anume făcuţi ca să li se urce pacienţii în cap.

Iulia Sergheevna aprinse lampa. Slujba lungă de la biserică o ostenise; chipul palid i se trăsese şi mişcările îi erau mai încete – simţea nevoia să se odihnească. Se

aşeză pe o canapea şi rămase gânditoare, cu mâinile împreunate pe genunchi. Laptev ştiuse întotdeauna că era urât, dar acum avea o senzaţie aproape fizică a urâţeniei lui. Era pipernicit, slab, cu obrajii acoperiţi de roşeaţă şi părul îi rămăsese atât de rar, încât îi era frig la cap. Întreaga lui înfăţişare era lipsită de simplitatea aceea firească ce dă uneori ceva atrăgător chiar chipurilor grosolane, lipsite de orice frumuseţe. Cu femeile era stângaci, afectat, pisălog; şi în clipa aceea, dându-şi seama mai limpede ca oricând de toate aceste defecte, se dispreţui adânc. Pentru ca Iulia Sergheevna să nu se plictisească, ar fi trebuit să-i vorbească. Dar despre ce? Iarăşi despre boala Ninei?

Începu să vorbească despre medicină, repetând obişnuitele banalităţi şi stăruind asupra nevoii de igienă; apoi declară că de mult intenţiona să deschidă la Moscova un azil de noapte, pentru care întocmise chiar devizul. După planurile lui, un muncitor sosit seara la cămin trebuia să aibă, pentru cinci-şase copeici, o porţie de ciorbă fierbinte şi una de pâine, un pat cald şi uscat cu pătură şi un loc unde să-şi usuce hainele şi încălţămintea.

De obicei, Iulia Sergheevna tăcea în prezenţa lui, dar printr-o stranie putere de pătrundere, datorită se vede instinctului său de îndrăgostit, el îi ghicea toate gândurile şi intenţiile. Tot astfel şi acum îşi dădu seama că ea rămăsese în salon în loc să se urce în camera ei şi să-şi schimbe rochia, îndată după întoarcerea de la biserică, numai fiindcă avea să iasă din nou în oraş în seara aceea.

— Deocamdată nu mă grăbesc cu deschiderea azilului, continuă el, simţindu-se cuprins de ciudă şi dezamăgire şi adresându-se numai doctorului care-l privea nedumerit, plictisit, nepricepând ce rost avea discursul acesta despre medicină şi igienă. Cred că n-am să folosesc aşa curând devizul. Mi-e teamă ca azilul să nu încapă pe mâna bisericoşilor de la Moscova şi a cuconetului filantrop care omoară orice iniţiativă.

Iulia Sergheevna se ridică şi îi întinse mâna.

— Iartă-mă, îi spuse ea, trebuie să mă duc. Transmite, te rog, surorii dumitale multe salutări.

— Rua-rua-rua-rua! începu iar să fredoneze doctorul.

Iulia Sergheevna ieşi şi curând după aceea Laptev îşi luă rămas-bun de la doctor şi plecă spre casă.

Când inima n-are ce doreşte şi omul se simte nefericit, totul în jurul lui – teii, umbra tainică, norii şi toate frumuseţile naturii, atât de sigură de ea, atât de nepăsătoare – par fără noimă, serbezi şi ieftine. Luna se urcase în înaltul cerului şi norii se fugăreau destrămaţi sub ea. „Ce lună dulceagă, provincială! Ce nori jalnici", se gândea Laptev.

Îi era ruşine că vorbise de medicină şi azilul de noapte şi se îngrozea la gândul că nici mâine nu va avea destulă tărie, că va încerca din nou s-o vadă pe Iulia Sergheevna, să-i vorbească, încredinţându-se încă o dată cât îi este de străin. Iar poimâine va fi la fel. Pentru ce? Când şi cum se vor termina toate acestea?

Ajuns acasă intră în camera surorii sale. Voinică, bine făcută, Nina Feodorovna părea încă în putere, dar faţa ei neobişnuit de palidă o făcea să semene cu o moartă, mai ales când era culcată pe spate, ca acum, cu ochii închişi. La căpătâiul ei şedea fiica ei cea mare, Saşa, de vreo zece ani, şi-i citea dintr-o antologie.

— Iată-l şi pe Alioşa! spuse încet Nina Feodorovna.

Între Saşa şi unchiul ei se statornicise o înţelegere tacită; se schimbau unul pe altul la căpătâiul bolnavei. Fetiţa închise cartea şi ieşi în vârful picioarelor fără a rosti un cuvânt. Laptev luă de pe scrin un roman istoric şi, deschizându-l la semn, se aşeză şi începu să citească cu glas tare.

Ca şi cei doi fraţi ai ei, Nina Feodorovna se născuse la Moscova unde îşi petrecuse copilăria şi tinereţea în casa din strada Piatniţkaia. Părinţii ei erau negustori. Copilăria ei fusese lungă şi posomorâtă. Tatăl său era un om aspru şi de vreo două-trei ori o bătuse chiar cu varga. Mama ei bolise multă vreme, apoi murise. Slugile erau murdare, grosolane şi prefăcute, iar casa mereu plină de popi şi de călugări tot atât de grosolani şi de făţarnici; se îndopau cu gustări, se-mbătau şi nu încetau să-l linguşească pe tatăl ei, deşi nu-l puteau suferi. Băieţii avuseseră norocul să intre la liceu, dar Nina rămăsese fără învăţătură; scria şi acum ca un copil de clasele primare şi nu citise în viaţa ei decât romane istorice.

Cu vreo şaptesprezece ani în urmă – când împlinea douăzeci şi doi de ani – făcuse cunoştinţă într-o vară la Himki cu moşierul Panaurov, actualul ei soţ, de care se îndrăgostise şi cu care se căsătorise apoi în taină, împotriva dorinţei tatălui ei.

Bărbat frumos şi cam cinic, Panaurov, care îşi aprindea fluierând ţigările de la candela icoanelor, era socotit de bătrânul Laptev drept o secătură. Când mai târziu ginerele îi ceruse în mai multe rânduri, prin scrisori, zestrea nevestei sale, bătrânul răspunsese Ninei că-i trimite blănurile, argintăria, cele câteva lucruri rămase de la mama ei şi treizeci de mii de ruble, însă nu şi binecuvântarea părintească; mai apoi îi trimisese încă douăzeci de mii de ruble. Dar banii şi zestrea fuseseră cheltuite, moşia vândută şi Panaurov se mutase cu familia la oraş, unde intrase în administraţia guberniei. Aici îşi întemeiase o a doua familie, ceea ce dăduse loc la comentarii, fiindcă întreţinea cu această familie ilegitimă legături făţişe.

Nina Feodorovna îşi adora bărbatul. Acum, ascultând peripeţiile romanului istoric, se gândea la tot ce îndurase, la toate prin câte trecuse şi îşi spunea că povestea vieţii sale – dacă i-ar fi trecut cuiva prin cap s-o scrie – ar fi fost foarte tristă. Şi dacă boala o muşcase de sân era încredinţată că este tot din dragoste; din necazurile avute în căsnicie i se trăgea şi aceasta şi că gelozia şi lacrimile o doborâseră la pat.

Alexei Feodorîci închise cartea şi spuse:

— S-a terminat! Slavă Domnului. Mâine o să-ncepem altul.

Nina Feodorovna râse. Fusese întotdeauna cu râsul pe buze, dar Laptev îşi dădu seama că, din pricina bolii, mintea părea uneori să-i şovăie, fiindcă râdea acum pentru toate nimicurile şi chiar fără motiv.

— Iulia a trecut azi, înainte de masă, să mă vadă. Tu nu erai acasă! spuse ea. După cât am înţeles, nu pare să aibă prea mare încredere în tatăl ei. „Poţi să continui să te îngrijeşti cu tata, m-a sfătuit ea, dar scrie totuşi sfântului părinte să se roage pentru dumneata.” Se pare că ştiu eu de un pustnic care face tămăduiri. Iulicika şi-a uitat umbreluţa la mine. Trimite-i-o mâine! reluă ea după o scurtă tăcere. Apoi adăugă: Când ţi-a sunat ceasul, nu te mai pot ajuta nici doctorii, nici pustnicii.

— Nina, de ce nu dormi noaptea? o întrebă Laptev pentru a schimba vorba.

— Ştiu eu? Nu dorm şi gata. Stau întinsă şi mă gândesc.

— La ce, draga mea?

— La copii, la tine… la viaţa mea. Am trecut prin atâtea! Când încep să mi le aduc aminte, să le retrăiesc pe toate… Doamne! Doamne! începu iar să râdă. Crezi oare, Alioşa, că puţin lucru înseamnă să fi avut cinci copii şi să fi îngropat trei dintre ei? Uneori mi se pare că mă apucă iar durerile facerii, şi Grigori Nikolaici al meu este la cealaltă femeie şi că nu-i nimeni lângă mine care să trimită după moaşă sau măcar după o femeie pricepută. Parcă mă văd ieşind în vestibul, ducându-mă la bucătărie şi lovindu-mă pretutindeni numai de misiţi, de negustori, de cămătari care-l aşteaptă… În astfel de clipe simţeam că înnebunesc… Nu mă iubea, deşi nu mi-a mărturisit-o niciodată. Acum, m-am obişnuit, nu mai pun nimic la inimă. Înainte, când eram mai tânără, mă simţeam înjosită, ah, cât de înjosită, dragul meu.

O dată – eram încă la moşie – l-am găsit în parc cu o doamnă. Am fugit ca o nebună, fără să mai văd înaintea mea. Nici nu ştiu cum m-am trezit în pragul bisericii. Am căzut în genunchi şi am început să mă rog: „Maică Precistă, împărătească a Cerurilor…” Afară era noapte, lună…

Obosită, Nina Feodorovna începu să gâfâie, apoi, odihnindu-se puţin, îşi luă fratele de mână şi continuă cu o voce slabă, stinsă:

— Ce bun eşti tu, Alioşa! Şi ce deştept! Ce om cumsecade a ieşit din tine!

La miezul nopţii, Laptev ieşi din camera ei, luând şi umbreluţa uitată de Iulia Sergheevna. În ciuda ceasului târziu, slugile stăteau la taifas şi beau ceai în sufragerie. Ce neorânduială! Copiii nu se culcaseră încă şi se jucau şi ei în sufragerie. Vorbeau cu toţii în şoaptă şi nici nu luau seama că lampa fumega şi era gata să se stingă. Atât slugile cât şi copiii erau îngrijoraţi de o întreagă serie de semne rele. Atmosfera era apăsătoare: oglinda de la intrare se spărsese, samovarul scotea un şuierat neobişnuit şi, ca un făcut, şuiera şi acum la fel; se mai şoptea că dintr-una dintre ghetele Ninei Feodorovna ieşise un şoarece tocmai când bolnava voise să se

încalţe. Fetiţele pricepeau şi ele tâlcul înfricoşător al acestor semne; cea mai mare, Saşa, brună, slăbuţă, şedea nemişcată la masă cu un aer speriat şi trist, iar cea mai mică, Lida, de vreo şapte ani, blondă, bucălată, stătea în picioare lângă sora ei şi se uita chiorâş la lumina lămpii.

Laptev coborî în apartamentul pe care-l ocupa la parter; în încăperile cu tavanul scund mirosea a muşcată şi aerul era greu. În salon îl găsi pe bărbatul Ninei Feodorovna, citind un jurnal. Laptev îi făcu un semn prietenos cu capul şi se aşeză într-un fotoliu în faţa lui; rămaseră multă vreme astfel, nemişcaţi şi tăcuţi. Li se întâmpla uneori să stea aşa câte o seară întreagă, fără ca tăcerea să-i stânjenească.

Saşa şi Lida coborâră şi ele să le spună noapte bună. Fără grabă şi fără niciun cuvânt, Panaurov făcu de mai multe ori semnul crucii peste fiecare şi le dădu mâna să i-o sărute. Fetiţele făcură o reverenţă, apoi se apropiară de Laptev care trebuia şi el să facă semnul crucii peste ele şi să le dea mâna să i-o sărute. Ceremonialul acesta, al reverenţelor, crucilor şi sărutatul mâinii, se repeta aidoma în fiecare seară.

După ce Saşa şi Lida ieşiră, Panaurov lăsă jurnalul şi oftă:

— Doamne, ce plictiseală în oraşul nostru blagoslovit de Dumnezeu! Trebuie să ştii, dragul meu, că îmi pare foarte bine că ţi-ai găsit în sfârşit o distracţie.

— Ce vrei să spui? îl întrebă Laptev.

— Te-am văzut adineauri ieşind de la doctorul Belavîn; sper că nu te duci acolo de dragul bătrânului.

— Bineînţeles că nu! mărturisi Laptev, roşindu-se.

— Fireşte! De altfel, fie vorba între noi, bătrânul e o dihanie şi n-ai să-i poţi găsi pereche chiar dacă ai căuta-o cu lumânarea aprinsă în plină zi. Nu poţi să-ţi închipui ce bestie nespălată, nepricepută şi neîndemânatică este. Lumea de la voi din capitală nu vede nici astăzi provincia decât sub aspectul ei liric, sau cum s-ar spune din punct de vedere al pitorescului şi al lui Anton sărmanul[19]. Dar îţi jur, dragul meu, că viaţa din provincie nu cunoaşte niciun lirism – totul este sălbăticie, mârşăvie, porcărie şi atâta tot. Ia bunăoară pe pontifii ştiinţei, pe intelectualii din oraşul nostru – dacă li se poate spune totuşi astfel. Închipuieşte-ţi că avem

douăzeci şi opt de medici! Toţi au făcut avere, şi-au ridicat case, dar populaţia este la fel de neajutorată ca şi mai înainte. Când Ninei a trebuit să i se facă operaţia – o operaţie în fond destul de simplă – am fost nevoiţi să aducem un chirurg din Moscova. Aici niciunul n-a îndrăznit să-şi ia răspunderea. E de necrezut: nu ştiu nimic, nu pricep nimic, nu se interesează de nimic. Ia întreabă-i, de pildă, ce este cancerul? De unde provine el?

Şi Panaurov începu să explice ce este cancerul. Era specialist în toate ştiinţele şi gata să explice ştiinţific orice lucru. Dar, bineînţeles, în felul lui. Avea teorii personale asupra circulaţiei sângelui; îşi avea chimia lui şi astronomia lui. Vorbea încet, plăcut, convingător şi de câte ori spunea „nu-ţi poţi închipui", lua un ton de implorare, închidea pe jumătate ochii, ofta afectat şi zâmbea protector. Se vedea că era foarte satisfăcut de persoana lui şi că nu se gândea deloc că are totuşi cincizeci de ani.

— Mi s-a făcut foame! spuse dintr-odată Laptev. Aş mânca cu plăcere ceva sărat.

— Nimic mai uşor.

Puţin după aceea, Laptev şi cumnatul său se aflau în sufrageria de la etajul de sus şi mâncau. După un păhărel de votcă, Laptev începu să bea vin. Panaurov însă nu bău nimic. Nu băuse niciodată şi nici nu jucase cărţi. Totuşi izbutise să irosească nu numai toată averea lui, dar şi pe aceea a nevesti-sii. Ba mai făcuse şi o groază de datorii. Ca să risipeşti atât de mult, într-un timp oarecum scurt, nu-i nevoie să ai patimi, ci doar un talent special. Lui Panaurov îi plăcea să mănânce bine, să fie bine servit, să asculte muzică în timpul mesei. Îi plăcea ca slugile să-i facă temenele, iar el să le arunce nepăsător bacşişuri de zece sau douăzeci şi cinci de ruble. Nu era listă de subscripţie sau loterie de binefacere la care să nu ia parte. Trimitea femeilor flori de ziua lor, cumpăra ceşti, butoni de manşetă, cravate, bastoane, parfumuri, ţigarete, pipe, căţei, papagali, miniaturi japoneze, antichităţi; purta cămăşi de noapte de mătase, patul îi era de abanos încrustat cu sidef, halatul îi era de catifea autentică de Buhara şi câte şi mai câte! Toate acestea îl costau însă zilnic, cum spunea el singur, „o groază" de bani.

În tot timpul mesei, Panaurov oftă şi clătină din cap.

— Da, murmură el, închizând iarăşi pe jumătate ochii săi negri. Totul are un sfârşit pe lumea asta. Ai să te îndrăgosteşti şi ai să suferi, o să-ţi treacă şi o să fii înşelat, fiindcă nu există femeie care să nu înşele. Ai să suferi iar, o să deznădăjduieşti şi ai să înşeli şi dumneata. Dar o să vină o zi în care toate astea nu vor mai fi decât simple amintiri; o să le judeci cu sânge rece şi or să ţi se pară fleacuri…

Obosit, puţin ameţit de vin, Laptev privea capul frumos al lui Panaurov, barba lui neagră, tăiată scurt, îngrijit, şi începea să înţeleagă de ce femeile se prăpădeau după omul acesta răsfăţat, sigur de el şi cu fizic atât de fermecător.

După cină, Panaurov nu rămase acasă, ci se duse la cealaltă locuinţă a sa; Laptev ieşi cu dânsul să-l petreacă. Panaurov era singurul care purta joben în tot oraşul. De-a lungul zăplazurilor înnegrite, al căsuţelor sărăcăcioase cu trei ferestre, pierdute printre tufe de urzici, silueta lui elegantă, cochetă, jobenul şi mănuşile galbene făceau o impresie stranie şi tristă.

După ce se despărţi de el, Laptev se întoarse spre casă fără să se grăbească. Luna lumina puternic, puteai desluşi pe jos orice firicel de pai şi lui Laptev i se părea că razele îi dezmierdau capul descoperit, ca şi cum cineva i-ar fi netezit părul cu un puf.

— O iubesc! spuse el cu glas tare.

Şi dintr-odată fu cuprins de o poftă nebună să alerge înapoi după Panaurov, să-l îmbrăţişeze, să-i ierte totul, să-i dea mulţi bani, apoi să fugă undeva într-un câmp sau într-o pădure, să gonească mereu înainte, fără să se mai întoarcă.

Când ajunse acasă şi intră la el în cameră, văzu pe un scaun umbreluţa uitată de Iulia Sergheevna. O luă şi o sărută cu patimă. Umbreluţa era de mătase, dar nu tocmai nouă şi prinsă cu un elastic uzat. Mânerul era de os alb, simplu şi ieftin. Laptev o deschise deasupra capului şi i se păru că îl învăluie o mireasmă de fericire.

Se aşeză cât mai comod cu putinţă şi ţinând mereu umbreluţa deschisă, începu să scrie unui prieten de la Moscova:

„Bunul, dragul meu Kostea, o noutate: sunt iarăşi îndrăgostit. Spun «iarăşi», fiindcă acum şase ani am mai iubit o dată, o actriţă din Moscova cu care însă n-am reuşit să fac cunoştinţă, iar în ultimii doi ani am trăit cu «persoana» pe care o ştii, o femeie urâtă şi nu tocmai tânără. Ah, dragul meu, ce puţin noroc am avut întotdeauna în dragoste! N-am avut niciodată pic de succes şi dacă întrebuinţez cuvântul «iarăşi» este numai şi numai fiindcă e trist şi jignitor să-ţi mărturiseşti ţie însuţi că tinereţea a trecut fără nicio iubire şi că te-ai îndrăgostit pentru prima oară cu adevărat abia la treizeci şi patru de ani. Aşadar, sunt îndrăgostit «iarăşi». Dar dac-ai şti ce fată este! Nu pot spune că e o frumuseţe; faţa o are cam lătăreaţă şi e foarte slabă; dar în schimb ce minunată expresie de bunătate e întipărită pe chipul ei! Şi s-o vezi cum surâde! Când vorbeşte, glasul ei este o adevărată muzică. Cu mine nu stă niciodată de vorbă; nu o cunosc, dar când o văd simt în ea o făptură rară, extraordinară, plină de inteligenţă şi de năzuinţe înalte. E profund credincioasă şi nu-ţi poţi închipui cât de mult mă mişcă lucrul acesta şi cât o înalţă în ochii mei. Ştiu că asupra acestui punct nu vei fi de acord şi vom avea mult de discutat. Fie. Admit că ai dreptate. Dar pe mine mă încântă când o văd rugându-se la biserică. Este provincială, dar a studiat la Moscova, îi place Moscova noastră, se îmbracă la Moscova şi pentru toate acestea o iubesc, o iubesc, o iubesc. Parcă te văd încruntându-te şi ridicându-te în picioare ca să-mi ţii o lungă prelegere despre ceea ce este iubirea şi să-mi demonstrezi pe cine poţi şi pe cine nu poţi să iubeşti etc. etc. Dar, dragul meu Kostea, atâta vreme cât nu iubeam ştiam şi eu foarte bine ce poate fi dragostea.

Sora mea îţi mulţumeşte că ţi-ai amintit de ea. N-a uitat nici ea că pe vremuri îl ducea pe Kostea Kocevoi în clasele primare şi îţi spune şi acum «bietul» fiindcă pentru ea ai rămas şi acum tot orfanul de altădată. Aşadar, sărmane orfan, iubesc. Deocamdată este un secret. Nu spune nimic «persoanei» pe care o ştii, cred că lucrurile se vor aranja de la sine sau, cum spunea feciorul lui Tolstoi: «o să se acomodeze».”

După ce încheie scrisoarea, Laptev se culcă. Ochii i se închideau de oboseală, dar nu putea să adoarmă.

I se părea că-l tulbură zgomotul străzii. Cireada trecu, văcarul sună din corn şi clopotele bătură pentru prima liturghie. Din când în când trecea un car scârţâind sau se auzea glasul unei femei care se ducea la piaţă. Şi vrăbiile ciripeau întruna.

II

Dimineaţa era veselă, ca de sărbătoare. Pe la ceasurile zece, pieptănată frumos, îmbrăcată într-o rochie de culoarea frunzelor veştede, Nina Feodorovna fu adusă, susţinută de braţ, în salon. Făcu câţiva paşi şi stătu câteva clipe în faţa ferestrei deschise. Zâmbetul ei era plin de încredere şi de nevinovăţie; un pictor din localitate, care se îmbăta crunt, spunea că are un chip de icoană şi voia ca Nina Feodorovna să-i pozeze pentru un tablou înfăţişând „lăsata secului" rusesc. Toţi cei din casă: servitorii, fetiţele, Laptev şi chiar ea însăşi fură dintr-odată încredinţaţi că avea să se însănătoşească sigur. Făcând să răsune salonul de râsete zglobii, Saşa şi Lida începură să se joace de-a prinselea cu unchiul lor şi toată casa se umplu de larmă.

Sumedenie de oameni pe care nici nu-i cunoştea veniră să întrebe cum se mai simte, îi aduseră prescuri şi-o vestiră că aproape în toate bisericile din oraş se dădeau acatiste pentru sănătatea ei.

Era iubită, fiind una dintre persoanele care se îngrijeau cel mai mult de binefaceri. Făcea binele cu aceeaşi neobişnuită uşurinţă cu care fratele ei dădea bani în dreapta şi în stânga, fără să mai cugete dacă merită sau nu. Nina Feodorovna ţinea pe cheltuiala ei mai mulţi copii la învăţătură, împărţea femeilor bătrâne ceai, zahăr şi dulceţuri, făcea rochii de mireasă fetelor sărace şi când deschidea un jurnal, primul lucru pe care îl căuta era vreun apel sau o informaţie despre situaţia deznădăjduită a cuiva.

Acum ţinea în mână un teanc de chitanţe cu care tot felul de nevoiaşi luaseră de-ale mâncării, în contul ei, de la o băcănie şi pe care băcanul i le trimisese în ajun, cu rugămintea să-i achite cele optzeci şi două de ruble.

— Ia te uită cât au luat, neruşinaţii! spunea ea descifrând cu greu scrisul stângaci de pe ţidulă. Asta nu mai e glumă: optzeci şi două de ruble! Şi dacă n-am să plătesc?

— Le plătesc eu, astăzi! spuse Laptev.

— Dar de ce? De ce? se împotrivi Nina Feodorovna. Apoi continuă încet ca să n-o audă servitorii. Nu-i destul că primesc de la tine şi de la fratele nostru câte

două sute cincizeci de ruble pe lună? Dumnezeu să vă ţie!

— Ei şi? Eu nu cheltuiesc două mii cinci sute de ruble pe lună? răspunse el. Îţi repet încă o dată, draga mea: ai acelaşi drept să cheltuieşti aceşti bani ca şi mine şi fratele nostru. Înţelege asta o dată pentru totdeauna. Suntem trei: din fiecare trei copeici una trebuie să fie a ta.

Dar Nina Feodorovna nu înţelegea şi se încrunta ca şi cum s-ar fi străduit să dezlege în gând o problemă foarte grea. Această nepricepere în chestiunile băneşti îl îngrijora şi-l neliniştea pe Laptev. Bănuia că soră-sa avea datorii personale pe care nu îndrăznea să le mărturisească şi suferea din pricina lor.

Pe scară se auziră paşi şi cineva suflând din greu. Era doctorul: şleampăt, ciufulit ca întotdeauna şi fredonând: „rua-rua-rua”.

Ca să nu dea ochii cu el, Laptev trecu în sufragerie, apoi cobori la dânsul la parter. Îşi dădea acum limpede seama că-i era peste putinţă să se împrietenească cu doctorul, să ajungă un intim al casei şi că nu era într-adevăr deloc plăcut să ai de-a face cu asemenea „dihanie”, cum îi spunea Panaurov. De aceea era nevoit s-o vadă atât de rar pe Iulia Sergheevna.

Se gândi că dacă i-ar duce acum umbreluţa, în timp ce tatăl ei îşi făcea vizitele, s-ar putea s-o găsească singură; la gândul acesta inima i se opri de bucurie. Repede, repede, să nu piardă nicio clipă!

Înşfăcă umbreluţa şi, emoţionat la culme, zbură purtat de aripile dragostei. Era cald. În ograda întinsă a doctorului năpădită de bălării şi de urzici, vreo douăzeci de ştrengari se jucau cu mingea. Erau copiii muncitorilor care stăteau cu chirie în trei magherniţe din fundul curţii, pe care doctorul plănuia în fiecare an să le repare, dar amâna mereu. Glasurile copiilor răsunau vesele. Iulia Sergheevna stătea în prag cu mâinile la spate şi urmărea de departe joaca lor.

— Bună dimineaţa! îi strigă Laptev.

Când întoarse spre el capul, rămase uimit. De obicei, o vedea nepăsătoare, rece sau, ca în ajun, ostenită; acum, dimpotrivă, avea o expresie vie, zburdalnică, aproape ca aceea a copiilor care se jucau cu mingea.

— Vezi, îi spuse ea ieşindu-i în întâmpinare, la Moscova copiii nu se joacă niciodată atât de veseli. E adevărat că acolo nici nu sunt curţi atât de mari şi nu ai unde să alergi. Tata tocmai s-a dus la voi! adăugă ea, uitându-se iarăşi la copii.

— Ştiu, dar nu veneam la el, ci la dumneata! răspunse Laptev izbit de tinereţea ei pe care o observase şi mai înainte, dar pe care acum i se părea că o vede pentru prima dată, după cum tot pentru prima dată i se părea că vede cât de fraged era gâtul ei subţire la care purta un lănţişor de aur. Da, la dumneata veneam. Sora mea îţi trimite umbreluţa pe care ai uitat-o ieri la ea.

Iulia Sergheevna întinse mâna, dar Laptev strânse umbreluţa la piept şi spuse cu o patimă năvalnică, lăsându-se din nou pradă acelei dulci beţii care-l ameţise în ajun, când stătuse noaptea sub umbreluţa deschisă.

— Dăruieşte-mi-o, te rog. S-o am amintire de la dumneata. E atât de minunată!

— Păstreaz-o! se înroşi ea. Dar nu are nimic minunat.

Laptev o sorbea din ochi pe Iulia Sergheevna şi tăcea neştiind ce să spună.

— Dar de ce te ţin aici în căldură! începu ea să râdă după o clipă, să mergem în casă.

— Nu te stingheresc?

Intrară în vestibul. Iulia Sergheevna o luă sprintenă înainte pe scară, foşnind cu rochia ei albă stropită cu floricele albastre.

— Eu nu pot să fiu stingherită, fiindcă nu fac niciodată nimic! râse ea iarăşi, oprindu-se la jumătatea scării; la mine e în fiecare zi sărbătoare, de dimineaţă până seara.

— Pentru mine, lucrurile astea sunt de neînţeles, răspunse Laptev ajungând-o din urmă. Am crescut într-un mediu unde toţi, fără excepţie, bărbaţi şi femei, muncesc zilnic.

— Dar dacă n-ai ce face?

— Trebuie să-ţi organizezi viaţa în aşa fel, încât munca să fie neapărat necesară. Fără muncă nu poţi duce o viaţă curată şi fericită.

Strânse iarăşi umbreluţa la piept şi murmură aproape fără să-şi dea seama, mirându-se el singur că-şi aude

vocea şi aproape nerecunoscându-şi-o:

— Dacă ai primi să fii soţia mea, aş da totul… Totul… N-ar fi preţ, n-ar fi jertfă de la care să mă dau înapoi…

Ea tresări şi-l privi uimită şi speriată.

— Ce spui? îngăimă ea îngălbenindu-se. Dar nu e cu putinţă, te asigur. Iartă-mă…

Fugi pe scară cu acelaşi foşnet de rochie şi dispăru după una dintre uşi.

Laptev înţelese ce însemna aceasta şi avântul lui se frânse brusc, ca şi cum o lumină i s-ar fi stins dintr-odată în suflet. Coborî scara şi ieşi, otrăvit de ruşinea, de umilinţa omului dispreţuit care nu place şi poate chiar dezgustă.

„Aş da totul! repeta el cu ironie amară, întorcându-se acasă prin arşiţă şi recapitulând în amănunt cele întâmplate. Aş da totul! Am vorbit negustoreşte! Parc-ar avea cineva nevoie de acest «tot».”

I se părea că vorbele lui erau de o nerozie de care lui însuşi i se făcea silă. De ce minţise spunându-i că crescuse într-un mediu în care toţi, fără excepţie, muncesc? De ce vorbise pe un ton de dascăl despre viaţa curată şi fericită? Era prost, fără nimic interesant şi prefăcut ca orice negustor moscovit. Dar, puţin câte puţin începu să se cufunde în nepăsarea de care sunt cuprinşi ucigaşii, după un verdict aspru. Se gândea că cel puţin de acum, slavă Domnului, totul se sfârşise, că nu mai avea să fie pradă groaznicei nesiguranţe, care-l muncise atâta, că nu mai trebuia să aştepte zile întregi să se frământe şi să se gândească mereu la acelaşi lucru. Acum totul era limpede: trebuia să renunţe la orice nădejde de fericire, să trăiască fără dorinţe, fără iluzii, fără visuri, fără să mai aibă nimic de aşteptat; acum avea să scape din ghearele acelui plictis pe care-l lăsase să se cuibărească în sufletul său, va putea să se ocupe de treburile şi de fericirea altora… Pe nesimţite va sosi bătrâneţea şi curând va ajunge la capătul vieţii. Nu-i mai trebuia nimic altceva. De acum totuna avea să-i fie. Nu mai dorea nimic şi putea să judece rece. Dar, pe faţă şi mai ales sub ochi, simţea o greutate; i se părea că fruntea îi va plesni ca un elastic întins la maximum şi era gata-gata să izbucnească în lacrimi. Cuprins de sfârşeală, se culcă şi după cinci minute adormi adânc.

III

Declaraţia atât de neaşteptată a lui Laptev o umpluse pe Iulia Sergheevna de deznădejde.

Nu-l cunoştea aproape deloc pe Alexei Feodorovici pe care-l întâlnise din întâmplare. Ştia despre el doar că este bogat şi că este unul dintre proprietarii cunoscutei firme „Fedor Laptev şi fiii" din Moscova. Foarte aşezat, necontenit îngrijorat de boala surorii sale, părea să fie un om deştept. Avusese tot timpul impresia că nu-i dădea nicio atenţie şi ea însăşi era cu totul indiferentă faţă de el. Şi dintr-odată declaraţia aceea pripită pe scară, expresia lui nenorocită şi toată admiraţia care i se citea în ochi!

Declaraţia o tulburase totuşi, poate tocmai datorită felului neaşteptat în care fusese făcută, sau faptului că auzise rostindu-se cuvântul „soţie" şi că refuzase. Nu îşi mai amintea bine ce anume îi spusese lui Laptev, dar parcă mai încerca şi acum pornirea nestăpânită şi neplăcută care o făcuse să refuze. Laptev nu-i plăcea; avea o înfăţişare de băiat de prăvălie, nu era deloc interesant, nu putea, nu se putea să nu-l refuze, totuşi se simţea stingherită ca şi cum ar fi făcut o faptă rea.

— Doamne sfinte! murmură ea deznădăjduită, ridicându-şi ochii spre icoana de la capătul patului. Nici n-a aşteptat să intre bine în casă. Aşa, pe scară… Şi mai înainte nici măcar nu îmi făcuse curte; se purta doar ciudat, neobişnuit, cu mine…

În singurătatea ei şi pe măsură ce ceasurile se scurgeau, Iulia Sergheevna se tulbura tot mai mult şi nu mai era în stare să-şi potolească singură frământarea. Ar fi avut nevoie de cineva căruia să i se destăinuiască, care s-o asigure că procedase aşa cum se cuvenea. Dar nu avea pe nimeni. Mama îi murise demult, iar pe tatăl ei îl socotea drept un om ciudat cu care nu se putea sta serios de vorbă. O descumpănea cu capriciile, cu susceptibilitatea lui exagerată şi cu atitudinile lui nehotărâte. Vorbea întotdeauna numai de el.

De aceea nici când se ruga Iulia nu era cu totul sinceră, neştiind ce anume să ceară lui Dumnezeu.

Se aduse samovarul. Palidă, obosită, Iulia intră în sufragerie cu o privire rătăcită; pregăti ceaiul – asta îi era îndeletnicirea – şi turnă în pahar tatălui ei. Îmbrăcat

în nelipsita-i redingotă care-i trecea de genunchi, roşu la faţă şi nepieptănat, ca de obicei, Serghei Borisîci se plimba cu mâinile în buzunar, dar nu din colţ în colţ ci la întâmplare, ca o sălbăticiune în cuşcă. Se oprea în dreptul mesei, sorbea cu poftă din pahar şi îşi relua plimbarea cu gândul aiurea.

— Laptev m-a cerut astăzi în căsătorie! spuse Iulia Sergheevna roşindu-se.

Doctorul se uită la ea, ca şi cum n-ar fi înţeles.

— Laptev? Fratele Panaurovei?

Îşi iubea fiica, ştia bine că într-o bună zi se va mărita şi-l va părăsi, dar se silea să nu cugete la această eventualitate. Gândul singurătăţii îl speria şi i se părea că dacă va rămâne părăsit în casa aceea mare, îl va lovi damblaua. Totuşi se ferea s-o spună pe faţă.

— Ei bravo, rânji el dând din umeri… Sunt foarte fericit. Te felicit din toată inima. Ţi se prezintă un minunat prilej să te descotoroseşti de mine, ai şi de ce să te bucuri. Te-nţeleg perfect. La vârsta ta nu trebuie să fie plăcut să trăieşti cu un tată bătrân, bolnav şi pe jumătate ţicnit. Da, da, te-nţeleg cum nu se poate mai bine. Toţi s-ar bucura dacă aş crăpa cât mai repede şi m-ar lua dracul. Te felicit din toată inima!

— L-am refuzat.

Doctorul se simţi uşurat, dar nu mai era în stare să-şi pună stavilă amarului şi continuă:

— Mă mir, de mult mă mir cum de n-am fost încă băgat în casa de nebuni. De ce mai sunt în redingotă şi nu în cămaşă de forţă? Mai cred încă în adevăr, în bine; sunt un dobitoc care mai are încă idealuri. În vremurile în care trăim asta nu e o nebunie? Şi cu ce răsplătesc oamenii felul meu sincer, cinstit de a mă purta? Mai-mai să arunce cu pietre după mine. Toţi mă-ncalecă; chiar şi rudele cele mai apropiate încearcă să mi se suie în cap. Dracu’ să mă ia, dobitoc bătrân ce sunt!

— Cu dumneata nu se poate vorbi omeneşte! spuse Iulia. Se ridică brusc şi se duse în camera ei, reamintindu-şi mâniată cât de des tatăl ei se purtase nedrept cu ea. După aceea însă i se făcu milă de el şi când doctorul plecă la club, îl însoţi până jos şi închise ea uşa în urma lui. Afară vremea se stricase; uşa era zgâlţâită puternic de vântul care se strecura în vestibul din toate părţile. Lumânarea era gata-gata să se stingă.

Iulia se întoarse sus şi trecu prin toate odăile făcând semnul crucii spre uşi şi ferestre. Vântul urla şi ai fi zis că umblă cineva pe acoperiş. Niciodată nu-i fusese Iuliei atât de urât şi nu se simţise atât de singură.

Începu să se întrebe dacă făcuse bine refuzând un bărbat numai fiindcă-i displăcea înfăţişarea lui. E drept nu-l iubea şi să se mărite cu el ar fi însemnat să renunţe pentru totdeauna la visurile ei, la felul în care concepea ea fericirea conjugală. Dar avea oare să-l întâlnească vreodată pe omul visurilor sale? Va iubi oare vreodată? Împlinise douăzeci şi unu de ani. În oraş nu se aflau tineri care să răspundă aşteptărilor ei. Îşi revăzu în gând toate cunoştinţele, funcţionari, profesori, ofiţeri; unii dintre ei erau căsătoriţi şi căsnicia lor o înspăimânta prin golul şi plictiseala ei, iar ceilalţi nu aveau nimic interesant; erau lipsiţi de inteligenţă, şterşi sau stricaţi. Oricum ar fi fost, Laptev era cel puţin din Moscova, făcuse universitatea, vorbea franţuzeşte, trăia într-o capitală plină de oameni deştepţi, cu suflet ales, străluciţi; o capitală cu teatre neîntrecute, cu serate muzicale, cu croitorese minunate şi cu cofetării… Desigur, sfânta scriptură zice că nevasta trebuie să-şi iubească bărbatul şi în romane se face mare caz de iubire; dar toate acestea sunt şi exagerări. Căsnicia nu este oare cu putinţă şi fără iubire? Nu se spune, de altfel, că iubirea trece repede şi că în locul ei rămâne numai obişnuinţa şi că adevăratul scop al căsniciei nu este nici iubirea, nici fericirea, ci doar un anumit număr de îndatoriri: să-ţi creşti copiii, să te ocupi de gospodărie etc. Şi apoi poate că şi sfânta scriptură consideră iubirea femeii faţă de bărbat tot ca o iubire faţă de aproapele, o iubire urzită din preţuire şi înţelegere.

Înainte de a se culca, Iulia Sergheevna îşi făcu conştiincios rugăciunile, apoi îngenunche, încrucişă mâinile pe piept şi, cu ochii ţintă la flacăra candelei, murmură cu evlavie:

— Învaţă-mă, Maică Precistă, luminează-mă, Doamne, ce să fac.

Avusese deseori prilejul să întâlnească fete bătrâne sărace şi şterse, care se căiau amarnic că pe timpuri îşi refuzaseră pretendenţii. Nu i se va întâmpla oare şi ei la

fel? N-ar fi mai bine să intre de pe acum la mănăstire sau să se facă soră de caritate?

Se dezbrăcă, îşi făcu semnul crucii, făcu cruci peste lucrurile dimprejur, apoi se culcă. Dintr-odată în coridor răsună prelung şi jalnic clopotul de la intrare.

— Of, Doamne! murmura ea, simţind în tot trupul o crispare bolnăvicioasă.

Întinsă pe pat, se gândea că deşi monotonă şi lipsită de întâmplări, viaţa provincială era totuşi atât de obositoare. La fiecare minut, ceva te face să tresari, să te temi, să te necăjeşti sau să te simţi vinovat. Până la urmă, nervii ţi se zdruncină până într-atât încât ajungi uneori să-ţi fie frică să scoţi capul de sub plapumă.

După un timp, clopoţelul răsună din nou, tot atât de prelung. Se vede că servitorii adormiseră şi nu auzeau. Iulia Sergheevna aprinse o lumânare şi tremurând, mânioasă pe slugi, începu să se îmbrace. Tocmai ieşea din cameră, când auzi fata din casă închizând uşa de la intrare.

— Credeam că e conaşul, dar era de la un bolnav.

Întoarsă la ea în cameră, Iulia Sergheevna luă dintr-un scrin o pereche de cărţi şi hotărî că, dacă după ce va amesteca bine cărţile şi le va tăia va ieşi roşu, va însemna *da,* adică va trebui să primească propunerea lui Laptev, iar dacă va fi neagră, va însemna *nu.* Ieşi zecele de pică.

Se linişti dintr-odată şi adormi, dar a doua zi de dimineaţă se deşteptă la fel de nehotărâtă: să spună *da,* să spună *nu*... Se gândea că dacă ar fi vrut ar fi putut să-şi schimbe de îndată întreaga viaţă. Ostenită, istovită de atâta frământare, se simţea bolnavă. Totuşi pe la orele unsprezece, se îmbrăcă şi porni spre Nina Feodorovna; voia să-l mai vadă pe Laptev; cine ştie, poate avea să-i pară mai puţin urât; poate că se înşelase…

Abia putea înainta din pricina vântului. Mergea ţinându-şi cu amândouă mâinile pălăriuţa, orbită de vârtejurile de praf care se ridicau la tot pasul.

IV

Intrând întâmplător în camera surorii sale şi dând de Iulia Sergheevna, Laptev se simţi din nou în situaţia umilitoare a omului care nu place. Se gândi că de vreme ce-i era atât de uşor să mai vină la Nina Feodorovna şi să dea ochii cu el după cele petrecute în ajun, însemna că nu-i acorda nicio importanţă şi că nici nu-l lua măcar în seamă. Dar când se înclină în faţa ei şi când Iulia Sergheevna ridică palidă spre el ochii cu cearcăne de praf şi privirea-i tristă şi vinovată, Laptev înţelese că şi ea suferea.

Simţindu-se obosită, nu stătu decât foarte puţin şi după vreo zece minute îşi luă rămas-bun de la bolnavă. Ieşind, îi spuse lui Laptev:

— Vrei să mă însoţeşti până acasă, Alexei Feodorovici?

Un timp merseră în tăcere, ţinându-şi pălăriile; ca s-o apere de vijelie, Laptev rămase în urma ei; când intrară pe ulicioara dintre grădini unde era mai multă linişte, merseră alături.

— Te rog să mă ierţi dacă m-am purtat astfel ieri, începu Iulia Sergheevna cu vocea sugrumată de parcă i-ar fi venit să plângă. Nu ştii cum m-am frământat; n-am închis ochii toată noaptea.

— Eu, dimpotrivă, am dormit foarte adânc, răspunse el fără s-o privească, dar asta nu înseamnă că nu sufăr; viaţa mea este zdrobită. Sunt foarte, foarte nefericit; de când m-ai refuzat parcă mi s-ar fi dat o otravă. Ce a fost greu a fost spus ieri; astăzi nu mă mai simt stingherit faţă de dumneata şi pot să-ţi vorbesc deschis. Te iubesc mai mult decât pe sora mea şi decât am iubit pe răposata mea mamă. Am putut şi pot trăi fără ele, dar să trăiesc fără dumneata este pentru mine de neconceput. Nu pot.

Ca de obicei, Laptev îi ghicea şi acum gândurile. Îşi dădea seama că Iulia Sergheevna dorea să reia convorbirea din ajun şi că numai de aceea îl rugase s-o însoţească şi îl ducea acum la ea acasă. Dar ce-ar mai fi putut adăuga la refuzul ei? Ce-i mai trecuse oare prin minte? După privire, după zâmbet, chiar după felul de a-şi ţine capul şi umerii în timp ce mergea alături de el,

simţea că nici acum nu-l iubeşte, că-i este străin. Ce mai avea oare să-i spună?

Doctorul Serghei Borisîci era acasă.

— Îmi pare bine că te văd, poftim, intră, Feodor Alexeici! îi spuse el încurcându-i numele de botez cu acela al tatălui. Sunt foarte, foarte bucuros.

Altă dată era mai puţin primitor; Laptev deduse că cererea sa în căsătorie îi fusese adusă la cunoştinţă şi aceasta îi displăcu. Fu primit iarăşi în salonul care îi făcea întotdeauna o impresie apăsătoare, prin aspectu-i sărăcăcios şi burghez şi tablourile ieftine. În ciuda fotoliilor şi a unei lămpi greoaie cu abajur, salonul acela nu semăna a încăpere locuită, ci mai mult a magazie. Era limpede că numai un om ca doctorul putea să se simtă bine într-o astfel de încăpere. Alături se afla altă odaie, de două ori mai spaţioasă, numită pompos „salonul cel mare", şi unde singurele mobile erau un şir de scaune aliniate de-a lungul pereţilor, ca la o şcoală de dans.

În timp ce Laptev stătea de vorbă cu doctorul, o bănuială începu să-l chinuie. Nu cumva Iulia Sergheevna venise la Nina Feodorovna şi îl adusese apoi aici, ca să-i spună că primeşte propunerea sa? Ar fi fost îngrozitor! Dar mai îngrozitor i se părea faptul că el însuşi era în stare s-o bănuiască de aşa ceva. Parcă îi şi vedea pe tată şi pe fiică sfătuindu-se toată seara şi toată noaptea, poate chiar sfădindu-se, ca să ajungă amândoi la concluzia că Iulia făcuse o prostie refuzând un soţ bogat. În ureche îi răsunau vorbele pe care părinţii le rostesc de obicei în asemenea împrejurări: „E drept, nu-l iubeşti, dar gândeşte-te cât bine vei putea face după aceea!"

Doctorul trebuia să se ducă să-şi facă vizitele la bolnavi. Laptev voi să plece odată cu el, dar Iulia Sergheevna îl reţinu.

— Mai rămâi, te rog!

Era istovită şi descurajată şi căuta să se încredinţeze că a refuza un om cumsecade, bun şi care o iubea, numai fiindcă fizicul lui nu-i place, a-l refuza mai ales când căsătoria aceasta îi dădea prilejul să scape de viaţa ei tristă, monotonă şi goală în care îşi irosea tinereţea fără nicio perspectivă de viitor, ar fi fost un capriciu, o

nebunie, pentru care Dumnezeu ar putea chiar s-o pedepsească.

Doctorul ieşi. Când zgomotul paşilor lui se pierdu, Iulia Sergheevna se opri dintr-odată în faţa lui Laptev şi îi spuse hotărâtă, dar făcându-se foarte palidă:

— M-am gândit mult aseară, Alexei Feodorovici. Primesc propunerea dumitale.

Laptev se înclină şi-i sărută mâna, iar ea îl sărută stângace, cu buze reci, pe frunte. Era perfect conştient că din această manifestare de dragoste lipsea principalul – dragostea ei – şi că, astfel, totul era de prisos. Îi venea să strige, să fugă, să plece imediat la Moscova; dar Iulia era în faţa lui şi îi păru atât de frumoasă, încât patima puse din nou stăpânire pe el. Înţelese că era prea târziu ca să mai dea înapoi. O cuprinse pătimaş, o strânse la piept murmurând cuvinte fără şir, tutuind-o şi sărutând-o pe gât, pe obraji, pe păr…

Ca să scape de aceste dezmierdări Iulia Sergheevna se duse la fereastră. Şi unul şi celălalt se căiau acum că vorbiseră deschis, întrebându-se nedumeriţi cum de ajunseseră acolo.

— Dac-ai şti ce deznădăjduită sunt! murmură ea frângându-şi mâinile.

— Ce ai? o întrebă Laptev, apropiindu-se şi frângându-şi şi el mâinile. Pentru Dumnezeu, draga mea, spune-mi ce se petrece cu dumneata? Dar spune-mi adevărul, numai adevărul, te implor.

— Nimic, nimic, nu lua în seamă! răspunse ea silindu-se să zâmbească. Îţi făgăduiesc să fiu o soţie credincioasă şi devotată… Vino diseară pe la noi.

Puţin după aceea, în timp ce citea surorii sale nelipsitul roman istoric, Laptev revedea în gând scena şi era dezamăgit că sentimentul lui curat şi adânc, pornirea aceea năvalnică aflase un răspuns atât de meschin. Nu era iubit şi propunerea lui nu fusese primită decât fiindcă era bogat; cu alte cuvinte era acceptat tocmai pentru ceea ce preţuia el mai puţin. Şi chiar dacă se putea presupune că Iulia, curată la suflet şi cu frica lui Dumnezeu, nu se gândise nicio clipă la banii lui, de iubit era vădit că nu-l iubeşte. Nu-l iubea şi desigur că era un calcul, de care poate ea singură nu-şi dădea bine seama, dar care rămânea totuşi un calcul. Lui Laptev, casa doctorului cu atmosfera ei mic

burgheză îi era nesuferită; bătrânul trebuie să fi fost desigur un zgârcit respingător, ca Gaspard din opereta „Clopotele din Corneville”, iar numele Iuliei începu dintr-odată să i se pară vulgar. Aveau să se cunune fără să se cunoască deloc unul pe altul, fără ca ea să aibă un pic de sentiment faţă de el, ca şi cum s-ar fi întâlnit la o peţitoare de meserie.

Nu-i rămânea decât o singură mângâiere, tot atât de banală ca şi căsătoria sa: gândul că nu avea să fie nici primul, nici ultimul în această situaţie, că mii de oameni se căsătoresc în felul acesta şi că Iulia îl va iubi poate cu timpul, când îl va cunoaşte mai bine.

— Romeo şi Iulia! râse el închizând cartea. Sunt un Romeo, Nina. Poţi să mă feliciţi: am cerut-o astăzi în căsătorie pe Iulia Belavina.

Nina Feodorovna crezu că glumeşte, dar când îşi dădu seama că vorbeşte serios, începu să plângă. Vestea aceasta nu-i plăcuse.

— Ce să-ţi spun? Te felicit, spuse ea în cele din urmă. Dar cum s-a întâmplat? Aşa, dintr-odată?

— Nu, nu a fost dintr-odată. Povestea ţine din martie, dar tu n-ai observat nimic. M-am îndrăgostit de la-nceput de ea, de când am cunoscut-o, aici în camera ta.

— Credeam că ai să te-nsori cu o fată de-a noastră din Moscova! murmură Nina Feodorovna după o scurtă tăcere. Fetele din lumea noastră de negustori sunt mai simple. Dar la urma urmei singurul lucru care contează este să fii tu fericit, Alioşa. Grigori Nikolaici al meu nu mă iubea şi – de ce să ne mai ascundem? Vezi ce-i viaţa noastră. Firește, orice fată poate să te iubească pentru bunătatea şi inteligenţa ta. Dar vezi tu, Iulicika a fost crescută la pension, este nobilă; nu se mulţumeşte numai cu bunătatea şi cu inteligenţa. E tânără, şi tu, Alioşa, nu mai eşti aşa de tânăr şi nici frumos.

Ca să-şi îndulcească ultimele cuvinte, îl mângâie pe obraz şi adăugă:

— Nu eşti frumos, dar eşti simpatic.

Noutatea aceasta o tulbură într-atâta, încât obrajii ei palizi se îmbujorară. Începu să discute cu însufleţire dacă se cădea sau nu ca ea să-i binecuvânteze cu icoana la logodnă, potrivit obiceiului, ca soră mai mare ce ţine loc de mamă. Şi se strădui să-şi convingă frăţiorul care nu părea prea entuziasmat, să facă nuntă mare cu

petrecere, ca să nu dea prilej lumii să-i vorbească de rău.

Laptev începu să se ducă de câte trei sau patru ori pe zi la Iulia în calitatea sa de logodnic. Nu mai avea vreme acum s-o înlocuiască pe Saşa la căpătâiul bolnavei şi să citească romane istorice. Iulia îl primea în cele două camere ale ei cu totul izolate de salon şi de cabinetul doctorului. Camerele acestea îi plăceau foarte mult lui Laptev. Pereţii erau învăluiţi în penumbră, într-un colţ se aflau o sumedenie de icoane şi plutea o adiere plăcută de parfum şi de untdelemn de candelă. Un paravan ascundea patul şi toaleta. O draperie verde masca biblioteca şi parchetul era acoperit cu covoare care înăbuşeau zgomotul paşilor. Laptev deduse că Iulia este o fire ascunsă, că îi place viaţa liniştită, molcomă şi retrasă. Tatăl ei o ţinea ca pe o copilă, nu-i dădea bani de buzunar şi, de multe ori, în oraş, se ruşina fiindcă n-avea la ea o copeică. Pentru cărţi şi lucrurile de toaletă de care avea nevoie, doctorul îi dădea cu ţârâita vreo sută de ruble pe an. De altfel el însuşi era veşnic fără bani, cu toată numeroasa-i clientelă. Juca cărţi în fiecare seară la club şi pierdea aproape regulat. Pe lângă asta mai avea o manie: se împrumuta la Creditul Ipotecar şi cumpăra mereu case de speculă. Chiriaşii nu-şi plăteau însă ratele şi treburile mergeau prost, deşi doctorul susţinea că sistemul lui era foarte avantajos. Îşi ipotecase şi casa în care locuia şi cu banii cumpărase un loc pe care construia acum o casă cu două etaje, ca s-o ipotecheze îndată ce avea să fie gata.

Laptev parcă era pe altă lume. I se părea că nu mai e el, ci propria lui fantomă şi făcea tot felul de lucruri pe care mai înainte nici în ruptul capului nu le-ar fi făcut: îl însoţi de vreo câteva ori pe doctor la club, luă masa cu el în oraş, ba îi oferi chiar bani pentru noua lui clădire; într-o seară Panaurov îl invită la masă la cealaltă familie a sa şi el acceptă invitaţia.

Fu primit de o doamnă de vreo treizeci şi cinci de ani, cu părul cărunt, cu sprâncene negre şi care, după cât se vedea, nu era rusoaică. Faţa îi era dată cu un strat gros de pudră; surâdea mieros şi îi strânse cu atâta energie mâna, încât brăţările zăngăniră pe braţu-i alb. Lui Laptev i se păru că surâdea mereu ca să se înşele singură şi să ascundă şi celorlalţi, şi ei însăşi, că era

nefericită. Avea două fetiţe, una de trei şi alta de cinci ani, care semăna cu Saşa. La masă se servi o supă cu lapte, viţel rece cu morcovi şi o cremă de ciocolată. Mâncarea era fără gust, prost gătită. În schimb, tacâmurile erau de argint aurit, solniţele de aur, iar flacoanele cu sosuri şi cu piper de Cayenne precum şi serviciul de oţet şi untdelemn erau bogat ornamentate.

Abia după supă, Laptev îşi dădu seama că nu se cădea să vină în casa aceea. Stingherită, gazda surâdea mereu, arătându-şi dinţii. Panaurov explică în mod ştiinţific ce este în realitate iubirea şi cum se naşte ea.

— Este vorba, se adresă el în franţuzeşte ibovnicei sale, de un fenomen electric. Pielea fiecărui individ conţine glande microscopice pline cu tot felul de fluide. Este de ajuns să întâlneşti pe cineva posedând un fluid corespunzător şi dragostea s-a şi născut…

Când se-ntoarse acasă şi sora sa îl întrebă unde fusese, Laptev stânjenit nu-i răspunse nimic.

În tot timpul ce se scurse până la căsătorie se simţi într-o situaţie falsă. Dragostea lui creştea pe zi ce trecea şi Iulia i se părea o fire poetică, excepţională. Dar sentimentele lui nu erau împărtăşite: în realitate, Iulia se vindea şi el o cumpăra. Când i se întâmpla uneori să-şi dea seama de realitate, îl apuca deznădejdea şi se întreba dacă nu ar fi făcut mai bine să fugă. Noaptea nu mai dormea tot întrebându-se mereu cum are să decurgă, după căsătorie, întâlnirea cu doamna de la Moscova pe care, în scrisorile sale către prieteni, o numea „persoana” şi mai ales cum or să privească tatăl şi fratele lui – amândoi oameni cu care nu era uşor de trăit – însurătoarea sa şi pe Iulia. Îi era foarte teamă ca, din chiar primul moment, tatăl sau să nu-i spună vreo grosolănie Iuliei. Era îngrijat şi de fratele lui, cu care era limpede că în ultima vreme se petrecea ceva neobişnuit. În scrisorile lui, destul de lungi de altfel, Feodor repeta mereu cât de important este să-ţi îngrijeşti sănătatea, vorbea necontenit despre înrâurirea bolilor asupra moralului, despre religie, dar nu pomenea niciun cuvânt despre Moscova şi despre mersul afacerilor. Scrisorile acestea îl scoteau din sărite şi îi dădeau impresia că în caracterul fratelui său se producea o schimbare neliniştitoare.

Nunta avu loc în luna septembrie în biserica sfântul Petre şi Pavel şi în aceeaşi seară tânăra pereche plecă la Moscova. Când Laptev şi Iulia – în rochie neagră cu trenă, care-i dădea de pe acum înfăţişarea unei doamne – intrară să-şi ia rămas-bun de la Nina Feodorovna, bolnava se posomorî, dar nu vărsă nicio lacrimă.

— Dacă ferească Dumnezeu, mă prăpădesc, luaţi fetiţele la voi… spuse ea.

— Îţi făgăduiesc că aşa vom face! răspunse Iulia Sergheevna şi pleoapele şi buzele îi tremurară.

— Am să mă reîntorc în octombrie, draga mea! murmură Laptev, emoţionat. Caută să te faci bine până atunci.

Noii căsătoriţi călătoriră într-un compartiment rezervat. Erau amândoi trişti şi stingheriţi. Cu pălăria pe cap, Iulia stătea într-un colţ, prefăcându-se că doarme. Întins pe canapeaua din faţa ei, pe Laptev îl muncea iarăşi gândul tatălui său şi al „persoanei” şi ar fi vrut să ghicească dacă Iuliei îi va plăcea locuinţa sa de la Moscova. Din când în când se uita la nevastă-sa care nu-l iubea şi se întreba cu tristeţe: pentru ce toate astea?

V

Laptevii erau angrosişti de mărunţişuri: ciucuri, găitane, aţă de cusut şi de împletit, nasturi şi altele. Încasările brute erau de două milioane ruble pe an.

Cât despre câştigul net, singur Laptev tatăl îl cunoştea. Atât fiii cât şi salariaţii săi îl socoteau cam la vreo trei sute de mii de ruble pe an şi se şoptea că ar putea să fie cu o sută de mii de ruble mai mare, dacă bătrânul „nu s-ar lansa", cu alte cuvinte dacă n-ar face atâta credit fără socoteală. În ultimii zece ani, se adunaseră în casă poliţe de peste un milion de ruble care n-aveau nicio valoare şi, de câte ori venea vorba de ele, vânzătorul-şef făcea şiret cu ochiul şi rostea o vorbă a lui al cărei sens nu-l prindea oricine.

— E consecinţa psihologică a vremilor.

Principalele operaţii ale casei Laptev se făceau în cartierul comercial al oraşului, într-o clădire căreia i se spunea „depozit". Intrarea se afla într-o curte întunecoasă, mirosind a rogojină, în care caii camioanelor, în care se încărca şi se descărca marfa, făceau necontenit să răsune caldarâmul sub picioarele lor. Uşa de la intrare, modestă ca înfăţişare, îmbrăcată în tablă, dădea într-o încăpere cu pereţii înnegriţi de igrasie şi acoperiţi de socoteli scrise cu cărbune. O fereastră cu gratii lăsa să se strecoare o lumină cenuşie. În stânga acestei camere se afla o alta mai spaţioasă şi mai curată, cu o sobă mare de tuci şi două mese, dar luminată şi ea tot de o fereastră ca de puşcărie. Aici era biroul. O scăriţă de piatră ducea de acolo la etaj, unde se afla localul principal. Deşi destul de spaţioasă, sala aceasta de sus făcea aceeaşi impresie tristă ca şi încăperile de la parter, din pricina lipsei de lumină, a tavanului jos şi a îngrămădirii de lăzi, de baloturi şi de oameni. Pe rafturi şi pe mese, erau munţi de pachete şi de cutii aruncate în neorânduială unele peste altele, fără nicio preocupare estetică; dacă n-ai fi zărit prin învelitoarea ruptă a câte unui pachet ba un fir roşu ca vişina putredă, ba un ciucure, nici n-ai fi bănuit ce fel de negoţ se făcea acolo. Mai ales n-ai fi crezut că cu astfel de pachete mototolite, cu nişte nenorocite de cutii de carton turtite, se pot câştiga milioane şi că în fiecare

zi ele dau de lucru la mai bine de cincizeci de persoane, fără a mai socoti clienţii.

Când, a doua zi după sosirea la Moscova, Laptev se duse la depozit, o echipă de lucrători împachetau la parter o partidă de mărfuri şi, bătând lăzile în cuie, făceau un zgomot atât de asurzitor, încât nimeni nu-l auzi intrând nici în prima, nici în a doua încăpere. Pe scară se încrucişă cu un factor pe care îl cunoştea bine şi care cobora de la etaj cu pachetul de scrisori în mână. Era atât de buimăcit de zgomot, încât şi acesta trecu pe lângă el fără să-l ia în seamă. Cea dinţii persoană cu care dădu ochii când ajunse sus fu fratele său Feodor Feodorovici cu care semăna atât de bine, încât erau întotdeauna socotiţi gemeni. Asemănarea aceasta îi reamintea necontenit lui Laptev cum arată el însuşi şi uitându-se acum la omuleţul acesta cu obrajii acoperiţi de o roşeaţă nesănătoasă, aproape pleşuv, pirpiriu, şters şi cu înfăţişarea unui om de rând, se întrebă şi de data aceasta: Să fie oare cu putinţă să arăt şi eu la fel?

— Ah, ce bine-mi pare că te-ai întors! strigă Feodor Feodorîci, îmbrăţişându-l şi strângându-i puternic mâna. Te aşteptam în fiecare zi cu nerăbdare. Dar de când mi-ai scris că te-nsori, mor de curiozitate şi mi-era tare urât fără tine. Gândeşte-te: sunt şase luni de când ai plecat. Spune-mi repede ce se petrece acolo? Nina e rău?

— Foarte rău.

— Cum o vrea Domnul cu ea! oftă Feodor. Şi nevastă-ta? Sunt sigur că e foarte frumoasă. De pe acum mi-e dragă. Ce vrei, e surioara mea. O s-o răsfăţăm amândoi.

În clipa aceea, Laptev zări spatele lat şi gârbovit, atât de bine cunoscut, al tatălui său. Bătrânul stătea pe un scăunaş lângă casă şi vorbea cu un client.

— Tată, strigă Feodor, Dumnezeu ne trimite o bucurie: s-a întors frate-meu.

Feodor Stepanovici era înalt şi neobişnuit de voinic; în ciuda celor optzeci de ani şi a zbârciturilor ce-i brăzdau faţa, avea încă înfăţişarea unui om sănătos şi în toată puterea. Vocea sa răsunătoare de bas ieşea din pieptul lui lat ca dintr-o butie. Nu purta barbă, mustăţile îi erau tunse scurt, soldăţeşte, şi fuma ţigări de foi. Neştiind ce-i frigul, plângându-se întotdeauna că-i este

prea cald, purta iarna şi vara, acasă ca şi la depozit, o haină largă de pânză. Fusese de curând operat de albeaţă şi cum nu mai vedea aşa de bine, nu se mai ocupa de afaceri. Stătea doar de vorbă cu clienţii şi bea ceai cu dulceaţă.

Laptev se înclină, îi sărută mâna, apoi buzele.

— E o bucăţică de timp de când nu ne-am mai văzut, domnişorule, îi spuse bătrânul, da, da, o bună bucăţică. Şi zi aşa, vrei să te felicit că te-ai însurat? Bine. Ei, uite că te felicit. Cu plăcere.

Şi întinse buzele spre el. Laptev se aplecă şi-l sărută din nou.

— Carevasăzică ţi-ai adus damizela?

Apoi, fără să aştepte răspunsul lui Laptev, bătrânul se întoarse către client şi continuă:

— Prin prezenta te informez, tată, că mă însor cu domnişoara cutare… Da, da! Nu mai e de bonton să ceri lui tat-tu nici binecuvântarea, nici sfatul. Acum tinerii fac după cum îi duce capul. Când m-am însurat eu, aveam mai bine de patruzeci de ani şi m-am târât la picioarele lui taică-meu ca să-i cer voie. Astăzi nu se mai face aşa ceva.

Bătrânul se bucura de întoarcerea fiului său, dar socotea că nu se cade să-l răsfeţe şi să-i arate deschis bucuria. Vocea, felul lui de a vorbi, chipul în care spusese: „ţi-ai adus damizela” treziră în Laptev ciuda adâncă de care era întotdeauna cuprins când venea la depozit. Cel mai mic amănunt îi aducea aminte de vremea când era bătut cu nuiaua şi obligat să postească. Ştia bine că ucenicii erau şi acum bătuţi cu beţele, că erau loviţi cu pumnul peste faţă până ce îi podidea sângele pe nas şi că, de îndată ce se făceau mari, băteau şi ei la fel pe cei ce se aflau sub ordinele lor. Îi era destul să stea cinci minute în depozit, ca să aibă impresia că are să fie iarăşi înjurat sau are să i se zdrobească nasul ca altădată.

Feodor Feodorîci îl bătu pe umăr pe clientul cu care stătea bătrânul de vorbă şi se întoarse spre fratele său:

— Alioşa, îţi prezint pe Grigori Timofeici, vechiul nostru client de la Tambov. Poate fi dat drept pildă tineretului de azi; a trecut de cincizeci de ani şi mai are copii de ţâţă.

Vânzătorii începură să râdă şi clientul, un bătrân slab şi galben la faţă, râse şi el.

— Natura se manifestă uneori dincolo de normal, îşi dădu cu părerea vânzătorul-şef care stătea în picioare în spatele tejghelei. De unde a intrat, de acolo iese!

Înalt, de vreo cincizeci de ani, cu barbă neagră, purtând ochelari şi un plaivaz după ureche, vânzătorul-şef avea obiceiul să-şi rostească părerile într-un chip sibilinic, eliptic, şi după felul în care surâdea se vedea că acorda cuvintelor sale un tâlc subtil, cu totul deosebit. Îi plăcea să-şi întunece într-adins frazele cele mai simple, împănându-le anapoda cu tot soiul de termeni şi expresii literare pe care le înţelegea în felul lui şi deseori întrebuinţa chiar expresii obişnuite într-un sens cu totul neaşteptat. Aşa, de pildă, de câte ori făcea o afirmaţie categorică şi nu admitea să fie contrazis, întindea mâna dreaptă şi spunea:

— Fără excepţie!

De mirare era, însă, că nu numai colegii lui, dar şi clienţii îl pricepeau foarte bine. Se numea Ivan Vasilîci Pociatkin şi era de fel din Kaşira. Ca să-l felicite pe Laptev, rosti astfel:

— Din partea dumitale e un merit de curaj, fiindcă inima femeii este un adevărat Şamil[20].

Un alt personaj important în depozit era vânzătorul Makeicev, gros, blond, tacticos, cu creştetul capului pleşuv şi purtând favorite. Apropiindu-se de Laptev, îi spuse respectuos, aproape în şoaptă:

— Am onoarea, Alexei Feodorîci… Domnul a împlinit dorinţa tatălui dumneavoastră. Fie Domnul slăvit!

Ceilalţi vânzători se îngrămădiră şi ei să-l felicite. Bine îmbrăcaţi, după ultima modă, toţi aveau aerul de oameni cumsecade, cu creştere aleasă.

Toate aceste ploconeli începură să-l plictisească pe Laptev care ar fi vrut să se-ntoarcă acasă. Dar nu putea să scape cu una cu două. Se cădea să rămână la depozit cel puţin două ceasuri. Se îndepărtă de casă şi întrebă pe Makeicev dacă în timpul verii totul mersese bine şi dacă nu intervenise nimic nou. Makeicev răspundea respectuos întrebărilor lui, fără să ridice ochii din pământ. Un ucenic tuns chilug, îmbrăcat cu o bluză cenuşie, îi aduse un pahar de ceai cu zarf. Puţin după

aceea, un alt ucenic, care trecea prin faţa lor, se împiedică de o ladă şi fu cât pe ce să cadă. Tacticosul Makeicev luă un aer cumplit, fioros şi zbieră:

— Cască ochii pe unde calci!

Vânzătorii se bucurau că stăpânul lor cel tânăr se căsătorise şi se reîntorsese în sfârşit. Îl priveau cu o curiozitate binevoitoare şi de câte ori treceau pe lângă el, fiecare socotea de datoria lui să-i spună ceva care să-i facă plăcere. Laptev era însă încredinţat că niciunul nu era sincer şi că îl linguşeau, fiindu-le teamă de el. Nu putea niciodată să uite cum, cu vreo cincisprezece ani în urmă, un vânzător bolnav de nervi ieşise în stradă desculţ, numai în cămaşă, ameninţând cu pumnii spre ferestrele stăpânilor şi strigând că-l chinuiau… După ce nenorocitul se însănătoşise, multă vreme ceilalţi îşi bătuseră joc de el, amintindu-i cum îi făcuse pe patronii săi „plantatori”, în loc de „exploatatori”.

Viaţa salariaţilor firmei Laptev era grea şi ajunsese chiar de pomină în cartierul comercial. Lucrul cel mai rău era că bătrânul Laptev ducea faţă de ei o politică lipsită de orice omenie. Nimeni nu cunoştea, de pildă, leafa lui Pociatkin şi Makeicev, socotiţi drept „favoriţii” bătrânului. Primeau câte trei mii de ruble pe an inclusiv gratificaţiile, dar bătrânul lăsa să se creadă că le dădea câte şapte. Toţi primeau gratificaţii anuale, dar în secret, astfel că cei care primeau mai puţin se simţeau obligaţi să spună că au primit mai mult ca să nu fie socotiţi mai prejos de ceilalţi. Niciun ucenic nu ştia când o să fie făcut vânzător; niciun salariat nu ştia dacă stăpânul este sau nu mulţumit de el. Nimic nu era anume oprit, dar tocmai de aceea nimeni nu ştia niciodată ceea ce este îngăduit salariaţilor; nu le era, de pildă, oprit să se căsătorească, dar niciunul nu îndrăznea să se însoare de teamă să nu-şi supere stăpânul şi să nu-şi piardă slujba. Le era îngăduit să aibă cunoştinţe şi să se ducă la ele, dar la ceasurile nouă seara porţile erau încuiate şi în fiecare dimineaţă bătrânul îi cerceta bănuitor. Ţinea mai ales să se asigure dacă niciunul nu mirosea a votcă: „Ia suflă puţin!” îi lua el la rost.

La toate sărbătorile trebuiau să meargă la liturghie şi să stea în biserică în aşa fel ca bătrânul să-i aibă pe toţi sub ochi. Toate posturile erau ţinute cu sfinţenie. La zile mari, la onomastici sau la ziua de naştere a patronului,

toţi trebuiau să pună mână de la mână, ca să-i dăruiască un tort de la Flay sau un album. Locuiau cu toţii, claie peste grămadă, câte patru într-o odaie la parterul casei din strada Piatniţkaia şi într-o dependinţă din curte şi mâncau toţi din cratiţa comună, deşi fiecare avea o farfurie dinainte. Dacă unul dintre patroni intra la ei în timpul mesei, toţi se ridicau în picioare.

Laptev îşi dădea perfect seama că numai nenorociţii cărora regimul impus de bătrân le strâmbase judecata îşi puteau socoti stăpânul drept un binefăcător. Ceilalţi nu vedeau în el decât un duşman şi un „plantator". Şi acum, după o absenţă de şase luni, nu găsea nicio îmbunătăţire, în schimb descoperea ceva nou care nu prevedea nimic bun; Feodor care înainte era potolit, recules şi extrem de delicat, umbla acum de colo până colo prin tot depozitul cu un creion după ureche şi cu un aer de om activ şi foarte ocupat. Bătea clienţii pe umăr, le spunea vânzătorilor „prietene" şi era vădit că îşi lua în serios un rol în care Laptev nu-l mai recunoştea.

Cât despre bătrân, nu-i mai tăcea gura toată ziulica. Neavând ce face, îşi bătea clienţii la cap, explicându-le cum trebuie să trăieşti şi cum poţi face avere, dându-li-se necontenit drept pildă. De zece, cincisprezece, douăzeci de ani, Laptev auzea mereu aceleaşi lăudăroşenii spuse cu un ton autoritar care voia parcă să te strivească. Bătrânul avea un adevărat cult pentru propria-i persoană. Era încredinţat că îşi fericise şi nevasta şi copiii; auzindu-l ai fi zis că îşi înzestrase din larg fata, că băieţii înotaseră în bani, că copleşise cu binefaceri pe salariaţi şi pe servitori şi că strada şi toţi cunoscuţii trebuiau să-i fie adânc recunoscători şi să înalţe de-a pururi rugăciuni la cer pentru el. Orice ar fi făcut el, era desăvârşit şi dacă treburile celorlalţi nu mergeau bine, era fiindcă nu veniseră să-i ceară şi lui sfatul. Fără sfatul lui nicio afacere nu putea izbuti. La biserică se aşeza în faţa tuturor şi făcea chiar observaţii preoţilor dacă i se părea lui că nu slujesc după tipic, şi era încredinţat că-i face astfel plăcere lui Dumnezeu – fiindcă era cu neputinţă ca Cel de Sus să nu-l iubească.

Pe la ceasul două, toţi erau la depozit în dârdora treburilor şi nu mai ştiau unde le e capul, numai bătrânul trăncănea întruna. Ca să nu stea fără să facă

nimic, Laptev luă în primire nişte găitane de la o lucrătoare şi o trimise acasă, apoi se ocupă de un client, un negustor de la Vologda pe care-l lăsă apoi să se descurce cu unul dintre vânzători.

Preţul şi numărul de ordine al mărfurilor erau însemnate cu litere, şi mereu auzeai din toate părţile: T. V. A. R. J. T…

La plecare, luându-şi rămas-bun de la Feodor, Laptev îi spuse:

— Mâine am să vin cu nevastă-mea în Piatniţkaia. Dar dacă tata îi face cea mai mică grosolănie, nu rămân nici un minut.

— Ai rămas acelaşi, suspină Feodor. Căsătoria nu te-a schimbat deloc. Trebuie să fim îngăduitori cu bătrânul, frăţioare. Atunci ne-am înţeles: mâine la unsprezece. Te aşteptăm cu nerăbdare. Vino îndată după liturghie.

— Nu mă duc la liturghie.

— Cum vrei. Totu-i să nu vii mai târziu de unsprezece, ca să avem timp să facem o mică sfeştanie şi apoi să luăm masa cu toţii. Sărută din partea mea mâna surioarei. Sunt sigur c-am s-o iubesc! spuse Feodor sincer. Te invidiez frăţioare! îi strigă el în timp ce Alexei cobora pe scară.

„De ce s-o zgribuli şi s-o scălămbăi aşa când vorbeşte, de parc-ar fi în pielea goală? se gândea Laptev mergând pe strada Nikolskaia şi încercând să priceapă schimbarea care se petrecea în purtarea lui Feodor. Şi ce-i felul ăsta nou de a vorbi? «Frăţioare, scumpe frăţioare, Dumnezeu ne-a trimis o bucurie, o să facem o rugăciune.» Vorbeşte ca Iuduşka lui Şcedrin.”

VI

A doua zi, duminică, pe la ceasurile unsprezece, Laptev se îndreptă cu nevastă-sa spre strada Piatniţkaia, într-o trăsurică uşoară cu un singur cal. Teama ca tatăl său să nu facă vreo boacănă continua să-l neliniştească. După primele două nopţi petrecute în casa soţului, Iulia Sergheevna considera căsătoria sa drept o rătăcire, o pacoste, pe care i se părea că nici nu ar fi putut s-o îndure dacă ar fi trebuit să locuiască în altă parte decât la Moscova. Căci marele oraş o atrăgea. Străzile, casele şi bisericile îi plăceau nespus. Şi dacă ar fi putut şi ea să se plimbe prin oraş într-una dintre caleştile acelea minunate cu cai de preţ, pe care le vedea pretutindeni, să se plimbe toată ziua, de dimineaţa până seara, şi să simtă aerul răcoros de toamnă biciuindu-i obrajii şi îmbătând-o în goana telegarilor, nu s-ar mai fi socotit poate atât de nefericită!

În faţa unei case albe, cu două etaje, de curând tencuită, vizitiul struni calul şi intră în curte. Tânăra pereche era aşteptată. Portarul cu caftan nou, cu cizme înalte în galoşi şi doi sergenţi de stradă şedeau la poartă. Din mijlocul străzii, apoi în curte până la scară fusese presărat nisip mărunt. Portarul scoase şapca şi sergenţii salutară milităreşte. Feodor Feodorîci îşi primi fratele şi cumnata cu un aer solemn.

— Sunt fericit să te cunosc, surioară! spuse el sărutând mâna Iuliei. Fii bine-venită.

Îi dădu braţul şi urcară scara, apoi străbătură coridorul în care se îmbulzeau o sumedenie de bărbaţi şi de femei. Anticamera era şi ea înţesată şi mirosea a tămâie.

— Am să te prezint acum tatălui nostru, şopti Feodor în mijlocul unei tăceri solemne, de mormânt. E un bătrân venerabil, un adevărat *pater familias.*

În salonul cel mare, Feodor Stepanîci, preotul şi diaconul aşteptau lângă masa pregătită pentru sfeştanie.

Bătrânul întinse mâna Iuliei fără să rostească niciun cuvânt. Toţi tăceau. Iulia fu tulburată.

Preotul şi diaconul îşi puseră odăjdiile. Se aduseseră cădelniţe din care scăpărau scântei şi se răspândea miros de tămâie şi de tăciuni. Se aprinseră lumânările. Vânzătorii intrară în vârful picioarelor şi se aşezară pe

două rânduri de-a lungul peretelui. Nimeni nu îndrăznea nici măcar să tuşească.

— Binecuvântează, stăpâne! începu să cânte diaconul.

Slujba fu solemnă, nu se sări nimic şi se citiră două acatiste, unul lui Isus şi altul prea sfintei născătoare. Corul nu cânta decât după note şi totul dură foarte mult. Laptev îşi dădu seama că nevastă-sa era intimidată şi în timp ce se citeau acatistele şi corul intona cu tot felul de înfloriturii întreitul „Doamne miluieşte", se aştepta cu inima cât un purice ca bătrânul să se întoarcă şi să-i facă Iuliei o observaţie, ca de pildă: „Nu ştii să te închini!" Şi se întreba cu ciudă: „La ce bun toată adunătura asta, pentru ce solemnitatea asta cu popă şi cu cor? Prea miroase a negustorime." Dar când Iulia îşi plecă, odată cu bătrânul, capul sub evanghelie şi îngenunche de mai multe ori, Laptev înţelese că toate acestea îi plăceau şi se linişti.

La sfârşitul slujbei, în timp ce se cânta „Mulţi ani trăiască", preotul dădu bătrânului şi lui Alexei crucea s-o sărute. Dar când Iulia se apropie şi ea, preotul acoperi crucea cu mâna şi făcu semn că vrea să cuvânteze. Corul tăcu.

— Prorocul Samuil, începu preotul, purcese la Bethleem după porunca Domnului şi acolo mai marii cetăţii îl întâmpinară cu sufletul cuprins de nelinişte: „Au venirea ta printre noi înseamnă pace, atotvăzătorule?" Şi le grăi lor prorocul: „Pace înseamnă, căci să proslăvesc pe Domnul venii; să vă sfinţiţi şi să vă bucuraţi azi cu mine". Să te mai întrebăm oare noi astăzi roaba lui Dumnezeu, Iulia, dacă pace aduci în casa asta?

Iulia se îmbujoră de emoţie. După ce sfârşi de vorbit, preotul îi întinse crucea s-o sărute şi spuse cu un alt ton:

— A venit vremea să-l însurăm şi pe Feodor Feodorîci!

Corul începu din nou să cânte, lumea să forfotească şi salonul se umplu de larmă. Mişcat, cu ochii plini de lacrimi, bătrânul o îmbrăţişă de trei ori pe Iulia, făcu de trei ori semnul crucii peste ea şi-i spuse:

— Casa aceasta este a dumitale; eu sunt de acum un moşneag şi nu-mi mai trebuie nimic.

Vânzătorii şi ucenicii se perindară apoi cu toţii, îndrugând felurite urări, dar corul cânta atât de tare încât nu se putea auzi nimic. După aceea se bău şampanie şi trecură la masă. La dreapta bătrânului Iulia Sergheevna îl asculta spunând că nu e bine ca într-o familie unii să trăiască departe de alţii, că toţi trebuie să stea sub acelaşi acoperiş şi că împărţirile şi neînţelegerile duc la ruină.

— Eu am strâns avere şi copii mei nu fac decât s-o cheltuiască. Veniţi să staţi cu toţii cu mine-n casă şi strângeţi şi voi avere; eu am îmbătrânit şi mi-a venit şi mie timpul să mă odihnesc.

Semănând leit cu fratele său, dar mai neastâmpărat, deşi mai sfios ca el, Feodor nu stătea o clipă locului; se reîntorcea însă mereu lângă Iulia, se străduia să-i ghicească voile şi-i săruta mereu mâna.

— Noi, surioară, suntem oameni simpli, spuse el şi obrazul i se acoperi de pete roşii. Trăim simplu, ruseşte, creştineşte.

În timp ce se întorceau acasă, mulţumit că totul se petrecuse cu bine, fără niciun incident neplăcut cum se temuse, Laptev îi spuse Iuliei:

— Te-a mirat poate că un om aşa voinic şi lat în umeri ca tata să aibă copii atât de mărunţi de statură şi cu pieptul atât de îngust ca mine şi Feodor. În realitate, lucrul este foarte explicabil. Tata s-a însurat când trecuse de patruzeci şi cinci de ani şi mama nu avea decât şaptesprezece. Mama se îngălbenea şi tremura în faţa lui. Nina a fost mai zdravănă şi mai bine făcută, fiindcă s-a născut cea dintâi, când mama era încă relativ sănătoasă. Feodor şi cu mine am fost concepuţi şi născuţi când mama era istovită de continua teroare în care trăia. Îmi aduc aminte că tata a început să se ocupe de educaţia mea sau – ca să spunem lucrurilor pe nume – să mă bată când nu aveam nici cinci ani. Mă bătea cu nuiaua, mă trăgea de urechi, îmi dădea peste cap şi când mă trezeam dimineaţa primul meu gând era: oare astăzi am să scap nebătut? Nici eu, nici Feodor nu aveam voie să ne jucăm sau să facem ştrengării. Trebuia să mergem la utrenie şi la prima liturghie, să sărutăm mâna popilor şi călugărilor şi să citim şi acasă acatiste. Tu eşti credincioasă şi îţi plac lucrurile astea, dar eu mă tem de religie şi când trec pe lângă o biserică îmi amintesc de

copilărie şi mă cuprinde un fel de spaimă. La opt ani am fost luat la depozit. Lucram la rând cu ceilalţi ucenici şi mi se zdruncina sănătatea fiindcă eram bătut aproape zilnic. Mai târziu, când am intrat la liceu, învăţam până la prânz, iar de la prânz până seara trebuia să stau tot în depozit. Şi tot aşa până la vârsta de douăzeci şi doi de ani, când l-am cunoscut la universitate pe Iarţev, care m-a convins să părăsesc casa părintească. Acest Iarţev mi-a făcut foarte mult bine. Ştii ce? spuse dintr-odată Laptev râzând de plăcere. Ce-ar fi să mergem chiar acum la el să-i facem o vizită. Are un suflet atât de nobil! O să fie foarte mişcat.

VII

Într-o sâmbătă de noiembrie, Anton Rubinstein dirija un concert simfonic. Sala era plină şi era foarte cald. Laptev stătea în picioare în spatele coloanelor, iar nevastă-sa cu Kostea Kocevoi şedeau mult mai în faţă în al treilea sau al patrulea rând de fotolii. La începutul pauzei, trecu pe lângă el, cu totul pe neaşteptate, Paulina Nikolaevna Rassudina – „persoana”. De când se căsătorise, Laptev se gândea adesea, neliniştit, la putinţa unei astfel de întâlniri cu ea. Când îl privi în albul ochilor, îşi dădu seama că nici până astăzi nu se învrednicise să aibă o explicaţie sau măcar să-i scrie prieteneşte câteva rânduri, ca şi cum s-ar fi ascuns de ea. Îi fu ruşine de el însuşi şi roşi. Paulina Nikolaevna îi strânse mâna puternic şi-l întrebă:

— Nu l-ai văzut pe Iarţev?

Fără să aştepte răspunsul, trecu înainte repede, cu paşi mari, ca şi cum ar fi împins-o cineva din spate.

Era foarte slabă, urâtă, cu un nas lung şi cu un aer întotdeauna ostenit, istovit. Ai fi zis că se străduieşte din răsputeri să-şi ţină pleoapele deschise să nu cadă. Avea ochi foarte frumoşi, de culoare închisă şi o expresie inteligentă, bună şi sinceră, dar mişcările îi erau repezite, colţuroase. Nu era uşor de stat de vorbă cu ea, fiindcă nu avea răbdare să asculte sau să vorbească liniştit. Nu era lesne nici s-o iubeşti. Mai înainte, când rămânea singură cu Laptev, i se întâmpla uneori să râdă îndelung, cu hohote, acoperindu-şi faţa cu mâinile şi să susţină că în viaţa ei iubirea nu constituie ceva esenţial. Făcea mofturi ca o fetişcană de şaptesprezece ani şi trebuia să stingi lumânările ca să te săruţi cu ea. Avea treizeci de ani şi era măritată cu un profesor cu care însă nu mai trăia de mult şi acum îşi câştiga viaţa dând lecţii de muzică şi cântând în cvartete.

În timp ce se executa Simfonia a IX-a, trecu din nou, ca din întâmplare, pe lângă Laptev, dar mulţimea de bărbaţi care stăteau în picioare în spatele coloanelor şi alcătuiau un adevărat zid nu-i îngădui să se strecoare şi fu nevoită să se oprească. Laptev recunoscu bluza de catifea pe care o punea şi anul trecut şi acum doi ani la concerte. Mănuşile şi evantaiul erau noi, dar ieftine. Îi

plăcea să se gătească, dar nu se pricepea, şi-i părea rău să cheltuiască bani pe toalete; se îmbrăca prost şi şleampăt. Văzând-o pe stradă, ducându-se cu pasul ei băieţos la lecţii, ai fi putut-o lua drept un călugăr.

Publicul aplauda şi bisa.

— Ai să rămâi seara asta cu mine! spuse Paulina Nikolaevna lui Laptev, apropiindu-se şi privindu-l aspru. O să plecăm de aici împreună, să luăm ceaiul. Mă auzi? Neapărat! Îmi datorezi toarte mult şi nu ai dreptul moral să-mi refuzi atâta lucru.

— Bine, o să mergem! încuviinţă el.

După simfonie, dirijorul fu rechemat de nesfârşite ori. Publicul se scurgea încet şi Laptev nu putea pleca fără să-şi anunţe nevasta. Trebuia s-o aştepte la ieşire.

— Am o poftă groaznică de ceai! se tângui Rassudina. Mă usuc, nu altceva.

— Poţi bea şi aici. Să mergem la bufet.

— N-am bani de aruncat la bufete; eu nu sunt angrosistă.

Îi oferi braţul, dar ea refuză cu o frază lungă şi obositoare pe care Laptev o auzise la ea de multe ori, în care spunea că nu se consideră ca făcând parte din sexul slab şi frumos şi că nu are nevoie de serviciile domnilor bărbaţi.

În timp ce stătea de vorbă cu el, se uita cum se scurge lumea şi dădea bună seara cunoştinţelor, colegilor de la Şcoala Guerrier şi de la Conservator sau elevilor şi elevelor sale. Le strângea mâna puternic şi brusc, ca şi cum ar fi vrut să le-o smulgă. Apoi, dintr-odată începu să tremure, scuturată parcă de friguri şi întrebă în şoaptă pe Laptev, privindu-l cu groază:

— Cu cine te-ai însurat? Unde ţi-au fost ochii, om fără minte! Ce-ai putut să găseşti la fetişcana asta stupidă şi ştearsă? Eu te-am iubit pentru sufletul, pentru mintea ta; pe păpuşa asta de porţelan n-o interesează decât banii tăi.

— Să lăsăm asta, Paulina! spuse el cu o voce rugătoare. Tot ce ai avea de spus în privinţa căsătoriei mele mi-am spus-o eu singur de atâtea ori. Nu mă mai face să sufăr de prisos.

Iulia Sergheevna apăru în rochie neagră, cu o broşă mare de briliante pe care socrul său i-o trimisese după sfeştania din Piatniţkaia. O însoţea o adevărată suită:

Kocevoi, doi medici, un ofiţer şi un tânăr voinic, în uniformă de student, care se numea Kiş.

— Du-te cu Kostea, îi spuse Laptev, am să vin şi eu mai târziu.

Iulia încuviinţă din cap şi trecu înainte. Tremurând nervos din tot trupul, Paulina Nikolaevna o petrecu cu o privire plină de scârbă, de ură şi de suferinţă.

Laptev se temea să se ducă la ea acasă, presimţind o explicaţie apăsătoare, cu imputări şi lacrimi; de aceea îi propuse să meargă să ia ceaiul într-un restaurant, dar ea se împotrivi:

— Nu, nu, hai la mine. Să nu-ndrăzneşti să-mi vorbeşti de restaurant.

Nu-i plăcea să meargă în localuri publice; aerul i se părea otrăvit de tutun şi de respiraţia bărbaţilor. Avea o ciudată pornire împotriva tuturor bărbaţilor pe care nu-i cunoştea, socotindu-i pe toţi nişte stricaţi gata să se arunce în orice clipă asupra ei. În afară de aceasta, muzica din restaurante o scotea din fire şi-i dădea dureri de cap.

Ieşind de la Clubul Nobilimii unde avusese loc concertul simfonic, luară o birjă şi se duseră în cartierul Ostojenka, în ulicioara Savielov, unde locuia Paulina Nikolaevna. În tot timpul drumului, Laptev se gândi la tot ce fusese între ei. Îi datora într-adevăr foarte mult. O întâlnise la prietenul lui, Iarţev, căruia îi dădea lecţii de muzică. Se îndrăgostise nebuneşte de el, cu totul dezinteresat, continuând ca şi mai înainte să trăiască din lecţii, muncind până la istovire. Datorită ei, Laptev începuse să înţeleagă şi să-i placă muzica, faţă de care mai înainte era aproape cu totul indiferent.

— O jumătate de împărăţie pentru un pahar cu ceai! spuse ea cu glasul înfundat, acoperindu-şi gura cu manşonul ca să nu răcească. Am dat cinci lecţii astăzi, dracu' să le ia. Elevii mei sunt atât de nătângi, dau în pian ca într-o căldare, că mi-a venit să turbez. Nu ştiu când se va termina cu ocna asta. Nu mai pot. Cum o să pun trei sute de ruble deoparte, am să las totul baltă şi am să mă duc în Crimeea, să stau întinsă pe plajă şi să înghit oxigen. Ah, cum îmi place marea, Doamne, cât îmi mai place!

— N-ai să pleci nicăieri! Mai întâi de toate, n-ai să pui nimic deoparte. În al doilea rând, eşti zgârcită. Iartă-

mă dacă insist iarăşi, dar spune-mi: e mai puţin înjositor să smulgi aceste trei sute de ruble, copeică cu copeică, de la nişte trântori care iau lecţii de pian fiindcă n-au ce face, decât să le împrumuţi de la prietenii dumitale?

— Eu n-am prieteni! Şi te rog să nu vorbeşti prostii. Clasa muncitoare din care fac parte are şi ea un privilegiu: conştiinţa că nu poate fi cumpărată, dreptul de a nu se împrumuta de la negustori şi de a-i dispreţui. Nu, n-ai să mă cumperi! Nu sunt Iulicika!

Laptev nu plăti birjarul ştiind că ar fi dezlănţuit un alt puhoi de argumente auzite şi ele de atâtea ori. Rassudina plăti singură.

Stătea în pensiune la o doamnă singură într-o odăiţă mobilată. Pianul ei cu coadă, Becker, se afla pentru moment la Iarţev, pe strada Bolşaia Nikitskaia, şi se ducea în fiecare zi acolo să cânte. Tot mobilierul camerei sale se compunea din câteva fotolii acoperite cu învelitori de pânză, dintr-un pat cu cuvertură albă de vară şi din câteva ghivece cu flori aparţinând şi ele gazdei. Pe pereţi spânzurau cromolitografii şi nimic nu spunea că odăiţa aceea era a unei femei şi încă a unei foste studente. Nu avea nici toaletă, nici cărţi, nici măcar o masă de scris. Se cunoştea că persoana care locuia acolo se culca de îndată ce venea acasă şi că dimineaţa pleca de cum se scula.

Bucătăreasa aduse samovarul. Paulina Nikolaevna pregăti ceaiul şi continuând să tremure – în cameră era frig – începu să ocărască soliştii care cântaseră în Simfonia a IX-a. Ochii i se închideau de oboseală. Bău un pahar, apoi un al doilea şi un al treilea.

— Aşadar, iată-te însurat! Dar fii pe pace: nu am să mă prăpădesc din asta şi am să ştiu să te smulg din inimă. Îmi este însă ciudă şi sunt amărâtă să văd că eşti şi tu o secătură ca toţi ceilalţi şi că într-o femeie nu cauţi nici inteligenţă, nici cultură, ci numai carnea, frumuseţea, tinereţea. Tinereţea! repetă ea pe nas imitând parcă pe cineva, apoi începu să râdă. Tinereţea! Îţi trebuie puritate… *Reinheit, Reinheit!*

Se răsturnă pe spătarul fotoliului, râzând cu hohote şi repetând:

— *Reinheit!*

Când încetă să râdă, ochii îi erau plini de lacrimi.

— Cel puţin eşti fericit?

— Nu.

— Te iubeşte?

— Nu.

Tulburat, simţindu-se adânc nenorocit, Laptev se ridică şi începu să se plimbe prin cameră.

— Nu, repetă el. Dacă ţii să ştii, Paulina, sunt foarte nenorocit. Ce vrei! Am făcut o prostie care nu se mai poate îndrepta. Trebuie să fiu filozof. M-a luat fără să mă iubească, din interes, dar poate totuşi fără calcul, prosteşte. Acum îşi recunoaşte şi ea greşeala şi suferă. Îmi dau perfect seama de asta. Noaptea dormim, dar în timpul zilei se fereşte să rămână singură cu mine măcar cinci minute şi caută mereu să se distreze şi să fie înconjurată de lume. Îi e frică şi ruşine de mine.

— Dar banii ştie să ţi-i cheltuiască.

— Asta-i o prostie, Paulina! se supără Laptev. Cheltuieşte tocmai fiindcă-i este absolut totuna dacă are bani sau nu. Este o fiinţă cinstită şi curată. S-a măritat numai ca să scape de tatăl ei. Atâta tot.

— Eşti sigur că te-ar fi luat dacă n-ai fi fost bogat? îl întrebă Paulina.

— Nu sunt sigur de nimic! De nimic. Nu pricep nimic. Pentru Dumnezeu, Paulina, să nu mai vorbim de asta.

— O iubeşti?

— Nebuneşte.

Urmă o tăcere. Paulina îşi sorbea al patrulea pahar de ceai, iar Laptev continua să se plimbe prin cameră, gândindu-se că în acest timp nevastă-sa supa fără îndoială la Cercul medicilor.

— Dar e oare cu putinţă să iubeşti fără să ştii pentru ce? ridică Rassudina din umeri. Asta nu mai este iubire, ci patimă animalică. Eşti beat, intoxicat de faimoasa *Reinheit,* de trupul ei frumos. Pleacă de lângă mine. Eşti spurcat. Întoarce-te la ea.

Îi făcu şi cu mâna un semn scârbit să se ducă, apoi luă căciula şi azvârli cu ea în el. Laptev îşi îmbrăcă blana fără să spună un cuvânt şi ieşi, dar ea îl ajunse în vestibul, îl prinse strâns de braţ şi izbucni în hohote de plâns.

— Paulina, destul, încetează! îngăimă Laptev, neputându-i descleşta degetele. Linişteşte-te, te rog!

Rassudina închise ochii, se îngălbeni şi nasul ei luă o culoare urâtă de ceară, întocmai ca acela al unei moarte; Laptev tot nu izbutea să-i descleştеze degetele; îşi pierduse cunoştinţa. O luă în braţe, o duse înapoi în cameră, o întinse pe pat şi rămase lângă ea vreo zece minute, până ce se trezi. Mâinile ei erau reci, pulsul slab, neregulat.

— Du-te acasă! şopti ea când deschise ochii. Du-te, altfel am să-ncep iarăşi să urlu. Trebuie să ştii să te stăpâneşti.

Ieşind de la ea, Laptev nu se mai abătu pe la Cercul medicilor unde îl aştepta nevastă-sa cu prietenii ei, ci se duse de-a dreptul acasă. În tot timpul drumului se întreba cu căinţă de ce nu-şi întemeiase un cămin cu femeia aceasta care-l iubea atât de adânc şi care-i fusese în fapt nevastă şi tovarăşă. Era singura fiinţă care ţinea cu adevărat la el. N-ar fi trebuit oare să încerce s-o facă fericită, să asigure adăpostul şi liniştea unei fiinţe atât de inteligente, mândre şi istovite de muncă? Voise tinereţe, frumuseţe şi o fericire ce se dovedea fără putinţă de împlinire pentru el şi care, ca să-l pedepsească parcă sau ca să-şi bată joc de dânsul, îl ţinea de trei luni într-o stare jalnică, copleşitoare. Dar frumuseţea şi tinereţea erau oare de nasul lui? Luna de miere trecuse de mult şi el – îţi venea să şi râzi – tot nu ştia ce fel de om este nevastă-sa. Prietenelor de la pension şi tatălui ei, Iulia Sergheevna le scria scrisori lungi de câte cinci pagini şi găsea ce să le spună, iar cu el nu vorbea decât despre vreme şi despre masă. Când o vedea rugându-se îndelung şi sărutându-şi iconiţele şi cruciuliţele înainte de culcare, se întreba cu ură: „Se roagă, dar pentru ce, pentru ce se roagă?” Iar când se întindea lângă ea ca s-o cuprindă în braţe, se înjosea şi pe el şi pe ea, gândindu-se că lua ceea ce plătise. Şi era groaznic. Dacă ar fi fost o femeie numai carne, îndrăzneaţă, păcătoasă, ar mai fi fost cum ar fi fost. Dar ea era tânără, pioasă, supusă, cu privirea curată şi nevinovată. Când erau logodiţi, credinţa ei în Dumnezeu îl mişca. Acum însă, această rigiditate lăuntrică, convenţională i se părea un zăgaz care ascundea adevărul adevărat. Totul în căsnicia lui era chinuitor. Când nevastă-sa se întrista, sau râdea din toată inima la teatru, Laptev se posomora gândindu-se

cu amărăciune că se bucura singură şi nu voia să împartă cu el părerile sale. Se împrietenise cu toţi prietenii lui şi toţi ştiau ce fel de om este, numai el nu; gândul acesta îl rănea şi mai adânc şi o gelozie tainică începu să-l roadă.

Ajuns acasă, Laptev îşi îmbrăcă halatul, îşi puse papucii şi se instală în birou, deschizând un roman. Nevastă-sa nu se întorsese încă. Dar nu trecu nici o jumătate de oră şi se auzi clopotul de la intrare apoi paşii lui Piotr, feciorul care alerga să deschidă. Era Iulia. Intră în birou cu blana pe ea, cu obrajii aprinşi de ger.

— E un foc mare în cartierul Presnea! spuse ea, abia ţinându-şi răsuflarea. Tot cerul s-a înroşit. Mă duc şi eu să văd, cu Konstantin Ivanîci.

— Du-te!

Aerul ei simplu, sănătos, prospeţimea şi spaima copilăroasă din ochii ei nevinovaţi îl liniştiră pe Laptev. Mai citi vreo jumătate de oră apoi se culcă.

A doua zi, Paulina Nikolaevna îi trimise la depozit două cărţi împrumutate mai demult de la el, toate scrisorile şi fotografiile sale, cu un bileţel pe care se afla scris un singur cuvânt: „Basta!”

VIII

La sfârşitul lui octombrie, nu mai era nicio îndoială că pe Nina Feodorovna o întorcea boala. Slăbea şi se schimba la faţă văzând cu ochii. Deşi avea dureri mari, ea îşi închipuia însă că merge spre bine şi în fiecare dimineaţă îşi făcea toaleta ca şi cum ar fi fost deplin sănătoasă, apoi rămânea toată ziua întinsă pe pat, îmbrăcată. Spre sfârşit ajunsese foarte vorbăreaţă. Culcată pe spate, povestea cu glas stins tot felul de lucruri, fără să ţină seama că puterile o părăseau şi că abia mai izbutea să mai răsufle. Se stinse cu totul pe neaşteptate în următoarea împrejurare:

Era o seară limpede cu lună. Pe străzi lumea se plimba cu sania pe zăpada proaspăt căzută; sunete vesele de zurgălăi şi chiote pătrundeau până în camera bolnavei. Nina Feodorovna stătea liniştită pe pat şi Saşa, pe care nu avea cine s-o mai înlocuiască, aţipise la căpătâiul ei.

— Nu-mi amintesc cum se numea tatăl său, povestea încetişor Nina Feodorovna, dar ştiu că pe el îl chema Ivan şi numele lor de familie era Kocevoi. Era un biet conţopist şi bea de stingea, Dumnezeu să-l ierte. Venea des pe la noi şi în fiecare lună îi dădeam o jumătate de kilogram de zahăr şi un pacheţel de ceai. Când avea nevoie, îi mai dădeam şi bani… Ce să-i faci! Tot bând aşa, votca i-a ars stomacul şi o dată, după o beţie cruntă, Kocevoi al nostru muri. A lăsat un copil, un băieţaş de vreo şapte ani. Un biet orfan. L-am luat la noi şi l-am ascuns în dependinţa unde locuiau ucenicii şi a stat acolo un an întreg, fără ca tata să fi prins de veste. Într-o zi, a dat cu ochii de el, dar n-a mai zis nimic. Când Kostea – aşa-i spunea orfanului – a împlinit opt ani eu mă logodeam. L-am dus pe la toate liceele mari. Niciunde nu voiau să-l primească. El plângea. „De ce plângi, prostuţule?” îl întrebam eu. În cele din urmă l-am dus la liceul din mahalaua Razguliai; acolo, slavă Domnului, l-au primit. Şi să fi văzut cum o întindea pe jos băieţaşul în fiecare zi din Piatniţkaia până în Razguliai şi din Razguliai în Piatniţkaia. Liceul i-l plătea Alioşa… Slavă Domnului, copilul învăţa bine, prindea repede şi s-a făcut şi el om. Acum e avocat la Moscova. E prieten cu Alioşa şi-i tot atât de învăţat ca

şi el. Nu am lăsat pe drumuri un suflet de om. I-am purtat de grijă şi acum cu siguranţă că se roagă pentru noi… Aşa-i.

Nina Feodorovna continua să povestească, dar cu o voce din ce în ce mai stinsă şi cu întreruperi tot mai lungi, apoi după una din aceste tăceri, se ridica dintr-odată în capul oaselor:

— Nu ştiu ce am… nu-mi e bine! spuse ea. Doamne, fie-ţi milă! Ah! Nu pot să respir!

Saşa ştia că mama ei trebuia să moară foarte curând şi văzând cum deodată se trăsese la faţă înţelese că sosise sfârşitul şi fu cuprinsă de spaimă.

— Mamă, mamă dragă! izbucni ea în plâns, nu trebuie, nu se poate…

— Du-te repede la bucătărie şi trimite după tata; mi-e foarte rău…

Saşa alergă prin toată casa strigând, dar nu găsi nici urmă de servitor. Lăsată şi ea singură, Lida dormea îmbrăcată, în sufragerie, pe o laviţă, fără pernă. Saşa se repezi, aşa cum era, fără galoşi, în curte, apoi în stradă. Bătrâna dădacă stătea pe o bancă în faţa porţii şi privea la lumea care se plimba cu sania. Dinspre fluviu, unde se patina, veneau sunetele muzicii militare.

— Dădacă, dădacă, strigă Saşa printre sughiţurile de plâns, vino repede, moare mama; trebuie să chemi repede pe tata.

Dădaca intră în cameră, se uită la bolnavă şi îi puse o lumânare aprinsă între mâini. Îngrozită, Saşa dădea din colţ în colţ, căutând pe cineva care să-l cheme pe Panaurov. În cele din urmă, îşi luă paltonul, îşi puse o broboadă pe cap şi fugi pe stradă. Aflase de la servitori că tatăl ei mai avea o nevastă şi două fetiţe cu care stătea în strada Bazarnaia. Speriată de mulţimea trecătorilor, coti plângând la stânga. Zăpada îi ajungea până la genunchi şi începu să îngheţe de frig. O sanie de piaţă trecu pe lângă ea, dar nu îndrăzni s-o oprească; dacă o ducea afară din oraş, o jefuia şi o arunca în cimitir? (Auzise odată pe servitori povestind o astfel de întâmplare, în timp ce îşi bea ceaiul.) Mergea cât putea mai repede cu răsuflarea întretăiată, simţind c-o părăsesc din ce în ce puterile şi plângând mereu. Ajunsă în strada Bazarnaia întrebă unde stătea domnul Panaurov. O femeie încercă s-o lămurească, dar văzând

că nu pricepe nimic o luă de mână şi o duse la o casă cu un singur etaj şi cu o marchiză la intrare. Uşa era deschisă; Saşa străbătu vestibulul şi antreul şi intră într-o cameră unde era cald şi lumină. În jurul mesei pe care se afla samovarul, tatăl ei lua ceaiul cu o doamnă şi două fetiţe. Saşa nu putu scoate niciun cuvânt şi continuă să plângă în hohote. Panaurov înţelese.

— Mamei nu-i e bine, nu-i aşa? întrebă el. Spune, fetiţa mea, îi e rău mamei?

Cuprins de îngrijorare, trimise să i se aducă o sanie.

Când ajunseră acasă, Nina Feodorovna şedea în capul oaselor sprijinită de perne, cu o lumânare în mână. Faţa-i era pământie şi ochii închişi. Lângă uşă stăteau înspăimântaţi dădaca, bucătăreasa, fata din casă, rândaşul Procofie şi câţiva oameni din cartier, necunoscuţi. Dădaca dădea în şoapte ordine, dar nimeni n-o asculta. De lângă fereastră, Lida palidă şi somnoroasă se uita la mamă-sa cu o privire posomorâtă.

Panaurov smulse lumânarea din mâna Ninei Feodorovna şi încruntându-se dispreţuitor, o aruncă pe scrin.

— E groaznic! şopti el şi umerii îi tresăriră înfioraţi. Nina, spuse el duios, aplecându-se spre bolnavă, trebuie să te culci, întinde-te draga mea…

Nina Feodorovna îl privi, dar nu-l recunoscu… O întinse pe spate. Când sosi preotul cu doctorul Serghei Borisovici, servitorii se închinau cu evlavie şi se rugau lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor ei.

— Ce curios! spuse doctorul trecând gânditor în salon. Era încă tânără, nu avea nici patruzeci de ani!

Se auzeau hohotele de plâns ale fetiţelor. Panaurov palid, cu ochii umezi şi apropiindu-se de doctor îi spuse cu o voce înecată, copleşită:

— Dragul meu, fă-mi un serviciu: trimite o telegramă la Moscova. Eu nu mă mai sunt în stare…

Doctorul luă tocul şi scrise Iuliei: „Panaurova decedat opt seara. Comunică bărbatului tău casă ipotecată de vânzare strada Dvorianskaia. Rest de plată nouă mii. Licitaţia ziua de 12. Sfătuieşte-l să nu piardă ocazia.”

IX

Laptev locuia într-una dintre aleile ce porneau din Malaia Dmitrovka nu departe de străvechea mânăstire Sfântul Pimen. În afară de casa cea mare de la stradă, mai ţinea cu chirie, în curte, un pavilion cu două etaje pentru prietenul său Kocevoi, avocat, căruia toţi Laptevii îi spuneau pe nume – Kostea – fiindcă crescuse sub ochii lor. În faţa acestui pavilion, se mai afla unul identic în care locuia o familie de francezi compusă din soţ, soţie şi cinci fete.

Erau douăzeci de grade sub zero; ferestrele se acoperiseră cu flori de gheaţă. De cum se trezi, Kostea luă cu un aer preocupat cincisprezece picături dintr-un medicament, apoi scoase din bibliotecă două haltere şi începu să facă gimnastică. Era înalt, foarte slab şi avea mustăţi lungi, roşcovane. Dar ceea ce te izbea mai mult la el erau picioarele neobişnuit de lungi.

Piotr, feciorul, un ţăran între două vârste, în haină şi pantaloni de doc, băgaţi în cizme, aduse samovarul şi pregăti ceaiul.

— Afară-i o vreme tare frumoasă, Konstantin Ivanîci! spuse el.

— Da, frumoasă! Păcat numai, frăţioare, că nici viaţa mea, nici viaţa ta nu-i prea veselă!

Piotr oftă respectuos.

— Ce fac fetiţele? întrebă Kocevoi.

— Părintele n-a venit încă. Învaţă cu Alexei Feodorovici.

Kostea descoperi pe geamuri un locuşor rămas neprins de gheaţă şi inspectă cu binoclul ferestrele familiei de francezi.

— Nu se vede nimic! spuse el.

În acest timp, Laptev făcea lecţia de religie cu Saşa şi Lida.

Erau instalate de o lună şi jumătate cu o guvernantă în parterul pavilionului locuit de Kocevoi, şi preotul şi institutorul şcolii comunale din cartier veneau de trei ori pe săptămână să le dea lecţii. Saşa învăţase noul testament şi Lida începuse pe cel vechi. Ultima dată Lida ajunsese până la Avraam.

— Prin urmare, îi spunea Laptev, Adam şi Eva aveau doi copii. Foarte bine! Cum îi chema? Ia adu-ţi

aminte…

Posomorâtă ca şi mai înainte, Lida tăcea, nu-şi ridica ochii de pe masă şi nu mişca decât buzele. Saşa o privea şi suferea pentru ea.

— Ştii foarte bine cum îi chema! continuă Laptev. Nu trebuie să te fâstâceşti. Hai, gândeşte-te puţin şi spune: cum se numeau copii lui Adam?

— Avei şi Cavei! şopti Lida.

— Abel şi Cain! o îndreptă Laptev.

O lacrimă mare se rostogoli pe obrăjorul Lidei şi căzu pe carte. Saşa plecă şi ea ochii şi roşi, gata să plângă. Mişcat, Laptev nu mai putu scoate o vorbă. Şi pe el îl îneca plânsul. Se ridică şi scoase o ţigară. În clipa aceea, Kocevoi coborî cu un jurnal în mână. Fetiţele se sculară şi, fără să-l privească, îi făcură o reverenţă.

— Te rog, Kostea, îi spuse Laptev, ocupă-te tu puţin de ele. Mi-e teamă că am să încep să plâng şi trebuie să mă duc la depozit înainte de masă.

— S-a făcut!

Alexei Feodorovici ieşi. Kostea se aşeză la masă cu un aer serios, concentrat şi luă cartea:

— Ia să vedem: unde aţi ajuns?

— Ştie potopul, răspunse Saşa.

— Ştie potopul. Bine-e! O să facem potopul. Ia să vedem ce scrie aici…

Îşi aruncă ochii pe scurta descriere din carte, apoi spuse:

— Trebuie să vă atrag atenţia că în realitate nu a existat un potop aşa cum se povesteşte aici. Nici Noe nu a existat. Cu vreo câteva mii de ani înainte de Isus Hristos, s-au produs pe suprafaţa pământului nişte inundaţii nemaipomenite. Despre ele nu vorbeşte numai biblia evreilor, dar şi cărţile celorlalte popoare din vechime, cărţile grecilor, caldeenilor şi indienilor. Oricât de mari ar fi fost însă acele inundaţii, ele nu au putut acoperi tot pământul. Bineînţeles, şesurile au fost inundate, dar munţii nu… Puteţi să citiţi cărţile astea, dar nu trebuie să credeţi tot ce se spune în ele…

Pe obrajii Lidei lacrimile prinseră din nou să se rostogolească; întoarse capul şi începu dintr-odată să plângă atât de tare, încât Kostea tresări şi se ridică speriat.

— Vreau să mă-ntorc acasă, la tata şi la dădaca, sughiţă Lida.

Saşa începu şi ea să plângă. Kostea se reîntoarse la el, în etajul de sus, şi telefonă Iuliei Sergheevna.

— Draga mea, fetiţele plâng iar! Nu ştiu ce să fac cu ele…

Iulia Sergheevna veni într-un suflet, fără să-şi mai pună paltonul, numai cu un şal pe cap şi, îngheţată de frig, începu să dezmierde copilele.

— Ascultaţi ce vă spun, le şoptea ea cu glas rugător, strângând la piept când pe una, când pe cealaltă; tăticul vostru vine astă-seară, a trimis o telegramă. Vă e dor de mămica voastră? Şi mie mi se rupe inima, dar ce să facem? Dacă aşa a vrut Dumnezeu!

Când se potoliră, Iulia Sergheevna le îmbrăcă gros şi le luă la plimbare cu sania. Străbătură Malaia Dmitrovka, apoi cotiră prin faţa mânăstirii Patimilor şi o luară pe strada Tverskaia. Se opriră la capela sfintei fecioare din Iverskaia, aprinseră fiecare câte o lumânare şi se rugară în genunchi. La întoarcere, intrară la Filipov şi luară plăcinte de post cu mac.

Laptevii mâncau pe la ceasurile trei. La masă servea Piotr. În restul zilei, Piotr alerga când la poştă, când la depozit, când la Palatul de Justiţie, trimis de Kostea şi era la dispoziţia tuturor celor din casă. Seara făcea ţigări, noaptea deschidea uşa de la intrare şi la cinci dimineaţa era în picioare ca să facă focul în sobe. Nimeni nu ştia când avea timpul să mai şi doarmă. Îi plăcea să destupe sticlele cu apă gazoasă şi o făcea fără zgomot şi fără să verse o picătură.

— Numai bine să dea Dumnezeu! spuse Kostea dând pe gât un păhărel de votcă de îndată ce se aşeză la masă.

La început, Iulia n-avea ochi să-l vadă. Vocea lui de bas, expresii pe care le întrebuinţa mereu – „te zvârl afară”, „i-am dat peste bot”, „o scârbă”, „face-te-ai samovar”, felul lui de a ciocni mereu paharul şi de a face tot felul de glume dând peste cap duşcă după duşcă îi păreau vulgare. Dar când îl cunoscu mai bine începu să se simtă foarte bine în prezenţa lui. Era foarte sincer cu dânsa; seara îi plăcea să stea pe-ndelete de vorbă cu ea şi îi dădea chiar să citească romanele pe care le scria. Era o dovadă de mare încredere, fiindcă activitatea sa

literară era o taină până şi pentru prietenii săi cei mai buni, ca Laptev şi Iarţev. Iulia Sergheevna le citea şi ca să nu-i facă inimă rea, spunea că-i plac. Kostea se bucura fiindcă ţinea cu tot dinadinsul şi socotea că într-o zi o să ajungă scriitor celebru. În romanele lui nu vorbea decât de viaţa de la ţară şi de viaţa moşierilor în conacele lor, deşi el nu fusese decât foarte rar la ţară – numai când vreun prieten îl invitase într-o vilă din împrejurimile oraşului – iar într-un adevărat conac nu pusese piciorul decât o singură dată în viaţa lui, la Volokamsk, cu prilejul unui proces. Despre dragoste se ferea să scrie, ca şi cum s-ar fi ruşinat. Se pierdea în necontenite descrieri ale naturii şi avea o deosebită predilecţie pentru expresii de felul acesta: „conturul capricios al munţilor", „formele ciudate ale norilor", „acordul armoniilor misterioase". Nimeni nu-i publica romanele şi el pretindea că faptul se datora numai şi numai cenzurii.

Avocatura îi plăcea, dar o considera ca o îndeletnicire secundară, încredinţat că adevărata lui carieră era aceea de scriitor. Convins că are o fire delicată de artist, se simţea necontenit atras de artă. N-avea nici voce, nici ureche şi nu cânta din niciun instrument, totuşi nu scăpa nicio serată muzicală, niciun concert simfonic, organiza festivaluri de binefacere şi se împrietenea cu cântăreţi.

— Nu mai înţeleg nimic, spuse Laptev aşezându-se la masă. Feodor iar m-a înmărmurit astăzi! Mi-a explicat că trebuie neapărat să stabilim când se împlinesc o sută de ani de la înfiinţarea firmei noastre ca să putem cere un titlu de nobleţe. Şi vorbea cât se poate de serios. Ce s-o petrece cu el? Vă spun drept că începe să mă îngrijoreze.

Ceilalţi fură de părere că fenomenul era general, că fiecare căuta să-şi dea cât mai multă importanţă. Feodor, de pildă, căuta să pară un simplu negustor, deşi în realitate nu mai avea mentalitate de comerciant. Totuşi, când dascălul şcolii, al cărui epitrop era bătrânul Laptev, venea să-şi încaseze leafa, Feodor îşi schimba şi glasul şi atitudinea şi lua faţă de el aere de stăpân.

După masă, cum n-aveau nimic de făcut, trecură cu toţii în birou la Laptev. Discutară despre artişti decadenţi, despre „Fecioara din Orléans", şi Kostea recită un monolog. Era convins că imită la perfecţie pe

Ermolova. Apoi jucară wint. Fetiţele veniseră şi ele în birou şi, palide, triste, ghemuite în acelaşi fotoliu, trăgeau cu urechea la fiecare zgomot de afară, doar or auzi sosind pe tatăl lor. Când se înnopta, fie că lumânările erau aprinse sau nu, le cuprindea urâtul. Conversaţia dezlânată a jucătorilor de cărţi, paşii lui Piotr, trosnetul buturugilor în cămin le impresionau şi se fereau să se mai uite la foc. Seara nici să plângă nu le mai venea, le era doar frică şi simţeau o amărăciune fără margini. Nu înţelegeau cum ceilalţi puteau să vorbească tot felul de nimicuri şi să râdă, când mama lor murise.

— Ce ai descoperit astăzi cu ocheanul dumitale? întrebă Iulia Sergheevna pe Kostea.

— Nimic; în schimb, ieri am văzut pe bătrânul franţuz făcându-şi baia.

La ceasul şapte, Iulia Sergheevna se duse cu Kostea la Teatrul Mic. Laptev rămase acasă cu fetiţele.

— Tăticul vostru ar fi trebuit să sosească! spuse el uitându-se la ceas. Trenul trebuie să aibă întârziere.

Ghemuite una într-alta fetiţele nu scoteau niciun cuvânt, ci doar tremurau ca două sălbăticiuni zgribulite de frig. Laptev se plimba prin cameră, uitându-se nerăbdător mereu la ceas. În toată casa domnea o linişte adâncă. Aproape de nouă sună clopotul de la intrare şi Piotr alergă să deschidă.

Auzind glasul drag, fetiţele scoaseră un strigăt, izbucniră în plâns şi se repeziră în vestibul. Panaurov purta o blană de toată frumuseţea şi barba şi mustăţile îi erau albe de chiciură.

— Ei, lăsaţi, lăsaţi, doar am venit!

Plângând cu hohote şi râzând în acelaşi timp, Saşa şi Lida îi sărutau mâinile îngheţate, blana şi căciula. Frumos, galeş, răsfăţat de femei, Panaurov le dezmierdă fără prea mare entuziasm, apoi intră în birou şi zise, frecându-şi mâinile:

— Nu stau mult dragii mei: mâine mă duc la Petersburg; mi s-a promis un post în alt oraş.

Trăsese la hotelul Dresda.

X

Ivan Gavrilîci Iarţev venea des pe la Laptevi.

Era un om sănătos, voinic, cu păr negru, cu chipul inteligent şi plăcut. Trecea drept un bărbat frumos, dar în ultima vreme începuse să se îngraşe şi nu-l prindea: trăsăturile îşi pierduseră frăgezimea, înfăţişarea nu-i mai era la fel de falnică, iar felul în care-şi tundea acum părul, scurt de tot, aproape ca o perie, îl urâţea. Pe timpuri, când era student, colegii îl porecliseră „Sfarmă Piatră", din pricina portului său semeţ şi al puterii sale.

După ce studiase literele împreună cu fraţii Laptev, Iarţev se înscrisese la ştiinţele naturale şi acum era licenţiat în chimie. Nu ţinea să obţină o catedră şi nu era asistent la niciun laborator. Preda fizica şi ştiinţele naturale la un liceu de băieţi şi la două licee de fete. Era plin de admiraţie pentru elevii şi mai ales pentru elevele sale şi spunea întotdeauna că o generaţie strălucită este pe cale de a se ridica. În afară de chimie, studia, pentru plăcerea lui, sociologia şi istoria rusă. Uneori publica în ziare şi reviste articolaşe semnate *Ia.* Când vorbea despre botanică şi zoologie ai fi crezut că este profesor de istorie, iar când discuta de o problemă istorică, ai fi jurat că e profesor de ştiinţe naturale.

Un alt intim al casei Laptev era Kiş, poreclit „eternul student". După ce făcuse trei ani de medicină, Kiş trecuse la facultatea de matematici, unde cădea sistematic la examene. Tatăl lui, farmacist în provincie, îi dădea patruzeci de ruble pe lună şi mamă-sa îi mai trimitea şi ea în ascuns zece. Banii aceştia îi ajungeau nu numai ca să trăiască, dar şi ca să-şi permită un oarecare lux: îşi făcuse o şubă mare cu guler din imitaţie de biber, îşi cumpăra tot felul de mănuşi şi parfumuri şi se fotografia mereu. Fotografiatul devenise la el o patimă şi obişnuia să dăruiască pozele sale tuturor cunoştinţelor. Foarte îngrijit, la locul lui, puţin chel, cu favoriţi blonzi de-a lungul urechilor, era întotdeauna gata să-ţi facă un serviciu. Se ostenea necontenit pentru alţii, ba umblând prin tot oraşul cu o listă de subscripţie, ba făcând coadă cu noaptea în cap la casa vreunui teatru ca să cumpere bilete pentru câte-o cucoană, ba comandând pentru cine ştie cine o coroană sau un buchet. Mereu auzeai spunându-se: o să se ducă

Kiş, o să-l rugăm pe Kiş să aibă el grijă, o să cumpere Kiş. Culmea era că de cele mai multe ori făcea anapoda comisioanele. Toţi îl scoteau vinovat de ceva şi uneori se întâmpla ca unii să uite că trebuiau să-i dea înapoi banii pentru comisioane; el nu se plângea însă niciodată. În cel mai rău caz, se mulţumea să ofteze. Nu era de felul lui nici prea vesel, nici prea posomorât. Tot ce povestea era lung şi plicticos şi spiritele lui te făceau să râzi numai fiindcă erau cu totul lipsite de duh. Odată îi spusese lui Piotr cu intenţia de a face o glumă: „Piotr, nu eşti nisetru”. Toţi izbucniseră în râs, iar el nu-şi mai putuse opri hohotele, fericit că făcuse un spirit atât de izbutit. De câte ori era înmormântat vreun profesor, mergea înaintea tuturor, alături de cioclii ce purtau făcliile.

Iarţev şi Kiş veneau de obicei spre seară, la ceai. Când Iulia Sergheevna nu se ducea la teatru sau la concert, ceaiul se prelungea până la cină. Într-o seară de februarie, avu loc în sufragerie următoarea conversaţie:

— O operă de artă, spunea Kostea uitându-se supărat la Iarţev, nu are sens şi nu este folositoare decât dacă conţine o idee şi dacă pune o gravă problemă socială. Dacă lupţi împotriva iobăgiei sau dacă autorul ei se ridică împotriva nimicniciei înaltei societăţi, opera este folositoare, are un sens. Cât despre romanele pline de ah-uri şi oh-uri pe tema: „ea îl iubea şi el încetase s-o mai iubească”, le declar nule şi dracu’ să le ia!

— Sunt cu totul de părerea dumitale, încuviinţă Iulia Sergheevna. Scriitorii vorbesc numai de întâlniri, de adultere, de împăcări… Dar alte subiecte nu găsesc? Sunt pe lume atâţia oameni bolnavi, nenorociţi, sau copleşiţi de mizerie cărora le e silă de astfel de cărţi.

Lui Laptev îi displăcu să o audă pe nevastă-sa, care nu avea nici douăzeci şi doi de ani, vorbind despre dragoste într-un chip atât de dispreţuitor şi de rece; ştia prea bine ce o îndemna să gândească astfel.

— Dacă poezia nu rezolvă chestiunile care te preocupă, citeşte lucrări tehnice, de drept penal sau de economie politică, spuse Iarţev, urmăreşte foiletoanele ştiinţifice. La ce bun să vorbeşti în „Romeo şi Julieta” de libertatea învăţământului sau de dezinfectarea închisorilor, de pildă, în loc de dragoste! Problemele

astea poţi să le găseşti în articolele de specialitate sau în manuale.

— Să nu exagerăm, dragul meu! îi întrerupse Kostea. Noi nu vorbim de uriaşi ca Goethe sau Shakespeare, ci de zeci de autori talentaţi sau mediocri care ar fi mult mai folositori, lăsând dragostea la o parte, dacă s-ar strădui să răspândească în mase ştiinţele şi ideile umanitare.

Vorbind cu „r" şi pe nas, Kiş începu să povestească subiectul unei nuvele pe care o citise de curând. Nu sărea niciun amănunt şi nu părea deloc grăbit. Trecură trei minute, apoi cinci, apoi zece. Kiş povestea mereu, dar nimeni nu pricepea nimic, însăşi faţa lui părea înecată în plictiseală şi privirea parcă i se stingea.

— Spune mai repede, Kiş! nu putu să se stăpânească Iulia Sergheevna. E un chin!

— Isprăveşte Kiş! îi strigă şi Kostea.

Toţi începură să râdă şi Kiş râse mai tare ca toţi.

În clipa aceea intră Feodor; grăbit, cu obrajii acoperiţi de pete de roşeaţă, după ce dădu bună seara la toţi îl luă pe frate-su de braţ şi trecură în birou. În ultima vreme se ferea de societatea mai numeroasă şi prefera convorbirile între patru ochi.

— Lasă tineretul să petreacă! spuse el, aşezându-se într-un fotoliu adânc, departe de lampă. Trebuie să ne vorbim deschis. Sunt atâtea zile, frăţioare, de când nu ne-am văzut. De câtă vreme n-ai mai dat pe la depozit? O săptămână poate.

— N-am ce face acolo şi, îţi spun drept, bătrânul mă plictiseşte.

— Depozitul poate, la urma urmei, să se lipsească foarte bine şi de tine şi de mine, dar trebuie să ai o ocupaţie; pâinea – aşa cum se spune – se câştigă cu sudoarea frunţii. Domnului îi place munca.

Piotr aduse pe o tavă un pahar cu ceai, Feodor îl bău fără zahăr şi mai ceru unul; obişnuia să bea mult ceai, până la zece pahare pe seară.

— Ascultă, frăţioare, reluă el, apropiindu-se de Laptev, nu sta prea mult pe gânduri; caută să te alegi consilier municipal şi noi o să te împingem uşor, uşor, până la Comitetul municipal de conducere. După aceea, te vom numi ajutor de primar; cu cât vei merge mai departe cu atât va fi mai uşor; eşti deştept, cult, o să

atragi sigur atenţia asupra ta şi o să fii chemat la Petersburg; astăzi demnitarii zemstvelor şi ai municipiilor sunt la modă, la mai puţin de cincizeci de ani, o să te vedem consilier intim şi cu decoraţii.

Laptev nu răspunse nimic. Îşi dădea seama că toate aceste onoruri, inclusiv decoraţiile, Feodor le râvnea pentru el însuşi şi nu ştia ce să-i răspundă.

Cei doi fraţi tăcură; Feodor deschise capacul ceasului şi rămase multă vreme nemişcat, privind cu atenţie încordată cadranul, ca şi cum ar fi studiat mersul minutarelor. Expresia lui păru stranie lui Laptev.

Li se anunţă că se servise masa. Laptev trecu în sufragerie, Feodor rămase însă în birou. Ceilalţi terminaseră discuţia şi Iarţev declara pe tonul unui profesor la curs:

— Din pricina deosebirii de climă, de energie, de gusturi şi de vârstă, egalitatea între oameni nu este fiziceşte cu putinţă. Dar omul cult poate reduce efectele dăunătoare ale acestei inegalităţi, cum a izbutit să micşoreze numărul mlaştinilor şi al urşilor. Un savant a izbutit să obişnuiască o pisică, un şoarece, un uliu şi o vrabie să mănânce din aceeaşi farfurie. Trebuie să nădăjduim că prin educaţie se va ajunge la acelaşi rezultat şi cu oamenii. Viaţa progresează necontenit, cultura face sub ochii noştri paşi uriaşi şi va veni desigur o vreme în care, de pildă, actuala situaţie a muncitorilor din fabrici se va părea tot atât de absurdă ca cea din timpul iobăgiei, când o fată de iobag valora cât un câine de vânătoare.

— Asta nu se va-ntâmpla curând, zâmbi Kostea, fiindcă va trebui să mai treacă timp până ce Rotschild să se convingă că-i nefiresc ca tezaurele sale să fie pline cu aur. Până atunci, muncitorul va trebui să-şi îndoaie spinarea şi foamea să-i umfle burta. Nu, dragul meu. Nu trebuie să aşteptăm, ci să luptăm. Când o pisică mănâncă din aceeaşi farfurie cu un şoarece, crezi că o face în mod conştient? Haida de! Înseamnă că a fost obişnuită cu de-a sila.

— Feodor şi cu mine suntem bogaţi; tatăl nostru este capitalist, milionar, spuse Laptev, trecându-şi nervos mâna peste frunte, înseamnă oare că trebuie să luptaţi împotriva noastră? Să luptaţi cu mine? Dar asta se potriveşte atât de puţin cu ceea ce se petrece în

conştiinţa mea! Sunt bogat, dar ce mi-a adus până acum bogăţia? Ce mi-a dat puterea banului? Întrucât sunt mai fericit decât voi? Copilăria mea a fost o ocnă şi banii nu m-au scăpat de nuia. Când Nina trăgea să moară, banii mei nu au salvat-o. Şi dacă nu sunt iubit, pot oare face să fiu iubit, chiar dacă aş da o sută de milioane?

— Poţi totuşi face atâta bine! murmură studentul.

— Ce bine pot să fac? Spune-mi dumneata! Mi-ai vorbit ieri de un matematician care caută un post. Crede-mă că nu pot face pentru el mai mult decât dumneata. Pot să-i dau bani. Ei, şi? Nu de bani are nevoie. Mai demult, m-am adresat unui muzicant celebru şi i-am cerut un loc pentru un nenorocit de violonist. Mi-a răspuns: „Mi te adresezi mie, fiindcă nu eşti muzicant". O să-ţi răspund şi eu la fel: îmi ceri cu atâta încredere un sprijin, fiindcă n-ai fost niciodată în locul unui om bogat.

— Dar ce rost are comparaţia cu muzicantul celebru? întrebă Iulia Sergheevna roşind. Nu văd deloc legătura…

Faţa i se încordă de ură şi plecă ochii ca să-şi ascundă privirea, dar toţi cei de la masă, nu numai bărbatul său, îşi dădură seama de duşmănia ei.

— Ce caută muzicantul celebru în toată povestea asta? repetă ea aproape în şoaptă. Nu-i nimic mai uşor decât să ajuţi un om sărac.

Se făcu tăcere. Piotr servi găinuşe fripte, dar nimeni nu le atinse; luară numai salată. Fără să-şi mai amintească ce anume spusese, Laptev îşi dădu seama că nu cuvintele lui treziseră ura nevestei sale, ci faptul că se amestecase în discuţie.

După masă se retrase în birou. Cu nervii încordaţi, cu inima zvâcnindu-i puternic, aşteptându-se la o nouă umilire, trăgea cu urechea la ceea ce se petrecea alături, unde discuţia fusese reluată. Îl auzi apoi pe Iarţev aşezându-se la pian şi cântând o romanţă sentimentală. Ştia de toate: să cânte, să joace cărţi, chiar să facă scamatorii.

— Faceţi ce vreţi, domnilor, dar eu nu stau acasă, o auzi după aceea pe Iulia spunând. Hai să mergem undeva, oriunde…

Hotărâră să meargă afară din oraş şi Kiş fu trimis să aducă o troică tocmai de lângă Clubul Negustorilor. Pe

Laptev nu-l poftiră, fiindcă raitele acestea afară din oraş nu-i plăceau şi fiindcă fratele său venise să-l vadă. Dar el înţelese că în realitate prezenţa sa îi plictisea şi că n-avea ce căuta într-o societate de tineret vesel. Dezamăgirea şi amărăciunea lui fură atât de mari, încât îi veni să plângă şi-i făcu aproape plăcere că nevastă-sa şi prietenii se purtau atât de urât cu el, că nu-i acordau nicio atenţie şi-l considerau drept un bărbat nătâng, un sac cu aur; se gândi că i-ar fi părut bine ca Iulia să-l înşele chiar în noaptea aceea cu cel mai bun prieten al lui, apoi să vină să i-o spună, privindu-l cu ură. Era gelos pe studenţi, pe cântăreţi, pe actori, pe Iarţev şi chiar pe trecători. Da, dorea acum cu patimă ca nevastă-sa să-l înşele, să o surprindă cu cineva şi apoi să se sinucidă, ca să sfârşească pentru totdeauna cu visul acela rău.

Feodor continua să-şi soarbă cu zgomot ceaiul, apoi dădu Dumnezeu şi se pregăti de plecare.

— Bietul bătrân, spuse el în timp ce-şi punea blana, are iarăşi albeaţă. Nu mai vede aproape deloc.

Laptev îşi puse şi el blana şi ieşi. Îşi petrecu fratele până la mănăstirea Patimilor, apoi opri o sanie şi porunci birjarului să-l ducă la Iar. „Asta-i fericirea conjugală!” îşi spuse el cu amărăciune.

Îi clănţăneau dinţii şi nu ştia dacă era de gelozie sau din altă pricină. La Iar făcu ocolul meselor şi ascultă un cântăreţ de cuplete. Nu se gândise un moment ce să spună dacă din întâmplare ar fi dat cu ochii de nevastă-sa. Ştia dinainte că în faţa ei ar fi surâs jalnic, prosteşte şi că toţi ar fi înţeles ce îl împinsese să vină s-o caute. Lumina electrică, orchestra zgomotoasă, mirosul de pudră şi privirile femeilor care treceau pe lângă el, totul îl scotea din sărite. Se opri în faţa uşilor separeurilor, trăgând cu urechea, şi dintr-odată i se păru că el, cântăreţul de cuplete, şi femeile care mişunau în restaurant jucau cu toţii un rol josnic de care îi fu sârbă. Se urcă din nou în sanie şi porunci birjarului să-l ducă la Streina. Dar nici acolo nu găsi pe niciunul dintre ai lui. Când se întorcea din nou la Iar, trecu pe lângă o troică în goana mare. Birjarul, beat, chiuia sălbatic şi recunoscu glasul lui Iarţev râzând cu hohote.

Laptev se întoarse acasă pe la patru dimineaţa. Iulia Sergheevna se culcase. Văzând că nu doarme, se

apropie de pat şi îi spuse aspru:

— Înţeleg să-ţi fie scârbă şi să mă urăşti, dar cel puţin faţă de străini ai putea să mă cruţi şi să-ţi ascunzi sentimentele.

Ea se ridică în capul oaselor; picioarele-i spânzurau pe marginea patului şi la lumina candelei, ochii îi păreau măriţi şi întunecaţi.

— Te rog să mă ierţi! murmură ea.

Zbuciumat, tremurând, Laptev rămase câteva clipe fără să poată spune un cuvânt. Şi ea tremura, aşteptând cu aerul cuiva care a făptuit o crimă, explicaţia ce părea acum de neînlăturat.

— Dac-ai şti cât sufăr! spuse el în cele din urmă, luându-şi capul în mâini, Este un iad; simt că-mi pierd minţile.

— Şi pentru mine crezi că este mai uşor? îl întrebă ea cu glasul tremurând. Dumnezeu singur ştie cât mă chinuiesc şi eu.

— Eşti nevasta mea de mai bine de şase luni şi nu există în sufletul tău nicio licărire de dragoste, nicio nădejde, nicio rază. De ce te-ai măritat cu mine? continuă el deznădăjduit. De ce? Ce demon te-a împins în braţele mele? Ce sperai, ce voiai?

Iulia Sergheevna îl privea cu spaimă, ca şi cum s-ar fi temut să n-o ucidă.

— Îţi plăceam? Mă iubeai? Nu. Atunci, pentru ce, pentru ce? Spune-mi! Ah, banii, banii ăştia afurisiţi!

— Nu, îţi jur pe Dumnezeul meu! strigă ea făcându-şi cruce.

Se ghemui toată sub insultă ca sub o lovitură şi Laptev o văzu pentru prima dată plângând.

— Ţi-o jur pe Dumnezeu, repetă ea, că nu m-am gândit la bani. Şi nici n-am nevoie de ei. Mi s-a părut numai că dacă te-aş fi refuzat, aş fi făcut o faptă rea. Mi-a fost frică să nu stric şi viaţa ta şi a mea. Şi acum mă chinui din pricina acestei greşeli, mă chinui îngrozitor.

Izbucni în hohote de plâns şi Laptev înţelese că într-adevăr şi ea suferea. Neştiind ce să spună, căzu în genunchi, îi luă piciorul, i-l sărută şi i-l strânse la piept cu patimă.

— Ajunge, ajunge! bolborosi el. Te-am jignit fiindcă te iubesc nebuneşte. Arată-mi măcar un strop de

dragoste, hai, minte-mă, minte-mă. Nu-mi mai spune că ai făcut o greşeală…

Dar ea continua să plângă şi el simţea că nu-i suferă dezmierdările decât fiindcă le socoteşte drept o urmare de neînlăturat a greşelii sale. Piciorul pe care i-l sărutase îl îndoise sub ea, ca o pasăre. I se făcu milă de ea.

Iulia se întinse din nou în pat şi îşi acoperi capul cu plapuma. Laptev se dezbrăcă şi se culcă şi el. A doua zi se simţiră amândoi stânjeniţi şi nu ştiau ce să-şi spună. Lui Laptev i se păru că Iulia abia îndrăzneşte să umble cu piciorul pe care i-l sărutase.

În timpul mesei, Panaurov veni să-şi ia rămas-bun. Iuliei i se făcu un dor nebun să se întoarcă la ea acasă. „Ce bine ar fi, se gândea ea, să plec, să mă pot odihni, să scap de apăsarea acestei căsnicii şi de gândul că am făcut o faptă rea”.

Înainte de sfârşitul mesei, se hotărî să plece cu Panaurov şi să rămână două-trei săptămâni la tatăl ei, până s-o sătura.

XI

Călătoriră într-un compartiment rezervat. Panaurov purta o căciulă de astrahan de formă ciudată.

— Da! ofta el, n-am obţinut satisfacţie la Petersburg. Numai făgăduieli, dar nimic pozitiv. Am fost, draga mea, judecător de pace, membru permanent, apoi preşedinte al Consiliului judecătorilor de pace şi, în sfârşit, consilier de gubernie. Cred că mi-am slujit îndeajuns ţara şi aş avea dreptul la oarecare consideraţie; şi uite că nu pot să reuşesc să fiu numit în alt oraş.

Panaurov închise ochii şi clătină din cap.

— Nu sunt apreciat, continuă el somnoros. Nu pretind că aş fi un funcţionar genial, dar sunt un om cumsecade, cinstit şi astăzi lucrul acesta e destul de rar. E adevărat că uneori am înşelat femeile, dar faţă de guvern m-am purtat întotdeauna ca un gentlemen. Dar ce să mai vorbim! deschise el ochii. Mai bine spune dumneata ceva. Ce ţi-a venit aşa dintr-odată să mergi la tatăl dumitale?

— Nimic, răspunse Iulia uitându-se la căciula lui. M-am certat puţin cu bărbatu-meu.

— E cam ciudat, nu-i aşa? Toţi Laptevii sunt astfel. Şi încă bărbatul dumitale mai e cum e! Dar fratele lui este ţicnit de-a binelea.

Panaurov oftă şi o întrebă cu tonul cel mai serios:

— Ai un amant?

Iulia îl privi uimită şi surâse:

— Cum poţi să vorbeşti astfel?

Pe la unsprezece seara coborâră într-o gară mare şi cinară. Când trenul porni din nou, Panaurov îşi scoase blana şi căciula şi se aşeză lângă ea.

— Trebuie să-ţi spun că eşti foarte drăgălaşă, începu el. Iartă-mi comparaţia asta gastronomică, dar dai impresia unui castravecior proaspăt murat care îşi mai păstrează încă parfumul pământului din care a crescut, dar a prins totuşi un pic de sare şi iz de mărar. Încetul cu încetul o să te faci o femeie frumoasă, minunată, elegantă, strălucitoare. Dacă am fi călătorit împreună acum vreo cinci ani, Panaurov oftă, aş fi considerat ca o datorie plăcută să intru în rândurile adoratorilor dumitale; dar acum sunt un invalid.

Surâse trist, dar în acelaşi timp o cuprinse de mijloc cu aerul de a-i face o favoare.

— Eşti nebun, spuse ea, roşindu-se şi simţind că-i îngheaţă mâinile şi picioarele de frică. Lasă-mă, te rog, Grigori Nikolaici!

— De ce ţi-e teamă, draga mea? o întrebă el încetişor. Nu ai de ce să te sperii. Nu eşti obişnuită şi atâta tot.

Când o femeie protesta, Panaurov îşi închipuia că făcuse o impresie puternică asupra ei şi că o dăduse gata. Strângând pe Iulia de mijloc, o sărută apăsat pe obraz, apoi pe gură, încredinţat că-i face cea mai mare plăcere. Revenindu-şi din teama şi zăpăceala primei clipe, Iulia începu să râdă. Panaurov o sărută încă o dată apoi îşi puse iarăşi pe cap ciudata lui căciulă.

— Iată tot ce-ţi poate da un invalid! spuse el. Un paşă bătrân şi simpatic a primit în dar sau moştenire – nu-mi aduc bine aminte – un întreg harem. Când femeile, toate tinere şi frumoase, au fost aliniate în faţa lui, le-a trecut în revistă şi după ce le-a sărutat pe fiecare le-a spus: „Iată tot ce mai sunt în stare să vă dau". La fel spun şi eu!

Întâmplarea i se părea Iuliei neaşteptată şi stupidă, dar totuşi hazlie. Voind să râdă puţin, se urcă pe canapea, fredonând şi luând din plasă o cutie cu bomboane, îi aruncă o ciocolată strigându-i:

— Prinde-o.

Panaurov o prinse. Râzând tot mai tare, Iulia îi mai aruncă una, apoi încă una: le prindea pe toate, le băga în gură şi o privea cu ochi rugători. Iuliei i se păru că trăsăturile şi întreaga lui înfăţişare aveau ceva feminin, copilăresc. Când coborî şi se aşeză iarăşi pe canapea, abia ţinându-şi răsuflarea de râs, Panaurov îi atinse obrazul cu două degete şi îi spuse uşor mâhnit:

— Ştrengăriţă nesuferită!

— Ia-o toată! îi întinse ea cutia. Nu-mi plac dulciurile.

Panaurov mâncă toate bomboanele, până la ultima, apoi băgă cutia în valiză. Îi plăceau cutiile cu poze pe capac.

— Şi acum să lăsăm gluma. Invalidul trebuie să facă nani.

Scoase halatul său de Buhara şi o pernă, se culcă şi se acoperi cu halatul.

— Noapte bună, turturico! şopti el, apoi oftă ca şi cum l-ar fi durut tot trupul.

Curând începu să sforăie. Fără să încerce cea mai mică stinghereală, Iulia se culcă şi adormi şi ea numaidecât.

A doua zi de dimineaţă, îndreptându-se în birjă spre casă, străzile oraşului îi părură pustii şi moarte, zăpada cenuşie şi casele mărunţele, ca şi cum ar fi fost turtite. Întâlni o înmormântare. Un mort era dus la groapă în sicriu descoperit, cu mare alai de flamuri negre şi prapuri. „Când întâlneşti o înmormântare, îţi poartă noroc", se gândi ea. La ferestrele casei în care locuise Nina Feodorovna erau lipite bileţele de închiriat.

Când ajunse acasă, intră în curte cu inima strânsă şi trase clopotul de la intrare; îi deschise o nouă fată în casă, durdulie, cu ochii încă cârpiţi de somn, îmbrăcată într-o scurtă vătuită. Urcând scara, Iulia îşi aminti că acolo îi făcuse Laptev declaraţia sa de dragoste; scara nu fusese încă spălată şi era toată numai urme de paşi. Sus, în antreul îngheţat, aşteptau bolnavii cu şubele pe ei. Inima îi bătea puternic fără să ştie de ce şi abia putea să se ţină pe picioare, atât era de emoţionată.

Stacojiu şi ciufulit ca de obicei, doctorul, care se îngrăşase şi mai mult, îşi lua ceaiul în sufragerie. Se bucură tare văzându-şi fiica şi i se umeziră ochii. Iulia se gândi că era singura lui bucurie, şi, mişcată, îl sărută cu multă căldură, îi spuse că o să rămână până la Paşte. După ce se schimbă în grabă, se întoarse în sufragerie ca să ia ceaiul împreună. Îl găsi plimbându-se din colţ în colţ, cu mâinile vârâte în buzunare, fredonând „rua-rua-rua-rua" – semn că era nemulţumit.

— Viaţa ta la Moscova e foarte veselă! bufni el. Mă bucur pentru tine. Un moşneag ca mine nu mai are nevoie de nimic; o să crăp curând-curând şi o să scăpaţi cu toţii de mine. Este chiar de mirare că mai sunt în stare să o duc aşa de azi pe mâine… Mare minune!

Începu din nou să se tânguie că e un măgar bătrân pe care toată lumea-l încalecă. Îi aruncaseră în spate tratamentul Ninei Feodorovna, grija copiilor şi înmormântarea, iar nesimţitul de Panaurov nici nu se sinchisea, ba îi mai şi luase cu împrumut o sută de ruble pe care întârzia să i le dea înapoi.

— Ia-mă şi închide-mă la Moscova într-un balamuc! încheie el. Sunt un nebun, un copil naiv care crede încă în adevăr şi dreptate!

După aceea se plânse de Laptev, învinuindu-l că are vederi înguste: să nu cumpere el bunătate de case, adevărat chilipir!

Iulia începu să-şi dea seama că nu era singura bucurie în viaţa bătrânului. Rămasă singură, după ce doctorul, care îşi primise bolnavii, plecă să-şi facă vizitele, rătăci prin toate încăperile, neştiind ce să facă şi ce să creadă. Se simţea acum străină de oraşul ei şi de casa părintească. Nu simţea nevoia nici să iasă, nici să se ducă să-şi vadă cunoştinţele; amintindu-şi de prietenele de odinioară şi de viaţa ei de mai înainte nu o mai cuprindea tristeţea şi nu regreta câtuşi de puţin trecutul.

Seara se îmbrăcă elegant şi se duse la denie. Dar la biserică nu erau decât oameni simpli; blana ei minunată şi pălăria-i scumpă nu făcură niciun efect.

I se păru că ceva se schimbase şi în biserică, şi în sufletul ei. În alte dăţi îi plăcea să asculte în timpul slujbei citindu-se canonul şi corul intonând irmoase, ca de pildă: „Îmi voi dezlega gura…” Se înfiora de o tainică şi cucernică plăcere când se îndrepta prin mulţime spre preotul care cobora în mijlocul credincioşilor şi când simţea pe frunte mirul. Acum însă aştepta nerăbdătoare să se sfârşească slujba.

Ieşind din biserică, îi era teamă ca cerşetorii să nu-i ceară milostenie. Nu-i plăcut să te opreşti, să scotoceşti în buzunare şi afară de asta plecase fără mărunţiş, nu avea decât ruble.

Se culcă devreme, dar nu putu să adoarmă decât târziu. Visă tot felul de necunoscuţi şi înmormântarea pe care o întâlnise dimineaţă. Se făcea că sicriul descoperit, cu mortul în el, fusese adus în curte şi oprit chiar în faţa casei, şi, făcându-i vânt cu năsăliile, cioclii îl izbeau cu toată puterea tocmai de uşa ei. Iulia se trezi îngrozită şi se aşeză în capul oaselor. Cineva bătea într-adevăr în uşa de jos. Sârma soneriei hârşâia de zid, dar clopotul nu suna.

Auzi cum doctorul începe să tuşească. Fata din casă coborî, apoi urcă într-un suflet scara şi bătu la uşă:

— Coniţă, coniţă…

— Ce e?

— O telegramă pentru dumneavoastră!

Iulia deschise cu o lumânare în mână. Cu paltonul îmbrăcat în grabă peste cămaşa de noapte, doctorul se ivi şi el, cu un sfeşnic în mână, în spatele fetei din casă.

— Clopotul s-a stricat, spuse el căscând, de mult ar fi trebuit să-l repar.

Iulia desfăcu telegrama şi citi: „Bem în sănătatea dumitale. Iarţev, Kocevoi”.

— Caraghioşii! exclamă ea râzând.

Se simţea înseninată, veselă. Închise uşa, se spălă în tihnă, se îmbrăcă, îşi făcu pe îndelete bagajul şi a doua zi la amiază plecă înapoi la Moscova.

XII

De Paşti, Laptevii se duseră să viziteze o expoziţie la şcoala de pictură. Aşa cum era obiceiul la Moscova, porniră de acasă cu căţel, cu purcel, adică luară cu ei pe cele două fetiţe, pe guvernantă şi pe Kostea.

Laptev ştia pe de rost numele tuturor pictorilor cunoscuţi şi mergea regulat la toate expoziţiile. Uneori vara, la ţară, picta el însuşi peisaje. Îşi închipuia că are mult gust şi credea că dacă ar fi studiat ar fi putut ajunge un bun pictor. În străinătate i se întâmpla adesea să zăbovească pe la anticari; cerceta îndelung obiectele cu un aer de cunoscător şi îşi dădea cu părerea. Cumpăra câte o vechitură, o plătea cât cerea anticarul, apoi o uita în magazie, fără măcar s-o scoată din ladă, până ce într-o bună zi dispărea. Alteori intra într-un magazin de tablouri, se uita la stampe, la bronzuri, îşi dădea şi acolo cu părerea, apoi cumpăra o ramă de bâlci sau o mapă cu hârtie de scris, groaznică. Acasă nu avea decât tablouri mari, dar fără nicio valoare. Cele câteva întâmplător bune erau prost plasate. De multe ori plătea scump vreun obiect de artă, care mai târziu se dovedea a fi o imitaţie grosolană. Sfios în viaţă, era ciudat cât de îndrăzneţ şi sigur pe el se arăta la expoziţii de pictură.

Iulia Sergheevna se uita la tablouri întocmai ca şi bărbatul ei, prin mâna făcută ochean. Se minuna că oamenii păreau vii, copacii aievea. Dar nu pricepea nimic. I se părea că mai toate pânzele din expoziţie semănau aidoma între ele şi că scopul picturii era ca oamenii şi lucrurile privite prin mâna făcută ochean să pară reale.

— Pânza aceasta, explica Laptev, este de Şişkin. Pictează întotdeauna acelaşi lucru. Vezi, nu există zăpadă de culoarea asta liliachie. Şi braţul stâng al băieţelului este mai scurt decât cel drept.

Osteniră. Laptev porni să-l caute pe Kostea ca să se-ntoarcă acasă. Iulia se opri nepăsătoare în faţa unui peisaj. În primul plan se vedea un râu peste care era aruncat un podeţ. Pe celălalt mal, o potecă se pierdea în iarba întunecată. Mai departe, se-ntindea un câmp; spre dreapta, într-o margine de pădure se vedea un foc aprins pesemne de paznici. În zare, se stingea ultima licărire a amurgului.

Iulia se închipui trecând podeţul, apucând pe potecă şi mergând mereu înainte, în timp ce în jurul ei totul era cufundat într-o linişte adâncă, tulburată numai de strigătul crâsteilor somnoroşi. În depărtare licărea focul. I se părea că mai văzuse de nenumărate ori nouraşii care se destrămau sub văpaia cerului, că îi era cunoscut şi câmpul şi pădurea aceea. Se simţea singură şi ar fi mers mereu înainte pe potecuţă. Acolo, departe de tot, unde se întindea geana amurgului, părea să se oglindească ceva nepământesc şi veşnic.

— Ce bine-i pictat! spuse Iulia mirată ea singură că înţelegea atât de limpede tabloul. Priveşte, Alioşa, simţi ce seninătate…

Încercă să le lămurească pentru ce peisajul acela îi plăcea atât de mult, dar nici Laptev nici Kostea nu o înţelegeau. Continua să se uite la tablou cu un surâs trist, dezamăgită că ceilalţi nu găseau şi ei ceva deosebit în el. Se întoarse în celelalte săli, încercând să priceapă şi celelalte pânze, şi de data aceasta nu i se mai păru că cele mai multe semănau aidoma. Întoarsă acasă, ridică pentru prima dată atentă ochii spre tabloul cel mare de deasupra pianului, care o umplu de ciudă:

— Ce plăcere poţi avea să ţii în casă asemenea tablouri! şopti ea.

Tavanele aurite, oglinzile veneţiene înflorite, tablourile asemănătoare celui de deasupra pianului, cât şi discuţiile despre artă dintre Laptev şi Kostea, trezeau acum în ea un sentiment de plictiseală, de ciudă şi uneori chiar de ură.

Viaţa se scurgea obişnuită, monotonă, fără să tăgăduiască nimic deosebit. Stagiunea teatrală era pe sfârşite, se apropia primăvara. Vremea era necontenit frumoasă.

Într-o dimineaţă, Laptevii se duseră la tribunal, ca să audă pledând pe Kostea desemnat apărător din oficiu. Zăboviseră pe acasă şi sosiră la tribunal după ce începuse interogatoriul martorilor. Un rezervist era acuzat de furt cu spargere. Martorii – câteva spălătorese – spuneau că acuzatul venea des pe la patroana spălătoreasă. În ajunul înălţării crucii, venise seara târziu şi ceruse bani ca să se dreagă de beţie. Dar nimeni nu-i dăduse. Atunci plecase, dar peste vreun ceas, acuzatul se întorsese şi adusese spălătoreselor bere

şi turtă dulce cu mentă. Băuseră şi cântaseră până în zori. A doua zi, găsiseră podul spart şi lipsă trei cămăşi bărbăteşti, o fustă şi două cearceafuri. Kostea întreba ironic pe fiecare martoră dacă băuseră din berea adusă de acuzat. Era vădit că voia să arate că spălătoresele se furaseră ele singure. Îşi rosti pledoaria fără nicio emoţie, uitându-se încruntat la juraţi.

Explică mai întâi ce este furtul cu spargere şi furtul simplu. Intra în fiecare amănunt, vorbea convingător şi făcea dovadă de un dar excepţional de a înfăţişa pe larg şi cu gravitate lucruri de mult şi îndeobşte ştiute. Era greu de priceput unde ţinea să ajungă. Din lunga sa pledoarie, juraţii nu puteau trage decât o singură concluzie: spargere fusese, dar nu furt, fiindcă banii de pe lucrurile furate îi băuseră chiar spălătoresele. Sau fusese furt, dar atunci fără spargere. Se vede însă că vorbise totuşi aşa cum trebuie fiindcă pledoaria lui impresionă şi juraţii şi publicul şi plăcu foarte mult. Când se pronunţă achitarea, Iulia făcu semne cu capul lui Kostea, apoi îi strânse puternic mâna.

În mai, Laptevii plecară în vilegiatură la Sokolniki. Iulia aştepta un copil.

XIII

Se scurse mai bine de un an. Într-o zi, Iulia şi Iarţev şedeau pe iarbă la Sokolniki lângă dâmbul pe care trecea calea ferată. Kocevoi se întinsese lângă ei, cu mâinile sub cap privind cerul. Se plimbaseră îndelung toţi trei şi acum aşteptau – ca distracţie – să treacă trenul de plăcere de la ceasul şase şi apoi să se întoarcă acasă să ia ceaiul.

— Mamele, spunea Iulia, văd în copiii lor ceva extraordinar, aşa a hotărât natura. O mamă stă ceasuri întregi lângă leagănul copilului, uitându-se vrăjită la urechile, la ochişorii şi la năsucul lui. Dacă un străin îi sărută copilul, crede sărmana că străinul se prăpădeşte de plăcere. O mamă nu vorbeşte decât de copilul ei. Cunosc şi eu slăbiciunea asta şi mă supraveghez, dar cred că Olia mea iese într-adevăr din comun. Ce privire are când suge! Şi cum râde! N-are decât opt luni, dar zău, n-am văzut ochi atât de inteligenţi nici la copiii de trei ani.

— Fiindcă suntem între noi, o întrebă Iarţev, ia spune-mi, pe cine iubeşti mai mult: pe bărbat sau pe copil?

Iulia înălţă din umeri.

— Nu mi-am pus niciodată o astfel de întrebare. Nu mi-am iubit niciodată bărbatul cu patimă, şi, la drept vorbind, Olia este prima mea iubire. Ştii bine că nu l-am luat pe Alexei din dragoste. Nu demult eram încă o proastă, sufeream şi îmi spuneam că am stricat şi viaţa lui, şi pe a mea, dar acum îmi dau seama că nu-i neapărat nevoie de dragoste în căsnicie şi că toate prostiile astea sunt absurde.

— Dacă nu-l iubeşti, ce sentiment te leagă, de ce trăieşti cu el?

— Nu ştiu… De bună seamă din obişnuinţă. Îl stimez, când e multă vreme plecat mă plictisesc; bineînţeles asta nu înseamnă dragoste. Dar ce are a face? Alioşa este inteligent, cinstit: este destul ca să mă facă fericită. E atât de bun şi de înţelegător.

— Alioşa e inteligent, Alioşa e bun… spuse Kostea ridicând alene capul. Dar, draga mea, ca să ştii toate astea, trebuie, vorba ceea, să fi mâncat multă vreme pline şi sare cu el… Şi ce înseamnă bunătatea şi

deşteptăciunea lui? O să te acopere cu bani, asta poate, dar dacă ar trebui să facă dovadă de caracter, să se ia de piept cu un bădăran s-ar fâstâci şi şi-ar pierde firea. Oamenii ca drăguţul dumitale Alexei sunt minunaţi, dar incapabili de luptă. Şi, în definitiv, buni de nimic.

Trecu şi trenul. Din coşul locomotivei ieşea un abur trandafiriu care se resfira deasupra pădurii. Două dintre ferestrele ultimului vagon străluciră în soare.

— Să mergem să luăm ceaiul! spuse Iulia ridicându-se.

În ultima vreme se îngrăşase şi mersul ei era acum al unei femei împlinite, cu mişcări domoale.

— Totuşi, spuse Iarţev, venind în urma ei, fără dragoste nu se poate. Toţi vorbesc de dragoste şi în cărţi nu se scrie decât despre ea. În realitate însă iubim prea puţin şi asta nu e bine.

— Prostii, Ivan Gavrilîci! răspunse Iulia. Nu dragostea aduce fericirea.

Luară ceaiul în grădiniţa cu micsandre, micşunele şi flori de tutun, printre care îmboboceau gladiolele timpurii. Iarţev şi Kocevoi citeau pe faţa Iuliei că trecea printr-o epocă fericită de linişte sufletească şi de echilibru, că nu-i trebuia nimic mai mult decât ce avea. Şi în cugetul lor se simţeau şi ei împăcaţi şi senini. Li se părea că tot ce spuneau era nimerit şi cu rost. Pinii erau falnici şi mireasma lor de răşină mai puternică şi mai plăcută ca oricând, frişca era minunată şi Saşa un copil inteligent şi bun.

După ce luară ceaiul, Iarţev cântă romanţe, acompaniindu-se la pian. Iulia şi Kocevoi îl ascultau în tăcere. Din când în când Iulia se ridica şi se ducea tiptil să vadă ce face Olia şi Lida, care de două zile avea febră şi nu mânca nimic.

Prietenă, dulcea mea prietenă…, cânta Iarţev.

— Nu, domnilor, strigă el deodată, ridicându-se de la pian. Tăiaţi-mi capul, dar tot n-am să pricep ce aveţi împotriva dragostei. Dacă n-aş fi fost ocupat cincisprezece ore pe zi, cu siguranţă că m-aş fi îndrăgostit şi eu.

Se servi masa pe verandă. Deşi seara era caldă, Iulia se înfăşură într-un şal, plângându-se de umezeală. Când se înnoptă, fu cuprinsă, fără să ştie de ce, de un fel de nelinişte. Tremura şi îşi ruga musafirii să rămână cu ea

cât mai târziu cu putinţă după masă. Porunci să se aducă vin şi coniac ca să-i poată reţine mai mult. Nu voia să rămână numai cu copiii şi servitorii.

— Noi, cucoanele în vilegiatură aici, vrem să organizăm un spectacol pentru copii. Avem teatru, avem actori, dar n-avem piesă. Ni s-au trimis vreo douăzeci, dar niciuna nu merge. Dumneata, Ivan Gavrilîci, care cunoşti atât de bine trecutul şi-ţi place teatrul, de ce n-ai scrie o piesă istorică?

— În definitiv, de ce nu?

După ce băură tot coniacul, Iarţev şi Kocevoi se pregătiră de plecare. Se făcuseră ceasurile unsprezece, ceea ce la ţară este târziu.

— Ce întuneric! Nu vezi la doi paşi! spuse Iulia, însoţindu-i până dincolo de poartă. Nu ştiu cum o să ajungeţi domnilor! Şi s-a făcut şi frig!

Se înfăşură mai bine în şal şi se întoarse în casă.

— Alexei al meu joacă sigur cărţi pe undeva! le strigă ea din prag. Noapte bună!

Când ieşeai de la lumină, nu vedeai într-adevăr nimic. Iarţev şi Kocevoi bâjbâiau de parc-ar fi fost orbi; ajunseră la drumul de fier şi trecură dincolo de dâmbul lui.

— Nu se vede nici dracu'! strigă Kostea cu vocea lui de bas şi oprindu-se ridică ochii spre cer. Steluţele astea parcă-s băncuţele noi de cinci copeici, ei Gavrilîci…

— Ce vrei?

— Spun că nu se vede nici dracu'! Unde ai rămas?

Fluierând, Iarţev îl ajunse din urmă şi îl luă de braţ.

— Hei, oameni buni, am prins un socialist! strigă Kostea dintr-odată cât îl ţinea gura.

Când era puţin băut, Kostea era gălăgios, se lua la harţă cu sergenţii de stradă şi cu birjarii şi râdea cu hohote.

— Ah, natura asta! Dracu' s-o ia! strigă el iarăşi.

— Fii cuminte, lasă astea, te rog! îl potoli Iarţev.

Puţin câte puţin, se obişnuiră cu întunericul şi începură să desluşească silueta pinilor şi a stâlpilor de telegraf. De la gările Moscovei se auzea din când în când fluieratul locomotivelor şi firele de telegraf gemeau încetişor, dar din desişul pădurii nu venea niciun zgomot. În tăcerea aceea era ceva mândru, măreţ şi tainic şi ai fi zis că acum noaptea, vârful pinilor se

înalţă până la cer. Cei doi prieteni nimeriră poteca pe care o căutau şi apucară pe ea. Întunericul era aici atât de mare, încât nu-ţi dădeai seama că mergi pe un drum de pădure, decât ridicând ochii şi văzând fâşia de cer dintre copaci, presărată cu stele şi simţind sub picioare pământul bătătorit. Iarţev şi Kocevoi mergeau unul lângă altul în tăcere şi, deşi aburii coniacului li se împrăştiaseră din minte, li se părea că tot soiul de mogâldeţe le aţin calea. Iarţev se gândi că sufletele ţarilor, boierilor şi patriarhilor Moscovei rătăceau poate prin pădure; vru să-i împărtăşească şi lui Kostea gândul, dar se răzgândi şi tăcu.

Când ajunseră la bariera oraşului cerul abia începea să se lumineze. Iarţev şi Kocevoi străbătură tot în tăcere şoseaua mărginită de căsuţe sărăcăcioase, de cârciumi şi de depozite de cherestea. Trecând pe sub podul drumului de fier, îi învălui o răcoare plăcută, purtând miresme de tei şi o stradă largă şi lungă se întinse în faţa lor, dar nu se zărea niciun om, nicio lumină… Când ajunseră la „Krasnîi Prud”[21] se lumina de ziuă.

— Moscova este un oraş care va mai avea mult de suferit! murmură Iarţev cu ochii la mănăstirea sfântului Alexei.

— Ce te face să crezi?

— Nu ştiu. Mi-e dragă Moscova.

Iarţev şi Kostea iubeau cu patimă oraşul acesta în care se născuseră şi aveau un fel de pornire preconceptă împotriva altora. Erau încredinţaţi că Moscova este o cetate excepţională, după cum şi Rusia era o ţară tot atât de excepţională. În Crimeea, în Caucaz sau în străinătate li se ura, nu se simţeau la largul lor, şi găseau mai plăcută şi mai sănătoasă clima de la Moscova cu cerul ei plumburiu. Se înfiorau de o plăcere tainică la gândul zilelor în care ploaia măruntă şi îngheţată bate în geamuri, amurgul cade repede, zidurile clădirilor şi bisericilor capătă o culoare cenuşie şi tristă şi în care nu ştii cum să te îmbraci ca să ieşi.

În apropiere de gară întâlniră o birjă.

— În definitiv, spuse Iarţev, n-ar fi rău să scriu o piesă istorică, dar fără Liapunovi şi Godunovi, ci, înfăţişând mai curând epoca lui Iaroslav sau Monomah… Nu pot suferi piesele noastre istorice, afară de monologul lui Pimen. Când cercetezi izvoarele

istorice sau chiar când citeşti un manual de istorie, vezi că în Rusia totul e plin de talent, de inspiraţie şi de interes, dar la teatru, aşa cum este ea înfăţişată în piesele istorice, viaţa noastră pare lipsită de relief şi de originalitate.

Ajunşi la Maliaia Dmitrovka cei doi prieteni se despărţiră. Iarţev îşi urmă drumul cu birja spre strada Nikitskaia. Legănat de trăsură, pe jumătate adormit, continua să se gândească la piesă. Dintr-odată i se păru că aude o larmă înspăimântătoare, zăngănit de arme, strigăte într-o limbă necunoscută, aducând cu cea calmucă, apoi întrevăzu un sat în flăcări, în mijlocul văpăilor care-l luminau atât de puternic, încât se putea desluşi de departe cel mai mărunt brad. Năvălitori sălbatici, călări şi pe jos, străbăteau satul; caii lor ca şi ei erau roşii de vâlvătaia care însângera cerul. „Trebuie să fie polovţienii", se gândea Iarţev. Unul dintre ei, bătrân, groaznic la vedere, ars, cu faţa plină de sânge, lega pe oblânc o fecioară cu chip bălai, rusesc. Bătrânul scotea strigăte înverşunate, iar fecioara se uita cu ochi trişti, adânc grăitori… Iarţev scutură capul şi se trezi.

Prietenă, dulcea mea prietenă…, începu el să cânte iar.

În timp ce plătea birjarului şi urca scările, nu putea totuşi să se smulgă vedeniilor; în faţa ochilor îi jucau mereu flăcările căţărându-se cu trosnete înfricoşătoare pe copaci şi pădurea se umplea de fum. Un mistreţ neobişnuit de mare trecea în goană prin sat înnebunit de spaimă. Şi fecioara legată de oblânc se uita mereu cu ochii ei trişti…

Când intră în casă, se făcuse ziuă de-a binelea. Pe pian, luminând slab notele rămase deschise, două lumânări ardeau spre sfârşite. Întinsă pe divan într-o rochie neagră cu cordon lat, Rassudina dormea adânc cu un jurnal în mână. Cântase desigur până târziu, aşteptând ca Iarţev să se întoarcă, apoi o biruise somnul.

„Cât trebuie să fi fost de istovită", se gândi el.

Îi luă uşor jurnalul din mână, o acoperi cu un pled, stinse lumânările şi trecu în camera de culcare. Gândul piesei istorice şi motivul „Prietenă, dulcea mea prietenă", continuară să-l obsedeze tot timpul cât se dezbrăcă.

Două zile mai târziu, Laptev veni să-i spună că Lida avea angină difterică şi că de la ea se molipsise şi Olia şi Iulia. După cinci zile primi vestea că Lida şi Iulia se însănătoşiseră, dar că Olia murise şi Laptevii nemaisuferind să stea o clipă în vilă, se întorseseră în oraş.

XIV

Lui Laptev îi era acum neplăcut să rămână multă vreme acasă. Când o căutai, nevastă-sa era în pavilion, sub pretext că trebuia să vadă ce făceau fetiţele, dar el ştia bine că se ducea acolo ca să plângă în tihnă lângă Kostea. La nouă, la douăzeci, apoi la patruzeci de zile de la moartea Oliei, merseseră la cimitirul sfântul Alexei, unde se făcuse de fiecare dată parastas; Laptev trebuise să stea apoi toată ziua să lâncezească acasă, străduindu-se să se gândească la fetiţă şi îndrugând banalităţi nevestei sale ca s-o mângâie. La depozit nu se mai ducea decât rareori. Nu se mai îngrijea decât de opere de binefacere, născocind tot felul de obligaţii şi de corvezi, fericit de câte ori putea să lipsească ziua întreagă de acasă pentru o nimica toată. În cele din urmă hotărî să se ducă în străinătate ca să studieze organizarea azilurilor de noapte, şi gândul acesta îl înviora.

Într-o zi de toamnă, în timp ce Iulia abia se dusese în pavilion ca să plângă în voie şi Laptev întins pe canapea se gândea unde ar putea să plece, Piotr îl anunţă că venise Rassudina. Plăcut surprins de această vizită, Laptev se ridică repede şi ieşi în întâmpinarea fostei sale prietene, pe care începuse s-o uite.

Din seara în care fusese ultima oară la ea, părea să nu se fi schimbat deloc.

— De câtă vreme nu ne-am mai văzut, Paulina! îi spuse el, întinzându-i amândouă mâinile. Dac-ai şti ce bine-mi pare că te văd! Fii bine-venită!

Dându-i mâna, Rassudina îi scutură energic braţul şi, fără să-şi scoată pălăria şi paltonul, intră şi se aşeză.

— Am venit numai pentru o clipă. N-am timp de pălăvrăgeală. Ia te rog loc şi ascultă. Îmi e totuna dacă te bucuri sau nu că mă vezi; ştii foarte bine că nu dau doi bani pe mofturile curtenitoare ale bărbaţilor. M-am hotărât să bat la uşa dumitale numai fiindcă m-am dus astăzi în cinci locuri şi peste tot am fost refuzată. Şi chestiunea e urgentă. Ascultă, continuă ea, privindu-l ţintă în ochi, cinci studenţi pe care-i cunosc, băieţi buni, dar cu capul în nori şi săraci, nu şi-au plătit taxele şi vor fi eliminaţi. Averea dumitale te obligă să te duci imediat la universitate şi să plăteşti pentru ei.

— Cu plăcere, Paulina!

— Iată numele lor – şi îi întinse un petec de hârtie. Du-te imediat. O să te delectezi după aceea iarăşi cu fericirea dumitale conjugală.

În clipa aceea se auzi în dosul uneia dintre uşile salonului un zgomot nelămurit: desigur un câine care se scărpina. Rassudina sări în picioare şi roşi.

— Dulcineea dumitale ascultă la uşă! spuse ea. E josnic.

Laptev se simţi jignit pentru nevastă-sa.

— Nici nu este aici! S-a dus în pavilionul din curte. Nu vorbi astfel de ea. Ne-a murit copilul şi durerea ei este fără margini.

— Poţi s-o linişteşti! zâmbi ea ironic şi se aşeză din nou. O să mai aibă încă zece. Cine nu ştie să facă copii?

Laptev îşi aminti că auzise de atâtea ori fraza aceasta – sau ceva asemănător – şi i se păru că îl învăluie cu o adiere îndepărtată poezia trecutului, a vieţii sale libere de flăcău, când se credea încă tânăr şi putea face ce voia, când nu exista nici dragostea pentru nevastă-sa, nici amintirea copilului mort.

— Să mergem! spuse el oftând.

Rassudina aşteptă la intrarea universităţii, în timp ce Laptev se duse la secretariat. Când ieşi, înmână fostei sale iubite cinci chitanţe.

— Unde te duci acum? o întrebă el.

— La Iarţev.

— Vin şi eu cu dumneata.

— Ai să-l împiedici să lucreze.

— Nu! Te asigur că nu! insistă el cu o privire rugătoare.

Rassudina purta o pălărie neagră cu crep, aproape o pălărie de doliu, şi un palton jerpelit, foarte scurt, cu buzunarele lăbărţate. Nasul îi părea şi mai lung ca înainte şi, în ciuda frigului parcă nu avea un strop de sânge în obraz. Lui Laptev îi făcea plăcere să meargă alături de ea, să se supună ordinelor ei şi s-o audă bodogănind. „Ce forţă lăuntrică trebuie să aibă femeia aceasta, se gândea el, care izbuteşte să fie totuşi atrăgătoare, aşa cum este, urâtă, stângace, şleampătă, neştiind nici să se îmbrace, nici să se pieptene şi totdeauna atât de repezită!”

Intrară la Iarţev pe scara de serviciu şi prin bucătărie unde îi primi bucătăreasa, o bătrânică curată cu cârlionţi cărunţi. Ruşinată, le surâse bucuros, şi faţa-i micuţă se rumeni ca o prăjitură.

— Poftiţi, intraţi, conaşilor.

Iarţev nu era acasă. După ce porunci lui Laptev să n-o deranjeze, Rassudina se aşeză la pian şi se porni pe exerciţii complicate şi plictisitoare. Fără un cuvânt Laptev se aşeză mai departe de pian, răsfoind „Vestitorul Europei". Rassudina cântă astfel două ceasuri – asta era porţia ei zilnică – apoi îmbucă ceva în grabă la bucătărie şi plecă la lecţii.

Laptev citi urmarea unui roman, stătu multă vreme fără să facă nimic, fără să se plictisească, fericit că era prea târziu ca să se mai întoarcă acasă la masă.

Se auzi râsul lui Iarţev, care intră voios, binedispus, cu obrajii îmbujoraţi, îmbrăcat în uniformă nouă de profesor, cu nasturi de metal.

Luară masa împreună, apoi Laptev se întinse pe un divan şi Iarţev se aşeză lângă el, aprinzând o ţigară. Seara prindea încet să se aştearnă.

— Încep cu siguranţă să îmbătrânesc, spuse Laptev. De când a murit soră-mea, mă trezesc, nu ştiu de ce, gândindu-mă adesea la moarte.

Vorbiră despre moarte şi despre nemurirea sufletului, că ar fi fost bine să poată reînvia şi să zboare după aceea undeva, în planeta Marte de pildă, să lenevească şi să fie veşnic fericiţi, dar mai ales să gândească într-un fel deosebit, nepământean.

— Numai că nimeni nu vrea să moară! spuse Iarţev încet. Nicio filozofie nu mă poate împăca cu gândul morţii pe care o consider ca o prăvălire în neant. Vreau să trăiesc.

— Îţi place viaţa, Gavrilîci?

— Bineînţeles că da!

— Vezi, în privinţa asta, eu singur nu mă pot înţelege. Starea mea de spirit este când întunecată, când nepăsătoare. Sunt un timid; n-am încredere în mine, mi-e conştiinţa înfricată; nu izbutesc să mă adaptez vieţii, s-o stăpânesc. Unii spun prostii, sau fac lucruri nepermise, plini de bucuria de a trăi, iar eu, chiar când fac binele în mod conştient, sunt sau plin de nelinişte, sau de cea mai completă nepăsare. Eu cred, Gavrilîci,

că asta se explică prin faptul că sunt un rob, nepot de iobag. Până ce noi, ăştia de jos, o să ne găsim adevărata cale, mulţi dintre noi îşi vor lăsa casele pe drum.

— Dar asta-i foarte bine dragul meu! replică Iarţev. Asta dovedeşte o dată mai mult cât de bogată şi variată este viaţa rusă. Ah, ce bogată este! Ştii, pe zi ce trece sunt tot mai adânc încredinţat că trăim în preziua celui mai măreţ triumf cu putinţă şi aş vrea să pot trăi să cunosc şi eu clipa aceea, să iau şi eu parte la ea! O să mă crezi sau nu, dar după părerea mea se ridică o generaţie care ne va uimi. Când predau lecţiile elevilor mei, fetelor mai ales, simt o adevărată desfătare. Sunt nişte copii minunaţi. Iarţev se apropie de pian şi făcu câteva acorduri. Eu sunt chimist, gândesc ca un chimist şi voi muri chimist, reluă el, dar sunt însetat să cunosc cât mai mult şi mi-e teamă că voi muri fără să-mi fi potolit setea. Chimia nu mi-e de ajuns; sorb cu lăcomie istoria rusă, istoria artei, pedagogia, muzica. Astă-vară, nevastă-ta m-a rugat să scriu o piesă istorică, şi acum nu mai am alt gând decât să scriu, să scriu, să scriu… Mi se pare că aş putea sta trei zile la rând fără să mă mişc de la masa de lucru, fără a înceta de a scrie. Imaginile mă copleşesc, capul mi-e plin de ele şi simt arterele pulsându-mi în creier. Nu am câtuşi de puţin pretenţia să ajung ceva extraordinar, să creez ceva sublim; vreau numai să trăiesc, să visez, să sper, să fiu pretutindeni. Viaţa, dragul meu, este scurtă. Trebuie să o foloseşti cât mai bine.

După convorbirea aceasta prietenească, ce se prelungise până la miezul nopţii, Laptev începu să vină aproape zilnic la Iarţev. Ceva nelămurit îl atrăgea acolo. De obicei venea spre seară. Întins pe un divan aştepta întoarcerea lui Iarţev fără să se plictisească defel. După masă Iarţev începea să lucreze, dar Laptev îi punea o întrebare, începea să discute şi se mântuia cu lucrul. La miezul nopţii, cei doi prieteni se despărţeau încântaţi unul de altul.

Dar nici fericirea asta nu fu de lungă durată. Într-o zi Laptev găsi la Iarţev pe Rassudina, făcându-şi obişnuitele-i exerciţii la pian. Îl privi rece, aproape duşmănos şi îl întrebă fără să-i întindă mâna:

— Spune-mi, te rog, când o să se termine povestea asta?

— Care poveste? o întrebă la rândul lui, neputând pricepe despre ce putea fi vorba.

— Vii aici în fiecare zi şi-l împiedici pe Iarţev să lucreze. Ivan Gavrilîci nu-i un negustor, ci un savant, fiecare clipă din viaţa sa este preţioasă. Trebuie să înţelegi lucrul ăsta şi să ai puţin tact.

— Dacă crezi că-l tulbur, spuse Laptev ascultător şi descumpănit, n-am să mai viu.

— Perfect! Poţi să pleci chiar de acum, fiindcă s-ar putea să se întoarcă şi să te găsească aici.

Tonul cu care spuse aceste ultime cuvinte şi privirea ei rece îl tulburară adânc. Însemna că nu mai avea pentru el nici cel mai mic sentiment afară de dorinţa de a-l vedea ducându-se cât mai repede. Câtă deosebire faţă de dragostea ei de altădată. Plecă fără să-i dea mâna. Credea că o să alerge iarăşi după el, să-l cheme înapoi; dar abia închise uşa şi o auzi reluând gamele. În timp ce cobora încet scara, înţelese că acum nu mai era decât un străin pentru ea.

Câteva zile după aceea, Iarţev veni într-o seară să-l vadă.

— Am să-ţi aduc o veste, îi spuse el râzând. Paulina Nikolaevna s-a instalat definitiv la mine.

Se tulbură puţin, apoi adăugă, cu vocea mai domoală:

— Ce vrei, nu suntem desigur îndrăgostiţi unul de altul, dar cred că… asta nu înseamnă nimic. Sunt bucuros că pot să-i ofer un adăpost, odihnă şi posibilitatea, dacă s-ar îmbolnăvi, să nu mai muncească. Cât despre ea, e convinsă că locuind cu mine, o să pună mai multă rânduială în viaţa mea şi că sub influenţa ei voi ajunge un mare savant. Las-o să creadă. Oamenii din sud au o vorbă: „Omul prost crede tot”. Ha, ha, ha!

Laptev nu răspunse nimic. Iarţev se plimba prin birou, uitându-se la tablourile pe care le văzuse de sute de ori şi reluă cu un oftat:

— Da, dragul meu, sunt cu trei ani mai mare decât dumneata; e cam târziu ca să mă mai gândesc la dragostea adevărată şi, în definitiv, o femeie ca Paulina Nikolaevna este o ocazie rară pentru mine. Sunt sigur că o să trăiesc fericit cu ea până la bătrâneţe. Da’ dracu’ ştie, parcă totuşi aş regreta ceva şi m-ar munci un dor nelămurit. Am impresia că sunt şi eu culcat în valea

Daghestanului şi că văd în vis balul[22]. Ce vrei, omul nu e niciodată mulţumit cu ceea ce are.

Trecu în salon, se aşeză la pian şi începu să cânte romanţele lui preferate ca şi cum nimic deosebit nu s-ar fi întâmplat. Laptev care rămăsese în birou, stătea cu ochii închişi şi încerca să se dumerească ce o făcuse pe Rassudina să-şi lege viaţa cu Iarţev. Fu cuprins apoi de amărăciune, spunându-şi că nu există pe lume niciun simţământ trainic şi îl duru gândul că Paulina Nikolaevna îl uitase atât de repede. Fu dezamăgit de asemenea, dându-şi seama că nici dragostea lui pentru nevastă-sa nu mai era ceea ce fusese.

XV

Laptev citea în biroul lui, legănându-se pe un fotoliu; Iulia citea şi ea lângă el; neavând nimic să-şi spună, nu rostiseră niciun cuvânt toată dimineaţa. Din când în când, Laptev ridica ochii şi o privea, gândindu-se: „Ori că te însori din dragoste pătimaşă ori fără pic de dragoste, nu-i totuna?” I se părea acum atât de departe vremea în care era gelos, zbuciumat, chinuit. De atunci fusese în străinătate şi acum se odihnea, intenţionând să se ducă la începutul primăverii în Anglia, unde se simţise mai bine ca oriunde.

Obişnuită acum cu gândul morţii copilei, Iulia Sergheevna nu se mai ducea să plângă în pavilion; în iarna asta nu mai ieşise nicăieri, nici prin magazine, nici la teatru, nici la concerte; stătea mereu acasă, încăperile cele mari îi insuflau un fel de groază şi nu se simţea bine decât în birou sau în camera ei, unde se aflau icoanele pe care le adusese cu ea de acasă şi peisajul care-i plăcuse la expoziţie. Nu cheltuia aproape nimic pentru ea, aproape tot atât de puţin ca atunci când stătea cu tatăl ei.

Iarna se scurgea posomorâtă. În tot oraşul se juca cărţi şi când se născocea altă distracţie – coruri, lecturi sau şedinţe de desen – era şi mai plicticos. În societatea de la Moscova erau prea puţini oameni înzestraţi cu vreun talent artistic; la toate seratele se produceau mereu aceleaşi persoane – cântând sau recitând – astfel că plăcerea artistică se pierdea şi se transforma pentru cei mai mulţi într-o corvoadă obositoare şi monotonă.

Afară de aceasta, nu era zi în care Laptevii să nu aibă vreo supărare. Bătrânul Feodor Stepanovici, care vedea tot mai puţin – doctorii spuneau că în curând va orbi – nu se mai ducea la depozit. Feodor nu mai dădea nici el pe acolo. Stătea toată ziua acasă şi scria. Panaurov fusese numit în sfârşit în alt oraş, cu rangul de consilier de stat. Până să-şi ia noul post în primire, stătea la hotelul Dresda şi venea în fiecare zi să-i ceară bani lui Laptev. Kiş îşi terminase cu ajutorul lui Dumnezeu studiile la universitate; acum aştepta ca Laptevii să-i găsească un post şi între timp stătea toată ziua pe capul lor istorisindu-le pe-ndelete, în amănunt, tot felul de

lucruri nesărate. Toate neplăcerile acestea erau obositoare şi făceau viaţa zilnică nesuferită.

Piotr intră şi anunţă vizita unei necunoscute. Pe cartea de vizită era scris: Iosefina Iosefinovna Milan.

Iulia Sergheevna se ridică alene şi se retrase în odaia ei. Îi amorţise un picior şi abia şi-l putea mişca. O doamnă slabă, foarte palidă, cu sprâncenele castanii, îmbrăcată toată în negru, intră în birou. Îşi împreună braţele pe piept şi spuse cu o voce rugătoare:

— Domnule Laptev, salvează-mi copiii.

Laptev mai auzise cândva zăngănitul de brăţări, mai văzuse chipul acela acoperit cu un strat gros de pudră şi recunoscu de îndată persoana la care cinase, atât de fără rost, înainte de a se căsători. Era cea de a doua „nevastă" a lui Panaurov.

— Salvează-mi copiii! repetă ea cu faţa tremurătoare. (Dintr-odată păru bătrână, într-o stare de plâns şi ochii i se înroşiră.) Dumneata singur ne poţi salva. De aceea am dat ultimul ban ca să vin la Moscova şi să-ţi vorbesc. Copiii mei rămân muritori de foame.

Spunând aceasta voi să cadă în genunchi; speriat, Laptev se repezi şi o apucă de braţ, reţinând-o.

— Ia loc, ia loc, te rog… bâigui el.

— Nu mai avem nici cu ce să ne cumpărăm pâine, spuse ea. Grigori Nikolaici pleacă din oraşul nostru şi nu vrea să mă ia nici pe mine, nici pe copii cu el… Toţi banii pe care dumneata eşti aşa de generos să-i trimiţi îi cheltuieşte numai pentru el. Ce să ne facem? Bieţii mei copii!

— Linişteşte-te, te rog. Am să dau ordin ca banii să fie trimişi de aici înainte pe numele dumitale.

După ce mai plânse un timp, se potoli şi Laptev observă că lacrimile săpaseră făgaşe prin stratul de pudră şi că începuse să-i mijească mustaţă.

— Eşti foarte generos, domnule Laptev, fii te rog, îngerul nostru păzitor, zâna noastră cea bună. Spune-i lui Grigori Nikolaici să nu mă părăsească, să mă ia cu el. Îl iubesc; îl iubesc nebuneşte, este singura mea bucurie.

Laptev îi dădu o sută de ruble şi-i făgădui să-i vorbească lui Panaurov. Însoţind-o până în vestibul îi era mereu teamă să nu înceapă din nou să plângă sau să nu-i cadă iarăşi în genunchi.

Abia plecase şi apăru Kiş, apoi Kostea cu un aparat fotografic. În ultima vreme căzuse în patima fotografiatului. Fotografia de mai multe ori pe zi pe toţi ai casei şi noua lui ocupaţie îi dădea atâta bătaie de cap şi atâtea necazuri încât şi slăbise.

Spre seară, puţin înaintea ceaiului, sosi şi Feodor. Se aşeză într-un colţ al biroului şi deschise o carte, rămânând multă vreme cu ochii pe o pagină, fără să o citească. Îi trebui multă vreme până să-şi bea ceaiul. Faţa îi era stacojie. În prezenţa sa, Laptev simţea că-l apasă ceva. Însăşi tăcerea lui îl scotea din fire.

— Poţi să feliciţi Rusia, spuse în sfârşit Feodor. A apărut un nou publicist. Dar, lăsând gluma la o parte, află, frăţioare, că am ouat un articolaş, mai mult un fel de încercare. Uite, ţi l-am adus. Citeşte-l, scumpule şi dă-ţi părerea, dar sincer.

Scoase un caiet din buzunar şi i-l întinse. Articolul era intitulat: „Sufletul rus”. Era plicticos, într-un stil greoi, lipsit de personalitate, aşa cum scriu oamenii fără talent, încântaţi totuşi de ei înşişi. Ideea de bază era că intelectualul are dreptul să nu creadă în supranatural, dar că trebuie să-şi ascundă necredinţa ca să nu ducă şi pe alţii în ispită şi să le zdruncine credinţa. Fără credinţă, idealismul nu e posibil şi singur idealismul este predestinat să salveze Europa şi să arate omenirii adevărata ei cale.

— Dar nu spui de ce anume trebuie salvată Europa? obiectă Laptev.

— Asta se-nţelege de la sine.

— Nu se-nţelege nimic! stărui Laptev, plimbându-se prin cameră. Nu se înţelege nici măcar pentru ce ai scris toate astea. În sfârşit! Te priveşte!

— Vreau să-l scot în broşură.

— Treaba ta.

Urmă o clipă de tăcere, apoi Feodor suspină şi spuse:

— Este foarte, foarte trist, Alioşa, că avem vederi atât de diferite. Dar, scumpe frăţioare, suntem amândoi ruşi, pravoslavnici, oameni cu idei largi. Ideile înguste ale nemţilor şi ale ovreilor pot oare să ne convină? Nu suntem, nici tu, nici eu, nişte terchea-berchea, ci reprezentanţii unei familii însemnate de neguţători.

— Despre ce familie însemnată vorbeşti? îl întrerupse Laptev, stăpânindu-şi cu greu mânia. O

familie însemnată! Moşierii porunceau argaţilor lor să-l bată cu nuielele pe bunicul nostru şi ultimul conţopist avea dreptul să-l plesnească. Bunicul îl omora în bătăi pe tata şi tata pe noi. Ce ne-a dat oare, mie sau ţie, familia asta „însemnată”? Ce nervi şi ce sânge am moştenit noi? De trei ani judeci ca un ţârcovnic, şi ceea ce ai scris tu este o aiureală slugarnică. Şi eu? Nici eu nu sunt mai breaz. Uită-te la mine: nici abilitate, nici îndrăzneală, nici voinţă. Mă tem la fiecare pas ca şi cum m-aş aştepta mereu să fiu bătut. Mă fâstâcesc în faţa oricărei nulităţi, în faţa oricărui nătărău, a oricărei vite, care nu-mi ajunge la degetul mic nici din punct de vedere moral, nici din punct de vedere spiritual. Mi-e frică de portari, de uşieri, de sergenţii de stradă, de jandarmi. Mi-e frică de toată lumea fiindcă m-am născut dintr-o mamă înnebunită de spaimă, ca o sălbăticiune încolţită, şi fiindcă am fost terorizat şi bătut de copil. Am face bine şi tu şi eu să nu avem copii. Ah, dacă ar da Dumnezeu să se încheie cu noi această blestemată „familie însemnată de neguţători”…

În clipa aceea intră Iulia Sergheevna şi se aşeză lângă masă.

— Discutaţi? întrebă ea. Nu vă tulbur?

— Nu, surioară! răspunse Feodor. Era o discuţie de principii. Pretinzi, reluă el, întorcându-se către fratele său, că familia noastră e aşa şi pe dincolo. Totuşi a izbutit să creeze o întreprindere de milioane; este şi asta ceva.

— Mare lucru e întreprindere de milioane! Un om nu prea deştept şi fără daruri deosebite se apucă de negustorie, apoi se îmbogăţeşte. Vinde de azi pe mâine ce-i cade în mână, fără niciun sistem, fără niciun scop, fără măcar să fie mort după bani; face comerţ în virtutea inerţiei şi se poate spune mai curând că banul trage la el, decât că el fuge după bani. Rămâne toată viaţa negustor şi până la urmă îşi îndrăgeşte negoţul numai fiindcă poate să poruncească vânzătorilor şi să-şi bruftuluiască clienţii. Este epitrop la biserică numai ca să poruncească ţârcovnicilor şi să-i oblige să-i facă pe voie. Primeşte să fie eforul unei şcoli numai din plăcerea de a şti că dascălul este sub ordinele lui şi de a-şi da aere de superior faţă de el. Acestui soi de negustor nu-i place să facă negoţ, ci numai să poruncească, să

comande şi depozitul nostru nu e o întreprindere de comerţ, ci o cameră de tortură. Pentru un comerţ aşa cum îl înţelegeţi voi, aveţi nevoie de funcţionari lipsiţi de personalitate, oameni nenorociţi şi fricoşi. Îi formaţi după cum vreţi voi, obligându-i de copii să vă facă temenele pentru fiecare îmbucătură de pâine şi le vârâţi în cap că sunteţi binefăcătorii lor. Sunt sigur că n-ai angaja pentru nimic în lume la depozit pe cineva cu studii universitare.

— Cei ce ies din universitate nu convin comerţului nostru.

— Nu-i adevărat! strigă Laptev. Şi asta-i minciună.

— Iartă-mă, spuse Feodor, ridicându-se, dar mi se pare că scuipi în puţul de unde bei; dispreţuieşti întreprinderea noastră, dar profiţi de pe urma ei.

— Aha, aici voiam să ajung! izbucni Laptev într-un râs amarnic, privindu-şi cu mânie fratele. Dacă n-aş face parte din "însemnata noastră familie", dacă aş avea măcar de cinci parale voinţă şi îndrăzneală, aş fi renunţat de mult la aceste venituri şi aş fi încercat să-mi câştig singur pâinea. Dar în depozitul vostru aţi izbutit să-mi smulgeţi de copil orice personalitate. Acum sunt de-ai voştri.

Feodor se uită la ceas şi se pregăti grăbit să plece. Sărută mâna cumnatei sale şi ieşi, dar în loc să nimerească în vestibul, intră în salon, apoi în camera de culcare.

— Am uitat unde dau uşile! bolborosi el ruşinat. Ce ciudat e împărţită casa asta, nu-i aşa?

În timp ce-şi îmbrăca blana, părea înmărmurit şi trăsăturile lui exprimau suferinţă. Mânia lui Laptev se potolise. Se îngrijoră şi-i fu milă de fratele său. Şi dintr-odată i se trezi în suflet, caldă şi bună dragostea frăţească ce i se păruse că se stinge puţin câte puţin în ultimii trei ani. Îl cuprinse o dorinţă năvalnică să-l facă pe Feodor să simtă duioşia din inima sa.

— Vino să mănânci cu noi, îi spuse el, bătându-l pe umăr. Vrei?

— Da, da… Dar dă-mi puţină apă.

Laptev alergă el însuşi în sufragerie şi luă din bufet primul pahar pe care-l găsi – era un pahar gros de bere – îl umplu cu apă şi i-l aduse. Feodor bău cu sete, apoi dintr-odată muşcă paharul. Se auzi un scrâşnet de dinţi

şi de sticlă, apoi un sughiţ de plâns. Apa îi curse pe blană şi pe redingotă.

Laptev, care nu văzuse până atunci vreun bărbat plângând îşi pierdu cumpătul şi, speriat, nu ştia ce trebuia să facă. Se uită pierdut, simţindu-se parcă vinovat, la Iulia şi la fata din casă, care scoteau blana de pe Feodor şi-l duceau înapoi în birou. Iulia îl întinse pe un divan şi se aşeză în genunchi la căpătâiul lui.

— Nu-i nimic, căuta ea să-l liniştească, e din pricina nervilor.

— Draga mea, spuse el, îmi vine foarte greu… sunt foarte, foarte nenorocit: am încercat cât am putut să ascund…

O luă de gât şi îi şopti la ureche:

— În fiecare noapte o văd pe sora mea, Nina… Vine regulat şi se aşază lângă pat într-un fotoliu…

După vreun ceas, în timp ce îşi punea blana în vestibul, era din nou surâzător şi nu se mai ruşina decât de fata din casă. Laptev se duse să-l însoţească până acasă.

— Vino’ mâine să mănânci cu noi! îi spunea el mereu ţinându-l de braţ. De Paşti o să mergem împreună în străinătate. Ai nevoie să schimbi aerul, altfel nu mai e nimic de făcut cu tine.

— Da, da, o să mergem. Şi o s-o luăm şi pe Iulia cu noi.

Când se întoarse acasă, Laptev o găsi pe nevastă-sa într-o stare de mare nervozitate. Întâmplarea cu Feodor o impresionase adânc şi nu izbutea să se liniştească. Nu plângea, dar era foarte palidă şi nu-şi găsea locul în pat. Degetele-i îngheţate frământau plapuma, perna şi mâinile lui Alexei Feodorîci. Ochii i se măriseră şi erau plini de spaimă.

— Nu mă părăsi! îl imploră ea. Spune-mi de ce nu mă mai rog lui Dumnezeu? Ce s-a făcut cu credinţa mea, Alioşa? De ce discutaţi despre religie în faţa mea? Tu şi cu prietenii tăi mi-aţi tulburat judecata şi acum nu mă mai pot ruga…

Laptev îi puse o batistă udă pe frunte, îi încălzi mâinile, îi dădu ceai şi ea se strângea plină de teamă la pieptul lui.

Spre ziuă, sfârşită, adormi. Laptev şedea pe marginea patului şi o ţinea de mână. Nici el nu putu dormi. A

doua zi se simţi frânt, năuc, cu un gol în cap şi rătăci până seara fără rost, alene, prin casă.

XVI

Medicii declarară că Feodor suferea de o boală mintală. Laptev nu mai ştia de mult ce se petrece în Piatniţkaia, iar depozitul acela posomorât unde nu se mai ducea nici bătrânul nici Feodor, îi făcea impresia unui mormânt. De câte ori Iulia îi spunea că ar trebui să treacă zilnic pe la depozit şi prin Piatniţkaia, Laptev tăcea sau începea să vorbească cu ciudă despre copilărie, mărturisind că nu-i poate ierta bătrânului suferinţele pe care trebuise să le îndure de la el, şi că din pricina acestor suferinţe nu voia să mai audă de casa părintească…

Într-o duminică dimineaţă, Iulia se duse singură în Piatniţkaia. Îl găsi pe bătrân în salonul cel mare în care se făcuse sfeştania în cinstea ei. Stătea nemişcat într-un jilţ, îmbrăcat cu obişnuita-i haină de pânză, fără cravată şi în papuci. Clipea mereu din ochii lui betegi.

— Eu sunt, nora dumitale, îi spuse Iulia, apropiindu-se de el. Am venit să văd ce faci.

Emoţionat, Feodor Stepanîci începu să răsufle zgomotos. Mişcată de nenorocirea şi de singurătatea lui, Iulia îi sărută mâna. Bătrânul îi pipăi faţa, capul şi încredinţându-se că era într-adevăr nora sa, făcu semnul crucii peste ea.

— Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc că ai venit. Mi-am prăpădit ochii şi nu mai văd nimic. Abia zăresc fereastra şi focul, dar nu mai deosebesc oamenii şi mobilele. Da, orbesc. Feodor a căzut şi el bolnav şi fără ochiul stăpânului toate merg prost. Dacă se întâmplă ceva, clienţii n-au cui să se adreseze. Personalul o s-o ia razna. Ce are Feodor? A răcit, desigur. Eu n-am ştiut ce e boala, nu m-am îngrijit şi n-am fost la doctor în viaţa mea!

Potrivit obiceiului său, începu iar să se laude. Între timp, în sufragerie servitorii puneau masa pe care o încărcau cu gustări şi sticle cu vin. Una dintre sticle avea forma turnului Eiffel. Aduseră apoi o farfurie cu piroşti care răspândeau un miros de orez şi peşte.

— Rog pe scumpa mea noră să guste ceva! îi spuse bătrânul.

Iulia îl luă de braţ, îl duse la masă şi-i turnă un păhărel de votcă.

— Am să vin şi mâine, îi spuse ea, şi am să-ţi aduc şi nepoţelele, pe Saşa şi pe Lida. O să le pară rău că eşti atât de singur şi or să te dezmierde.

— Nu, să nu le aduci; sunt copile din flori.

— Cum din flori? Părinţii lor erau doar cununaţi.

— Fără învoirea mea. Eu nu le-am dat binecuvântarea şi nu vreau să ştiu de fetele lor. Lasă-le în plata Domnului.

— Spui lucruri ciudate, Feodor Stepanîci! oftă Iulia.

— În evanghelie scrie că copiii trebuie să-şi respecte părinţii şi să aibă frica lor.

— Dar nu este aşa! Evanghelia spune că trebuie să iertăm chiar duşmanilor noştri.

— În meseria noastră nu se poate ierta. Dac-ai sta să ierţi tuturor, ai da faliment în trei ani.

— Dar să ierţi, să spui cuiva, oricât ar fi de vinovat, un cuvânt bun, de mângâiere, nu preţuieşte mai mult decât orice, chiar decât bogăţia?

Iulia încercă să-l îmbuneze pe bătrân, să trezească în el un simţământ de milă, de pocăinţă, dar orice-i spunea, el o asculta cu un zâmbet, aşa cum oamenii mari îi ascultă pe copii.

— Feodor Stepanîci, continuă totuşi hotărâtă Iulia, eşti de acum bătrân, Dumnezeu te va chema curând la el. Şi n-are să te întrebe cum ţi-ai făcut treburile şi dacă negoţul dumitale era înfloritor. Are să te întrebe dacă ai avut inimă bună, dacă nu te-ai purtat aspru cu cei mărunţi şi slabi, cu slugile şi slujbaşii dumitale, de pildă.

— Am fost întotdeauna un adevărat binefăcător cu oamenii mei, care vor trebui să mă pomenească veşnic! declară el cu cea mai adâncă convingere.

Mişcat totuşi de tonul pătruns cu care vorbise Iulia şi ca să-i facă plăcere, îi spuse:

— Bine, adu-mi mâine nepoţelele, am să spun să le cumpere daruri.

Ţinuta bătrânului era neîngrijită; pieptul şi genunchii îi erau plini de scrum de ţigară; se vedea că nimeni nu-i mai lustruia cizmele şi nu-i peria hainele. La masă orezul nu era bine fiert, şervetele miroseau a săpun, slugile tropăiau şi trânteau. Toată casa avea, ca şi bătrânul, acelaşi aer de părăsire. Dându-şi seama de

starea aceasta, Iuliei îi fu ruşine şi de ea şi de bărbatul său.

— Am să vin neapărat şi mâine! repetă ea.

Inspectă toată casa, porunci să se deretice camera bătrânului şi să se aprindă candelele la icoane. Când intră la Feodor îl găsi stând cu ochii pe o carte fără să citească. Iulia stătu puţin de vorbă cu el, dădu ordin să se deretice şi camera lui, apoi coborî la parter unde locuiau salariaţii.

În mijlocul sălii în care mâncau, un stâlp de lemn susţinea tavanul ca să nu se prăbuşească. Camerele erau scunde, întunecoase, zidurile acoperite cu un tapet ieftin de hârtie. Pretutindeni plutea un miros greu de fum şi de bucătărie. Fiind duminică, toţi salariaţii erau acasă şi aşteptau masa, aşezaţi pe paturi. Când o văzură pe Iulia intrând, săriră toţi în picioare şi răspunseră sfios întrebărilor ei, privind-o pieziş ca nişte deţinuţi.

— Dumnezeule, spuse ea, ridicând braţele, da' prost staţi aici! Nu vă înăbuşiţi aşa, claie peste grămadă?

— Claie peste grămadă, dar nu năpăstuiţi! îi răspunse Makeicev. Vă datorăm multe binefaceri şi rugăm pe milostivul Dumnezeu să vă ţie!

— Corespunderea vieţii este cu ambiţia persoanei! grăi ca de obicei, păsăreşte, Pociatkin.

Văzând că Iulia nu înţelege Makeicev se grăbi să adauge:

— Suntem oameni de condiţie modestă şi trebuie să trăim potrivit stării noastre.

Iulia ţinu să vadă dormitoarele ucenicilor şi bucătăria, făcu cunoştinţă cu chelăriţa şi plecă foarte nemulţumită.

— Trebuie neapărat şi cât mai curând să ne mutăm în Piatniţkaia, spuse ea bărbatului ei îndată ce se întoarse acasă, şi tu să te duci în fiecare zi la depozit.

Rămaseră apoi un timp fără să spună un cuvânt, şezând unul lângă altul în birou. Lui Laptev i se pusese o piatră grea pe suflet şi nu avea niciun chef să se ducă nici în Piatniţkaia, nici la depozit, dar ghicea gândul nevestei sale şi n-avea tăria să i se împotrivească.

O mângâie pe obraz şi îi spuse:

— Am o presimţire că viaţa noastră este încheiată şi că de acum înainte începe pentru noi o umbră de viaţă, cenuşie, ştearsă. Când am aflat că boala lui Feodor nu

se mai poate vindeca, am plâns. Am copilărit împreună şi tinereţea tot împreună ne-am petrecut-o. Îl iubeam din toată inima şi dintr-odată, ce nenorocire! Când am înţeles că l-am pierdut, mi s-a părut că am rupt definitiv cu trecutul. Şi acum când îmi spui că trebuie să mă reîntorc neapărat în casa din Piatniţkaia, în puşcăria aceea, mi se pare că se prăbuşeşte şi viitorul.

Se ridică, se duse la fereastră şi se uită pe stradă.

— Orice am încerca să facem, trebuie să ne luăm adio de la gândul fericirii. Fericirea nu există. Eu nu am ştiut ce-i fericirea şi cu siguranţă că nici nu poate fi găsită. O singură dată am fost totuşi şi eu fericit: când am stat o noapte întreagă sub umbreluţa ta. Nu ştiu dacă-ţi mai aduci aminte; o dată ţi-ai uitat umbreluţa la Nina în cameră. Eram îndrăgostit nebun de tine: am deschis umbreluţa şi am stat toată noaptea sub ea, beat de fericire.

Lângă bibliotecă era un scrin de mahon cu ornamente de bronz. Laptev păstra acolo tot felul de lucruri care nu mai foloseau la nimic, între altele şi umbreluţa Iuliei. O scoase şi o arătă nevesti-sii:

— Iat-o.

Iulia se uită la ea, o recunoscu şi surâse melancolic.

— Îmi aduc aminte. Când mi-ai făcut declaraţia ta de dragoste, o ţineai în mână…

Văzând că Laptev se pregătea să iasă în oraş, adăugă:

— Dacă poţi, te rog, întoarce-te mai devreme, mi-e urât fără tine!

Ducându-se după aceea în camera ei, rămase îndelung pe gânduri, cu ochii la umbreluţă.

XVII

În ciuda complexităţii şi volumului important al afacerilor, la depozit nu exista niciun contabil; din registrele pe care le ţinea unul dintre salariaţi nu pricepeai nimic, iar cu reprezentanţii de comerţ nemţi şi englezi care veneau zilnic, vânzătorii discutau despre politică şi despre religie. Mai venea şi un nobil scăpătat, veşnic beat, bolnav şi într-un hal fără de hal. Traducea corespondenţa cu străinătatea. Băieţii îl porecliseră „Slăbănogul" şi-i puneau sare în ceai.

Chipul acesta de a face comerţ i se părea lui Laptev o aberaţie. Se ducea acum în fiecare zi la depozit şi încerca să pună o rânduială nouă. Interzise vânzătorilor să mai bată pe ucenici şi să râdă de clienţi; fu revoltat de faptul că se trimitea în bătaie de joc în provincie, drept nou-nouţă, marfă veche şi demodată. Acum el conducea totul, dar ca şi mai înainte tot nu ştia care este situaţia exactă a averii, dacă treburile merg bine, ce leafă primeau principalii salariaţi şi aşa mai departe. Socotindu-l tânăr şi fără experienţă, Pociatkin şi Makeicev îi ascundeau multe lucruri şi seara se sfătuiau îndelung în şoaptă cu bătrânul care orbise de tot.

Într-o dimineaţă, pe la începutul lui iunie, Laptev şi Pociatkin se duseră să mănânce la restaurantul Bubnov ca să discute despre afaceri. Pociatkin era de mult funcţionar la Laptevi. Intrase la ei de la vârsta de opt ani. Era considerat aproape ca făcând parte din familie; era omul lor de încredere şi seara când pleca de la depozit, luând toţi banii din casă şi umflându-şi buzunarele cu ei, nimănui nu i-ar fi trecut prin minte vreo umbră de bănuială. Era primul reprezentant al firmei şi la depozit şi la biserică unde înlocuia acum pe bătrân şi îndeplinea însărcinările acestuia de epitrop. Din pricina asprimii faţă de cei ce se aflau sub ordinele lui, vânzătorii şi ucenicii îl porecliseră Maliuta Skuratov[23].

Intrând în restaurant făcu semn chelnerului şi-i porunci:

— Dă-ne, prietene, o jumătate de fenomen şi douăzeci şi patru de buclucuri.

Puţin după aceea, chelnerul aduse pe o tavă o jumătate litru de votcă şi mai multe farfurii cu gustări.

— Ascultă, prietene, porunci iarăşi Pociatkin, adu-ne acum o porţie de mare meşter al calomniei şi al bârfelii cu piureu de cartofi.

Chelnerul nu pricepu, se fâstâci, vru să spună ceva, dar Pociatkin îl fulgeră cu privirea şi se răsti:

— Şi afară de asta!

Chelnerul se gândi multă vreme, apoi se sfătui cu tovarăşii lui şi ghicind până la urmă despre ce e vorba, aduse o porţie de limbă.

După ce goliră câte două păhărele de votcă şi se înfruptară din gustări, Laptev îl întrebă pe Pociatkin:

— Spune-mi, Ivan Vasilîci, este adevărat că afacerile noastre au început să meargă prost în ultimii ani?

— Nici concepţie!

— Spune-mi drept şi limpede, ce venituri avem, care e situaţia averii noastre? Nu se poate merge aşa, orbeşte. S-a făcut mai zilele trecute inventarul. Nu te supăra, dar n-am încredere în el. Dumneavoastră socotiţi necesar să-mi ascundeţi ceva şi numai tatălui meu îi spuneţi adevărul. V-aţi deprins de mici cu diplomaţia şi nu vă puteţi dezbăra de ea. Dar ce rost mai are ea în cazul nostru? Te rog, să fii sincer. Care e situaţia afacerilor noastre?

— Totul depinde de fluctuaţia creditului! răspunse Pociatkin după o clipă de gândire.

— Ce înţelegi prin asta?

Pociatkin se pierdu într-un şir de explicaţii din care nu se putea pricepe nimic. Laptev trimise atunci după Makeicev. Acesta nu întârzie să sosească, luă din gustări, făcu o rugăciune, apoi cu vocea lui groasă şi puternică de bariton, spuse din nou că mai înainte de orice salariaţii firmei trebuiau să se roage zi şi noapte lui Dumnezeu pentru binefăcătorii lor:

— Bine, bine, dar mie dă-mi voie să nu mă consider binefăcătorul vostru! îl întrerupse Laptev.

— Fiecare om trebuie să-şi cunoască lungul nasului şi să-şi dea seama de condiţia lui. Dumnezeu a vrut ca să fii tatăl şi binefăcătorul nostru şi noi suntem robii dumneavoastră.

— Dar isprăviţi odată cu astea. Începeţi să mă plictisiţi, se supără Laptev. Fiţi vă rog, la rândul dumneavoastră binefăcătorii mei şi explicaţi-mi care e situaţia afacerilor noastre. Şi vă rog să nu mă trataţi ca

pe un copil. Altfel închid chiar mâine depozitul. Tata e orb, fratele meu se află într-o casă de sănătate, nepoatele mele sunt încă mici; nu pot să sufăr negustoria şi m-aş lăsa bucuros de ea, dar ştiţi bine că n-am pe cine pune în locul meu. Pentru Dumnezeu, lăsaţi diplomaţia.

Se întoarseră toţi trei la depozit să facă socotelile. Seara le continuară acasă, cu ajutorul bătrânului, care-i dezvălui fiului tainele sale comerciale, ca şi cum i-ar fi vorbit de vrăjitorie. Până la urmă rămase stabilit că veniturile se măreau cam cu o zecime în fiecare an şi că – socotind numai banii lichizi şi acţiunile – averea Laptevilor era de şase milioane.

Când pe la unu noaptea, după ce terminaseră cu socotelile, Laptev ieşi să ia aer, se simţea vrăjit de aceste cifre. Noaptea era liniştită, scăldată de lună, caldă, înăbuşitoare chiar. Zidurile albe ale caselor de dincolo de râul Moscova, porţile grele şi ferecate, tăcerea şi umbrele întunecate, totul dădea impresia unei fortăreţe şi nu lipseau decât santinelele înarmate. Laptev coborî în grădiniţa casei lor şi se aşeză pe o bancă lângă gardul dincolo de care se întindea grădina vecinilor. Mălinul era în floare. Laptev îşi aminti că în copilăria lui arborele acesta era tot atât de schilod ca şi acum; nu mai crescuse; rămăsese la fel ca şi atunci. Fiecare colţ al grădinii şi al curţii îi aducea aminte de trecutul îndepărtat. Când era copil, vedea ca şi acum printre arbuştii firavi curtea scăldată în lumina lunii. Umbrele erau tot atât de tainice şi de neliniştitoare. Ca şi atunci, un câine negru stătea culcat în mijlocul curţii şi ferestrele de la camerele băieţilor erau larg deschise. Dar amintirile acestea nu erau plăcute.

Paşi uşori se auziră în grădina vecină…

— Draga, scumpa mea! şopti lângă gard o voce de bărbat.

Li se auzea chiar răsuflarea: o pereche de îndrăgostiţi se sărutau. Laptev era încredinţat că milioanele şi afacerile lui, la care nu ţinea defel, îi vor strica toată viaţa şi îl vor face sclavul lor. Se şi vedea obişnuindu-se încetul cu încetul cu noua sa situaţie şi intrând în rolul de şef al firmei. Avea să se îndobitocească, să îmbătrânească şi până la urmă să moară ca orice

burghez, demn de plâns, acrit şi plictisit de moarte de toţi cei din jurul lui.

Dar cine-l împiedica oare să renunţe la milioane şi la afaceri, să iasă pe poarta grădinii şi să se ducă pentru totdeauna din curtea şi din casa pe care din copilărie nu le putea suferi?

Şoaptele şi sărutările din dosul gardului îl tulburau. Se ridică şi se întoarse în curte; îşi descheie cămaşa la piept şi se uită lung la lună. I se părea că o să poruncească portarului să-i deschidă poarta, că o să iasă şi nu o să se mai reîntoarcă niciodată. Inima i se umplu de o dulce bucurie la gândul libertăţii; râdea de fericire închipuindu-şi cât de minunată, poetică şi poate chiar sfântă ar fi viaţa lui…

Dar nu se clintea; stătea aşa, în picioare, şi se întreba: „Ce mă opreşte aici?”

Îi era ciudă pe el însuşi ca şi pe câinele negru care se tăvălea pe caldarâm în loc să fugă pe câmp, în pădure unde ar fi fost liber şi fericit. Acelaşi lucru îi împiedeca pe amândoi să părăsească curtea: obişnuinţa constrângerii, a robiei…

A doua zi, pe la amiază, plecă la nevastă-sa şi, ca să nu se plictisească, îl luă cu el pe Iarţev.

Iulia Sergheevna era la ţară, la Butovo, şi nu se dusese să o vadă de aproape o săptămână. De la gară, luă o trăsură şi Iarţev cântă tot drumul entuziasmat de vremea frumoasă.

Vila se afla într-un parc mare. Iulia Sergheevna îşi aştepta bărbatul, la douăzeci de paşi de poartă, pe aleea principală pe o bancă, sub un plop bătrân. Era îmbrăcată cu o rochie crem, elegantă şi spumoasă împodobită cu dantele; în mână ţinea faimoasa umbreluţă. După ce îi dădu bună seara, Iarţev se îndreptă spre casă, unde se auzeau ciripind glasurile Saşei şi Lidei. Laptev se aşeză alături de ea ca să-i vorbească despre afaceri.

— De ce ai stat atât de mult fără să vii? îl întrebă ea ţinându-l de mână. Stau toată ziua aici, pe bancă, şi aştept să te văd venind. Fără tine mi se urăşte.

Se ridică şi mângâindu-l pe păr se uită prelung la faţa, la umerii şi pălăria lui.

— Ştii, continuă ea roşindu-se, te iubesc. Mi-eşti drag. De cum te văd venind sunt fericită. Nici nu ştii cât

de fericită… De ce taci? Spune-mi ceva…

În timp ce-i vorbea despre dragostea ei, lui Laptev i se părea că sunt căsătoriţi de zece ani; îi era foame. Iulia îl luă de gât şi mătasea rochiei îi dezmierda obrazul.

Se desprinse uşor din îmbrăţişarea ei, se ridică şi, fără să spună un cuvânt se îndreptă spre casă. Fetiţele îi ieşiră înainte în fugă.

„Cum au crescut! se gândi el. Şi câte schimbări în trei ani! Şi mai sunt încă treisprezece, poate chiar treizeci de ani de viaţă. Cine ştie ce se va mai întâmpla? Om trăi şi om vedea!”

Sărută pe Saşa şi pe Lida, care se aninaseră de gâtul lui şi le spuse:

— Bunicul mi-a spus să vă sărut din partea lui; unchiul Fedea o să plece în curând; unchiul Kostea a scris din America şi vă sărută şi el. Se plictiseşte la expoziţie şi o să se întoarcă în curând. Iar unchiului Alioşa îi e foame.

Aşezându-se apoi în verandă, o văzu pe Iulia Sergheevna venind încet pe alee.

Dusă pe gânduri, avea o expresie tristă, fermecătoare. În ochi îi străluceau lacrimi. Nu mai era fata de altădată, subţirică, plăpândă, palidă, ci o femeie matură, frumoasă şi trupeşă.

Şi Laptev văzu cu câtă încântare Iarţev o privea apropiindu-se şi cum încântarea aceasta cu totul nouă îi ilumina tot chipul lui trist, dar cu desăvârşire răpit… Se părea că atunci o vedea pentru prima dată în viaţa lui. În tot timpul prânzului, pe verandă, Iarţev continuă să surâdă cu un aer de bucurie şi de sfială, fără să-şi ia ochii de la Iulia şi de la gâtul ei frumos.

Laptev se uita fără să vrea la el. Se gândea că mai erau treisprezece sau poate treizeci de ani de viaţă. Cine ştie ce avea să se mai întâmple!

Şi îşi spuse:

„Vom trăi şi vom vedea”.

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 1 (ianuarie) şi nr. 2 (februarie), din 1895, cu subtitlul: *(Povestire).* Semnată: A. Cehov şi Anton Cehov. Revizuită pentru culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

În vederea includerii în culegerea de *Opere,* Cehov a făcut serioase modificări şi importante prescurtări de text.

El a tăiat numeroase detalii și amănunte și a zugrăvit mai concis toate personajele. Caracterizarea lui Laptev a fost foarte mult revizuită. Astfel, în capitolul întâi sunt tăiate reflecțiile lui:

„[… se dispreţui adânc] pentru lipsa lui de voinţă și era gata să-și reproşeze cu o bucurie răutăcioasă faptul că, cu toată bogăţia lui imensă, nu-și poate cumpăra frumuseţe, dezinvoltură și talente, nici chiar falsificate."

Din scrisoarea lui Laptev către Kostea este scos următorul fragment:

„[… vom avea mult de discutat], dar voi susţine totdeauna, cu orice preţ, că oamenii care cred în Dumnezeu, în triumful dreptăţii, în judecata de apoi și în fericirea veșnică, sunt mult mai bogaţi sufleteşte și mai aproape de adevăr decât noi, niște idealiști sterili, care nu credem în nimic, ci doar *căutăm* să ne convingem că există un adevăr și că poate fi cunoscut. O iubesc și pentru că [a studiat la Moscova…]"

Sunt prescurtate discuţiile lui Laptev cu Iulia.

La cap. I:

„[Iarăși despre boala Ninei?]

— Oare nu se poate preveni cu niciun chip recidiva? întrebă el. Oare medicina e atât de neputincioasă?

[începu să vorbească despre medicină, repetând obișnuitele banalităţi], că ea tratează numai simptomele și, cu toate succesele, n-a reușit până acum să determine scăderea mortalităţii.

— Dar chiar succesele ei apar mai ales în autodistrugerea ei treptată, continuă el, adresându-se Iuliei Sergheevna. Medicina se mănâncă singură, încetul cu încetul. În trecut se făceau tratamente cu ierburi, apoi chimia a izgonit puţin câte puţin toate aceste ierburi din farmacii, iar acum ne tratăm cu alcaloizi; în trecut, numărul farmaciilor era menţinut artificial și trebuie să ne aşteptăm ca în cele din urmă să nu rămână nimic în locul lor. Medicina va fi înlăturată de igienă. «În fond, tema aceasta nu poate să intereseze câtuși de puţin pe o fată», se gândi Laptev cu ciudă și continuă: Igiena e foarte lăudată, se spune chiar că pe ici pe colo s-a obţinut scăderea mortalităţii prin măsuri de igienă, ca, de pildă, prin organizarea de cantine populare și aziluri de noapte. Această chestiune mă interesează foarte îndeaproape. Am fost sfătuit să deschid la Moscova un azil de noapte, ba am întocmit chiar și devizul. Dacă planul nostru se va realiza, atunci [un muncitor sosit seara la azil] să înnopteze va [primi] pentru cinci-șase copeici…"

La cap. IV a fost scos următorul pasaj:

„[… ca să nu dea prilej lumii să-i vorbească de rău]. Se gândea cu groază ce-o să se facă acum biata Iulia fără maică-sa; doar trebuie să se îngrijească de zestre, ca să iasă totul cum se cuvine, iar urâciunea aceea, cum îi spune ea doctorului, nu se pricepe la nimic.

Spre seară, vremea se linişti, se făcu frumos, și Laptev plecă cu Iulia în parc. Plimbându-se cu ea la braţ, îi povesti despre copilăria sa, despre universitate și în general despre viaţa de la Moscova, iar ea îl asculta foarte atentă. Când ajunseră într-o alee întunecoasă, nu se putu stăpâni să n-o strângă pătimaș la piept și să n-o sărute pe gură, iar ea îl sărută pe obraz. L-ar fi bucurat mai mult un singur zâmbet decât această sărutare pe obraz și atenţia ei plină de gravitate. Îl intimida faptul că ea și începuse să se pregătească pentru rolul de soţie „credincioasă și devotată" și, deși, îmbrăţișând-o, se simţea în al nouălea cer, nu putea să uite că ea nu-l iubea."

Din cap. XII a fost tăiată următoarea caracterizare a lui Laptev:

„[… se dovedea a fi o imitaţie grosolană]. Astfel de exemple abundă. Pe de altă parte, el nu-și putea aminti nici măcar un singur fapt care să dovedească discernământul lui artistic sau bun gust. [Sfios în viaţă], în lume, la teatru, la el acasă [era ciudat cât de îndrăzneţ și sigur pe el se arăta la expoziţii.] Conștiinţa faptului că poate cumpăra toate aceste tablouri îl făcea să se simtă sigur pe el și ori de câte ori își dădea seama de asta se simţea stingherit. Când își exprima cu voce tare părerea asupra vreunui tablou, un glas lăuntric, desigur conștiinţa, îi șoptea că în el vorbește sângele de negustor ahtiat după avere și că, criticându-l atât de îndrăzneţ pe pictor, se deosebește în fond prea puţin de fratele său, Feodor, când muștruluiește vreun vânzător sau vreun învăţător vinovat de ceva."

În cap. XV este prescurtată discuţia între cei doi fraţi: „[Despre ce familie însemnată vorbeşti?] O familie de mitocani! ţipă Laptev în culmea furiei şi aruncă scaunul spre cămin. Neam de mitocani, de nespălaţi! Bunicul nostru nu mai era iobag, dar ştiu precis că moşierii îl cotonogeau… [şi ultimul conţopist avea dreptul să-l plesnească. Bunicul îl omora în bătăi pe tata şi tata pe noi]. Neam de mitocani, blestemat, infect!

Laptev ieşi repede, dar se întoarse imediat şi continuă, bătând cu pumnul în masă: Ce nervi şi ce sânge am moştenit noi? Uită-te la mine…] Parcă-s o moluscă [nici abilitate…]" „[… să nu avem copii.] Cu noi trebuie să se stingă această familie, altfel – şi sunt convins de asta – urmaşii noştri n-ar fi decât nişte laşi, criminali şi nebuni! Feodor se cutremură şi spuse:

— Eşti prea brutal, Alioşa. Nu trebuie… [În clipa aceea intră…]"

Refăcând caracterizarea lui Iarţev, Cehov a tăiat din capitolul X, următorul pasaj:

„[… ai fi jurat că e profesor de ştiinţe naturale.] Studiul ştiinţelor naturale lasă asupra oamenilor de litere o amprentă specială, care se simte şi în metoda lor de lucru şi în modul cum dau definiţii, ba chiar şi în fizionomie.

Preocuparea cea mai de seamă a lui Iarţev era să-şi domine instinctele şi să trăiască cât mai raţional. Astfel, de pildă, el era convins că asprimea climei ruseşti predispune la lâncezeală şi la neglijarea toaletei, şi de aceea nu-şi permitea niciodată să se întindă ziua pe pat, se scula devreme, nu purta halat şi papuci şi-şi schimba zilnic cămaşa. Cu toate astea, hainele erau întotdeauna boţite pe el, surtucul îi şedea ca un sac, [Un alt intim…]"

Din cap. XIII a fost tăiată următoarea replică a lui Iarţev: „Nu înţeleg deloc, domnilor, ce aveţi împotriva dragostei? [spuse Iarţev venind în urma ei.] Oricât aţi filozofa, dragostea e, la urma urmei, o binefacere. Dacă uneori se întâmplă să fie amară şi distrugătoare, cauza nu trebuie căutată în ea, ci în noi înşine. Când unii sunt sătui, deştepţi şi buni, iar alţii flămânzi, proşti şi răi, orice binefacere nu duce decât la discordie, adâncind inegalitatea dintre oameni. [Toţi vorbesc de dragoste, şi în cărţi nu se scrie decât despre ea, în realitate însă iubim prea puţin, şi asta] mi se pare o mare lacună a vieţii noastre.

— E drept, [astea-s prostii…]"

În cap. X, Cehov a refăcut şi a prescurtat mult discuţia prietenilor lui Laptev despre literatură şi capitalism. Reproducem varianta iniţială, arătând ca şi până acum, între paranteze drepte, textul menţinut de Cehov în culegerea de *Opere.*

„[… spunea Kostea, uitându-se supărat la Iarţev.] – În «Însemnările unui vânător» găsim protestul împotriva iobăgiei, iar în «Anna Karenina», autorul se ridică împotriva înaltei societăţi, cu trivialitatea ei, şi de aceea aceste lucrări sunt importante şi folositoare. [Cât despre romanele... ...iar el încetase s-o mai iubească] şi alte dulcegării de felul ăsta [le declar nule şi] vă spun că sunt scrise numai ca să pervertească imaginaţia liceenilor şi a fetişcanelor."

„[… de adultere], despre faptul că în epoca noastră nimeni nu ştie să iubească cu adevărat, iar azi am citit că toţi pierim din cauza dragostei şi că singura salvare este să ne abţinem de la ea. [Dar alte subiecte nu găsesc? Sunt atâţia oameni] flămânzi [bolnavi] şi [nenorociţi], cărora desigur că nu le arde de dragoste şi [le e silă de astfel de cărţi.] Am trecut aseară cu Alexei prin piaţa Hitrov. Găseşti acolo o groază de oameni în zdrenţe, beţi, respingători, cu obrajii degeraţi. Mai bine ar scrie despre ei!

Laptev ştia ce-or să mai spună Kostea şi Iarţev, fiindcă participase de multe ori la asemenea discuţii. Singurul lucru nou şi neplăcut acum pentru el era [că nevasta lui ştia prea bine ce o îndemna să gândească astfel.]

— Despre gusturi nu se discută, spuse Iarţev, iar noi discutăm tocmai despre gusturi şi de aceea n-o să terminăm niciodată. [Dacă poezia nu rezolvă chestiunile care te preocupă, renunţă la ea şi [citeşte lucrări tehnice, de drept penal sau de economie politică, citeşte] articole de fond din ziare şi [articolaşe pe diverse teme ştiinţifice.] Vrei ca poezia să predomine în viaţa noastră, să se specializeze, dar ce nevoie ai de asta când îţi stau la dispoziţie atâtea lucrări de specialitate? [La ce bun să vorbeşti în «Romeo şi Julieta» în loc de dragoste] şi de ciocârlii."

„[… să răspândească în mase ştiinţele şi ideile umanitare.]

— Ah, Doamne, dacă nu-ţi plac, azvârle-le şi citeşte ceea ce-ţi trebuie şi-ţi satisface gusturile. Pe mine, însă mă plictisesc nuvelele şi schiţele fără dragoste. Când citesc, trag nădejde de fiecare dată că autorul o să-mi povestească despre dragoste ceva nou şi important; dar dacă repetă vechile cântece şi debitează vulgarităţi lipsite de interes, îmi vine să casc şi arunc cartea, dar nu simt deloc nevoia ca acest scriitor lipsit de talent să se ocupe de ştiinţă sau de morală."

„[… cultura face, sub ochii noştri, paşi uriaşi şi] sunt convins că [va veni vremea când] pentru un om cult va fi la fel de absurd să aibă milioane la bancă şi să se îmbogăţească pe socoteala muncitorilor, tot aşa cum ni se pare astăzi absurd să dai o fată de iobag pentru un câine de vânătoare. Treptat, educaţia va face ridicol capitalismul, şi acesta îşi va pierde orice importanţă.

[– Asta se va întâmpla] peste cinci mii de ani [zâmbi Kostea.] Peste cinci mii de ani, lui Rotschild i se vor părea ridicole [tezaurele sale… Nu, dragul meu], ajunge. [Nu trebuie să aşteptăm, ci să luptăm.]

— N-ai decât să lupţi dacă-ţi place, parcă ce-o să iasă din asta? Dacă un om cult, care e mai bogat decât dumneata, nu este convins că banii sunt un rău şi o prejudecată, n-ai să poţi face nimic cu de-a sila, fiindcă forţa e, în orice caz, de partea lui.

— Oare, nu crezi că ar accepta un compromis? [Când o pisică mănâncă din aceeaşi farfurie cu un şoarece… înseamnă că a fost obişnuită cu de-a sila.]

— De câte auzi toată ziua ţi se face capul calendar! spuse Laptev, şi-şi trecu palma peste frunte. Vezi dumneata, Ivan Gavrilîci, eu cred că majoritatea capitaliştilor din zilele noastre s-au convins de mult, din proprie experienţă, că fericirea nu constă în bani, că banii sunt un rău şi aşa mai departe. Ei n-au însă destulă convingere ca să înceapă altă viaţă. Niciunul nu e convins că ar face bine să renunţe la bani. În ceea ce mă priveşte, nu numai că-mi lipseşte această convingere, ci mi se pare chiar, uneori, că dacă tata mi-ar fi dat un milion, aş fi făcut mult bine.

— Dar te-ai şi deprins cu luxul, stimabile, îi răspunse Kocevoi.

— Cu ce lux? Dă-mi voie să te întreb, ce mi-au dat banii până acum? spuse Laptev, uitându-se sever la Kostea. [Crezi că sunt mai fericit decât dumneata] sau Iarţev? [Copilăria mea a fost…]"

„ – Ai spus că viaţa merge mereu înainte, începu Kostea, ca să schimbe vorba, dar după părerea mea, dacă vrei să ştii, merge înapoi.

— Lăsaţi, vă rog, spuse Iarţev iritat. Cine nu are ureche muzicală, i se pare că muzicanţii scârţâie şi că numai el îşi dă seama de asta. Viaţa are, credeţi-mă, o desfăşurare firească, nimic nu scârţâie şi numai cei care nu au ureche îşi închipuie că-n ea domneşte un haos teribil. Vă rog, calmaţi-vă!

Intrând după masă la el în birou, Laptev, cu nervii [încordaţi…]"

Nuvela a fost începută în toamna anului 1894 şi terminată în decembrie a aceluiaşi an. Într-o scrisoare către sora sa, Maria Pavlovna, Cehov spunea: „Dacă-l vezi pe Golţev, transmite-i că scriu pentru *Russkaia mîsl* o povestire din viaţa Moscovei. Laurii lui Boborîkin nu-mi dau pace şi scriu o povestire în genul romanului *Hotarul.* Dar Golţev şi Lavrov să nu se aştepte s-o primească înainte de decembrie, căci povestirea e mare, de vreo şase-opt coli." (22 septembrie 1894.) Cehov i-a comunicat acelaşi lucru şi lui V. Golţev: „Scriu pentru *Russkaia mîsl* o povestire din viaţa Moscovei. Nu-i prea mică, dar nici prea mare. Lucrez cu migală şi de aceea nu cred s-o termin înainte de decembrie." (6 octombrie.) Terminându-şi noua lucrare, Cehov arăta, într-o scrisoare către E. M. Şavrova: „Am urmărit o idee, dar a ieşit altceva, destul de dezlânat, nu curgător cum voiam eu… M-am plictisit de aceleaşi lucruri, am chef să scriu despre diavoli, despre femei vulcanice, fatale, despre vrăjitori, dar vai! mi se cer nuvele şi povestiri cuminţi, din viaţa Ivanilor Gavrîlici şi a nevestelor lor." (4 decembrie 1894.)

Trimiţând nuvela revistei, Cehov îi scrie lui Golţev: *„Trei ani (Scene din viaţa de familie)* – iată titlul viitoarei povestiri. Dacă nu-ţi place cuvântul *Scene,* lasă pur şi simplu *Din viaţa de familie* sau şi mai simplu *Povestire."* (Decembrie 1894.) Golţev s-a decis pentru ultima variantă.

După cum se vede dintr-o scrisoare adresată de Cehov, la 19 ianuarie 1895, lui A. S. Suvorin, povestirea a apărut cu intervenţiile cenzurii. „Numărul din ianuarie al revistei *Russkaia mîsl,* îi comunica Cehov, a fost pus la index, apoi iertat. Din povestirea mea, cenzura a tăiat rândurile referitoare la religie. *Russkaia mîsl* îşi trimite articolele la cenzură. Asta îţi taie tot cheful să mai scrii liber; scrii şi simţi tot timpul că te strânge cineva de gât."

În carnetul de însemnări al lui Cehov s-au păstrat multe adnotări făcute pentru nuvela *Trei ani.* O parte din ele au rămas neutilizate.

M. P. Cehov arată în amintirile sale că nuvela *Trei ani* oglindeşte unele trăsături ale familiei Cehov *(Anton Cehov şi subiectele operelor sale,* Moscova, 1923).

Soţia

— Te-am rugat de-atâtea ori să nu mai faci ordine pe masa mea de lucru! spuse Nikolai Evgrafîci. Întotdeauna după ce faci curat, nu mai pot să găsesc nimic. Era aici o telegramă. Pe unde ai aruncat-o? Fă bine şi caut-o. Vezi că e din Kazan; are data de ieri.

Slujnica, o femeie subţirică, palidă, cu o faţă nepăsătoare, găsi în coşul de sub masă câteva telegrame şi i le dădu doctorului fără să rostească un cuvânt. Dar toate erau locale, trimise de pacienţi.

Pe urmă căutară în salon şi în camera Olgăi Dmitrievna.

Se făcuse târziu, trecuse de miezul nopţii. Nikolai Evgrafîci ştia că soţia lui are să zăbovească mult, că n-are să fie înainte de cinci dimineaţa acasă. Se îndoia de fidelitatea ei, şi de fiecare dată când se întâmpla ca ea să întârzie, el nu dormea, suferea şi totodată îşi dispreţuia profund soţia, ura patul ei, oglinda, bombonierele şi toate acele zambile şi lăcrămioare care soseau pentru ea zilnic din partea cuiva şi care răspândeau prin casă un parfum dulceag de florărie. În asemenea nopţi el era cusurgiu, năzuros şi cicălitor. Tot aşa şi în seara aceea, i se părea că avea neapărat nevoie de telegrama pe care o primise de la fratele lui, cu toate că nu era decât o simplă felicitare cu prilejul sărbătorilor.

Pe masa din odaia soţiei sale, sub cutia cu scrisori zări deodată o altă telegramă şi-şi aruncă ochii pe ea. Fusese expediată din Monte Carlo, pe adresa soacrei lui, pentru Olga Dmitrievna, şi era iscălită de un

oarecare Michel. Din tot textul, el nu pricepu niciun cuvânt, fiindcă era scrisă într-o limbă străină, pe cât părea în englezeşte.

— Cine să fie acest Michel? Pentru ce îi scrie tocmai din Monte Carlo? Şi de ce pe adresa soacră-mii?

În cei şapte ani de căsnicie se obişnuise să suspecteze, să ghicească, să tragă anumite concluzii şi nu o dată îi venise în minte gândul că datorită acestei experienţe conjugale ar putea ajunge un detectiv strălucit. Intrând în biroul lui şi scormonindu-şi gândurile, îşi aminti numaidecât că cu un an şi jumătate în urmă, când fusese cu soţia lui la Petersburg, prânziseră la Kubas, împreună cu un fost coleg de şcoală, inginer la căile de comunicaţie, care le prezentase un tânăr de vreo 22–23 de ani, cu numele de Mihail Ivanîci, iar numele de familie al acestui tânăr suna scurt şi oarecum ciudat: Ris. Două luni mai târziu, doctorul zărise în albumul nevesti-sii fotografia aceluiaşi tânăr, în josul căreia era scris pe franţuzeşte:

„În amintirea prezentului şi în nădejdea viitorului”.

Pe urmă se mai întâlnise de vreo două-trei ori cu el în casa soacră-si… Acea perioadă coincidea perfect cu vremea când soţia lui începuse să lipsească tot mai des de acasă şi să se întoarcă în zori şi când ea îi cerea întruna să-i procure un paşaport pentru străinătate, şi pentru că el nu voia, se încinsese zile de-a rândul un adevărat război în casă, încât îi era şi ruşine de slugi.

Cu şase luni în urmă câţiva medici, colegi de-ai lui, constataseră că are un început de tuberculoză şi îl sfătuiseră să lase totul baltă şi să plece în Crimeea.

Aflând acest lucru, Olga Dmitrievna se arătase tare speriată şi, linguşindu-se pe lângă bărbatul ei, încercase să-l convingă că Crimeea e friguroasă şi plicticoasă şi că ar fi mai bine să plece împreună la Nisa, unde ea va avea grijă de odihna şi de sănătatea lui.

Acum pricepea el pentru ce nevastă-sa dorise atât de mult să plece tocmai la Nisa. Fiindcă Michel al ei locuia la Monte Carlo! Luă dicţionarul englezo-rus şi, încet-încet, mai traducând cuvintele, mai ghicindu-le înţelesul, izbuti să descifreze următoarea frază: „Beau în sănătatea mult adoratei mele. De mii de ori sărut picioruşul cel mic. Aştept nerăbdător să vii.”

Îşi închipuia ce caraghios şi ce jalnic rol ar fi avut el dacă s-ar fi înduplecat la rugămintea soţiei sale şi s-ar fi dus cu ea la Nisa. Îi venea să plângă de ciudă şi în culmea tulburării începu să se plimbe prin toate odăile. Îl chinuia mândria, firea lui cinstită şi dreaptă simţea un profund dezgust. Se întreba, încleştându-şi pumnii şi crispându-se de silă, cum a fost cu putinţă ca el, fiul unui popă de la ţară, cu educaţie de seminarist, tocmai el, un om cinstit, dintr-o bucată, care profesa chirurgia, să cadă în sclavie, să se supună într-un chip atât de ruşinos acestei fiinţe de nimic, acestei creaturi atât de slabe, de necredincioase şi de josnice.

„Picioruşul cel mic!”, şuieră el printre dinţi, mototolind telegrama. „Picioruşul cel mic!”

De pe vremea când se îndrăgostise de ea şi o ceruse în căsătorie, şi în toţi cei şapte ani câţi trăise alături de ea, nu-i mai rămăsese decât amintirea părului lung şi parfumat, a noianului de dantele vaporoase şi a picioarelor ei mici, într-adevăr foarte mici şi frumoase. I se părea că din toate îmbrăţişările trecute nu mai păstra decât pe mâini şi pe obraji senzaţia lăsată de atingerea mătăsii şi a dantelelor – altceva nimic. Nimic altceva – în afară de ţipetele, de crizele de isterie, de veşnicele reproşuri şi ameninţări şi de minciuni, minciuni la tot pasul…

Îi veni în minte cum uneori, când se afla la ţară, în casa părintească, se întâmpla să zboare pe neaşteptate în odaie vreo pasăre din ogradă, şi atunci pasărea lovea furioasă cu aripile în geam, se zbătea şi răsturna toate de prin casă; la fel i se părea că este şi cu femeia asta: dintr-o lume cu totul străină pătrunsese în viaţa lui şi o răvăşise. Cei mai frumoşi ani ai vieţii şi-i petrecuse ca într-un iad, visurile lui de fericire erau acum frânte, terfelite, sănătatea şi-o pierduse; casa lui e înţesată de mobilă vulgară, de cocotă. Din cele zece mii de ruble pe care le câştiga în fiecare an, nu izbutea niciodată să trimită acasă la maică-sa, preoteasa, măcar zece ruble; pe deasupra, mai trebuia să plătească nişte poliţe care atingeau suma de cincisprezece mii. Îşi spunea că nici dacă ar fi fost nevoit să stea în aceeaşi casă cu o bandă de tâlhari, tot nu i s-ar fi părut viaţa atât de definitiv şi ireparabil distrusă ca acum, trăind alături de această femeie.

Îl cuprinse tusea şi înecul. Ar fi trebuit să se culce în pat şi să se încălzească, dar nu era în stare, se plimba întruna prin odăi sau se aşeza pe un scaun şi, apăsând nervos creionul pe hârtie, scria maşinal: „Stimate domn… Picioruşul cel mic…”.

Către orele cinci se mai potoli şi începu să creadă că numai el era vinovat de toate. Îşi spunea că dacă Olga Dmitrievna s-ar fi căsătorit cu un alt bărbat care ar fi ştiut s-o stăpânească, atunci, cine ştie, poate că ar fi fost şi ea o femeie cinstită şi aşezată; el însă s-a dovedit a fi un prost psiholog, care nu cunoaşte sufletul femeii, şi mai este şi un om anost şi necioplit.

„Mie mi-a mai rămas puţin de trăit, gândi el, sunt un cadavru ambulant şi n-am ce căuta printre cei vii. De fapt ar fi acum chiar ciudat şi stupid să-mi apăr mai ştiu eu ce drepturi ale mele. Trebuie să am o explicaţie cu ea; n-are decât să plece la iubitul ei… O las să divorţeze şi iau toată vina asupra mea.”

Olga Dmitrievna sosi în sfârşit şi aşa cum venise de afară cu rotonda albă pe umeri, cu căciula şi cu galoşii, intră în birou şi căzu într-un fotoliu.

— Ah, ce băiat îngrozitor! Ce bondoc nesuferit! spuse ea, răsuflând din greu şi izbucni într-un plâns cu sughiţuri. Asta e curată necinste, curată neruşinare, urmă ea, bătând din picioare. Nu mai pot, nu mai pot, nu mai pot!

— Dar ce s-a întâmplat? întrebă Nikolai Evgrafîci, păşind spre ea.

— Îl ştii pe studentul Azarbekov? Ei bine, m-a condus până acasă şi mi-a pierdut geanta. Aveam cincisprezece ruble în ea. Mi le dăduse mama.

Plângea în toată legea, ca o fetiţă, lăsând să-i curgă şiroaie de lacrimi, încât nu numai batista, ci şi mănuşile se udară.

— Ei, ce să-i faci, oftă doctorul, ţi-a pierdut-o, ţi-a pierdut-o. Linişteşte-te acum. Trebuie neapărat să stăm de vorbă într-o chestiune.

— Dar ce sunt eu, milionară, ca să risipesc banii în halul ăsta? urmă ea să se vaiete. Azarbekov spunea că mă despăgubeşte, dar nu-l cred. E sărac…

Doctorul o rugă să se potolească şi să asculte ce vrea el să-i spună, dar ea dădea întruna zor cu studentul şi cu cele cincisprezece ruble.

— Ah, îţi dau mâine douăzeci şi cinci, numai taci odată, te rog, spuse el, scos din fire.

— Dar trebuie să-mi scot blana, izbucni ea. N-am să mă aşez la o discuţie serioasă, aşa, îmbrăcată! Ciudat mai eşti!

El o ajută să-şi scoată galoşii şi blana şi în timpul acesta simţi mirosul vinului alb, al vinului din care îi plăcea ei să bea de câte ori se delecta cu stridii. De altfel, în ciuda înfăţişării sale diafane, ea obişnuia să bea şi să mănânce peste măsură de mult.

Apoi ea se duse în odaia ei şi după puţin timp se întoarse gătită, de data asta ca pentru casă, pudrată şi cu ochii încă plânşi; se aşeză în fotoliu, lăsându-se pe spate în capotul vaporos, încărcat de dantele, încât din noianul de unde trandafirii el putu să desluşească numai părul lung despletit şi unul dintre picioruşele ei încălţat în pantof.

— Despre ce vrei să-mi vorbeşti? întrebă ea, legănându-se în fotoliu.

— Uite, întâmplător am dat peste asta… spuse doctorul, întinzându-i telegrama.

După ce o citi, ea ridică din umeri şi începu să se legene şi mai tare.

— Ei şi, făcu ea, este o felicitare obişnuită de Anul Nou şi atâta tot. Nu văd ce-ar putea fi secret în asta.

— Te bizui desigur pe faptul că nu ştiu englezeşte, spuse doctorul. Într-adevăr, nu ştiu, dar am în schimb dicţionar. Telegrama este din partea lui Ris, care bea în sănătatea mult adoratei lui şi care te sărută de mii de ori. Dar să lăsăm asta… urmă grăbit doctorul. În niciun caz nu am de gând să încep cu reproşuri şi să-ţi fac o scenă… Ne ajung scenele şi reproşurile de până acum. E timpul să le punem capăt… Uite ce vreau să-ţi spun: să ştii că din partea mea eşti liberă, poţi trăi cum doreşti.

Un timp nu se auzi în cameră decât plânsul ei încet.

— N-ai să mai fii nevoită să minţi şi să te prefaci, vreau să te scutesc de asta, urmă apoi Nikolai Evgrafîci. Dacă îl iubeşti pe acest tânăr, iubeşte-l. Dacă doreşti să pleci la el, în străinătate, pleacă. Tu eşti tânără, sănătoasă, pe când eu nu mai sunt decât un infirm… Mi-au rămas puţine zile de trăit… într-un cuvânt… înţelegi ce vreau să spun.

Era atât de tulburat, încât nu mai fu în stare să rostească nicio vorbă mai mult.

Plângând întruna şi vorbind cu un glas de parcă s-ar fi compătimit pe sine, Olga Dmitrievna recunoscu că îl iubeşte pe Ris, că s-au plimbat de mai multe ori împreună cu trăsura afară din oraş, că l-a vizitat chiar în camera lui la hotel şi că, într-adevăr, acum doreşte foarte mult să plece la el, în străinătate.

— Vezi, nu ţi-am ascuns nimic, încheie ea, oftând, tot sufletul mi l-am deschis. Te rog încă o dată fii mărinimos şi procură-mi un paşaport.

— Îţi repet, răspunse el, eşti liberă.

Atunci ea se ridică şi se aşeză într-un alt fotoliu mai aproape de el, să-i poată studia bine expresia feţei. Nu-l credea şi de aceea voia acum să citească gândurile lui ascunse. De altfel ea nu credea niciodată pe nimeni, şi în cele mai nobile intenţii ea bănuia întotdeauna scopuri meschine, josnice şi egoiste.

Pe când cerceta chipul lui, plină de curiozitate, doctorului i se păru că zăreşte în ochii ei două luminiţe verzi ca de pisică.

— Când am să capăt paşaportul? întrebă ea încet.

În clipa aceea, el ar fi dorit să-i răspundă „niciodată”, dar se stăpâni şi spuse:

— Când vrei.

— Plec numai pentru o lună, spuse ea.

— Ba nu, obiectă el, pleci la Ris pentru totdeauna. Te las să divorţezi, iau toată vina asupra mea şi Ris poate să te ia de nevastă.

— Nici nu mă gândesc să divorţez, spuse Olga Dmitrievna cu vioiciune, şi pe faţa ei se oglindi mirarea. Eu nu ţi-am cerut aşa ceva. Fă-mi rost de paşaport şi atâta tot.

— Dar de ce nu vrei să divorţezi? întrebă doctorul, pierzându-şi cumpătul. Ciudată femeie mai eşti şi tu, tare ciudată! Dacă te-ai îndrăgostit de el serios şi el te iubeşte de asemenea, apoi în situaţia voastră cel mai bun lucru pe care-l puteţi face este să vă căsătoriţi. Nu cumva mai stai să alegi între divorţ şi adulter?

— Te înţeleg acum, spuse ea, depărtându-se, iar faţa ei se făcu răutăcioasă, te înţeleg perfect; te-ai plictisit de mine şi ca să scapi de mine îmi impui divorţul. Îţi mulţumesc, nu-s chiar atât de proastă cum crezi tu. Nici

divorţ n-am să dau şi nici de la dumneata n-am să plec. N-am să plec, n-am să plec, n-am să plec! Întâi şi întâi, urmă ea, grăbită, de parcă s-ar fi temut să n-o întrerupă, n-am poftă să pierd situaţia mea în societate; pe urmă, trebuie să ţii socoteală că eu am 27 de ani împliniţi, pe când Ris are numai 23. Peste un an se plictiseşte de mine şi mă lasă. Şi la urma urmelor, dacă vrei să ştii, nu garantez că pasiunea mea pentru el are să fie de lungă durată. Asta e tot! Nu vreau să plec de aici şi gata!

— Atunci am să te dau afară din casă! strigă Nikolai Evgrafîci şi bătu din picior. Am să te dau afară, femeie neruşinată şi josnică!

— Om vedea noi, răspunse ea, părăsind camera.

La fereastră se iviseră de mult zorile şi doctorul tot mai şedea la masa lui, plimba creionul pe hârtie şi scria maşinal: „Stimate domn… Picioruşul cel mic”.

Din când în când se mai ridica şi străbătea camerele în lung şi în lat; într-una dintre aceste plimbări, pe când trecea prin salon, se opri deodată să privească îndelung fotografia făcută cu şapte ani în urmă, îndată după nuntă. Era o fotografie de familie; amândoi socrii lui, nevastă-sa Olga Dmitrievna, pe atunci în vârstă de douăzeci de ani şi el însuşi în postura tânărului şi fericitului soţ. Socrul, consilier intim, un om şiret şi ahtiat după bani, se arăta în fotografie rotofei, buhăit, cu obrazul proaspăt bărbierit. Soacra, o cucoană grăsulie, cu trăsături mărunte şi viclene, ca de dihor, îşi iubea odrasla cu pasiune şi o acoperea în toate, chiar dacă fiica ei ar fi sugrumat un om, ea ar fi tăcut chitic şi n-ar fi ştiut cum s-o cocoloşească mai bine. Olga Dmitrievna avea de asemenea trăsături mărunte şi viclene, dar mai expresive şi mai îndrăzneţe decât ale maică-sii; faţa ei n-ar fi putut fi comparată cu a unui dihor, ci cu a vreunui alt animal de pradă, de proporţii mai însemnate. Pe când el, Nikolai Evgrafîci, arăta în acea fotografie a fi un băiat tare bun, cumsecade şi naiv, cu zâmbetul lui blajin, de seminarist, care îi lumina chipul; i se citea în ochi credinţa naivă că această familie de hrăpăreţi în care soarta îl aruncase, are să-i dea şi poezie şi fericire şi toate câte le visase pe vremea când era student şi cânta:

De n-o iubeşti cu adevărat,

N-ai dreptul soaţă s-o numeşti!

Şi iar se întrebă nedumerit, cum a fost cu putinţă ca el, fiul unui popă de la ţară, om sincer şi dintr-o bucată, să cadă sub jugul unei creaturi atât de diferite de dânsul ca fire; să se dea cu totul, fără nicio putinţă de scăpare, pe mâinile unei fiinţe atât de false, de nule, de vulgare şi de josnice.

La orele unsprezece dimineaţa, pe când el îşi punea haina ca să se ducă la spital, intră în birou slujnica.

— Ce doreşti? o întrebă el.

— Doamna s-a sculat şi vă roagă să-i daţi cele douăzeci şi cinci de ruble pe care i le-aţi făgăduit aseară.

Publicată pentru prima oară în culegerea *Pocin (Inițiativa),* editată de Asociaţia iubitorilor de literatură rusă, Moscova, 1895, cu subtitlul: *(Povestire).* Semnată: Anton Cehov. Inclusă de Cehov, cu mici modificări şi fără subtitlu, în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Povestirea a fost scrisă la cererea lui N. I. Storojenko, preşedintele Asociaţiei iubitorilor de literatură rusă, şi terminată la 3 februarie 1895. Cehov îi scria în aceeaşi zi lui Storojenko: „Îţi trimit povestirea pentru culegere şi te rog să mă ierţi că am întârziat. Ţi-aş fi foarte recunoscător dacă mi-ai trimite corectura. Poate să schimb în corectură titlul, dacă găsesc ceva nou, mai potrivit." Nu se ştie dacă titlul *Soţia* a fost nou sau acelaşi ca în manuscris. Culegerea *Pocin* a apărut în aprilie 1895.

M. P. Cehov relatează: "…eu i-am adus din provincie subiectul povestirii *Soţia.* Povestirea redă aproape fidel viaţa nefericită de familie a lui A. A. Sablin, administratorul financiar din Iaroslavl. Nu cred că e cazul să vorbesc mai amănunţit despre acest subiect, întrucât povestirea este aproape o biografie a defunctului Sablin." *(Anton Cehov şi subiectele operelor sale,* Moscova, 1923, pag. 124.)

Scriitorul S. T. Semenov arată într-un articol *(Întâlniri cu A. P. Cehov,* apărut în revista *Puti,* nr. 2, 1913, pag. 38): „Îmi amintesc că L. N. (Tolstoi) era entuziasmat de povestirea lui A. P. – *Soţia".*

Frunte albă

Lupoaica flămândă se sculă ca să pornească la vânătoare. Cei trei puişori ai ei dormeau adânc, înghemuiţi unul într-altul, ca să-şi ţină de cald. Lupoaica îi linse şi plecă.

Era în martie, lună de primăvară, totuşi noaptea copacii încă trosneau de ger, ca în decembrie, şi cum scoteai limba afară, o simţeai înţepată de mii de ace. Lupoaica avea sănătatea şubredă şi devenise bănuitoare; tresărea fricoasă la cel mai mic zgomot, mereu cu gândul la puişorii rămaşi acasă, nu cumva să le facă cineva în lipsa ei vreun rău. Mirosul urmelor de cal şi de om, trunchiurile, stivele de lemne, drumul întunecos acoperit de bălegar, toate o speriau. I se părea că îndărătul fiecărui copac sunt pitiţi în întuneric oameni şi că undeva, dincolo de pădure, urlă câinii.

Nu mai era tânără şi mirosul îi slăbise, aşa că uneori lua urma vulpii drept urmă de câine, ba chiar, înşelată de miros i se întâmpla să se rătăcească, ceea ce nu păţise niciodată în tinereţe. Din pricina sănătăţii şubrede, nu mai vâna nici viţei, nici berbeci graşi, ca înainte vreme, şi ocolea de departe iepele cu mânji, hrănindu-se mai mult cu stârvuri; din carne proaspătă se înfrupta foarte rar, doar primăvara, când dădea peste o iepuroaică şi-i lua puii, ori când izbutea să se furişeze la vreun ţăran, pătrunzând în staulul mieilor.

La vreo patru verste de vizuina ei, la drumul mare, se afla un bordei. Acolo trăia Ignat, paznicul, un moşneag de vreo şaptezeci de ani, care tuşea mereu şi vorbea de unul singur. În vremea nopţii de obicei dormea, iar ziua

rătăcea prin pădure, cu flinta la umăr, fluierând după iepuri. Se vede că pe vremuri fusese mecanic la tren, căci de fiecare dată, înainte de a se opri din mers, avea obicei să-şi comande: „Maşină, stop!” şi când s-o ia din loc: „Viteză maximă!”

Era totdeauna întovărăşit de-o căţea mare, neagră, de rasă necunoscută, pe care o chema Arapka. Când căţeaua prea o lua razna înainte, el striga: „Mers înapoi!”. Câteodată moşului îi venea să cânte; atunci se clătina pe picioare şi adesea cădea jos (lupoaica credea că-i din pricina vântului), strigând: „Deraiere!”

Lupoaica îşi aducea aminte că toată vara şi toamna păscuseră în jurul bordeiului un berbec şi două mioare. Şi chiar deunăzi, când trecuse pe acolo, i se păruse că le aude behăind în staul. Acum, apropiindu-se de bordei, îşi făcea socoteala c-a venit martie şi, judecând după scurgerea vremii, trebuiau să fie miei în staul. Cum o rodea cumplit foamea, îşi închipuia cu ce poftă o să înfulece mielul, şi la asemenea gânduri, dinţii îi clănţăneau, iar ochii îi străluceau prin întuneric ca două luminiţe. Coliba lui Ignat, şura, staulul şi fântâna erau înconjurate de troiene înalte. Era linişte deplină. Arapka dormea, se vede, în şură. De pe troian, lupoaica trecu pe staul şi începu să scurme cu labele şi cu botul acoperişul de paie. Paiele fiind putrede şi sfărâmicioase, lupoaica era gata să se rostogolească înăuntru; în nări o izbiră deodată aburi calzi, miros de bălegar şi de lapte de oi. Un mieluţ simţind frigul începu să behăie uşurel. Sărind prin deschizătură în staul, sălbăticiunea căzu cu labele de dinainte pe ceva moale şi cald, pesemne că pe berbec şi în acelaşi timp ceva începu să scheaune, să latre şi să se tânguie c-un glăscior subţire. Oile se buluciră la perete şi lupoaica, înfricoşată, apucă ce-i căzu întâi în bot şi se zvârli afară…

Alerga încordându-şi toate puterile, În vreme ce Arapka, simţind lupul, urla înnebunită, găinile cotcodăceau în bordei, speriate, iar Ignat, ieşind pe prispă, striga:

— Viteza maximă! Ţignalul! Şi fluiera ca o locomotivă: U-U-U-U… Şi toată larma asta era sporită de ecoul pădurii.

În sfârşit, încetul cu încetul, toate amuţiră şi lupoaica se mai linişti puţin. I se părea că prada pe care o ţinea în

dinţi şi o târa pe zăpadă era mai grea şi mai vârtoasă decât erau mieluţii la acea vreme. Avea şi-un miros deosebit şi s-auzeau şi nişte sunete ciudate… Lupoaica se opri lepădându-şi prada pe zăpadă… ca să se odihnească înainte de a se apuca de ospăţ… şi deodată sări în lături cu scârbă. Nu era mieluţ, era un căţel negru, mare, căpăţânos şi cu picioare lungi, cu aceeaşi pată albă în frunte ca şi Arapka. Judecând după purtările lui, părea cam prostălău, un biet căţel de curte. Îşi linse spinarea boţită şi rănită; apoi, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, dădu din coadă lătrând către lupoaică. Ea se depărtă de dânsul, mârâind ca un câine. El după dânsa. Lupoaica întoarse capul, clănţănind din dinţi: căţelul se opri nedumerit, dar îndată după aceea, hotărând se vede că ăsta-i un joc, întinse botul spre bordei, prinzând a lătra tare şi vesel, de parcă ar fi poftit-o pe maică-sa, Arapka, să vină şi ea să se joace cu el şi cu lupoaica.

Începuse a se lumina de ziuă, şi când lupoaica se furişă prin păduricea deasă de plopi, se putea desluşi limpede fiecare copăcel. Găinuşele pădurii se treziseră şi falnicii cocoşi sălbatici se zburătăceau speriaţi de lătrăturile şi salturile nesăbuite ale căţelului.

„De ce-o fi alergând după mine? gândea înciudată lupoaica. Se vede că vrea numaidecât să-l mănânc…”

Ea şi puii ei îşi aveau sălaş într-o groapă nu prea adâncă: erau trei ani de când, pe-o furtună cumplită, fusese smuls din rădăcină un pin bătrân şi aşa se făcuse groapa. Pe fundul ei, acum căptuşit cu frunze şi muşchi, se aflau împrăştiate ciolane şi coarne de bou cu care se jucau lupanii. Semănau leit unul cu altul. Se treziseră şi stăteau alături la marginea gropii şi, privind la mama lor care venea, dădeau din coadă. Zărindu-i, căţelul se opri la distanţă, uitându-se ţintă; când băgă de seamă că şi ei îl priveau încordat, începu să-i latre supărat ca pe străini.

Se luminase de-a binelea; ieşise soarele, zăpada sclipea în jur şi el tot acolo stătea, lătrând de departe. Lupanii supseseră la mama lor, frământându-i cu labele burta slabă, în vreme ce ea rodea un os de cal alb şi uscat; era chinuită de foame, o durea capul de lătratul câinelui şi-i venea să se repeadă la oaspetele nepoftit şi să-l sfâşie.

Până la urmă, obosit, cățelul răguşi; văzând că nu se tem de el, ba chiar că nici nu-l mai iau în seamă, începu – mai oprindu-se, mai făcând un salt – să se apropie cu sfială de lupani. Acum, la lumina zilei, se vedea bine cu cine ai de-a face. Avea o frunte albă, mare, cucuiată, semn de mare prostie la câini, ochi mici, albastru spălăcit, în sfârşit o mutră cât se poate de neroadă. Apropiindu-se de lupani, îşi întinse lăboanţele-i mari şi, punându-şi botul pe ele, începu:

— Mnia… mnia… ngau… ngau… ngau!…

Lupanii, măcar că nu pricepură nimic, dădură din coadă. Atunci cățelul şterse unuia o labă peste căpăţână. Lupanul îi dădu şi el una peste cap. Cățelul se suci într-o parte, dădu din coadă şi, privindu-l pieziş se smuci dintr-odată din loc, făcând câteva roate pe poleiul zăpezii. Lupanii se zvârliră după dânsul; cățelul se prăvăli pe spate cu picioarele în sus; cei trei se năpustiră asupră-i şi scheunând de încântare începură să-l muşte, însă nu prea tare, ci numai aşa, în joacă. Ciorile priveau lupta din vârful unui pin înalt şi tare se nelinişteau! Se porni larmă şi veselie. Soarele încălzea ca primăvara, iar cocoşii de pădure ce se roteau când şi când peste pinul doborât de furtună păreau de smarald în sclipirea soarelui. De obicei, lupoaicele îşi învaţă puii să vâneze lăsându-i să se joace cu prada vie; şi acum privind cum lupanii fugăreau cățelul pe polei, luptându-se cu el, lupoaica îşi spunea: „Lasă-i să înveţe!”

Săturându-se de joacă, lupanii coborâră în groapă şi se culcară. Cățelul urlă puţin de foame, apoi se întinse şi el la soare. Când se treziră, joaca porni din nou.

Toată ziua şi toată seara lupoaica n-a avut în minte decât cum behăia mieluţul noaptea trecută în staul şi cum mirosea a lapte de oaie, şi de poftă îi clănţăneau dinţii în gură şi nu mai isprăvea de ros cu lăcomie ciolanul vechi, închipuindu-şi că-i mieluţul. Lupanii sugeau, în vreme ce cățelul, flămând, alerga jur împrejur, adulmecând zăpada.

„Am să-l mănânc…” hotărî lupoaica.

Se apropie de el, dar cățelul o linse pe bot şi scheună, socotind că vrea să se joace. Pe vremuri lupoaica mâncase şi câini, dar cățelul mirosea tare a dulău, şi acum, de când era aşa slăbită, nu mai putea suferi duhoarea asta. Îngreţoşată, se depărtă.

Cu venirea nopţii se lăsă frig; căţelului i se făcu urât şi plecă acasă.

După ce puii adormiră adânc, lupoaica se pregăti iar de vânătoare. Ca şi noaptea trecută, se speria de cel mai mic zgomot şi-o înfricoşau trunchiurile, stivele de lemne, tufişurile întunecoase şi singuratice de ienupăr ce semănau de departe a oameni. Se feri într-o parte a drumului, alergând pe polei. Dintr-odată, departe, înainte pe drum, îi năluci ceva întunecat… Îşi ascuţi văzul şi auzul; într-adevăr mergea ceva înaintea ei, se auzea şi pasul regulat. Poate vreun bursuc? Cu băgare de seamă, abia suflând, ţinând mereu latura drumului, întrecu pata întunecată. Privind în urmă, se lămuri. Fără grabă, la pas, căţelul cu fruntea albă se întorcea la bordeiul lui.

„De nu mi-ar strica rostul”… gândi lupoaica şi-o tuli grăbită înainte.

Dar coliba era aproape. Sări iar de pe troian pe staul. Gaura din ajun era însă astupată cu paie de primăvară şi de-a curmezişul acoperişului erau puse două leaţuri noi. Lupoaica începu să lucreze repede cu botul şi cu picioarele, uitându-se din vreme în vreme în jur să vadă de nu vine cumva căţelul; dar de-abia o izbi aburul cald şi mirosul bălegarului, că se auzi din spate un lătrat răsunător şi vesel. Se întorsese căţelul. Sări pe acoperiş lângă lupoaică, apoi, prin gaură, înăuntru; simţindu-se acasă la căldură şi recunoscându-şi oile lui lătră şi mai tare… Arapka dormea sub şopron; se trezi şi simţind lupul începu să urle; găinile începură şi ele a cotcodăci şi când pe prispă apăru Ignat cu flinta, lupoaica, speriată, era hăt departe de bordei.

— Fiut! fluieră Ignat. Fiut! Cu eşapamentul deschis.

Trase cocoşul, arma nu luă foc; trase încă o dată, tot nimic. Trase a treia oară – un snop uriaş de foc ţâşni din ţeavă şi răsună un asurzitor: „Bu-bu-u. Bu-u-u!” Puşca îl smuci de umăr şi Ignat, cu arma într-o mână şi cu toporul în alta, porni să vadă de ce se făcuse atâta zarvă.

Scurtă vreme după aceea intră iar în bordei.

— Ce s-a întâmplat? întrebă cu glas răguşit drumeţul călător ce poposise în acea noapte la dânsul şi care fusese şi el trezit de larmă.

— Ia, nimic, răspunse Ignat. O prostie. Frunte-albă al nostru s-a deprins să doarmă la căldură cu oile, numai

că nu-l duce mintea să iasă pe uşă şi s-a nărăvit să iasă prin acoperiş. Ieri noapte a scormonit paiele şi a plecat la plimbare, păcătosul! Şi-acum s-a întors şi iar a răscolit acoperişul!

— Un prostălău.

— Trăsnit cu leuca. În viaţa mea n-am putut să sufăr prostia, oftă Ignat, suindu-se pe cuptor. Ei, omul lui Dumnezeu, de sculat încă nu-i vremea să ne sculăm, hai să dormim cu viteză maximă…

Iar dimineaţa, chemând la dânsul pe Frunte-albă, l-a tras întâi bine de urechi; apoi, pedepsindu-l cu vărguţa, a prins a-l dăscăli:

— Pe uşă să ieşi, auzi? Pe uşă să ieşi! Pe uşă să ieşi!…

Publicată pentru prima oară în revista *Deiskoe citenie,* din noiembrie 1895, admisă de cenzură la 18 octombrie, cu subtitlul: *(Povestire).* Semnată: Anton Cehov. Ilustraţii de V. I. Andreev. Retipărită în culegerea *Povestiri ale scriitorilor ruşi, despre viaţă şi despre natură, alese pentru copii de M. Vasiliev,* apărută în editura M. V. Kliukin, Moscova, 1899. A intrat fără modificări în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 3, Publicăm textul din 1901.

După cum se vede dintr-o scrisoare (17 aprilie 1895) adresată lui Cehov de D. I. Tihomirov, redactorul-şef al revistei *Detskoe citenie,* Cehov a predat povestirea la mijlocul lunii aprilie, dar, la cererea lui Tihomirov, ea a fost tipărită abia în noiembrie.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură se păstrează următoarea însemnare a lui Cehov, cuprinzând schema povestirii:

„Nervoasă, neliniştită, plină de grijă pentru puii ei, lupoaica îi înhaţă din staul pe *Frunte albă,* luându-l drept miel. Ştia că acolo se află o oaie şi că oaia are miel. Când l-a înhăţat pe *Frunte albă,* cineva a fluierat pe neaşteptate, lupoaica s-a speriat şi l-a scăpat din colţi, iar el s-a luat după ea… Au ajuns la bârlog şi *Frunte albă* a început să sugă împreună cu puii ei. Până în iarna următoare s-a schimbat prea puţin, doar a slăbit şi i s-au lungit picioarele, iar pata albă de pe frunte a luat o formă perfect triunghiulară. Lupoaica nu prea era sănătoasă."

Al. P. Cehov scrie în amintirile sale *(La Melihovo,* revista *Niva,* nr. 26, 1911, pag. 478): „Frate-meu avea pe lângă casă trei câini ciobăneşti… şi printre ei un dulău, *Frunte albă.* Pe acesta l-a imortalizat în schiţa *Frunte albă."*

Ordinul Anna

I

După oficierea cununiei, nu se servi nici cea mai simplă gustare. Noii căsătoriţi băură câte un pahar de şampanie, se schimbară de haine şi porniră la gară. Nici bal, nici masă mare de nuntă, nici muzică, nici dans. În schimb se hotărâse o călătorie la o mănăstire care se afla la două sute de verste depărtare. Unii aprobară acest lucru, fiindcă, ziceau ei, Modest Alexeici ocupa o funcţie destul de importantă, nu mai era tânăr, şi o nuntă cu tămbălău ar fi putut să pară oarecum nepotrivită; de altfel e plictisitor să asculţi muzică la căsătoria unui funcţionar de cincizeci şi doi de ani cu o fată care abia a împlinit optsprezece. Se mai spune că Modest Alexeici, om cu principii, proiectase călătoria la mănăstire tocmai pentru a o face să înţeleagă pe tânăra lui soţie că până şi în căsătorie el dă primul loc religiei şi moralei.

Nuntaşii veniseră la gară să petreacă pe noii căsătoriţi. Colegii şi rudele stăteau cu paharul în mână, aşteptând să pornească trenul ca să strige: ura! Tatăl fetei, Piotr Leontici, în fracul lui sărăcăcios de profesor şi cu jobenul în cap, se şi îmbătase şi foarte palid la faţă se întindea întruna spre fereastra vagonului, cu paharul în mână, strigând cu glas rugător:

— Ania! Ania! Aniuta! Numai un cuvânt.

În cele din urmă, Ania se aplecă la fereastră şi el îi şopti ceva, suflându-i în obraz duhoare de vin, îi şuieră la ureche nişte vorbe neînţelese şi o închina mereu,

făcându-i cruci pe faţă, pe piept şi pe mâini, cu lacrimi în ochi şi cu respiraţia sugrumată de emoţie. Cei doi fraţi ai ei, Petea şi Andriuşa, liceeni amândoi, îl trăgeau mereu de frac şi îi şopteau ruşinaţi:

— Las-o, tătuţă… Nu trebuie, tătuţă…

Când se urni trenul din loc, Ania îl văzu pe tatăl ei fugind în urma vagonului, clătinându-se pe picioare şi vărsându-şi vinul din pahar; şi abia atunci văzu ce expresie blândă, jalnică şi vinovată avea, strigându-i: ura!

Apoi noii căsătoriţi rămaseră singuri. Modest Alexeici îşi roti privirea în compartiment, rândui pachetele în plasele de sus şi se aşeză zâmbind pe banca din faţa tinerei lui soţii. Era un om de statură mijlocie, cam gras, puhav, prea bine hrănit, cu favoriţi lungi şi fără mustăţi; bărbia rotundă şi rasă, puternic conturată, semăna cu un călcâi. Cel mai caracteristic lucru din înfăţişarea lui era însă lipsa mustăţilor, locul acela gol şi proaspăt bărbierit care se contopea treptat cu cele două fălci grase, tremurătoare ca o peltea. Avea o ţinută gravă, mişcări încete şi gesturi potolite.

— Fără să vreau, îmi vine în minte o întâmplare, începu el deodată, cu zâmbetul pe buze. Se zice că acum cinci ani, când Kosorotov a primit ordinul sfintei Anna, gradul al doilea şi s-a dus să mulţumească guvernatorului, Excelenţa Sa i-ar fi spus: „Vasăzică aveţi acum trei Anne: una la butonieră şi două la gât.” Trebuie să ştii că acest Kosorotov avea o nevastă peste măsură de uşuratică şi de capricioasă cu numele de Anna, care-l părăsise o bucată de vreme şi care tocmai atunci se reîntorsese la soţul ei şi se agăţase iar de gâtul bietului om. Sper că, atunci când voi primi şi eu ordinul Anna gradul doi, Excelenţa Sa nu va avea motiv să-mi spună şi mie asemenea cuvinte cu două înţelesuri.

Vorbind astfel, ochii mici îi zâmbeau; zâmbi şi Ania, tremurând la gândul că în orice clipă omul acesta cu buze groase şi umede ar putea s-o sărute, iar ea nu mai avea dreptul să-l respingă.

Mişcările încete ale trupului său gras o speriau şi o dezgustau. Deodată, Modest Alexeici se ridică, îşi scoase fără grabă fracul, decoraţia de la gât, vesta, şi îşi puse un halat de casă.

— Uite aşa, rosti el, aşezându-se lângă Ania.

Iar ea îşi aminti de clipele chinuitoare din timpul cununiei, când îi păruse că şi preotul şi invitaţii şi toată lumea din biserică o priveau cu compătimire şi se întrebau de ce o fată atât de tânără şi de drăguţă se mărită cu un domn atât de bătrân şi de puţin interesant.

Încă în dimineaţa aceea fusese încântată că toate se orânduiseră aşa de bine pentru ea, dar mai târziu, în timpul cununiei, şi acum, în tren, ea se simţea vinovată, păcălită şi ridicolă.

S-a măritat cu un om bogat, dar ea n-are niciun ban. Rochia de nuntă şi-a făcut-o pe datorie, iar astăzi la gară, când au venit tatăl şi cu fraţii ei s-o petreacă, a înţeles după feţele lor că n-au nicio copeică în buzunar. Au să aibă oare ce să mănânce în seara aceea? Dar mâine? I se părea că acum, fără ea, fraţii ei aveau să moară de foame şi aveau să încerce aceeaşi durere pe care au simţit-o împreună în prima seară după înmormântarea mamei sale.

„Ah, cât de nenorocită sunt! gândi ea. De ce sunt atât de nenorocită?”

Cu stângăcia omului cumpătat, care nu este deprins cu femeile, Modest Alexeici o apucă de talie şi o bătu peste umăr, iar ea în timpul ăsta se gândea la bani şi la mama ei moartă.

După moartea mamei sale, tatăl ei, Piotr Leontici, profesor de caligrafie şi desen la liceu, a început să bea, şi a intrat mizeria în casă; băieţii nu mai aveau galoşi, nici ghete, iar tatăl ei era mereu tras pe la judecăţi… apoi au venit portăreii să pună sechestru pe mobilă… Ce ruşine! Ania fu nevoită să îngrijească de un tată beţiv, să cârpească ciorapii fraţilor ei, să se ducă în piaţă la târguit; iar când cineva îi lăuda frumuseţea, prospeţimea şi graţia, ei îi părea că toată lumea se uită la pălăria ei ieftină şi la crăpăturile pantofilor astupate cu cerneală. Plângea nopţi de-a rândul chinuită, urmărită de gândul că mâine, poimâine, tatăl său va fi dat afară din liceu din pricina beţiei, nu va putea să îndure această decădere şi va muri ca şi mama ei.

Dar iată că nişte doamne, cunoştinţe de ale lor, se apucară să caute pentru Ania un bărbat bun. Şi în scurtă vreme îl găsiră pe acest Modest Alexeici, care dacă nu era tânăr, nici frumos, avea în schimb bani. Avea o sută de mii de ruble la bancă şi o moşie în arendă. Îi spuseră

Aniei că este un om cu principii, care se bucura de trecere la guvernator, şi că i-ar fi uşor să capete de la acesta un cuvânt către directorul liceului sau chiar către epitrop, ca să nu se atingă nimeni de Piotr Leontici…

Fără veste, pe când se gândea la toate aceste amănunte, se auziră nişte sunete de muzică la fereastră şi un zgomot de glasuri. Trenul se oprise la o gară mică. În dosul mulţimii de pe peron răsuna vesel o armonică şi scârţâia o vioară, iar dinspre plopii şi mestecenii cei înalţi, dinspre vilele scăldate în lumina lunii răzbăteau sunetele orchestrei militare; se vede că era o serată dansantă în staţiune. Localnicii şi cei veniţi din oraş să se bucure de vremea frumoasă şi să respire aer curat se plimbau pe peron. Se afla printre ei şi Artînov, proprietarul staţiunii, mare bogătaş, un bărbat înalt, trupeş, negricios la faţă, cu ochii bulbucaţi, semănând cu un armean; era ciudat îmbrăcat, purta o cămaşă descheiată la piept, nişte cizme înalte cu pinteni, iar de pe umeri îi aluneca o pelerină neagră care mătura pământul ca o trenă. Doi ogari, cu boturile ascuţite, adulmecând pe jos, îl urmau.

Deşi lacrimile mai străluceau încă în ochii Aniei, ea nu se mai gândea acum nici la mama ei, nici la bani, nici la ceremonia cununiei, ci flutura întruna din mână spre liceenii şi ofiţerii cunoscuţi, râdea tare şi rostea grăbită:

— Bună ziua! Ce mai faceţi?

Coborî apoi pe peron sub razele de lună şi stătu astfel ca să fie văzută din cap până-n picioare, să-i poată admira toată lumea pălăria şi rochia ei nouă atât de frumoasă…

— De ce ne-am oprit aici? întrebă ea.

— E o haltă, i se răspunse, aşteptăm trenul poştal.

Observând că Artînov o priveşte, clipi din ochi cu cochetărie şi începu să vorbească cu glas mai tare în franţuzeşte. Pentru că avea voce frumoasă, pentru că muzica cânta şi luna se oglindea în heleşteu, pentru că Artînov, cunoscut Don Juan, cu multe aventuri, se uita la ea cu ochi lacomi şi pentru că toată lumea de acolo era veselă, Ania se simţi deodată cuprinsă de bucurie; iar când trenul se puse în mişcare şi cei câţiva ofiţeri cunoscuţi o salutară cu mâna la cozoroc, ea începu să fredoneze polca pe care o cânta orchestra militară

undeva departe, ascunsă de copaci. Se întoarse în compartiment plină de speranţe, ca şi cum la acea haltă ar fi primit asigurarea că în ciuda oricăror aparenţe, ea va fi totuşi fericită.

Noii căsătoriţi petrecură două zile la mănăstire, apoi se înapoiară în oraş şi se instalară într-o locuinţă a instituţiei. În timp ce Modest Alexeici se afla la slujbă, Ania cânta la pian, ori plângea, ori stătea întinsă pe canapea şi citea romane sau răsfoia jurnale de modă. La masa de prânz, Modest Alexeici mânca mult şi vorbea despre politică, despre cine a mai fost numit în cutare post, cine a fost mutat şi cine decorat; îi spunea că omul trebuie să muncească, şi că viaţa de familie nu este o plăcere, ci o datorie, că proverbul: „Din copeici agonisite faci averi nemărginite", conţine un mare adevăr şi că mai presus de orice el pune religia şi morala. Şi strângând cuţitul în mână, ca pe o spadă, rostea:

— Fiecare om trebuie să-şi cunoască datoria!

Ania asculta, se înfricoşa şi nu mai putea să mănânce nimic, încât de cele mai multe ori se ridica de la masă flămândă. După masă, bărbatul ei se culca şi sforăia tare. Atunci ea pleca la ai săi. De câte ori venea, tatăl şi fraţii ei o măsurau cu privirea de parcă până la sosirea ei nu făcuseră altceva decât s-o condamne că s-a măritat pentru parale cu un om searbăd şi plicticos pe care nu-l iubeşte; rochiile foşnitoare, brăţările, înfăţişarea ei de doamnă din societate îi intimidau şi îi umileau parcă; în preajma ei se fâstâceau, nu găseau subiecte de conversaţie, deşi o iubeau ca şi altădată şi nu se obişnuiseră încă să prânzească fără ea. De fiecare dată Ania se aşeza la masă cu ei şi mânca ciorbă de varză, păsat şi cartofi prăjiţi în grăsime de berbec care mirosea a seu.

Cu mâna tremurândă, Piotr Leontici îşi turna votcă din carafă şi-o dădea pe gât lacom, strâmbându-se la fiecare înghiţitură… Îşi umplea apoi al doilea păhărel, pe urmă al treilea… Andriuşa şi Petea, firavi, palizi, cu ochii mari, apucau carafa şi spuneau speriaţi…

— Gata, tătuţă… Ajunge, tătuţă…

Ania se neliniştea şi ea şi îl ruga fierbinte să nu mai bea; atunci Piotr Leontici se făcea foc, bătea cu pumnul în masă şi striga:

— Nu dau voie la nimeni să mă dădăcească! Răilor! Reao! Am să vă dau pe toţi afară, auziţi?

Dar în glasul lui era atâta slăbiciune şi bunătate, încât nu se temea nimeni de el.

După masă, Piotr Leontici de obicei începea să se dichisească; cu obrazul palid, cu bărbia zgâriată de brici, el îşi întindea gâtul slab în faţa oglinzii şi se gătea vreme îndelungată: se pieptăna, îşi răsucea mustăţile negre, îşi înnoda cravata, se stropea cu parfum, apoi, când termina în sfârşit cu dichisitul, îşi punea mănuşile şi jobenul şi se ducea să dea lecţii particulare. Dacă se întâmpla să fie zi de sărbătoare rămânea acasă şi picta sau cânta la armoniu din care ieşeau nişte mugete îngrozitoare; Piotr Leontici se străduia să scoată din el sunete mai plăcute, mai armonioase, ţinând isonul din gură, şi fiindcă nu izbutea, se supăra pe băieţi.

— Ticăloşii, nemernicii! ţipa el. Mi-au stricat instrumentul!

În fiecare seară, soţul Aniei obişnuia să joace cărţi cu colegii lui, care locuiau în apartamentele vecine din aceeaşi clădire a instituţiei. Soţiile lor, slute, îmbrăcate fără gust şi vulgare ca nişte bucătărese, veneau întotdeauna să asiste la jocul de cărţi, şi atunci în casa Aniei începeau bârfelile, tot atât de urâte şi lipsite de gust ca şi acele doamne.

Uneori, Modest Alexeici se ducea cu Ania la teatru, şi în timpul antractelor se plimba cu ea la braţ prin culoare şi la foaier, fără s-o lase nici un pas de lângă el. De câte ori saluta pe câte cineva, îi şoptea Aniei: „Îl vezi, e consilier de stat cu trecere la guvernator” sau „ăsta e bine situat… are casa lui”.

Când treceau pe lângă bufet Aniei i se făcea poftă de ceva dulce; ei îi plăceau ciocolata şi prăjiturile cu mere, dar n-avea bani la ea şi se sfia să-i ceară soţului ei. Câteodată, el apuca o pară şi o pipăia cu degetele întrebând şovăitor:

— Cât costă?

— Douăzeci şi cinci de copeici, i se răspundea.

— Oho! făcea el şi punea îndată para la loc; dar fiindcă îi era totuşi greu să plece de la bufet fără să ia nimic, cerea o sticlă cu apă minerală şi o dădea singur pe gât, pe nerăsuflate, aşa încât i se umpleau ochii de lacrimi; în acele clipe, Ania simţea că-l urăşte.

În alte dăţi, în plimbările lor din timpul antractelor, el roşea pe neaşteptate şi îi spunea grăbit:

— Salut-o pe doamna asta!

— Dar n-o cunosc, se împotrivea ea.

— Ce-are a face. Trebuie s-o saluţi; soţul ei este directorul curţii de conturi. Salut-o, îţi spun, şoptea el cu stăruinţă în glas, n-are să-ţi pice capul.

Atunci Ania saluta şi într-adevăr capul îi rămânea pe umeri, numai că acele momente erau un chin pentru ea.

Făcea întotdeauna tot ce voia soţul şi îi era ciudă pe ea însăşi că s-a lăsat păcălită ca cea din urmă gâsculiţă. Îl luase doar pentru bani şi cu toate astea avea mai puţini decât înainte de măritiş. Înainte tot îi mai dădea taică-su câte douăzeci de copeici, acum însă nu căpăta nicio leţcaie. Ca să ia pe furiş sau să ceară nu putea, îi era frică de el, tremura în faţa lui. I se părea că frica pe care i-o inspiră acest om o purta în sufletul ei încă de demult. În copilărie îşi închipuise că forţa cea mai straşnică şi mai impunătoare din lume care vine spre tine ca un nor întunecat sau ca o locomotivă ameninţătoare este directorul liceului; acum o asemenea forţă o reprezenta Excelenţa Sa despre care se vorbea adesea în casă şi de care se temeau oarecum toţi. Fuseseră pe vremuri şi alte forţe de proporţii mai mici, cum ar fi profesorii din liceu cu mustăţile lor rase, severi şi necruţători; iar în cele din urmă îl întâlnise pe Modest Alexeici, omul cu principii, care până şi la faţă semăna leit cu directorul liceului. În închipuirea Aniei toate aceste forţe se contopiseră într-una singură, luând înfăţişarea unui urs alb, enorm şi înspăimântător, care urmărea pe oamenii slabi şi uşori de ademenit, de felul tatălui ei; din pricina asta ea nu îndrăznea să-şi contrazică bărbatul, zâmbea forţat şi simula mulţumirea de câte ori o mângâia într-un chip grosolan sau o pângărea cu îmbrăţişările lui de care avea groază.

O singură dată a îndrăznit Piotr Leontici să-i ceară ginerelui său cu împrumut o sumă de cincizeci de ruble ca să-şi plătească o datorie ce nu suferea amânare. Dar câte n-a îndurat pentru asta!

— Fie, îţi dau, i-a spus Modest Alexeici după un timp de gândire, dar te previn că n-o să te mai ajut dacă nu te laşi de băutură. E ruşinos pentru un om care ocupă o slujbă la stat să aibă asemenea slăbiciune. Sunt nevoit

să-ţi atrag atenţia că patima beţiei a dus mulţi oameni capabili la sapă de lemn. Şi dacă oamenii ăştia ar fi ştiut să se stăpânească la vreme, ar fi putut, poate, să ajungă sus de tot.

Urmă apoi un lung şir de fraze moralizatoare, împănate cu expresii de felul acestora: „pe măsură ce…”, „pornind de la ipoteza că…”, „pe temeiul celor spuse urmează…”, iar bietul Piotr Leontici, chinuit de atâta umilinţă, simţea o aprigă dorinţă de a se îmbăta. Până şi cei doi băieţi, care veneau de obicei în vizită la Ania cu ghetele rupte şi cu pantalonii uzaţi erau nevoiţi să asculte poveţe.

— Fiecare om trebuie să-şi cunoască datoria, le zicea Modest Alexeici.

Dar bani nu le dădea niciodată. În schimb îi dăruia Aniei tot soiul de inele, de brăţări şi de broşe, spunând că asemenea obiecte prind bine omului la zile negre.

Şi deseori îi descuia scrinul, să-i facă o revizie, să vadă dacă nu lipseşte cumva vreo bijuterie.

II

Între timp, sosi şi iarna. Cu multe zile înainte de Crăciun apăru în ziarul local o înştiinţare prin care se vestea că la data de 29 decembrie „va avea loc” la Cercul nobililor tradiţionalul bal de iarnă. De atunci, în fiecare seară, după jocul de cărţi, Modest Alexeici, foarte preocupat, vorbea în şoaptă cu nevestele colegilor săi, aruncând spre Ania priviri îngrijorate, iar pe urmă, după plecarea lor se plimba dintr-un colţ într-altul al camerei, frământat de gânduri. În sfârşit, într-una din seri, la o oră destul de înaintată, după ce se plimbase multă vreme prin odaie, se opri în faţa Aniei şi îi spuse:

— Trebuie să-ţi faci o rochie de bal. Ai înţeles? Dar, te rog, să te sfătuieşti mai întâi cu Maria Grigorievna şi cu Natalia Kuzminişna, cum să ţi-o faci. Apoi îi dădu o sută de ruble. Ania luă banii, dar îşi comandă rochia de bal, fără să se sfătuiască cu nimeni; vorbi despre acest lucru numai cu taică-su. Şi căuta să-şi închipuie cum şi-ar fi făcut-o mama ei. Răposata ei mamă se îmbrăca întotdeauna după ultima modă şi se ocupa mult de Ania, pe care o gătea ca pe o păpuşă; o învăţase să vorbească franţuzeşte şi să danseze perfect mazurca (până a nu se mărita ea fusese cinci ani guvernantă). Întocmai ca mama ei, Ania se pricepea să facă o rochie nouă dintr-una veche, să spele mănuşile în benzină, să închirieze bijuterii şi ca şi mama ei ştia să închidă pe jumătate ochii cu cochetărie, să graseieze, să aibă priviri triste şi enigmatice. De la taică-su moştenise culoarea închisă a ochilor şi a părului, nervozitatea şi obiceiul de a se dichisi.

Cu o jumătate de ceas înainte de plecarea la bal, când Modest Alexeici intră în odaia Aniei, fără haină, să-şi pună decoraţiile în faţa oglinzii, rămase trăsnit de frumuseţea ei, de prospeţimea şi de strălucirea rochiei vaporoase: foarte satisfăcut, îşi mângâie favoriţii şi spuse:

— Ia te uită cât de frumoasă e Aniuta mea! Cât de frumoasă! repetă el şi urmă cu un glas solemn: Eu te-am făcut fericită, acum poţi şi tu să mă fericeşti pe mine astăzi. Fă, te rog, cunoştinţă cu soţia Excelenţei Sale; te

rog mult, fă asta pentru mine. Ea m-ar ajuta să avansez în slujbă.

Plecară deci la bal. Iată şi clădirea Cercului nobililor cu intrarea ei păzită de un portar galonat. Iată garderoba plină de blănuri, de lachei care se duc şi vin, de doamne în rochii decoltate care îşi acoperă umerii cu evantaiul, să se apere de curent. Stăruia un miros de gaz aerian şi parcă de cazarmă. Urcând scara la braţul soţului ei, Ania auzi muzica, iar când se văzu toată, din cap până-n picioare, în oglinda imensă luminată de atâtea lumini, bucuria se trezi în inima ei dimpreună cu acelaşi presentiment de fericire pe care îl mai încercase odată, în acea gară mică şi necunoscută, într-o seară cu lună.

Păşea mândră, sigură de ea, dându-şi seama că nu mai e o fetiţă, ci o doamnă, şi imitând, fără să vrea, mersul şi gesturile mamei sale. Pentru întâia oară în viaţa ei se simţi bogată şi liberă. Nici prezenţa soţului ei n-o stingherea, căci de cum trecuse pragul Cercului, ea ghicise instinctiv că stând alături de un soţ bătrân, acest lucru n-o cobora, ci dimpotrivă îi dădea acel farmec picant, ascuns, care place bărbaţilor.

Venind din locuinţa ei searbădă, Ania, orbită de lumină, de culorile pestriţe, de impresiile de muzică, de zgomot, exclamă în sinea ei, privind sala: „Ah, ce frumos!” Din prima clipă deosebi prin mulţimea de oameni pe toţi cei pe care îi cunoştea, toţi cei pe care îi mai întâlnise şi înainte la serate ori în timpul plimbărilor; erau acolo Excelenţa Sa guvernatorul, Artînov şi multe alte persoane cunoscute, ofiţeri, profesori, avocaţi, funcţionari, moşieri; doamnele din înalta societate, gătite şi foarte decoltate, frumoase sau urâte, se şi grăbiseră să-şi ocupe locurile la chioşcurile şi pavilioanele bazarului de binefacere organizat în folosul săracilor. Un ofiţer înalt, un adevărat uriaş, cu epoleţi strălucitori pe umeri, cu care făcuse cunoştinţă odată, demult, pe strada Staro-Kievskaia, pe când era încă elevă de liceu, dar al cărui nume îl uitase, răsări ca din pământ şi o invită la vals. Ea zbură de lângă soţul ei şi îi părea că pluteşte pe o corabie cu pânze clătinată de o furtună puternică, şi că Modest Alexeici a rămas pe undeva departe, la ţărm.

Dansa pătimaş, şi vals, şi polcă, şi cadril, trecând de la un dansator la altul, ameţită de muzică şi de zgomot,

vorbind când ruseşte, când franţuzeşte, graseind, râzând, nemaigândindu-se la soţul ei, la nimeni şi la nimic. Avea mare succes la bărbaţi şi nici nu se putea altfel; de la o vreme, răsuflând învălmăşit de atâtea emoţii, prinse a-şi face vânt cu evantaiul şi simţi că îi este sete.

Chiar în clipa aceea, taică-su, Piotr Leontici, cu fracul mototolit şi mirosind a benzină, se apropie de ea, oferindu-i pe o farfurioară o îngheţată de fructe.

— Ce fermecătoare eşti astă-seară! rosti el, privind-o cu admiraţie. Niciodată n-am regretat atât de mult că te-ai grăbit să te măriţi… Păcat! Ştiu, ai făcut asta de dragul nostru, dar… Piotr Leontici îşi întrerupse vorba, vârî mâinile tremurânde în buzunar, scoase un plic cu bani şi adăugă: Uite, am primit astăzi pentru lecţii, aşa că pot să-i achit bărbatului tău tot ce-i datorez.

Ania nu răspunse nimic, şi abia apucă să-i dea farfurioara golită, că şi zbură de lângă el, răpită de un dansator. Uitându-se peste umărul cavalerului ei, îl văzu pe taică-su cu mâna pe după talia unei doamne, lunecând uşor pe parchet, în ritmul muzicii. „Cât e de drăguţ când e treaz”, gândi Ania.

La mazurcă, Ania fu invitată de acelaşi ofiţer uriaş cu care dansase la început; ofiţerul se mişca grav şi greoi ca un buştean în uniformă, legănându-şi încetişor trupul şi abia mişcând din picioare; n-avea poftă să danseze, iar ea strălucea în preajma lui de o frumuseţe tulburătoare cu umerii ei goi; ochii îi scânteiau de viaţă, toate mişcările trupului său erau pătrunse de patima dansului, iar el rămânea nepăsător şi îi întindea numai mâinile cu îngăduinţă ca un rege.

— Bravo! Bravo! răsunară câteva voci.

Dar încetul cu încetul, uriaşul ofiţer se însufleţi, deveni mai sprinten şi, lăsându-se furat de farmecul ei, se avântă tinereşte la dans, pe când Ania îşi legăna doar umerii, privindu-l galeş şi ca şi cum ar fi fost regină, iar el, sclavul ei. În clipele acelea, Aniei i se părea că toată sala se uită la ei, că toţi îi admiră şi-i invidiază.

Abia apucă să-i mulţumească ofiţerul uriaş că lumea din jur se dădu la o parte, bărbaţii înlemniră cu mâinile în jos şi cu gâturile ciudat întinse înainte: Excelenţa Sa însuşi, pe al cărui frac străluceau două stele venea spre Ania. Da, nu mai putea fi nicio îndoială, guvernatorul

se îndrepta spre ea, căci o privea ţintă şi îi zâmbea dulce, mestecând întruna din buze, aşa cum obişnuia să facă ori de câte ori vedea o femeie frumoasă.

— Sunt încântat să vă cunosc, începu Excelenţa Sa, încântat… Dar, să ştiţi că am să-l bag la arest pe soţul dumneavoastră, fiindcă a ascuns de noi până acum o asemenea comoară… Am venit cu o misiune din partea soţiei mele… Trebuie să ne ajutaţi… Mda, urmă el apoi fără legătură, s-ar cuveni să vi se acorde un premiu de frumuseţe ca în America… Se spune că americancele… dar să ne grăbim, soţia mea vă aşteaptă cu nerăbdare.

O duse până în dreptul unuia dintre chioşcuri şi o prezentă unei doamne bătrâne care avea partea de jos a feţei atât de disproporţionat dezvoltată, încât puteai crede că ţine în gură un pietroi.

— Dă-ne o mână de ajutor, vorbi ea pe nas, cu o voce cântată. Toate femeile frumoase lucrează la bazarul nostru, numai dumneata nu faci nimic. De ce nu vrei să ne ajuţi?

Doamna în vârstă plecă, iar Ania îi luă locul lângă samovarul de argint înconjurat de ceşti. Pe loc, vânzarea se însufleţi ca prin farmec. Pentru o ceaşcă de ceai, Ania nu primea mai puţin decât o rublă; pe ofiţerul uriaş îl făcu să bea trei ceşti la rând. Veni apoi Artînov, bogătaşul, cu ochii bulbucaţi şi cu răsuflarea greoaie de astmatic; acum nu mai purta costumul ciudat cu care îl văzuse Ania în seara aceea de vară, ci frac ca toţi ceilalţi. Fără să-şi ia ochii de la Ania, el bău o cupă cu şampanie şi plăti o sută de ruble; pe urmă mai bău un pahar de ceai, după care plăti încă o sută de ruble… toate acestea, fără să scoată un cuvânt din pricina astmei care-l supăra… Ania îmbia întruna lumea să cumpere şi încasa banii, convinsă că zâmbetul şi privirea ei nu pot face oamenilor decât o nemărginită plăcere. Începea să înţeleagă acum că ea a fost anume creată pentru viaţa asta zgomotoasă şi veselă cu muzică, cu dans şi cu admiratori, iar vechea spaimă faţă de acea putere uriaşă, care stă parcă gata să te strivească, îi păru caraghioasă; nu se mai temea de nimeni, îi părea numai rău că nu mai trăieşte maică-sa să se bucure împreună cu ea de succesul ei.

Piotr Leontici, care deşi palid la faţă se ţinea încă destul de bine pe picioare, veni spre chioşc şi ceru un

păhărel cu coniac. Temându-se că va rosti vreun cuvânt nepotrivit, Ania roşi (îi era acum ruşine că are un tată sărac şi atât de neînsemnat), dar el bău, zvârli zece ruble din pacheţelul lui cu bani şi se depărtă cu un aer important, fără să spună un cuvânt. Îndată după aceea, Ania îl văzu dansând cu o doamnă în grand-rondul cadrilului, de data asta se clătina de-a binelea şi striga ceva, spre marea ruşine a partenerei sale. Atunci Ania îşi aduse aminte că la un bal de acum trei ani, el fusese în aceeaşi stare şi avusese aceeaşi purtare, până când poliţaiul îl trimisese acasă să se culce, iar în ziua următoare directorul îl ameninţase c-o să-l dea afară din slujbă. Cât de neplăcută îi părea această amintire!

După ce samovarele de prin chioşcuri fură stinse, iar doamnele filantroape, obosite, dădură toţi banii încasaţi din vânzare doamnei în vârstă cu pietroiul în gură, Artînov o luă pe Ania de braţ şi o conduse în sala unde se servea supeul pentru toţi cei care îşi dăduseră concursul la bazarul de binefacere. Nu erau mai mult de douăzeci de persoane, dar masa fu foarte însufleţită şi veselă. Ridicând paharul, Excelenţa Sa spuse: „La această masă bogată se cuvine să bem pentru prosperitatea cantinelor pentru săraci – scopul bazarului nostru de astăzi”.

Generalul de brigadă propuse să se bea „în cinstea acelei forţe în faţa căreia până şi artileria se dă bătută”, şi toţi întinseră paharele să ciocnească cu doamnele. Fu într-adevăr vesel, cât se poate de vesel.

Când o conduseră pe Ania acasă, se lumina de ziuă, iar bucătăresele se duceau la piaţă să facă cumpărături. Binedispusă, ameţită de băutură, plină de impresii noi, ea se dezbrăcă, puse capul pe pernă şi în aceeaşi clipă, adormi.

La două după amiază o trezi camerista din somn, anunţându-i că a sosit în vizită domnul Artînov. Ania se îmbrăcă în grabă şi se duse în salon. Îndată după plecarea lui Artînov, veni Excelenţa Sa să-i mulţumească pentru aportul adus la bazarul de binefacere, îi sărută mâna, privind-o mieros şi mestecând din buze; apoi îi ceru permisiunea să o mai viziteze şi plecă; iar ea rămase în mijlocul salonului, uluită, încântată de această schimbare extraordinară în viaţa ei, nevenindu-i să creadă că s-a putut face atât de

repede. Tocmai în clipa aceea intră soţul său: Modest Alexeici avea acum o înfăţişare smerită şi îi vorbea cu expresiile dulcege şi slugarnic respectuoase pe care le folosea faţă de cei puternici şi cu vază; iar ea îi spuse cu bucurie, cu dispreţ, cu indignare, sigură că de acum înainte totul îi este iertat, îi spuse răspicat, apăsând pe fiecare cuvânt:

— Ieşi afară, prostule!

Din dimineaţa aceea Ania nu mai avu nicio zi liberă, fiind mereu poftită la picnicuri, la plimbări, la spectacole. Aproape nu era zi să nu se întoarcă acasă în zori şi se culca nu în patul ei, ci în salon, de-a dreptul pe covor, apoi istorisea tuturor, alintându-se, cum doarme între flori. Avea acum nevoie de mulţi bani, dar nu se mai temea de Modest Alexeici; cheltuia din banii lui ca şi cum ar fi fost ai ei; şi nu-i cerea nici nu se ruga, ci îi trimitea numai socoteala sau un bileţel pe care scria atât: „Să i se dea aducătorului 200 de ruble”, ori „Să se achite pe loc 100 de ruble”.

Odată cu sosirea Paştelui, Modest Alexeici primi ordinul Anna, gradul al doilea. Când veni la guvernator să-i mulţumească, Excelenţa Sa puse jos o clipă gazeta din care citea şi se cufundă mai adânc în fotoliu.

— Vasăzică aveţi acum trei Anne, rosti el, privindu-şi mâinile albe cu unghii trandafirii, una la butonieră şi două de gât.

Modest Alexeici se grăbi să-şi pună două degete pe buze să nu izbucnească în râs, apoi spuse:

— Acum rămâne numai să aşteptăm să vină pe lume un mic Vladimir. Pot îndrăzni să rog pe Excelenţa Voastră să-i fie naş?

El făcea aluzie la o viitoare decorare a sa cu ordinul Vladimir, gradul al IV-lea, şi în timp ce vorbea se gândea cum o să le povestească cunoscuţilor săi despre jocul lui de cuvinte atât de abil şi de îndrăzneţ; vru să mai adauge ceva tot atât de reuşit, dar Excelenţa Sa îl salută uşor din cap, încheind audienţa şi se cufundă din nou în cititul gazetei.

Iar Ania nu înceta de a se plimba cu troica, mergea cu Artînov la vânătoare, juca în piesele de amatori, cina în oraş şi din ce în ce mai rar se ducea să-i vadă pe ai săi, care se obişnuiseră acum să prânzească fără ea. Piotr Leontici bea mai mult decât înainte; în casa lui nu se

mai găsea niciun ban, armoniul fusese de mult amanetat. Andriuşa şi Petea nu-l mai lăsau pe tatăl lor să meargă singur pe stradă; îl păzeau să nu cadă.

Deseori, la ceasul plimbărilor obişnuite de-a lungul străzii Staro-Kievskaia o zăreau pe Ania trecând călare, la trap, însoţită de câte cineva, sau tronând în trăsura lui Artînov care stătea pe capră în locul vizitiului.

Atunci Piotr Leontici scotea Jobenul gata să strige ceva, dar cei doi băieţi îl apucau de braţ şi stăruiau cu glas rugător:

— Las-o, tătuţă, n-are rost, tătuţă…

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 292, din 22 octombrie 1895, cu subtitlul: *(Povestire).* Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu modificări şi completări, în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 9. Publicăm textul din 1901. În culegerea de *Opere,* Cehov a inclus povestirea fără subtitlu şi a împărţit-o în două capitole; a făcut de asemenea numeroase modificări şi completări.

Cele mai numeroase sunt intervenţiile care privesc caracterizarea eroilor.

Celelalte modificări au constat în excluderi, permutări şi înlocuiri de cuvinte.

Povestirea a fost terminată la 15 octombrie 1895 şi trimisă în aceeaşi zi lui V. M. Sobolevski, redactorul şi editorul ziarului *Russkie vedomosti* (vezi scrisoarea adresată acestuia de către Cehov la 15 octombrie 1895). Sobolevski i-a trimis corectura încă la 18 octombrie.

Carnetul de însemnări al lui Cehov cuprinde la pag. 47, următoarea schiţă iniţială a povestirii: „O fată săracă, elevă, având cinci fraţi mai mici, se mărită cu un funcţionar bogat, care îi face reproşuri pentru fiecare bucăţică de pâine, îi pretinde ascultare necondiţionată şi recunoştinţă (a făcut-o fericită), îşi bate joc de familia ei. «Fiecare om trebuie să-şi cunoască datoria». Ea îndură totul, se teme să-l contrazică, pentru ca să nu se întoarcă la sărăcia dinainte. Şeful soţului îi invită la bal. Se bucură de mult succes. Un dregător se îndrăgosteşte de ea, devine amanta lui (acum are tot ce-i doreşte inima). Când vede că şefii soţului ei îi fac curte, şi că dânsul are nevoie de ea, îi spune cu dispreţ: «Ieşi afară, prostule!»”

Omorul

I

La gara Progonnaia se slujea liturghia din ajun de Buna Vestire. În faţa unei icoane mari, zugrăvită în culori vii pe un fond de aur, stăteau grămadă funcţionarii gării, cu nevestele şi cu copiii lor, precum şi tăietorii de lemne care lucrau nu departe, în pădurea din marginea liniei ferate. Toţi tăceau reculeşi, tulburaţi de pâlpâirea lumânărilor şi de mugetul viscolului, care se dezlănţuise tam-nesam şi îşi făcea mendrele prin curte, cu toate că era ajun de blagoveştenie. Slujea bătrânul preot din Vedeniapino şi cânta dascălul împreună cu Matvei Terehov.

Chipul lui Matvei strălucea de fericire; cânta lungindu-şi gâtul, ca şi cum ar fi vrut să se înalţe şi să-şi ia zborul. Avea o voce de tenor şi citea canonul cu o intonare dulce, plină de adâncă evlavie. La „Glasul arhanghelilor” începu să bată tactul cu mâna ca un capelmaistru şi, silindu-se să-şi potrivească vocea lui de tenor cu aceea înfundată de bas şi de bătrân a dascălului, se porni pe nişte modulaţiuni şi pe nişte înfloriturі deosebit de meşteşugite, de care i se citea pe faţă că era încântat.

Curând însă slujba luă sfârşit. Toţi se împrăştiară în linişte, se făcu din nou întuneric, pustiu, şi se aşternu iarăşi tăcerea aceea pe care o întâlneşti numai în gările singuratice, pierdute în câmp sau în pădure, tăcere întreruptă doar de tânguirea vântului şi în care simţi

împresurându-te toată pustietatea şi tristeţea vieţii care trece.

Matvei locuia în apropiere de gară, la cârciuma vărului său. Dar nu avea niciun chef să se ducă acasă. Şedea la bufetul gării, rezemat de tejghea, şi-i povestea bufetierului cu glas moale:

— La fabrica de teracotă, aveam un cor al nostru, da' să ştii că aşa simpli meseriaşi cum eram, de cântat, cântam, ce nu s-a mai pomenit. Straşnic! Uneori eram poftiţi şi la oraş, iar când vlădica Ioan, vicarul episcopiei, binevoia să slujească în biserica Sfânta Treime, corul episcopiei cânta în dreapta şi noi în stânga altarului. Atât numai că orăşenii se cam plângeau că îi ţinem prea mult: „Ăia de la fabrică o lungesc, nu glumă". Acu', drept e că începeam canonul sfântului Andrei Criteanul şi Lauda pe la ceasurile şapte şi le mântuiam abia pe la unsprezece. Aşa că de multe ori se întâmpla să ne întoarcem la fabrică după ce trecuse de amiază. Bine mai era! oftă Matvei. Chiar foarte bine, Serghei Nikanorîci! Pe când aici, în casa părintească n-am nicio bucurie. Biserica cea mai apropiată e la cinci verste. Şubred cum sunt eu, nici n-aş putea ajunge până acolo; cor nu este… Iar la noi acasă nu am nicio tihnă. Cât e ziulica de mare, numai sfadă, ocări, tertipuri… Mâncăm cu toţii dintr-o strachină ca ţăranii şi în ciorbă înoată gândaci negri… Nu-mi dă Dumnezeu sănătate, altfel de mult aş fi plecat, Serghei Nikanorîci!

Matvei Terehov nu era bătrân. Să tot fi avut patruzeci şi cinci de ani. Avea însă o înfăţişare bolnăvicioasă, faţa îi era zbârcită, iar barba rară, de se vedea prin ea, îi încărunţise de tot, ceea ce îl îmbătrânea şi mai mult. Mai vorbea şi cu o voce stinsă, parcă de teamă să nu-şi facă şi mai rău, iar când tuşea, se apăsa cu mâinile pe piept. În clipele acelea, ochii lui căpătau căutătura neliniştită a tuturor celor care se tem de boală. Nu spunea niciodată limpede ce anume îl doare, dar îi plăcea să povestească pe îndelete cum, ridicând odată la fabrică o ladă prea grea şi opintindu-se peste puteri, căpătase o „vătămătură" care îl silise să-şi părăsească serviciul şi să se întoarcă acasă. Dar ce fel de vătămătură avea, nici el n-ar fi putut s-o spună.

— Ce să zic, nu mă împac deloc cu vărul meu, continua Matvei, turnându-şi ceai în pahar. E mai mare

ca mine, se cheamă că fac un păcat dacă stau să-l judec, şi mi-e frică de Dumnezeu să-l judec, dar nu pot să mă ţin. E un om tare fudul, aspru, spurcat la gură, îşi chinuieşte rudele şi argaţii şi nu merge nici la spovedanie. Duminica trecută, l-am rugat frumos: „Măi vere, hai să mergem la Pahoinovo, la liturghie!" Iar el: „Nu merg! Popa de acolo e cartofor". Nici astă seară n-a venit. Cică părintele din Vedeniapino bea votcă şi tutun. Nu-i plac feţele bisericeşti. Îşi slujeşte singur liturghia şi vecernia, singur citeşte rugăciunile, iar soră-sa îi ţine loc de dascăl. El: „Domnului să ne rugăm!" şi ea, cu glas piţigăiat ca de curcă: „Doamne miluieşte!" Mare păcat! În fiecare zi îi spun: „Bagă-ţi minţile în cap, vere! pocăieşte-te, vere!" Da' lui nici nu-i pasă!

Serghei Nikanorîci, proprietarul bufetului, umplu cinci pahare cu ceai şi le duse pe o tavă în sala de aşteptare rezervată doamnelor. Dar nici nu apucă bine să intre şi se auzi o voce, răcnind:

— Ăsta e serviciu, porcule? Habar n-ai să serveşti!

Era vocea şefului gării. Îi răspunse o bălmăjeală sfioasă, apoi din nou răsună un răcnet mânios şi aspru:

— Ieşi afară!

Bufetierul se întoarse peste măsură de cătrănit.

— Era o vreme când mulţumeam şi pe conţi şi pe prinţi! mormăi el. Iar acum, vezi şi dumneata, am ajuns să nu ştiu să servesc un ceai. M-a batjocorit în faţa preotului şi a cucoanelor.

Serghei Nikanorîci avusese pe vremuri bani mulţi. Ţinea restaurantul unei gări mari, la încrucişarea a două linii – într-o capitală de gubernie. Pe atunci purta frac şi ceas de aur. Dar îi mersese prost. Îşi băgase toţi banii în tacâmuri scumpe şi într-un serviciu luxos; chelnerii îl furaseră pe rupte şi, cu timpul, se înglodase în pierderi şi datorii. Trecuse apoi la altă gară mai mică; acolo îl părăsi nevasta, care luă cu ea toată argintăria, iar el se duse la o a treia gară şi mai mică, unde nu se mai serveau mâncăruri calde, apoi la o a patra. Tot mutându-se de colo-colo şi mergându-i din ce în ce mai prost, nimeri în cele din urmă la Progonnaia unde servea numai ceai, o votcă ieftină, iar ca gustări nu avea decât ouă răscoapte şi nişte cârnat tare, cu iz de smoală, despre care el însuşi spunea în batjocură că este „cârnat ţigănesc". Serghei Nikanorîci avea un cap pleşuv de la

frunte până la ceafă, ochi albaştri bulbucaţi şi favoriţi deşi şi pufoşi, pe care şi-i pieptăna mereu, uitându-se într-o oglinjoară. Amintirile trecutului îl urmăreau fără răgaz; nu se putea deloc obişnui cu „cârnatul ţigănesc", cu mojicia şefului de gară şi cu tocmeala ţăranilor. După părerea lui, să te tocmeşti la bufet era o necuviinţă tot atât de mare ca şi tocmeala într-o farmacie. Îi era ruşine de sărăcia şi de decăderea lui şi ruşinea aceasta avea să fie de aici înainte însuşi miezul vieţii sale.

— Anul ăsta o să avem o primăvară târzie, spuse Matvei, trăgând cu urechea la viforniţa de afară. E mai bine aşa. Mie nu-mi place primăvara: e prea mult noroi. Prin cărţi scrie: „Primăvara cântă păsările, amurgurile sunt frumoase". Dar la ce bun toate astea? Pasărea e pasăre şi atâta tot. Mie îmi place să stau la taifas iaca aşa ca acum, cu un om cumsecade, şi să vorbesc despre religie sau să cânt la cor ceva frumos. Iar privighetorile şi floricelele, le las în plata Domnului.

Tăcu ce tăcu şi după o clipă începu din nou să vorbească despre fabrica de teracotă şi despre cor, dar Serghei Nikanorîci, rănit până în adâncul inimii, nu se ostoia deloc. Dădea mereu din umeri şi bodogănea pe înfundate. Matvei îi spuse bună seara şi porni spre casă.

Ger nu mai era, ba începuseră chiar să picure streşinile. Totuşi ningea cu fulgi mari. Fulgii se roteau în văzduh şi nori albi de zăpadă se fugăreau de-a lungul liniei ferate. Pădurea de stejar, care se întindea de o parte şi de alta, sub lumina nesigură a lunii ascunse sus printre neguri, vuia prelung şi aspru. Ce înfricoşători sunt copacii întărâtaţi de viscol! Matvei mergea pe şosea de-a lungul liniei, ferindu-şi obrajii şi mâinile; vântul îl împingea din spate. Deodată se pomeni în faţa lui cu un căluţ plin de ninsoare. Sania la care era înhămat hârşâia pe pietrele şoselei măturate de crivăţ, iar ţăranul cu capul îmbrobodit, şi el nins tot, şfichiuia căluţul cu biciul. Matvei se opri şi se uită înapoi, dar nu se mai vedea nici sanie, nici ţăran, ca şi cum totul ar fi fost o nălucire. Grăbi pasul cuprins dintr-odată, fără să ştie singur de ce, de o spaimă fără nume.

Iată bariera şi căsuţa posomorâtă în care locuieşte cantonierul. Bariera este ridicată şi, în jurul ei, mormanele de zăpadă curăţată de pe linie şi de pe şosea

s-au făcut munte. Peste creştetul lor, vârtejurile de ninsoare se rotesc, chiuind într-o horă de vrăjitoare la sabat. Linia ferată este tăiată în acest loc de un drum vechi care a fost mare pe vremuri şi căruia i se mai zice şi astăzi şleau. Dincolo de barieră, dar nu departe de ea, chiar în marginea drumului, se găseşte cârciuma lui Terehov, altădată han mare. O lumină licăreşte toată noaptea la intrarea ei.

Când Matvei ajunse acasă, toate odăile, chiar şi tinda, miroseau puternic a tămâie. Vărul său, Iakov Ivanîci, nu-şi terminase încă liturghia de blagoveştenie. În odăiţa ce-i servea de paraclis, se aflau în colţul din faţă, sub un geamlâc, mai multe icoane vechi suflate în aur, rămase de la bunicu-său, iar pereţii din dreapta şi din stânga erau acoperiţi de alte icoane zugrăvite în stil vechi şi nou, în geamlâcuri sau de-a dreptul pe perete. Pe masa acoperită până în podea cu o prostire, se afla icoana Bunei Vestiri, iar alături o cruce de chiparos şi o cădelniţă; de o parte şi de alta, ardeau lumânări. Lângă masă, se găsea un analoghion. Trecând prin faţa odăii, Matvei se opri şi se uită pe uşă. Iakov Ivanîci tocmai citea din psaltirea pusă pe analoghion; lângă el se ruga soră-sa, Aglaia, o bătrână înaltă şi uscăţivă, cu rochie albastră şi cu o basma albă pe cap. Cu ei se afla şi Daşutka, fiica lui Iakov Ivanîci, o fată de vreo optsprezece ani, urâtă, pistruiată, desculţă, cum umbla de obicei, şi cu aceeaşi rochie cu care, spre seară, adăpase vitele.

— Slavă, ţie, care mi-ai arătat lumina! înălţă glasul Iakov Ivanîci şi făcu o plecăciune adâncă.

Aglaia îşi propti bărbia cu mâna şi începu să cânte cu o voce piţigăiată şi tărăgănată. Deasupra capului lor, de partea cealaltă a tavanului părea de asemenea că se aud nişte voci nedesluşite, ca o ameninţare sau o prevestire rea. În catul de sus nu mai stătea nimeni de mult, de când pe vremuri fusese pe jumătate mistuit de foc. Ferestrele erau bătute în scânduri, iar jos, printre grinzile pe care se sprijinea cândva podeaua erau aruncate sticle goale. Acum prin încăperile acelea pustii, urla vântul şi ai fi zis că cineva aleargă, împiedicându-se de grinzi.

Jumătate din încăperile de jos erau folosite pentru cârciumă. În celelalte locuia familia Terehov. Când

drumeţii beţi se luau la sfadă, cântau sau vorbeau tare, în odăile de locuit se auzea fiecare cuvânt.

Matvei locuia alături de cuhnie, într-o odaie cu un cuptor mare, unde, altădată, când aici era han, se cocea zilnic pâinea. În aceeaşi odaie, pe cuptor, dormea şi Daşutka; ea nu avea camera ei. Un greier ţârâia toată noaptea, iar şoarecii mişunau în voie.

Matvei aprinse lumânarea şi începu să citească o carte pe care i-o împrumutase jandarmul de la gară. Între timp ceilalţi isprăviră cu slujba şi se duseră la culcare. Daşutka se culcă şi ea. Începu pe dată să sforăie dar, curând după aceea, se trezi şi bodogăni, căscând:

— Unchiule Matvei, de ce arzi lumânarea degeaba?

— E lumânarea mea, eu am cumpărat-o cu banii mei.

Daşutka se răsuci de câteva ori şi adormi la loc.

Matvei rămase încă o bucată de vreme treaz – n-avea poftă să doarmă – şi, după ce termină de citit şi ultima pagină, scoase dintr-un cufăr un creion şi scrise pe carte:

„Această carte am terminat-o, io, Matvei Terehov, şi o socot cea mai bună dintre toate cărţile ce-am citit, pentru care aduc recunoştinţa mea subofiţerului de jandarmi de la căile ferate, Kuzma Nikolaev Jukov, drept propitarul acestei nepreţuite cărţi”.

Matvei socotea că e o datorie de bună-cuviinţă să facă astfel de însemnări pe cărţile străine.

II

A doua zi, de blagoveştenie, după ce se dăduse drumul trenului de coletărie, Matvei şedea la bufet, bea ceai cu lămâie şi le povestea lui Serghei Nikanorîci şi jandarmului Jukov:

— Trebuie să ştiţi că pe mine religia m-a atras încă de copil. N-aveam decât doisprezece anişori şi citeam în biserică scrisorile apostolilor. Bătrânii mei erau foarte bucuroşi şi în fiecare an mergeam cu răposata maică-mea la câte un loc vestit de închinare. Ceilalţi copii se jucau sau prindeau raci. Eu stăteam mereu cu mama. Se înţelege că toţi mă lăudau, dar şi mie îmi plăcea să mă port atât de frumos. Când maică-mea mi-a dat binecuvântarea să intru la fabrică, mă duceam între orele de muncă şi cântam la cor; eram tenor. Nu putea fi o plăcere mai mare pentru mine decât să cânt la cor. Bineînţeles că votcă nu beam niciodată, de fumat nu fumam şi mă ţineam cu sfinţenie de curăţenia trupească. Dar se vede că o asemenea purtare în viaţă nu poate fi pe placul duşmanului seminţiei omeneşti. Şi-a pus în gând blestematul să mă nenorocească şi să-mi întunece mintea, aşa cum face acum şi cu văru-meu. Să vedeţi comedie! Dintâi, m-am legat să nu mănânc de dulce lunea, iar carne să nu mai mănânc defel. Apoi, cu timpul, m-au apucat tot felul de trăsnăi. Sfinţii părinţi au rânduit în prima săptămână din postul mare post negru până sâmbătă. Dar celor slabi, ca şi celor care muncesc, nu li se socoteşte păcat să bea o ceaşcă de ceai; eu însă până duminică nu puneam nimic în gură. În tot restul postului, nu-mi îngăduiam să gust un strop de untdelemn, iar miercurea şi vinerea posteam negru. Tot aşa şi în posturile mici. Câteodată în postul sân Petrului, muncitorii noştri din fabrică mâncau borş de peşte; eu stăteam de o parte şi sugeam un pesmet. Fireşte, nu toţi oamenii au aceeaşi putere de stăpânire. În ce mă priveşte, pot să spun că în zilele de post nu-mi venea prea greu ba chiar cu cât mă ţineam de la mai multe, cu atât îmi venea mai uşor. Poftă de mâncare nu ai decât în primele zile ale postului. Pe urmă te obişnuieşti. Te simţi tot mai uşor şi vezi că la sfârşitul săptămânii te simţi bine de tot, iar picioarele îţi amorţesc, de parcă nici n-ai mai sta pe pământ, ci în

nori. Afară de asta, făceam tot felul de legăminte: mă sculam noaptea şi băteam mătănii, căram pietre grele de la un loc la altul, ieşeam desculţ prin zăpadă, umblam cu greutăţi de fier atârnate de gât… Dar să vezi comedie, într-un rând, mă duc să mă spovedesc la un preot şi numai ce mă fulgeră un gând: preotul ăsta este însurat, mănâncă de dulce, bea tutun; cum poate el atunci să mă spovedească şi ce putere are el să-mi ierte greşelile, dacă are mai multe păcate decât mine? Eu mă feresc până şi de untdelemn şi el mănâncă peşte! M-am dus la un alt preot, dar parcă era un făcut: crăpa de gras ce era şi mai purta şi un anteriu de mătase, care foşnea ca o fustă de cucoană. Ba duhnea şi a tutun! M-am dus atunci să mă spovedesc la o mănăstire. Dar nici acolo nu mi-a tihnit. Mi se părea că nici călugării nu trăiesc după lege. De atunci n-a mai fost chip să aflu o biserică în care să-mi mai placă slujba. Într-un loc se slujea prea repede, într-altul nu se cânta ce trebuia, în al treilea dascălul vorbea pe nas… Mi s-a întâmplat – Dumnezeu să mă ierte pe mine păcătosul – să stau în biserică şi să tremur de mânie. Poţi să te rogi aşa? Ba mi se părea că lumea din biserică nu-şi face semnul crucii, ba că nu ascultă cum trebuie. Şi oriunde mă uitam, era la fel. Toţi erau beţivi, toţi mâncau de dulce, toţi beau tutun, toţi erau curvari, cartofori. Numai eu trăiam după lege. Ce vreţi? Necuratul! Se ţinea tot mai mult de mine; îşi făcea de lucru. N-am mai cântat în cor şi n-am mai călcat deloc pe la biserică; îmi ziceam că numai eu sunt un drept-credincios şi că biserica, aşa cum era, plină de rele, nu făcea de mine. Ce mai tura-vura: întocmai ca şi arhanghelul prăbuşit, am început să nu-mi mai încap în piele de mândru ce eram. Mă socoteam mai breaz decât toţi! Ce mi-am zis eu atunci? Nu-mi rămâne decât să-mi fac singur biserică pentru mine. Şi am închiriat departe de oraş, la o târgoveaţă, o cămăruţă unde am înjghebat un paraclis, aşa cum a făcut acum şi văru-meu. Atât numai că eu aveam şi sfeşnice şi o cădelniţă adevărată. În paraclisul ăsta m-am ţinut de legea sfântului munte Athos, adică începeam fiecare utrenie la miezul nopţii, iar în ajunul celor douăsprezece sărbători mari din an, slujeam liturghia de noapte timp de zece, câteodată chiar şi douăsprezece ceasuri. Călugării stau jos în timpul catehismelor şi parimiilor, dar eu voiam să fiu

mai dihai decât ei şi stăteam tot timpul în picioare. Citeam şi cântam îndelung, cu lacrimi şi cu suspine, ridicând braţele spre cer, apoi de la slujbă mă duceam de-a dreptul la lucru, fără să mai dorm, iar de muncit, munceam tot rugându-mă. Şi iată că s-a răspândit zvonul prin oraş: „Matvei este un sfânt, Matvei vindecă bolnavii şi pe cei săriţi din minţi”. Bine-nţeles că nu vindecam pe nimeni, dar aşa se întâmplă întotdeauna: de cum se porneşte o schismă sau o rătăcire, nu mai poţi scăpa de muieri. Se lipesc de tine ca muştele de miere. Fel de fel de babe şi de fete bătrâne căutau să-mi intre pe sub piele, făceau mătănii în faţa mea, îmi sărutau mâinile şi strigau în gura mare că sunt un sfânt şi câte altele. Ba una ţinea morţiş că a văzut în jurul capului meu un nimb. Paraclisul meu ajunsese neîncăpător. Am închiriat o cameră mai mare şi a început atunci o adevărată babilonie. Diavolul a pus cu totul stăpânire pe mine. A ascuns ochilor mei lumina cerului cu copitele lui ticăloase. Parcă dăduse strechea în noi. Eu citeam liturghia, iar babele şi fetele bătrâne cântau, cântau, uitând şi de foame şi de sete şi de tot. Stând aşa în picioare câte douăzeci şi patru de ore şi chiar mai mult, numai ce vedeam că le apucă tremurul, de parcă le-ar fi scuturat frigurile, apoi, una câte una, începeau să ţipe. Şi ţipau nu glumă! Atunci începeam şi eu să tremur ca un păcătos pe jăratec. Dar să mă bată Dumnezeu dacă ştiam de ce. Pe urmă picioarele îmi porneau de la sine să ţopăie. Zău că era ciudat! Nu voiam şi totuşi ţopăiam şi dădeam din mâini. Şi ţipetele şi chiţcăiturile nu mai conteneau. Până la urmă ţopăiam cu toţii şi alergam unii după alţii până ne prăbuşeam. Şi uite aşa, într-o scrânteală, într-o orbire de varvari o duceam. Căzusem în rătăcire.

Jandarmul începu să râdă, dar, dându-şi seama că afară de el nimeni nu mai râdea, luă un aer grav şi spuse:

— Aşa fac molocanii[124]! Am citit undeva că în Caucaz toţi sunt aşa.

— Şi vezi, tot n-a căzut trăsnetul din cer să mă omoare, continuă Matvei, întorcându-se spre icoană, făcând semnul crucii şi mişcând buzele în semn că înalţă o rugăciune în gând. Se vede că se ruga pentru mine, pe lumea cealaltă, maică-mea, săraca! În timp ce

la oraş toţi mă socoteau sfânt, şi cucoane, ba chiar şi domni mari începură să vină pe ascuns la mine să-şi caute alinarea. Într-o zi, m-am dus la stăpânul fabricii, la Osip Varlamîci, să-i cer iertare, fiindcă era zi de iertare. Atunci el m-a băgat într-o odaie, a închis uşa cu zăvorul şi, stând aşa, între patru ochi, a început să mă dăscălească. Trebuie să vă spun că Osip Varlamîci n-avea multă carte, dar era om plin de înţelepciune. Toţi îl respectau şi se temeau de el, fiindcă ducea o viaţă aspră, pe placul lui Dumnezeu, şi muncea fără răgaz. A fost primarul oraşului mai bine de douăzeci de ani şi mult bine a mai făcut. A pietruit toată strada Novo-Moskovskaia, a reparat catedrala şi a zugrăvit toate coloanele ca să arate ca malachita. Carevasăzică, aşa cum vă spuneam, Osip Varlamîci a zăvorât uşa şi a început: „De mult te pasc eu, păcătosule! Te crezi un sfânt, hai? Ei nu, nu eşti un sfânt, dimpotrivă, ai uitat de Dumnezeu, eşti un eretic şi un nelegiuit… „ Şi dă-i… Da! nu mă pricep eu să vă spun aidoma cum le zicea de bine, închegat, cu judecată, de parcă citea din carte; te cutremurai, nu alta. A vorbit aşa vreo două ceasuri. Am ascultat ce am ascultat şi deodată mi s-au deschis ochii; şi ce să vezi: am izbucnit în hohote de plâns! „Fii om ca toţi oamenii, a încheiat el. Mănâncă, bea, îmbracă-te şi roagă-te ca toată lumea şi nu uita că tot ce este altfel decât se obişnuieşte vine de la diavol. Greutăţile pe care ţi le-ai atârnat de piept, posturile şi paraclisul tău sunt şi ele tot de la diavol. Toate astea sunt dovadă de trufie.” A doua zi, luni, a vrut Dumnezeu şi am căzut bolnav. Mă opintisem cu o ladă prea grea şi m-au dus la spital. Cât am stat acolo, m-am frământat cumplit: plângeam amar şi tremuram din tot trupul, îmi ziceam că de la spital am să ajung de-a dreptul în iad. Şi puţin a lipsit să nu mor; şase luni m-am zbuciumat pe patul de suferinţă. Dar şi când am ieşit, primul lucru pe care l-am făcut a fost să mă duc să mă spovedesc. Şi m-am făcut iarăşi om. Când m-a trimis acasă, Osip Varlamîci mi-a spus: „Adu-ţi aminte, Matvei, tot ce este altfel decât se obişnuieşte vine de la diavol”. Acum mănânc, beau şi mă rog la fel cu toată lumea… Dacă se întâmplă ca un preot să miroasă a tutun sau a vin, nu mai îmi dă mâna să-l judec, fiindcă e şi el om, un om ca toţi oamenii; şi mi-e destul să aud că ar fi apărut la ţară sau la oraş un

sfânt nou, care nu mănâncă cu săptămânile şi ţine legile lui, ca să ştiu numaidecât cine îşi vâră coada acolo. Aşa că vedeţi, dumneavoastră, ce bucluc a fost în viaţa mea. Acum fac şi eu, la rândul meu, ca Osip Varlamîci: îl învăţ de bine pe vărul meu şi pe soră-mea şi-i dojenesc, dar e ca şi cum aş cuvânta în pustiu. Nu mi-a dat Dumnezeu harul vorbirii…

Povestea lui Matvei nu prea părea să fi făcut vreo impresie deosebită asupra ascultătorilor. Serghei Nikanorîci nu spuse niciun cuvânt şi începu să strângă gustările de pe tejghea, iar jandarmul să vorbească despre averea lui Iakov Ivanîci, vărul lui Matvei.

— Are pe puţin treizeci de mii de ruble! îşi dădu el cu părerea.

Jandarmul Jukov, roşcovan şi cu obrajii bucălaţi (atât de bucălaţi încât îi tremurau ca piftia când mergea), zdravăn, bine hrănit, avea obiceiul, când nu era vreun superior de faţă, să stea trântit pe scaun, picior peste picior. În timp ce vorbea, se legăna nepăsător, apoi asculta fluierând tot atât de nepăsător; pe faţă îi era întipărită o adâncă mulţumire de sine, un aer de îmbuibat, care îţi dădea de fiece dată impresia că atunci s-a sculat de la masă. Era întotdeauna plin de bani şi vorbea despre afaceri ca unul care se pricepe grozav să le învârtească. Făcea, de câte ori putea, pe misitul şi, dacă cineva avea de vândut o moşie, un cal sau o droşcă veche, lui i se adresa.

— Da, cam vreo treizeci de mii trebuie să aibă! încuviinţă Serghei Nikanorîci. Bunicul dumitale a avut avere, nu glumă, se întoarse el apoi către Matvei. Mare avere! A rămas toată tatălui şi unchiului dumitale. Tatăl ţi-a murit tânăr şi, la moartea lui, unchiul a pus mâna pe tot şi acum Iakov Ivanîci face la fel. În vreme ce dumneata umblai cu mama pe la biserici şi cântai în corul fabricii, ăştia de aici nu şi-au pierdut timpul.

— Partea care ţi se cuvine este de vreo cincisprezece mii, spuse jandarmul legănându-se pe scaun. Cârciuma e în devălmăşie; asta înseamnă că şi capitalul este al amândurora. Da, da! În locul dumitale, de mult aş fi băgat o reclamaţie-n tribunal. Asta aşa, pentru bună regulă, dar apoi, când aş fi rămas singur cu el, între patru ochi, l-aş fi umplut de sânge!

Iakov Ivanîci nu era iubit; când cineva nu crede şi nu se roagă la fel cu toţi ceilalţi, tulbură şi întărită chiar pe cei care sunt îndeobşte cu totul departe şi nepăsători faţă de cele bisericeşti. Afară de aceasta, jandarmul nu-l avea la inimă pe Iakov Ivanîci, fiindcă vindea şi el cai şi trăsuri vechi.

— N-ai chef să te judeci cu vărul dumitale, fiindcă eşti şi dumneata plin de bani, îi spuse bufetierul lui Matvei, privindu-l cu pizmă. Bine de cine are cu ce trăi! Eu, cu siguranţă că am să mor sărac…

Matvei încercă să-l încredinţeze că nu are o leţcaie, dar Serghei Nikanorîci nu-l mai asculta. Amintirile trecutului, gândul jignirilor pe care le suferea zilnic acum îl năpădiră iarăşi; capul lui pleşuv se acoperi de sudoare, sângele i se urcă în obraji; începu să clipească des.

— Of! viaţă blestemată! spuse el cu năduf, dând cu cârnatul de podea.

III

Oamenii povesteau că hanul fusese ridicat încă de pe vremea domniei ţarului Alexandru I de către o văduvă care se pripăşise prin părţile locului cu fiul său; o chema Avdotia Terehova. Mai povesteau că înfăţişarea mohorâtă a hanului, cu o streaşină lungă în faţă, sprijinită pe stâlpi de parcă i-ar fi căzut peste ochi şi cu porţile mereu ferecate, umplea pe mai toţi călătorii, cărora li se întâmpla atunci să treacă cu poştalionul pe acolo, de un fel de urât, de o teamă nedesluşită, ca şi cum ar fi adăpostit un cuib de vrăjitoare sau de tâlhari. De câte ori poştalionul trecea pe lângă casă, surugiul se întorcea şi se uita fără să vrea înapoi îndemnându-şi caii să iuţească pasul. Călătorii nu se prea opreau la han, fiindcă gazdele nu păreau deloc bucuroase de oaspeţi, şi fiindcă cereau foarte scump. Curtea era murdară chiar şi în timpul verii; porci uriaşi, plesnind de grăsime, se tăvăleau în noroi şi printre ei zburdau fără pripon caii cu care Terehovii făceau comerţ. Sătui de a mai hoinări prin ogradă, adesea caii ieşeau în fugă pe poartă şi alergau nebuneşte, pe şleau, speriind femeile. Pe vremuri, şleaul era foarte umblat. Şiruri lungi de căruţe treceau necontenit în sus şi în jos şi multe se mai petrecuseră pe aici cu vreo treizeci de ani în urmă, bunăoară, nişte cărăuşi făcuseră o bătaie şi omorâseră un negustor; la o jumătate de verstă de han se vedea şi acum o cruce lăsată într-o rână. Mai treceau pe şleau şi troicile cu zurgălăi ale poştei şi rădvane grele boiereşti. Se tălăzuiau apoi cirezi mari de vite, umplând văzduhul de mugete şi de praf.

Când se construise calea ferată, la început nu era acolo decât un canton care servea drept haltă; dar după vreo zece ani se clădise gara Progonnaia de azi. Viaţa vechiului şleau de poştă aproape că se stinsese cu totul; nu mai umblau pe el decât moşierii şi ţăranii din împrejurimi. Doar primăvara şi toamna se mai însufleţea cât de cât, datorită muncitorilor care se duceau în număr mare la lucru. Hanul se prefăcuse în cârciumă; catul de sus fusese pe jumătate mistuit de foc, acoperişul fusese ros de rugină, iar streaşina mare din faţă se prăbuşise cu încetul. Numai în glodul din curte continuaseră, ca şi mai înainte, să se tăvălească porci

graşi, cu pielea trandafirie, murdari şi urâţi. Şi tot ca şi înainte, caii lăsaţi în libertate ieşeau în fugă pe poartă, gonind bezmetici pe şosea cu cozile în vânt. În cârciumă se vindea ceai, votcă, bere, făină, ovăz, chiar şi fân. Băuturile spirtoase erau vândute pe sub mână, fiindcă niciodată cârciuma nu avusese brevet.

Terehovii fuseseră cu toţii foarte evlavioşi. De aceea li se şi dăduse porecla de „Bisericoşi", şi poate fiindcă trăiau ca urşii, răzleţi de oameni şi ferindu-se de ei, le şi plăcea să stea şi să cuprindă pe îndelete cu mintea rosturile adânci ale lucrurilor. În evlavia lor, ceva tainic îi împingea spre o oarecare neatârnare de cuget, care-i clătina în credinţa lor. Fiecare generaţie avusese astfel chipul ei deosebit de a crede: bunica Avdotia, care clădise hanul, se ţinea de credinţa veche, iar fiul, şi mai apoi cei doi nepoţi ai ei (tatăl lui Matvei şi tatăl lui Iakov) mergeau la biserica pravoslavnică, primeau în casă preoţii şi se rugau la noile icoane cu aceeaşi evlavie ca şi la cele vechi. La bătrâneţe, fiul Avdotiei renunţase să mănânce carne şi făcuse legământ de tăcere, socotind orice rostire un păcat. Nepoţii se deosebeau de ceilalţi credincioşi printr-o necontenită căutare a unui înţeles ascuns în sfânta scriptură, încredinţaţi că fiecare cuvânt trebuia să închidă o taină anumită. Matvei, strănepotul Avdotiei, se lupta încă din copilărie cu felurite rătăciri şi era cât p-aci să se prăpădească. Celălalt strănepot, Iakov Ivanîci, era pravoslavnic, dar de la moartea nevesti-sii încetase dintr-odată să mai pună piciorul la biserică, rugându-se acasă. Pilda lui făcuse să cadă în rătăcire şi pe soră-sa, Aglaia, care nici ea nu se mai ducea acum la biserică şi nici pe Daşutka nu o lăsa să se ducă. Despre Aglaia se şoptea că în tinereţea ei se ducea la hlâşti[25], la Vedeniapino, şi că într-ascuns ar mai fi făcut şi acum parte din această sectă, de aceea purta mereu pe cap o basma albă.

Iakov Ivanîci era cu zece ani mai mare ca Matvei. Era un bătrân chipeş, înalt, cu barbă căruntă, lată, care-i ajungea până aproape de brâu şi cu sprâncene stufoase ce dădeau feţei sale o înfăţişare aspră, chiar rea. Purta un caftan lung de postav bun, sau o scurteică neagră, şi căuta întotdeauna să fie îmbrăcat curat şi îngrijit. Umbla cu galoşi chiar şi pe timp uscat. Nu se ducea la

biserică, fiindcă, după părerea lui, biserica nu se ţinea întocmai de lege: popii beau vin când le era oprit şi fumau. De aceea citea şi cânta în fiecare zi la el acasă împreună cu Aglaia. La Vedeniapino bunăoară în timpul utreniei, nu se citea deloc canonul, şi vecernia nu se slujea nici la sărbătorile mari, pe câtă vreme la el acasă Iakov Ivanîci citea tot ce era sorocit pentru fiecare zi, fără să sară un rând şi fără să se grăbească, iar în restul timpului, de câte ori era liber, citea cu glas tare vieţile sfinţilor. Nici în viaţa de toate zilele nu ieşea din litera canoanelor. De pildă dacă în postul mare, canoanele îngăduiau într-o anumită zi să bei vin „pentru osteneala zilei", el bea neapărat vin, chiar dacă nu avea nicio poftă.

Citea, cânta, tămâia şi postea, nu pentru că aştepta sau cerea un anumit lucru de la Dumnezeu ci pentru buna orânduială. Omul nu poate trăi fără credinţă şi credinţa trebuie mărturisită cum se cuvine, an după an, zi după zi, într-o anume rânduială, în aşa fel ca omul să-şi îndrepte cugetul către Dumnezeu cu gândurile şi cuvintele potrivite fiecărei zile şi fiecărui ceas. Trebuie să trăieşti, deci să te rogi aşa cum îi place Domnului, adică aşişderea orânduirii canoanelor. Bunăoară, capitolul întâi de la Ioan nu poate fi citit decât în ziua de Paşte, iar de la Paşte până la Înălţare nu se poate cânta troparul Maicii Domnului în timpul rugăciunilor. Siguranţa acestei rânduieli şi însemnătatea ei îi umpleau lui Iakov Ivanîci cugetul de o mare mulţumire. Când i se întâmpla uneori să fie silit să calce aceste orânduieli, să se ducă de pildă la oraş după mărfuri sau ca să scoată bani de la bancă, îl mustra conştiinţa şi se simţea tare nefericit.

Vărul Matvei, care se întorsese pe neaşteptate de la fabrică şi se instalase la el în casă, îi stricase din primele zile toate socotelile. Nu voia să se roage împreună cu ei, mânca şi bea ceai la ore nepotrivite, se scula târziu, bea lapte dulce miercurea şi vinerea, cică fiindcă era şubred la trup. Şi, mai ales, nu era zi în care să nu intre în odăiţa transformată în paraclis şi să nu strige: „Bagă-ţi minţile în cap, vere, pocăieşte-te, vere!". Vorbele astea îl scoteau din fire pe Iakov Ivanîci, iar Aglaia, care nu se putea stăpâni, începea să-l ocărască. Mai mult decât atât, Matvei intra şi în timpul

slujbelor de noapte în paraclis şi începea să-l dăscălească: „Vere, rugăciunile dumitale nu-s pe placul lui Dumnezeu. La carte scrie că întâi trebuie să fii cu cugetul împăcat, şi abia după aceea să aduci jertfă. Iar dumneata dai bani cu camătă şi vinzi votcă. Pocăieşte-te!”

În vorbele lui Matvei, Iakov nu vedea decât trăncăneala bine ştiută a oamenilor de nimic, a bicisnicilor, care vorbesc mereu de iubirea şi de împăcarea cu aproapele, şi câte altele de acelaşi soi, tocmai ca să nu se roage, să nu postească şi să nu citească sfintele scripturi. Tot aşa cum nu vorbesc cu dispreţ despre câştig şi dobânzi decât trântorii, cărora nu le place să muncească. Cine nu ştie că este mult mai uşor să fii sărac, să nu aduni şi să nu pui deoparte, decât să fii bogat!

Totuşi, în adâncul cugetului său, Iakov era tulburat şi nu se mai putea ruga ca înainte. De cum intra în paraclis şi deschidea cartea îl muncea teama că, din clipă în clipă, are să-l audă pe văru-său intrând şi începând să-l dojenească. Şi, într-adevăr, Matvei nu întârzia să se arate, strigându-i: „Bagă-ţi minţile în cap, vere, pocăieşte-te, vere!” Iar Aglaia se pornea din nou să-l ocărască şi, pierzându-şi şi el cumpătul Iakov se pomenea răcnind: „Afară de la mine din casă”. Iar celălalt răspundea liniştit: „Casa este a noastră, a amândurora”.

Iakov începea din nou să citească şi să cânte, dar nu-şi mai găsea liniştea sufletească şi, pe nesimţite, aşa cum stătea cu cartea în mână, începeau să-l fure fel de fel de gânduri. Cu toate că socotea vorbele vărului său lipsite de orice temei – fleacuri – se pomenea în ultima vreme amintindu-şi tot mai des şi fără nicio pricină, cât de greu este pentru cel bogat să pătrundă în împărăţia cerurilor. De asemenea îl muncea gândul că, în urmă cu vreo trei ani, cumpărase pe nimica toată un cal furat şi că, pe vremea când trăia încă nevastă-sa, un beţiv îşi dăduse duhul la ei în cârciumă, de pe urma votcii. Nici de dormit, nu mai dormea bine noaptea: se trezea la cel mai mic zgomot şi trăgea cu urechea la Matvei care nici el nu dormea şi tot ofta mistuit de dor după fabrica lui de teracotă. Răsucindu-se când pe o parte, când pe alta în aşternut, lui Iakov îi venea din nou în gând calul

furat, beţivul şi cuvintele evangheliei despre cămilă. Şi iar începeau să-l frământe gândurile acelea care mocniseră în sufletul tuturor Terehovilor despre rosturile vieţii şi-i împinseseră la cele mai nesăbuite rătăciri. Şi parcă dinadins, cu toate că se apropia sfârşitul lui martie, în fiecare zi ningea şi pădurea vuia ca iarna, de nu-ţi venea să crezi că are să se mai facă vreodată primăvară. Vremea te posomora, îndemnându-te la ceartă şi la ură. Noaptea, când vântul vuia acolo sus, deasupra tavanului, lui Iakov i se părea că umblă cineva de colo-colo în catul pustiu, şi prin capul lui înfierbântat începeau să-i treacă fel de fel de gânduri, care-i alungau somnul.

IV

În dimineaţa zilei de luni din Săptămâna Mare, Matvei o auzi din camera lui pe Daşutka spunând Aglaiei:

— Unchiu' Matvei mi-a zis deunăzi că astăzi nu-i zi de post.

Matei îşi aduse aminte de tot ce vorbise cu Daşutka şi dintr-odată i se făcu ciudă:

— Nu păcătui, fato! gemu el ca un om bolnav. Nu se poate trăi fără post. Însuşi Domnul nostru a postit patruzeci de zile. Eu ţi-am spus doar că unui om rău niciun post nu-i mai foloseşte!…

— Aşa, Daşutka, aşa! o auzi pe Aglaia în camera vecină. Ascultă tu mult de oamenii de la fabrică! Că numai de bine or să te înveţe! continuă ea în batjocură, spălând duşumeaua (în toate zilele de lucru ale săptămânii spăla pe jos şi atunci găsea prilej să se certe cu toată lumea). Ştim noi cum se ţin posturile pe la fabrici. Ia pune-l pe unchiu-tău Matvei să-ţi vorbească şi despre ibovnica lui, să-ţi spună cum bea lapte cu năpârca aceea în zilele de post. Da, da! Şi bate pe alţii la cap cum să se poarte, dar de năpârcă se vede treaba c-a uitat. Ia întreabă-l, cui i-a dat banii, cui?

Matvei ascundea într-adevăr, ca o rană respingătoare, faptul că, în epoca lui de sminteală, când ţopăia şi se fugărea cu babele şi cu fetele bătrâne în timpul slujbelor din cămăruţa transformată în paraclis, avusese o legătură cu o târgoveaţă, care-i făcuse un copil. Plecând de la fabrică şi întorcându-se acasă, îi lăsase acelei femei tot ce agonisise din munca lui; ca să aibă bani de drum şi de cheltuială, se împrumutase de la proprietarul fabricii şi acum nu-i mai rămăseseră decât numai câteva ruble, cu care îşi cumpăra ceai şi lumânări. „Draga" lui, îi dăduse mai târziu de ştire că odrasla murise şi întreba în scrisoare ce să facă cu banii. Scrisoarea o adusese de la gară un muncitor. Aglaia pusese mâna pe ea şi o citise. De atunci, nu era zi în care să nu-l pisălogească.

— Da' ce, e glumă nouă sute de ruble? spunea mai departe Aglaia, frecând duşumeaua în camera vecină. Şi le-a dat, crăpare-ar, unei năpârci străine, unei iepe de fabrică… I se urcase sângele la cap şi acum striga cu o voce piţigăiată. Taci, hai? Îmi vine să te fac bucăţi,

neisprăvitule! Auzi: nouă sute de ruble! Parcă ar fi fost vorba de o copeică… Înţeleg să le fi pus pe numele Daşutkăi. Ea barem e a noastră, nu e o străină. Sau, cel puţin să le fi trimis la Belev pentru nenorociţii de la orfelinatul sfintei fecioare. Şi nu i s-a pus un nod în gât năpârcii, fire-ar ea de trei ori afurisită, împeliţata, n-ar mai apuca ziua mântuirii!

Se auzi atunci glasul lui Iakov Ivanîci chemând-o: era vremea să înceapă ceasurile împărăteşti. Aglaia se spălă, îşi puse pe cap basmaua albă şi se duse în paraclis lângă fratele ei drag, dintr-odată potolită şi smerită. Când îl ocăra pe Matvei, sau le turna în cârciumă ceai ţăranilor, era o bătrână uscăţivă şi rea, cu ochi iscoditori. În paraclis însă, se schimba de ai fi zis că-i alta; avea o căutătură curată, duioasă, care o întinerea toată, făcea plecăciuni smerite, îşi ţuguia buzele.

Iakov Ivanîci începu să citească ceasurile împărăteşti cu glas gros, rar şi îndurerat, cum citea întotdeauna în postul cel mare. După ce citi o vreme, se opri să tragă cu urechea la liniştea care se aşternuse în toată casa, apoi urmă să citească, cuprins de o mare mulţumire. Împreună mâinile pentru rugăciune, dădea ochii peste cap, clătina din cap şi ofta. Deodată însă auzi zvon de glasuri. La Matvei sosiseră musafiri: jandarmul şi Serghei Nikanorîci. Lui Iakov Ivanîci nu-i venea să citească şi să cânte cu glas tare în timp ce în casă era lume străină, şi, auzind şi ce se vorbea în camera vecină, începu să slujească în şoaptă. De alături, îl auzi pe bufetier spunând:

— Tătarul din Şcepovo îşi vinde dugheana pentru o mie cinci sute de ruble. I se poate da acum o arvună de cinci sute, iar pentru ceilalţi bani primeşte o poliţă. Uite ce e, Matvei Vasilici: fii atât de bun şi împrumută-mă cu aceste cinci sute de ruble. Îţi dau doi la sută pe lună.

— Da’ de unde să am eu bani! se minună Matvei.

— Doi la sută pe lună fără să mişti un deget! stărui jandarmul. Dacă banii zac degeaba la dumneata, cu ce te alegi? Îi mănâncă moliile şi atâta tot.

Musafirii plecară şi se făcu din nou linişte. Dar abia începuse Iakov Ivanîci să cânte şi să citească iar cu glas tare, că din prag se auzi:

— Vere, dă-mi caii să mă duc până la Vedeniapino!

Era Matvei; şi Iakov simţi din nou inima umplându-se de otravă.

— Care cal? răspunse el după o clipă de gândire. Cu Murgu argatul a dus adineauri un porc, iar cu armăsarul trebuie să mă duc chiar eu la Şuteikino îndată ce isprăvesc slujba.

— Vere, de ce poţi folosi caii cum vrei şi când vrei şi eu nu? întrebă Matvei supărat.

— Fiindcă eu mă duc după treburi.

— Averea este a amândurora, aşa că nici caii nu sunt numai ai dumitale, ar trebui să-ţi intre odată în cap, vere.

Se făcu tăcere. Iakov Ivanîci nu se ruga: aştepta ca Matvei să plece din uşă.

— Vere, spuse iar Matvei, sunt un om bolnav, nu vreau averea, stăpâneşte-ţi-o singur, cu Dumnezeu, dar dă-mi cel puţin o parte cât de mică, să-mi pot căuta de sănătate. Dă-mi-o şi am să plec.

Iakov nu spunea nimic. Şi el ar fi vrut să se socotească cu Matvei, dar nu putea să-i dea bani, fiindcă tot capitalul era băgat în afaceri şi apoi, în tot neamul Terehovilor, nu se întâmplase ca rudele să iasă din devălmăşie; să te împarţi înseamnă să sărăceşti.

Iakov tăcea, aşteptând să plece Matvei şi trăgea cu coada ochiului la soră-sa, de teamă să nu sară şi ea cu ţipete şi ocări ca întotdeauna. Când Matvei plecă în sfârşit, el continuă să citească, dar îşi simţi sufletul gol de orice bucurie; capul începu să i se îngreuieze de atâtea mătănii; prin faţa ochilor i se învolburară neguri şi deodată îi fu lehamite să-şi mai audă vocea plângătoare şi tărăgănată. În timpul nopţii, o astfel de slăbiciune i s-ar fi părut de înţeles şi ar fi pus-o pe seama nesomnului, dar în plină zi, îl înspăimântă. Începu să i se pară că diavolii i-au încălecat grumazul şi i se aşază pe cap.

Sfârşind de mântuială ceasurile, plecă la Şuteikino nemulţumit, supărat chiar. În toamna trecută se săpase în apropiere de Progonnaia un şanţ de hotar şi muncitorii băuseră şi mâncaseră în cârciumă la el, de optsprezece ruble, iar acum trebuia să alerge la Şuteikino după antreprenor, ca să-şi ia banii. Din pricina dezgheţului şi a viscolului care se pornise din nou, drumul se desfundase, se umpluse de hârtoape, iar

pe alocuri începuse să se lase; troienele de pe margine se topiseră şi erau mai joase decât drumul ce şerpuia pe o înălţime astfel că era greu să te cobori ca să te dai înlături când te încrucişai cu altcineva. Cerul era posomorât încă de dimineaţă şi bătea un vânt umed…

Din faţă venea un şir lung de sănii, în care nişte femei duceau cărămizi. Iakov fu nevoit să coboare. Calul intră în zăpada moale până la pântece, sania se aplecă mult spre dreapta, iar el se înclină spre stânga, ca să o cumpănească, şi stătu aşa tot timpul cât trecu, încet, pe lângă el, şirul săniilor. Le auzea prin şuieratul vântului cum scârţâiau, cum caii slăbănogi suflau din greu şi cum femeile spuneau: „Uite, bisericosul”. Iar una dintre ele, uitându-se cu milă la calul său cufundat în troiene, adăugase:

— Mă tem că zăpada asta are să ţină până la sfântul Gheorghe. Uite cum s-au sleit de putere bietele vite.

Iakov şedea rău, încovoiat şi cu pleoapele încreţite ca să-şi ferească ochii de vânt, iar prin faţa lui tot apăreau alţi cai şi căruţe încărcate cu cărămidă roşie. Poate şi din pricină că, stând astfel înţepenit, începuse să-l doară mijlocul, îl cuprinse dintr-odată o ciudă adâncă: treaba pentru care plecase i se păru neînsemnată şi se gândi că l-ar fi putut trimite pe argat a doua zi la Şuteikino să ducă o ţidulă antreprenorului. Fără să ştie de ce, îi veniră din nou în minte ca şi în noaptea trecută când nu putuse dormi, cuvintele despre cămilă, iar pe sub pleoape i se perindară rând pe rând, ţăranul care-i vânduse calul de furat, beţivul, femeile care-i aduceau zălog samovare… Firește, orice negustor trebuie să caute să câştige cât mai mult, dar iată că Iakov se simţea sătul să se ştie negustor. Îi veni o poftă neaşteptată să plece undeva, departe de toată această viaţă a lui, şi i se făcu un fel de lehamite la gândul că la căderea serii trebuia să slujească iar vecernia. Vântul îi sufla drept în faţă, foşnindu-i în gulerul ridicat, şi i se părea că el îi şoptea toate acele gânduri, adunându-le de pe întinsul pustiu al şesurilor albe. Privind peste şesurile acelea, pe care le cunoştea din copilărie, Iakov îşi aminti că o nelinişte asemănătoare şi aceleaşi gânduri îl năpădeau şi în tinereţe, când îl munceau îndoielile şi i se clătina credinţa.

Îl cuprinse un urât nespus să rămână singur în câmp. Întoarse calul şi merse încet în urma şirului de sănii. Femeile îşi dădeau coate şi chicoteau:

— Bisericosul s-a înturnat din drum.

Acasă nu se gătise şi nu se pusese nici samovarul, din pricina postului, de aceea ziua i se păru nesfârşit de lungă. Iakov Ivanîci duse calul în grajd, dădu făină pentru gară, începu de vreo două ori să citească psaltirea, dar până seara tot mai era. Aglaia isprăvise de spălat pe jos şi, neavând ce face, se apucase să facă ordine în lada ei, pe al cărei capac erau lipite, pe dinăuntru, etichete de sticle.

Flămând şi trist, Matvei stătea şi citea sau se apropia de soba smălţuită şi privea îndelung la plăcile de teracotă, care îi aduceau aminte de fabrică. Daşutka adormise şi, când se trezi, se duse să adape vitele.

În timp ce scotea apă din puţ, lanţul se rupse şi căldarea căzu în apă. Argatul se duse să caute o cange cu care s-o scoată, iar Daşutka se luă după el, desculţă, lipăind prin zăpada murdară cu picioarele roşii ca labele de gâscă şi tot îi da zor: „Acolo-i adâncitură”. Voia pesemne să spună că puţul e prea adânc pentru cange, dar argatul nu pricepea şi se vede că se săturase s-o audă trăncănind, fiindcă dintr-odată se întoarse şi o sudui cu vorbe urâte. Iakov Ivanîci care tocmai ieşise în curte, auzi cum Daşutka răspundea argatului cu nişte înjurături cumplite şi neobişnuite, pe care desigur le auzise în cârciumă, la ţăranii beţi.

— Ce-nsemnează asta, neruşinato? îi strigă Iakov înmărmurit. Ce-s vorbele astea?

Ea se uită la tată-su mirată, nepricepând de ce adică nu s-ar putea rosti asemenea cuvinte. Iakov ar fi vrut să o lămurească, să o înveţe de bine, dar i se păru sălbatică, ursuză. Pentru prima oară îşi dădea seama că Daşutka nu are nicio credinţă. Şi toată viaţa asta a lor în pădure, cu zloată şi ţărani beţi, cu ocări şi vorbe urâte, i se înfăţişă la fel de sălbatică şi de ursuză ca şi fata asta şi în loc s-o mai sfătuiască, dădu numai din mână şi se întoarse în casă.

Tocmai atunci veniră din nou la Matvei, jandarmul şi Serghei Nikanorîci. Iakov Ivanîci se gândi că nici oamenii aceştia nu aveau niciun fel de credinţă şi că acest lucru nu-i tulbura deloc. Viaţa i se păru atunci

stranie, bezmetică şi întunecată – viaţă de câine. Ieşi în curte cu capul descoperit, apoi afară în drum, şi se plimbă strângând din pumni. Între timp începuse să ningă cu fulgi mari. Barba îi flutura în vânt şi din când în când îşi scutura capul, fiindcă simţea ceva care îl apasă pe creştet şi pe umeri, ca şi cum l-ar fi încălecat iarăşi diavolii. Şi deodată i se păru că nu el păşeşte pe drum, ci o dihanie uriaşă, groaznică, şi că de ar fi scos un strigăt, glasul lui ar fi străbătut ca un urlet pădurea şi câmpia, băgând spaima în oameni.

V

Când se întoarse în casă, jandarmul plecase, iar Serghei Nikanorîci şedea în odaie la Matvei şi făcea socoteli la abac. Bufetierul venea des, uneori chiar în fiecare zi, pe la cârciumă. Înainte se oprea şi la Iakov… Dar în ultimul timp intra numai la Matvei. Era mereu cufundat în socoteli, cu faţa încordată, asudat, şi, sau cerea bani, sau, netezindu-şi favoriţii, povestea cum pe timpuri, la gara cea mare, pregătea „cruchon”[126] pentru ofiţeri, şi cum la banchete servea chiar el ciorba de cegă. Afară de bufete, nimic nu-l interesa pe lume. Nu ştia să vorbească decât de mâncăruri, de vinuri şi de felul de a le servi. O dată, aducând ceaiul unei femei tinere care alăpta un copil şi vrând să-i facă un compliment mai deosebit, îi spusese:

— Sânul mamei este bufetul copilului.

Şi acum la Matvei în cameră tot socoteli făcea. În cele din urmă, îi ceru din nou bani, spunându-i că nu mai poate trăi la Progonnaia şi gemu de mai multe ori, gata să izbucnească în plâns:

— Unde am să mă duc? Unde am să mă duc acum? Spune şi dumneata!

Ceva mai târziu, Matvei intră în bucătărie şi începu să cureţe nişte cartofi fierţi pe care îi ascunsese pesemne încă din ajun. Se făcuse din nou linişte şi Iakov Ivanîci se gândi că bufetierul plecase. Era de mult timpul să înceapă vecernia. O strigă pe Aglaia şi, convins că nu mai e nimeni în casă, începu să cânte cu glas tare, fără sfială. Cânta şi citea, dar în gând spunea alte cuvinte decât acelea pe care le rosteau buzele: „Iartă-mă, Doamne, mântuieşte-mă, Doamne!” Şi bătea una după alta mătănii adânci, ca şi cum ar fi vrut să se istovească, şi dădea mereu din cap în aşa fel, încât Aglaia îl privea cu uimire. Iakov nu avea decât o teamă: să nu intre iarăşi Matvei. Dar era sigur că o să intre şi îl cuprindea împotriva vărului său o mânie pe care nu putea s-o mai biruie nici cu rugăciuni şi nici cu mătănii, oricât de des le-ar fi făcut.

Şi iată că Matvei deschise uşor uşa şi se strecură în paraclis.

— Mare păcat! începu el oftând. Pocăieşte-te, vere, bagă-ţi minţile în cap, vere!

Iakov Ivanîci strânse pumnii şi, fără să se uite la el, de teamă să nu-şi iasă din sărite şi să nu-l izbească, ieşi repede din paraclis. Simţindu-se ca şi adineauri, pe drum, o dihanie uriaşă şi groaznică, trecu prin săliţa de la intrare, în aripa cealaltă a casei, murdară, cenuşie, înecată în fum, unde beau ceai ţăranii şi se preumblă îndelung de la un colţ la altul al cârciumii, păşind atât de greu, încât sticlele zăngăneau pe poliţe şi mesele se cutremurau. Era vădit că nu-l mai mulţumea credinţa şi că nu se mai putea ruga ca înainte. Ar fi trebuit să se pocăiască, să se reculeagă, să-şi vină în minţi, să trăiască şi să se roage în cu totul alt chip, dar cum? Toate acestea nu erau cumva de la diavol, scorneli de-ale lui? Ce să facă? De la cine să ceară sfat?

Se opri din umblat şi, luându-şi capul în mâini, încercă să se potolească. Dar gândul la Matvei pe care-l ştia pe aproape îl împiedica să cugete în linişte. Se întoarse şi porni repede spre casă.

Matvei şedea în bucătărie în faţa unei străchini cu cartofi şi mânca. Alături, lângă sobă, stăteau faţă în faţă Aglaia şi Daşutka şi depănau nişte lână. Între sobă şi masa la care şedea Matvei, era întinsă o scândură de călcat. Pe ea se găsea un fier rece.

— Verişoară, rugă Matvei pe Aglaia, dă-mi un strop de untdelemn.

— Da’ cine a mai pomenit untdelemn într-o zi ca asta? se minună Aglaia.

— Eu, verişoară, nu-s călugăr, ci mirean. Şi cum sănătatea mi-e cam şubredă, mi-e îngăduit nu numai untdelemn, ci şi lapte.

— Las’ că ştiu eu, la voi la fabrică toate alea sunt slobode. Şi Aglaia luă sticla de pe policioară şi o trânti cu ciudă în faţa lui Matvei, zâmbind cu răutate, de mulţumire pesemne că-l vede atât de păcătos.

— Şi eu îţi spun ca nu e voie să mănânci untdelemn! răcni dintr-odată Iakov.

Aglaia şi Daşutka tresăriră, dar Matvei, ca şi cum nici n-ar fi auzit îşi turnă untdelemn în strachină şi continuă să mănânce.

— Şi eu îţi spun că nu e voie să mănânci untdelemn! răcni Iakov şi mai tare şi repezindu-se la strachină, o ridică deasupra capului şi o trânti cu atâta putere de podea încât se făcu ţăndări.

— Să nu îndrăzneşti să spui o vorbă! urlă el apoi cu voce sălbatică, deşi Matvei nu rostise niciun cuvânt; să nu îndrăzneşti! repetă el, bătând cu pumnul în masă.

Matvei se îngălbeni şi se ridică în picioare.

— Vere, spuse el, continuând să mănânce, vino-ţi în fire, vere!

— Piei din casa mea, chiar acum! strigă Iakov; îi era silă de faţa zbârcită a lui Matvei, de vocea lui, de fărâmiturile de cartofi de pe mustăţile lui şi de felul cum mesteca. Afară, n-auzi?

— Linişteşte-te, vere! Nu vezi ce trufie diavolească te-a cuprins?

— Taci! bătu din picior Iakov. Piei din faţa mea, Satană!

— Dacă vrei să ştii, spuse Matvei, ridicând glasul şi începând şi el să se supere, dumneata eşti acela care şi-a întors faţa de la Dumnezeu. Eşti un eretic. Diavolii afurisiţi ţi-au ascuns lumina cea adevărată. Felul dumitale de a te ruga nu este pe placul Domnului. Pocăieşte-te cât mai e vreme căci groaznică e moartea păcătosului. Pocăieşte-te, vere…

Iakov Ivanîci îl apucă de umeri şi îl trase de la masă. Matvei îngălbeni şi mai tare şi, speriat, descumpănit, începu să bâiguie: „Dar ce-i asta, ce-nseamnă asta?” şi zbătându-se ca să se smulgă din mâinile lui, îl apucă fără să vrea de cămaşă şi îi rupse gulerul.

Crezând că vrea să-l bată pe Iakov, Aglaia scoase un ţipăt, înşfăcă sticla de untdelemn şi cu toată ura pe care i-o purta lui Matvei, îl pocni o dată cu sete, drept în creştetul capului. Matvei se clătină şi în aceeaşi clipă chipul i se însenină, încremenind într-o ciudată nepăsare.

Gâfâind întărâtat, Iakov care simţea o plăcere adâncă la auzul trosnetului sticlei ce icnise ca o fiinţă vie când izbise ţeasta, continua să zgâlţâie trupul moale al lui Matvei. Arătă de mai multe ori cu degetul Aglaiei (mai târziu avea să-şi amintească foarte bine acest amănunt) fierul de călcat. Abia când începu să-i şiroiască sângele pe mâini, când auzi plânsetul cu hohote al Daşutkăi şi când scândura de călcat căzu cu zgomot sub greutatea trupului care se prăvălise peste ea, mânia încetă să-i mai clocotească în creieri şi Iakov înţelese ce se întâmplase.

— Să crape armăsarul de fabrică! rosti cu scârbă Aglaia, fără să lase din mână fierul de călcat. Basmaua albă stropită cu sânge îi căzuse pe umeri şi părul cărunt i se despletise.

— Aşa i se cade!

Totul împrejur era înspăimântător. Daşutka şedea pe duşumea lângă sobă cu sculul de lână pe mâini şi plângea cu sughiţuri, bătând mătănii şi scoţând la fiecare mătanie un soi de hămăit. Dar nimic nu i se părea lui Iakov mai înspăimântător decât cartoful fiert, plin de sânge, căzut pe jos şi pe care se ferea cu groază să nu calce. Şi totuşi era ceva şi mai înspăimântător care-l copleşea ca un vis rău, mai primejdios decât orice, şi pe care nici nu-l putu înţelege în prima clipă. Era bufetierul Serghei Nikanorîci, care stătea în prag cu abacul în mână, galben şi uitându-se cu groază în bucătărie. Întâlnind însă privirea lui Iakov, se întoarse, ieşi repede pe săliţă şi de acolo afară, în timp ce acesta, pricepând în sfârşit cine era, se luă după el.

Spălându-şi din mers mâinile cu zăpadă, Iakov începu să-şi adune gândurile. Îşi aminti fulgerător că argatul se învoise să se ducă în noaptea aceea acasă în sat şi că plecase demult. În ajun se tăiase un porc şi pete mari de sânge înroşeau pretutindeni zăpada şi săniile şi chiar o parte din ghizdurile puţului; toată familia lui Iakov să fi fost plină de sânge şi tot n-ar fi părut suspect. Desigur, era groaznic să ascundă omorul, dar şi mai groaznic i se păru tot ce trebuia neapărat să urmeze: jandarmul de la gară care avea să vină fluierând şi rânjind batjocoritor, ţăranii care se vor aduna buluc, îi vor lega cobză pe el şi pe Aglaia şi-i vor duce în triumf la reşedinţa de plasă şi mai apoi la oraş, lumea care-i va arăta cu degetul, chicotind: „Iaca, i-a umflat pe bisericoşii”.

Toate acestea i se păreau un chin cumplit şi Iakov ar fi vrut să câştige timp, să nu trăiască chiar acum ruşinea asta, ci cândva, mai târziu.

— Pot să-ţi împrumut o mie de ruble! îi spuse el lui Serghei Nikanorîci, ajungându-l din urmă. Dacă ai să spui ce s-a întâmplat, nici dumneata nu ai să tragi vreun folos, nici pe mort nu ai să-l mai poţi învia! şi abia ţinându-se de bufetier, care iuţea mereu pasul fără să se

uite la el, adăugă: Pot să-ţi dau chiar o mie cinci sute de ruble.

Iakov se opri fiindcă îşi pierduse răsuflarea, iar Serghei Nikanorîci începu să alerge, temându-se pesemne să nu-l ucidă şi pe el. Abia după ce trecu de barieră, pe la jumătatea drumului spre gară, întoarse pe furiş capul, se uită înapoi şi rări pasul. În gară şi pe linie se aprinseră şi licăreau acum lumini roşii şi verzi. Vântul căzuse, dar tot ningea cu fulgi mari şi drumul era din nou alb. Ajuns aproape de gară, Serghei Nikanorîci se opri din mers şi rămase pe gânduri, pironit locului. Apoi deodată se întoarse şi porni înapoi. Se înnopta de-a binelea.

— Dă-mi o mie cinci sute, Iakov Ivanîci! şopti el şi un fior îl făcu să se cutremure. S-a făcut!

VI

Banii lui Iakov Ivanîci erau depuşi la banca din oraş sau plasaţi în obligaţiuni de stat. Acasă nu ţinea decât sume mărunte: atât cât îi trebuia pentru cheltuielile zilnice. Intrând în bucătărie, dibui chibriturile în cutia lor de tablă şi, în timp ce fosforul ardea cu flacără albăstruie, avu răgazul să-l zărească pe Matvei întins ca şi mai înainte, pe duşumea, dar acoperit cu un cearşaf alb, de nu i se mai vedeau decât ciubotele. Într-un colţ ţârâia un greier. Aglaia şi Daşutka nu se aflau în odăile de locuit. Şedeau după tejghea, în cârciumă, şi depănau în tăcere sculul de lână.

Iakov Ivanîci luă o lampă, se duse la el în odaie şi trase de sub pat lădiţa în care ţinea banii de cheltuială. De data aceasta nu putu strânge decât patru sute douăzeci de ruble, toate în hârtii mici şi treizeci şi cinci de ruble în argint. Un miros greu se desprindea din hârtiile mototolite. Strângând banii în căciulă, Iakov Ivanîci ieşi în curte, apoi în drum. Mergea, uitându-se în toate părţile, dar bufetierul nu se vedea nicăieri.

— Hei! strigă Iakov.

De lângă barieră se desprinse o mogâldeaţă şi se apropie, şovăind.

— De ce nu stai locului? spuse Iakov cu ciudă, recunoscându-l pe bufetier. Ţine! Lipseşte puţin până la cinci sute. Nu am mai mult în casă.

— Bine, bine… Îţi sunt foarte recunoscător! mormăi Serghei Nikanorîci, apucând banii şi vârându-i prin buzunare. Tremura tot timpul şi tremurul lui se vedea cu tot întunericul nopţii.

— Cât despre dumneata, Iakov Ivanîci, adăugă el, fii pe pace. De ce aş vorbi? Ce mă priveşte pe mine? Am fost şi am plecat. Vorba ceea: n-aude, nu vede… Apoi oftă: Blestemată viaţă!

O clipă tăcură amândoi, fără să se privească.

— Şi s-a iscat totul dintr-o nimica toată, Dumnezeu ştie cum! spuse iarăşi bufetierul, continuând să tremure. Eu rămăsesem în odaia lui Matvei şi tot făceam socoteli, când am auzit deodată zarvă. Mă uit pe uşă şi văd că v-aţi luat din pricina untdelemnului… Acum unde e?

— Tot acolo în bucătărie…

— Ar fi bine să-l duci undeva… Ce mai aştepţi?

Iakov îl însoţi în tăcere până la gară, apoi se întoarse acasă şi înhămă caii să-l care pe Matvei la Limarovo. Se hotărâse să-l ducă în pădure şi să-l lase acolo, în drum. Va spune tuturor că Matvei a plecat la Vedeniapino şi nu s-a mai întors şi lumea o să creadă că l-a ucis vreun trecător. Ştia bine că până la urmă nu va înşela pe nimeni, dar mai puţin chinuitor era să facă ceva să se agite, să se zbuciume decât să stea acasă şi să aştepte. O chemă pe Daşutka şi, împreună, îl cărară pe Matvei. Aglaia rămase acasă să facă ordine în bucătărie.

La întoarcere, Iakov şi Daşutka trebuiră să se oprească la barieră. Trecea un tren lung de marfă tras de două locomotive care gâfâiau din greu şi aruncau prin grătare snopi de foc roşu închis. Îndată ce trecu de barieră, zărindu-se gara, locomotiva din faţă fluieră pătrunzător.

— Fluieră! spuse într-o doară Daşutka.

În cele din urmă, şirul de vagoane se sfârşi şi cantonierul ridică bariera, fără să se grăbească.

— Tu erai, Iakov Ivanîci? spuse el. Nu te cunoşteam. Ai să te îmbogăţeşti. Aşa se zice.

Când ajunseră acasă, se făcuse numai bine vremea de culcare. Aglaia şi Daşutka îşi duseră aşternutul în cârciumă şi se întinseră una lângă alta pe jos, iar Iakov se culcă de-a dreptul pe tejghea. Înainte de a se culca, nu-şi mai făcură rugăciunile şi nu aprinseră candelele. Toţi trei nu închiseră ochii până la ziuă, dar nu scoaseră niciun cuvânt şi toată noaptea li se păru că sus, în catul pustiit cândva de foc, umblă cineva.

După două zile sosi de la oraş plutonierul de jandarmi şi judecătorul de instrucţie şi făcură întâi percheziţie în camera lui Matvei, apoi în toată casa.

Cel dintâi fu interogat Iakov, care declară că luni spre seară Matvei plecase la Vedeniapino să se spovedească şi că desigur îl omorâseră pe drum tăietorii de lemne care lucrau în pădure de-a lungul liniei. Dar când judecătorul îl întrebă cum se făcea că Matvei fusese găsit pe drum, iar şapca lui acasă – plecase de acasă fără ea? Şi de ce pe zăpadă în jurul lui nu se găsea nicio picătură roşie, deşi capul îi era spart şi faţa şi pieptul plin de sânge? Iakov se tulbură, îşi pierdu cumpătul şi răspunse:

— Nu ştiu…

Atunci se petrecu tocmai lucrul de care se temuse cel mai mult. Sosi şi jandarmul de la gară. Subofiţerul aprinse o ţigară în paraclis şi Aglaia se repezi la el cu ocări. Apoi când îi luară pe Iakov şi pe Aglaia şi îi scoaseră în curte, lângă poartă se îngrămădise o mulţime de ţărani care spuneau:

— Uite că l-au ridicat pe bisericosul!

Şi toţi păreau mulţumiţi.

La instrucţie jandarmul declară fără înconjur că Iakov şi cu Aglaia îl omorâseră pe Matvei, pentru ca să nu-şi împartă averea cu el, că Matvei avea bani şi că dacă aceşti bani nu fuseseră găsiţi la percheziţie însemna că Iakov şi Aglaia îi cheltuiseră.

Şi Daşutka fu cercetată. Ea declară că unchiul Matvei şi mătuşa Aglaia se certau zilnic şi mai-mai că nu se băteau pentru bani, că unchiul era bogat şi că dăduse unei ibovnice nouă sute de ruble.

Daşutka rămase singură la cârciumă, unde nu mai venea nimeni să bea ceai sau votcă, şi îşi petrecea timpul deretecând prin odăi, bând limonadă sau mâncând covrigi. După câteva zile însă fu luat la cercetări şi cantonierul de la barieră, care declară că luni seara, târziu, văzuse pe Iakov întorcându-se cu Daşutka de la Limarovo. Daşutka fu arestată şi ea, dusă la oraş şi închisă. Curând se află din declaraţia Aglaiei că la omor fusese de faţă şi Serghei Nikanorîci. I se făcu şi lui percheziţie şi banii fură găsiţi într-un loc cu totul neobişnuit, ascunşi într-un pâslar, după sobă. Banii erau toţi mărunţi, aproape trei sute de ruble în hârtie de câte o rublă. Bufetierul se jură că banii aceia îi câştigase cu negoţul lui şi că nu mai dăduse pe la cârciumă de mai bine de un an, dar martorii arătară că era sărac, că în ultima vreme o ducea foarte greu şi că mergea zilnic la cârciumă să se împrumute de la Matvei. Jandarmul declară şi el că, în ziua omorului, chiar el se dusese cu bufetierul de două ori la Matvei, ca să-l convingă să-i dea bani cu împrumut. Tot atunci se află că în seara de luni, Serghei Nikanorîci nu ieşise la trenul mixt, fiind plecat undeva. Şi astfel fu arestat şi el şi dus la oraş.

Judecata avu loc după unsprezece luni.

Iakov Ivanîci îmbătrânise mult. Slăbise şi vorbea încet ca un om bolnav. Se simţea sleit, părăsit, mai

nenorocit ca toţi şi, din pricina mustrărilor de cuget şi a frământărilor legate de convingerile lui religioase, care nu-i dădeau răgaz nici la închisoare, sufletul îi îmbătrânise şi i se uscase ca şi trupul. Când în timpul procesului, venind vorba despre faptul că nu se ducea la biserică, preşedintele îl întrebase:

— Eşti de credinţă veche?

— Nu ştiu! răspunse el.

Nu mai avea acum niciun fel de credinţă. Nu ştia şi nu mai pricepea nimic, iar de credinţa veche îi era silă, părându-i-se lipsită de sens, întunecată. Aglaia însă nu se domolise defel şi continua să-l blesteme pe Matvei, învinuindu-l de toate nenorocirile care li se trăseseră de pe urma lui.

În locul favoriţilor, lui Serghei Nikanorîci îi crescuse barbă. La proces asuda, se înroşea şi îi era vădit ruşine de haina lui de puşcăriaş şi de faptul că fusese pus în rând cu nişte simpli ţărani.

Căuta să se dezvinovăţească fără îndemânare şi, voind să dovedească cu tot dinadinsul că un an întreg nu mai dăduse pe la cârciumă, se certa cu fiecare martor şi publicul râdea de el. În schimb Daşutka se îngrăşase în închisoare. Nu înţelegea defel întrebările care i se puneau în timpul procesului şi declară că, atunci când îl omorâseră pe unchiul Matvei, ea se speriase foarte tare, dar că pe urmă îi trecuse spaima.

Toţi patru fură declaraţi vinovaţi de omor cu premeditare, din interes bănesc. Iakov Ivanîci fu condamnat la douăzeci de ani muncă silnică, Aglaia la treisprezece ani şi jumătate, Serghei Nikanorîci la zece şi Daşutka la şase.

VIII

Seara târziu, un vas străin aruncă ancora în largul portului Due din insula Sahalin şi ceru cărbuni. Căpitanul vasului fu rugat să aştepte până dimineaţa, dar el se împotrivi, spunând că nu poate să aştepte niciun ceas şi că, dacă timpul se strică peste noapte, riscă să plece şi fără cărbuni. În Strâmtoarea Tătară, vremea se schimbă uneori fără veste, într-o jumătate de oră, şi atunci ţărmurile insulei Sahalin devin primejdioase. Vântul începuse de pe acum să se înteţească şi valurile se ridicau destul de mari.

Un pâlc de deţinuţi fu scos din închisoarea Voevodskaia – cea mai urâtă şi mai aspră temniţă din Sahalin – şi mânat ca o cireadă la corvoada de cărbune. Trebuiau mai întâi să fie încărcate cu cărbune mai multe şlepuri pe care un remorcher cu aburi avea să le ducă până la vasul ancorat în larg, la mai bine de jumătate de verstă de ţărm. Acolo urma să se descarce cărbunele din şlepuri pe vas; o muncă istovitoare când valurile izbesc necontenit şlepul de vas şi oamenii abia se ţin pe picioare din pricina răului de mare.

Smulşi fără milă din somn, puşcăriaşii mergeau buimaci pe ţărm, împleticindu-se în întuneric, zornăindu-şi lanţurile. La stânga, abia se desluşea malul înalt şi stâncos, lugubru, iar în partea dreaptă se întindea un întuneric oblu, fără nicio licărire, în care marea vuia prelung şi monoton. Numai când şeful gărzii îşi aprindea luleaua se lumina fugar câte o caraulă cu puşca în mână şi două-trei chipuri aspre de ocnaşi, iar când se apropia mai mult de mal cu felinarul, se zăreau crestele albe ale valurilor.

În pâlcul acesta se afla şi Iakov Ivanîci, care fusese poreclit la ocnă „măturoiul”, din pricina bărbii sale lungi. De mult nu-i mai vorbea nimeni cu respect ci toţi îi spuneau simplu „Iaşka”. Era rău văzut în închisoare fiindcă, la vreo trei luni de la venirea în Sahalin, cuprins de un dor nebun de ţară, se lăsase ispitit şi izbutise să fugă. Prins curând după aceea, fusese condamnat la muncă silnică pe viaţă şi i se dăduseră şi patruzeci de bice. După aceea mai fusese biciuit în vreo două rânduri pentru înstrăinare de efecte ale statului, cu toate că de fiecare dată hainele îi fuseseră furate. Dorul de ţară îl

cuprinse chiar de pe când îl duceau spre Odesa şi trenul cu deţinuţi se oprise noaptea la Progonnaia. Lipindu-se de geam, Iakov încercase zadarnic să mai vadă o dată casa părintească, dar nu văzuse nimic prin întuneric.

Nu avea pe nimeni cu care să vorbească despre locurile în care se născuse. Soră-sa, Aglaia, fusese trimisă la ocnă în Siberia şi nu se mai ştia nimic de ea. Daşutka era în Sahalin, dar fusese dată unui colonist ca ţiitoare, într-o exploatare îndepărtată. Nici despre ea nu se mai ştia nimic. Numai un colonist din acea exploatare, care întâmplător nimerise în închisoarea Voevodskaia, îi spusese lui Iakov că Daşutka turnase trei copii. Serghei Nikanorîci servea ca fecior la un funcţionar din Due, dar nu era nicio nădejde să-l mai vadă vreodată, fiindcă bufetierului îi era ruşine să dezvăluie că avea cunoştinţe printre ocnaşii de neam prost.

Pâlcul de puşcăriaşi ajunse şi rămase să aştepte în port. Se auzea că nu s-ar mai face încărcarea, fiindcă vremea se strica tot mai mult şi vasul îşi începuse pregătirile de plecare. Se vedeau trei lumini în larg. Una dintre ele se mişca: era remorcherul care se dusese la vas şi acum se întorcea să aducă rezultatul, dacă se mai încarcă sau nu cărbuni. Tremurând de frigul nopţii de toamnă şi de umezeala mării, zgribulindu-se în scurteica zdrenţuită, Iakov Ivanîci se uita ţintă, fără să clipească, în partea în care se afla, undeva, departe, patria sa. De când trăia într-o închisoare cu oameni aduşi din toate colţurile ţării, ruşi, ucraineni, tătari, gruzini, chinezi, finlandezi, ţigani şi evrei, de când asculta convorbirile lor şi vedea suferinţa cu duiumul, începuse din nou să-şi întoarcă faţa spre Dumnezeu şi i se părea că a dibuit în sfârşit credinţa cea adevărată, de care fuseseră însetaţi şi pe care o căutaseră de atâta vreme toţi Terehovii, începând cu străbunica Avdotia. Pe toate le înţelegea Iakov Ivanîci acum: şi unde se află Dumnezeu şi cum trebuie să-l slujeşti. Un singur lucru nu înţelegea: de ce soarta oamenilor era atât de felurită, de ce credinţa aceasta simplă, pe care alţii o primesc ca un dar de la Dumnezeu, pe el îl costase atât de scump încât îi tremurau mâinile şi picioarele ca unui om beat de grozăviile pe care le vedea şi le suferea acum şi care n-aveau să se mai sfârşească decât odată cu viaţa.

Privea cu încordare în întuneric şi i se părea că, prin miile de verste cuprinse de noapte, îşi întrezăreşte patria, gubernia în care se născuse, judeţul, gara Progonnaia, negura sălbatică, lipsa de suflet şi nepăsarea aspră a oamenilor pe care îi lăsase acolo. Ochii i se împăienjeneau de lacrimi, dar el continua să sfredelească depărtarea, unde abia licăreau luminile palide ale vasului din larg; inima i se frângea de dorul de ţară şi o voinţă aprigă îl cuprindea să se întoarcă acasă, să le vorbească tuturor de acolo de noua lui credinţă, să scape de la pieire măcar un singur om şi să trăiască măcar o singură zi fără chinuri.

Remorcherul ajunse la ţărm şi şeful gărzii spuse cu glas tare că nu se mai face încărcarea.

— Înapoi! comandă el. Dreepţi!

Se auzi cum pe vas se ridica lanţul ancorei. Un vânt puternic, pătrunzător, prinse să sufle şi, undeva, prin neguri, deasupra malului prăpăstios, vuiră copacii. Se apropia furtuna…

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mĭsl,* nr. II, noiembrie 1895, cu subtitlul: (Povestire). Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu modificări şi prescurtări, în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

În culegerea de *Opere,* povestirea a apărut fără subtitlu, cu importante modificări şi prescurtări.

Au fost prescurtate, de exemplu, următoarele pasaje:

La cap. III:

„[«… vinzi votcă. Pocăieşte-te!»] Sau spunea că trebuie să trăieşti obişnuit, ca toţi oamenii.

Toate astea i se păreau lui Iakov fleacuri."

„[… mult mai uşor decât să fii bogat.] Dacă ar asculta şi ar începe să-şi vândă marfa ieftin drumeţilor, ar da faliment şi asta n-ar mai fi negustorie, ci dezordine şi prostie. Iar învăţătura lui Matvei, că trebuie să trăieşti obişnuit, ca toţi oamenii, nu o înţelegea defel."

„[… pierzându-şi şi el cumpătul, Iakov] îşi ura vărul şi [se pomenea răcnind…]

La cap. IV:

„[… n-ar mai apuca ziua mântuirii!] Aglaia îl dispreţuia pe Matvei pentru uşurinţa cu care trata religia şi pentru viaţa lui desfrânată, în schimb, pe fratele ei, Iakov, îl iubea şi se temea de el. Când îl ocăra şi-l umilea pe Matvei, avea sentimentul că prin asta îl apără pe Iakov şi credinţa lui. Putea să ţipe mult, până răguşea, până la istovire, şi era imposibil s-o contrazici sau să ţipi mai tare decât ea.

Continua să zbiere chiar când plecau toţi şi o lăsau singură."

„[… clătina din cap şi ofta] şi se părea, că până şi trupul lui este pătruns de solemnitatea momentului".

„[… aştepta ca Matvei să plece din uşă].

— Ce-i asta, bolborosi Matvei, descumpănit, ce-nseamnă asta? [Vere…]"

„[… îi fu lehamite să-şi mai audă vocea plângătoare şi tărăgănată.] Faptul că el citea, că Aglaia cânta şi candelele ardeau însemna prea puţin, ar mai fi vrut ceva, dar nu-şi dădea seama ce anume."

„[… orice negustor trebuie să caute să câştige cât mai mult], aşa cere comerţul, [dar iată că Jakov se simţea…]"

La cap. V:

„[… o mânie pe care nu putea s-o mai biruie nici cu rugăciuni şi nici cu mătănii, oricât de des le-ar fi făcut.] Acum îl învinuia numai pe Matvei, dar i se părea că acesta îl descumpănise nu prin cuvintele sale, ci pentru că îl împiedică să se roage, îl tulbură în clipele de reculegere astfel ca rugăciunea lui să nu mai fie plăcută Domnului."

„[Se întoarse şi porni repede spre casă] ca să-l alunge pe vărul său".

La cap. VI:

„[Ar fi bine să-l duci undeva. Ce mai aştepţi?] Du-l, Iakov Ivanîci, în pădurea de la Limarovo… Lasă-l acolo în drum, şi pe urmă spune că a plecat la Vedeniapino… Lumea o să creadă că l-a ucis vreun trecător…"

„[… lângă poartă se îngrămădiseră o mulţime de ţărani care vorbeau: «Uite că l-au ridicat pe Bisericosul!»] Iar Aglaia, aproape tot drumul, sau înjura cu glas tare, sau bocea ca după un mort. Prin satele pe unde treceau, oamenii chicoteau la fel: Uite că l-au ridicat pe Bisericosul! [şi toţi păreau mulţumiţi]."

În varianta din revistă, cap. VI începea astfel:

„Pe la ora 10, când se întunecase de-a binelea, se auziră nişte paşi, cineva intră repede în curte şi, dând pe după colţul casei, bătu în geam: cioc, cioc, cioc… Iakov, care stătea în sălița de la intrare şi aştepta să sosească în fiecare clipă jandarmul şi lucrătorii de la staţie, înlemni.

— Cine-i acolo? strigă el cu vocea sugrumată, de nerecunoscut.

— Eu sunt, Iakov Ivanîci, nu te speria.

Era Serghei Nikanorîci.

— Mi-ai făgăduit, vorbi el încet, nehotărându-se să intre în sălița, şi se auzea cum îi tremura răsuflarea şi-i clănţăneau dinţii, ai făgăduit că-mi împrumuţi… Uite ce… Poţi să-i aduci că eu aştept acolo… în dosul casei.

Spuse şi plecă. Vasăzică cei de la staţie nu ştiau încă de omor."

Cehov a tăiat acest pasaj în întregime şi în locul lui, la sfârşitul cap. V, după cuvintele: "…şi drumul era din nou alb", cu care acest capitol se încheie în versiunea iniţială, a adăugat: „Ajuns aproape de gară s-a făcut!"

Pe lângă aceste modificări, autorul a înlocuit unele cuvinte şi a făcut numeroase completări.

Cehov a promis povestirea revistei *Russkaia mîsl* încă în luna martie 1895 (vezi note la povestirea Ariadna), dar a scris-o abia la începutul lui octombrie.

M. P. Cehov arată în lucrarea sa *(Anton Cehov şi subiectele operelor sale,* Moscova, 1923 pag. 124), că i-a sugerat scriitorului două fraze, pe care acesta le-a trecut în carnetul său de însemnări şi le-a utilizat în povestire: însemnarea lui Matvei pe cartea citită (la sfârşitul cap. I), reproduce o însemnare copiată de M. P. Cehov da Uglici, de pe un exemplar al cărţii lui Dumas *Cei trei muşchetari,* iar cuvintele lui Matvei despre Osip Varlamîci: „A fost primarul oraşului…" etc. şi terminând cu „a zugrăvit toate coloanele, ca să arate ca malachita", sunt cuvintele autentice ale lui J., primarul din Uglici.

Într-o scrisoare adresată lui A. V. Golţev, la 17 decembrie 1895, A. I. Ertel aprecia astfel povestirea: „Ce minunat este *Omorul* lui Cehov, din toate punctele de vedere! Sunt nespus de bucuros pentru el, pentru că sunt convins că vremea unor lucrări plictisitoare, neexpresive, ca *Trei ani*, a trecut pentru el şi a redevenit un talent puternic, sincer, profund, plin de idei!"

Povestirea n-a fost apreciată în presă aşa cum se cuvine. Criticii – atât cei din lagărul burghezo-liberal cât şi cei din lagărul aristocratic-monarhist şi clerical-conservator s-au interesat mai ales de sentimentele religioase ale eroilor şi de problema „smereniei" poporului.

Ariadna

Pe puntea vaporului care mergea de la Odesa la Sevastopol, un domn chipeş, cu o barbă mică, rotundă, se apropie de mine să-şi aprindă ţigara şi-mi spuse:

— Ia uitaţi-vă la nemţii ăştia de lângă cabina timonierului. Nu vi se pare ciudat că atunci când se adună câţiva nemţi sau englezi, vorbesc de preţul lânii şi de treburile lor personale, pe când noi, ruşii, când ne adunăm la un loc, vorbim numai de femei şi facem înaltă filozofie, dar ne ocupăm mai ales de femei?

Îl cunoşteam pe domnul acesta. Ne întorseserăm cu acelaşi tren din străinătate, şi în ajun, la Volocisk, la controlul vamal îl văzusem stând cu o doamnă, cu care călătorea, în faţa unui adevărat munte de geamantane şi cufere, pline cu rochii. Părea tare încurcat şi plictisit că trebuia să plătească vama pentru câteva petice de mătase, iar tovarăşa lui de călătorie protesta şi ameninţa că se va plânge nu ştiu cui. După aceea, în timpul drumului spre Odesa, l-am văzut ducând în compartimentul doamnelor pateuri şi portocale.

Era o vreme umedă, marea cam agitată, şi doamnele s-au retras în cabinele lor. Domnul cu bărbuţa rotundă s-a aşezat lângă mine şi a urmat:

— Da, da, când se întrunesc câţiva ruşi, facem înaltă filozofie şi vorbim mai ales de femei. Suntem atât de deştepţi, atât de plini de propria noastră importanţă, încât enunţăm numai adevăruri înalte şi nu putem rezolva decât probleme de ordin superior. Actorul rus nu ştie să glumească, el este profund chiar şi atunci când joacă în vodevil. Tot aşa suntem şi noi

intelectualii: chiar când e vorba de fleacuri, le privim din punct de vedere filozofic, ceea ce dovedeşte lipsă de îndrăzneală, de sinceritate şi de simplitate. Cred că vorbim atât de des despre femei, pentru că nu suntem mulţumiţi de ele. Avem concepţii prea idealiste despre femei şi cerem de la ele mai mult decât ne pot da. Primim mult mai puţin decât dorim – şi iată-ne dezamăgiţi, cu speranţele spulberate şi cu sufletul îndurerat. Tocmai de aceea vorbim despre ceea ce ne doare. Nu vă plictisesc?

— Nu, deloc.

— Atunci daţi-mi voie să mă prezint, zise el, ridicându-se: Ivan Ivanovici Şamohin, moşier din preajma Moscovei… Vă cunosc bine.

Apoi se aşeză şi urmă, privindu-mă în ochi cu sinceritate şi căldură:

— Un filozof de mâna a doua, ca Max Nordau, de pildă, ar susţine că aceste interminabile discuţii despre femei nu sunt decât o manie erotică sau o consecinţă a iobăgismului sau altceva asemănător, eu însă văd lucrurile altfel. Repet: nu suntem mulţumiţi, fiindcă suntem nişte idealişti. Dorim ca fiinţele care ne dau viaţă nouă şi copiilor noştri, să ne fie superioare şi mai presus de toate cele ce se află pe lumea asta. În tinereţe, poetizăm şi idealizăm femeile pe care le iubim; pentru noi, dragostea şi fericirea sunt sinonime. O căsătorie care nu se întemeiază pe dragoste este dispreţuită în Rusia, senzualitatea este batjocorită şi inspiră dezgust. Romanele şi nuvelele care se bucură de cele mai mari succese sunt cele în care se descriu femei frumoase, romantice şi superioare. Faptul că rusul este plin de admiraţie faţă de madona lui Rafael sau îl preocupă emanciparea femeii vă asigur că nu este nesincer sau artificial. Nenorocirea e alta. Abia ne căsătorim sau avem o legătură cu o femeie, că după doi-trei ani ne şi simţim deziluzionaţi; atunci ne apropiem de altă femeie şi iarăşi urmează decepţia şi dezgustul. În cele din urmă, ajungem la convingerea că toate femeile sunt mincinoase, uşuratice şi egoiste, cu mintea nedezvoltată şi crude – într-un cuvânt, nu numai că nu ne sunt superioare, dar sunt chiar mult inferioare bărbaţilor. Atunci, dezamăgiţi şi nemulţumiţi, bombănim şi

pălăvrăgim tot timpul despre ceea ce ne deziluzionează atât de cumplit.

În timp ce Şamohin vorbea, am băgat de seamă că limba şi atmosfera rusească îi făceau multă plăcere. Pesemne că în străinătate îi fusese tare dor de patrie. Lăudându-i pe ruşi şi atribuindu-le un deosebit idealism, el nu-i critica pe străini, ceea ce-l făcea simpatic. Se vedea că-i era sufletul tulburat şi că dorea mai degrabă să vorbească despre sine însuşi decât despre femei, şi-mi dădeam seama că trebuie să ascult o poveste lungă, un fel de spovedanie.

Într-adevăr, după ce am cerut să ni se aducă o sticlă cu vin şi am băut câte un pahar, a început:

— Îmi aduc aminte că, într-o nuvelă de Veltman, cineva spune: „Ce poveste!" şi un altul îi răspunde: „Nu, asta nu e o poveste, e numai introducerea la ea". Aşa şi eu, tot ce am vorbit până acum n-a fost decât o introducere. De fapt, eu aş vrea să vă povestesc ultima mea dragoste. Dar, scuzaţi-mă, vă mai întreb încă o dată, nu vă plictisesc cumva?

L-am încredinţat că nu, şi el a urmat:

— Acţiunea se petrece într-un judeţ din nordul guberniei Moscova. Trebuie să mărturisesc că acolo natura este extraordinară. Conacul nostru se află pe malul înalt al unui râu repede, lângă o vâltoare unde apa vuieşte zi şi noapte; închipuiţi-vă un parc mare şi bătrân, straturi frumoase de flori, grădini de zarzavat, iar jos, râul cu sălciile pletoase, care când sunt acoperite de rouă par încărunţite sau îmbrăcate cu un strat de argint. Pe malul celălalt e o luncă întinsă, cu loc de păşune, iar mai departe, pe deal, un codru mare şi întunecat. În acest codru cresc o puzderie de ciuperci şi în desişurile cele mai ascunse trăiesc elani. Cred că şi după ce voi muri şi vor bate în cuie capacul sicriului meu, eu tot voi visa dimineţile proaspete, când te dor ochii de lumina soarelui sau minunatele seri de primăvară, când auzi în grădină privighetorile, dinspre sat străbate sunetul unei armonici, în casă cântă cineva la pian, râul vuieşte – mai pe scurt, o muzică ce te face când să plângi de înduioşare, când să cânţi în gura mare. N-avem pământ arabil prea întins, în schimb păşunile, împreună cu pădurile, dădeau un venit de aproape două mii de ruble pe an. Eu sunt unicul copil –

tata şi cu mine suntem modeşti şi aceşti bani, la care se adăuga pensia tatălui meu ne ajungea. După terminarea facultăţii, primii trei ani i-am trăit la ţară, unde mă ocupam de gospodărie, aşteptând să capăt vreo slujbă pe undeva. Lucrul cel mai de seamă însă era că mă îndrăgostisem nebuneşte de o fată încântătoare, nespus de frumoasă. Era sora vecinului meu, moşierul Kotlovici, un boier scăpătat, care avea la conac ananaşi crescuţi în seră, piersici minunate, paratrăsnete, o fântână arteziană în mijlocul curţii, dar niciun ban. Nu făcea nimic – nu ştia să facă nimic, şi era atât de lipsit de vlagă de parcă ar fi fost făcut din cartofi fierţi; îi trata pe mujicii bolnavi prin mijloace homeopatice şi se ocupa de spiritism. De altminteri, era un om fin, delicat, destul de deştept. Eu însă n-am prea multă simpatie pentru oamenii de felul lui, care stau de vorbă cu spiritele şi încearcă să vindece femeile prin magnetism. În primul rând, cei care se ocupă cu aşa ceva n-au o judecată limpede şi e foarte greu să stai de vorbă cu ei; în al doilea rând, aceştia nu se ataşează, de obicei, de nimeni, sunt misogini şi toate ciudăţeniile lor nu-i impresionează prea plăcut pe oamenii mai sensibili. Nici fizicul lui nu-mi plăcea. Era înalt, gras şi alb, avea un cap mic cu nişte ochişori lucioşi şi degete albe şi moi. El nu-ţi strângea mâna când i-o dădeai, ci o frământa, scuzându-se de cine ştie ce. Dacă te ruga ceva, se scuza, iar dacă-ţi dădea ceva, se scuza din nou. Cât despre sora lui, era cu totul altfel. Trebuie să vă spun că în copilărie şi în frageda mea tinereţe nu-i cunoscusem pe aceşti vecini ai noştri, deoarece tatăl meu era profesor la N. şi noi am trăit multă vreme în provincie. Când i-am cunoscut, ea avea douăzeci şi doi de ani; ieşise de mult din pension şi petrecuse doi-trei ani la Moscova, la o mătuşă bogată care o scosese în lume. Când am cunoscut-o şi am stat întâia oară de vorbă cu ea, m-a uimit în primul rând numele ei frumos şi neobişnuit – Ariadna. I se potrivea minunat de bine! Ariadna era brună, foarte slabă, subţire şi mlădioasă, extraordinar de graţioasă, cu trăsături delicate şi foarte distinse. Avea ochi strălucitori, pe când ai fratelui ei luceau rece şi searbăd, ca nişte acadele, în privirea ei se oglindea mândra şi minunata tinereţe. M-a cucerit din prima zi când am cunoscut-o şi nici nu se putea să fie

altfel. Cea dintâi impresie a fost atât de puternică, încât nici astăzi nu pot să renunţ la iluziile mele şi mai cred şi acum că natura când a plămădit-o pe fiinţa aceasta, a vrut să facă ceva măreţ şi uimitor. Glasul Ariadnei, mersul ei, pălărioara şi chiar şi urmele paşilor ei pe malul nisipos unde pescuia îmi trezeau în suflet bucurie şi o pătimaşă sete de viaţă. Sufletul i-l judecam după trăsăturile ei frumoase şi trupul răpitor şi fiecare cuvânt rostit de Ariadna, fiecare zâmbet mă cucerea, mă încânta şi mă făcea să cred că avea un suflet minunat. Era blândă, prietenoasă, veselă şi simplă, în felul ei de a se purta cu cei din jur. Era evlavioasă, discuta poetic despre moarte, şi sufletul ei era urzit dintr-o bogăţie atât de mare de nuanţe, că până şi cusururile ei păreau ceva deosebit şi erau simpatice. Să presupunem, de pildă, că voia să-şi cumpere un alt cal de călărie şi n-avea bani. Nu se simţea deloc încurcată, pentru că se putea vinde sau amaneta ceva, iar dacă administratorul se jura că nu avea nimic de vândut sau amanetat, ea lua tabla de pe acoperiş şi o vindea la fabrică, sau când munca câmpului era în toi, lua caii de povară şi-i vindea în piaţă pe o nimica toată. Aceste dorinţe nebuneşti duceau câteodată la disperare pe cei de la conac, dar ea şi le exprima cu atâta graţie, încât până la urmă i se ierta totul şi i se îngăduia orice, întocmai ca soţiei Cezarului. Eram atât de îndrăgostit, încât toată lumea îşi dădu curând seama de starea mea; şi tatăl meu, şi vecinii, şi mujicii. Şi toţi îmi doreau fericirea. Când se întâmpla să le dau argaţilor votcă, se ploconeau şi urau:

— Dea Domnul să vă însuraţi cu duduca, sora boierului Kotlovici.

Şi Ariadna ştia că o iubesc. Venea adesea la noi călare sau cu trăsura şi petrecea uneori zile întregi cu mine şi cu tatăl meu. Se împrietenise cu tatăl meu, şi acesta o învăţa să meargă cu bicicleta – distracţia lui de predilecţie. Îmi amintesc cum într-o seară se pregăteau să plece la plimbare, şi eu am ajutat-o să se urce pe bicicletă; în clipa aceea, mi s-a părut atât de frumoasă, încât când am atins-o, am simţit că-mi ard degetele şi că tremur de încântare. Când tatăl meu şi cu Ariadna, amândoi frumoşi şi zvelţi, au pornit unul lângă altul pe şosea, calul negru, pe care venea administratorul spre casă, a sărit în lături şi mi s-a părut că şi calul îi făcuse

loc să treacă, izbit de frumuseţea ei. Dragostea şi devotamentul meu o înduioşau pe Ariadna şi ea dorea din tot sufletul să aibă acelaşi sentiment pentru mine, să-mi răspundă cu aceeaşi dragoste. Ar fi fost atât de romantic!

Dar să iubească cu adevărat, aşa cum o iubeam eu, nu era în stare, pentru că era o fire rece şi destul de pervertită. În ea se şi cuibărise diavolul, care-i şoptea zi şi noapte că e minunată ca o zeiţă, şi, fără să se întrebe pentru ce fusese creată şi ce rost avea viaţa, visa să ajungă cu orice chip bogată şi să aibă un titlu pompos de nobleţe. Visa baluri, curse, lachei cu livrele galonate, saloane elegante, *salonul ei* şi un roi de conţi, prinţi şi ambasadori, pictori şi artişti celebri, închinându-i-se şi admirându-i frumuseţea şi rochiile… Setea asta de glorie şi succese, gândurile acestea legate de un singur lucru îi fac pe oameni să fie reci; Ariadna nu se simţea atrasă nici de mine, nici de natură, nici de muzică. Şi vremea trecea, iar prinţii şi ambasadorii nu apăreau. Ea continua să trăiască la fratele ei, spiritistul; situaţia lor materială era tot mai proastă, ea nu mai avea bani să-şi cumpere rochii şi pălării şi era nevoită să recurgă la şiretlicuri, ca să-şi ascundă sărăcia.

Parcă într-adins, pe când trăise la mătuşa ei, la Moscova, o ceruse în căsătorie prinţul Maktuev, un om bogat, dar o adevărată nulitate, pe care-l refuzase categoric. Acum însă o rodea câteodată viermele regretului: De ce-l refuzase? Întocmai ca mujicul care suflă cu scârbă în cvasul în care descoperă un gândac, dar totuşi îl bea, aşa şi ea se simţea cuprinsă de scârbă când îşi amintea de prinţ, totuşi îmi spunea:

— Orice s-ar zice, un titlu de nobleţe are un farmec deosebit şi misterios.

Visa titluri de nobleţe şi lux, dar nu voia să mă piardă nici pe mine. Oricât te-ai gândi la prinţi şi ambasadori, inima nu ţi-e de piatră şi-i păcat să-ţi pierzi tinereţea. Ariadna voia să mă iubească, încerca să-şi închipuie că e îndrăgostită de mine şi chiar jura că mă iubeşte. Dar eu sunt un om nervos şi sensibil. Când sunt iubit, simt asta fără jurăminte, pe când la ea aveam impresia că ascult cântecul unei privighetori mecanice. Ariadna simţea şi ea că-i lipseşte căldura, se necăjea şi am văzut-o de câteva ori plângând. Ba, o dată ştii ce-a

făcut? M-a strâns brusc în braţe şi m-a sărutat… Asta s-a întâmplat într-o seară, pe malul râului, dar vedeam după ochii ei că nu mă iubeşte şi că mă îmbrăţişase numai din curiozitate, să vadă ce-o să se întâmple. Atunci m-a cuprins teama, am apucat-o de mâini şi i-am spus disperat:

— Mângâierile astea lipsite de dragoste mă fac să sufăr.

— Cât eşti de… ciudat! a spus ea, supărată, şi s-a îndepărtat.

Poate că ar mai fi trecut încă un an-doi şi povestea s-ar fi terminat cu căsătoria noastră, dar soarta a vrut altfel. Întâmplător, la orizontul vieţii noastre a apărut un personaj nou. La fratele Ariadnei a venit un coleg de-al lui de facultate, Mihail Ivanovici Lubkov, un om foarte plăcut, despre care vizitiii şi servitorii spuneau: „Drăcos boier!" Lubkov era de statură mijlocie, slăbuţ, cu chelie, avea o faţă banală, neinteresantă, de burghez, dar destul de plăcută, palidă şi cu mustăţi aspre, bine îngrijite; pielea de pe gâtul lui era ca de găină, şi mărul lui Adam, ieşit în afară. Purta un pince-nez, atârnat de un şnur gros şi negru, graseia, mâncând literele „r" şi „l", aşa că „rele" suna la el „veve". Vesel mereu, totul îi părea hazliu. Se însurase prosteşte la douăzeci de ani, luând ca zestre două case în Moscova, pe care se apucase să le repare şi să facă instalaţii de băi până se ruinase de tot. Acum soţia lui trăia în mizerie cu cei patru copii ai lor într-un hotel de mâna a doua, şi el trebuia să-i întreţină – dar şi asta era pentru el o chestie hazlie şi vrednică de râs. Avea 36 de ani, iar soţia lui, 42, ceea ce iar i se părea hazliu. Mama sa, o persoană îngâmfată şi plină de sine, trăia singură cu o droaie de câini şi pisici, iar dânsul trebuia să-i dea şi ei 75 de ruble pe lună. Pe de altă parte, el fiind un om fin, îi plăcea să ia gustarea la „Sloveanski Bazar" şi prânzul, la „Ermitaj". Îi trebuiau foarte mulţi bani, dar unchiul său nu-i dădea decât două mii de ruble pe an, ceea ce nu-i ajungea, şi era silit să bată străzile Moscovei, cum s-ar zice cu limba scoasă, în căutare de împrumuturi – ceea ce iar i se părea că e ceva hazliu. Spunea că venise la Kotlovici să se odihnească în mijlocul naturii de viaţa de familie. La prânz, la cină sau în timpul plimbărilor, ne povestea râzând despre soţia şi mama lui, despre

creditori şi portărei şi râdea. Se lua în bătaie de joc chiar şi pe sine însuşi şi ne asigura că, datorită darului său de a împrumuta bani, făcuse multe cunoştinţe plăcute. Râdea tot timpul şi râdeam şi noi cu el. În tovărăşia lui ne petreceam şi timpul altfel. Eu înclinam spre plăceri liniştite, oarecum idilice: îmi plăcea să pescuiesc cu undiţa, să mă plimb seara, să culeg ciuperci; Lubkov însă prefera picnicurile, focurile de artificii şi vânătoarea cu gonaci. Organiza picnicuri de vreo trei ori pe săptămână, şi Ariadna, cu faţa serioasă şi inspirată, nota pe hârtie stridii, şampanie, cofeturi şi mă trimitea la Moscova să le cumpăr, fără să mă întrebe, bineînţeles, dacă aveam bani. Iar la picnicuri el ţinea toasturi, râdea şi povestea cu vervă despre bătrâna lui soţie, despre câinii ghiftuiţi ai mamei sale şi cât de drăguţi erau creditorii săi…

Lubkov iubea natura, dar o privea ca pe ceva arhicunoscut, mai prejos decât el şi creată anume pentru plăcerea lui personală. Se oprea în faţa unui peisaj minunat, spunând: „Aici ar fi bine să bem ceai!” Într-o zi, uitându-se la Ariadna, care se plimba cu umbrela în mână la o oarecare depărtare de noi, îmi făcu semn spre dânsa, zicând:

— Îmi place că e slabă. Nu mă atrag femeile grase.

Eu m-am simţit jignit şi l-am rugat să nu mai vorbească aşa de femei, dar el m-a privit mirat şi a spus:

— Ce găseşti rău în asta că-mi plac femeile slabe şi nu le pot suferi pe cele grase?

Nu i-am răspuns nimic. Altă dată, fiind cu chef după câteva pahare de vin, mi-a spus:

— Am observat că-i placi Ariadnei Grigorievna. Ce mai aştepţi?

Eu m-am simţit prost şi i-am explicat tulburat concepţia mea despre femei şi dragoste.

— Nu ştiu, a oftat el. După părerea mea, femeia e femeie, iar bărbatul, bărbat. Să presupunem că Ariadna Grigorievna este într-adevăr o fiinţă romantică şi superioară, dar asta nu înseamnă că nu-i supusă legilor firii. Doar vezi şi dumneata că e la o vârstă când are nevoie de un soţ sau de un amant. Eu nu respect femeia mai puţin decât dumneata, dar cred că anumite relaţii nu exclud poezia. Poezia e una, şi amantul e alta. Ca într-o

gospodărie: frumuseţea naturii e una, şi venitul pădurilor şi al ogoarelor, alta.

Când pescuiam cu Ariadna, Lubkov stătea lângă noi, tolănit pe iarbă, făcând glume pe socoteala mea sau povăţuindu-mă cum să trăiesc.

— Mă mir, domnule, cum poţi trăi fără aventuri de dragoste! spunea el. Eşti tânăr, frumos, interesant, într-un cuvânt, un bărbat bine, şi duci o viaţă de călugăr. Ce ţi-e şi cu bătrânii ăştia de 28 de ani! Eu sunt aproape cu zece ani mai în vârstă, dar care dintre noi e mai tânăr, spune, Ariadna Grigorievna, care?

— Dumneata, desigur, i-a răspuns Ariadna.

Când se plictisea de tăcerea noastră şi de atenţia cu care urmăream undiţa, el se întorcea acasă, şi Ariadna mi-a spus o dată, privindu-mă cu ciudă:

— Într-adevăr, dumneata nu eşti bărbat, ci, Doamne iartă-mă, un papă-lapte. Bărbatul trebuie să se aprindă de dragoste, să facă nebunii şi greşeli, să sufere! Femeia iartă şi obrăznicia, şi sfruntarea, dar niciodată raţiunea asta rece.

Şi, supărându-se de-a binelea, a urmat:

— Ca să ai succes, trebuie să fii hotărât şi îndrăzneţ. Lubkov nu e frumos ca dumneata, dar e mai interesant şi va avea întotdeauna succes la femei, pentru că nu seamănă cu dumneata – el e un adevărat bărbat…

În glasul ei vibra ceva răutăcios. Într-o seară, la masă, a început să spună, fără să mi se adreseze mie că dacă ar fi fost bărbat, nu s-ar fi îngropat la ţară, ci ar fi călătorit, şi-ar fi petrecut iernile pe undeva prin străinătate, de pildă, în Italia. O, Italia! Tatăl meu a mai pus şi el paie peste foc fără să vrea. A început să povestească amănunte despre Italia, despre frumuseţea de acolo, despre muzee şi natura cea minunată. Atunci, pe Ariadna a cuprins-o deodată dorinţa nebună să plece în Italia. A lovit cu pumnul în masă şi ochii au început să-i sclipească – trebuia neapărat să plece în Italia.

Apoi au început discuţiile! Ce bine ar fi să plecăm în Italia! Ah, Italia! Ah şi vai – şi aşa în fiecare zi, iar când Ariadna mă privea peste umăr, simţeam după expresia rece şi încăpăţânată a feţei sale că în închipuirea ei şi cucerise Italia cu toate saloanele sale, cu nobilii străini şi turiştii şi că nimic n-o s-o mai poată reţine. Am

încercat s-o conving să mai aştepte un an-doi, dar ea s-a strâmbat, spunându-mi:

— Eşti înţelept ca un moşneag.

Lubkov îi ţinea parte, aproba ideea plecării. Spunea că totul va costa foarte puţin şi s-ar duce şi el cu plăcere în Italia, să se odihnească de viaţa lui conjugală. Recunosc că eu mă purtam cu o naivitate de licean. Mă străduiam să nu-i las singuri, nu din gelozie, ci pentru că presimţeam ceva rău, iar ei râdeau de mine, prefăcându-se, de pildă, la intrarea mea, că tocmai se sărutau.

Dar iată că într-o dimineaţă a venit la mine fratele ei – spiritistul cel alb şi gras, spunând că doreşte să-mi vorbească între patru ochi. Era un om cu desăvârşire lipsit de caracter. În ciuda educaţiei şi a delicateţii lui, dacă o scrisoare străină se afla pe masă, la îndemâna sa, el nu putea rezista tentaţiei de a o citi. El mi-a mărturisit că citise din greşeală o epistolă, adresată de Lubkov, Ariadnei.

— Din scrisoare am aflat că ea va pleca în curând în străinătate. Dragă prietene, sunt foarte îngrijorat! Dă-mi o explicaţie, pentru Dumnezeu, eu nu înţeleg nimic!

Îmi vorbea gâfâind şi suflându-mi în faţă un miros de carne fiartă.

— Scuză-mă, te rog, că-ţi împărtăşesc taina acestei scrisori, dar eşti prietenul Ariadnei şi ea te stimează! Poate că dumneata ştii ceva. Vrea să plece, dar cu cine? Domnul Lubkov are de gând s-o însoţească. Iartă-mă, dar purtarea asta a lui mi se pare ciudată. E căsătorit, are copii şi cu toate acestea face declaraţii de dragoste, şi-o tutuieşte în scrisoare. Să am iertare, dar asta mi se pare foarte ciudat.

Eu am înlemnit. Mi s-au răcit mâinile şi picioarele şi o durere ascuţită mi-a sfredelit pieptul, de parcă îmi învârtea cineva în carne o piatră ascuţită. Kotlovici s-a lăsat istovit într-un fotoliu, cu mâinile atârnând fără vlagă.

— Şi eu ce să fac?

— Trebuie s-o convingi, s-o faci să înţeleagă… gândeşte-te numai. Ce reprezintă pentru ea Lubkov? E o partidă potrivită pentru dânsa? O, Doamne, dar e îngrozitor! a urmat el, apucându-se cu mâinile de cap. Ea are partide atât de strălucite, prinţul Maktuev şi… şi

alţii. Prinţul o adoră şi nu mai departe de miercurea trecută, răposatul lui unchi, Ilarion, a spus categoric că Ariadna va fi soţia lui. Absolut categoric! Unchiul Ilarion e mort, dar e foarte deştept. Noi chemăm spiritul lui în fiecare zi.

După această convorbire n-am dormit toată noaptea. Am vrut să mă împuşc. A doua zi dimineaţa am scris cinci scrisori, pe care le-am rupt apoi în bucăţi, pe urmă m-am dus la arie şi am plâns în hohote, după care am cerut bani tatălui meu şi am plecat în Caucaz, fără să-mi iau rămas-bun de la nimeni.

Desigur că femeia e femeie şi bărbatul, bărbat, dar e cu putinţă oare să fie totul atât de simplu ca în timpurile antediluviene? E cu putinţă oare ca eu, om cult, înzestrat cu o structură mintală complexă, să-mi explic atracţia puternică faţă de femeie prin simpla diferenţă de alcătuire trupească dintre ea şi mine? Doamne, ar fi îngrozitor! Vreau să cred că geniul uman, care luptă cu natura, a luptat şi cu dragostea fizică, aşa cum ar lupta cu un duşman şi chiar dacă n-a învins-o încă, a izbutit, totuşi, s-o acopere cu un văl de iluzii de prietenie şi dragoste. Pentru mine, cel puţin, dragostea nu mai este o necesitate fizică, aşa cum e la câini sau la broaşte, ci adevărata dragoste; fiecare îmbrăţişare este pătrunsă de o pornire sinceră de respect şi iubire faţă de femeie. Într-adevăr, dezgustul faţă de instinctele animalice a fost cultivat de veacuri în sute de generaţii, şi eu l-am moştenit şi-l port în sânge, face parte din însăşi fiinţa mea; şi dacă eu acum poetizez dragostea, e ceva firesc, după cum firesc este ca urechile mele să fie imobile şi trupul meu să nu mai fie acoperit cu păr. Cred că astfel gândeşte majoritatea oamenilor culţi, deoarece în timpurile noastre, lipsa elementului poetic şi moral în dragoste este socotită drept o manifestare a atavismului, un simptom de degenerescenţă şi de multe ori un simptom de boală mintală. E adevărat că poetizând iubirea, noi înzestrăm pe cei iubiţi cu calităţi pe care ei poate nu le au, ceea ce dă naştere la un şir lung de greşeli şi suferinţe. Dar eu cred că tot e mai bine aşa, cu alte cuvinte e mai bine să suferi decât să te mângâi cu ideea că femeia e femeie şi bărbatul, bărbat.

La Tiflis am primit o scrisoare de la tatăl meu. Îmi scria că Ariadna Grigorievna plecase în cutare zi în

străinătate, cu gândul să petreacă toată iarna acolo. Peste o lună m-am întors acasă. Era toamnă. Ariadna îi trimitea tatălui meu în fiecare săptămână scrisori scrise pe hârtie parfumată, într-o perfectă limbă literară şi foarte interesante. Eu cred că orice femeie poate fi scriitoare. Ea descria cu lux de amănunte cât de greu izbutise să se împace cu mătuşa ei şi s-o convingă să-i dea o mie de ruble pentru călătorie şi ce mult a trebuit s-o caute la Moscova pe o doamnă bătrână, rudă îndepărtată cu ea, ca s-o roage s-o însoţească în străinătate. Acest lux de amănunte prea aducea a ceva bine ticluit şi am înţeles perfect că plecase neînsoţită. Nu mult după aceea, am primit şi eu o scrisoare de la dânsa, tot parfumată şi literară. Scria că-i este dor de mine, de ochii mei frumoşi, inteligenţi şi plini de dragoste; mă mustra prieteneşte că-mi irosesc tinereţea, lâncezind la ţară, când aş fi putut şi eu, ca şi dânsa, să trăiesc într-un rai, sub palmieri şi să mă îmbăt de parfumul florilor de portocal. Scrisoarea era semnată „Ariadna pe care ai părăsit-o”. După vreo două zile a urmat o altă scrisoare, de acelaşi fel, semnată „pe care ai uitat-o”. Simţeam că înnebunesc. O iubeam pătimaş, o visam în fiecare noapte şi ea scria „…pe care ai uitat-o”, „…pe care ai părăsit-o”. De ce? Pentru ce toate acestea? Şi, la toate astea se mai adăuga şi plictiseala vieţii de la ţară, serile fără de sfârşit, gândurile chinuitoare cu privire la Lubkov. Îndoiala mă chinuia, îmi otrăvea îngrozitor zilele şi nopţile, până când n-am mai putut răbda şi am plecat în străinătate.

Ariadna mă chema la Abazzia. Am sosit acolo într-o zi senină şi caldă, după o ploaie ale cărei picături mai atârnau încă de crengile copacilor şi m-am oprit la acelaşi hotel unde locuiau Ariadna şi Lubkov. Nu i-am găsit acasă şi m-am dus în parcul oraşului, am rătăcit pe alei, apoi m-am aşezat pe o bancă. Pe lângă mine a trecut un general austriac, cu mâinile la spate şi cu lampasuri roşii ca ale generalilor noştri; apoi cineva împingând un cărucior de copil, ale cărui roţi scârţâiau pe nisipul umed. S-au mai perindat pe dinaintea mea şi un bătrân bolnav de gălbinare, un grup de englezoaice, un popă catolic, apoi iar generalul austriac. Nişte muzicanţi militari, veniţi de la Fiume, s-au îndreptat alene spre chioşc cu alămurile sclipind în soare, şi

muzica a început să cânte. Aţi fost vreodată la Abazzia? E un orăşel murdar, cu o singură stradă care miroase urât şi pe care nu poţi merge după ploaie fără galoşi. Citisem atât de mult şi cu atâta admiraţie despre raiul acesta pământesc, încât mai târziu, când după ce-mi suflecam pantalonii, treceam strada îngustă şi cumpăram de plictiseală nişte pere înecăcioase de la o babă – care ghicind că sunt rus, spunea „câtiră", „duadeci" – şi când mă întrebam nedumerit unde să mă duc şi ce să fac şi mai întâlneam şi alţi ruşi tot atât de decepţionaţi ca şi mine, îmi era ruşine şi necaz. În faţa Abazziei e un golf liniştit, brăzdat de vapoare şi bărci cu pânze colorate. De acolo se zăreşte Fiume în depărtare şi insule învăluite într-o negură liliachie; peisajul ar fi pitoresc, dacă vederea spre port n-ar fi închisă de hotelurile construite în stil modern burghez, lipsit de graţie, cu care negustorii lacomi au acoperit malul înverzit, de nu mai vezi nimic în acest rai decât geamuri, terase, trotuare cu mese albe şi fracurile negre ale chelnerilor. Parcul de aici îl găseşti în orice staţiune balneară din străinătate, iar în ceea ce priveşte verdeaţa întunecată, neclintită şi tăcută a palmierilor, nisipul galben aprins de pe alei, băncile verzi, mugetul tromboanelor soldăţeşti şi lampasurile roşii ale generalilor, de toate acestea te saturi în zece minute, şi te simţi obligat, fără să ştii de ce, să stai zece zile sau zece săptămâni! Colindând, fără să vreau, staţiunile balneare, m-am convins din ce în ce mai mult cât de incomod şi anost trăiesc cei bogaţi şi ghiftuiţi, ce lipsă de imaginaţie au şi cât de mizere sunt gusturile şi dorinţele lor. Mult mai fericiţi sunt turiştii tineri sau bătrâni, care, neavând bani să trăiască la hotel, stau pe unde apucă, admiră marea de la înălţimea munţilor, tolăniţi pe iarbă, umblă pe jos, văd de aproape pădurile şi satele, observă obiceiurile ţării, se îndrăgostesc de femeile ei…

Pe când stăteam aşa în parc, a început să se întunece, şi în amurg a apărut şi Ariadna mea, graţioasă şi elegantă ca o prinţesă; în urma ei venea Lubkov, îmbrăcat în haine noi şi largi, cumpărate probabil la Viena.

— De ce te superi? spunea el. Ce ţi-am făcut?

Când m-a văzut, ea a scos un strigăt de bucurie şi, să nu fi fost în parc, desigur că m-ar fi îmbrăţişat. Îmi strângea cu putere mâinile şi râdea. Râdeam şi eu şi abia mă stăpâneam să nu plâng de emoţie. Apoi au început întrebările: Ce mai e la ţară? Ce face tata? Dacă l-am văzut pe fratele ei? şi altele… Îmi cerea s-o privesc în ochi şi mă întreba dacă îmi mai amintesc cum pescuiam împreună, dacă mai mi-aduc aminte de măruntele noastre certuri, de picnicuri…

— Au fost frumoase toate astea, a oftat dânsa, dar nici aici nu ne plictisim. Avem mulţi prieteni, dragul meu, scumpul meu! Mâine o să te prezint unei familii de ruşi. După ce m-a cercetat bine din cap până-n picioare s-a strâmbat puţin. Trebuie neapărat să-ţi cumperi altă pălărie. Abazzia nu-i un sat, a zis ea. Aici trebuie să fii *comme il faut*[27].

Pe urmă ne-am dus la un restaurant. Ariadna râdea tot timpul, glumea şi-mi spunea că sunt bun, drăguţ şi băiat deştept şi parcă nu-i venea să-şi creadă ochilor că sunt cu ea.

Am petrecut împreună până aproape de ora unsprezece şi ne-am despărţit foarte mulţumiţi de masă şi unul de celălalt. A doua zi, Ariadna m-a prezentat familiei de ruşi ca „fiul renumitului profesor, vecin de moşie cu noi”. Cu această familie nu vorbea decât de moşii şi recolte, luându-mă mereu ca martor. Ea dorea să pară o moşiereasă tare bogată şi izbutea. Avea o purtare foarte distinsă, ca o adevărată aristocrată, cum de fapt şi era din naştere.

— Dar ce zici de mătuşa mea! a zis ea deodată, privindu-mă cu ochi zâmbitori. Ne-am certat puţin, şi ea a plecat la Meran. Ce zici de ea?

Mai târziu, pe când ne plimbam în parc, am întrebat-o:

— Despre ce mătuşă vorbeai adineauri? Cine este mătuşa asta?

— E o minciună salvatoare, a râs Ariadna. Ei nu trebuie să ştie că eu călătoresc singură. A tăcut puţin, apoi s-a strâns lângă mine, spunând: Dragul meu, scumpul meu, împrieteneşte-te cu Lubkov! Este atât de nefericit! Mama şi soţia lui sunt într-adevăr îngrozitoare. Ea îi spunea lui Lubkov „dumneata”, şi când se ducea la culcare îşi lua rămas-bun de la el, ca şi

de la mine, zicând „pe mâine!” Locuiau la etaje diferite şi asta mă făcea să nădăjduiesc că între ei nu se petrecuse nimic, aşa că îi întâlneam cu inima uşoară. Când Lubkov mi-a cerut într-o zi trei sute de ruble împrumut, i le-am dat cu multă plăcere.

În fiecare zi, nu făceam decât să ne plimbăm, să rătăcim prin parc, să mâncăm şi să bem. În fiecare zi stăteam de vorbă cu familia de ruşi, şi încetul cu încetul mă obişnuisem să văd mereu în parc pe bătrânelul icteric, pe preotul catolic şi pe generalul austriac, care avea totdeauna la el nişte cărţi mici de joc şi ori de câte ori se aşeza undeva, pornea să facă pasienţe, dând nervos din umeri. Orchestra cânta mereu acelaşi şi acelaşi lucru. Acasă, la mine la ţară, îmi era ruşine de ţărani când mă duceam în zile de lucru cu prietenii la vreun picnic sau la pescuit; tot aşa şi aici, îmi era ruşine de portari, de vizitii şi muncitorii întâlniţi pe stradă. Mi se părea că se uitau la mine, parcă întrebându-mă: „De ce nu faci nimic?” Şi gândul acesta mă chinuia zi de zi, din zori şi până-n noapte. Monotonia ciudată şi neplăcută a zilelor era întreruptă numai când Lubkov împrumuta de la mine când o sută, când cincizeci de guldeni, şi cum primea banii se înviora întocmai ca un morfinoman după doza de morfină, şi începea să râdă de soţia lui, de el însuşi sau de creditori.

Dar iată că au început ploile şi s-a făcut frig. Atunci am plecat toţi trei în Italia şi am telegrafiat tatălui meu să-mi trimită neapărat opt sute de ruble la Roma. Ne-am oprit la Veneţia, la Bologna şi la Florenţa şi în fiecare oraş nimeream, fără greş, într-un hotel scump, unde eram pur şi simplu jupuiţi; trebuia să plătim separat lumina, personalul de serviciu, încălzitul camerei, chiflele de la micul dejun şi dreptul de a lua masa separat. Mâncam foarte mult. Dimineaţa ni se dădea *café complet.* La ora unu – prânzul: carne, peşte, omletă, brânză, fructe şi vin. La ora şase, cina compusă din opt feluri, cu pauze lungi în care beam vin şi bere. La ora nouă, ceai. La miezul nopţii, Ariadna zicea că îi este foame şi cerea să i se aducă şuncă şi ouă moi. Mâncam şi noi cu ea, să-i ţinem de urât. Între mese, alergam pe la muzee şi expoziţii, cu grija permanentă de a nu întârzia la cină sau la prânz. Mă plictiseam de privit tablourile, aş fi dorit să mă duc acasă, să stau

puţin culcat, mă simţeam istovit, căutam cu ochii vreun scaun să mă odihnesc puţin şi repetam cu ipocrizie: „Ce splendoare! Ce aerat e tabloul!” Ca nişte şerpi boa sătui, nu ne mai interesau decât obiectele strălucitoare; ne hipnotizau vitrinele, rămâneam în extaz în faţa broşelor cu pietre false şi cumpăram o mulţime de lucruri de prisos, lipsite de orice valoare.

Acelaşi lucru s-a petrecut şi la Roma. Ploua şi bătea un vânt rece. După un prânz copios, ne-am dus să vedem catedrala Sf. Petru. Datorită faptului că eram ghiftuiţi, poate şi din pricina timpului urât, nu ne-a făcut nicio impresie şi, acuzându-ne reciproc de lipsa de simţ artistic, era cât pe-aci să ne certăm.

Iată că au sosit şi banii trimişi de tata. Îmi amintesc că m-am dus într-o dimineaţă să-i ridic şi că era cu mine şi Lubkov.

— Prezentul nu-ţi poate da o fericire deplină, când te apasă trecutul, spunea el. Trecutul mi-a atârnat de gât o sarcină grea. Dacă aş avea bani, răul n-ar fi atât de mare, dar sunt sărac ca Iov. Mă crezi că nu mai am în buzunar decât opt franci? a urmat el, coborându-şi glasul. Şi trebuie să trimit mamei o sută de ruble şi soţiei, tot pe atâta. Dar şi aici trebuie să trăieşti. Ariadna e ca un copil, nu vrea să înţeleagă situaţia şi aruncă banii ca o contesă. Ce i-a venit să-şi cumpere ieri un ceas? Şi, spune şi dumneata, ce nevoie avem să continuăm să jucăm comedia asta, să facem pe copiii cuminţi? Ca să ascundem de slugi şi de prieteni relaţiile noastre, ne costă 10–15 franci pe zi în plus, pentru că sunt nevoit să ocup o cameră separată. De ce toate astea?

În clipa aceea parcă o piatră ascuţită mi-a sfredelit pieptul. Nu mai încăpea nicio îndoială, totul era limpede. Am încremenit şi am luat hotărârea să rup orice legătură cu ei, să fug de dânşii, să plec numaidecât acasă…

— Să te încurci cu o femeie e uşor, a urmat Ludkov, e destul s-o dezbraci. Dar pe urmă, e mai greu! Câte plictiseli!

În timp ce număram banii primiţi, el mi-a spus:

— Dacă nu-mi împrumuţi o mie de franci sunt pierdut. Banii dumitale sunt singura mea speranţă.

I-am dat banii, şi el s-a înveselit numaidecât şi a început să râdă de unchiul lui, un caraghios, care nu ştiuse să ascundă de soţia lui adresa unde locuia. Sosind la hotel, mi-am strâns lucrurile şi am plătit nota. Nu-mi mai rămânea decât să-mi iau rămas-bun de la Ariadna.

Am bătut la uşa ei.

— *Entrez*[28].

În camera ei domnea dezordinea matinală; pe masă era serviciul de ceai, un rest de franzeluţă, coji de ouă; în aer plutea un miros puternic, înăbuşitor, de parfum. Patul nu era strâns şi se vedea că dormiseră în el două persoane. Ariadna abia se sculase, era îmbrăcată într-un halat de flanelă şi încă nepieptănată.

I-am spus bună dimineaţa, şi am stat tăcut câteva clipe, în timp ce ea încerca să-şi strângă părul. Apoi am întrebat, tremurând:

— De ce, de ce m-ai chemat aici în străinătate?

Ariadna, dându-şi seama la ce făceam aluzie, m-a apucat de mână şi mi-a spus:

— Voiam să fii aici. Eşti atât de pur!

Mi s-a făcut ruşine de tulburarea şi de tremurul meu. Dacă izbucnesc în plâns?! Am ieşit din odaie, fără să mai spun un cuvânt, şi peste un ceas eram în tren. Nu ştiu nici eu de ce, dar tot timpul drumului mi-o închipuiam pe Ariadna însărcinată şi-mi era silă de ea; toate femeile pe care le vedeam în vagoane sau în staţie mi se păreau însărcinate şi-mi era silă de ele. Mă găseam în situaţia unui avar lacom, care descoperise deodată că tot aurul lui este fals. Imaginile pure şi graţioase care încântaseră atâta vreme imaginaţia mea de îndrăgostit, planurile mele, speranţele, amintirile, gândurile mele despre femeie şi dragoste, toate acestea râdeau acum de mine şi-mi scoteau limba. Ariadna, îmi spuneam eu cu groază, această fată atât de frumoasă, tânără şi cultă, fiică de senator, are legături de dragoste cu un om atât de neinteresant şi banal! Dar, la urma urmei, de ce să nu-l iubească pe Lubkov? îmi spuneam tot eu. Întrucât e el mai prejos decât mine? N-are decât să iubească pe cine vrea, dar de ce minte? Şi de ce, mă rog, ar fi ea sinceră cu mine? Şi aşa mă chinuiau mereu gândurile până la nebunie. În vagon era frig. Călătoream cu clasa I, dar eram trei pe o singură canapea; în străinătate nu sunt canapele cu două locuri,

uşa de afară se deschide direct în compartiment. Mă simţeam ca legat în lanţuri, părăsit şi vrednic de milă, îmi îngheţaseră picioarele. Totodată îmi venea mereu în minte cât de fermecătoare era în dimineaţa aceea, în halat şi cu părul despletit şi m-a cuprins deodată o gelozie atât de cumplită, încât tresăream de durere, iar vecinii mei mă priveau cu nedumerire şi chiar cu teamă.

Acasă am găsit nămeţi mari de zăpadă şi un ger de douăzeci de grade. Îmi place iarna, îmi place pentru că oricât era gerul de aspru, mie acasă îmi era cald şi bine. E plăcut într-o zi senină şi geroasă să-ţi pui scurta blănită şi pâslarii şi să-ţi cauţi de lucru prin grădină sau prin curte, sau să citeşti ceva, într-o odaie bine încălzită, sau să stai în faţa căminului, în biroul tatălui tău, sau să faci o baie. Numai că dacă nu ai în jurul tău nici mamă, nici soră sau copii, serile de iarnă sunt cam pustii şi par grozav de lungi şi triste. Şi cu cât e mai cald şi mai plăcut în casă, cu atât şi golul îl simţi mai mult. În iarna când m-am întors din străinătate, serile erau atât de lungi, atât de lungi şi sufeream atât de mult, că nici nu puteam să citesc; ziua mai mergea cum mergea, ba curăţăm zăpada în grădină, ba hrăneam găinile şi viţeii, dar seara era un chin.

Înainte nu-mi plăceau musafirii, acum însă eram fericit să-i văd, căci ştiam că se va vorbi neapărat despre Ariadna. Venea adesea spiritistul Kotlovici, care vorbea de sora lui, şi-l aducea uneori pe prietenul lui, prinţul Maktuev, care era tot atât de îndrăgostit de Ariadna ca şi mine. Pentru prinţ ajunsese o necesitate imperioasă să intre în camera Ariadnei, să atingă clapele pianului ei, să-i răsfoiască notele. Nu mai putea trăi fără această mângâiere, iar spiritul unchiului Ilarion nu înceta de a prezice că mai devreme sau mai târziu, ea îi va fi soţie. De obicei, prinţul întârzia la noi cam de la prânz până la miezul nopţii şi tăcea mereu; golea pe tăcute două-trei sticle de bere şi numai din când în când ca să arate că ia parte şi el la conversaţie, râdea cu un râs trist, sacadat şi stupid. Înainte de a pleca acasă, el mă lua întotdeauna deoparte şi mă întreba cu glas scăzut:

— Când ai văzut-o ultima oară pe Ariadna Grigorievna? E sănătoasă? Cred că nu se plictiseşte acolo?

A venit primăvara. Trebuia să mă duc la vânătoare, să văd de semănatul grâului de primăvară şi al trifoiului… Tristeţea stăruia încă, dar era o tristeţe primăvăratică – începusem să mă împac cu pierderea Ariadnei. Muncind la câmp şi ascultând glasul ciocârliei, mă întrebam: N-ar fi bine să sfârşesc o dată pentru totdeauna cu această problemă a fericirii personale? Să mă însor, de pildă, cu o fată simplă de la ţară? Dar pe neaşteptate, când munca câmpului era în toi, am primit o scrisoare cu un timbru din Italia şi semănăturile, viţeii, fata de la ţară, totul a pierit cât ai clipi ca un fum. De data aceasta, Ariadna îmi scria că este profund nefericită. Îmi reproşa că nu i-am întins o mână de ajutor, ci privind-o de la înălţimea virtuţilor mele am părăsit-o în clipa primejdiei. Toate acestea erau scrise cu un scris mare, nervos, cu pete şi mâzgălituri şi se vedea că scrisese în grabă şi suferea. În încheiere, ea mă implora să vin şi s-o salvez.

Iarăşi am ridicat ancora şi m-am lăsat purtat de valuri. Ariadna era la Roma. Am sosit la ea seara târziu şi când m-a văzut, a izbucnit în plâns şi s-a aruncat la pieptul meu. Peste iarnă ea nu se schimbase deloc şi era tot atât de tânără şi de fermecătoare. Am luat masa împreună şi apoi ne-am plimbat până în zori pe străzile Romei în timp ce ea vorbea despre viaţa ei. Am întrebat-o unde era Lubkov.

— Nu-mi aminti de ticălosul ăsta! a strigat ea. Mi-e silă, mi-e scârbă de el!

— Dar mi se pare că l-ai iubit, i-am spus eu.

— Niciodată! La început, îmi părea că este original şi mi-era milă de el, atâta tot. Lubkov e îndrăzneţ, ia femeia cu asalt şi asta e ispititor. Dar să nu mai vorbim de el. E o pagină tristă din viaţa mea. A plecat în Rusia după bani şi… cale sprâncenată! I-am spus să nu îndrăznească să se mai întoarcă.

Ariadna nu mai locuia la hotel, ci într-un apartament compus din două odăi, pe care le mobilase după gustul ei, luxos şi rece. După plecarea lui Lubkov, ea făcuse aproape cinci mii de franci datorii la prieteni şi venirea mea era într-adevăr salvatoare pentru dânsa. Speram s-o pot lua cu mine la ţară, dar n-am izbutit. Îi era dor de patrie, dar amintirea sărăciei pe care o îndurase acolo, a lipsurilor, a acoperişului găurit de pe casa fratelui ei, îi provocau o repulsie profundă şi se cutremura, iar când

îi propuneam să ne întoarcem în Rusia, îmi strângea spasmodic mâinile şi-mi spunea:

— Nu! Nu! Aş muri acolo de urât!

Atunci dragostea mea a intrat în ultima ei fază, în ultimul pătrar.

— Fii drăguţul meu de altădată, iubeşte-mă puţin, spunea Ariadna, aplecându-se spre mine. Eşti ursuz şi prea cuminte – ţi-e teamă să te dăruieşti unei porniri, te gândeşti mereu la urmări, şi asta e plictisitor. Hai, te rog, te implor – fii drăguţ cu mine! Dragul meu, sfântul meu, purul meu, te iubesc atât de mult.

Am devenit amantul ei. Cel puţin o lună am fost ca nebun de fericire, pluteam în extaz. Să ţin în braţe acest trup tânăr şi atât de frumos, să mă îmbăt de el, să simt de câte ori mă trezesc din somn căldura lui şi să-mi amintesc că ea e lângă mine, ea, Ariadna mea. O, nu este uşor să te obişnuieşti cu aşa ceva. Totuşi, m-am obişnuit şi încetul cu încetul am început să-mi dau seama de noua mea situaţie. În primul rând am înţeles că Ariadna nu mă iubea nici acum, cum nu mă iubise nici în trecut. Dorea însă foarte serios să iubească, îi era teamă de singurătate – dar mai ales eu eram tânăr, sănătos, şi ea, ca majoritatea oamenilor reci, era senzuală, aşa că ne prefăceam amândoi că ne uneşte o dragoste pătimaşă şi reciprocă. Pe urmă am înţeles şi altceva.

Noi am trăit la Roma, la Neapole, la Florenţa, am fost la Paris, dar acolo ni s-a părut că e frig şi ne-am întors în Italia. Treceam drept soţ şi soţie, drept nişte moşieri bogaţi, toţi făceau bucuroşi cunoştinţă cu noi, şi Ariadna se bucura de mult succes. Fiindcă lua lecţii de pictură, toţi socoteau că e pictoriţă şi închipuieşte-ţi dumneata că o prindea de minune, deşi nu avea pic de talent. Ea dormea în fiecare zi până la două-trei după amiază şi-şi lua cafeaua şi dejunul în pat. La cină, mânca supă, langustă, peşte, carne, sparanghel, vânat şi apoi, când se culca, eu îi aduceam în pat să mai mănânce – ceva, de pildă, un rosbif – ea-l mânca cu o expresie tristă şi preocupată, iar noaptea când se trezea, mânca mere şi portocale.

Trăsătura caracteristică a acestei femei era o nemaipomenită prefăcătorie. Ea poza în fiecare clipă, fără nicio nevoie vădită, mai mult din instinct, aşa cum

ciripeşte o vrabie sau cum mişcă gândacul din mustăţi. Poza faţă de mine, faţă de lacheu, de portar, de vânzătorii de prăvălie, faţă de toate cunoştinţele. Nicio conversaţie, nicio întâlnire nu era fără strâmbături şi fandoseli. Era destul să treacă un bărbat pragul camerei noastre – oricine ar fi fost el, lacheu sau baron – ca privirea ei, atitudinea, glasul şi chiar liniile trupului ei să se schimbe pe loc. Dacă aţi fi văzut-o atunci măcar o singură dată, aţi fi spus că oameni mai distinşi decât noi nu există în toată Italia. Ea nu lăsa să-i scape niciun artist, fără să-i spună o mulţime de complimente şi minciuni cu privire la talentul lui.

— Sunteţi un mare talent! spunea ea cu glas dulce – cântat. Mi-e chiar frică de dumneata. Eu cred că vezi tot ce se petrece în om.

Şi toate acestea numai ca să placă, să aibă succes, să farmece. În fiecare dimineaţă se trezea cu un singur gând: „Să placă!" Acesta era scopul şi rostul vieţii ei. Dacă i-aş fi spus că în strada cutare, în casa cutare stă un om căruia ea nu-i place, asta ar fi făcut-o să sufere serios. Simţea zilnic nevoia să farmece, să cucerească, să scoată din minţi. Faptul că eram cu desăvârşire subjugat de ea, că eram anihilat de farmecul ei, o făcea să resimtă aceeaşi plăcere pe care o simţeau odinioară învingătorii în arenă. Umilinţa mea nu-i ajungea, şi noaptea, stând tolănită ca o tigroaică, dezgolită – îi era mereu cald – ea citea scrisorile lui Lubkov, care o implora să se întoarcă în Rusia, altminteri, se jura că va prăda sau va ucide pe cineva, ca să-şi procure bani şi să vină la dânsa. Ea îl ura, dar scrisorile lui pline de patimă şi umilinţă o tulburau. Avea o părere extraordinară despre farmecele ei; era convinsă că dacă ar putea arăta în faţa unei societăţi numeroase ce trup frumos are şi ce frumoasă culoare are pielea ei, ar fi cucerit toată Italia, lumea întreagă. Aceste conversaţii despre frumuseţea trupului şi culoarea pielii unei femei mă jigneau şi fiindcă ea observase acest lucru, ori de câte ori era supărată, vorbea cinic ca să mă scoată din sărite şi să mă înfurie. Într-o zi, a mers până acolo, încât pe când eram invitaţi la vila unei doamne, mi-a spus:

— Dacă nu încetezi să mă plictiseşti cu morala dumitale, mă dezbrac pe loc şi mă culc goală peste florile astea.

De multe ori, privind-o cum doarme sau mănâncă, sau încearcă să dea privirii sale o expresie de ingenuitate, mă gândeam: de ce i-a dat Dumnezeu această frumuseţe extraordinară, această graţie şi inteligenţă? Oare numai ca să se tăvălească în pat, să mănânce şi să mintă, să mintă neîncetat? Dar era ea oare inteligentă într-adevăr? Îi era teamă de trei lumânări aprinse, de cifra treisprezece, avea groază de deochi, de vise rele, vorbea despre amorul liber şi în general despre libertate ca o babă habotnică şi susţinea că Boleslav Markevici scrie mai bine decât Turgheniev. Dar era de o şiretenie diabolică şi foarte isteaţă, ştia să pară în societate o persoană foarte cultă şi cu idei înaintate.

Pe ea n-o costa nimic, în toiul unei petreceri plină de veselie să jignească pe un servitor sau să omoare o gâză; îi plăceau luptele de tauri, îi plăcea să citească despre asasinate şi se supăra când inculpaţii erau achitaţi.

Viaţa pe care o duceam eu cu Ariadna cerea mulţi bani. Tata îmi trimitea pensia lui şi micile lui venituri, se împrumuta pentru mine oriunde putea şi când într-o zi mi-a răspuns *non habeo*[29] i-am trimis o telegramă disperată, implorându-l să ipotecheze moşia. Curând după aceea l-am rugat să împrumute de unde o şti bani, făcând a doua ipotecă. Ambele mele rugăminţi au fost îndeplinite fără nicio mustrare şi mi-a trimis toţi banii până la ultima centimă. Ariadna însă dispreţuia spiritul practic de viaţă, nici nu-i păsa de toate acestea, şi când eu, irosind în dreapta şi în stânga mii de franci pentru a-i satisface capriciile nebuneşti, gemeam ca un copac bătrân, ea fredona cu sufletul împăcat „Addio, bella Napoli”[30]. Încetul cu încetul, sentimentele mele faţă de ea s-au răcit şi a început să-mi fie ruşine de legătura noastră. Nu-mi plac femeile însărcinate şi naşterile, dar acum visam câteodată să avem un copil care ar putea justifica măcar formal legătura noastră. Ca să nu mă scârbesc de tot de mine, am început să vizitez muzeele şi galeriile de artă, să citesc, să mănânc mai puţin şi m-am lăsat de băutură. Alergând astfel ca un cal de curse de dimineaţă până-n seară, parcă-mi simţeam sufletul mai uşor.

S-a plictisit şi Ariadna. Oamenii faţă de care avea atâta succes erau oameni obişnuiţi, celebrităţile şi ambasadorii, se lăsau aşteptaţi, ea tot nu-şi avea salonul ei, banii nu ajungeau şi asta o umilea şi o făcea să plângă în hohote. În cele din urmă, mi-a declarat că n-ar avea nimic împotrivă să se întoarcă în Rusia. Şi, iată, ne-am întors. În ultimele luni, înainte de plecare, ea a început o corespondenţă strânsă cu fratele său. Avea pesemne un plan ascuns – dar ce anume – numai Dumnezeu putea şti. M-am plictisit să tot caut să-i ghicesc şiretlicurile. Ajunşi în Rusia însă, nu ne-am dus la ţară, ci la Ialta, apoi de la Ialta, în Caucaz. Ea nu mai poate trăi acum decât în staţiunile balneare – şi dacă ai şti dumneata cât urăsc eu aceste staţiuni balneare, cât mi-e de ruşine de viaţa aceasta şi cum mă înăbuş în ele! Acum ar fi timpul să fiu la ţară! Să muncesc, să-mi câştig pâinea cu sudoarea frunţii mele, să-mi răscumpăr greşelile. Simt în mine un exces de energie şi cred că, făcând o mică sforţare, aş putea în cinci ani să degrevez moşia de datorii. Dar vedeţi, s-a ivit o complicaţie. Aici nu e străinătate, e mama noastră Rusia şi trebuie să te gândeşti la căsătoria legitimă. Desigur că patima a trecut, n-a mai rămas nimic din dragostea de altădată, dar oricum, am obligaţia să mă însor cu ea.

Tulburat de povestirea sa, Şamohin a coborât cu mine jos, spre cabine, tot vorbind despre femei. Era târziu. Se nimerise să avem aceeaşi cabină.

— Deocamdată numai la ţară femeia nu rămâne în urma bărbatului, spunea Şamohin. Ea gândeşte, simte şi luptă îndârjită cu natura în numele civilizaţiei, ca şi bărbatul. Femeia de la oraş însă, burgheză, a rămas de mult în urmă, şi revine la starea ei primitivă; e pe jumătate om, pe jumătate animal, şi din pricina ei s-au pierdut foarte multe cuceriri ale geniului omenesc. Încetul cu încetul, adevărata femeie „cultă” dispare, şi în locul ei îşi face apariţia o femelă. Această degenerare a femeii de la oraşe pune în primejdie întreaga civilizaţie. În mişcarea ei regresivă, femeia caută să atragă şi pe bărbat şi stânjeneşte înaintarea lui spre progres. Asta este incontestabil.

L-am întrebat de ce generalizează, de ce judecă pe toate femeile după Ariadna? Însăşi tendinţa femeii de a învăţa, lupta ei pentru egalitatea sexelor, această

aspiraţie către dreptate, exclude orice posibilitate de regres. Dar Şamohin abia mă asculta zâmbind cu neîncredere. El ajunsese un misogin pătimaş şi convins şi era cu neputinţă să-i schimbi părerea.

— Lasă toate astea! m-a întrerupt el. Dacă femeia nu vede în mine un egal al ei, ci un mascul şi nu caută toată viaţa decât să-mi placă, adică să mă cucerească, să mă robească, mai poate fi vorba de egalitate de drepturi? O, nu le credeţi! Ele sunt foarte, foarte şirete! Noi, bărbaţii, luptăm pentru libertatea lor, dar ele nu doresc această libertate, ci numai se prefac că o doresc. Sunt grozav de şirete, îngrozitor de şirete!

Mă săturasem să discut şi-mi era somn, aşa că m-am întors cu faţa la perete.

— Da-a, auzeam eu, adormind. Da-a… şi de vină este numai educaţia noastră, stimate domn. La oraş, educaţia unei femei se reduce în principiu la transformarea femeii într-o femeie-animal, cu alte cuvinte o femeie care să placă masculului şi să-l poată cuceri. Da-a. Şamohin oftă. Ar trebui ca fetele să fie crescute şi să înveţe împreună cu băieţii, să fie întotdeauna împreună. Ar trebui ca femeia să fie educată în aşa fel, încât să poată recunoaşte când n-are dreptate întocmai ca şi bărbatul, altminteri ea este întotdeauna convinsă că are dreptate. Femeia ar trebui să înveţe din leagăn că bărbatul nu este un cavaler şi un logodnic, ci este aproapele ei, egal cu ea. Să fie obişnuită de mică să judece logic, să generalizeze; să nu i se mai spună mereu că creierul ei cântăreşte mai puţin decât creierul bărbatului şi prin urmare ea poate îi indiferentă faţă de ştiinţă şi de problemele culturale în general. Un băietan-ucenic-cizmar sau zugrav are şi el creierul mai mic decât un bărbat matur, dar el ia parte la lupta pentru existenţă, munceşte, suferă. Ar trebui să se renunţe de asemenea şi la veşnicul argument de ordin fiziologic, invocând sarcina şi naşterea, deoarece, în primul rând, femeia nu naşte în fiecare lună, în al doilea rând, nu toate femeile nasc, iar în al treilea rând, o femeie de la ţară munceşte la câmp până-n ajunul naşterii şi nu păţeşte nimic. Dacă bărbatul cedează unei femei scaunul lui sau îi ridică batista, ea ar trebui să facă acelaşi lucru pentru el. N-aş avea nimic împotrivă

ca o fată de familie bună să mă ajute să-mi pun paltonul sau să-mi aducă un pahar cu apă…

Mai mult n-am mai auzit, fiindcă am adormit. A doua zi de dimineaţă, când ne apropiam de Sevastopol, vremea era urâtă şi umedă şi marea neliniştită. Şamohin stătea cu mine în cabina pilotului şi tăcea dus pe gânduri. Când se sună de ceai, începură să coboare jos bărbaţi cu gulerele ridicate şi doamne cu feţe palide şi somnoroase. O doamnă, tânără şi foarte frumoasă, aceea care se supărase la Volocisk pe vameş, se opri în faţa lui Şamohin şi-i spuse cu o expresie de copil răsfăţat şi capricios:

— Jean, păsărica ta a suferit de rău de mare!

Mai târziu, locuind la Ialta, o vedeam pe această frumoasă doamnă trecând călare în goana calului, cu doi ofiţeri care abia izbuteau să se ţină după dânsa; într-o dimineaţă, am văzut-o stând pe faleză, pe cap cu o bonetă frigiană şi un şorţuleţ dinainte, făcând o schiţă – înconjurată de o mulţime mare care se strânsese s-o admire. Am făcut şi eu cunoştinţă cu ea. Mi-a strâns puternic mâna şi, privindu-mă cu încântare, mi-a mulţumit cu glas dulce, cântat, pentru plăcerea pe care i-au dat-o operele mele literare.

— N-o crede, mi-a şoptit Şamohin. N-a citit nimic din ce ai scris.

Într-o zi, spre seară, pe când mă plimbam pe faleză, l-am întâlnit pe Şamohin, care ducea un pachet mare cu gustări şi fructe.

— Prinţul Maktuev e aici! a zis el, fericit. A sosit ieri cu fratele ei, spiritistul. Acum înţeleg de ce îi tot scria dânsa atunci! Doamne, a urmat el, ridicând ochii spre cer şi strângând pachetul la piept. Dacă ea cade la înţelegere cu prinţul, asta înseamnă pentru mine libertatea şi voi putea atunci să plec la ţară, la tatăl meu.

Şi a plecat grăbit.

— Încep să cred în spirite! a strigat el, întorcând capul spre mine. Spiritul unchiului Ilarion pare să fi prezis adevărul. O, numai de-ar fi aşa!

A doua zi după această întâlnire, am plecat din Ialta. Cum s-a sfârşit romanul lui Şamohin, nu ştiu.

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 12 (decembrie), 1895, cu subtitlul: *(Povestire).* Semnată: Anton Cehov. Inclusă fără subtitlu, cu numeroase prescurtări şi intervenţii, în culegerea de *Opere* din 1901, voi 9.

Publicăm textul din 1901.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură se păstrează manuscrisul după care s-a cules textul din revistă. În acest manuscris se întâlnesc o serie de cuvinte tăiate, șterse complet, permutate sau înlocuite cu altele.

Textul apărut în revistă este mult modificat și prescurtat, față de cel al manuscrisului. Cehov a făcut, desigur, acest lucru când a citit corectura.

Intervențiile autorului, pentru varianta din culegerea de *Opere,* au constat mai ales în prescurtări. Iată-le pe cele mai importante, în ordinea textului:

„…[că, până și cusururile ei păreau ceva deosebit și erau simpatice.] Ea nu înțelegea ce înseamnă cuvintele: «Nu se poate», și dacă se întâmpla să dorească ceva, nu accepta niciun fel de explicații. Privea undeva în spațiu peste capul tău, fredona vreun cântec ca și cum nu te-ar auzi. Dacă avea vreo dorință, trebuia s-o îndeplinești imediat, cu orice preț. Pentru ea nu existau piedici."

„[… că ascult cântecul unei privighetori mecanice. Știi, acum se vând asemenea păsări artificiale, spunând: «Aci ar fi bine să bem ceai!»] Sau mângâia drăgăstos un miel, adăugând: «Ce bine ți-ar sta în frigare, drăguțule!»"

„[… și venitul pădurilor și al ogoarelor, alta.]

Ariadna îmi spunea despre el:

— Dacă ai ști ce femeie imposibilă e nevastă-sa! Ea și cu maică-sa îl storc ca pe o lămâie. Dumneata trăiești în casa tatălui dumitale și n-ai fost niciodată în situația asta. Sărmanul Lubkov, oftă ea. Sărmanul Lubkov! Își povestește necazurile zâmbind, dar mi se rupe inima de milă!"

„[… prefăcându-se, de pildă, că tocmai se sărutau.] Nu cântam prost din gură și mă pricepeam și la pian, dar aceste atuuri își pierduseră acum toată puterea, nu mai erau luate în seamă; în fiecare noapte visam pe soția lui, pe creditori, visam un șnur gros de *pince-nez* și vedeam cu groază că Ariadna, comoara mea, se îndepărta de mine și dispărea într-o negură."

„[… Parcul de aici îl găsești în orice stațiune balneară din străinătate] un parc unde lâncezesc plante tropicale lipsite de aromă, urâte, și doar pe ici pe colo mai vezi câte un platan sau câte un fag bătrân și trist, rămas de pe vremea când nu existau încă aceste hoteluri – cazărmi stupide, dezmățate. [Verdeața întunecată, neclintită și tăcută a palmierilor], și liniile geometrice severe ale aleilor și ale rondurilor [și nisipul galben aprins] cu care sunt presărate" (în textul definitiv: «de pe alei»)."

„[… cât de mizere sunt gusturile și dorințele lor.]

Într-adevăr nu există oameni cu gusturi mai mărginite și mai puțin liberi de a-și alege ceea ce vor, ca toți acești bancheri, prinți, contese și baroni năsoși și ca acei ruși, cărora aici li se spune von Jaschtschikoff și de Prianikoff. Ei se plimbă ascultători pe alei, ca niște școlari, și nu se pot hrăni, distra și nici nu pot contempla natura decât după tariful hotelierilor, foști lachei care îi fură cu nemiluita. [Mult mai fericiți sunt turiștii tineri sau bătrâni, care, neavând bani ca să trăiască la hotel] sau din dispreț pentru parcurile pompoase și pentru plastroanele imaculate ale lacheilor [stau pe unde apucă…]" „[… ca o adevărată aristocrată, cum de fapt și era din naștere], ca o domnișoară răzgâiată din lumea mare, care nu știe socoteala banilor".

Începea să râdă de soția lui, de el însuși sau de creditori.] În străinătate, arăta, în general, cam îngândurat, parcă îl frământa ceva.

— Dorm prost aici, în străinătate, spunea el. Să le ia naiba, chestiunile astea de familie! Unchiul i-a comunicat nevestei și mamei mele adresa, și acum mă bombardează amândouă cu telegrame și scrisori."

„[… de a nu întârzia la cină sau la prânz.] Nu poți aprecia arta cu stomacul plin, și dacă aș fi artist, i-aș disprețui pe cei care mănâncă la restaurant. Mai târziu, când am început să mă ocup serios de artă, să citesc și să vizitez expozițiile, n-am mai stat la masă, ci m-am hrănit numai cu ridichi și cu pâine, și m-am simțit ușor și liber, de parcă aș fi avut aripi, în timp ce cu Lubkov și cu Ariadna [mă plictiseam de privit tablourile…]".

„[… toate acestea râdeau acum de mine şi-mi scoteau limba. Îmi roiau în cap o mulţime de întrebări sâcâitoare ca muştele, întrebări la care nu poţi răspunde decât tot prin întrebări".

„[… dar seara era un chin…] Mi-o închipuiam pe Ariadna în braţele lui Lubkov, şi aceleaşi întrebări, la care nu găseam decât acelaşi răspuns mă obsedau întruna, chinuindu-mă. Nici nu-ţi poţi închipui cât am suferit!"

„[… să mintă neîncetat.] Şi în această lăcomie, în şiretenia ei, în dorinţa de a plăcea tot timpul, vedeam – iartă-mi din nou expresia prea pretenţioasă – o manifestare jalnică a atavismului. În faţa mea se găsea o sclavă şireată, care lupta pe ascuns împotriva stăpânului ei despotic, o femeie din epoca de piatră sau de pe vremea locuinţelor lacustre. Şi din punct de vedere intelectual era tot o sălbatică! Era inteligentă, foarte vicleană, perspicace, dar incultă. Nu puteai să discuţi cu ea, pentru că era incapabilă să gândească logic. Mintea ei funcţiona admirabil când era vorba de viclenie, dar atunci când era sinceră te uluia prin ignoranţa şi primitivismul ei."

„[… ştia să pară foarte cultă, cu vederi înaintate.] Viclenia, principala ei armă, o scotea totdeauna din încurcătură şi n-o trăda niciodată. Şi în cruzimea ei, Ariadna era ca o sălbatecă."

„[… când inculpaţii erau achitaţi.] încercaţi să numiţi femei în posturi de judecători sau să le alegeţi ca juraţi şi nu vor mai exista sentinţe de achitare. Datorită relaţiilor noastre, am avut ocazia să întâlnesc multe femei, rusoaice şi străine, şi le-am observat în lipsă de ceva mai bun, le-am studiat, şi m-am convins în cele din urmă că seamănă toate, ca două picături de apă, cu Ariadna mea. În fiecare privire, în atitudini, în fiecare cuvânt, în fiecare fundiţă şi zuluf pe frunte, simţeam viclenie, inconsistentă intelectuală, senzualitate şi cruzime. Pe cât m-au încântat bărbaţii din Europa prin cultura lor, pe atât m-au dezamăgit femeile prin conservatorismul lor obtuz, prin înapoierea şi tendinţa vădită de a merge de-a îndăratelea, spre beznă. Am simţit în ele un duşman periculos, m-am indignat şi au fost clipe când mi se părea că dacă s-ar prăbuşi o stâncă din planeta Marte şi ar îngropa sub ea tot acest sex frumos, ar fi un act de profundă dreptate."

„[… de ce judecă pe toate femeile după Ariadna?] Am căutat să-i demonstrez cu toată sinceritatea că am ocazia să întâlnesc în toate păturile societăţii ruse cu care vin în contact destule femei instruite, foarte inteligente, mărinimoase, însufleţite de năzuinţe nobile, femei care judecă şi muncesc tot atât de bine ca şi bărbaţii. „

„[– Lasă toate astea! m-a întrerupt el.] Ce cultură e asta, să înveţi la universitate trei limbi sau algebră, iar pe urmă, păşind în viaţă, să nu ştii ce să faci cu ele? Pe lângă asta, sunt viclene, teribil de viclene, şi, personal, nu iau în serios setea lor de cultură. Vor să placă şi atâta tot. Pe de altă parte, fără îndoială că se găsesc printre ele şi unele învăţate, aşa cum sunt învăţaţi graurii şi papagalii; sunt de acord că poţi găsi destul de uşor printre ele o felceriţă sau o pianistă priceputâ, dar poftim de-mi găseşte o femeie dreaptă, corectă, blândă şi care să gândească logic! În ceea ce priveşte egalitatea sexelor, asta e, pardon, numai o amăgire."

„[…să fie întotdeauna împreună.] Educaţia trebuie să fie în special filozofică".

„[…o femeie de la ţară munceşte la câmp până-n ajunul naşterii şi nu păţeşte nimic.] Femeia trebuie să se îmbrace ca bărbatul, să-i fie ruşine de goliciune, cum îi este bărbatului. Rujul şi papiotele, toate scârboşeniile astea, peste bord cu ele!"

Pe lângă prescurtări, Cehov a făcut în varianta din revistă numeroase modificări, corecturi şi mici adăugiri.

Povestirea era destinată revistei *Artist,* dar V. M. Lavrov l-a anunţat pe Cehov în primele zile ale lunii martie că revista nu mai apare şi că a transmis ziarului *Russkaia mîsl* abonaţii şi o parte din drepturile decurgând din avansurile acordate autorilor, printre care şi avansul primit de Cehov. La 17 martie, Cehov îi comunica lui Lavrov: „Povestirea scrisă pentru *Artist* nu se potriveşte pentru *Russkaia mîsl*; ţi-o trimit în săptămâna patimilor, împreună cu nuvela aceea mică, pe care ţi-am promis-o." Cehov a trimis povestirea la 9 aprilie, scriindu-i cu această ocazie lui Lavrov: "…Îţi trimit povestirea scrisă pentru *Artist.* Cred că nu e potrivită pentru *Russkaia mîsl.* Te rog s-o citeşti şi să-l rogi şi pe Viktor Alexandrovici (Golţev) s-o citească. Dacă o să fiţi de acord cu mine, trimiteţi-mi povestirea înapoi, iar dacă n-o să fiţi de acord, n-o publicaţi înainte de povestirea pe care am să v-o trimit urgent."

„În amintirile sale *(La un mormânt prematur, Russkie vedomosti,* nr. 202, din 22 iunie 1904), Lavrov spune: „Am citit povestirea, și eu și Golțev, dar bineînțeles că n-am fost de acord cu părerea autorului. Această povestire era *Ariadna".* Lavrov l-a înștiințat pe Cehov la 12 aprilie 1895: „Ți-am citit povestirea. Firește c-o s-o publicăm cu plăcere. Îți mulțumesc mult pentru ea." Povestirea a apărut însă abia în numărul din decembrie, după *Omorul,* pe care Cehov promisese s-o trimită „urgent", dar o predase abia în octombrie 1895.

{1} *Kozma Prutkov* – pseudonim colectiv al scriitorilor: A.K. Tolstoi, A.M. şi V.M. Jemciujnikov, care la sfârşitul deceniului al cincilea al secolului XIX au scris poezii, fabule, culegeri de parodii, aforisme şi alte opere cu caracter satiric, apreciate de militanţii democrat-revoluţionari. (N. ed.)

{2} *O, vino, în taină, cu gândul la mine* (ital.) (n. t.).

{3} Aluzie la Insarov, eroul principal din romanul *În ajun,* de I.S. Turgheniev. (N. ed.)

{4} Bijuteriile mele! (fr.) (n.t.)

{5} Moş Goriot (fr.) (n.t.).

{6} Doamna a ieşit (fr.) (n.t.).

{7} Citat din *Prea multă minte strică,* comedie de A.S. Griboedov; în româneşte de Adrian Maniu, ed. *Cartea Rusă,* pag. 58. (N. ed.).

{8} De necaz (fr.) (n.t.).

{9} Iertaţi-mă, nu sunt singur! (fr.) (n.t.).

{10} *Tararabumbia* – refrenul unui cântec hazliu, la modă în Rusia în acea epocă (n. t.).

{11} Din poemul *Poltava* de A. I. Puşkin, în româneşte de George Lesnea; Poeme, ed. *Cartea Rusă,* pag. 257. (n. ed.)

{12} Să se asculte şi cealaltă parte (lat.) (n. t.).

{13} Ajunge să fii înţelept (lat.) (n. t.).

{14} O minte sănătoasă într-un corp sănătos (lat.) (n. t.).

{15} bihuncă - trăsură uşoară pe patru roţi, trasă de obicei de un singur cal

{16} Eleonora Duse (1858-1924), actriţă italiană celebră în epocă (nota lui Cosimo).

{17} Textual: *de la sfârşitul secolului;* aici, în sensul de *modernă.* (N. ed.)

{18} Personaj din *Suflete moarte* de Gogol. (N. ed.)

{19} *Anton sărmanul* – povestire de Grigorovici D.V. (1822–1899), în care autorul zugrăveşte viaţa apăsătoare a ţărănimii iobage. (N. ed)

{20} *Şamil* (1798–1871) – căpetenie religioasă a muntenilor din Caucaz; a luptat timp de 25 de ani, cu ajutorul Turciei şi al Angliei, împotriva Rusiei, sub lozinca reacţionară a „războiului sfânt”. (N. ed.)

{21} „Iazul roşu” (n.t.).

{22} Aluzie la poezia *Un vis* de M.I. Lermontov; în româneşte de Al. Philippide, *Lirice,* ed. *Cartea Rusă,* pag. 281. (N. ed.)

{23} *Maliuta Skuratov* (m. în 1572) – sfetnic apropiat al ţarului Ivan al IV-lea (cel Groaznic); a jucat un rol important în aplicarea reformelor acestui ţar, pentru înfrângerea opoziţiei boierimii feudale şi consolidarea statului centralizat rus. (N. ed.)

{24} O sectă religioasă (n.t.)

{25} Sectă religioasă din Rusia ţaristă (n.t.).

{26} Amestec de vin, lichior, rom şi fructe tăiate bucăţele mici (n. t.).

{27} Cum trebuie (fr.) (n. t.).

{28} Intră (fr.) (n. t.).

{29} Nu am (lat.) (n. t.).

{30} Adio frumosul Napoli (ital.) (n. t.).

Table of Contents

Anton Pavlovici Cehov
LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”
Povestea unui necunoscut
Volodea cel Mare şi Volodea cel Mic
Călugărul negru
Împărăţie femeiască
Vioara lui Rotschild
Studentul
Profesorul de literatură
La conac
Povestea grădinarului
Trei ani
Soţia
Frunte albă
Ordinul Anna
Omorul
Ariadna

Table of Contents

Anton Pavlovici Cehov	1
LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”	6
Povestea unui necunoscut	7
Volodea cel Mare şi Volodea cel Mic	94
Călugărul negru	108
Împărăţie femeiască	143
Vioara lui Rotschild	189
Studentul	199
Profesorul de literatură	204
La conac	230
Povestea grădinarului	240
Trei ani	246
Soţia	347
Frunte albă	355
Ordinul Anna	361
Omorul	376
Ariadna	412